

Titel: Luxdorpha samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 12

Citation: "Luxdorpha samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 12", i *Luxdorpha samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 12*, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_012-shoot-d1e475.pdf (tilgået 02. maj 2024)

Anvendt udgave: Luxdorpha samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 12

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Upartisk Undersøgelse, om De akademiske EXAMINA ere Videnskaberne og Lærdommen

til Gavn eller Skade.

- - - utile dulci

Horat.

Kjøbenhavn 1771.

Trykt hos H. I. Graae, boende ved Gammel Strand.

2
3

Naar man ingen Lande kiender foruden sit Fædreneland, vil man strax forarge sig over, at jeg tør gjøre en Sag problematisk, som ingen undersøgelse synes at behøve. I andre Stænder antages ingen til nogen Forretning eller Handtering, af hvad Slags den ogsaa er, førend han har aflagt Prøve paa, at han besidder den Duelighed, som udfordres til det, han tragter efter. En Læredreng kan ikke blive Svend, en Svend ikke Mester, uden en vis foregaaende Prøve; og selv hos Landmanden bestemmes den Forskiel, som gjøres imellem Dreng og Halvkarl, imellem denne og Fuldkarl, efter visse Dueligheder, hvorpaa man maae have aflagt Prøve. Hvorledes vil man da forlange, at de Studerende skulde i Flæng og uden Prøve antages

4

iblandt akademiske Borgere, eller til akademiske Værdigheder, da de ved saadan Antagelse privilegeres til at søge Betieninger, som ere for de Studerende allene, og som saaledes let, naar ingen Dueligheds Prøver aflagdes, kunde blive et Rov for Stymperen iblandt de Studerende, ja for Ustuderede selv?

Saaledes dømmes man maaskee, naar man har Laugsprincipier i Hovedet, og ikke kan gaae med sine Erfaringer uden for sit Fædreneland. Med Laugsprincipier har jeg her intet at gjøre, endskiøndt vore Universiteter ere ligesaa lidet frie fra dem, som vore Verksteder. Men dem, som maatte holde Nødvendigheden af den akademiske Overhørelse for afgjort, og altsaa denne Undersøgelse for unyttig, vil jeg allene bede, at vende deres Øine til de mangfoldige Universiteter i Tydskland, hvor man antager enhver iblandt Studenternes Tal, som melder sig, og kan betale sine Inscriptiionspenge. Hvor staaer det med Videnskaberne i Tydskland? Har man et mindre Antal af Lærde der, end hos os? eller ere de Betieninger, som bør besættes af Studerede, slettere besatte end i Danmark?

Men jeg vil gaae methodisk til Verks, og med den største upartiskhed i Verden undersøge baade de Fordele, og de skadelige Følger,

5

som de akademiske Overhørelser kunne have, og lade Læseren afveie begge imod hinanden. Jeg vil begynde med den, som er Grunden til de øvrige, jeg meener den første Examen, eller saa kaldte Deposiz, hvorved den studerende Ungdom tilstædes til Academisk Borgerret.

At den første Examen har store Fordele, er unægteligt; ja jeg tør paastaae, at, saa længe vor Skole- og Universitets-Væsen skal forblive i den Forfatning, hvori det er, kan man ikke ophæve denne Examen uden til Skade for Studeringer. Den er det stærkeste, ja næsten det eeneste Baand paa de offentlige Skole-Lærere,

som skal holde dem til Troeskab og Flid i deres Embede, naar alle andre Motiver, tagne af Pligt, Lyst til at lære, Kiærlighed til Ungdommen o. s. v. svigte. Man tage den Frygt bort, hvori Skolelærerne bestandig maae være for Universitetet, den Eftertale, de maae lide, den Miscredit, de sætte dem selv og deres Skole i, den Misfornøielse, de opvække hos vedkommende Forældre og Paarørende, ifald deres Ungdom bliver afviist ved Universitetet, eller forholder sig slet. Jeg seer da ikke, hvad der skal forsikkre Staten om de offentlige Læreres Flid og Troskab. Ved den private Undervisning ere Forældrene selv Herrer over deres Børns Lærere. De kunne afskaffe dem, opmuntre dem,

6

eftersom de vise Flid til, og have Baand nok paa deres Huuslærere. Men med de offentlige Skolelærere have Forældrene intet at gjøre; de kunne ingen Regnskab kræve af dem for deres Flid, efterdi Underviisningen koster dem intet. Den er en offentlig Velgierning, som Forældrene nyde af Staten. Denne lønner Lærerne ganske allene, og de ere ikke forbundne at gjøre nogen Regnskab uden Staten, det er at sige, dem, som Regieringen har sat til at have Opsyn med Skolerne. Men dette Opsyn skulde ikke sige meget, naar den Forbindelse, hvori Skolerne formedelst den første Examen staae med Unlversitetet, blev ophævet. Biskoperne ere de eneste Scholarker i Landet, og enhver i sit Stift Skolelærernes eeneste Øvrighed. Men, hvem veed ikke, hvor mange, forskiellige, vigtige Forretninger, disse Mænd ere overvældede med? Hvor store Stifter de undertiden have at bestyre, og hvor mange Skoler i disse? Det er næsten umueligt, at disse Mænd kunne strække deres Opsyn længer end til den Skole, som de umiddelbar have under Øine, eller i den Bye, hvor de selv residere. De andre Skoler i Stiftet nødes de til, hvad Underviisningen angaaer, at overlade til Rectorernes Enevolds Bestyrelse, og bør være glade til, at de af Disciplernes Forhold ved Universitetet kunne dog gjøre dem nogen Slutning om Lærernes Duelighed

7

eller Flid. Professørerne ved Universitetet ere derfor i visse Maader meer Scholarker, end Biskoperne; og naar en Rector allene kan mage det saa, at hans Discipler forholde sig upaaklagelig ved Academiet, har han gjort sit Embede, som en fortreffelig Mand, og kan trodse enhver, om han saa ikke har gjort andet, end hørt og slaaet.

Hvorledes vilde det altsaa'see ud med mange Læreres Flid, naar den første academiske Examen blev afskaffet? Var det ikke at befrygte, at de Skoler, hvor Skolarkens Øie ikke kan naae hen, vilde ganske forfalde, naar de allene skulde overlades til Lærernes egen Samvittighed og Følelse af Pligt eller Ære?

Den ene Fordeel, som jeg har tilskrevet den saa kaldte Deposiz, angik Lærerne; den anden viser sig hos de Lærende. Disse have i deres Skolegang intet Maal i Sigte uden Academiet; derhen gaae alle deres Ønsker, og Lyst til at udmerke sig ved den academiske Examen er hos de Unge ærekiære Gemytter en Spore til mange Aars Flid. Det er behageligt at høre sit Navn nævnt med udmerket Roes iblant en Mængde: det kildrer den Unges Ærgierrighed at høre sig i Berømmelse overgaae dem, som ere fra samme Bye som han, som have

8

sat ved Siden af ham i Skolen, som han maaskee i Skolen for deres Forældres fornemmere Stand, eller større Formue, har kastet en barnagtig Misundelse paa. Derhos er Professornavnet et æret og frygtet Navn hos den Unge. Hvad gjør han ikke for at behage dem, som han merker, at hans Lærere ere saa angst for at mishage? Hvem, der kiender noget til vore offentlige Skoler, veed, at mange unge Mennesker anvende meer Flid, og vise større Lærelyst i deres sidste Skoleaar, eller i det mindste i de sidste Maaneder for Academiet, end de have udviist deres heele øvrige Skoletid, og at de, som altid have maattet drives ved Tvang og Straf, drive sig da af sig selv. Denne Opmuntring for de lærende synes altsaa at tabes, naar man afskaffer den academiske Examen.

Andre Fordele, end disse, seer jeg ikke, at Deposizen kan have; og disse skulde ogsaa være vigtige nok til at forsikre os om dens Nødvendighed, dersom den ikke paa den anden Side havde skadelige Følger, som overveie Fordelene. Disse mage jeg da nu ogsaa betragte.

Jeg hav sagt, at Deposizen er et Nyttigt Baand paa Lærernes Troskab og Flid. Derfor holder jeg den i nærværende Forfatning.

9

Men paa den anden Side er den et skadeligt Baand paa deres Indsigt, og et Middel til at gjøre de beste og redeligste Lærere lunkne i deres Embede, og betage dem al Mod og Lyst til at lære.

Hvad er det for Videnskaber, som gjøre den academiske Examen meest glimrende, og forskaffe et ungt Menneske de fleste Berømmelsestegn? Det er ikke dem, som udfordre den længste Tid i Skolen for at læres, eller, som forudsætte den største Flid og Duelighed hos Lærerne for at læres vel. Den største Fremgang i det

grædske og latinske Sprog er neppe kiendelig ved den academiske Examen for den Examinerende selv, end sige, at den skulde udmerke en Candidat iblant den store Hob af Medcandidater. Lad et ungt Menneske have anvendt sin meste Skoletid (og jeg holder denne Tid ikke ilde anvendt) paa at erhverve sig en grundig Indsigt i det grædske og latinske Sprog, lad ham læse sine Autorer efter sin Alders Maade med Smag og Forstand! hvad hjælper denne møysom erhvervede Kundskab ham til at glimre ved Academiet? En halv Times Overhørelse er al den Tid, han faaer til at vise sig; og om han end viser sig nok saa fordeelagtig, saa faaer han dog for mange Aars nyttige Flid ikke fleer eller større Berømmelsestegn, end en af hans Medcan-

10

didater for et unyttigt Præceptum, som han med en god Hukommelse i nogle Dage kan lære uden ad. De saa kaldte Præcepta ere der, som trække meest til den Sum af Roes, som er ungt Menneske eftertragter ved Academiet: jo fleer af disse, jo flere Bene: jo fleer Bene, jo større Roes. Al sin Videnskab reducerer et ungt Menneske til Bene: alt hvad som ikke lader sig reducere dertil, er en Vahre, som han ikke kan bruge. En latinsk eller græsk Autor meer eller mindre! Jeg kan dog ikke faae meer end Optime for Grædsken eller Latinen. Men et Præceptum meer, er en Fortieneste meer; skulde det end ikke være brugbart længer end Examensdagen. Det unge Menneske faaer Lede til al den Kundskab, som koster for megen Tid i Skolen, og fylder for lidet paa hans Beneliste: Og Disciplernes Lede meddeler sig snart til Læreren. Denne mærker, at Stymperen blant hans Ordensbrødre, hvis hele Kundskab i det grædske og latinske Sprog er laant af Pasors

Lexicon og Minnellii Noter, sender sine Discipler med større Berømmelse til Academiet, end han, som gjør Sprogene til sin Hovedfag, og Præcepta til Biesager. Han seer derhos let, hvor meget mageligere han kan have det, naar han kan overtale sig til at følge Slendrianen. — og hvi skulde han kunne modstaae at følge den, naar han finder Magelighed og

11

Ære paa een Vei? Han setter Underviisningen i Sprogene tilside, hvorved Arbeidet er det sværeste paa hans Side, og ingen Ære for ham at vinde, og sysselsetter sine Discipler med Præcepta, hvorved al Arbeidet bliver deres, og han selv kan være rolig. Saa mange Definitioner til den Dag! saa mange Theses til den!

og kan du dem ikke. Læreren hører

og brummer, Discipelen reciterer og skielver; den ene lader Ørene, den anden Næver saa længe til, indtil Lectien er lært, og Candidaten vis paa sit Optime til Examen.

Det er altsaa een Virkning af den første academiske Examen, at den gjør Lærerne i Skolerne lunkne og magelige i deres Embeds Førelse, fordi Æren af deres Underviisning, som beroer paa Disciplernes Forhold ved Universitetet, er en Sag, som den største Stymper, der allene forstaaer sit Haandverk, kan deele med den dueligste Lærer.

Men denne samme Examen indskrænker endnu paa mange andre Maader Lærernes Indsigt. Den hele Underviisning i Skolegangen er stilet paa denne Examen. Den er Hensigten af alle Skolebøger, af al Methode. Saa snart et Barn træder ind i Skolen, faaer han Bøger i Hænder, som han vil komme til at examineres efter ved Academiet. Disse maae

12

han lære uden ad i et Sprog, hvoraf han netop forstaaer saa meget, som han hver gang læser. Det er ikke nok, at han kan sige Meningen af hvad han læser i sit Modersmaal, i en anden Orden, med andre Ord, end det staaer i Bogen. Ved Academiet vil der komme an paa at recitere med Færdighed: og denne Færdighed i at recitere lærer Barnet snart at ansee som Hovedsagen ved sin Underviisning, og Læreren selv nødes at gjøre det dertil for Examens Skyld. Var det endda danske Compendier, han reciterede, kunde Læreren lade ham meer Friehed, og vænne ham til at bruge egen Eftertanke; men det er et fremmed Sprog; slaaer han et eneste Ord feil, er ofte den best lærte Lectie spilt, fordi Barnet intet veed at sette i Stedet. Læreren er altsaa nødt til at kræve den nøiagtigste Oplæsning af ham, ifald han skal have nogen Ære for sin Underviisning.

Lad Læreren indsee, at visse Videnskaber kunde bedre foredrages i Modersmaalet, end i et dødt Sprog. Hvad hjælper det? Hans Discipler bør examineres paa Latin; og hvor vil han kunne skaffe dem saadan en Færdighed i dette tunge Sprog, at de med den Lethed, som udfordres til en kort Examen, skulde kunne forklare sig med egne Ord, uden at binde sig til et Compendium? Vilde han end søge

13

at skaffe dem denne Færdighed, saa vilde dog hans Ungdom selv vælge den mageligere og sikrere Vei, og holde sig til det gangbare Compendium.

Lad Læreren indsee, at visse indførte Compendier i Videnskaberne ere utilstrækkelige, slette, skadelige.

Hvad skal han gjøre? At forbedre, rette, tilsette ved Underviisningen selv, er et baade for Lærere og Lærende kiedsommeligt og tidspildende Arbeide, og heller ikke enhver Læreres Sag, da det skal skee paa Latin, efterdi det bør læres paa Latin. Vil han sette sine Forbedringer og Tillæg til paa Dansk, præker han for døve Øren, og kan ikke vente, at mange vilde give Agt paa hans Foredrag, efterdi de da ikke kunne bruge det ved Academiet, hvor al deres Hue staaer hen. Han maae altsaa imod sin Indsigt lade dem læse det ufuldstændige, der slette, det adelige Compendinin.

Lad ham videre skønne, at nogle Videnskaber ere for en Deel af hans Ungdom, hvis udvortes Bestemmelse er afgjort, eller hvis Genie er mærkelig bestemt til en eller anden Videnskab, enten ganske ubrugbare eller dog mindre nyttige. Det hielper ikke. Den Videnskab fordres af alle ved Universitetet, og af alle ligemeget; de have alle eet Maal, een

14

Examen at udstaae. Troer kan f. E., at visse Deelee af det nye Testamente, fE. nogle af Pauli Breve, Johannis Aabenbaring o. s. v. burde ikke læses med Ungdommen i Skolerne, eller maaskee, at det hele nye Testamentes Læsning i Hovedsproget burde udsettes indtil de academiske Aar. Han kan ikke følge sin Indsigt, og sysselsette sin Ungdom med nyttigere Ting. Han kunde sette den i Fare for, om ikke at blive afviist ved Academiet, saa dog at blive antaget med et slags Infamie.

Kort! den academiske Examen setter en duelig Skolelærer i bestandig Strid med sin Indsigt og Lyst. Han kan ikke undervise i det, som han efter sin Skiønsomhed og efter den Kundskab, han har om sin Ungdoms Genie og Bestemmelse, holder for at være dem tjenligst. Han kan ikke vælge hvad Lærebøger han vil: Han kan ikke engang vælge Methoden. Videnskab, Lærebøger, Methode, alting er passet efter den academiske Examen. Denne er det, han stedse maae have for Øine. Jo dueligere han er, jo tungere er dette Aag ham. Han behøver stor Overvindelse til at forrette sit Embede med Lyst. Han staaer meget i Fare, for at forfalde til Lunkenhed, og at ansee det, som et opus operatum, som en Syssel, han maae forrette, fordi han lønnes derfor; og da veed man vel, hvorledes det forrettes.

15

Hvem, som kiender noget til de latinske Skoler i Tydskland, og til den tydske studerende Ungdom, vil finde en følelig Forskiel imellem de tydske og danske Skoler, den tydske og danske Ungdom. Det er ikke Duelighed, enten hos Lærere eller Lærende, som gjør Forskiellen. Vi have ligesaa duelige Lærere, og ligesaa vittige Discipler, heelt mod heelt, som i Tydskland. Men Forskiellen bestaaer i Munterheden baade hos Lærere og Lærende, i Lyst til at undervise hos de første, og Lyst til at undervises hos de sidste. Man skal finde Skolelærere i Tydskland, som med en ussel Løn arbeide paa Ungdommen fra om Morgenen tilig til sildig om Aftenen, og dog beholde Munterhed til deres Arbeide, dog stedse tale derom med Lyst. Mange beholde endog ved dette strænge Arbeide baade Tid og Lyst til at skrive. Man skal finde Skolediscipler der, som i den største Armod, uden nogen offentlig Understøtning, med den sletteste Pleie, bivaane med den største Munterhed baade offentlige og private Skoletimer, og for at fortiene det, hvormed de kunne betale de private Lectioner, undervise i deres frie Timer i Borgerhuuse. De holde lærde Journaler i Selskab sammen, de læse de nyeste Skrifter sammen, de raadføre sig idelig med deres Lærere, udbede sig hvad Videnskaber og Bøger de helst vilde have læst over o. a. m. — Nu hol-

16

de man herimod vore Lærere og Discipler! Mange af de første arbeide under langt fordeelagtigere Vilkaar end de Tydske; de fleste arbeide ikke den halve Tid paa Ungdommen imod hine; nogle arbeide ikkun det halve Aar i Skolen, og have det andet halve Aar aldeles til deres eget Brug; og dog skal man ofte høre endog af disse sidste, at klage over det sure Skolearbeide, at ønske sig afspændte af det haarde Aag, der trykker deres Skuldre, og at gjøre sig Umag for at udfinde Latinsk-Danske-Floskler til at beskrive deres Slaverie. Hvor mange af dem gjøre sig bekjendte ved Skrifter? og naar man hører dem tale derom, giver deres Skolearbeide dem ingen Tid dertil. Og nu vore Discipler! Skolegangen koster dem intet, de fleste faae endog Belønning i Stipendier og Beneficier foruden den frie Underviisning. Og dog! med hvilken Ulyst besøge de ikke Skolen, og hvor fortrødne sidde de der! de beste af dem gjøre ikke meer, end hvad de bør gjøre, og den allerstørste Deel gjør intet uden Tvang og Haardhed. Lovbeden, som er noget uhørt i en tydsk Skole, er en Pest i vore danske, og Forlov er den største Velgierning, en dansk Discipel kan nyde. Frygt for Lærere og Academiet er det eneste Motiv hos de fleste til Flittighed. Deraf kommer dette nedslagne, enfoldige og pedantiske Væsen, som hænger ved de fleste deres Livstid, og hindrer

17

de Dueligste iblant dem fra at vise deres Duelighed, og give de Folk, de komme i Selskab med, en god Tanke om deres Indsigt og Lærdom. Man see en ung Dansk, og en ung Tydsk Studerende i Selskab med hinanden! Den sidste kan vide meget lidet, og dog synes meget lærd, naar den første, som maaskee besidder hiins Kundskab dobbelt, kan synes en Idiot imod ham. Hvad er Aarsagen? Den Tydske siger ud al det lidet han

veed; den Danske er bange for at sige endog det, han best veed. Den første opmuntres af Lyst til at behage, den anden holdes tilbage af Frygt for at mishage. Den første kan have lært lidet; men han har lært det paa saadan en Maade, at han strax veed at føre sig det til Nytte; den anden kan vide meget, men han behøver Tid for at udvikle det, og giøre det brugbart. Det er daarligh at søge Grunden til denne Forskiel i Forskiellen af det tydske og nordiske Clima. Jeg er vis paa, at de Danske fødes ligesaa muntre til Verden som de Tydske; Forskiellen er heller ikke saa stor imellem den danske og tydske Almue, som imellem den danske og tydske Lærde. Grunden er blot i Underviisningen. Den danske Studerende er vant fra sin Barndom af at opsigte sine latinske Lectier under megen Frygt og Vævelse; et Ord, en Glose sagt feil, har forvoldet ham mangt et suurt Øieblik. Denne Angest hænger ved ham bestandig. Da

18

han er vant til ikke at feile ustraffet; saa af Frygt for ikke at sige alting godt og rigtigt nok, forfalder han til den anden Yderlighed, og tier heller stille.

Men denne Tvang, vil man maaskee sige, er en Feil i Underviisningen, som kan og bør rettes, et Pedanterie hos Skolelærerne, som intet har med den academiske Examen at giøre. Jeg paastaaer jo, og tør sige, at denne Tvang aldrig skal kunne afskaffes, og en fornuftig, menneskelig Læremaade indføres i Skolerne, med mindre den academiske Examen afskaffes, eller i det mindste indrettes anderledes. Jeg har kiendt Lærere, som have troet, at Underviisningen ikke nødvendig maatte skee med Tvang og Haardhed, og at man ganske kunde afskaffe Riset, og bruge ædlere Opmuntringer. De have i Aar og Dag ikke taget Riis i Haanden. Men hvad Virkninger har dette havt? Nogle faa gode Gemytter have ladet sig drive ved Opmuntringer eller af sig ffelv; men den allerstørste Deel har glemt, hvad den vidste tilforn, og intet lært til, og endog de beste Hoveder ere forfaldne til Dovenskab og Lediggang. Denne Erfaring er ganske naturlig. Den Maade, hvorpaa Ungdommen skal lære Sprog og Videnskaber i Skolen, for at kunne glimre ved den academiske Examen, udfordrer Tvang fra de allerførste Skoleaar af, og Tvang eengang be-

19

gyndt, maa vedligeholdes stedse. At lære et Pensum uden ad i et Sprog, hvor man maa binde sig til hvert Ord for ikke at feile, er et Arbeide, som et ungt Menneske ikke let underkaster sig uden Tvang; og dette Arbeide er dog Læreren nødt til at fordre af ham med den største Nøiagtighed? Han kan ikke lade sig nøie med, at han siger ham Indholdet, at han forklarer ham det i sit Modersmaal: Han maa have det reciteret Ord for Ord; og hvor kan dette andet, end foraarsage Misfornøielse paa begge Sider? Man har kaldt Underlærerne ved vore Skoler Hørere, og dette Navn bære de ganske egentlig. Deres fornemste Forretning bestaaer i at høre, hvad Disciplene recitere, men denne Høren og Reciteren er det just, som opfylder vore Skoler med Ulyst og Tvang baade paa Læreres og Lærendes Side.

Man ophæve derimod den første Examen, og man skal see et nyt Liv opstaae i vore Skoler. Professorfrygten vil ophøre, men ædlere Drifter til Flid ville indtage dens Rum. Vor Ungdom vil søge Skolen for at lære, og ikke for at samle sig en Mængde barnagtige Berømmelses-Tegn ved en Examen. Den kan nu ikke bestemme, hvor meget den behøver at lære, for at blive Student med Ære, men vil troe, at den ikke kan lære for meget. Lærerne ville giøre deres Embede med Lyst, fordi

20

de kunne følge deres Indsigt, benytte sig af deres Erfarenhed, og forbedre deres Methode. De see, at deres Skoles Ære beroer paa dem selv, og deres egen Flid, Iver og Indsigt, og ville derfor umage sig for at udmærke sig ved disse utvetydige Tegn. Frygt og Tvang vil ophøre, naar Lærerne ikke behøve at kræve alting af alle, men kunne læmpe Underviisningen efter Disciplernes forskellige Talenter og Bestemmelser. Lærerne ville blive mindre Hørere, men meer Lærere, og Disciplerne tilbringe meer Tid med at læse og tænke, end med at lære Lectier.

Jeg er ganske forsikret paa, at den academiske Examens Ophævelse vil have alle disse gode Følger, og forvandle vore Skoler fra fæle Tugthuse til behagelige Planteskoler for Staten. Jeg seer heller ikke, hvad Universitetet kan tabe ved denne Forandring. Det vil meget meer faae langt flere lærvillige Borgere, end det nu faaer, som ville besøge Lærernes Forelæsninger uden Tvang, blot af Lyst til at fortsætte og udvide deres Kundskab. Det vil jeg vel tilstaae, at der i sær i Henseende til Latiniteten kunde komme nogle slettere til Universitetet, endnu omstunder; men hvad tabtes derved, naar de Gode igien blev bedre, og det mener jeg tillige, maatte ufeilbar skee. I nærværende Forfatning er det ikke let mue-

21

ligt, at nogen kan komme til Academiet, som er aldeles forsømt i sin latinske Grammatik. Han maa have saa liden Lyst til Studeringer, saa lidet Talent til Sprog, som han vil: er han først antagen i Skolen, maa han igiennem for at naae Academiet, og bringe saa meget med sig i Latinen, at han ikke skal blive afviist. Læreren veed, at en Vildelse i Stilen bliver i sær høit anregnet ved den academiske Examen; han søger derfor for al Ting at sette sin Ungdom fast i de grammaticalske Reglers Brug; og der komme vel saa til

Academiet, som jo kunne gjøre en Stuil uden de groveste grammaticalske Feil. Men jeg troer ikke, at enten Lærere eller Lærende have stor Aarsag at være stolte af denne Kundskab, naar man betragter den Tid og Møie det har kostet at bringe et Menneske saa vidt, som Naturen har negtet al Genie til Sprog, den Misfornøielse, det har forvoldet paa Læreres og Lærendes Side, den Tvang det har giort fornøden, den Tidsspilde og Forsømmelse, som de gode Hoveder derved har maattet lide, og endelig den ringe Nytte, som er Menneske kan have af denne Kundskab. Naar ikke Examen var, vilde maaskee en Lærer opsette, de grammaticalske Øvelser tilsidst, han vilde ikke foretage den med lige Strængthed med alle; han vilde lade sig nøie med, at de, som han forud saae, skulde ikke blive store Latiner, havde saa megen

22

Kundskab om Reglerne, at de kunde læse og forstaae Autorerne, om de end ikke selv kunde anvende dem med større Nøiagtighed i latinske Exercitier; han vilde overalt anvende meer Tid paa de gode, end paa de slette Hoveder, i det mindste vilde han skienke hine den Tid, som var spildt paa disse, og heller sysselsætte disse med Ting, som de i enhver Forfatning kunde have Nytte af, end tvinge dem imod Lyst og Genie til det, hvori de dog aldrig skulde kunne gjøre taalelig Fremgang. Kort: Jeg seer ikke, hvad Akademiet kunde tabe ved denne Forandring. Det vilde i Almindelighed saae bedre og muntre Tilhørere, og de slette selv vilde blive flittigere og lærvilligere.

Jeg har kalder den academiske Examen et Baand paa Skolelærernes Troskab og Flid, og et Middel til at forsikre Skolarkerne om deres Underviisnings Redelighed. Hvorledes

kan jeg da ønske den ophævet, naar jeg ikke veed

noget andet Middel at sette i Stedet, som kunde være i det mindste ligesaa virksom hos Lærerne, som Frygten for Universitetet? —

Jeg maa forklare mig herover. I Almindelighed troer jeg ikke, at man

behøver mange Tvangsmidler for at holde Folk til at gjøre det, som de kunne gjøre med

23

Lyst, naar de tillige besidde den fornødne Kundskab og Færdighed for at kunne gjøre det med Nytte. Jeg troer derfor, at man allerede havde givet Lærerne et stort Motiv til Flittighed, naar man ved at ophæve den academiske Examen fik sat dem i Stand til at forrette deres Embede med Lyst og Nytte. Man sørgte ikkun tillige for, at Skolerne besættes med Mænd, som have givet Beviis paa Arbeidsomhed, og aflagt Prøve paa den fornødne Lærdom. Der er da liden Grund til at troe, at en Skolelærer skulde blive efterladt i sit Embede. At meddeele sin Kundskab til andre, er en naturlig Drift hos Mennesket, som lønner sig selv, og ikke behøver anden Opmuntring, end den gjensidige Lærelyst hos andre; men qvæles kan den og ganske udslukkes, naar man er nødt til at lære imod sin Overbeviisning, er bundet til Metoder som man misbilliger, eller ingen Fremgang seer hos de Lærende.

Imidlertid vilde jeg dog ikke, at man i saa vigtig en Sag lod det ganske. komme an paa Lærernes Ærlighed og Samvittighed. Skolelærerne bør blive under en Opsigt, som kan hindre dem fra at være uredelige, om de end havde Lyst dertil. Men denne Opsigt kan ikke komme fra Biskopperne allene. Den maa være Skolelærerne meget nær, saa at de ingen Dag er sikker for den. Den maa være i me-

24

get oplyste Personers Hænder af forskiellig Stand. Jeg vilde ikke have de Geistlige aldeles udelukte fra denne Opsigt; men jeg vilde heller ikke have den allene betroet til dem. Den nærmere Anledning, de som opofre sig til den geistlige Stand, have frem for Studerende af andre Stænder, til at faae ret Smag paa Videnskaber, gjør det fornødent, at Videnskaberne og Lærdommen bliver under deres Opsigt. Men de Fordomme, som tillige hænge ved mange af den geistlige. Stand, meer end ved andre Stænder, den Hengivenhed for det Gamle og Vedtagne, den eensidete Smag, som gemeenlig findes hos de Geistlige, gjør det meget farligt for Videnskaberne, at betro dem denne Opsigt allene. Jeg ønskede desuden, at Skoleopsigten maatte være betroet Mænd af større Myndighed og Anseelse, end de Geistlige nu omstunder have, at den maatte være hos saadanne Mænd, som havde det i deres Magt at belønne Skolelærerne efter deres Fortienester Dersom det lod sig gjøre, holdt jeg det for meget tienligt, at der i enhver Provinz var et eget Collegium Scholarchale, bestaaende af de anseeligste og lærdeste Mænd i Provinzen, som vare adspredte hist og her, og allene forsamledes paa visse Tider om Aaret for at conferere med hinanden. Ethvert Lem af saadant er Collegium skulde være berettiget til at besøge hvad Skole i Provinzen, han vilde,

25

og saa tidt, som han vilde, og at lade sig gjøre Regnskab for Skolens Tilstand. Ingen Maaned maatte gaae forbie, at jo en Skolark indfandt sig i Skolen, men ikke paa nogen fastsat Dag, heller ikke anmeldt. Det var

ogsaa got, at den samme Skolark ikke altid kom i den samme Skole. Saadan en Skolark skulde have Magt til at overhøre Ungdommen, at lade sig gjøre Forslag til Skolens Opkomst o. s. v.; men til at bestemme nogen Forandring, maatte ingen have Magt uden det hele Collegium. Disse Provinzialskolarker burde foreslaae Candidater til de ledige Skoleembeder i deres Provinz; men selv stode de igien under et Overcollegium Scholarchale, til hvilket de aflagde deres Beretninger, og som bestyrede Her hele Skolevæsen i begge Riger under Regieringens umiddelbare Opsyn.

Dog det er her ikke min Agt at udkaste nogen fuldstændig Plan til en almindelig Skoleopsigt, som kan veie op imod den academiske Examen. Det er nok, at der bør være nogen saadan Opsigt, og at man indseer dens Muelighed. Men endskiønt jeg holder en fornuftig indrettet Skoleopsigt tilstrekkelig til at forsikre sig om Lærernes Troskab; saa vilde jeg dog, at der endnu skulde være et Baand paa dem, det Baand, som er det stærkeste paa Folk af alle Stænder: Jeg meener, at deres egen Inte-

26

resse skulde bevæge dem til Troeskab og Flid, og at de skulde vinde i Indkomster, ligesom de formerede deres Flid og Arbeide. Det er ikke saa i nærværende Skoleforfatning. En Lærer, først i Embede, har strax alt, hvad han kan faae nogensinde, og enten han er flittig eller lad, enten han anvender megen eller liden Tid paa Ungdommen, har og beholder han de samme Indkomster. Den frie Underviisning er en stor Regieringens Velgierning imod Undersaatterne, som kan veie op imod en anseelig Skat paa Middelstanden. Men denne Velgierning føder en vis Dorskhed af sig i Skolerne baade paa Læreres og Lærendes Side, som maaskee ikke skulde have Sted, naar Underviisningen ikke var ganske frie. Forældrene blive lunkne i Henseende til deres Børns Underviisning, fordi den intet koster dem, og deres Lunkenhed meddeler sig til Børnene. Disse vænnes snart til at ansee en Sag for uvigtig, for hvilken deres Forældre ere saa lidet bekymrede. Lærerne blive stolte, egensindige, magelige, fordi de ingen Belønninger nyde af

Forældrene, men ansee sig snarere, som disses Velgiørere. Dette vilde uden Tvivl forandre sig meget; ifald Forældrene selv maatte føle nogen Byrde for deres Børns Underviisning i de offentlige Skoler, og ifald Lærerne kunde have nogle Indkomster af Forældrene, som stode i Forhold med deres Flid og Arbeide paa

27

Børnene. Forældrene vilde da blive opmærksomme baade paa Lærernes og Børnenes Flid, og Lærerne vilde blive muntre til Arbeide, naar de saae, at deres Indkomster tiltog eller aftog i Forhold med deres Flittighed. De vilde læmpe sig Meer efter Forældrenes Hensigter med deres Børn, blive meer føjelige og mindre selvraadige.

Hvad er det, som setter saa meget Liv i de tydske Universiteter? som foraarsager denne Drift og Lyst til at lære baade hos Studenter og Professorer? Denne Frihed, hvormed de Studerende omgaaes deres Lærere? Denne Artighed og Lyst til at behage, som spores hos Lærerne? — Intet andet, end at den mindste Deel af Underviisningen er frie, at de Studerende i visse Maader underholde deres Lærere, som have desto fler Indkomster, jo meer Flid de anvende, jo fier Tilhørere de kunne erhverve sig. Mangen Student besøger flittig Collegier allene fordi han vil have Skiel for sine Penge, og mangen Professor læser flittig og got, om ikke for at have Livets Ophold, saa dog for at kunne leve desto beqvemmere og anstændigere. Det er derfor ogsaa, jeg billiger saa meget den Skik, som er indført i de tydske Skoler. Læsetimerne ere der inddeelte i de offentlige og private. De offentlige ere ikke saa mange som hos os, og for dem lønnes en Læ-

28

27 rer af Staten: de private lader han sig betale sine Discipler; og omendskiønt denne Betaling ikke beløber sig meget om Aaret for enhver Discipel, saa kan den dog i et stort Antal indbringe noget klækkeligt for Læreren. Disse private Timer er Lærerne ikke forbundet til at holde, men Disciplene ere forbundne til at bivaane og betale dem. Ved dem har Læreren ofte sine beste, og altid sine behageligste Indkomster, og de udgjøre gemeenlig ogsaa den behageligste Deel af Underviisningen for Disciplene selv. Ved dette Middel erholdes ogsaa ikke allene den Munterhed i Underviisningen, hvorom jeg taler; men mange Skoleembeder blive derved meget anseelige af Indkomster. Man har gjort stort Væsen af de Danske Skolelæreres Indkomster imod de Tydske; og det er vist, naar man betragter disse i de smaa tydske Torveflekker, hvoraf enhver gemeenlig har sin egen latinske Skole, saa skulde faa af vore

Hørere eller underste Lærere bytte med mangen saa kaldet Rector i en tydske Flekke. Seer man derimod til Skolerne i de større og folkerige Steder i Tydskland, saa vil man finde, at vore beste og meestindbringende Skoleembeder ikke kunne lignedes imod disse: jeg setter, at der ingen Hovedfeil ere i Skolernes Indretninger, som hindre deres Floer Saaledes troer jeg vist, at f. E. en Conrector ved Johanneum i Hamborg har langt større Indkomster, end

29

enten Rector ved Kiøbenhavns eller Roskilde Skole, som dog holdes for at have de største Indkomster af alle

Rectorer i Landet. Men, det har han ikke ved sin viste Løn, men ved sine private Forelæsninger, det er, ved sin egen Vindskibelighed. Vore Lærere, som maa savne denne deres private Vindskibeligheds Belønning, have derved paa de allerfleste Steder meget maadelige Indkomster imod andre kongelige Betiente. Men deres Indkomster vilde paa mange Steder voxe anseelig, dersom private Forelæsninger bleve paabudne efter de tydske Skolers Viis tilligemed de offentlige — og det var det Forslag jeg vilde gjøre, som en nye Opmuntring for Lærerne til Troeskab og Arbejdsomhed, der kunde bøde paa den academiske Examen. Jeg er vis paa, naar det var Lærerne tilladt, at lade sig deres private Forelæsninger betale, saa vilde end ikke de iblant dem, som havde de beste offentlige Indkomster, forsmaae denne nye Næringsvei. De vilde komme i Vane med en Flittighed og Stræbsomhed, som skulde have store og vidtløftige Følger for Videnskaberne. Forældrene vilde faae nogle nye Udgifter til Skolens Lærere, men Udgifter, som paa de fleste Steder ikke vilde overgaae de Indtægter, som deres Børn annamme af Skolen i Beneficier og Stipendier, og som overalt snart vilde godtgjøres ved en troere og muntrere Underviisning.

30

Jeg har saaledes baade vist de gode Følger, som Deposizens Ophævelse vilde have for Skolerne, og tillige angivet Middeler til at forebygge de onde. Resultatet synes mig, bliver nu dette, at Deposizen eller den første academiske Examen er Videnskaberne til meer Skade end Gavn. Denne Sandhed vil ikkun meer bestyrkes, naar man betragter denne Examen selv i sit rette Lys. Man forestille sig, at en Kjøbmandsburs for at blive Karl maa prøves af de anseeligste Kjøbmand i begge Rigerne, en Feldtskierdreng for at blive Svend af det hele Collegio Anatomico, eller en Cadet for at blive Officeer, af ti af de største Generaler ved Armeen. — Saa har man et Billede paa den første academiske Examen, hvor ti Mænd, som hver holdes for at være Mestere i sin Videnstab, kræve, den ene efter den anden, offentlig Regnskab af et Barnfør alle Videnskaber. Det er sandt, det lader stort, og synes at give en Student et stort Fortrin frem for Karlene i andre Stænder, at hans Prøve er saa meget vanskeligere, end deres. Men naar man anseer denne Prøve med de rette Øine, saa er den et Børnespøg, som er saa lærde og værdige Mænd, som Professorerne bør være, nesten uanstændig. Hvor en Examinators og Examinands Indsigter ere alt for meget forskellige, — hvad skeer der? Det, som skeer, Man aftaler med hinanden,

31

hvad man vil examinere i, og hvad man vil examineres i, eller, hvilket er det samme, man vælger vise Compendier, hvortil man kan binde sig paa begge Sider, og som kan blive Middelet til at foreene saa ulige Indsigter. Man prøver da ikke, hvad Grund et ungt Menneske har lagt i en eller anden Videnskab, men hvorvel han har lært det i denne Videnskab gangbare Compendium uden ad; og en høilærd Professor med Compendium i Haanden og Candidaten for sig, er ikke andet, end en Skolehører, der lader sig en Lectie forrecitere. Det Compendium, som forelegges ham, maa han examinere efter, og han kan ikke med Billighed forkaste det, det maae være nok saa slet og fuldt af Feil. Hvad afgjøres nu ved saadan en Examen? Om de unge Mennisker have lagt en god Grund i en Videnskab? om Lærerne have underviist dem med Skiønsomhed og Smag? — Ingenlunde; men ikkun: om Børnene have Gaver til at lære uden ad, og om Lærerne have holdt dem tilgavns dertil. — Vil man sige, at en Examinator vel kan modtage et Compendium, og dog faae Leilighed til at høre, om hans Candidat har meer end lært det uden ad, ved at indlade sig med ham i en eller anden Materie; saa lader dette sig af adskillige Aarsager ikke vel gjøre. I hvad Sprog skal han raisonnere med sin Candidat? — I Latinen.— Men i dette Sprog

32

kan man ikke vente sig den Færdighed af et ungt Menneske, allerhelst efter den Maade, hvorpaa del læres i Skolerne, at han skulde kunne forklare sig i frie Raisonnements. Eller kan han det, er det at befrygte, at disse Raisonnements ere ligesaavel udenads Lectier, som hvad han reciterer af sit Compendium, og at al Examen vil være forbie, saasnart som Examinator viger det mindste fra det Foredrag, hans Candidat er vant til i Skolen. - Det fornuftigste var altsaa at prøve ham i Modersmaalet. Men sker det? og kan det skee, saa længe Modersmaalet ikke meer dyrkes i de latinske Skoler, end det nu gjør? - Dog! om en skiønsom Examinator ogsaa kunde udfinde et Middel til at prøve, om hans Ungdom havde bragt nogen grundig Kundskab med sig i en eller anden Videnskab, saa fattes ham Tid dertil. At examinere sexten Personer i sexten Videnskaber paa een Dag, kan umelig skee med Grundighed. Man maae lade sig nøie med at høre dem. Men over denne Høren blive ofte de Dueligste Subjecter ubemærkede, og de uduelige slippe igiennem ved en god Hukommelse eller Slumpelykke, eller Børnepuds. Den eneste Kundskab, som forundes nogen meer Tid ved Examen, er det latinske Sprog. Men just det latinske Sprog gjøres

deels for lidet, deels for meget af. For lidet deri, at den vigtigste Examen deri, jeg mener

33

Examen styli, er meer skikket til at prøve, om Ungdommen har lært sin latinste Grammatik tilgavns, end om den har lagt nogen synderlig Grund i Sproget; for meget, i det, at der ved Censuren regnes meer paa en grammatikalsk Vildelse i Stilen, end paa al den øvrige Examen.

Vilde man endelig have en academisk Examen, for at prøve de fra Skolerne dimitterte Candidater, hvilket jeg slet ikke vilde afraade, saa maatte den dog indrettes ganske anderledes, end den nu er. Man maatte af ingen Candidat fordre alle de Indsigter, man nu fordrer, men af alle dybere Indsigter i visse Ting, end man nu fordrer. Man maatte ved Examen gjøre Forskiel imellem de Candidater, hvis Bestemmelse var afgjort, og dem, hvis Bestemmelse endnu var uvis, og ikke fordre det samme af de første, som af de sidste. Ingen Lærebog maatte fordres, men en frie Examen anstilles i Videnskaben, uden Hensigt til nogen Lærebog - og det forstaaer sig, al Examen paa Dansk, med mindre en Candidat forlangede at examineres paa Latin, da det og burde kunne skee. Latiniteten allene undtagen, hvorfor af alle burde gøres Rede paa Latin. - Dette blev omtrent, hvad jeg i Almindelighed vilde fordre af en academisk Examen. Skulde jeg nærmere forklare mine Tanker, hvad In

34

43 sigter man vilde kræve af en Candidat til Academiet, og paa hvad Maade jeg ønskede, at han maatte gjøre rede for sine Indsigter, saa vilde dette føre mig vidt, naar jeg skulde udtømme denne Materie. Jeg vil stræbe at sige det fornemste i Korthed.

Jeg betragter de latinske Skoler i deres nærværende Forfatning, og ikke i den, hvori de vilde komme, ifald de bleve gjorte til Realskoler. Jeg ønsker dem som Seminarier for Lærde, hvorfra den tilkommende Kiøbmand og Kunstner allene ere udelukte, men hvor Børn af alle andre Bestemmelser bør, om ikke lære, alt hvad de behøve for deres tilkommende Bestemmelse, saa dog intet lære, som kan være dem nogen Tid unyttigt. I denne Betragtning er det, jeg fordrer af enhver Candidat til Academiet først og fornemmelig Græsk og Latin. - Græsk og Latin for en tilkommende Krigsmand! for en tilkommende Proprietair! - Ja; jeg veed vel, at jeg med denne Fordring ikke smigrer Tidernes Smag, men jeg seer paa Videnskaberne, og ikke paa Tidernes foranderlige Smag. Og Videnskabernes Beste udfordrer i mine Tanker uomgiengelig, at Græsk og Latin bliver anseet som en Hovedsag i Skolerne. Men denne Materie

allene udfordrede en egen Afhandling. Jeg vil allene sige saa meget. Vi behøve en vis uryk-

35

kelig Standart, som kan holde os den almindelige gode Smag og Tænkemaade i Videnskaberne for Øine, og føre os tilbage til den, ifald vi skulde være paa Veien til at tabe den. Og ethvert Folk taber den meer eller mindre, naar det først har bragt Smagen i Videnskaberne til en Høide. Det gaaer da ned ad, og gemeenlig med stærke Skridt. Og det, som er det værste, det mærker ikke sin egen Aftagelse, men den store Hob holder sin Tids Smag stedse for den beste. Det er Aarsagen, hvorfor intet levende Sprogs Skrifter ere skikkede til at tiene til saadan en urykkelig Standart eller Fakkell for Smagen. Man har i de nyere Sprog mange ypperlige Skrifter, hvoraf mange endog i mine Tanker overgaae Latinernes og Grækernes. Ja, jeg ønskede, at ved alle offentlige Skoler var Leilighed til at lære de nyere Sprog. Men med alt det holder jeg et dødt Sprogs Skrifter allene skikkede til at blive en almindelig og bestandig Regel for Smagen. Og da de latinske og grædske Skrift er have en Værdie, som er bestemt, og som de aldrig kunne tabe, Smagen i de nyere Sprog maa forandre sig som den vil; saa bør der være offentlige Indretninger til at holde disse Sprog i Agt og Ære. Latin og Grædske bør derfor fordres af enhver, som igiennem en offentlig Skole gaaer til Academiet. Men derfor forsvarer jeg ikke den lange Tid, man an-

36

vender paa disse Sprog i Skolerne, eller den Methode, man bruger for at lære dem. Jeg troer, man ved en bedre Methode skulde i en kortere Tid bringe det videre i disse Sprog, end man gjør, og da der endda skulde blive Tid nok tilovers for andre nyttige Indsigter. Men derom er det nu ikke Sted at tale.

I Henseende til Overhørelsen i disse Sprog ved Academiet, ønskede jeg i sær med det latinske Sprog nogen Forandring i den Maade, som nu bruges. At oversette et Stykke af en latinsk Autor paa Dansk, eller at sige nogle latinske Talemaader paa dansk, er intet tilstrekkeligt Middel til at prøve et ungt Menneskes Fremgang i Latinen. Han maatte have den Færdighed, at kunne forklare sin Autor paa Latin med andre Ord; og naar han havde den, kunde man gjerne skienke ham Stilen. - Om det græske Sprogs Examen vil jeg allene erindre, at man for al Ting ikke maatte kræve det nye Testamente, som en nødvendig Indsigt, efterdi dets Læsning i Hovedsproget bliver en Syssel for Theologer allene, og kommer tids nok i de akademiske Aar.

Hebraisk er et Sprog, som er for Theologer allene, og ikke engang for alle. De unge Mennesker, hvis uthetologiske Bestemmelse, om jeg saa maa tale, var afgjort, burde

37

ganske forstaaes med dette Sprog. De andre havde nok i de allerførste Grunde, ia i Læsningen allene, og kunde overlade Resten til de akademiske Lærere.

Foruden de lærde Sprog blev Historie og Geographie i sær at kræve af en academisk Candidat: fornemmelig

Fædrenelandets Historier, hvis politiske og oeconomicke Forfatning, ja Rettergangsmaade med, naar det kunde skee i Korthed, burde være ham nøie bekiendt. - Af Philosophie havde han nok i en kort Logik, og en fornuftig Moral. Vidste han noget af de andre Philosophiens Deele, var det godt; men meer burde ikke kræves. Hvad Physik og Mathematik angaaer, da var det ønskeligt, om der ved Skolerne var Anledning til at faae nogen Grund, i sær i den første Videnskab; men skulde saadan Anledning fattes, saa bør Academiet være forsynet med Lærere, som kunde meddele Ungdommen den fornødne Kundskab deri efter enhvers Hensigt, beqvemmere end Skolelærerne.

Alle disse Videnskaber burde examineres paa Dansk, og meer ved frie Samtaler, end ved nøie afpassede Spørsmaal og Giensvar. Allerede dette vilde nøde Ungdommen til at legge sig efter Modersmaalet, og skaffe dem en Færdighed i at udtrykke sig med Tydelighed, Rig-

38

tighed, og Næthed. Men derhos ønskede jeg, at enhver Candidat maatte ved en academisk Examen aflegge egne Prøver paa denne Hardighed ved al opfctte sine Tanker over en forelagt Materie, ved at fortælle et Factum, sammenskrive et Brev o. s. v. Ingen burde desuden komme til Academiet, som ikke havde gjort sig vore beste Skribenter bekiendt, og kunde declamere nogle Tirader af dem med Smag.

Om Theologien og Christendommen har jeg intet talt, fordi Underviisningen deri bør tilkomme Kirkens, og ikke Skolens Lærere. Forældre og Præster bør see til, at Ungdommen faaer Den fornødne Kundskab i deres Christendom; og Confirmationen er Examen nok, i denne Kundskab.

Naar den første academiske Examen blev indrettet paa denne Maade, eller en anden, som havde dennes Fordeele, saa vilde den ikke allene blive uskadelig, men Skolerne vilde allerede af denne Forandring høste de vigtigste Frugter. De latinske Compendier vilde blive udryddede i Skolerne, og i deres Sted brugbare danske Læsebøger anskaffede. Lærerne vilde lægge sig efter meer at lære ved Samtaler o. s. v., end at høre Lectier. Tvang og Dorskhed vilde for en stor Deel forringes. Man vilde anvende mindre Tid paa Grama-

39

tikerne i de lærde Sprog, men meer paa Skribenternes Læsning selv, m. a. m. Men, naar jeg skulde tilraade en Examen, var det meest for dem, som igiennem de latinske Skoler kom til Academiet. For andre indseer jeg ikke Nødvendigheden af nogen Examen. Naar Lærerne ved Universitetet holde deres Forelæsninger i Modersmaalet, saa seer jeg ikke hvorfor man ikke kunde antage en Candidat til Academiet med en ringe eller ingen Kundskab i de lærde Sprog, og uden nogen foregagende Prøvelse.

Jeg har været nødt til at opholde mig længe ved den første Examen, fordi jeg ikke kunde undersøge dens Værdie, uden at inklade mig i adskillige Undersøgelser, som angik Skolerne. Jeg befrygter ogsaa snarere, at jeg har sagt for lidet, end for meget derom; men jeg har stedse haft min Hovedmaterie i Sigte, og derfor søgte at fatte mig i Korthed. Maaskee Modsigelser af andre Patrioter kunde bevæge mig til at udlade mig i en og anden Sag vidtløftigere. Ved de andre academiske Overhørelser kan jeg være kortere.

Den anden eller saa kaldte philosophiske Examen er i Grunden ikke andet, end en Igentagelse af den første. Man forlanger de samme Videnskaber, som til den første Exa-

40

men, og den, som i denne har forholdet sig vel, behøver ikkun at see til, at han ikke glemmer, hvad han vidste, og har ikke nødig at lære meget nyt til. Der Aar, som forløber imellem den første og anden Examen, er derfor et virkeligt Driveaar for de allerfleeste Studerende. De, som haver hurtige Remmer og gode Gaver til at lære uden ad, bekymre sig gemeenlig ikke om deres philosophiske Examen, førend i den sidste Maaned for Tiden. Mange unge Mennesker af de beste Hoveder blive saaledes forførte til Lediggang, og Liderlighed, dens Daatter. De veed, at naar de allene forholde sig vel i den anden Examen, spørges ikke om, hvor lang Tid de have brugt til at forskaffe sig den Kundskab, hvorpaa de bør give Prøve i Examen, de bruge altsaa den mindste Tid dertil, som mueligt. Hvad Begreb maa dette allerede give de unge Mennesker om Videnskaber og Lærdom? og hvilke Følger har det ikke for manges hele Studeretid, at denne deres første Studentereksamen gjøres dem saa let? Lad ogsaa nogle have Lyst at besøge Professorernes Collegier, og at udvide den Kundskab, de have bragt med sig fra Skolerne; saa see de dog, at de ikke for Alvor kunde applicere sig til nogen vis Videnskab, hvortil deres Lyst og Tilbøielighed kunde føre dem, efterdi de behøve at vide noget af alle Videnskaber for at glimre ved Examen:

41

Kort: det første Studenteraar kan en Student gjerne slette ud af sin Livsbog, og efter den anden Examen er han gemeenlig saavidt, som han var ved den første. Denne Examen er altsaa i mine Tanker ganske unødvendig; og jeg seer ikkun en Ting, som kan siges til dens Forsvar. Det er dette.

Der ere visse almindelige Indsigter, som bør holdes lige nødvendige for alle Lærde, til hvad Deel af Cruditionen, til hvad Facultet de bestemme sig: lige nødvendige for Lægen, for Juristen, for Theologen. Man fatter disse Indsigter undertiden under der Navn Philosophie, naar man tager dette Ord i en vidtløftig Bemærkelse, og forstaaer da derved, foruden den egentlig saa kaldte Philosophie, i seer de physiske og mathematiske Videnskaber. At enhver Studerende skulde forskaffe sig nogen Indsigt i disse almindelig nyttige Videnskaber, førend han opofrede sig ganske til sit Hovedstudium, var uden tvivl Hensigten af det Aar, man gav ham til at studere Philosophie, og af den Examen, man krævede af ham efter hans første Studenteraar. Paa denne Hensigt seer jeg ikke, hvad der var at udsette, naar man tillige havde sørget for, at den var blevet opfyldt. Men hvorledes opfyldes den nu? Man kræver af en Student til den philosophiske Examen ikke allene den Phi-

42

losophie, jeg har beskrevet; men foruden den, ogsaa de lærde Sprog, ogsaa Historie og Geographie. Kort: man kræver for den Tid imellem den første og anden Examen for meget, naar man vil forlange en grundig Indsigt i nogen af de Videnskaber, man fordrer; men for lidet, naar man lader sig nøie med en Igentagelse af hvad en Student har profiteret til den første Examen. Og denne maa man vel lade sig nøie med, naar man ikke vil krave umuelige Ting. En Student, som ogsaa havde Lyst at lægge nogen Grund i en eller anden Videnskab, faaer ikke Tid dertil: han adspredes ved det meget, han maae vide noget af, og maa fra eet til det andet; thi ved Examen kommer det ikke an paa, hvor stor Indsigt han hari i en vis Videnskab, men hvor meget han veed af dem alle; Og det, som er det værste, de unge Studerende vænnes til at ansee de Indsigter, de maa lægge sig efter for Examens Skyld, som blot fornødne for denne Examen. Examen forbie, troe de at have naaet Maalet i disse Indsigter, og bekymre sig siden sielden om dem.

Jeg befrygter slet ikke, ifald den philosophiske Examen ophævedes, at de unge Studerende skulde fordømme at erhverve sig den Kundskab, som i ethvert Facultet kunde være dem nyttig, for strax at anvende al deres Tid

43

paa deres Brødstudium, eller paa den Videnskab, hvortil de vare bestemte. Thi hvorfor skeer det ikke ved de tydske Universiteter? Enhver tydsk Student kommer til Universitetet med en vis Hensigt og Bestemmelse. Jeg studerer til Doctor, siger den ene, jeg til Advocat, den anden, jeg til Professor, jeg til Præst. Men saa ulige deres Bestemmelser ere, saa have de dog visse Collegier tilfælles, hvilke de alle høre, foruden dem, som egentlig bor danne dem til deres Hovedstudium. Ingen Student kommer der til Academiet, at han jo især i det første Aar hører et Cursus i Philosophien, i Naturlæren, i Historien, i de skønne Videnskaber, vel ogsaa i Mathematiken; men derhos forsømmer han ikke de Forelæsninger, som henhøre til hans Hovedstudium. Det samme vilde skee hos os, naar man først havde giort en fornuftig Studeringsplan antagelig, og bragt den i Mode. Og da man ikke havde en vis Examen i Sigte, behøvede man heller ikke at bestemme, hvor megen Tid man vilde anvende paa de Kundskaber, som ikke stode i nogen umiddelbar Forbindelse med vor Brødstudium. Tvertimod, dersom f. E. Juristens besynderlige Tilbøielighed faldt til det mathematiske Studium, saa vilde han ikke lade sig nøie med, som nu skeer, at høre nogle Bøger af Euclides i en kort Tid; han vilde med Flid lægge sig efter Mathematiken; hvorved han dog

44

ikke behøvede at forsømme sit Hovedstudium. Det kom kun an paa, at Professorerne indrettede deres Forelæsninger paa tydsk Viis, og læste ligesaa flittig som de Tydske. Og dertil vilde de endog faae en stor Opmuntring, naar den philosophie Examen blev afskaffet. Thi i det Sted nu ingen Professorers Collegier besøges, uden deres, som examinere, hvorved ofte den høilærde Stymper faae de fleste Tilhørere, og den dueligste Lærer sidder ledig, saa vilde enhver Student udvælge den Lærer, han syntes best om, og som gjorde sig meest Møie for at nytte ham. Hvad Følger dette igien vilde have i det hele Universitetsvæsen, hvilken Activitet det vilde foraarsage baade hos Professorer og Studenter, behøver jeg ikke at erindre.

Den theologiske Examen, eller saa kaldte Attestaz er ganske nødvendig for dem, som skulle beforders til Lærere i Kirken. Men jeg vilde ikke, at det theologiske Facultet altid og allene skulde examinere Candidaterne. Dette forvolder, at, da det theologiske Facultet er ikkun eet eeneste i begge Rigerne, nødes de uformuenste blant Studenterne til at ile med deres Attestaz, for at faae den fra Haanden, imens de for de andre Examiners Skyld opholde sig ved Universitetet. Thi naar de siden komme bort langt fra Hovedstaden, og en Lejlighed

45

viser sig for dem at komme i Præstekald, er det alt for besværligt for Attestazens Skyld at reise til Kiøbenhavn igien, og opholde sig der i nogen Tid for at gjøre sig bekiendt med Professorerne. De passe derfor gierne Lejligheden, at gjøre sig klar, som de kalde der, imedens de ere ved Academiet. Men derved skeer det ofte, at mange ikke anvende den Tid paa det theologiske Studium, som udfordres til en grundig

Kundskab, men gaae Gienveien igiennem Compendierne. Jeg vilde derfor, at det theologiske Facultet ikke examinerede uden dem, som forlangte det: undtagen man vilde paalægge de Studenter, som formedelst academiske Beneficier vare satte i Stand til at opholde sig i adskillige Aar i Kiøbenhavn, at lade sig examinere af Facultetet. Andre derimod, hvis Formue ikke tillod dem at opholde sig længe ved Universiteter, (men under to Aar burde dog ingen forlade det) skulde allene forsyne sig med Beviis fra de theologiske Professorer, at de flittig havde besøgt deres Collegier i den Tid, de opholde sig ved Academiet. Disse Beviis skulde forevises et Consistorium, som jeg i ethvert Stift ønskede maatte indrettes. Saadant et Consistorium kunde bestaae af Biskopen tilligemed 4 eller 5 af de lærdeste Provster i Stiftet. For dette Consistorium burde en Candidat mælde sig, saasnart han forlod Academiet, for at opholde sig i Provintzen. Han burde stedse

46

45

underrette det om sit Opholdssted, og dette Consistorium skulde have et vaaget Øie over Candidatens Opførsel. Saasnart nogen blev kaldet til Præst, burde han lade sig examinere af dette Consistorium, enten han havde sin Attestaz i Kiøbenhavn, eller ikke. Denne Examen skulde ansees som en tilstrekkelig Attestaz, og for dette Consistorium kunde ogsaa de saa kaldte Dimisprækener holdes. — Jeg ønskede tillige, at alle theologiske Overhørelser maatte see paa Dansk baade Facultetet og af det foreslagne Consistorium. Deraf vilde følge, at Professorerne ogsaa maatte læse deres Collegier paa Dansk, og dermed tænker jeg var Videnskaben vel tient.

Jeg har nu allene den Examen tilovers, som man maae underkaste sig, for at naae en Magisters Navn og Rettigheder. Man har beæret denne Examen med det høiere Navn af Conferenz; men de, som kiende den, kalde den i Almindeligheden god anden Examen, og andet er den heller ikke. Man har i vore Tider troet, at sette Magistergraden i større Priis, ved at gjøre Conferenzen offentlig, da den tilforn gik for sig inden fire Begge. Men jeg tvivler paa, man ved dette Middel naaer sin Hensigt. Visse Ting have størst Agt, saa længe de holdes hemmelige: aabner man Døren og tillader enhver at indsigte i disse Hemmelighe-

47

der, tabe de al deres Priis. Og saaledes vil det vel gaae med Magisterconferenzen. Enhver, som med Roes har udstaaet sin anden Examen, vil troe sig dygtig til at blive Magister. Feilen er, man kræver her atter for mange forskiellige Indsigter og Videnskaber, og derfor kan man ikke kræve meget dyb og udvidet Kundskab i nogen særdeles Videnskab. Magistergraden burde være Trinnet til Professorater, og ingen tilstedes til den, uden de, som vare Professorlærde. Men ligesom ingen paatager sig, at være Professor i alle Videnskaber, uden den, som ikke burde være det i nogen, saa burde man ikke forlange af en Magister uden en dyb Indsigt i visse Videnskaber, som han isar havde lagt sig efter, saasom: Philologie, Philosophie, Mathematik o. s. v. Man kunde da kalde dem, efter deres besynderlige Styrke: Magistri Philologiæ, Philosophiæ, Mathematicum o. s. v. En Conferenz med saadanne Candidater kunde man vel forlange, burde skee paa Latin; og naar den tillige holdtes offentlig, vilde den gjøre den examinerende Professor ligesaa kiendelig, som Candidaten.

Dette er mine Tanker om de academiske-Examiner, hvilke jeg underkaster andre Patrioters Prøvelse. Jeg troer, Sagen er vigtig nok til at prøves af flere, og jeg veed ikke, at nogen tilforn har udladt sine Tanker derom

48

offentlig. Jeg har gjort mange Forslage, det er sandt; men hvor er der mueligt at røre ved en Ting, som I mange hundrede Aar har været urørt og uantastet, uden at finde meget at forandre, meget at foreslaae? Jeg forlanger ikke, at alle mine Forslage skulde være de beste. Det er mig nok, ifald jeg har vist nogle Feil og Mangler ved vor Universitets- og Skole-Væsen, som ere vigtige nok til at sette Patrioter i Bevægelse, og opmuntre dem, som have Magt dertil, at tanke paa Midler for at hæve dem. Vigtige Manglers Indsigt er det første Skridt til Forbedring, og uden Forslag iverksettes ingen Forbedring. Jeg har saa nøie, som mueligt, holdt mig til min Hovedmaterie, da jeg ellers, naar jeg skulde have udført de Nebenmaterier, som stode i Forbindelse dermed, maatte have skrevet en heel Bog; hvilket ikke var min Hensigt.

1

om Studeringers nærværende Tilstand

og bedre

Indretning.

I Anledning af

Upartisk Undersøgelse,

om

de Academiske Examina ere Videnskaberne og Lærdommen til Gavn eller Skade.

København, 1771.

Trykt hos Brødrene J. C. og G. C. Berling.

2

3

Jeg behøvede maaskee ikke i Forveien at erindre, at jeg taler om Studeringers Tilstand hos os, ikke om Videnskaberne. Dog for en Forsigtigheds Skyld vil jeg gjøre det, og tillige sige hvorfor.

Videnskaber og Studeringer i en Stat ere to saa forskellige Ting at man kan blive forstaaet ilde, naar man taler om det eene, og ansees for at tale om det andet. Vilde nogen sige, at Videnskaberne ere i Affald hos os, at vore Naboer kan fremvise større Lærde, bedre Skrifter, nøiere Kiendere af den sande og ægte Litteratur, da torde jeg frit sige, at han taledede Usandhed, men jeg vilde sige det samme til den,

4

som torde paastaae, at Studeringer blomstre hos os, at de have kraftige Opmuntringer, Understøttelser og Hielpemidler, at de have faa Hindringer og mange Anledninger. Sagen er denne: I et Land hvor Nationen er ærekiær og paa en ædel Maade nysgierrig, kan det ikke feile, at jo mange med Iver dyrke Videnskaberne, nogle, for derved at indlegge sig Ære, andre, fordi de deri finde en Føde for Siælen og et Maal for en ædel Videlyst.

Men dermed er Sagen ikke afgjort. Man maa eie de ypperligste Lærde, see fremkomme de beste Skrifter; det bliver altid et Spørsmaal: Hvorledes ere disse Lærde blevne til? Heldige indtreffende, Omstændigheder, besynderlige Bekiendskaber, Omgang med indsigtfulde Mand, kan danne store Lærde af dem, som ellers vilde blevne indhyllede i samme Mørke, der omgiver utallige andre. Ja maaskee disse store, disse lærde Mand, have været deres egen Lærere, maaskee de have ingen at takke for al deres Indsigt og Kundskab, maaskee de ikke kunne nævne een som de i denne Henseende ere forbundne. Er dette saaledes, da kan det derfor gierne staae slet til i Landet med Studerin-

5

3

Der kan da ligesaa lidet hos os som hos nogen Nation i Verden gøres Slutning fra Lærde, fra Bøger og Skrifter, fra Videnskaberne gode Tilstand o. s. v. til Studeringers gode Indretning og Beskaffenhed, thi dette sidste bestemmes af Skoler og Universiteter, det første ikke. Det kommer an paa hvorledes de Unge opmuntres og læres, hvad Hielpemidler der er i Landet dertil, og hvad Hindringer, hvorledes disse Unge hielpes til at elske Videnskaberne, at føle deres Værd, at indsee det vigtige i dem, at fatte Ordenen, og

oversee alt. Det bliver ellers meget mueligt, at det ved et Universitet kan læses og læses, gaaes paa Forelæsninger, og tages Examina, uden at Videnskaberne kan siges at dyrkes eller Studeringer at blomstre. .

ger og deres Indretning, eftersom det er vist, at dersom disse Mænd ikke have haft enten et besynderligt Held, eller besynderlige Gaver, da have de ofte feilet, og ofte gjort Omveie, som burde og kunde været undgaaede. Kort: Det er neppe nogen Ære eller Fordeel for et Land, naar dets Lærde ere Autodidacter, og kunne rose sig af at være det.

6

Jeg haaber ar man indseer hvor jeg vil hen, og jeg tænker at det lidet, som jeg nu har erindret, vil kunne tiene til at oplyse Øiemedet af disse Undersøgelser; een Anvendelse skal jeg endnu gjøre af dem.

Alt hvad jeg har i Sinde at skrive, alt det, man her vil faae at læse, skal forstaaes uden Fornærmelse, for Skolernes og Universiteters Lærere. Disse maa vare saa brave Mænd som de være vil; det gjør intet til at slutte noget fordelagtigt om Studeringers Tilstand; thi det kommer ikke aleene an paa om de gjøre hvad de kan, men og om de kunne gjøre hvad de vil, og hvad de ansee for best.

Det er fornemmelig Universitetet, jeg har sat mig for at undersøge. Et eeneste Universitet i to Riger fortæner uden Tvil, at man anseer det for vigtigt, og giver Forslag til oplyste Patriots Prøvelse. Jeg vil ved den Leilighed nødvendig komme til at tale ogsaa om Skolerne, thi det eene staaer i nøie Forbindelse og Sammenhæng med det andet.

7

5

Jeg tager Universitetet som det er, endskiønt jeg indseer meget vel, hvad Skade Studeringer lide hos os, fordi det er i Kiøbenhavn. De Adspredelser, hvilke saavel Professorer som Studenter ere underkastede i en Stad som denne; det meget der behøves til Udkomme og den deraf flydende Bekymring og Tidsspilde; Overdaad, Yppighed, Selskaber, og alt det Væsen, som kommer heraf, ere Uleiligheder nok, Hindringer nok, og endda er der flere. Naar jeg da saa vort Universitet opreist et andet Sted i een af Provindserne, og alting var der i fuld Gang da vilde det paa Landets og Studeringers Vegne fornøie mig meget. Men jeg seer saa megen Hindring deri, at jeg ikke tør tænke derpaa, mindre gjøre Forslag dertil. Var det alene Academiets Bygning, der skulde flyttes, gik det nok an; men alt det som skulde afsted, vilde fordre en saadan Pengesum, at jeg strækkes strax naar jeg tænker derpaa. Det faaer da blive her; men dets Mangler kan forbedres og rettes.

Nu udbeder jeg mig den Godhed at man vil følge mig Trin for Trin, thi jeg har i Sinde at besee det overalt. Og skulde jeg gaae no-

8

6

get af Vigtighed forbi, da bliver det en Mangel hos mig som jeg beder maa undskyldes.

De ved vort Universitet brugelige Examina er det første som møder os. Forfatteren af den paa dette Skrifts Titel anførte Upartisk Undersøgelse & c. kommer mig her meget til Hielp. Han har med stor Skiønsomhed anmærket det meeste af det, som i denne Henseende kunde erindres, og jeg kan ikke andet end bevidne min Fornøielse over hans Betragtninger. Bliver jeg i nogle Ting ueenig med ham, da er det vist fordi jeg har troet, at hans Skrift var værd en Undersøgelse, og at han fortiente, at man indlod sig med ham i een Materie, som han saa vel har begyndt.

Han har sagt, at vort Universitets Indretning smagte af Laugs Principier; og dette er upaatvileligt. For at overbevises nøiere herom behøver man kun at see tilbage til den Tid da de Unge maatte ved nogle urimelige mysteriøse Ceremonier indvies til det Academiske Borgerskab. Den første Examen eller saa kaldede Depositz, har han veiet for at finde dens rigtige Værd; og Slutningen bliver at den bør

9

7

afskaffes. Han har anført sine Grunde, og det er vist, at de have meget Værd. Lad os høre.

Denne Examen legger et Baand paa Skolelærernes Indsigt og Flid; disse maa lære de Unge ikke det, de vide og holde for best, men det som ved disse Examina fordres. Og hvad fordres der nu? Ikke en grundig Kundskab i Alderdommens Skrifter, i det Græske og Latinske Sprog, hvilket jeg tilligemed ham holder for temmeligt vigtigt, men Præcepta fordrer man, det er at sige, unyttige Hukommelses Arbeider, hvilke læres

blot til Examen for at famle en Hob Bene. — Ja det er sandt, og det er uden Tvil af Ulyst, at han ikke med slettere Farver har malet disse Uordener. Her spørges ikke meere om et saadant ungt Menneskes Flid og Duelighed, men kun om Tallet paa disse Bene; og det er forunderligt, hvorledes de ere voxne i Været nesten i samme Forhold som vore Kornpriser. For 20 Aar siden var 16 et anseeligt Antal, for 10 Aar siden skulde det være 24 og nu synes 36 til 40 at være den rette Summa. Nu dette være hvad det vil; men man maa være meget uerfaren og

10

8

ukyndig i vor studerende Ungdoms Opdragelse og Underviisning, naar man vilde nægte Forfatteren at alting ved Underviisningen gaaer ud paa at bringe et saadant Antal Bene tilveie. Jeg har ofte beklaget dette, og dog har jeg nesten ligesaa ofte maattet lee, ved at høre Forældre nesten legge paa deres Børns Samvittighed at skaffe sig ligesaa mange Bene, som een eller anden af deres Bekiendte. Følgen af denne Examen bliver da rigtig nok denne, at den Lærer sender sine Disciple med størst Berømmelse til Akademiet, som agter Hovedsagen og en sand Kundskab for det ringeste, men derimod driver paa Remser og Hukommelses Tøi, og at den Candidat staar sig best ved Examen, som med en barnagtig Dristighed kan, uden at famle, regne noget op af sin Bog, som han ikke tænker det mindste ved.

See alt dette er saa rigtigt, at man ikke kan faae i Sinde at sige det imod, naar man har Lyst til at troes oftere.

„Man ophæve derimod den første Examen, og man skal see et nyt Liv opstaae i vore Skoler,„ siger han. Men her tage

11

9

han ikke fortrydelig op, at jeg er uenig med ham. Jeg vilde sige: Man indrette denne Examen paa en bedre Maade; og da er jeg vis paa, at man kunde frembringe samme Liv i Skolerne, samme Lyst ved Studeringer, og endda undgaae de Uleiligheder, som vilde blive Følgen af denne Examens Ophævelse, hvilke han og har tænkt paa, og tildeels berørt. Dog maa jeg erindre, at det, han udlader sig med, at man maatte frygte at overlade Underviisningen til en Lærers Samvittighed og Pligt, foraarsager mig ingen Bekymring; thi først kommer det jo an paa hvorledes Skole-Embederne besættes, og private Larere kand Forældre vælge med Klogskab og Forsigtighed, for det andet anseer jeg det for en meget rigtig Sætning "at man ikke behøver mange Tvangs-Midler for at holde Folk til at gjøre det, som de kunne gjøre med Lyst, naar de tillige besidde den fornødne Kundskab og Færdighed for at gjøre det med Nytte" og det endnu allermindst i henseende til Kundskabens Forplantelse, efterdi ikke alleene Kierlighed til andre, men ogsaa Egenkierlighed driver os til at gjøre andre deelagtige i vore Kundskaber. Men noget andet er det, jeg frygter for, om man

12

10 overlod Underviisningens Indretning aldeeles til Lærerne. Det vilde da komme an paa, hvad en saadan Lærer efter sin Samvittighed vilde holde for vigtigt eller ikke vigtigt (thi at han vilde læse efter Samvittighed og med Flid, kroer jeg efter foranførte Grunde,) det vilde komme an paa, om han ikke eene og aleene vilde faae i Sinde, at drive paa en eller anden Videnskab, et eller andet Sprog, som var. hans Favorit, og derved forsømme andre nyttige og brugbare Ting. Skeedte nu dette, var det uden Tvil ilde fat. Det synes derfor meget rigtigt, at der bør vare en Slags Opsigt, med Skolelærerne. Men jeg ønsker heller at denne haves af Publicum end af et Collegium Scholarchale. Jeg er forsikret, at Forfatteren selv indseer hvad Uleiligheder, Uordener og Misbrug denne Indretning kunde forefalde til, om det endog kan siges forvist, at en Direction, bestaaende af meer end een, har nogen Tid nogen særdeeles Nytte. Men jeg kan sige det reent ud. Jeg vilde, at man beholdt denne første Examen, og at man lærede i Skolerne alt det som endnu læres, men meere til, og altsammen meget bedre; og da kunde man med en god Samvittighed afskaffe denne Examen. Nu

13

11

man at høre mit Forslag. Der Latinske og Græske Sprog bør ikke alleene dyrkes i Skolerne, men ansees for det meest vigtige. Ikke aleene tiener saadan Kundssab, som Forfatteren rettelig erindrer, til en Fakkell for den gode Smag, men disse Sprog ere upaatvilelig Grunden til al sand Lærdom, fordi disse gamles Skrifter ere Kilden dertil; og naar man skriver for en oplyst Nation, behøver man ikke at bevise disse Originalers Fortrin for Oversættelserne, hvilken bliver i Videnskaberne noget nær den samme, som Biblens Original-Texts Fortrin for dens Oversættelser i Religionen. Historie og Geographie kan hverken skilles fra disse Græske og Romerske Skribenters Læsning ei heller kan de paa nogen Maade undværes, Disse Ting bør da, ja de bør upaatvilelig, være Hovedsagen ved Ungdommens Underviisning, og ikke aleene drives paa med alle, men

drives med megen Flid.

Men skulde dog en Candidat vcrre uvidende i Philosophien, i Geometrien, intet vide af Naturlæren, intet af de Himmelske Legemers Bevægelse, skulde en Globus være ham ubekendt Maskine; hvad skulde vi da gjøre

14

12

dem, som nu nødes til at forlade Kiøbenhavn skrax efter Deposizen og med største Nød kunne opholde sig her i to Maaneder førend Examen Philosophicum begynder? Man betænke dette, og da sige man, om det ikke er nødvendigt at Ler gives dem i Skolerne saa megen Kundskab i disse Videnskaber, at de ikke, maaskee for deres heele Livs Tid, skulde være gandske uvidende i dem, om enten deres Bestemmelse, eller nogen anden Nødvendighed kaldte dem strax fra Universitetet. Men jeg vilde da og have noget langt andet, end det, de nu i Almindelighed bringe med sig fra Skolerne, og dog ikke meer end det, saavel lærere som Disciple kunde bestride.

En stor Fortred har det i endeel Aar varet, at man har hastet med at sende unge Mennesker til Universitetet; og skal det saaledes blive ved i nogle Aar til, vil det paa Studeringernes Tilstand ved Universitetet kiendes tydelig. Tolv, Tretten, Fjorten Aar; Forstanden er endnu raa, Vittigheden vild, og det gandske Menneske barnagtigt. Disse faae Examen, thi vi have hørt, at det er ikke Kundskab og Indsigt, men et par Aars Pine for Hukommelsen, som

15

13 forskafter den. Have nu disse den Lejlighed, at de kunne beholde en privat Lærer, ja saa gaaer det got, thi de gaae da i Skole paa nye. Hvis ikke, glemme de snart dette uden ads Tøi, tilligemed det lidet af Sprogene, som de i den korte Tid har kunnet lære. Efter 3 Aar, og før, ere de i en ynkværdig Tilstand, fordi de da maa begynde alting for fra; og dette er dem saa meget haardere, som de immer synes at have lært det, og følgelig ikke burde lære det paa nye. Sandt er det, de have gaaet paa Forelæsninger til Examen Philosophicum, men det er og det meeste, man kan sige, at de have gaaet der, thi lært noget have de vist ikke. Lad være at disse Forelæsninger ere til deres øiemeed skikkede, (og derom skal jeg tale siden,) lad være at der kan læres noget, der læres dog virkelig saa got som intet, fordi deels disse Unges Alder, deels denne Examens lige Indretning med den første, i Henseende til disse Bene, gjør at der tænkes kun paa at bringe nogle Remser ind i Hovedet for at lade dem løbe ud af Munden, med stor Rummel, paa Examens-Dagen.

16

14

Men vi skulde være vel farne om alle Uordener saa vel kunde hæves, som denne. En Befaling, at ingen maatte indskrives i Universitetets Protocol førend han havde fyldt sit 18 Aar, vilde forhindre dette, uden nogen Uleilighed. En saadan Befaling har været, og vil fremdeeles blive af yderste Nødvendighed, ja, om ingen anden Forandring skedte, maatte dette uopholdelig skee. Kan et ungt Menneske nu ikke komme til Academiet for den Tid, forstaaer det sig jo selv, at han maa blive Under sin Lærer. Er han ikke begavet med de beste Naturens Gaver; Lærerne vil da ikke blive overhængt, enten af ham eller hans Forældre, at han dog maa blive Student. Har han Naturens Yndest, og er maaskee et stort Genie, da har han saa megen Tid for sig, at han kan lære meget, ja vel og nøde sin Lærer til at gjøre sig Umage med sig.

Men hvad skal da læres i Skolerne? thi endnu har jeg kun talet derom i Almindelighed. Sprogene bør læres, saaledes at en Romersk og Græsk Skribent forstaaes tilfulde, det er, at ikke Tingene aleene begribes, men at ogsaa Udtrykkets Art og Natur, tilligemed Maaden

17

15

at fremsætte Tankerne paa, fattes og begribes, med faa Ord, saaledes at disse Skribenters Læsning bliver de Unge saa naturlig som mueligt er. Hvorledes dette skal gøres maa ikke foreskrives Lærerne, men overlades til dem selv. To Methoder kan hos to forskiellige Lærere være begge lige gode, og vilde maaskee blive lige slette, om de bleve vexlede om saaledes at den eene af Lærerne skulde bruge den andens Læremaade. Erfarenhed, Overbeviisning grundet paa eget Val, visse Greeb, om man tillader mig dette Udtryk, ja den blotte Vane kan gjøre en Maade heldig og frugtbar, som i sig selv viser ingen Fordeele.

Videnskaberne skulde alle foredrages paa Dansk: og Professorerne skulde beordres at skrive Danske Compendier i Historien og Geographien, Philosophie, Geometrie o.s.v. hvilke til dette Øimeed kunde agtes beqvemme. Af disse maatte de Historiske og Geographiske skrives udførligst og med størst Overlæg. Og da

kunde man vel bruge dem i Skolerne, men tillige (fordi det skedte paa Dansk) lære de Unge at bruge Eftertanke, vel examinere efter dem ved Universitetet, men dog give Candidaterne Leilig-

18

16

Hed til at vise, hvorvidt de i Skolen Havde brugt Eftertanke derved.

Theologien vil denne Forfatter have ud af Skolerne, som noget, der hører Kirken til. Jeg kan aldrig bifalde dette. Forfatningen hos os gjør, at en stor Deel af Studentere maa prædike strax efter første Examen, og det er i visse Henseender saa nødvendigt, at det nok ikke taaler Forandring. Disse behøve derfor ogsaa strax en udviklet Kundskab i Religionens Hovedstykker. Men det er udtrykkelig af hans Ord at see, at han tager Theologie og Christendom for et og det samme; de ere det virkelig ikke, end ikke efter vore Skolers Forfatning. Hiin er en Kundskab at lære andre efter, denne en at leve og rette sig efter; og denne Forskiel viser sig tydelig i vore Skolers Indretning i Henseende til det, der læres i Theologien Og dersom jeg ikke tager feil, tilkommer det Kirken at give den Catechetiske Kundskab i Religionen, men Skolerne at give den Systematiske. Jeg troer vist at han efter nøiere Overlæg vil forandre sine Tanker i dette Stykke.

19

17

Et kort Compendium bør derfor ligeledes skrives paa Dansk i Theologien, og dette bør være indrettet langt anderledes end noget hidtil bekjendt System. Ikke aleene bør den gode Smag lede den, som skal skrive saadant et, men han bør ogsaa meget have for Øie, hvilke Vildfarelser vore Tider meest elske. Endeel, Sagen selv uvedkommende, Spidsfindigheder, som vi skyldte nogle Kiettere, hvilke ingen meer bekymrer sig om, skulde reent udelades. Men derimod skulde man have et vaaget Øie paa Naturalister, Deister, og hvad man kalder disse ynkelige Folk, som gjøre sig en Ære af at tænke med Gevalt anderledes end andre.

Alle disse Danske Præcepta (thi de bør alle skrives paa Dansk) bør være aldeles ubebyrdede med alt det som man kalder Termini,

eller Konst-Ord, med mindre det er saadanne, som henhøre til Sproget, og deri have faaet Borgerskab. Men disse Konst-Ord, endogsaa de latinske, kunde sættes i Bredden, eller under Texten; og dette kunde give Læreren Anledning til at forklare, hvad man kaldte dette, eller det, i det lærde Sprog.

20

18

Og nu have vi Lærebøger og Underviisninger for dem, som forhindres at opholde sig længe ved Universitetet og følgelig ellers fra at lære dette. Nu kunne disse unge Mennesker kiende Videnskaberne, nu kunne de elske dem, nu kunne de føle deres Kald til een eller anden i sær, uden at hendrive meer end disse første Skole-Aar derved.

Det Hebraiske Sprog har jeg ikke berørt. Jeg holder for at det kan blive i Skolerne, og at det bør. Det er got at en Candidat kan i sine første Ungdoms Aar lære noget deraf. I den modne Alder er der ikke saa haardt og besværligt at bringe en vis Kundskab videre, som at begynde den fra det første af, hvilket i Ungdommen og Skole Aarene falder meget let. De, hvis Bestemmelse er det Hebraiske Sprog aldeles uvedkommende kan gaae det forbi, ligesom og nu undertiden skeer; kun at det kan læres i Skolerne.

Nu kommer Candidaten til Examen. Han skal ingen Bene have; han skal kun antages, og kunne gjøre sig kiendt. Han skal være 18 Aar, og maaskee han er 20; jeg seer

21

19 forud, at nogle ville vise udmærkede Kundskaber. I denne Alder vil det ikke feile, at jo en saadan Candidat kan snakke med, naar han har været anført dertil. At Examen bør skee paa Dansk, er ikke fornødent at erindre, thi den forrige Indretning fordrer det nødvendigen; jeg er ikke eenig her med min Forfatter deri, at det skulde tillades nogle at lade sig examinere paa Latin, naar de det ville. Nei, det vilde snart blive fornemmere at lade sig examinere paa Latin, end paa Dansk, fornemmere at sladre noget hen i Været, end at gjøre god Reede for sin Videnskab, fornemmere at forstaae intet, end at have god Kundskab, fornemmere saaledes som det nu er med Snak og Remser, end naar Candidaten tænkte og taled; vi skal siden see at give Leilighed for en Studerende at vise Færdighed i at tale Latin, men nu skal han kun forstaae det og kunne læse Skribenterne. Man examinere ham nu. Har han læst et par Romerske og Græske Historieskrivere (og dette maa endelig have,) da maa han gjøre Rede for Historien saaledes som den findes i disse Bøger, og desuden oversætte noget af Bogen selv paa sit Modersmaal. Har han læst den Halicarnassiske Dionyses

critiske

22

20

Skrifter, Ciceros Rhetoriske, Qvintilian om Talekonsten, da kunde der gøres artige Spørsmaal om et og andet, hvori han kunde vise megen Vittighed og forsikre om skønne Talenter. Men til at antages skulde det være i denne Henseende nok, at man blev vis paa at han Havde læst nogle Romere og Grækere og at han forstod Sprogene. Historie og Geographie maatte examineres alvorlig, thi disse Videnskaber tilligemed de to anførte Sprog skulde bestemme hans Antagelse. I de øvrige Videnskaber spurgte man ham, hvad han havde læst og forstod, samt undersøgte hvorvidt hans Kundskab strakte sig, og dette skulde blot sigte til at udmærke nogle, enten ualmindelige Genier, eller med megen Flid oplærte unge Mennesker eller besynderlige Talenter til een eller anden af visse Videnskaber i sær. Examen Styli, som man kalder den, har intet Værd, og derfor skulle den ophæves. Den er en for liden Prøve naar nogen forstaaer got Latin; og dette kan man gjerne blive vis paa, uden at give de Unge et saa ubetydeligt Exercitium, i det mindste vil denne Stuil neppe overbevise stort derom.

23

21

Efter saadan Indretning forgaaer det lidet Værd, som Examen Philosophicum nu har, thi noget Værd har den. Det som i Almindelighed nu læres i Skolerne er saa got som intet; og dette skal forstaaes uden Fornærmelse for Skolelærerne i Landet; thi vi have Hørt de sande Grunde hertil, og vi ere temmelig visse paa, at de ligge i første Examen eller Deposihen. Et ungt Menneske som da uden Kundskab er kommet fra Skolen til Universitetet, kan nu paa Forelæsninger til Examen Philosophicum skaffe sig de nødvendige Kundskaber i Videnskabernes første Deelee. Han kan skaffe sig dem, thi det jeg har sagt, at det skeer ikke, erindrer jeg endnu. Jeg vil kun sige her, at Forelæsningerne ved Universitetet ere til deres Øiemeed gandske skikkede, ja at de neppe kan være anderledes, naar disse uvidende unge Mennesker skal kunne have nogen Nytte deraf. Men ogsaa dette er en Fortred. Thi derfor mangler der saadanne Forelæsninger, som man torde kalde, og egentlig kunde kalde, Forelæsninger i Videnskaberne selv. Og enhver vil vel sagte troe, at de som have giort nogen Fremgang ved egen Flid kan ikke være tiende med at høre disse første Grunde for-

24

22

klarede oftere end første Gang. Nu er da dette samme allerede lært i Skolerne, fordi der til dette Brug er skrevet gode Bøger i disse Videnskabernes første Deelee, og fordi Skole-Tiden Her været tilstrækkelig til at lære det; Professorerne har ved Examen lært at kiende nogle unge Mennesker, som fortiente at antages med Omhue. Dette har altsammen megen Nytte. Nu skal her læres meer. Her skal holdes Forelæsninger, som forudsatte disse smaa Kundskaber. Mig synes nu, at jeg allerede seer Professorerne omhyggelige for at udvide disse unges Indsigter, for at udtænke de beste Maader til at foredrage dem ualmindelige Ting, for at tildrage sig deres Agtelse og Fortrolighed. Jeg seer paa den anden Side disse unge, at elske Videnskaberne, at spørge om de beste Forelæsninger, at gaae derpaa med Lyst, at gjøre sig Flid for at fatte alting nøie; thi det kommer nu ikke meere an paa et Øiebliks Glimmer ved en Examen, men paa at blive lærd, at faae Indsigter som af en Professor kunde fortiene at roses, at gjøre sig udmærkede iblandt Mængden, at ville agtes over den. Kort: Jeg seer knyttet det for Studeringer saa fordeelagtige Baand imellem Professorer og Studenter,

25

23

formedelst hvilket hine immer have Øie paa at gavne disse og at være dem til Tieneste, disse derimod søge dem med Munterhed og Lyst; jeg seer dem i det fornøieligste kappende Arbeide med hinanden, da Professorerne kan med Fornøielse hver foredrage sin Videnskabs ædle Deelee, nu da de ere visse paa den Belønning, al høres med Agtsomhed og Frugt, disse derimod vide intet af en pedantisk Frygt for at miste nogle Bene til en Examen. Dømmer selv I kiære Folk tilsammen, om I ikke vare vel tiende hermed paa alle Sider; Studeringer og Videnskaber vilde vist have Fordeel derved. De Studerende, som allerede havde lagt denne Tid tilbage, vilde uden Tvil dog finde Regning ved at høre Forelæsninger, thi de bleve nu holdte til Nytte, ikke for at tage Examen. Jeg tænker, at man nu snart vilde faae at here et Collegium Methodicum, eller hvad man vilde kalde det, i alle Videnskaber; en Sag som er saa vigtig, at den dog tillige maatte alvorligen befales. En Begynder i en vis Videnskab gaaer paa Forelæsninger, han lærer der dens Indhold, dens Sandheder og Sætninger. Men han skal jo vide meer derom, end det han hører paa Forelæsningerne; han

26

24

skal vide meer, naar han agter at bekiende sig til denne Videnskab, at lære i den, skrive i den, end naar hans Udsigter ere Meere indskrænkede. Hvorledes skal her nu studeres, hvad skal der læses og i hvad Orden? Hvor ere Hielpemidlerne i denne Henseende og hvor ere de i denne? Hvor skal man begynde, hvor skal man ende? Hvor behøves de stadige Trin og hvor de hastige Skridt? Det er en stor og sand Ulykke, at saadanne Collegier, saadanne Forelæsninger, ikke ere til. Lad en Studerende have lært sin Videnskab, lad ham have lært Theologie, Jura, Historie, hvad det og er, dersom han ikke har den Lykke ved besynderlige Hændelser at trække dem som kunne og ville vise ham videre frem, dersom han ikke har Dristighed til at spørge, og Mod til at prøve og forkaste, da bliver han vist nok staaende paa Halvveien. Det er lidet, at han ikke kiender Bøgerne hvoraf han kunde have Nytte i sin Cirkel. Men han veed ikke hvad der er først og sidst. Han læser maaskee, og han læser frem og tilbage uden at gjøre i lang Tid noget virkeligt Skridt. See, er det ikke en Ulykke! Jo, jeg er vis paa at nogle aldrig bleve grundlærde fordi der fattedes dem saadan Anviisning, og at

27

25

nogle ikke studerede videre efter de Academiske Aar, fordi de ikke vidste hvorledes de skulle bære sig ad. Alle ere ikke Naturens Skiødebørn som have faaet store Gaver og Talenter, alle have ikke eet Held, een Lykke; men mange kunde blive lærde ved Flid og god Anførsel.

Baccalaureigraden gaaer bort tilligemed Examen Philosophicum, og den, saadan som den nu er, fortiener ikke at der skrives Ord meer om den. Men Magistergraden fortiener det, thi den har dog noget virkeligt, nemlig, en virkelig Urimelighed. Det er fandt, hvad oftbemeldte Forfatter skriver om den, at den tabte meget, da man gjorde den offentlig; thi den tabte gloriam arcani. Det er urimeligt, at en Studerende bliver examineret i alle Videnskaber af alle Professorer, hvoraf hver har nok i sin. Det er jo ogsaa ubegribeligt, at nogen kan slippe vel fra denne Conference, med mindre man vil sætte at nogen forstaaer ligesaameget som en halv Snees Professorer, af hvilke hver forstaaer sit. Den anførte Forfatter har derfor fuldkommen Ret i alle sine Anmærkninger, thi ingen Examen, Conference, eller noget stigt, bør være af den Beskaffenhed, at der

28

26

behøves Discretion. Uordenerne af dette ere for store og for vigtige. Magisterconferencen derfor, saadan som den nu er, bør ophæves,

Men lad os i alle Forandringer beholde hvad vi kan, og lad os gjøre det nyttigt, frugtbringende og vigtigt. Baccalaureigraden er en Skam for vore oplyste Tider men lad os indrette den saaledes at den gjør os og vore Tider Ære. Magistergraden er daarlig og urimelig; vi kan maaskee finde paa at gjøre den ærværdig og anseelig, ja lad os prøve derpaa; maaskee det lykkes os.

Min Forfatter (jeg kalder ham min, fordi jeg har taget mig den Frihed at undersøge hans Skrift) taler i Henseende til Magistergraden, om Conferencer i visse Videnskaber, om Magistri Philosophiæ, Philologiæ o. s. v. Det samme er ofte faldet mig ind, og derfor fornøiede det mig at jeg ogsaa fandt det her hos ham; jeg har undersøgt det, og jeg har ikke fundet een Uleilighed derved, men mange Fordeele. Lad os da nu bestemme denne Tanke nøiere, lad os gaae dermed saa-

29

27

<r=

vidt vi kan. Nu høre man da mine Tanker ligesaa villig som jeg vil høre andres.

Jeg vil have Baccalaureigraden med; denne har han intet talet om; thi hans Plan fordrede der ikke, fordi han skrev kun om de nu værende Examina ved Universitetet. Lad et ungt Menneske komme frem og angive sig at have læst en vis Videnskab, Theologie, Jura, Philosophie, de Skiønne Videnskaber, Philologie, og hvad han vil. Lad ham blive Baccalaureus i Theologien, Philosophien o. s. v., naar han gjør Rede for denne Videnskabs Sætninger og Indhold. Lad Baccalaureigraden i Theologien og Jura befrie og undtage fra de Examina, som nu holdes i disse Videnskaber, thi jeg vilde at denne Prøve skulde være skarp, og det kunde den blive, naar man tillige fordrede Videnskabens Historie, eller noget saadant, foruden en ret sand Kundskab i Videnskaben selv. I Theologien kunde man fordre Forklaring om andre Kirkers og vigtige Religions-Sectors Tilstand, exegetiske Kundskaber, og maaskee tillige det samme, som nu fordres til Laudabilem ved Attestats, og da kunde man

lade Attestatzen selv, den gandske

30

28

Attestats beroe ved det, som nu fordres til Haudcontemnendum. Paa samme Maade kunde der forholdes med Baccalaurei i Jura, da man foruden det, som nu fordres til Laudabilem skulde forlange et got System i Stats-Konsten, nogen Kundskab om vor Stats og Lands Forfatning, og saa lade Examen, Juridicum beroe ved en Slags Kundskab i Naturens Ret og den Danske Lovkyndighed. Kun med et Ord vil jeg erindre, at denne Examen burde altid være paa Dansk,

Nu undgik man disse Characterer, Laudabilem, Haudillaudabilem og Haudcontemnendum, hvilke aldrig have nogen Fordeel med sig, det maa gøres hvordan det vil. Baccalaureigrad er nu Baccalaureigrad og Attestats Attestats.

Med Magister-Conferencen skulde forholdes net op paa samme Maade, kun at man her maatte bringe med sig mere udvidede og vidtløftigere Indsigter. En Candidat til Magistergraden skulde have læst de beste Skrifter i sin Videnskab, vide at tale om en Materie efler det, som hist og her hos de Classiske Skri-

31

29

bentere i hans Videnskab var skrevet derom. En Magister Historiæ, f. Ex. maatte ikke aleene vide denne Videnskab, men han maatte vide den af Kilderne, og føres til at anbringe saadan Kundskab. En Magister Phillosophiæ maatte kiende til gamle og nye Philosopher. Naar nogen vilde være Magister i Theologien maatte han have læst de lærdeste og berømteste Theologers Skrifter, ja vel og nogle af Patres. En Magister Juris burde til Grunde have studeret de gamle Love foruden Politiken, som han ligeledes af de beste Skribenter burde forstaae. Denne Conference maatte og skee paa Dansk; og naar nogen tog Magistergraden i en Videnskab, forstaaer det sig selv, at han ikke behøvede Baccalaureigrad i den, ligesom en Baccalaureus Theologiæ og Juris ikke skulde behøve Attestatz. Paa denne Maade kunde det skee, (og det vilde vist skee), at een Studerende blev Baccalaureus eller Magister i flere Videnskaber efterhaanden.

Man seer let, at Magistre og Baccalaurei bleve efter saadan Indretning nogle ganske agtværdige Personer. Derfor maatte saadan Flid alvorligen belønnes, og disse Folk have

32

30 ikke aleene got Haab men en sikker Forvisning paa at blive anseete, saavel ved Academiet i Henseende til visse Stipendier, som og uden for, i Henseende til Embeders Besættelse. Og herom vil jeg faae Lejlighed at tale siden.

Men Baccalaureigrad og Magistergrad saadanne, som de nu ere indrettede, bør ikke være til.

Hvad bliver nu Doktorgraden i Theologie og Jura, thi Magistre vide nu det som dertil fordres? Jo, denne Conference kan skee paa Latin, og vil man disputere til, saa kan man. I dette Tilfælde vil jeg intet have imod Disputatzer endskiønt jeg siden vil faae meget at erindre imod dem i andre Henseender.

Hertil har jeg haft Hielp af det anførte Skrift: Upartisk Undersøgelse & c. hvilket viser en Mand, som man i disse Materier kan ønske meer fra. Jeg underkaster hans Undersøgelse baade det, jeg allerede har erindret i Anledning af hans Skrift, og det, jeg har i sinde at udføre. Thi nu vil jeg gaae videre.

33

31

<ir==S>

Ved det Kiøbenhavnske Universitet ere en god Deel Stipendier; og af disse skinner det Kongelige Communitet og de 4 Collegier mærkelig i Øinene. De ere og vist i Stand til paa en kraftig Maade at befordre Studeringer, naar man vil drage al den Nytte deraf som muelig er. Det vil ikke fortryde os at overveie deres Indretning, og see hvorledes den kunde forbedres.

Communitetet er en Ære for Kongerne, som stiftede det. 200 Studerende ere her, siger man, foruden Provsten og 11 Decani. Af disse 200 har hver 4 Mk. ugentlig, Decani hver 6, og Provsten 8, thi hvad den sidste har meer har han ikke af Communitetet selv. Alt dette er vel, naar kun disse Indkomster kan engang blive større og voxe saa jevnt fremdeles; thi 4 Mark om Ugen, det er at sige, omtrent 34 Rdlr. om Aaret, er for lidet i vore Tider, med mindre man troer at Videnskaberne ere bedre tiente med mange Studerende,

hvoraf ingen formedelst Næringsssorger kan dyrke Studeringer tilstrækkelig, end med et ringe Antal, som har Tid nok, Mod, Lyst og Sindsfrihed nok til at lade Studeringer være

34

32 deres eeneste og fornemste Syssel. Men dette er ingen Bebreidelse for dem som have forvaltet denne Stiftelses Midler. De have holdet saa got Huus dermed, at den er bleven i Henseende til Antallet mærkelig forøget, men de have taget en ufordeelagtig Plan, efterdi det vist var bedre, at Antallet var mindre og Indkomsterne større for hver, saa meget heller som det skal være Erstatning for to Maaltider om Dagen efter Stiftelsens første Indretning. Men denne Forøgelse i Indkomster kan skee endnu, og jeg veed ikke, hvor jeg har hørt, at der er tænkt derpaa. Naar nu en saadan Studerende havde 1 Rdlr. ugentlig eller 8 Mk. hvilket sidste vist nok var det beste, da troer jeg at han selv vilde tilstaae Staten eller Stiftelsen (hvad man vil kalde det) Ret til at fordre visse Ting af sig. Og dette burde vist nok være noget langt andet end de Øvelser, som nu daglig anstilles paa dette Sted. Disputerekonsten i sig selv har næppe noget Værd; og endda er den af ringere Værdie i vore Tider end i Communitetets Fødsels-Aar og noget derefter. Man kunde derfor, uden al Fare for Videnskaberne, ophave disse Øvelser, som gandske unyttige og derimod i deres Sted anbringe noget andet.

35

33

Jeg har forestillet mig, hvad Virkning det vilde have, om hver Decanus var Raadgiver og Leder for lige saa mange Studerende, som han nu har ved det Bord, hvor Disputere Øvelserne anstilles, om han samledes med dem aleene, paa Communitetet visse Tider (maaskee to Gange om Ugen var nok) og der taledede med dem, deres Studeringer angaaende, underrettede sig om hvad de læste o.s.v. Og det synes mig, som Nyttens af dette vilde overgaae det lidet, jeg kiender til de nu værende Øvelser. Det forstaaer sig selv, at man ligesaa lidet her, som nogensteds, og allermindest efter den Indretning, som jeg allerede har fastsat, kunde paarlægge en Decanus alle Videnskaber. Men hver skulde i sær paatage sig en eller to nar beslægtede, som han skulde vare forbunden til at dyrke med Flid, een f.Ex. Philosophie, Hvorunder hører Moralen og Naturlæren, den anden Mathematik, hvortil hører Astronomie og Physica Cælestis, den tredie den latinske Philologie tilligemed Mythologien og de Romerske Antiquiteter, og atter en anden den Græske o.s.v. Nu er det ikke at tvile paa, at jo en Decanus tillige havde meer end just sin Videnskab inde; men dog skulde efter disse Ho-

36

34 vedsager de Studerende anvises ham, thi jeg vilde, at hver Student paa Communiteret skulde anvende et par Aars Tid til en saadan vis Videnskab, foruden de tre Hoved-Videnskaber, Theologie, Jura, og Medicin. Men dette er endda ikke alt, hvad jeg vilde forlange af disse gode Folk tilsammen. En Decanus skulde lade sig være af Vigtighed, at have et Øie paa ethvert af disse unge Menneskers Foretagende, han maatte vide, hvilke Forelæsninger de hørde, og han kunde derved have megen Lejlighed til at underrette sig om, hvorledes de hørde dem. Han maatte vide tilstrækkelig enhvers Levemaade, og det vilde have megen Virkning, naar han foreholdt een eller anden, uden andres Nærværelse, visse Fejltrin, naar han paamindede og advarede dem. Og saaledes kunde man paalegge ham et Ansvar baade for deres Studeringer og øvrige Levemaade. Disse Samlinger skulde en Gang eller ro om Aaret besøges af Professorerne, og da vilde hver Decanus kunne give disse Studerende artige Lejligheder til at vise med hvad Flid de i et Aars Tid havde studeret, thi naar han gjorde sin Pligt, maatte han i deres Studeringer følge dem ved hvert Trin, stedse vide, hvad de havde for, opmun-

37

35

tre, raade, og sige dem sine Tanker, baade naar de spurgte og ikke spurgte. Saadan Decanus blev da det, som uden Tvil har været Hensigten med Navnet, Privat-Præceptor, ved Academiet, og som nu betyder slet intet.

Jeg kan aldrig troe andet, end at dette vilde jo kunne gøres med megen Fornøielse og Nytte. Kun een Ting ønskede jeg endnu iverksat. Hvad om Provsten og Decani holdte hver aarlig offentlig paa Communitetet en Tale paa vort kiære Modersmaal, som hidtil saa meget har været forsømt ved vort Universitet, eller, for det latinske Sprogs Skyld, nogle paa Latin og de øvrige paa Dansk; mon vi da ikke skulde være fuldkommen skadesløse for Disputere-Øvelserne? En Tale vilde der da blive holdt hver Maaned, og jeg troer vist at de vilde fortjene at trykkes. De kunde og trykkes og selges til Fordeel for Forfatterne.

Men jeg har paalagt Decani megen Byrde, som de nu ikke veed noget af. Det er ikke min Meening at disse gode Folk skulde gjøre dette for 50 Rdlr. aarlig, men jeg troer at de ville gjøre det for 150 Rdlr., og saa meget

38

36 kunde de og vist fortiene. Fire af dem have allerede 100, naar dertil regnes de Penge som ere henlagte til Forelæsninger, disse behøve da ikkun 50 Rdlr. til; de øvriges Tillag blev 100 Rdlr., fordi de ikkun have 50 Rdlr. aarlig. Den heele Sum som behøvedes, beløb sig da til 900 Rdlr. Og jeg spørger om det ikke var værdt at tage 27 Pladser i Communitetet og omstøbe hertil, thi saa meget vilde denne Forandring medtage. At mage det nu saaledes at de øvrige paa Communitetet fik 1 Rdlr. om Ugen for det første, vilde foraarsage noget Overlæg, men efter noget Overlæg vilde det og gaae an. — Og da har vi Communitetet indrettet paa en langt fordeelagtigere Maade saavel for de Studerende som for Videnskaberne. Provsten ved Communitetet har jeg ikke talet om, thi han bliver det samme han var før; han bliver Decanus ved sit Antal, og beholder Opsyn over alt, tilligemed Ret til at paatale alle Uordener og melde dem for Consistorium, naar Erindringer ikke vil gjøre Nytte. For ham maatte Decani ogsaa altid melde hvad Forfald de havde, naar de ikke kom den fastsatte Tid paa Communitetet, og det skulde være en Forbrydelse, naar der ikke blev meldet.

Til
39

37

Ham skulde gives Beretning om alt hvad der angik besynderlig Forsømmelse, Uorden og sligt; men det forstaaer sig selv, at der i denne Henseende skulde gjøres Anordninger. Hans Indkomster har jeg gaaet forbi, ikke fordi det skulde være mig imod, at de fik en Tilvext, men fordi det, i Henseende til hans andre Indtægter, for det første kunde beroe til videre.

De 4 Collegier, Regensen, Valkendorphs, Borks, og Elers, have gode Fundatser; og naar de besættes vel, hvilket altid kommer an paa Professorerne, da kan der i Henseende til deres Indretning ikke erindres meget andet, end at Disputere-Øvelserne gjøre her ikke engang den Nytte som paa Communitetet, hvor de dog tiene til at vedligeholde det latinske Sprog. De saa gode Afhandlinger vi faae, fordi der aarlig skal skrives en Disputats, betale ikke de maadelige. Det er en forunderlig Fordring at en Student skal noget efter Examen Philosophicum skrive en lærd Afhandling paa Latin, som han selv offentlig paa samme Sprog skal forsvare. Hverken har han Kundskab nok til at vælge. Materie, eller Indsigt nok til at afhandle den, eller Styrke nok i Sproget til

40

38 at forklare sig net og bestemt. Jeg taler nu ikke om nogle faa, som have været i Stand til at levere os gode Afhandlinger, fordi de allerede have haft en vis Styrke borte, førend de have faaet Plads i saadant et Collegium, thi Collegierne kan ikke altid blive besatte med lærde Mænd, men vel med duelige og flittige Studerende. Naar nu og en Student paa et Collegium har bragt en taalelig Disputas tilveje,

og har i et halvt Aar arbejdet derpaa, saa spørges med al Ret, om han har anvendt den Tid for sig, saa got som han har kunnet, om han ikke derfor har maattet forsømme sine ordentlige Studeringer o.s.v. Jo man kan gjerne sige, at disse Disputatser ere vore kiærre Studerende til megen Byrde, og til ingen Fordert hverken for dem eller andre. Lad dem læse og skrive, men hvad de vil og naar de vil, og lad os besætte Pladserne paa Collegierne saaledes, at man kan vente, at de, som ere der, vil studere af Lyst og med Flid.

Og her treffe vi paa en Hovedsag. Det er af megen Vigtighed, hvorledes Pladserne i disse Collegier besættes, og det er af Vigtighed, at man før disse Studerendes Duelighed og Flid

41

39

kan have sikrere Borgen end en Formodning. Det er hoistrimeligt, at de som i eet eller to Aar have vel anvendt Tiden, og givet Prøver paa erhvervede grundige Kundskaber, ogsaa vil fremdeles blive ved at elske og dyrke Studeringer; og det er altid got at gaae efter saadan Rimelighed. Nu erindre man hvilke ærværdige Folk Magistre og Baccalaurei vare, efter det Forslag, som jeg gjorde derom. Disse derfor, og ingen andre, skulde have Plads i de 3 Collegier, Valkendorphs, Borts, og Elers; men derimod kunde Regentzen være for dem, som ikke havde gjort denne Fremgang. Jeg veed meget vel, at Regentzen kan regnes for et ganske fordelagtigt Collegium; men der er dog den Uleylighed derved, at Pengene og Indkomsterne skal indsamles, og ere tillige uvisse; i denne sidste Henseende er det derfor, at jeg gjør der ringere end de andre. Naar nu en Student paa Regentzen havde i den Tid, han der havde havt Plads, taget Magister- eller Baccalaurei-Graden i en vis Videnskab, efter der Forslag jeg har givet, da skulde han til Plads i et Collegio være lige berettiget med en anden Magister eller Baccalaureus, kun at ingen fik Plads i de 3 anførte Collegier, uden

42

40

saadan en Magister og Baccalaureus i en vis Videnskab. Nu vilde man og ikke komme i Bryderis, naar de

Pladser skulde besættes, fom Stifteren udtrykkelig har befalet at skulle besættes med Folk, som vilde dyrke en vis Videnskab; thi naar saadan en Studerende allerede havde taget een af disse Grader i den Videnskab, kunde man roeligen overlade ham Pladsen, uden at have den Frygt, at Øiemedet ikke opnaeades. Skeedte det nu, at en saadan Studerende, efter at han var kommen paa Collegium, studerede en anden Videnskab, da var intet tabt derved, thi Stifterens Villie, at der skulde vare nogle beqvemme i den Videnskab, var dog opnaaet. Det maatte og aldrig formernes saadan en Studerende, som allerede havde taget een af Graderne i den udfordrede Videnskab førend han kom paa Collegium, nu igjen, imens han var der, at tage en Grad i en anden. Jeg siger med Flid, førend han kom paa Collegium, thi Løfte om at tyage saadan en Grad maatte aldeeles ikke gielde, men ingen foreslaaes til Valg undtagen han virkelig var enten Magister eller Baccalaureus, efterdi saadanne Indskrænkninger og Exceptioner tiene til intet andet, end spille Giæk

43

41

med Indretninger og Anordninger, og føde tilsidst Uordener og Misbrug. Nu kunde man gjerne skiænke dem Disputatserne imod at de udarbrydede engang for alle en Afhandling i den Videnskab, hvori de havde Styrke. Magistri og Baccalaurer philologiae latinæ aleene kunde skrive den paa Latin, og da havde vi jo Borgen for det latinske Sprog. For Resten kunde de skrives paa Dansk. Lad os kun betiene os af vort Moders Maal. Det forstaae vi best, og kan lettest skaffe os Styrke i det forstaae vore ustuderede Landsmænd, som og have Lyst at læse de Studerendes Arbeyder.

Nu komme vi til de smaa Stipendier.—

Nemini tribus beneficiis junelim fruit concedi-

tur, staaer der: Ingen maa have tre Stipendier paa een Gang. Denne Anordning var god i den Tid. Nu burde det i det mindste hedde: Neroini quinque &c. Ingen maa have fem. To Stipendier, hvoraf det ene er 20, der andet 30 Rdlr., eller om de begge ere 30, draber ikke stort; og saa længe saadanne Principier gjelder, kan Studeringer aldrig blomstre. Det er en unægtelig Sag, at det i Henseende til Videnskabers og Studeringers Befordring, er bedre,

44

42

naar een er hiulpet til gavns, end naar to ere hiulpne saaledes, at ingen af dem tilvisse veed, hvorledes de i Hensigt til deres Øiemeed skal bære sig ad. Jeg veed, at jeg her har Mænd imod mig, hvis Stemme gjelder noget, eller dog burde gielde noget; men det hjælper ikke. Thi om Plato selv stod op og taledede anderledes, sagde jeg frit at han taledede Usandhed; dog det havde ingen Fare med den vise Plato. Saadanne Fordomme og falske Sætninger komme af intet andet, end disse ukloge Forestillinger, at Stipendier ere Almisser, at ingen bør have formeget, at det er Fattigdommen som bør hielpes, og følgelig være fornøyet med lidet, og saadant mere. Rei, akademiske Stipendier ere ingenlunde Almisser, men det er en Capital, som Staten lønner nogle med for at giere visse Arbeyder, hvoraf den siden agter at drage Fordeel, og da taber den selv, om den ikke gjør denne Fordeel saa vis og sikker, som mueligt er, om den formedelst en alt for ringe Betaling gjør det nødvendigt for disse Folk at sysselsætte sig med andet Arbeyde til Skade for dette. Den kan gjerne passe paa, at dette dens Arbeyde bliver passet tilbørlig, og hvorledes dette er mueligt, har jeg viist en Prøve paa

45

43

ved den Indretning paa Communitetet, som jeg har foreslaaet; og der er endnu mange flere muelige. Det er en ugrundet Frygt, at formegen Beqvemlighed svækker Flid .og Vindskibelighed. Saadanne Tanker røbe i Videnskaberne en lille Literatus, ligesom en lille Politikus i Staten. Fattigdom har intet Fortrin, og bør intet have, naar der sigtes til Forbedring i Republica literaria. I Fundatzen til Stipendium Grisianum er det anført som et Principe til Huusholdning med dette Stipendium; men, om jeg husker ret, var det og vor store Gram, som conciperede denne Fundatz.

Den Lov derfor, af ingen bør have tre Stipendier, bør ophæves, som for Studeringer meget skadelig og ufordeelagtig; og Reglen bør giøres saaledes, at naar en Student har 100 eller (om man saa synes, thi jeg har intet derimod) 150 Rdlr. af Stipendier, da kan man sætte Skranke. Man tale mig kun ikke om den Tid, da dette var for meget, thi naar man vil maale Indkomster af, maa man bruge den Tids Maal, som man lever i. Jeg anseer dette for saa vigtigt, ogsaa i Henseende til vort Academie, og de der varende Stipendier,

46

44 at jeg troer, jeg havde begaaet en stor Feil, om det ikke var blevet erindrer. Og dette bør endnu legges til, at de Specimina, som pleie at gøres for ethvert af disse Stipendier, maa ikke meer have Sted, saasom de nytte til intet. Er det en Alumnus paa et af de tre Collegier, som efter det her giorte Forslag bør være en Magister eller Baccalaureus, da er det Specimen nok for alt, naar han efter det, jeg tillige har erindret, skriver en Afhandling; og er det een som ikke har faaet denne Fortjeneste, og følgelig ikke har Plads i et af disse Collegier, da bør man ikke fordre andet end en tilkommende Duelighed.

Man seer let, ak jeg ingen Elsker er af Disputatzer og Disputere-Konst. Og dog ærer jeg Aristoteles og Cartesius, Newton og Leibnitz, thi det jeg kalder Philosophie er noget langt andet end det, som disse Øvelser skaffe Færdighed i. Dem, som kunde være ueenige med mig, vil jeg bede at betænke nøie, hvad de have bragt med sig hiem, naar de have hørt den beste Disputatz Hvad er det vel andet end Gøglerie for den meefte Deel? Hvor har man ved Disputatzer to lige lærde, lige talen-

47

45

de lige kyndige i Sproget; og hvad bliver Slutningen af dem alle. I et Øyeblik skal en Spidsfindighed indsees, et Vildereede oplæses, som den anden med lige Vittighed har maaskee været to Dage om at vikle sammen; i samme Øyeblik skal Tankerne derom fremsættes kort og tydelig, og tillige haves Øye paa at intet siges, som kan give Anledning til nye Tvistighed. Og tales nu det mindste Ubestemt, strax høres et Definiatur, og Trætten om denne Definition, varer da saalænge indtil baade Tilhørerne og de Disputerende har glemt hvor man slap. Nu begynder man da for fra, og det bliver til det samme. Transeat, siger man tilsidst, og enhver lader sig nøye. Jeg taler nu dog om dem, som kan disputere; thi jeg er vis paa, at der gives grundlærde Folk, som ikke et Øieblik skulde holde ud imod en lille indbildt Svadsers Kanonade. Kiære Landsmænd! (I som have studeret, meener jeg fornemmelig) dømmes, om det er nyttigt at spille Tiden paa saadanne Øvelser; bør vi ikke betænke, at vore Tider have det Fortrin frem for de ældre at ikke ethvert Kietterie i en Videnskab, hver Erindring i Theologien strax skal underkastes en Cathedralsk Proces. Baade vi og Religionen ere lykkelige derved.

48

46

Men Theologie, Jura, og Medicin ere de Videnskaber, hvorved en Dansk Studerende skal haabe at giere Lykke. Disse Videnskaber bør derfor immer haves for Øine. De Embeder, som udfordre stor Indsigt i Literaturen, eller i nogen anden Videnskab, end den Theologiske, Juridiske, og Medicinske, ere hos os saare faa. Men disse tre er det, som belønne denne øvrige Lærdom. Dette har jeg vist ikke under denne min Afhandling glemt; men jeg har sat forud, at hver i det mindste to Aar efter sin Ankomst til Academiet vilde være betænkt paa, at gjøre sig duelig i een af disse ædle Videnskaber. Theologie og Jura kan læres i een af vore Landsbyer, ligesaavel som her i Kiøbenhavn, endskiønt med større Fordeel og mindre Møye ved Universitetet, hvor man har Forelæsninger og kan have mundlig Raadførsel. Det er derfor billigt, at man gjør Indretningerne til disse Videnskabers Dyrkelse saa lette og bekvemme, at de, som (ligemeget af hvad Aarsag) ikke just opholde sig her et par Aar efter de to første academiske Aar, hvilke jeg i sær vilde have opofret Literaturen i Almindelighed, kunne dog, ikke allene gjøre Fremgang i disse Videnskaber, men ogsaa ag-

49

47

tes lige ved dem, som ved Universitetet have studeret. At her er en Examen, troer jeg nødvendigt, men ikke saaledes, at det skulde være nødvendigt for denne Examens Skyld, at opholde sig her i Byen et par Aars Tid, endskiønt det altid var got, naar det skedte. Theologie er Theologie og Jura Jura, og naar en Candidat meldede sig, skulde han uden Vanskelighed examineres. Paa Dansk skulde han examineres, og ingen anden Character have end denne, at han var examineret og befundet dygtig til Præste-Embedet naar det var i Theologien, og til Dommer-Embedet naar det var i Jura, thi den større Indsigt skulde overlades til Magistri og Baccalaurei i disse Videnskaber efter det, som tilforn er erindret; og hvad det latinske Sprog angaaer, da begriber jeg ikke hvad det skal betyde, at en Candidat examineres paa et Sprog, som han trøstig kan sværge, om det gielder, at han aldrig meer har i Sinde at bruge. Jeg erindrer det saa meget heller, som jeg er overbeviist hos mig selv om, at nogle have manglet Svar ved Attestats, fordi de ikke have kunnet faae det afpasset paa Latin; Examinanten har imidlertid givet et nyt Spørsmal, og det er gaet lige-

50

48 ledes. Slutningen er blevet ufordeelagtig for Candidaten, og efter nærværende Indretning kunde den ikke blive anderledes; men i sig selv var jo Feylen, at han ikke forstod Latin, da Spørsmålet dog var om Theologien. Det er jo nok, naar en Candidat til Præste-Embedet forstaaer Theologien og kan foredrage den

got paa sit Moders Maal; at han kan læse og forstaae en latinsk Bog, sætter jeg forud; thi det har han lært i Skolen. Man kunde derfor gjøre Examen skarp nok, thi skarp burde den være. Og da dette skeedte paa Dansk, vilde det vel blive Mangel af Kundskab, om Candidaten manglede Ord. For Resten kunde man lade samme Ting blive behandlede, som nu behandles ved den mindste Character, efter det, som oven er blevet erindret. I den Henseende vilde Forelæsninger i Dogmatiken vist nok blive nødvendige; men der maatte for deres Skyld, som vilde gaae til en vidtløstigere Kundskab aldrig savnes Forelæsninger i Moralen, Kirke-Historien, Exegetiken, den Polemiske Theologie (NB. indrettet efter en god Smag) og andre til den Theologiske Kundskab henhørende Videnskaber, endskiønt de just ikke fordredes ved denne Examen. Thi det er en Grundsætning, som im-

51

49

mer bør have for Øie; at Forelæsninger ikke bør indrettes efter en Examen. Og naar det skeer, da er det en Feil; kan det ikke andet end skee, da er det en Uorden (*)

Med de Juridiske Studeringer har det omtrent samme Beskaffenhed. Dog er derved allerede den Fordeel at der examineres paa Dansk. Sandt er det, denne Danske Examen er for dem, som ikke have studeret, og derfor er den aldeles forskiellig fra den Danske Examen, som jeg raader til. Denne allerede indrettede Danske Examen, kan, efter mine Tanker, gerne blive uforandret, saadan som den

(*) Forfatteren af Upartisk Undersøgelse & c. vilde ikke lade sig fortryde, at jeg har forbigaaet det Stykke hos ham, som handler om denne Examen. Det er vist ikke skeedt af ringere Agtelse for dette end for det øvrige i hans Skrift. Men min Plan syntes at fordre at denne Post hos mig burde først paa dette Sted afhandles. Og nu vil han let see at nogle af hans Forslag efter min heele Plan ikke ere nødvendige. Saa meget vil jeg kun sige at hans Forslag om Consistorier m.v. forekommer mig ikke simpelt nok og følgelig vanskeligt at holde Orden i, og forebygge Misbrug ved.

52

50

er, enskiønt man indrettede en anden Dansk efter mit Forflag; thi ellers vilde ustuderede Folk enten blive udelukte fra Embeder, som de dog gerne kan forrette, eller og blive antagne dertil uden Examen, det er at sige, uden nogen Kundskab. Men dog er det at ønske, at den maatte blive noget skærpet; thi det forekommer mig som Hukommelsen har mere Deel i den end Forstanden; meest ønskede jeg at der maatte skee Forandring i Henseende til det der fordres i Naturens Ret, hvilket nu ved denne Examen betyder visselig meget lidet.

Men min Examen, endskiøndt den er paa Dansk, vilde være noget langt andet. Den vilde i Henseende til Sagen selv tilfulde blive det samme som den Latinske nu er, thi der vilde blive saadanne Spørsmaal besvarede, som ikke kunde gives undtagen til den, som havde læst hvad man i Latin har skrevet. Og fordi det Danske Sprog skulde bruges saavel ved denne, som de øvrige Examina, deraf følger ikke, at jo en og anden Sætning, Regel, og deslige kunde anbringes paa Latin. Men jeg veed, at disse Erindringer ere her mindre nødvendige end i Henseende til Examen Theologicum, fordi

53

51

man altid meget fornuftigen har tilladt Candidati Juris ved Examen at svare paa Latin, eller Dansk, efter Omstændighederne, og ligesom de best har kunnet, naar de ikkun har vidst at gjøre Rede for Tingene.

Medicinen kan, meest for de anatomiske Forklaringers Skyld, ikke vel læres uden ved Universitetet, i det mindste ikke, uden at man der opholder sig noget. Denne Videnskabs Indretning behøver derfor ikke de Anmærkninger, som de andre.

Nu bør jeg tale lidet om nogle visse Embeders Besættelse, hvilke egentlig vedkomme Studeringer. Jeg meener, herved Præstekalde, Rectorater og Conrectorater ved Skolerne, samt Professorater ved Universitetet; Blive disse ikke rigtig besatte, tabes vist nok Lyst og Mod hos de studerende til at gjøre sig Umage og Flid, eftersom der altid bør være noget til Belønning for dem som have opofret Tid og Penge, Magelighed og Forlystelse, ja ofte Helbred og Sundhed, paa at tiene Staten med erhvervede Indsigter.

54

52

Præste-Kaldes Besættelse er hos os, for en stor Deel, betroed Proprietairerne; en Herlighed, som er baade

for Kirken og Staten for vigtig til at betroes til en ubekendt Person, blot fordi han har et Jordegods i Besiddelse. Det er slet ikke mueligt at disse Kalde kan blive besatte med den tilbørlige Forsigtighed, om vi endog vil sætte, at man hos enhver Proprietair kunde have Haab om den fornødne Retsindighed. Jeg taler om Præste-Embeder, som om vigtige Embeder baade for Kirken og Staten, thi var det kun om en Søndags-Prædiken at gjøre, da vilde jeg, hvor vigtig jeg dog anseer denne Post, eftergive noget. Men her skal antages en Lærer i Kirken og en Mand i Landet. Hvor faae ere ikke de Proprietairer, som man kan til troe de fornødne Egenskaber til at gjøre det rette Vel? Hvo vil nægte mig at der er mange iblant dem hvis Kundskab strækker sig ikke uden for Gudses Grændser og deres Indsigt ikke videre end i deres Oeconomie. Det vilde ikke være uretfærdigt at tage dette Privilegium fra Jordegods-Eierne, fordi det efter dets Natur ikke indbringer dem noget og bør ikke. Den Grund, som tages deraf at en Proprietair bør dog have en Præst, en

55

35

Skrifte-Fader, som han kiender, som han kan komme til rette med, som han kan lide o. s. v. betyder intet; thi først, bør han agte og ære, lide, og komme til rette med, enhver retskaffen Kongelig Embedsmand, som en Person, der tilvisse er ligesaa respektabel, som en Jordegods-Ejer, for det andet, maa i Kiøbenhavn og de andre Kiøbsteder saa mange anseelige og agtværdige Folk lade sig nøie med at Staten anviser dem en Præst, hvorfor da ikke og en Proprietair? Men skulde man dog synes at denne Herlighed burde forblive paa den Grund, at Eiendomme og de Rettigheder som komme deraf, bør være hellige og ukrænkede; ja vel, da har jeg intet derimod; thi denne Sikkerhed er vist nok en Borgers første Rettighed. Men da maa der nødvendig tænkes paa et Middel til at komme de veltænkende Proprietairers Omhue til Hjælp, og at indskrænke tillige de Uordener og Misbrug, som kan skee formedelst nogle ildesindedes Skiødesløshed eller Uredelighed. Her kunde derfor gøres en Anstalt, i Form af et Seminarium, hvilken blot kunde bestaae i en Liste paa deres Navne, som vare Candidater til Præste-Embeder, ligemeget hvor de opholdt.

56

54

sig. Til at komme paa denne Liste skulde Attestatzen aleene berettigede; men Magistre og Baccalaurei Theologiæ, disse, som jeg tilforn har talet om, skulde og være der. Indskrivningen skulde skee i den Orden som de vare examinerede, kun at Magistre i Theologien gjorde den første Classe for sig selv, Baccalaurei den anden, og de øvrige, som jeg vil kalde de Examinerede, den tredie. Bisperne kunde beqvemmelig have denne Liste; og jeg seer ingen Aarsag hvorfor den ikke kunde trykkes aarlig, enten for sig selv, eller i Samling med noget andet. Nu skulde Proprietairen besætte de ledige Kalde af denne Liste, men saaledes, at han af Magistre og Baccalaurei maatte tage hvem han vilde, men iblant de andre, ikkun af de øverste Ti. Jeg behøver vel ikke at sige hvortil denne sidste Forsigtighed tiener. Der kunde nu dog ligefuldt skee Anmeldelser af Candidaterne; men skeedte der Anmeldelse af nogen, som ikke var Magister eller Baccalaureus, eller af de ti øverste Examinerede paa Listen, da var der Proprietairen formeent at antage ham. Var der nu nogen iblant de yngste af de Examinerede, som det syntes haardt at bie indtil Turen kom til ham, med at blive een af

57

55

de 10 øverste, da kunde han, ved at vise samme Duelighed som Magistre og Baccalaurei, raade Bod paa dette. Kiere Landsmænd, og I retskafne iblant Proprietairerne! er det mueligt at dette Forslag kan mishage eder, eller bør jeg vel vente eders Fortrydelse, om jeg ikke bliver ubekendt? Behagede det nu Kongen at gjøre det til en fast Regel, at ingen igiennem Cancelliet maatte forestilles til noget got Kiøbsted Kald, undtagen han var Magister i Theologien, da har jeg den Tanke, at der paa denne Kant var sat en Fieder i Skaren, som vilde tiene til, paa kraftigste Maade at forfremme Kongens beste Hensigter med at bringe vor Maskine i Orden. Hvad Tillid kunde man ikke have til Embedsmænd, om hvis Kundskaber og Indsigter man var forsikkert; Thi det er jo dog vist, at, uden Kundskab og Indsigt, formaaer den største Redelighed intet? Hvad Formodning om Arbeidsomhed og gode Bestræbelser havde man ikke i Henseende til Mænd, som allerede havde viist sig stræbsomme, og just derved søgt at komme til Embeder? Man kan sige med fuld Sikkerhed at gode Embedsmænd i alle Stænder er Statens Styrke.

58

56 Jeg erindrer nu dem som kom i Embeder uden at have taget Magister eller Baccalaurei Grad; men man vil vel let troe at jeg vilde unde disse, endskiønt de vare i Embeder, samme Rettighed som de øvrige Magistre og Baccalaurei, naar de kun viste samme Duelighed. Thi fra det Øieblik af, at en Præst tog Magister Graden i Theologien skulde hans Navn skrives paa Listen iblant Magistre, naar han forlangede det; og paa denne Maade skulde han have samme Adgang.

Nu indvende man kun ikke, at denne Indretning vilde medføre Vanskelighed, fordi de Studerende, som det vedkommer, ere ikke belavede herpaa; thi deraf følger intet videre end at der her, som ved alle nye Forandringer maa bruges nogen Forsigtighed og Betænksomhed. Naar Iverksættelsen blev fastsat at skulle skee to Aar efter den Dag man forkyndede den, da var man, troer jeg, gandske i Sikkerhed imod disse Uleiligheder. Det skulde og ikke være mit Ønske at dette Forslag blev anderledes iverksat.

59

57

Rectoraterne og Conrectoraterne ved Skolerne ere ogsaa meget vigtige; og det er en stor Fortred, naar de ikke besættes saaledes, at Ungdommen kan dannes til gode Kundskaber og en god Smag. Man maatte derfor meget see paa, at de, som bleve valgte til Rectores, havde en fornuftig Læsning i de Gamles Skrifter, som den eeneste Regel for en god Smag og den eneste Kilde til al grundig Indsigt. Til den Ende maatte enhver, som skulde blive Rector, være Magister enten i den Latinske eller Græske Philologie, og Baccalaureus i Historie og Geographie samt for Smagens skyld, ligeledes Baccalaureus i de skønne Videnskaber paa det at man kunde være vis paa at disse Gamle vare læste med Skiønsomhed og Eftertanke. Paa denne Maade er jeg forsikret, at Smagens Fakkell, som i nogle Aar har mærkelig udbredt sit Lys vilde omsider aldeles opklare vor Literatur, og vi ikke meere høre den ynkelige Forskiæl imellem grundige og skønne Videnskaber, nye og gammel Smag, m. v. men alle vore Arbeider blive indrettede efter den rette Smag, som de Gamle Romere og Grækere har givet Mesterstykker i. I Henseende til Forflytninger fra et Embede til et andet fra

et lidet

60

58 til et større, bør bruges megen Forsigtighed, om man ikke aldeles vil svække Stræbsomhed og Æmulation. Et lidet Embede kan i intet Tilfæl berettige en til et større, efterdi det, først, er ingen Fortieneste at være i Embede og at være kommen tidlig deri, med mindre det ogsaa er en Fortieneste at skynde sig til Embede, heller end ved meget Arbeide, megen Møje og Uroe, og med megen Uvished, at forskaffe sig Duelighed, for det andet, er det meget mueligt, at en kan være i en mindre Cirkel en god Embedsmand, som i en større Cirkel vilde dog ved samme Embede ikke udrette den Nytte, fordi hans Forhold til andre var af anden Beskaffenhed, og derfor hans Ære, Agtelse og Opmuntring ogsaa af anden Beskaffenhed. Jeg vil ikke tale om at det undertiden er Ulyst til Arbeide, Mistillid til sig selv, Utidig Lyst til Giftermaal, Forlovelser, og saadant videre, der virker en Løben efter Embede, enten dette eller det, enten her eller der. Jeg vil kun af almindelige Aarsager sige, at det bør ikke være en Regel, at der skal skee Forflyttelser. Men eet Embede er vigtigere end et andet, og det vigtigste Embede bør have den beste Mand, han maa være hvor han vil, i Embede eller

61

59

ikke. Den Grund, som tages deraf, at den som er i Embede har en vis Erfarenhed frem for en anden, som ikke har været i Embede, falder nødvendig bort efter noget Overlæg, først fordi den Erfarenhed, som samles uden foregaaende Kundskab og Forstand duer ikke meget, og fortienet kun det Navn af Vane og Routine, for det andet, fordi det er uden Modsigelse, at een kan samle i et Aar meer Erfarenhed end en anden i Ti, een meer i en lille Cirkel end en anden i en større, een finde rede strax i det, som en anden indseer med Møje, om han endog har havt samme Tilfælde før med nogen liden Forandring. Skal det være en afgjort Sag at det første Embede altid skal være maadeligt, da har jo alle eens Lykke og hvor bliver da Maalet for forskiellig Flid, hvor Opmuntringerne dertil, og hvor Belønningerne for Møje og Arbeide, for Bekostninger? for ypperlige Naturens Gaver. Men disse sidste ere jo ikke noget frivilligt, kan man sige; sandt nok, men lad os kun agte og belønne dem, naar de bruges vel, siden de saa ofte misbruges.

62

60

Det bør derfor, heller ikke i Henseende til Rectorater, være en Regel at en Mand skal forflyttes fra et mindre Embede til et større, undtagen man har andre Grunde derfor.

Men her maa jeg til Slutning erindre, at naar jeg har talt om Magister-Grad i det Latinske eller Græske Sprog, Baccalaurei Grad i Historie, Geographie, og de skønne Videnskaber, som Beskaffenheder ved en Candidat til Skole-Embede, da har jeg samme Tanker som ved Præstekaldenes Besættelse, at det vilde være fornødent, at udsætte Iverksættelsen af denne Fordring indtil To Aar efter Forkyndelses Datum.

Professoraterne ved Universitetet bør uden Tvil, siden det er det eeneste i To Riger besættes med den

allerstørste Betænksomhed. Thi den fornødne Lærdom og Indsigt er vist ikke den eeneste Egenskab hos en god Professor ved et Universitet; Men det er dog af alleryderste Vigtighed at Universitetet altid kan have en Mand i hver Videnskab. Det er derfor en forskrækkelig Indretning med Professorer, som ere Designati til alle Videnskaber uden

63

61

Forskiel, saaledes, at et Professorat i Mathematiken kan tilfalde en Lingvist, og et i Philologien kan komme til en Matematikus. Vi have i nogle Aar seet Følgerne i Henseende til det Græske Sprog; og hvor er den, som kunde holde Forelæsninger i de Orientalske om Academiet i det samme kom til at savne den Mand, som nu beklæder denne Post. Videnskaberne ved Universitetet vil tabe anseeligt, om der ikke skeer Forandring i dette. Det er jo intet Under at visse ugangbare Videnskaber af ingen dyrkes, da den eeneste eller dog een af de største Opmuntringer er borte. Det feiler mig aldrig, at jo nogle, endog Rectores ved Skolerne gjorde sig i dette Øiemeed Umage for en vis saadan Videnskab om denne Indretning ikke var til. Der skulde og neppe kunne skee nogen bekvemmere Forflyttelse, og jeg ønskede at det var, thi da havde Rectorer og nogen Opmuntring til meere Fliid, meere Fornøielse i deres Embede, fordi de havde meere Haab,

Jeg har saaledes giennemgaaet det meeste af det, som angaaer Studeringer hos os. Jeg har havt mine Tanker bundne til Sand-

64

62 hed og Upartiskhed. Ingen Stand og intet Menneske har jeg villet fornærme; og skulde nogen falde paa at tænke det, da forsikrer jeg dem, at de tage Feil. At en Forandring, saa vel ved Universitetet, som i det øvrige til Studeringer henhørende, er nødvendig hos os, er jeg vis paa, at meget faa, endog af dem, som ere i denne Cirkel, vil nægte mig. Jeg har vovet en sammenhængende Plan; og det skal fornøie mig om det som her er skrevet maa blive af mine Landsmænd undersøgt. Det er ikke vel mueligt at alting skulde behage alle, men jeg vil dog bede at det ikke maa mishage uden efter Prøvelse og Overlæg.

1

Undersøgelse hvorvidt de Aarsager kan giælde der anføres som Hindringer for

et Norsk Academies

Oprettelse

anstillet

af

en Normand.

Kjøbenhavn 1771.

2
3

Fortale.

Neppe havde Landets milde Fader tilladt Skrive-Friheden, førend vi saae et anseeligt Antal Danske Børn betiene sig deraf. Og, endskjønt egne Fordeele maaskee mere end Fædernelandets Kjærlighed har styret nogles Tanker, gav dog een roesværdig Iver andre Lyst og Moed til at antaste misbruge og blotte Egennyttens Hæslighed; Men alle skrev de dog som Danske kun for Dannemark, og manges Hensigter gik ej uden for Hoved-Staden. Saa indskrenket er undertiden den Patriotiske Iver; Saa vanskelig er den gam-

4

le og indgroede Tenke-Maade at udrydde. Man har troet, at, naar det gik Dannemark vel, gik det og de øvrige Regjeringens Deele vel. En Tanke som er ligesaa skadelig for det heele som ødelæggende for hver Deel i sær. Et plaget Island og det i mange Aar foragtede Norge kan beviise denne Sandhed; og dog tænker man saaledes endnu. Patrioten skriver, og næsten den mindste Deel af Regjeringen blir Gienstanden for hans Betragtninger. Men Lykke er det, at den vaager, som overseer det heele; Lykke er det, at Borger nes Forslag er ey Kongernes Beslutning. Imidlertid ere de Danske Patrioter at undskylde, som haver skrevet for Dannemark uden at fornærme de øvrige Statens Deele. De haver maaskee holdet det for en Skyldighed at overlade til andre at skrive for andre Stæder. Her seer de da ædle Norske, højstærede Landsmænd! vor Beskjæmmelse, Danske skriver for Dannemark og Nordske tier. Skal da andre lære os at tage Deel i Fædernelandets Vel? Skulle vi i saa beleilig Tid skjule vore Ønsker? Ney! kaster et opmærksomt

5

Øje til Fædernelandets Trang, og lader vor Viise Konge og iblandt os finde dem, som taler dets Sag. Længe nok har den skumlende Avinds Bestræbelse udtæret os; længe nok have vi med koldt Blod nedsvælget den Forgift, som bestukne Læger haver beredt os. Aldrig haver Landes Børn manglet Moed og Styrke til Forsvar mod dets bevæbnede Fjender; Ofte haver de været en Muur for andre. Men Listighed haver betaget dem sine Rettigheder, Falskhed haver faaet Hævd paa at bedrage os, og vi tier. Hvad vil den udarmede Efterslægt skylde os for Taksigelser? Intet andet Raad til at befrie den fra den Yderlighed at forbande vor Erindring, end om vi nu, da Landets Fader har aabnet for de Fortryktes Forestillinger Adgangen til Tronen, som Misundelse og Egennytte ofte har tilsperret, med Klogskab følge hans Viise Hensigter. Om vi nu, da Friheden vinker ad os, og den bedste Konges Naadigste Biefald opmuntrer os, har Moed nok til at Viise Verden, hvad Fordeele vort Fæderneland besidder, og vore Fiender, hvorledes de har misbrugt dem. Saa

6

vigtige Forbindelser paaligger os, og jeg tvivler ey paa at Patrioter af mere udvidede Indsigter end mine, vil bedre fyldestgøre dem. Jeg har kun foresadt mig at betragte een Mangel, som strax falder i Øjnene; overvejer højstærede Læsere! mine Tanker herom, og retter Fejlene.

7

Hvorfor har Norge intet Academie?

Dette er et Spørsmaal, som ey alleene enhver, der veed hvad Fordeel Videnskaber bringer et Land, har Aarsag til at gjøre, men endog maae falde enhver ind, der kun lidet begynder at kjende Landet. Norge, et Land af saa mange Miiles Omkreds, et Land, som har fire Folkeriige Hoved-Stæder, foruden mange anseelige Kjøbstæder; Et Land, som Naturen har begavet med de herligste Fordeele til en udviidet Handel; Som i forrige Tiider har haft de prægtigste Stiftelser; Som uden at blive Udarmet, har kundet støde Erke-Biskop, Biskoper, Prælater, Eaniker og mange Klosterer fulde af Munke, uden at Paven, som dog gjerne vilde have

8

sine Børn vel forsørget, kunde klage at de leed Mangel; Dette Land maae dog nu være det eeneste af alle Europæiske Riger, som ey kan have et lidet Academie, hvor Landets Børn kunde faae den nødvendige Underviisning til at blive nyttige Borgere. Hvad kan dog være Aarsagen? Vi vil gjætte os frem. Toe Ting synes mig med Billighed kunde udelukke et Land fra den Fordeel at have et Academie. Naar enten Landet i sig selv ingen Andledning gav til vigtige Undersøgelser for de Vittige, de Lærde, for Visdoms Sønner; Thi af saadanne bør jo et Academie bestaae: Eller Indbyggerne i Almindelighed vare ubeqvemte til høyere Videnskaber. Skulle vi troe, at den første Aarsag her kan have Stæd? Ney! Norge er et Land, som ville give den flittige Lærde de bedste Andledninger til Vigtige Opdagelse. De fleeste af de nu blomstrende Academier, hvor Boglige Kunster læres, er indrettet for de Fire Hoved Videnskaber, Guds-Ords-Læren, Lovkyndigheden, Lægekunsten og den verslige Viisdom med sine Deele. Den første er af den Beskaffenhed, at som den behøves alle Stæder lige høyt, kan den og allevegne læres med lige Fordeel. Dog kan den alvorlige Theologus i et Land frem for i et andet finde Andledning til en opmuntrende Tlidsfordriv, nemlig i det Land

hvor Kirke-Historien er den lærerigste; hvis gamle

9

Hedenske Theologie endog er værd at komme i Betragtning. I denne Henseende kunde maaskee og Norge have sine Fordeele. Allevægne har der været Mænd hvis Fortjenester i Kirken har været værd at erindre; Men Norge har maaskee og haft store Lærere. Forskjællen er kun, at her begravnes de i Forglemmelse, naar paa andre Stærder Lærde umage sig for Lærdes Erindring. Dog dette er ikke Hoved-Sagen. Den Kirke Historie er ikke den Lærerigste, som giver det rigeste Register af Lærde Navne, af Skrifter, som læstes for nogle Aarhundrede siden, og nu har et nyttigt Stæd i Kræmmernes Boder; Men den som lærer os bæst at kjænde Mennesket, hvordan det har viist sig ved Sandhedens Forkyndelse; Som giver os de fuldkomneste Exempler af Bestandighed i en vedtagen Religion, af Villighed til at antage een bædre, af Dyder som beviiser og ziirer den rigtige Lærdom. Af disse torde maaskee den Norske Kirke Historie give ligesaa mange som noget andet Lands, naar Lyst til at Arbeyde i og for Fædernelandet maatte opmuntre Dueligheden. Ja skulle de gamle Norske Heedningers Theologie eller rettere Mythologie være en Christen Theologi Opmærksomhed gandske uværdig? Skulle ikke Sandhedens Lys, sat imod Fabelens mørke; give des klarere Skin? Skulle den dybsindige Sædelære, som lig-

10

ger skiult i mange af disse Alderdommens Lærdomme, ej give Andledning til vigtige Betragtninger? Jo jeg tør troe, at hvor andre Hedenske Fabler ej uden Modbydelighed kunde bruges, der skulle een klog Anvendelse af Forfadernes Meeninger ej mangle Indtryk hos den paa Alderdommen opmærksomme Almue. Ej at tale om hvad Lys Historien, Veltalenhed og andre Videnskaber vilde faae ved disses Udgrandskning.

Hvad Lovkyndigheden angaaer, ville dens Dyrkere vel og her finde nok, som var deres Opmærksomhed værdigt. Een flittig Undersøgning, om denne Videnskabs Skjæbne hos os, skulle den mangle sin Nytte? Ejendommenes Forskjællighed her frem for i mange andre Lande, de mangfoldige Forandringer, som Naturen ved utallige Hændelser aarlig frembringer deri, ved Forandring af Elvers og Aaers Løb, ved Oversvømmelser, Jordfald, Bierg-Snee-og Iis-Skrid, og paa mange andre Maader, kunde ikke alt dette nok beskiæftige Lovkyndigheds Elskere? Jo jeg troer de vilde faae nok at bestille med at skille det rette og billige fra det falske og ubillige i saa mange foranderlige Tilfælde.

For Læge-Kunsten vil vel ingen nægte, at jo dette Land kunde forskaffe mange vær-

11

dige lagttagelser. De forskjellige Maader, paa hvilke Landets Indbyggere maae søge Livets Underholdning, underkaster dem forskjellige Sygdomme, som ere mindre bekiendte og mere sjeldne, end de der reiser sig af Kjøbenhavns tykke Luft og uordentlige Levemaade. Den i Gruberne og Biergværkerne og af fleere end een Elendighed overvældede Biergmand, den vindskibelige Arbejds Mand, som i Skoven, paa Havet, paa de farligste Veje, hvor Fornødenhed drager ham, overfaldes af de usædvanligste Tilfælde, disse maae altid paa Mangel af erfarne Mænds Raad ende et nyttigt Liv, naar de erfarneste Læger her arbeyder paa at holde Livet i Jordens Byrder og Menniskers Afskum. Naar den af Raadhed forfulnede Skjøge, den af Liderlighed forraadnede Sviire-Broder, en i Dansen sprengt Spradebasse, eller i Rendesteenen nær omkommen Drukkenboldt her legges ind paa Hospitaler, opvartes med Omhyggelighed af de dueligste Læger og pleyes med de bedste Lægemedler, maae der den nyttigste Deel af det Menneskelige Kjøen, den Arbejdsomme nemlig, see sig underkastet utallige Farer, og overladt til een omløbende Qvaksalvers eller ubarmhjertig Hæste-Doctors Cuur. Disse vore Medynksomheds værdige Lands-Mænd: Arbejder for at forskaffe andre de Riigdomme, som Naturen har nedlagt i

12

Bjergenes Indvolde. De vover det eeneste de har, et usselt Liv, for at forskaffe andre hvad de behøver til Klæde, Føde og Boeliger, og for alt dette værdiges de ikke den Omhue, at der i Landet maatte findes den fornødne Anstalt, til at conservere det Liv, som bruges kun for andre.

Seer vi til den Fierde Hoved-Videnskab, som læres paa Academier, nemlig den verdslige Viisdom, da vilde i det mindste dens Practiske Deelee uden Tvivl her ikke mangle lykkelig Fremgang. Skulle ikke den opmærksomme Natur-Kyndige her finde Værd nok for Undersøgelser? Jo vi har formeget til fælles med Sverrig, til at vi ikke skulle haabe, at kunde ligne dets Fortjenester i denne Videnskab; Og med Tilladelse mine Herrer Danske! Disse har lært baade Eder og Os meget. Norge har længe af Fremmede været søgt som et Stæd for vigtige Observationer, og vor viise Konge, hvis Navn Videnskaberne skal forævige, har nyelig der udført et Kongeligt Foretagende; Men havde Norge haft et gammelt og velindrettet Academie, kunde Nationen selv haft den Ære, som Fremmede nu bryster sig af; Og vor milde Landets Fader, skulle maaskee ved den sidste Lejlighed haft den Fornøjelse, at Landets egne Børn kunde udført hans Villie; Thi aldrig

13

har det været Nationens Caracteer at bytte Æren bort for Magelighed, og vi skrækkes ikke for Vanskeligheder.

Dette anførte er maaske nok til at Viise, at Norge ville give de Lærde Andledning nok til vigtige Undersøgelser, og at vi følgelig ey i dennes Mangel bør søge Aarsagen, hvorfor vi intet Academie haver; Men nogle torde angribe mig, fordi jeg har sagt at et Land har fremfor det andet Fortrin til at befordre Videnskabers Dyrkelse. Men en smule Taalmodighed Mine Herrer! overvey Sagen, og de skal finde den har Grund. Jeg veed nok, at de Videnskaber, som alleene har med Mennestets Forstand og Hjerte at gjøre, kan læres, hvor der kun er Mennesker; Men de derimod, som har at bestille med Ting uden for os, ey i Aandernes Riige men synlige Ting, de læres bæst der, hvor der gives mest Lejlighed til at kjænde disse Tings Natur. Hvad ville de synes om at høre et Collegium over Svømme-Kunsten i een af Africæ tørre Udørkener?

Ligesaa lidet bør vel Aarsagen søges i Nationens Uduelighed. Jeg er en Normand, og jeg haaber, at eenhver som kjender os, befrier min Norske Beskedenhed fra at skrive Nationen een Lov-Tale. Nogle afmægtige

14

Fjender, hvis hele ære bestaaer i at kunde laste og belee alt hvad der ikke er deres eget, naaer ikke op at beskjemme os. De faa Norske, Thi de er kun faa, som kan bestride de Omkostninger, Studeringer ved Sagernes nærværende Indretning udfordrer, har dog viist og viiser, hvad man kunde haabe om Mængden. Ja jeg troer, at naar man undtager een eeneste Viidenskab, skal der endnu i de øvrige findes ligesaa mange og haabefulde Norske som Danske Dyrkere.

Her maae jeg nu vel være betænkt paa at møede een Indvending, som vore gode Venner nok vil gjøre os. De vil maaske spørge, hvorfor kan disse duelige Norske ey udrette det samme her som om de selv havde et Academie, hvorfor kan de ikke ligesaavel her som der give Os en Norsk Kirke-Historie, Lov-Historie, o. s. v. Ney Messieurs! Vi er alt for taknemmelige, til at vi skulle æde Dansk Brød, og Arbeyde for os selv. Men I ryste paa Hovedet. Staaer dette Svar ikke Eder an? Ney! I tænker nok, hvad de æder maae de selv betale. Ja dette er for saavidt rigtigt, men den Norske Taknemmelighed strækker sig vidt; Dog for at tjene Eder vil jeg give Et alvorligere Svar. De Norske, som ved de aarlige Skole-Forhør hvert Foraar dømmes til

15

Kjøbenhavns Universitet, kan beqvemmelig deeles i trende Classe. Nogle har, Gudskee Lov! mange Penge. Disse bliver, nogle faae undtagne, som har en meget stærk Natur, saa snart de mærker den Kjøbenhavnske Luft, enten reent gale, eller og saa dorske og dovne, at de intet gider bestille. For Tidsfordriv lægger de sig vel efter nogle af Stædets Nætheder, at Sviire, Støye, Spille m. m.; Men alvorlige Ting kan de aldeles ikke komme afstæd med. Andre har kun faae Penge, dog nogle som de kan hjælpe sig med i Begyndelsen. Disse maae sørge for Eftertiden, og beskjæftige sig, med saa mange Ting, saa de snart glemmer Fæderne-Landet. Endelig andre kommer der, som har slæt intet at leve af. Disse maae enten strax rejse tilbage, eller naar de har megen Lykke, kan de finde Naade for nogen af Professorernes Øine: Og da bliver de lagt ind paa et dertil indrettet Huus, for at føde Forstanden, med Grædske og Hebraiske Gloser og opkogte Disputatser. Disse ere nu i den prægtigste Vey til engang at blive Støtter for Kirken og Staten. Ved at omgaaes her med Folk af alle slags, forvandles de saaledes, at inden Aaret er ude, skal ingen kjænde dem for Nordmænd. De maae da have os undskyldt Messieurs! saa længe Sagerne staaer paa nærværende Foed, kan I aldrig vente at see no-

16

get fra os. Een anden Sag er det, naar vi omsider kan komme saavidt, at vi frie for Nærings-Sorger kan tænke paa at tjene vore Medborgere; Men i Kjøbenhavn har hver som Student nok med sig selv. Det efterfølgende kan maaskee lære, om man kan haabe, at see disse Forhindringer ryddet af Veyen, ved et Norsk Academies Oprettelse.

Ikke meere end de ovenanførte Aarsager, kan vel denne ansees at være af Vigtighed, som man ofte hører af begge Nationer paraabes, nemlig denne: At Norge des bædre maa holdes i Lydighed. De kalder dette en Politisk Aarsag; men skulde man ikke have Aarsag til at kalde dens Forfægtere smaae Stats-Kyndige, som seer alleene til Tingenes Overflade og udvortes Anseelse; Thi den er vist aldrig kommet i Betragtning hos de store Konger og Stats-Mand, som haver regjeret Tvilling-Riiger De haver elsket begge Folk og ved at Lyksaliggjøre, ej ved at tvinge forsikkert sig om begges Lydighed.

Ja hvo veed ikke, at Undersaatternes Troeskab grunder sig paa Kongernes Dyder? saa længe da Christian den Førstes Dyd hviler paa hans Efterkommere, saa længe kan I og Mine Herrer smaae Stats-Kyndige, være

17

forsikkrede, at Normanden ej under de Danske alleene den Lyksalighed at regjeres af denne Ædelmodige

Stamme. Før kun velsignede Christian! Scepteret med Viisdom, og Himlen Velsigne Din Efterslægt med Forfædrenes Dyder, saa forfremmes begge Riggernes bæste, og Foreningen staaer til Verden falder. Et undertvunget Folk kan maaskee for een Tiid holdes i Tømme ved Magten, men Venskab bestyrkes ved fælles Fordeele. Men naar har de Danske undertvunget os? Knud den store vidste hvad Indtryk Guldet gjorde paa Dem, som endnu ej kjændte Magten af dets forføriske Glands, og med List overuplede Han de trygge. Men Magnus den gode havde siden Magten. I de sildigere Tiider har den Lyksalighed, som begge Riger har høstet af Foreningen, gjort Venskabets Baand u-opløseligt, og fælles Ræt til at regjeres af de bæste Konger har gjort det eene Folk færdigere end det andet til at adlyde. Men jeg sætter at Norge var et undertvunget Land, og at Magt og en forurettende List var de rette Midler til at holde det i Lydighed, hvad kunde det da skade Dannemark, at Norge havde et Academie? det er vel ey de Lærdes Sælskab og Videnskabernes Dyrkere, som Magten har at frygte for i et Land. Ney! for disse gaaer det Landet vel nok, naar De i

18

Roelighed kan opofre sit Liv til Studeringer. Eller skal maaskee den her Studerende Ungdom være gidsler for deres Landsmænds troeskab? O! disse ere kun den mindste Deel af Landets Styrke; og jeg er forsikkert, at naar Neroner og Domitianer kom til at sidde paa den Danske Throne i stæden for Titer og Auguster, vidste hver ærlig Nordmand, at han skyldede sit Fædreneland end og Livet selv. Men overalt dette har intet Stæd; Dog da denne Aarsag af de indbildte Stats-Kyndige idelig anføres, har jeg ej maattet mangle at besvare Dem. —

Vore viise Konger og de store Mænd, som haver været med i raadet til at stifte og vedligeholde et Academie i Dannemark og ikke i Norge har derfor vist haft andre Aarsager. Vi har altid haft Konger hvis viise og Naadige Regiering har været Dem borgen for Undersaatternes Kjærlighed. De har derfor ey tvivlet om de Norskes Troeskab meere end om de Danskes. Men de har maaskee forestillet sig at Videnskaberne vilde ved begge Nationers paa et Stæd foreenede Kræfter des bædre ophjelpes; At Folkenes forskjællige Beqvemmelighed til forskjællige Videnskaber ville tjene til Deres fælles fremvæxt; At det eenes Fordeele ville erstatte det andets Mangeler. Tiiden og opfyldelsen

19

har viist, at dette var Hensigter, som var viise Konger og Arbejdsomme Undersaatter værdige. Dannemark har frembragt skjønne Talere, grundige Theologi, alvorlige Jurister. Norge muntre Jurister, grundige Mathematici, ypperlige Digtere. I Sandhed den Ærbødighed, jeg skylder dette saa viise som lykkelige Anlæg, kunde snart komme mig til at frygte, at een Forandring vilde blive Videnskaberne skadelig. Dog naar jeg seer til forskjællen, der er imellem vor Forfatning, for 300 Aar siden og nu, naar jeg betragter at et Værk, hvis Anlæg behøver foreenede Kræfter, naar det er bragt til Fuldkommenhed, med større frugt kan adskilles. Naar jeg eftertænker; at Norge vilde give for visse Videnskaber en bædre Lejlighed end Dannemark; Troer jeg igjen det modsatte. Hvad Videnskaber jeg her forstaaer, sees lættelig, nemlig de som have indflydelse paa Landets Naturlige forfatning. Vare disse blevne opklækkede iblandt Norske Fjælde, istæden for paa Charlottenborg og mellem de Sællandske Korn-Agre; da troer jeg de havde bragt større Nytte. Og vi skulle da ikke behøve at lære af de Svendske og Tydske, at opgrave og reense vore Metaller; Kostbare Lære Mæstere! Thi hvo vil fortænke Dem, at de, naar de har lært os sin Kunst, til sidst reifer bort med vore Penge undertiiden over Accorden. —

20

Hertil kommer at et Norsk Academies oprettelse vilde give begge Academiene anledning til en for Videnskaberne nyttig Æmulation. Den Efterladenhed i at frembringe noget Nyt, denne Vedhængenhed i det gamle, denne Stolthed, som mange af de Herrer Professorer ofte røber imod de her Studerende, og som ofte gaaer til en skammelig Foragt; Denne Selvnokksomhed hos dem, som hviler saa roelig i de erlangte Fortjenester, og den dybe Taushed, som de uden for læse Timerne, og de fastsatte Disputatzer, saa hellig bevarer i alt det, der kunde røre ved Videnskaberne, maae ikke Oprindelsen til alt dette Academiske Onde tildeels søges deri, at Akademiet i begge Rigerne er det eeneste af sit Slags. Professorerne frygter ikke at lide Skaar i sin Næring, skjönt Akademiet kom i Miscredit. De ere visse paa lige saa mange Tilhørere i Aar som i Fjor; thi de har de samme tvangs Midler i Hænderne, de ere ey bange at det andet Academie skal drage Rigernes Studerende Ungdom til sig; Men lad nu et andet Academies Oprettelse gjøre deres Tilhøreres Forsamling lidt mindre talriig, og dem selv lidt meere uvisse i sine Indkomster, saa er jeg vis paa at Videnskaberne intet vil tabe derved. Lad os kun see til vore Naboer! Aldrig var Upsala i saadan anseelse, førend Aboe blev anlagt. Skrivende og ey blot Disputerende Professores, de vittigste

21

Skrifter og grundigste Undersøgelser i alle Videnskaber, og den ædle Frihed som giver Studeringerne sit Liv, har siden bragt Upsala til en Høyde, som det uden Æmulation neppe havde opnaaet.

Men de vise Academiets Stiftere og Videnskabernes Beskyttere har maaskee og haft en anden Aarsag. De

har maaskee troet, at et Academie kunde være nok for begge Rigerne og tvende vilde derimod kun være til større byrde og Omkostning. Man skulle altsaa troe at hvad et Academies oprettelse i Norge vilde koste, det skulde være sparet. Jeg vil ej opholde mig med at undersøge, hvorvidt dette har kundet have stæd i den forbiegangne Tiid; men at det og herefter kan gjælde det ønsker jeg at see bevist. Jeg troer at et Academie nu kunde anlegges og vedlige holdes uden nogen følelig Omkostning for Staten. Ja jeg sætter, vor dyrebare Konge af landsfaderlig Omsorg vilde give en Kongelig Gave til et saadant Værk, eller at de som kiender og ærer Videnskaberne, blev anmodede om at understøtte deres Opkomst, skulde de Fordeele, vi deraf torde love os, ey blive saa anseelige, at de vilde give Landet og Staten en fuldkommen Erstatning. Var der intet, at en Egn eller en Stad i Norge derved kunde faae flere Næringsveje, flere duelige Mænds Levebrød, er der ikke Statens Fordeel? torde man ikke haabe, at see Landets i

22

sidste Aandedræt liggende Oeconomie igjen oplivet, naar der kom Mænd, som havde Indsigter nok til at undersøge selv og at Lære andre at kjende baade dens Mangler, og det Haab der kunde være om dens Liv. Jeg veed nok hvad man vil svare; Skulde ikke Landhuusholdnings Selskaber drage Omsorg for denne sin spæde Yndling? Jo jo Dannemark tænker paa os endnu. Vi ære dette Sælskbs Bestræbelser og haaber meere af dets moednere Overlæg. Skade kun, at Norge ikke ligger inden for Kjøbenhavns Volde. Og jeg frygter, at det er alt for kortsynet til at see saa langt fra; men Selskabet fører Correspondence, og har adskillige vigtige Membra i Norge. Ja jeg veed, hvad det betyder, at correspondere om Sundheden. Jeg kjendte en Ven i Norge som paa Landet var bleven overfaldet af Kold-Feberen. Det var langt fra Byen og her grasserede Flek-Feberen. Man maatte correspondere. Lægerne toeg til de Recepter, som de paa en Tiid var meget vandte ved, og ordinerede for Flek-Feberen. Man maatte skrive meget før end man kunde overtale dem om Feyltagelsen; thi for Honeurens Skyld kunde de ikke vel rette sine Feyl. Endelig lode de sig overbevise, de gav Raad for Kold-Feberen; men nu havde den allerede forandret sig til en hidsig Feber; Man skrev atter; men inden Expressen kom

23

tilbage var Patienten død. Jeg har siden frygtet meget for de corresponderende Medici. Jeg vilde ønske disse Oeconomiers Læger meere Lykke. Men Høystærede Landsmænd! skulde det gaae galt, hvad vilde vi da gjøre? Jeg veed ikke bædre Raad, end at betale Recepterne og skaffe den afsjælede Oeconomie en anstændig Begravelse paa Dansk Grund. Hvad Medlemmerne i Norge angaaer, forlader Fædrenelandet sig til deres Redelighed i at forestille Sælskabet det bedste; men de fleeste ere Mænd, som har nok med at iagttage sine Embedsforretninger. De dagligen forefaldende Leyligheder viiser dem nok Mangler og Misbruge; men Indsigter og Tiid nok til at udsøge Raad derimod torde maaske mangle de fleeste. De kan være enkelte Foretagender voxne, men her behøves samlede Kræfter. En bædre Grund vilde derfor vort Haab om den Norske Landhuusholdnings Vel have, naar der i Landet selv ved et Academies Stiftelse blev lagt Grund til et Selskab af duelige Mænd, lærde Mænd, af Mænd som kunde opoffre sin heele Tiid paa at undersøge, overveye og lære. Endnu en Fordeel som Norske og Danske med, i Fald vores Vel er deres Vel, kunde høste af denne Indretning. En bedrøvelig Erfaring har lært og lærer, hvor stor Fare den første Udflugt til Academiet underkaster den her studerende

24

Norske Ungdom. De haver enten under Forældrenes Øyne, eller paa de publiqve Skoler under een eller anden troe Vens eller Forvandtes Opsigt, erhvervet sig de fornødne Videnssabers første Grunde. Skolerne har nu intet meere at lære dem, og de dømmes værdige til at gjøre en Prøve ved Academiet. De ømme Forældre og Venner berømme deres Flittighed, og ved en kierlig Omsorg vil opmuntre dem til videre Stræbsomhed. De griber sig derfor an ofte over Kræfterne, for at faae et saadant haabefuldt ungt Menneske saaledes forsynet, at han uden Skam kand lade sig see blandt fremmede; Alt i det Haab, at faae ham engang igjen at see som Familiens Ære og Kirkens eller Statens Haab. Den unge reiser. Friheden gjør ham munter. Han seer alle sine forrige Dommere ryddede af Veyen. Mangel paa Eftertænksomhed gjør ham sikker for Sorig. Ungdommen, som er læt til at gjøre sig gode Formodninger, forsikkrer ham om en stor Lykke, og Tillid til en ukjendt Duelighed gjør ham dristig. I denne Forfatning kommer han i en Alder, da han har alle Ting uden Forstand, til Kjøbenhavn. Et Stæd, hvor den erfarneste behøver Anførere, og hvor der udfordres megen Viisdom for at anvende en eeneste Dag saaledes, at den ey skal give Andledning til en langvarig Fortrydelse. Her

25

blotter strax alle Himmelens og Jordens Gudinder, Dyden undtagen, alle sine Tillokkelser for den unges nysgjerrige Øjne. Forblindet af saa mange foranderlige Yndighed ersavner han neppe den eeneste, som han maaskee kjendte hjemme fra. Udygtig til at undersøge og dømme, priser han det altsammen saare got. I denne Skjønhedernes Beundring møder han een af sine forrige Skole-Brødre. De omfavner hinanden, og den unge, som bær Hjærtet paa Læberne, aabner for den anden alle sine Ønsker. Han glæder sig ved at have fundet en gammel Ven, en Ven, som i Skolen var kjændt for det dydigste Menneske, den lærvilligste Discipel.

Men, hvor er han forandret! han hader Dyd og foragter Lærdom. Han har nu været et Aar eller to i Kjøbenhavn, og maaskee skulde kjende ders Afveye. Han paatager sig at anføre den Unge. Denne overlader sig til ham; thi siælden har han andre Venner. De følges ad paa alle de Stæder, hvor Tid og Penge fortæres. Lidt efter lidt faar han Smag paa Lasterne. Han glæder sig i dem og takker sin Anførere. Men Tiden nærmer sig, at den Unge maae gjøre sin første Prøve. En Maaned har han været i Kjøbenhavn, og endnu ey seet nogen af Professores. Han skjælver for disse forskrekkelige. Hans Ben trøster ham. Dagen

26

kommer, og han staaer sig som en Virtuos. Hvor fredsommelig gaaer det ikke til i denne Striid. Nu er Faren forbi, og vor Helt skal samle nye Kræfter til næste Gang. Med første Post beretter han sine Venner sin Lykke; men beklager Tiderne. En nye Remisse opliver ham. Det var ubilligt, at han skulde mangle, som stod sig saa got. Nu lever han ikke længer for sig selv. Hans Godhed deeler med alle. Han gjør sig Venner, hvor han kommer, ved Regimenterne, paa Theatret, i Caffé-Huusene. Hver Mand kjænder ham uden for Porten. Lige til Dyrehaugen strækker hans Rygte sig. Imidlertid seer han intet af, hvad som hører til Lærdom. Han hører intet til Professores, og disse ey heller til ham. De har bege vigtigere Ting at iagttage, end at informere sig om hverandres Forhold. For Eftertiiden og visse Aarsager tegner han sig paa deres Collegia. Nu veed Gud, naar de træffer hinanden igjen. Han tilbringer Vinteren paa samme Maade, som han endte Sommeren. Penge maae skaffes, hvor de kommer fra. Jøder er derfor nyttige ved et Universitet; Thi de uskjønsomme Venner vil have Raison for Udgifterne. Imidlertid lakker det til Tiiden at han skal have sin anden Examen, og det i Philosophien. Denne for Videnskaberne, saavel som for Professores nyttige Examen; Men

27

han har intet læst. Ja han veed nok, der behøves intet mere, end hvad han lærte i Skoelen. Collegia ere betalt, og Himmelen skee Tak for barmhjertige Professores! Han vover sig i Ilden. Jeg veed ey, hvo der hjalp ham ud, men nok er det jeg seer ham som en Helt staae iblandt Baccalaureos. Graden maaskee han har betalt forud, eller i det mindste paa onde og gode Tidender nedsadt Pengene i Deposito hos Decanus. Nu skulle Manden til at fortsætte sine øvrige Studeringer med lige Fliid og Lykke, men adskillige Vanskeligheder yttre sig, og hans Venner holder det raadeligst at kalde ham hjem, saadan som han er. Frugten af deres Møje og Omkostning bliver da enten at glæde sig over en Nar, eller sørge over en Elendig.

Forlader mig mine unge Landsmænd! at jeg saaledes har maattet afskildre manges første Aar ved Akademiet; Thi nogle findes der dog, som endog i dette farlige Aar ere stærke nok til at modstaae Forførerer. Men jeg har ikke kundet forestille Faren, uden jeg tillige maatte tilstaae, at mange lettelig lader sig styrte deri; Og det er got, undertiden at see sine Fejl afmalet. Et herefter bødre anvendt Liv vil udflette Ungdoms Forseelser. Og Norskes Fiender skal dog ey triumphere over norges Laster; thi har Kjøbenhavn giort

28

fleere end en Nordmand til Sviire-Brødre, saa har den og gjort fleere end en Jyde til fortreffelige Spitsbuber, og fleere end en alvorlig Iislænder til naragtige Petits Maitres. Allesammen lige gode characterer for Videnskabernes Dyrkere.

Dømmer nu heraf mine Læsere! hvad Staten, ey allene Norge, men Rigerne i Almindelighed, vover aarlig ved at sende den studerende Ungdom til Kjøbenhavns Universitet. Den vover et anseeligt Antal haabefulde Borgere uden Anførere imod de farligste Fiender; thi Lasterne ere, ligesaa vist Statens farligste Fiender, som dydige Borgere ere dens bedste Forsvar; Og ingen uden Lasternes Ven, Dydens og Statens Forræder, kan vel nægte, at jo Kjøbenhavn svarer til det gamle Ordsprog: Store Stæder, store Laster. Men, hvo skal anføre vor Ungdom, og hvo skal styre dens vaklende Skridt? Academiets Lærere. Ja! men hvo veed ikke, at Professores midt i en Hoved-Stad, ophøyet til en Rang, som gjør dem til Statsmænd, og ikke til Lærere ved et Universitet, tilbageholdes ved saa mange Forhindringer, og beskjæftiges ved saa mange Forretninger, at de lidet eller intet kan bekymre sig om den her studerende Ungdom. Ja! jeg har selv hørt en af Professores, som

29

dog kun var simpel Professor, klage, at han havde saa mange Forretninger, at han neppe kunde faae Tiid til at holde Collegium. Har da ey enhver Retsindig Aarsag at frygte for den Ungdom, som maa vove sig hid. Og hvad Middel mod denne Frygt; Uden det Haab, at om Ungdommen kommer paa Afveye, kan den igjen bringes til rette. Men hvad om Sygdommen bliv ulægelig? Ja et eller to Aar ilde tilbragt, hvad Skade er det ikke i et Menneskes heele Liv? og hvor meget kan ikke paa et eller to vel andvendte Aar arbejdes baade til sin egen og Landets Vel. Jeg anseer i Sandhed det Tab, som det Almindelige lider ved unge Menneskers Fordærvelse i Kjøbenhavn, saa væsentlig og vigtigt, at jeg troer det allene for denne Aarsags Skyld maatte være værd at ønske, at Akademiet, uagtet alle Egennyttens Bestræbelser og sandsynlige Hindringer, maatte forflyttes fra det kostbareste og for Sæderne farligste Stæd, til er billigere og for Muserne mere roligt. Men at komme til Norge i sær, kunde da ikke dette Onde afhjælpes ved et Norsk Academies Oprettelse? Jo, naar Landets Sønner i Landet selv kunde finde den Underviisning, der kunde beskjæftige dem til en moednere

Alder; naar et Academie blev anlagt, hvor duelige Lærere kunde have Opsigt med den studerende Ungdom; kort sagt:

30

hvor Flittighed kunde arbejde i Roe. Fleere skulde da nyde Musernes Omgang, og man skulde da studere for at lære, men ey ligge ved Academiet for at tage Examinere. Sjældnen skulde da en Fader klage over en ved Academiet fordervet Søn, og siældnen skulde da den ømme Moder bringes til yderlighed, for at underholde en sværmende Academicus. Landet kunde da med større Tryghed betroe sine med moednere Alder og moednere Kundstab udrustede Børn til Fremmede. Maatte dog denne Fordeel rettelig indsees af dem, som baade har Kjærlighed nok til at ville, og Formue nok til at kunde forestille vor naadigste KongeLandetsTrang! I dyrebareste Christian! skulde engang disse Blade blive lykkelige nok til at komme for dine Øyne, saa gid Sandheden maatte tale for os, og vore Fjender være langt borte. Fædernelandet har kjendt den bæste Fader, og nyttigste Borger, som anførte mange Sønner til forskjellige Videnskaber. Hvilket Haab for Staten! Men Videnskaberne skulde moednes i Kjøbenhavn. Døden berøvede dem deres Fader, og de bleve Mestere af anseelige Midler. Hvilken Lykke for Studerende! Men de var kun faa Aar i Kjøbenhavn, førend de bleve nødde til i Armod, at blive sine Venner til Byrde. Hvad vilde ikke det Almindelige vinde, om man i Tide forekom mange

31

saa bedrøvelige Exempler. Efterslægten vilde med Velsignelser erindre den store Konge, som Omkostninger ey afskækkede fra saa stort et Værk, og de Velgiøreres Minde vilde ey uddøe, som understøttede det.

Men tænker dog ey, Danske Rivaler! at vi intet andet Raad seer, end at søge fremmet Hjælp, for ar bestride de ved et Academies Stiftelse nødvendige Omkostninger. Fremmet Hjælp kalder jeg den Understøttelse, som vi hos Eder torde haabe af Videnskabernes private Velyndere, omendskjønt vi kunde have Ret til at fordre Vederlag, saa frygter dog ikke, at vi vil være nogen til Byrde. Ney! vi vilde heller see at hjælpe os selv lit efter lit paa Fode. De bæste Hensigter har ofte lidt Skibbrud paa en alt for kostbar Begyndelse. Og et lidet Anlæg har ofte med Tiden opnaaet en fuldkommen Styrke. Vi maatte derfor ey tænke paa engang at faae et saa vigtigt Værk fuldført: Ney de for Landet nødvendige og dog endnu meest ubekjændte Videnskaber maatte først opelskes. Mange Theologi behøvede vi ikke, ligesaa lidet mange Jurister. Tænker dog ey, mine Herrer Danske! at vi meere end I vilde være Athei eller exleges. Ney! men Guds Ords-Læren og Lovkyndigheden ere Videnskaber, som pleyer at gjemmes til en

32

moednere Alder, i hvilken Ungdommen med meere Tryghed kunde betroes Fremmede, og inden vi fik samlet Kræfter, kunde vi endnu unde der Danske Academie nogle Douceurs, for at lære disse Videnskaber. Theologiens forste Grunde læres jo desuden i Skolerne, for saavidt, som det almindelige Liv udfordrer. Og at undersøge ved forefaldene Examina, om man var en Christen eller ey, kunde jo gjerne betroes til en af de øvrige Professores, eller og om saa syntes, til en af Præsterne i Nærheden, som for Honeurens Skyld og Professor-Rang gjerne uden Løn paatog sig den Umage. I Lovkyndigheden maatte vi vel og hjælpe os som vi kunde i Begyndelsen. En duelig Mand vilde dog udfordres, for at lære de ringere Rettens Betiente quid juris. Thi Rettens Handthævelse beroer ofre meere paa disse, end paa de andordnede Underdommere. Sprogkyndigheden behøvede vel ey strax at udgiøre 3 eller fleere Professorater. En duelig Latiner, som tillige havde lagt sig noget efter det Hebraiske og Grædske Sprog, vilde være nok til at lære den nogenledes forfremmede Begynder, at kjænde noget af Alderdommens Skjönheder, og forstaae de Lærdes Taler. Hvad den meere læregjerrige Theologi eller Alderdommens Dyrkere angik, maatte vi endnu for en Tiid have ham recommenderet

33

til Fremmede. De levende Sprog vilde være os mere nødvendige, men disse læres neppe Academice. De øvrige Videnskaber, som angaaer Læge-Kunsten og den værdslige Viisdom, blev os mere u-undværlige; de maatte derfor ey heller mangle sine offentlige Lærere; jeg tør ikke vove at bestemme deres Tal, Duelighed og Flittighed kunde erstatte, hvad der manglede i Mængden; Men, naar hver af dem nød aarlig 300 Rdlr. og frie Bolig, foruden hvad deres Collegia kunde indrente dem, skulde de da ikke kunde leve? Jeg seer nok, at ingen af de her værende Professores vilde bytte med dem; men duelige Professores, ey feede Professorater beforder Videnskaberne. Overflødig er sjældnen en Moder til Flittighed, men net op gjør, at man kan arbejde uden Bekymring. Desuden, naar de i denne Station havde gjort sig bekjendt, kunde de jo vente Forfremmelse til riigere Universiteter. Academiet synes og ikke at maatte andlægges i een af de største Stæder; Thi disse ere gemeenlig de dyreste. Ja, hvad Fornødenhed var deri, at det skulde være ved Søkanten? Saa stort et Land, som Norge er, har ingen Stæder uden ved Søen. Den trængende Landmand maae ofte i det farligste Føre hente sine Fornødenheder fra de langt fraliggende Søestader. Hvad om et Acade-

34

mie anlagt i en for Transporten til Lands beqvem Egn, kunde lokke den nærringsøgende Handelsmand til at gjøre et Oplag af sine Vahre længere ind i Landet? Han vilde da finde mere Afsætning, og Landmanden skulde ikke forsømme og tabe saa meget ved de lange Bye-Reyser. En Egn kunde paa denne Maade hjælpes, for andre maatte føyes andre Anstalter. Men nu for at bestride de første Nødvendigheder med Bygninger, Professorernes Gage, med meere, da er jeg forsikkert, at hver Norsk Undersaat, som ved Videnskabernes Hjælp æder Norsk Brød, vilde med Lyst foreene fælleds Kræfter for at ophjelpe dem; naar de under den naadigste Konges Biefald og Beskyttelse kunde være trygge for Misundelses Bestræbelser. Skulde der behøves at bygges, da har Norge Bygnings-Materialia nok. De i Nærheden af det udvalgte Stæd beliggende beneficerede Skove vilde uden Savn forskaffe det Tømmer, som nu staaer hverken Kongen, Herligheds Eyeren, eller Byxselmanden til nogen Nytte. De hist og her anlagde Tegl-Brænderier vilde for billig Priis forskaffe den fornødne Steen; Og duelige Arbeydere mangler ikke blandt de hændige Norske. Uden alt for store Bekostninger kunde da gjerne opføres fornødne Boeliger for Professores og

35

2 a 300 Academici; thi de Norske Muser vilde vist lade sig nøje med en mindre prægtig Bygning, end den, Krigs-Gudinden inden for Kjøbenhavns Volde har opført for sine fredsommelige Dyrkere. Det Norske Præsteskab giver aarl. en anseelig Academie-Skat, som jeg troer Landets Børn frem for andre kunde tilegne sig. Endnu et Raad: det Kjøbenhavnske Universitet kunde deele med os nogle af sine Rigdomme. Ney! nu bliver Nordmanden grov. Aldeeles ikke. Der er ingen Uartighed, hvad Billighed kræver. Vi har i en Tiid dyrket de boglige Kunster i Fællesskab. Om vi nu adskilles, er det jo billigt, vi bør deele, hvad i Fællesskabet er erhvervet. Jeg vil vel troe, at de ivrige Forfægtere af de Danskes Monopolium paa at have et Academie, vilde ansee denne Paastand om en Deeling for urimelig og umuelig; Men jeg kjænder den, som kunde gjøre den ligesaa rimelig som muelig, naar, nemlig vor Naadigste Konge, overbeviist af Sandheden, og bevæget af Sagens Nytte, vilde befale det Kjøbenhavnske Academie at forflyttes, saa kunde jo en Deeling af dets Beneficia være dem ligesaa tjenlig, som os, da de derved kunde spare det halve af Bygnings-Omkostningerne. Men skulde dette Raad, uagtet, ald dets Billighed, dog synes for haardt;

36

vel an! saa lad det Kjøbenhavnske Universitet beholde sine Beneficia i Roe. Endskjønt vi i Begyndesen kunde behøve nogle af dem. saa troer jeg, at vi for Eftertiden skulde kunde undvære dem; Thi den Norske Ædelmodighed ville vist ikke glemme ved Donationer, Legater og Testamenter at understøtte een for Landet faa nyttig Stiftelse. Ja var det mueligt at undersøge hvad Patrioter, der Tiid efter anden har havt i Sinde at oprette Testamenter til et Norsk Academies Beste. Da troer jeg, at Verden deraf allene skulde lære, at Norge har aldrig manglet hjælpsomme Borgere, og at det, som nu udfordrer fælles Hjælp, kunde allerede ved nogles Ædelmodighed været udført. Den retsindige Thomas Angel, hvis Navn Norge med Tak vil bevare, havde vist bestemt en anseelig Deel af sine Midler til et saa høytideligt Brug. Men, hvem har det været, som har hindret hans og andre reedelige Norskes Ønsker? Egennytte og Misundelse har tilsperret Adgangen til Thronen. Og de bæste blandt Kongerne har troet at Sandhed og Reedelighed talte, naar den slebne Statsmand opfandt sandsynlige Aarsager, for at hindre Landets Vel. Men skulde det ey være mueligt ar eftersøge, hvortil i det mindste nogle af saadanne Penge siden ere anvendte? Og

37

kunde det endnu ey være Tid til at betjene sig af det til en meere nødvendigt Brug, som siden er bestemt til et mindre vigtigt, naar man kun var forsikkert, ar Testator havde udvalgt dette, i Mangel af et bædre, og ey havde forandret sin første Billie af anden Aarsag, end fordi Magten hindrede ham fra at fuldbringe den?

Heraf maae man nu dømme hvor nær jeg er kommen de rette Kilder, hvoraf de til et Norsk Academies Anlæggelse fornødne Omkostninger kunde tages og hvorvidt den Sats er beviist: At et Academie i Norge kunde anlægges uden en for Staten følelig Byrde. Jeg forlader mig til at en Patriot af større Indsigter end mine vil opfylde det manglende; Thi at inklade mig i een vidtløftig detail eller opreigne alle Ting paa det nøjeste, har jeg ligesaa lidet Lyst til som Evne. Men Jeg troer, at om der til saadant et Værk, udkræves een stor Summa, er og de angivne Kilder gandske riige. Og en lykkelig Fremgang vilde vist Erstatte det giorde Udlæg.

Førend jeg slutter denne Afhandling, maae jeg endnu undersøge een Aarsag, som almindeligst anføres, men forekommer mig dog mindst vigtig nemlig denne: At Kjøben-

38

havn ved Academiets Deeling eller forfløttelse, vilde tale i sin Anseelse og Styrke. Men skal da tvende Riigers Vel sættes tilside for een Stads Opkomst? Kjøbenhavn kan i Sandhed ansees som een Blod-Igle, der udsuer alle Undersaatterne til Marv og Blod. Hvad den arbeidsomme Landmand med blodig Sved fortjener, hvad den vindskibelige Handelsmand ved vovelige Forsøg og utrættelig Flid kan vinde. Kort sagt: hvad enhver

stræbsom Undersaat kan sammenspare, det trækkes omsider altsammen ind i dennes fortærende Svælg. Lykkelige vare vi, om vore Rigdomme ved en bestandig Circulation løb herfra igjen ud til de øvrige Statens Deelee, Lykkelige vare vi, om her som man burde haabe, fantes, hvad Kongens og Landets Tjeneste udfordrer, naar de udarmede Riiger intet meere formaae. Men herfra adspredes Alt iblandt fremmede, og Staden bliver lige forarmet. Een Hovedstad, hvor Kongerne holder sit Hoff, har altid store Fordeele fremfor andre Stæder til at erhverve sig Magt og Velstand. Men lad den bruge de Midler, som er den egne. Lad Handelen, dog uden andres Fortrykkelse, ophielpes; Thi her er altid søgning af Fremmede. Lad en talriig Besætning beskiaeftige den arbeidsomme Haandværksmand. Lad de Kongelige Collegier her have sit Sæde.

39

Men den maae ey tillukke alle Næringsveye for andre Lad Manufacturer og Fabriqver ophielpes de ringere Stæder hvor Levnetsmidlernes ringere Priis kan formindske arbejderens Løn uden Klage, og befordre affætningen ved billigere Kjøb. Lad Kunster og Videnskaber dyrkes hvor de finder den bedste Anleedning; Thi de ere ej skabte for at indsperreres inden visse Volde, men for at udbredes i Landet. Ja vi tør haabe, at den Viisdom, hvis Øyne vi har seet opladt til vort Vel, skal og vaage over os til at afskaffe de herved indsnegne Misbruge. Lad Philopatris kun troe, at han indseer Rigernes Vel, naar han indseer Hovedstadens, at han taler Landets, Sag, naar han taler Kjøbenhavns, Stadens Øll-Patrioter vil derfor vist skyldes ham en Ærestytte, men Rigernes øvrige Børn vil skye hans Erindring. Hvad synes Eder højstærede Landsmænd, naar Kjøbenhavn skulle blive et Oplagsstæd for Norske Vahre? Fædrenelandet vil da vist nok profitere. I Sandhed det vil blive os en Ære at disse Adelige Borgere vil udhøkre vore Vahre, men jeg frygter, at Factorernes Provision vil fortære Gevinsten. Og jeg tvivler paa at Norges Venner de Hollandske og Engelske, som nu saa flittig besøger, og endnu tilforn flittigere har besøgt vore Norske Havne, vil finde sig vel

40

ved at tage vore Norske Vahre i Kjøbenhavn.

Men at komme til vort Academie igjen, skulle da Kjøbenhavn lide saa meget ved dets Oprettelse. Det er sandt de Norske Studerende tilsætter her endeel Penge imellem Aar og Dag, men en Forandring vilde dog i saa stor en Stad vel neppe føles. Den ville des uagtet, naar det Danske Academie skulle forblive her, ej mangle Studentere. Dannemarks mange offentlige Skoler giver aarlig et anseeligt Antal deraf. Og om vi forlader dem, saa lad de gode Herrer Professores umage sig for at lokke fremmede her ind i vort Stæd. De veed nok selv bæst, hvorfor man seer her saa faae af disse, da dog deres Penge maatte værre langt kjærere; Thi de Norskes finder man altid. Jeg overlader da til de reedelig Sindede, thi de uredeliges hæse Raad maae her en høres, at dømme, hvorvidt denne med de øvrige anførte Aarsager, som jeg dog troer ere de vigtigste, kan være tilstrækkelige, til at hindre et Norsk Academies Oprettelse. Skulde noget i de derimod anførte Grunde være fejlet, haaber jeg een Sandheds Elskere vil rette det. Imidlertid skal dog aldrig nogen kunde beviise, at det blev til det heeles Fornærmelse om Norge fik et Academie; men en-

41

hver maae derimod tilstaae vi har mange Grunde til at ønske det, da mange mindre Riiger har fleere end et deraf. Det bliver derfor Norges Haab, at vor Viise Konge forjager Fordømmes Magt, og bygger paa visse Grunde. Han indseer vore Mangler og vaager for vort Vel. Førend den trængende Undersaat har tordet ønske, er ofte besluttet det som kunde tjene til vort bæfte. Et Vink fra Trohnen! saa falder alle Forhindringer, og de vigtigste Foretagender udføres.

Endnu et Par Ord til nogle svagtroende Landsmand: Videnskabernes Dyrkere svæver siælden i Overflødighed, og de grumme Nærings- Sorger gjør dem ofte Livet bittert. Af denne Aarsag har jeg hørt nogle af de her studerende Landsmænd, selv tvivle om, at det var tjenligt, at Norge fik et Academie; saasom de frygtede, at der vilde blive færre Nærings-Veye, end her, for en Studerende, som ey besad Midler. Men skulde denne Indvending være af nogen Vægt? Jeg troer ney. — Academiet blev enten anlagt i en af de store Stæder, eller i en liden Stad, eller paa Landet. I de tvende sidste Tilfælde blev dets Vilkaar næsten det samme. Blev det nu anlagt i en af de store Stæder, saa vilde Nærings-Benene blive de samme;

42

Thi var Staden mindre end Kjøbenhavn, saa blev og de Studerende færre. Man havde og ey der at frygte for disse Videnskabernes Smug-Handlere, som ved alt for godt Kiøb udarmer baade sig selv og sine Meborgere. Og vores Landsmænds Raisonablere i saa Fald er bekjendt, en allene for Landets Børn, men og for Fremmede. Et Beviis herpaa giver de Danske Studenter, som saa gjerne søger vore Conditioner. Blev derimod Academiet anlagt paa et andet belejligt Stæd i Landet, som af adskillige Aarsager var meere at ønske, saa blev der vel tillige føyet saadanne Anstalter, at nogle trængendes Omstændigheder derved kunde ophielpes; naar der kun fra Begyndelsen blev vaaget over, at Professorernes Børn ey maatte opæde Academiets Fedme; at hverken Venskab, Svogerskab, eller de Stores Recommendationer, maatte berøve Dueligheden sin bestemte Deel. Hertil kommer den Fordeel, at være sine Venner nærmere, som med

adskillige Nødvendigheder, uden den besværlige Penge-Udgift, kunde komme saadanne til Hjelp. Færre Anledninger til unødvendige Udgifter ville tillige spare meget. Ja blev desuagtet nogen tvunget at forlade Academiet, førend han ønskede, saa kunde han lettelig ved een sparsommelig Flittighed paa andre Stæder i

43

et eller to Aar erhverve sig det, hvorved han siden kunde fortsætte sine Studeringer; Een Fordel, som vel mange har erfaret, nu maae arbejdes for 6, ja 8 Aar og længere. I Betragtning heraf, tvivler jeg ikke paa; at jo og disse Landsmænd vil billige dette Ønske: at Landets Fader, ved et Academies Stiftelse i Norge, vilde opmuntre fleere til at forskaffe sig Videnskabs og Kundskabs skjulte Rigdomme, og saaledes give Landets Fiender, Egen nytte og Misundelse, et ulægeligt Saar; Thi ved Videnskaberne, ey just ved mange af disse udhungrende Pedanterier, som nu læres i Skolerne og ved Academiet, men ved gode og nyttige Videnskaber, forfremmes Landets Vel, og den stræbsomme Borger glæder sig ved, i disses Lyys at kunde finde den nærmeste Vey til sine Ønsker.

Nota. Da jeg har udladt mig med, at det syntes ønskeligt, om Norge fik et Academie, at det da blev anlagt inde i Landet; men jeg veed, at mange er af andre Tanker; Saa maatte det komme an paa, hvilken Meening en viis Overveyelse fandt mest grundet. Jeg kan ey nægte, at jeg jo ved dette Stæd har tænkt paa Hedemarcken i Aggershuus Stift, hvor der

44

i forrige Tider var een af de anseeligste Stæder. Denne er den frugtbarste Egn, og Adkomsten er ey af de besværligste; Men den Indvending; jeg seer man vil gjøre mig, er dog ey uden Vigtighed, nemlig: Det var at befrygte, at der kunde indfalde haarde Aaringer, som kunde udhungre Muserne. Dog, jeg haaber, at Viise Indretninger kan for Eftertiden forekomme den Mangel, som tilforn et eller andet Aar kan have trykket denne og andre Egne t Norge. Imidlertid skulde andre Stæder have vigtigere Grunde for sig, kan Fædernelandet blive ligevel tjent. De smaa Søe-Stæder ved Vester-Kamen vilde maaskee, hvad Beliggenheden angaaer, have de største Fortrin.

1

Tanker.

Forfattede i Andledning af en

Normands Undersøgelse,

hvorvit

de Aarsager kan gielde der anføres som

Hindringer

for et

Norsk Academies

Oprettelse.

Kjøbenhavn 1771.

Trykt og findes tilkiøbs hos I. R. Thiele, boende i Peder Hvitfeldts Strædet.

2
3

Til Forfatteren af Undersøgelsen.

Din frimodige Undersøgelse, min kiere Landsmand! og Forslag til et norsk Akademies Oprettelse har høilig behaget en stor Deel Normænd, som jeg kiender, fra dem slutter jeg til de øvrige Patriotisksindede. Thi om Restens Biefald, der med Flid har afført sig al norsk Tænkemaade, endog indtil Udtalen i

4

Fortale.

Sproget, troer jeg du, ligesaa lidet som jeg, bekymrer dig. Blant de Danske selv har jeg fundet mange faa billige, at de har tilstaaet Nyttens af et Akademie i Norge, ja endog ønsket dit Forslag i alle sine Dele iværksat. Dog har der ikke heller manglet dem, som med en meget betydende Mine og høilært Smil har sagt: ja vist, ville et norsk Akademie gjøre stor Opsigt i den lærde Verden; hvilken brav Karl vilde vel der være Professor? & c. — Man værdigede ham ikke engang Igiendrivelse, thi den maatte have begynt med at føre ham hans Forbindelse og Pligter mod Norge til Hierte. Lad os kun, min Landsmand! foragte slige upatriotiske Indfald, allerhelst, saa lenge de ikke ere forbundne med Magt til at skade os.

5

Fortale.

Vort fortrængte, og som du rettelig siger, i mange Aar foragtede Fædreneland, har hidtil savnet en Redelig, som har villet og kundet tale dets Sag. Undersaatternes Ønsker for deres Velfærd, have aldrig kundet trænge igiennem Egennyttens, Partiskheds og Misundelses Pallisader til Thronen. Man har altid meget omhyggelig passet paa at undertrykke og qvæle dem i Fødselen. Har Patrioten taget Penen fat, saa har man ved at tilbageholde det almægtige Imprimatur, kundet tvinge ham, enten til at lade sit Skrift blive utrykket, eller til at male om igjen de beste Træk derudi, alt efter Bedømmernes Gotbefindende-Havde nu vor vise og dyrebare Konge ikke raadet Bod paa denne Uorden, ved at tillade en almindelig Skrive- og

6

Fortale.

Trykke-Frihed, saa skulle de uden Tvil have erfaret, at baade din Undersøgelse og disse mine Tanker, ja fornemmelig maaskee disse 2 Skrifter havde aldrig faaet Lyset at see. Aarsagen begriber du selv.

Imidlertid er og bliver dog et Akademie i Norge en af de vigtigste blant de utallige Fornødenheder, hvis Savn for nærværende Tid meest trykker dette Rige.

Gid nu ogsaa en eller flere Patrioter, som bære en sand Kierlighed til deres Fædreneland, og som have den fornødne Indsigt i dets indvortes Beskaffenhed. Gid de, siger jeg, ville ogsaa nu paatage sig at skrive om andre Dele af Norges Tarv, og fremstil-

7

Fortale.

le i fuld Lys de mange øvrige Stats-Svagheder, som uden hastig mellemkommende Redning, truer dette skønne Kongerige med ufeilbarlig Undergang. De Prøver vi allerede have havt paa, Kongens Bevaagenhed for Norge, svarer til den inderligste Hengivenhed, hvormed de Norske i Almindelighed elfter og ærer ham, trods alle falske Begreber, som Avind saa gjerne ville formeere baade sig selv og andre derom; disse Prøver give os største Grund til at haabe, at der ogsaa i Fremtiden vil med den samme Iver blive raadet Bod paa vore Mangeler, som de Danskes, naar kun en Normands Pen var hældig nok for at blotte dem paa den rette Maade, og hans Skrift heldigt nok til at komme Monarken for Øinene.

8

Fortale.

Men for at komme igjen til din Undersøgelse, angaaende det norske Akademie, da skylder alle Normænd dig megen Tak, for din gode Hensigt mod vort Fædreneland. Enhver, der læser dit Skrift, maatte jo være blind, naar han derudi ikke kiendte Patrioten, thi dennes Stemme, i hvor den for Resten er, har dog noget besynderligt og eget i sig, som den Falske og Uredelige gjør sig forgieves Umage med at efterligne. Som Patriot begierer du ikke at fritages for dine Landsmænds Domme og Kritike, tvert imod, du ønsker selv, at nogen Redeligsindet ville undersøge dit Skrift, og de Grunde, hvorpaa du bygger Forslaget til det norske

Akademie. Du ønsker selv, at nogen som kiender Landet, vilde tage Sagen i nøiere Betænkning, og til dens fuld-

9

Fortale.

komne Oplysning bekendtgjøre sine Tanker offentlig.

Dit Forslag behøver sandelig nærmere Bestemmelse i visse Stykker, og to kan du ikke nægte, seer jo bedre end een. At jeg derfor udgiver disse pa. triotiske Tanker over samme Materie, troer jeg fornærmer dig saa lidet, at du heller forøier dig derover, saasom dette er just hvad du ønsker.

Jeg for min Part seer gierne, at nogen dertil berettiget, det er at sige, nogen Norsk vil undersøge dem, og jeg er stedse villig til at frastaae alt, hvori noget urigtig maatte befindes.

Skal vi norske da prøve hinandens Tanker, skal vi endog nødes til at

10

Fortale.

igiendrive hverandre, saa bør det skee i saa stor Kierlighed og med saa lit Bitterhed, at hele Verden kan see, det vi (tvert imod vore Forgiengeres Exempler,) skriver ikke for at bides, men for Sandhedens upartiske Undersøgelses Skyld, og af en reen Kierlighed til vor Fædreneland, den vi heller stræbe at udvise i Gierningen uden Indskrænkelse til visse enkelte Provinser eller Byer, end at broute af paa Titelbladet.

Lad slig Bitterhed af Vankundigheden kaldes med hvad Navn den vil, lad den kun kaldes en høi Grad af patriotisk Iver, som bliver nok det mildeste Navn den fortjener: Gaa være det dog langt fra at vor norske Patriotisme skal blive saa enthusia-

11

Fortale.

stisk; thi vi have allerede lært, at Affekternes Rolighed beforder den Klarhed i Forstanden, som er Patrioten saa høistnødvendig, naar han engang skal skrive for sit Fædreneland.

12

Burde og kunde Norge have et Akademie?

Titelen og ovenstaaende Brev viser, hvad som har givet mig Anledning til denne Afhandling, og hvad man har at vente sig i samme. —

Jeg har ikke i Sinde at igientage noget af det, Forfatteren til Undersøgelsen har sagt, uden for saa vit, som hans Setninger kunde fordre, enten aldeles Rettelse, eller nøiere Bestemmelse, eller en bedre Orden; men min Hovedhensigt er at fremsette og forklare mine egne Tanker om et norsk Akademie. Jeg indseer min Svaghed i denne Materie med den skyldigste Erkiendelse deraf, og holder slet ikke for, at der jo

13

bliver meget at sette ud, paa det jeg her skriver. — Men mine Landsmand tier jo.

De af dem som kunde have bedre Indsigt

end jeg, og som ere i den Alder og Vei,

at de kunde selv have Fordeel af at faae

et Akademie i Norge, disse skriver intet, da Tiden er saa ønskelig og beleilig dertil. — Jeg derimod, hos hvilken en lang Fraværelse kunde med Rette troes at have forkiølnet den Patriotiske Iver, jeg taler et Fædrenelands Sag, som jeg har intet Haab oftere at see. Derfor haaber jeg og at mine Landsmand har mig undskyldt om Evnen ei har svaret til min gode Villie. De egennyttige Domme bryder jeg mig ei om. Jeg legger hertil, at jeg meener endnu at kiende visse Dele af mit Fædreneland temmelig nøie, og uden for den Kundskab jeg har skal jeg aldrig vove mig, eller handle om det jeg ikke forstaaer. Dette maa være nok til at retfærdiggjøre mit Foretagende.

Her spørges først: Burde Norge have et Akademie? Det hedder med andre Ord: Burde et stort Kongerie af meer end 300 Miiles Længde, have nogen An-

14

stalt inden Landers Grændser, hvorved Ungdommen kunde oplæres i de fornødne Videnskaber, uden at sætte baade Siel og Velfærd, Gods og Rygte i Vove blant Fremmede, og endda komme næsten lige klog hiem? Fra hvilken Punkt man end betragter dette Spørsmaal, saa kan man ei andet end svare Ja dertil.

Min Forgienger i denne Materie har temmelig eftertrykkelig vist endeel Grunde, hvorfor et Akademie bør være i Norge. — Nogle af dem ere paa Indbyggernes og de Studerendes Side: Kostbarheden at opholde sig i Kiøbenhavn. Det som en Student der behøver for at komme ud med et Aar, troer jeg vilde hjemme i Norge være tilstrækkelige Tærepenge for ham i to Aar, naar Akademiet blev anlagt paa et andet Sted som ikke var alt for kostbart. Vor Ungdom vover sig ind i en stor Hob moralske Farligheder, naar den kommer til Kiøbenhavn, som den i det minste kunde undgaae hjemme. Disse drage som oftest mange physiske Uleiligheder med sig, saa at Norge i Steden for friske og sterke Borgere, som det

15

sender til Kiøbenhavn, faaer gierne svage og skrøbelige Beenrader tilbage, hvis Helbred for deres øvrige Livstid er knækket. Desuden veed enhver, hvor usund den Kiøbenhavnske Luft er for Fremmede. En blant tyve af Ankommende, skal efter nogen Tids Ophold der, neppe undgaae Sygdom, med mindre han har Lejlighed til at leve besynderlig got, og ellers bruge kraftige Præservativer; det første nødes de fleste Norske til at lade blive, og hvo siger at man skal reife til Akademiet for at medicinere? Hvad Billighed er der i at jage et heelt Lands Ungdom ud af den Himmel-Egn, som den er vant til, naar alt det samme kunde læres og forrettes hiemme som andensteds? — Sandelig Kiøbenhavn er dog umættelig! den fordrer ikke allene de Norskes Penge og Midler, som en ordentlig paabuden Skat, men den vil og, at de skal tolde endeel af deres Helbred inden dens Volde. Mon ikke mange norske Studentere havde levet endnu, hvis de ei havde været nødt til at søge deres Død her. — — Men nok

16

Paa Statens Side ere der og vigtige Grunde, som kunde overtale til et norsk Akademies Oprettelse. En Stat har alletider Fordeel af, at de enkelte Dele i den staaer nogenledes i Ligevægt med hinanden, i Henseende til Indbyggernes Velstand. — Er en Provints overflødig riig og en anden meget fattig i en og den samme Stat, naar begge ellers havde lige fordeelagtige Veie at sætte sig i Velstand paa, saa seer enhver at den Stat er syg. Nu udtømmer Norge til Kiøbenhavn mange af sine Midler, som det kunde med al Rette forlange at beholde selv. — —

En stor Deel af den slette Tilstand, som dette Kongerige er udi, kan det tilskrive de kostbare Udmarcher, som det har været nødt til at lade sine Børn giøre i saa mange Aar.

Man efterregne kun, hvor meget der af Normændene fortæres i Dannemark mellem Aar og Dag, og spørge saa: Er dette Ligevægt? Norge har, saa vit jeg veed, ikke en Skilling eller Skillings Fordeel af

17

Dannemark, men vel Dannemark af Norge, og den undte vi dem gierne til Maas de, naar den kun ikke gik over Grændserne. End mere: Naar de norske Penge maatte tillige med den norske Ungdom faae Lov at blive hiemme, saa havde Staten den Fordeel deraf, at den eiede meer circulerende Rigdom, i det minste der oppe; thi alt hvad af Penge kommer til Kiøbenhavn, troer jeg er at ansee som forlovet for Staten, da denne kierlige Oldmoder dies alt for sterkt, ja indtil Blodet, af udenlandske Stifbørn, naar hendes egne lide baade Hunger og Tørst.

Staten har og Fordel af at eie dydige velopdragne og gudfrygtige Borgere. En af deres fornemste Beskæftigelser burde jo da være at danne sine Børn saaledes. — Men man synes at handle tvertimod denne Hensigt, naar man forpligter et helt Kongerige til at vove alle de af sine Børn som skal lære noget, ind i Kiøbenhavn, hvor enhver veed, at Ungdommen lettelig fordærves, og i Steden for at blive Støtter, heller blive til Byrder, baade for Staten, Kirken og det Almindelige. — Men hvor

18

faa ere ikke de Normænd som undgaae denne Fare? —

Den Indvending, at Kiøbenhavn vilde tabe for meget ved at miste de norske Studenteres Penge, er af saa liden Vigtighed, at Forfatteren til Undersøgelsen burde ikke have gjort sig nær saa megen Umage med at besvare den. Og i hvor grundigt dette end er skeet, saa havde dog saadant Svar været alt nok. — Hvor staaer det skrevet, Messieurs! at de øvrige Statens Dele skal med deres Sveed underholde Kiøbenhavn?

Mon det og blev tienlig for Videnskaberne at Norge fik Akademie? maatte nogen spørge. Kiere! er da al Lærdom indsluttet i Kiøbenhavn? og skulde den ikke ligesaavel kunde blomstre i Norge som der? Jeg

behøver kun at henvise den tvivlende til de anseelige Frugter, som de Kongelige norske Videnskabers Selskab har leveret os af deres lærde Bemøielser.

Døm deraf, min Ven! hvad man kunde haabe af et ordentlig indrettet Akademie

19

der. Døm deraf, om Muserne ikke ligesaa vel trives i det kolde Norge, som i det taagefulde Kiøbenhavn, naar de kun finder flittige Dyrkere. Ja, just derpaa kommer det an, siger du. Men jeg vil gotgiøre, at man havde Aarsag til at haabe flere saadanne af den norske Ungdom, naar den kun maatte studere hiemme, end man hidindtil har seet.

Kiøbenhavn er overalt et ubeqvvent Sted for Studerende. Tusinde Adspredelser har det endog for dem, som der ere opdragne, hvor meget mere for Fremmede? henfalder de da til Vitløftighed i Levnet, som de har største Lejlighed til, saa Farvel Studeringer! Men jeg setter, at de giøre det ikke, at de tvertimod leve saa ordentligen som man kan forlange. De vilde endda faae Anledninger nok til Tidsspilde. — Saa mange uvante Ting for dem at give Agt paa, saa mange hidtil ubekiente Tidsfordrive, som de jo endelig maa tage Deel udi, afholder dem fra den Stadighed i Studeringer, som bør findes ved Akademiet, og som gjør lærde Mand. Hertil kan legges,

20

at de Norske tabe i Kiøbenhavn gemeenligen al deres Munterhed til at studere. Mangel paa det fornødne, som trykker, desværre! de fleste af dem; Længsel efter Venner og Fædreneland, som de i de Unge, ja ofte i Barndoms-Aarene maa skilles fra; Rædsel for at falde i de græsselige Rovfugles Klør, som de dagligen see at efterjage baade deres Uskyldighed og Velfærd, og som de ikke uden Gysen kan tænke paa; Kiedsomhed over al den Ondskab, som de der høre og see omkring sig; alt dette kan nok knekke baade Sind og Legeme paa vore ærlige Normænd, og betage dem Munterheden til deres Studeringer.

Men med hvilket nyt Liv, med hvilke fornyede Kræfter, med hvilken Lyst og Iver, og til hvilken Nytte for Videnskaberne og de boglige Konster, vilde de derimod ikke dyrke dem hiemme, hvor de udvortes Omstændigheder vare lit mindre uangenemme for dem? — Maaskee ogsaa Kappen og Æmulation vilde efter Forfatterens Meening ikke allene drive Professorene, men og de Studerende til mere Flid.

21

Et hvert Akademie vilde have Prisen for at have frembragt de største Mænd og beste Skrifter. Normanden giver ingen Nation efter i Ærekierhed; og Videnskaberne i Almindelighed kunde vinde derved.

Endelig er der visse Videnskaber, som slet ikke med den Held og Fremgang kan dyrkes i Kiøbenhavn, som i Norge, og disse ere just de vigtigste og nyttigste for Staten. Hvor mange Rariteter og Selsomheder, foruden en større Overflødighed af de naturlige Natur-Produkter, vilde ikke beskieftige Naturforskerne, naar kun nogen saadan fantes der? Hvor mange paa andre Steder ubekjendte Ting, vilde Lægen ikke der opdage, og giøre brugbare og nyttige i hans Konst.

Norge er fult af Forandringer i Naturen. Landets Beskaffenhed er ikke paa et Sted som paa et andet. Er end den beste og fordeelagtigste Landhuusholdnings-Maade for en Provints udfundet, saa tænke ei Patrioten, at han dermed kan slaae sig til Rolighed. Nei! han reise kun ind

22

i en anden Provins, han reise kun over et Field til neste Kirkesogn, og han skal med Forundring finde alting saa forandret, at hans hele forrige Plan bliver ikke allene her ubrugbar, men ofte skadelig at følge. Han maa udarbeide en anden, som passer sig bedre til den Egn der nu er bleven Gienstanden for hans Flid og Opmærksomhed. Saaledes forestaaer ham overalt nyt Arbeide. — Hvo seer da ikke, af hvilken udstrakt Vitløftighed den norske Oekonomie er, og hvor nødvendig den tilligemed Naturhistorien og Lægekonsten maatte næst Gudslæren, den verslige Visdom, Maalekonsten og Lovkyndigheden med største Flid opelskes og dyrkes ved Akademiet. Mon dette kunde med samme Hæld skee i et Studerekammer i Kiøbenhavn, som hiemme i Landet? Del skal aldrig nogen faae mig til at troe.

Nogle Regler, saa fradragne og almindelige, at de i det minste kunde passe sig til de nordiske Riger overhovedet, udgiør ikke Oekonomiens Studium. Et Land, saa fult af Forandringer i Naturen, som Norge, maa kiendes i alle sine enkelte Dele.

23

Men de fleste Danske kunde jo ikke engang giøre sig et almindeligt Begreb om dets Beliggenhed, uden at have seet det: Hvorledes skulde de da kunde lære vor Ungdom Landets indvortes Huusholdning, at jo enhver

fornuftig Bonde der oppe skulde gjøre det langt bedre, omendskiønt hans Fortienester baade i Agerdyrkingen og andre Dele af Oekonomien, der ofte overgaae hvad man skulde troe og tænke, hverken kiendes eller udbassuneres i Aviserne. O! hvor indskrænket er dog ikke eders Syn, ædle Patrioter!

Jeg forbigaaer, hvad Forfatteren af Undersøgelsen har sagt om Norges saavel Kirkelige som Verdslige og Lov-Histories Dyrkelse, hvortil Nærværelsen i Landet vilde give større Leiligheder end ellers.

Her seer man da, hvad Videnskaberne i Almindelighed, hvad de for Staten nyttigste og nødvendigste Videnskaber i Særdeleshed vilde vinde, om Norge var saa lykkeligt at faae sit eget Akademie. Følgelig er det første Spørsmaal: Burde Norge

24

have et Akademie? i alle sine Dele fuldkommen besvaret.

Nu spørges for det andet: Kunde og

Norge have et Akademie?

Jeg svarer Ja, saa fremt Kongen vilde tillade det. Hvad jeg her siger, skal jeg siden bevise. — Jeg holder det ikke fornødent med Forfatteren af Undersøgningen, at raabe paa Norges Velstand i gamle Dage, da det eiede saa mange herlige Stiftelser, og kunde føde baade Prælater og saa mange Klostere fulde af hellige Lediggengere uden at lade nogen af dem lide Nød, og deraf gjøre den Slutning: Derfor kunde det nok endnu taale at have og underholde et Akademie.

Der er stor Forskiel paa Norge nu og i gamle Dage. Tilforn var det, som i Almindelighed de nordiske Lande, fult af Rigdom og Velstand. Nu derimod fuld af Armod og Elendighed. De Rigdomme som Geistligheden og Klosterne oppebare af Borgerne, bleve for det meste i Landet. Kom

25

opslugte vel endeel af dem, det nægtes ikke, men Kiøbenhavn og Fremmede sluger nu omstunder mere, det paastaaes aldeles.

I de lykkelige Tider, som Forfatteren omtaler, var Norge, (hvilket man maa merke,) deels regieret af sine egne Konger, deels af de Danske, men med mere Agtpaagivenhed og Omhyggelighed, end siden skeede, saa som Foreeningen imellem det og Dannemark var endda i sin Barndom, og en alt for spæd Plante til at taale Skiødesløshed.

Det være langt fra mig at skrive paa Kongernes Regning, at Norge er uomhyggelig behandlet. Nei! de have altid med Upartiskhed deelt deres Kierlighed lige imellem Rigerne, hvilket begges Undersaattere med største Taknemmelighed og Hengivenhed noksom erkiender. Men enten saa vort Fædrenelands Fraliggenhed fra Residentsstaden og Hoffet, eller vore Fienders lumske Efterstræbelse, yttret i Sandhedens Fordølgelse for Monarken, eller Egennyttens andre nedrige Hensigter have voldet det, saa lærer dog nu Erfarenhed, at det er gaaet, som

26

jeg siger, nemlig at Norge formedelst Mangel paa Omhyggelighed er nedsynket i den dybeste Armod og Elendighed, som er saa meget farligere og ulægeligere, da enhver her nede i Dannemark, (hvilket jeg med Forundring har mærket,) staaer i den vrang Indbildning, at Norge er et blomstrende Land, hvor man svømmer i Guld og Sølv, og hvor aldrig nogen Mangel kan have Sted. Men hvor dyrt denne Fordom har ofte kommet os at staae, er her ikke Sted at vise.

Gid vor Christian vilde med sin høie Nærværelse snart oplive de efter ham sukkende norske Indbyggere, og med egne milde Øine see deres Nød, for at kunde desto eftertrykkeligere afhielpe den. Men jeg kommer igien til min Hovedsag.

Jeg siger, at det er just ikke fornødent at paaraabe Norges forrige Velstand, naar her spørges, om det nu har Leilighed til at underholde et Akademie, eller ikke; thi det er gaaet med den, som med Sneen, der falt i Fjor, efter Ordsproget. — Men alligevel tør jeg svare Ja til Spørs-

27

maalet: Kan Norge Have et Akademie? I hvor fattigt Landet er, i hvor mange Vanskeligheder saadan en Stiftelse synes at medføre, saa skal der dog blive Leilighed dertil. Jeg tænker at hele Spørsmålet kan best afgjøres i disse 2 Punkter: Først at anvise en tilstrækkelig Fond, til saa stor og vigtig en Stiftelse. Dernæst et Sted, hvor Akademiet kunde anlegges beqvemmeligst og fordeelagtigst for de Studerende.

Hvad den første Punkt er angaaende, da blev det vel vanskeligt, ja, aldeles umuligt, at tilveiebringe fra et eneste Sted slig en Summe, som Akademiets Stiftelse fordrede, med mindre Monarken vilde befale, at man efter Forfatteres Forslag skulde bruge Thomas Angels Midler dertil.

Men, omendskiønt denne rige og veltænkende Mands store Legatum til et Fattighuses Oprettelse o. s. v. var alletider bedre anvent for Staten og Riget, naar det blev brugt til et Akademies, saa behøvede man jnst ikke at angribe det, da jeg har ladet mig sige, at der desforuden skal være

28

en stor Deel Midler efter ham, som ei ere til noget vist Brug bestemte. Disse mener jeg kunde gjerne uden nogens Klage derover, tages og anvendes til saa nyttig en Stiftelse som et Akademies, og jeg troer vist, dersom Salig Angel nu havde levet, da havde han selv frembudet nogle, om ikke alle sine Midler til sligt Brug. Men sæt, at vi ikke kunde faae en stor Fond til Akademiet fra et eneste Sted, saa kunde vi hielpe os alligevel. Vi skulle fra adskillige

Steder faae det fornødne samlet sammen. Jeg vil foreslaae og noget nøiere bestemme en Deel Kilder hertil, blant hvilke min Forgjenger saa løselig har berørt nogle i hans ret gode Afhandling.

1). Kunde der ansattes en vis Taxt, hvorefter enhver Embedsmand i Norge skulde aarligen erlegge noget pro Cento til Akademiet af hans Indkomster, som skulde under Fed angives af de Geistlige til Biskopen, og af de verdslige til Amtmanden. Deraf kunde enhver siden lettelig udregne, hvad han havde at betale. Herhos maatte mærkes, at den verdslige Embedsmand burde

29

ansættes noget høiere end de Geistlige, af Aarsag, at disse, uden at have større Formue, har stedse havt større Byrder end hine, og desforuden allerede hidtil betalt en anseelig Akademie-Skat. De verdslige, som har varet forskaanet for denne, har dog med samme Frihed betient sig af Akademiet, baade for deres egne og deres Børns Personer, som Geistligheden, og ville vel i Fremtiden gjøre det samme, hvad billigere derfor, end at den Skat de nu bør erlegge af deres Embeders Indkomster, bliver noget større end de Geistliges, allerhelst da disse sidste, uden at undtages fra denne nye Akademie-Skat, burde tillige vedblive at betale den forrige, men til Norges eget Akademie. — Dernæst at ikke Proprietairer paa Landet og Kiøbstads-Borgere skulle være aldeles frie, da disse og lader deres Børn studere ved Akademiet, saa kunde de begge ansættes til at betale efter deres Formue; men de sidste desforuden, ligesom nu nyelig saa viselig er skeet i Kiøbenhavn, for at ophielpe Opfostrings-Stiftelsen, paalegges at give til Akademiets Beste en aarlig Skat af alle Heste som holdes til Pragt, Be-

30

qvemmelighed o. s. v. Dette altsammen tilligemed Embedsmandenes pro Cento Skat, burde ikke vare længer, end til Akademiet fik lit Kræfter, og enten ved Legater, (af hvilke vore patriotiske Norskes Ædelmodighed lover os med Tiden en Deel,) eller andre Leiligheder blev fat i den Stand, at det trængte ei mere dertil. —

2). Kunde en Deel af det her værende Akademies Beneficier drages til det Akademie, som blev anlagt i Norge. I denne Post er jeg aldeles eenig med Forfatteren af Undersøgningen. Thi de gode Mænd som have stiftet Beneficierne og Collegierne i København, have sandelig da de gjorde dette, ligesaavel havt Øiemærke til de Norske som til de Danske Studerendes Hielp og Understøttelse. Hvad de tilforn have nydt i Fællesskab, siger rettelig Forfatteren, bør de dele, saasnart Fælledsskabet ophører. Lader os nu see, efter hvilken Proportion det norske Akademie skulde dele Beneficierne med det danske. De her ved Universitetet studerende Normænd forholder sig til de studerende Danske i det mindste som 1 til 3.

31

Følgelig har det Ret til og bør tage med sig en tredie Deel af alle Beneficier. Men da nogle af Collegierne, naar man fratog dem den tredie Part, maatte blive alt for ubetydelige, og et Stykke af Bygningerne ved samme Lejlighed komme til at staae ledige, uden nogen Nytte, ikke at tale om de mange fortrædelige Regnskaber og Bryderier, som saadant Deeling af et hvert enkelt Stykke vilde foraarsage. Saa troer jeg at det danske Akademie var best tient med at lade det Norske tage et eller andet Beneficium reent bort, for selv at beholde de øvrige hele og holdne tilbage, lade det sælge Bygningerne sig til Indtægt, og forflytte deres hele Fond med hvad videre dertil hører, op til Norge, hvor man efter Behag enten kunde lade dem forblive i forrige Tilstand, eller slaae dem sammen til et. Især var det Kongelige Communitet en alt for vigtig Herlighed til at de Danske burde beholde den allene, da Normændenes Ret efter udtrykkelige Kongelige Privilegier, er ligesaa stor dertil, som deres. Jeg vil ikke tale om de mange andre Stipendier, som ikke ere bundne til noget vist Collegio. Af

32

disse faaer Normændene sielden noget, og det er for det meste ikkun visse Familier, som Stifterne have givet nærmeste Privilegium til at nyde den. Kort sagt, denne Kilde, at dele kierlig og broderlig med det Danske Akademie vilde blive baade riig og retmessig nok til at bestride en stor Deel af vore Omkostninger ved det norske Akademies Stiftelse.

Jeg venter strax denne Indvending af de Danske: Hvor skulle man da gjøre af de Studentere, der endnu have Pladse i Beneficierne, som I ville bemægtige eder? Hvad de danske Studentere angaar, da kunde man jo befordre dem til de allerførste ledige Steder i de endnu for Kiøbenhavns Akademie tilovers værende Beneficier. De Norske derimod kunde, have nærmeste Adgang til dem de havde tabt, ved det nye stiftede Akademie hiemme. Altsaa seer De, mine Herrer! at man behøvede just ikke at slaae forbenævnte Studentere ihjel, for at faae deres Steder ledige, og mit Forslag iværksat. Der gives nok af mildere Midler til at blive af med dem.

33

3). Det kunde hende sig, at Hans Maiestet behagede med en Kongelig Skienk at forøge det norske Akademies Fond, som nu allerede er bleven temmelig riig; og hvorfor skulde man ikke haabe det, da han tilforn ved andre saadanne Lejligheder har viist Prøver nok paa sin store Gavmildhed?

4). Ligeledes var det ei at tvivle paa, at jo enhver Patriot, som Forsynet havde sat i gode Omstændigheder, vilde jo godvillig bidrage med noget til en Stiftelse, der saa længe har været ønsket. Deres Gaver kunde man beqvemligst samle ved Subskription.

Her haaber jeg da at have anvist temmelig rige og tilforladelige Kilder, hvoraf Penge til det norske Akademies Stiftelse og Vedligeholdelse skulde udflyde, og altsaa fyldestgiort den første Punkt af Spørsmålet: Kunde Norge Have et Akademie? Nu kommer jeg til den anden, nemlig, at anwise et Sted, hvor Akademiet, kunde anlegges beqvemligst og fordeelagtigst for de Studerende. —

34

Jeg underskriver gierne med Forfatteren, at det slet ikke er fornødent at Akademiet skulde være ved Søkanten, ikke engang ved nogen Bye, mindre i en af de store Steder; han slutter saaledes: Det burde ligge midt i Landet, i en for Transporten beqvem Egn, der var frugtbar nok for selv at tilbeiebringe de fornødne Fødevarer til saa mange Mennesker, som nødvendig der vilde samle sig. Saadan en Egn er Hedemarken i Aggerhuus Stift, meener han. Sant nok, benævnte Provints er den aller: frugtbareste i hele Norge paa Korn, og kan foruden sig selv forsyne mange af sine Naboer dermed. Hvad Fede-Vare ere angaaende, da har den vel derpaa ingen Overflødighed, men kunde med ringe Bekostning have dem fra den næst hosliggende Provints Guldbrandsdalen, som aarligen udfører en stor Mængde til Christiania og anden Steds. Hedemarken har dernæst den beqvemste Beliggenhed ved Kongeveien, og i øvrigt alle de Behageligheder, som nogen vil forlange.

Men have vi seet Fordelene, saa lader os ei heller glemme Vanskelighederne, som

35

ere derved, at Akademiet skulle være paa dette Sted. Lader os see at faae dem opløfte paa den beste Maade. — Jeg har tilstaaet, at Hedemarken er det allerfrugtbareste Sted i hele Norge paa Korn; men har den vel meget tilovers deraf, naar den faaer forsynet Foldals og Røraas Verkerne, og visse Steder udi Guldbrandsdalen, som trænge til at kiøbe denne Produkt? Naar den ligeledes faaer en stor Deel af sit Korn til Brændeviin, hvormed den forsyner næsten hele Oplandet? Jeg mener Nei. I det minste ikke saa meget, at deraf kunde foruden Stedets ordentlige Indbyggere underholdes 5 til 600 overordentlige, (saa mange Siele maatte Akademiet dog vel vist trække til sig i alt.) Altsaa maatte Brændeviins-Brænden for det første alvorlig hemmes. Man maatte sætte stærk Straf baade for Forordningernes Overtrædere, og for øvrigheden selv, naar den forsømte at opsøge og afstraffe disse. I det mindste maatte man lave det saa, at ingen torde saa aabenlyst og saa upaatalt, som gemeenlig skeer, længere øve dette forbudne Haandværk. Paa denne Maade kunde en heel Hob Korn spa-

36

res og haves i Behold til Akademiets tjeneste. Dette var og langt bedre Middel, end at forbyde Hedemarken Udførelse til andre Steder. Thi hvorvel Røraas og Foldals Verker kunde nok faae Korn anden Steds end herfra, saa havde de det dog ikke for saa got Kiøb, som nu, og hvo veed ikke, Hvilken væsentlig Fordeel Proviantens lette Pris er for Værkerne i Norge. Men til Guldbrandsdalen maatte Hedemarken dog uomgiengelig blive ved at udføre en Deel, saa fremt de Fattige paa det første Sted skulde faae noget at leve af, og den jammerlige Hungers-Nød, stor nok før, skulde ikke blive endda større. Neppe har Dannemark i sine frugtbareste Provincer og de beste Aaringer været nødt til at spise sine Fattige med det bedrøvelige ildesmagende Barke-Brød, som Norge stedse maa gjøre. — Jeg taler nu kun om, hvordan det gaaer i de frugtbareste Provincer, og nævner ikke engang, at man i Finmarken og paa andre ufrugtbare, men tilstrækkelig Tilførsel manglende

Steder, har seet den fattige Huusfader med sin Familie, at opgive Aanden ved Strandbredden med Muskelskallene i Munden,

37

som de havde samlet og slugt raae i sig for Hunger.— O! Konge! gid Du saae alle Dine Børns Nød og Kummer, hvor rørtes ikke Dit ømme Hierte! — Men jeg kom nu for langt af Veien.

Den ene Post i Henseende til Proviant er da afgjort. Hedemarken kunde skaffe Korn og Guldbrandsdalen Fedevare for Akademiet. Men er alting dermed afgjort? Her er endnu flere Vanskeligheder tilbage. Akademiet er nu vel forsynet om Sommeren. Lad os tænke paa, naar Vinteren kommer; kan Hedemarken da skaffe Brænde nok uden at gjøre dyr Kiøb derpaa? Hvilket vanskeligt Spørsmaal at besvare i en Hast! Det er ingen Konst at faae Brænde hvor man er, naar man vil betale saa meget mere derfor. — Men her er kun i Almindelighed Spørsmaal om et ei for kostbart Leve-Sted, der NB. ogsaa har de øvrige fornødne Egenskaber for et Akademie. Kulden er paa de Steder langt stærkere end ved Søkanten, ja saa stor, at man til visse maatte bruge fire Gange saa meget Brænde til et Kammer hele Vinteren igiennem, som her i Sielland, eller i Kiøben-

38

havn. Naar Prisen da var for høi derpaa, saa vilde denne Post allene være Akademiet til en utaaelig Udgift. — Visdommens Sønner maatte for alting ingen Frost lide om Vinteren. For sterk Kulde og for sterk Hede betager i lige høi Grad altid Muserne deres Virksomhed. Men nu har Hedemarken selv vel ingen betydelige Skove, naar man undtager den noget afsides liggende Mordskov. Den største Deel af Provinzen er flad og opryddet til Jordebrug. Bemeldte Mordskov er en saa kaldet Almindig af nogle Miles Størrelse, og leverer aarlig meget Brænde, som Indbyggerne i Mangel af at Have det nærmere, opkiøber i saa kaldte Ved-Flaader, der føres paa Miøsen. Kunde man ved at fastsette Prisen derpaa, hindre Brændet fra at løbe for høit op, saa forskaffede endelig nok Mordskoven og nogle andre endda længer bortliggende Skove med fælles Hielp, saa meget Ved man brugte. — Brændets Hugning og Førsel fra Skoven til Akademiet blev det eneste som maatte betales. Maaskee en Licitation var det tienligste Middel, til at faae det giort for beste Kiøb. For Resten maatte Akademiet have samme Ret, som

39

en anden Gaard i Bøigden, til at bruge Almindigen til Brændefang og fornødent Bygnings-Tømmer.

Dog om vor dyrebare Konge skulde finde for got, at bønhøre Normændenes Ønske i dette Stykke, saa bliver ventelig en Commission nedsat af forstandige Indfødde, og befalet at udkaste Planen dertil, følgelig: og at undersøge hvilket Sted der maatte være det beqvemeste og beleiligste. Jeg siger med Flid en Commission af Indfødde; thi man har før seet at naar Danske, ja vel Udenlandske, har været brugte i norske Sager, uden at have seet eller kundet gjøre sig et Begreb om Landet, hvor kloge og herlige Planer der er kommet ud af, som i Fald de var bleven udførte, havde ufeilbarlig styrtet Landet i Undergang.

Bør og kan da Norge have et Akademie, hvorfor har det intet? maa jeg

billig spørge med Forfatteren. Men jeg legger Haanden paa Munden, og befatter mig hverken med at besvare dette Spørsmaal, eller med at bestemme egentlig, hvorledes Akademiet burde være indrettet, hvor mange Professorer, og

40

i hvad Videnskaber, hvor mange og hvilke Examina o. s. v. der burde være, thi dette treffes vel, naar man først kan blive færdig med Hoved-Vanskelighederne, og faae selv Stiftelsen i Stand.

Indeholder ikke disse i en reen og patriotisk Hensigt forfattede Blade noget rart og got, saa troer jeg heller ikke, at de indeholder noget, som i minste Maade kan være nogen fornærmelig; thi man kan nok være Patriot og tale Sandhed, (hvilket jeg i denne hele Afhandling har beflittet mig paa,) uden at man just skal gjøre sig til Martyr for sine landsmænd, naar ingen høiere Nødvendighed udfordrer det, eller man kan tilveiebringe nogen anseelig Nytte derved. Jeg har skreven hvad jeg har tenkt. Giører fremdeles ligesaa, mine Landsmænd! I som har mere Indsigt end jeg! Haaber med mig, at Christian vil bønhøre vore Ønsker.

1

Skiebne, Sic fuit in fatis

Trykt i Kiøbenhavn — 1771.

Hos Paul Herman Höcke, boendes i store Hellig-
Geist Stræde.

2
3

Det er vist ikke forundrings værdigt, skjønt Studenterne, eller rettere sagt, de som i Tiden skal indlemmes i dette vidt udseende Sælskab, saavel som andre deres Medmennesker, i og efter Fødselen, ved Jammer-Skrig og Hysten ligesom betegne og tilkiendegive, hvor meget ondt dem stal vederfares, inden de igjen forlade og træde udaf Verden.

Vel er sandt, at de første umyndige Aar gaae bort uden Bekymring, og love noget stort i Tiden. Magazinerne, de lækkre Ammenes Bryste aabnes til Nødtørft; og Mødrene, deres ømme og medfødde Kiærlighed kalde sine Smaa til Giæste, og sige dem alting velkomne. Men hvor længe varer denne Herlighed? Gandske stakket; thi efter nogle faa Aar heder det: Min kiere Søn! nu stal du gaae i Skole og lære Latin, at du kan blive Præst bekomme Midler, leve høyt, og nyde Roes og Ære iblant dine Medbrødre. Ligesom Forældrene vilde sige, Lykkens Hiul staaer immer stadig, og hvad her er lovet kand umuelig rygges. Sønnen opmuntred ved slige Forestillinger, gaaer i Skole uden videre

4

Betænkning, (som det gemeenlig siges: Ungdommen raser,) og lever af Forældrenes Lomme, saa længe det varer, fornøyet over sin Skiebne. Imidlertid forandres Skuepladsen. Forældrene døde og efterlade sig net op saa meget, som Giælden kan betaales med.

Sønnen besøger Huuset i Haab om at høste Frugten som tilforn, men forgiæves; thi Abraham vil ikke vide af ham at sige, og Israel kiender ham ikke: Lykkens Tempel fordunkles, og det store Haab ligesom forsvinder. Saa Forældrene burde nu (tykkes ham) at have sagt i Førstningen: Min Søn! Nu skal du ved at gaae i Latinsk Skole udsættes for Vind og Væyr, belave dig paa at taale alle muelige Naturens Omverlinger, sulte og tørste, fryse om Natten, men brænde om Dagen af Solens Varme: omgaaes med Christne Jøder, Tyrker og Tartarer, Høye og Lave, til Lands og Vands, lige glad i Medgang og Modgang.

Lærlingen, som anseer sin Skolegang for et Slaverie, nu er paa det Høyeste Trin i Skolen, og følgelig nær ved at giøre sin Lykke, anseer dog sit Tab med Ligegyldighed, trøstende sig ved sine brave tilkommende Academiske Læreres Godgiørenhed og retfærdige Understøttelse; thi han har hørt fortælle af sine ældgamle Medbrødre, at i deres Academiske Aar

5

blev Flittighed belønnet anseelig og Musernes Dyrkere aflagde med en rigelig Underholdning, og det uden Personers Anseelse. Han forlader derpaa Skolen, og kommer springende i fuld Galoppe til Universitetet med et af Skolelærernes roes-glimrende Testimonium i den eene, og Oplags Pængene i den anden Haand, erligger sit Tilskud ved Gamaliels Fødder, deponerer og tærer paa Capitalen, saa længe den varer, holdende sig at være ret lykkelig; thi nu er han sin egen Herre indtil det saa kaldede Examen philosophicum begynder, hvorved baade Hiærnen og Pungen ofte maa aabnes paa engang; (som gemeenlig skeer ved al Handel) men naar den sidste er tom, faaer han i Sinde at gaae til sin Privat Præceptor, som han neppe kiender, eller er bleven kiendt af, samt andre sine Lærere, hvis Collegia han har besøgt, og tænker i det mindste at faae et Stipendium til sin Underholdning; men faaer til Giensvar: Man kiender jer ikke. eller: mig synes at kiende Ansigtet. Stor Lykke for den Unge Student. Han bivaaner siden ideligen de private og offentlige Forelæsninger: lige meget enten Han deraf kan lære lit eller meget. Men imidlertid Haabefuld om at vinde

nogle Skillinger, sparer han ingen Umage, og gjør sin vedbørlige Opvartning 2 a 3 gange om Ugen uden at faae Herren i Tale, som siges at have vigtigere Ting at forrette.

6

Han gaaer tilbage igien med uforrettet Sag, skjønt misfornøyet. Men at trætte med Dommeren, indrenter kun lidet den Fattige.

Til sidst bliver Studenten kied af Visiterne, som aldrig før har gjort sig Tanker om slig en Metamorphosis, i sær naar Maven er tom, og Pungen ligeledes nægter al videre Bistand. Og søger derfor at slippe til en Condition, ligemeget hvor og hos hvem, i eller uden for Hoved-Staden. Skeer det i Hovedstaden, synes ham got derom; thi skjønt Han derved forsømmer 6 a 8 Timer om Dagen, saa har han dog Haab om at kunde tage sin Attestatz efter nogle Aar, naar kun Conditionen er saa fordelagtig, at han imidlertid kan opholde Livet, Klæderne tages gemeenlig paa Credit, i det faste Haab at Lykken engang vaagner og han kan slippe til et Levebrød med Tiden (a). Kommer Han uden for Hoved-Staden, seer det ikke saa got ud, thi saa mister han ikke allene Adgang til Bibliotheqvot, men endog sine Læreres Underviisning og Omgjengelse med civiliserte Folk, Ja bliver ved samme Leylighed ligesom sat ud af sin heele Cirkel, og alle hans forrige Hensigter gaae overstyr. Han forbliver i Conditio-

(a) Jeg mener her fattige og ikke bemidlede Studentere, eller andre Lykkens Pamphillii, som ved Recommendation, høy Herkomst, deres Forældres Bekiendtskab, eller paa en anden Maade ere indtagne paa et af de her i Byen offentlig stiftede Collegier.

7

nen indtil sit 40 Alders Aar, og forlader sig heller paa de visse Indkomster, skjønt de end ere ringe, end at han i Uvished vover sig ud paa det vilde Hav, med andre sine Medbrøre og Skole Cammerater, som ere ligesaa gamle og flinke, og han hører endnu ikke et anviist Sted i Gudernes Tempel.

Til sidst beslutter han at reise til Hoved-Staden, tager Attestatz og faaer den høyeste Carecteer, forbliver siden sammesteds saa længe Pungen tillader og søger Levebrød, men forgieves. Hvorpaa han tvivlraadig om sin videre Lykke og Fortgang i Verden, søger at blive en Skoleholder paa Landet, og erholder den Betjening med allerstørste Møie og Besværlighed hvortil andre, som have kuns lært at læse og skrive, ere ligeledes befordrede. Nu ønsker han først aldrig at have lært mere end disse, og er færdig at bande sine Forældre, som raadte ham til slig et forvovent Arbejde.

I disse Omstændigheder lever han det øvrige af sin levetid, og hensover siden glad med Paulo at skilles herfra og være med Christo, thi det synes ham langt bedre.

Saaledes er da ofte deres Vilkaar og Belønning, som anvende deres Midler til sin egen og sin Næstes Fuldkommenhed, som med Sveed, Nattevaagen og Møye have indsamlet Kundskab for igien at udbrede samme og opbygge sine Medborgere og trøstesløse Brødre

8

i Epheso, som stræbe maaskee over sine Kræfter at befindes duelige Reedskaaber til Fæderne-Landets Tieneste. Saa jeg troer det var høyligen nyttigt for en fattig Lærling, som Forældrene saa got som nøde til at gaae i Latinsk Skole, om han i sine spæde Aar havde lært de Viiser og forstod deres rette Meening, for i Tide ar faae at vide Udfaldet af sin Lykke, som findes anførte i Sal. Græv Griffenfelds Liv og Levnets Beskrivelse under det Navn Studiosus Lamentans, hvoraf nogle lyder saaledes. Hvi har jeg i Skole ganget,

Og har taget Bog i Haand?

Hvi har du mig Pallas fanget Og opsat i Lærde Stand?

Efterdi mig Modgang trænger Og mig Sorgen saa omhænger.

Vaag Donatus op af Graven Jeg dig ofte haver læst,

Svar til Navnet kom med Gaven Som kan dæmpe Modgangs Blæst Hvo som kan Donatus være Han opstiger vel til Ære,

Viisdom har jeg elsket gierne Som en Himmel dyre Skat I Blød lagde jeg min Hierne Morgen, Middag, Aften, Nat.

Jeg derfor dog elskes ikke,

Viisdom agtes ey ved prikke. -

9

Jord, Ild, Luft, Vand, Træer, Skyer Og Naturens rige Skiød,

Himmel, Stierner, Urter, Byer,

Nægter mig mit Føde-Brød; Viisdom er landflygtig bleven, Rigdom staaer for høyt opskreven.

Hidindtil har jeg kuns afmalet en eneste fattig og nødlidende Students Vilkaar i Særdeelehed skiøndt ikke i samme Tone som Forfatteren af ovenanførte saavel som følgende Vers, Jacob Worm, hvilket sidste findes under Navn af Studiosus relamentans redivivus i bemeldte Greves Historie; sigende:

Holmens Fanger de har bedre End en Venneløs Student,

Naar de end i Bolt og Fiædre Hen i Trældom blive sendt,

De dog nyde Bord og Brød Til de Drog de blive død.

Thi Friheden har meget at sige. Imidlertid er dog vist, at hvad der passer sig paa een af disse Personer, passer sig ligeledes paa andre deres Mage, som nu omstunder, desto værre! ere alt for mange. Hvilket ingen kan komme underlig for, i Fald deres Skiæbne mestendeels et Aarhundrede siden disse Viser bleve skrevne, idelig haver været den samme.

Den 3die Post i Magazinet for patriotiske Skribentere, som mælder om Studenternes overdaadige Klædedragt, synes vel at stride imod

10

det, i Forvejen er sagt om deres Vilkaar. Men jeg forsikkrer, at Forfatteren selv derudi haver gaaet alt for vidt, i det han siger: At endeel Sruentere gaae saavidt i deres Klædedragt, at man næsten ikke kan kiende en Eenevolds-Herre fra en Student. Og han maa uden Tvivl ikke have kiendt mange, eller maaskee kun dem, som have været af Adelig Herkomst. Men hvorum alting er, saa er det meere anstændigt og nødvendigt for en Student som har noget til beste, at opføre sig standsmæssig, end en Gadedreng eller Skoepudser at gaae Sølv- og Guldbroderet. Man veed desuden, at efter den almindelige nu herskende Tænkemaade, bliver den foragtet i de fleste Sælskaber, som forsømmer at iagttage de vigtige Nyemodens Regler, og Folk ligesom væmmes ved at være iblant maadelig klædte Personer, eller som det paa anden Dansk gemeenlig Heder, liderlige Mennesker. Altsaa følger af Fornødenhed, at en Student, som ved adskillige Leyligheder søger honette Sælskaber, jo maa anvende al Fliid paa at følge Strømmen, saa længe han vil ansees for at være skikkelig og have Omgængelse med andre sine Lige. De Klæder han gaaer med, misunder ham og ingen, uden maaskee P. H. og Forfatteren, som uden Tvivl begge ere af samme Tanker, og ønskede at alle Studentere gik ligesaa pjaltede for og bag, som Don Ranudo bag til paa Comoedien.

11

Hvad ellers det anbelanger at en Maadelig klædt Student, efter samme Forfatters Meening, ikke skulde faae Brød, eller en Dosmer igien snarere employeres for sine prægtige Klæders skyld; da kan jeg sige i Sandhed, æ han kun har havt slette Tanker om dem som Uddeele Embeder, der befindes alt for kloge til at lade sig bedrage af udvortes glimrende Væsen; I det mindste bør man ey tænke saaledes, og følgelig vil det komme ud paa et, enten Studenterne gaae alle med røde Klæder, eller den Ærbare sorte Dragt, som vor Forfatter giver Fortrinnet; med mindre Studenterne i Forvejen Kiender den Herres Gemyt, som han Skal gjøre Opvartning hos, og er overbeviist om, at samme settes i en overordentlig Bevægelse ved den alt for verdslige og pralende røde Couleur.

Paa de første Sider har man betragtet en fattig Students ynkelige Skiæbne og Endeligt, ja endog afmalet samme, skiøndt ikke med de almindeligste eller groveste Farver: Og spørger nogen om Aarsagen, da vil den ventelig blive den samme, som for mange Aar siden, nemlig:

Jeg har ofte suppliceret,

Men endnu fik ingen Svar.

Der er ingen designeret Som den Fattig tager var.

Der er ingen sat i Dag,

Som skal dømme i den Sag.

12

Saa Uhældig kan et Menneske ofte være, og saa ustadig, slibrig, vaklende og misundelig er Lykken dem som leede efter den, og trænge til nogen Hiælp; da hun tvertimod ligesom søger at hitte andre, der ikke bryde sig stort om hindes sande Venskab. Spørgsmaal: om Lykkens Uhyre aldrig kan forebygges, og om de Studerende ikke alle kan blive dens Venner. Jeg mener jo! Thi om man vilde deele dem i 2 Classer, hvoraf den første skulde udgjøre Adelige Personer, som ved Midler have indsamlet Viisdom og Erfarenhed, ja ved Fødselen ere bestemte til der Høye; og til den anden, Børn af ringere Herkomst, som Skiæbnen, saa at sige, og tilfældige Ting ved ordentlig at løbe Banen igiennem have ligesom anviist Sted iblandt hine, saa kan dog begge blive hiulpen, i sær naar de sidste havde aflagt Prøver paa deres Duelighed i en af Videnskaberne, eller flere, skiøndt de ikke paa staaende Foed havde lagt fuldkommen Grundvold til dem alle, og lad dem ikke vide uden en eneste, saa heder det dog at en Student kan være nyttig til alle Ting, og at de flestes Hierner ere saaledes dannede, at de kan tage imod al Underviisning, og paa kortere Tid end andre opnaae den forønskete Højde, samt tænke, tale og skrive i en vedbørlig Orden, altsaa slutter jeg at de meget let kan anvendes til Fædrenelandets Nytte, og at de just ere de beqvemteste Reedskaaber som Hans

13

Kongelige Majestæt kan bruge i adskillige Tilfælde, og følgelig er det urimeligt, at disse skulde kunde blive sine Forældre og Staten til alt for stor Byrde, som Erfarenhed dog virkelig lærer; thi naar ikke ved sine Studeringer kan erhverve sig selv Føde og Klæder, saa maae Forældrene, eller og Publicum nødvendig række dem Haanden, hvortil de førstes Kræfter meget tidt ere alt for svage. Jeg vil da sette, at den første Classe af de Studerende kom til at nyde, som sædvanlig, de højeste og vigtigste Betjeneringer, hvilke de, foruden Fødsels Retten ved adskillige store Fortienester have gjort dem værdige til at beklæde. samt nogle af den anden Classe, ere saa lykkelige at blive indtagne paa Kloster, Regentz, og andre offentlig stiftede Collegia, og beforders derfra til Levebrød, somme igien antage fordeelagtig Condition i Byen som dertil have Lyst. Nogle blive Gravere, Klokkere, Toldbetientere & c. saa findes dog vel mange tilovers. Disse synes mig, best kunde fortjene sit Levebrød ved at antage Skriver-Condition i de Kongelige Collegia, Cammer og Cancellie, og der enten søge at avancere op ad, eller og beforders til andre, saavel Geistlige som Verdslige Embeder i Rigerne, naar de dertil havde viist sig duelige; Men derimod vilde maaskee Manufactur- Fabriqve- og Landvæsenet gierne betiene sig af andre, som i Forveyen have levet ved disse Con- ditioner

14

Vel er sandt at her kan spørges, om det og er anstændigt for en Student at antage slig en Conditon? Dertil svares: Ja. Thi det maa hver en Fornuftig tilstaae, at det er af langt større Vigtighed at skrive, concipere og udstudere de Ting, som angaae heele Rigernes Vel, end informere en Spekhøker Datter i Alphaberh-Bogen med største Kiædsommelighed 6 a 8 Timer om Dagen, og derved distraheres fra andre vigtigere Studeringer. Ikke at tale om hvor ypperlig en Andledning de herved fik til at lære og legge sig efter Statz- og Cammeral-Videnskaberne, som de ellers maaskee aldrig havde tænkt paa. Hvortil og kommer det, at tilsidst blev alle Collegia besatte fra Top til Taae med studerte Personer, som ikke mindre synes ar være ziirligt end nyttigt, ja endog nødvendigt i en Regjering.

Tilgiver Kiere Medbrødre! at Jeg har yttret mine Tanker om Eders modvillige Skiæbne, og foreslaaet de Midler, hvorved mig syntes de ikke allene indtil videre kunde leve, men endog faae Anledning at vise deres Forstand til fælles Opbyggelse. Tiden har været Eder lisom mig selv Kiædsommelig, og Udfaldet ubestemt for os alle: Vor Arvedeel er bortsmeltet, og Eders maaskee saavel som mine Venner ere hensovede med deres Forfædre. Det ene vi har at trøste os ved, er at Landets og følgelig Vor Fader lever, og vil eller har taget den anstø-

15

delige Steen af Veyen, som var Forhindring i vor Lykke, som Jeg kan slutte af følgende Drøm.

Hen imod Aftenen, da Solen begyndte at dale, og Stierne saavel som Maanen lode sig see paa Himmelen; mærkede Jeg at Maanen var rød som Blod, og deres Forspringere af en meget underlig Gestalt; hvorpaa Maanen skildtes ad i 2 Deelee, og den eene blev siddende paa: sit Stæd, men den anden sløy hen til Nord med en ubeskrivelig Hastighed, svingede sig omkring paa Himmelen, og forsvandt ved den sydvestlige Horizont, Jeg spurgte gandske forskrækket, hvad dette forunderlige Syn skulde betyde, og fik til Svar, ar de hellige Muser og Gydinder vare fortørnede. Siden saae jeg mig om til den høyre Side, og see! der var et kostelig opbygget Pallads med 2 Porte, en paa hver Side, Jeg mærkede strax at dette var Lykkens Tempel, og just det Sted, hvor Embeder skulde uddeles.

Derefter faae jeg en talriig Mængde Mennesker baade inden og uden for: de som vare inden for, bare alle Laurbærkrandse i deres Hænder, fornøiede over deres Lykke. Den største Mængde søgte at komme ind af den sydvestlige Port, som jeg holdt for at være løngangen; men der blev ikke andre indladte, end de som havde et særdeles Kiendetegn paa deres Klæder, og de blev alle hiulpne. Derpaa gik jeg til den mørke Port, som vendte imod Norden, og saae der

16

ligeledes en Heel Deel Mennesker, de fleste med forte Klæder. Jeg biede længe, og faae aldrig Porten oplukkes. Jeg spurgte, hvor længe de agtede at staae? Indtil, svarede de, at alle ved den sydvestlige Port ere hiulpne. Og da blev Porten i en Hast og med forfærdelig Styrke aabnet; og en Løve kom til Dørren med en

Ædelsteene, som sagde: Kommer ind, mine Elskværdige! thi nu er Eders Tid kommen? Siden blev den sydvestlige Port tillukket og i det samme vaagnede jeg op, betragtede Drømmen, og prisede Løven for sin Retfærdighed og Viisdom.

1

Zwey Briefe über die Academie der Künste. Kopenhagen gedruckt bey Paul Hermann Höecke. 1771.

2

3

Ich muß Ihnen freymüthig gestehen, es scheint mir noch nicht ausgemacht zu seyn, ob eine Academie den Künsten oder dem Staat vortheilhaft ist oder nicht. Ist es wahr, daß ein Künstler gebohren wird, daß ihn die Natur mit der Empfindung des Schönen, mit dem Talent einer leichten Ausführung beschenkt und in seine feinere Organisation den Beruf zur künftigen Vortreflichkeit legt; wenn das Genie entsteht, sich nicht bildet, wollen Sie es wagen ihm Fesseln anzulegen, es in Schranken einzusperrern, ihm in der gränzenlosen Laufbahn zu lehren, wie es die Füße setzen soll? wollen Sie den jungen Schöpfer der Grazie mit dem Maaßstab und der Ruthe in der Hand durch die Schule begleiten? Ein Baum, dessen Gipfel dem Auge entwächst, kommt wohl in der freyen Luft, aber nicht im Treibhause fort, Die grösten Künstler blüthen nicht in der Zeit der Academie, die Raphaels, die Corregios, die Le Sueurs, die Poussins die Rubens, die Van Dyks haben nie um eine Medaille gewahlt. Seitdem Italien Academien stiftete, kann es sich keines grossen Meisters mehr rühmen. Wozu helfen diese Anstalten denn? Das wahre Genie bedarf ihrer nicht, und dem Staate fallen sie zur Last, indem sie dem Pflug,

4

der Marine, den Handwerkern eine Menge nützliche Hände entführen, um Stümper zu bilden oder Unglückliche, die der Hunger nöthigt ein ander Vaterland zu suchen. Die Vorsicht hat uns unter einem rauheren Himmel nur ein nochedürftiges kein geschmücktes Leben beschieden; wir sind nicht zur Ueppigkeit, der Mutter und Ernährerin der Künste berufen.

Antwort.

Sie beweisen mehr als Sie wollen. Die grösten Feldherrn aller Zeiten haben die Kunst zu siegen in keiner Schule gelernt. Weder Ruyter noch Du Gue Trouin, sind jemals Seecadetten gewesen. Der Engländer Blake, der Cromwells Feinden zu Lande und zu Wasser fürchterlich war, hatte vergeblich eine Priesterstelle auf dem Lande gesucht. Pascal als Knabe ohne Anweisung in der Geometrie erfand die fünf ersten Propositionen des Euclides noch einmahl. Oft bildete sich in der ländlichen Einsamkeit, fern von Lehrern und Classen, ein grosser Gelehrter. Wenn Ihre Grundsätze und diese Beyspiele tressen, so ist der Unterricht in der Taktik, in der Navigation, so sind alle Schulen und Erziehungs-Anstalten überflüssig. Der grosse Mann in jeder Wissenschaft bildet sich selbst und übersteigt alle Hindernisse glücklich. Lassen Sie immer den Jüngling mit allen Talenten zur Bortreflichkeit gebohren seyn; die Kunst steigt nicht, wie die Egeria des Numa, von Himmel herab und flüstert ihrem Liebling

5

ihre Geheimnisse ins Ohr. Er muß arbeiten, sich bemühen, sich üben. Auch die Raphaels und die Poussins

giengen nicht aus der Hand der Natur, wie Minerva aus dem Haupte des Jupiters, vollkommen hervor; sie studirten nach Menschen und nach der Antike. Noch sind eine Menge Entwürfe des erstern übrig, und auf den Ueberbleibseln des Alterthums findet man beynahe alle Figuren des letztem. Hätte Rubens in einer Künstler Schule oder, welches einerley ist, nach wohl gewählten Modellen nach den besten Bildsäulen gezeichnet, so wären seine Formen edler gerathen, und seine dicke Hausfrau hätte nicht zum Urbild, denn einer Grazie, und denn einer Liebesgöttinn gedient.

In der Academie wählt man Modelle, man sammelt Antiken, man lehrt dem Schüler die wahren Grundsätze der Kunst, man leitet seine Ausführung, man belebt seinen Eifer durch den Wettstreit, man feuert seinen Fleis durch Belohnungen an, man seht ihn in Stand die Schätze der Kunst fremder Länder zu nutzen. Man erleichtert und verschafft ihm also die Mittel, ohne welche er ohnmöglich geschickt werden kann. Oder wird es ihm besser gelingen, wenn er nach schlechten Modellen arbeitet, die Regeln erst durch mislungene Versuche, durch eine eckelhafte unordentliche Uebung finden muß? wenn sein Fleis ohne Belohnung und Wetteifer erkaltet? wenn seine Armuth ihn an seine Heymath fesselt, wenn ihm das grosse belehrende Schauspiel fremder Kunstwerke verborgen bleibt.

6

Sie sehen, mit welchem Recht Sie den Verfall der Kunst in Italien seinen Academien beymessen. Gestehen Sie vielmehr, daß in diesem mit ewigen Ruinen der römischen und griechischen Pracht ganz angefüllten Lande, alles Gefühl aller Sinn des Schönen ganz ausgeartet, ganz vernichtet zu seyn scheint. Lesen Sie die neuern Alterthumskenner, die Commentatoren der Herkulanischen Ueberbleibsel: Sind sie nicht so trocken, so kalt, so voll Pedanterey als ob von Druidischen Steinhaufen, von Hieroglyphen ober von dem Gort Horus und Aunbis die Rede wäre. Die, französischen Academien hingegen haben einen Bouchardon, einen le Moine, einen Saly, einen Grenze, einen Vernet, und eine Menge vortreflicher Baumeister und Kupferstecher erzogen, Künstler, die in ihrer Art an der Seite der größten Meister aller Jahrhunderte glänzen,

Ihre Haupt-Bedenklichkeit ist, ob diesem nördlichen mit Reichthum nicht gesegneten Lande die Ueppigkeit der Künste erlaubt sey? Wir sind freylich nicht reich genug um einen Circus, ein Amphitheater zu bauen, unsere Hauser mit Gemälden auszuzieren und unsere Kohlgärten mit Statuen zu bevölkern, aber einige Künstler muß man uns nicht mißgönnen. Wir lieben die Bildnisse unsers Königs, unserer Königin, und unserer Freunde; Die Kupferstechery ist der nützlichen Wissenschaften treueste Gefährtin; Und sollten nicht würdige Männer unter uns, die ihr Vaterland ehren und der Thräne der spätern Zeit werth sind, Denkmäler verdienen? Die Academie wird unsere nöthige

7

Künstler aus Landeskindern in unserm Schooß erziehen. Lassen Sie uns auf diesen Vortheil eifersüchtig werden, damit wir nicht immer fremde berufen und theuer zu unterhalten genöthigt sind.

Wo aber finden wir Arbeit und Brod für die Menge junger Reisenden, die jährlich zunimmt, deren mancher geschickt zurückkommt und endlich dem Staate zur Last fällt oder unglücklich wird? Noch sind wir nicht mit guten Meistern überhäuft. Und lassen Sie uns immer unsern Ueberfluß an Fremde überlassen. Der Däne liebt sein Vaterland, er wird den auswärts eingeerndteten Ruhm und sein erworbenes Vermögen zu uns zurückbringen, um sein übriges Leben in der Gesellschaft der Freunde seiner Jugend zu endigen. Man kann auch in Zukunft nur vorzüglich begabten Lehrlingen zu reisen verstatten, deren Anzahl immer gering ist. Auch diese sind Nicht dazu berufen des Königs Kostgänger zu werden; Er hat sie zwar durch sein Wohlthun fähig gemacht ihren Unterhalt selbst zu verdienen, aber nirgends versprochen sie Lebenslang aus seiner Casse zu ernähren.

Die nützlichste Wirkung der Academie habe ich bis zuletzt verspart. Sie können nicht leugnen, daß seit ihrer Errichtung der gute Geschmack ausgebreiteter und allgemeiner geworden sey; daß er nach und nach in unfern Gebäuden, in unsern Verzierungen, in allen unsern bildenden Handwerkern kenntlich werde. Die Academie unterweist jährlich gegen zweyhundert Knaben, deren vielleicht nur sechs sich eigentlich den Künsten widmen, die andern werden in alle Werkstätte verstreut

8

und es ist möglich diese vortheilhafte Wirkung noch zu verstärken. Zimmerleute, Maurer, Tischler, Wagenmacher, Kleinschmiede, Silberarbeiter, einige Fabrikanten können sämtlich die Zeichenkunst nicht entbehren. Die Academie unterweist ihre Lehrlinge gründlich und umsonst. Gelingt es uns einst unsere Products zu veredeln und Kupfer- Stahl-und Eisen-Fabriken anzulegen, unsere Tapeten, unsere geblümte Zeuge, und alle die Arbeiten selbst zu verfertigen, wo der Geschmack der Zeichnung und die Schönheit der Formen den Preis der Waare erhöht und ihren Absatz begünstigt, so werden wir erst den Nutzen dieser Anstalt lebhaft empfinden.

Wenn nun die Academie nicht allein vaterländische Künstler sondern auch geschickte Handwerker und Fabrikanten erziehet, wenn dadurch ihre Arbeit sich der fremden an Vollkommenheit nähert, wenn der

zunehmende Geschmack unsere Neichen befriedigt, ihre Lust zum ausländischen entkräftet und dem Staat ansehnliche Summen erspart, so verdient sie in solcher Betrachtung allein den Schutz aller wahren Patrioten- Sie wird auch dem strengsten Haußhalter nicht misfallen, wenn ihm die mässige Summa bekannt wird, die jährlich ihre Unterhaltung kostet.

1

Forslag til en forbedret Indretning ved de

Latinske Skoler.

Kiøbenhavn, 1771.

Trykt og faaes tilkiøbs hos August Friderich Stein, boende i Skidenstrædet.

2

3

Der er ingen Skiønsom, der nægter den offentlige Underviisning Fortrinnet for den private, saasnart som kun Opsigten over Disciplernes Opførsel er, som den bør; Skolerne ere besatte med duelige Leerere, og disse ere i Stand til at have faa nøye Tilsyn med Skolarerne , som baade Tingens Vigtighed udkræver, og de selv ønskede. Til at give Ungdommen god Opdragelse behøves meget, ikkun faa Forældre ere oplagte dertil, enten fattes dem Indsigt, eller og Kiælenskab, og en utidig Ømhed forbyder at følge den. Derfor har man troet at den beste Opdragelse blev given af fremmede, muelig og af den Aar-

4

sag, at man forlod sig paa deres prøvede Duelighed. Erfaring og en ved idelig øvelse forhvervet Færdighed, som den i alt andet skaffer Lethed og Rigtighed tilveje, saa hjælper den og meget til at give god Opdragelse; da en Person, som besidder denne Egenskab, bedre veed at omgaaes med de Unge, opdager lettere deres Tilbøyeligheder enhvers i sær, og finder snarere de tienligste Midler i alle Tilfælde; hvoraf han er belavet paa mange, fordi han sluttede fra lige Exempler. Skole-Embedet er derfor overmaade vigtigt, som det, der bereder nyttige Borgere og dygtige Embedsmænd for Staten, og fortjener Regieringens største Omhyggelighed. Del er det allersikkreste Pant for de tilkommende Tidens Lyksalighed, naar Skolevæsenet er i god Stand; At bringe det dertil, vil blive vor vise Regent til ikke liden Ære,

En stor Skade er det, at Underlærerne næsten i alle vore Latinske Skoler baade ere saa slet aflagde, og blive saa lidet befordrede. Thi saalænge en Hører har kun 60 til 70 Rixdaler i Løn, hvilket er det almindeligste, og maae tigge sig sin Kost til; derimod en Hovmester hos et Herskab 100, 150 til 200 Rdlr., foruden et prægtige Bord, og Forsikkring om god Befordring ved et af Kirkeherrens Kald; faa seer enhver let,

5

hvilken af Delene en Karl helst vælger, som forstaaer hvad han bør, og at det maae kun være af Mangel paa bedre, hvilket igjen maae have sin Grund enten i Personens Opførsel eller Lærdom, at nogen tager Tieneste ved saadan en Skole, og tilbringer der næsten sin hele Livstid i det elændigste og ufordrageligste Slaverie.

Vel har de Løfte om Befordring til Præste-Embedet, men hvad kan det blotte Løfte hielpe dem, naar det snart aldrig opfyldes? Forfremmelse fra en ringere til en høyere Plads i Skolen er deres eeneste Trøst. Aarsagen er, at de fleste Hørerpladse besættes med unge Studenter, som nys have faaet anden Examen; thi det er jo intet Under, om de ældre og lærdere Karle ey ville tage derimod. De henvende da strax deres Tanker til Skolevæsenet, og hverken faae Smag paa de Theologiske Videnskaber, eller Tid til at legge sig derefter, da Lærsetimerne eene nok kan tratte et Menneske, saa de behøve nogen Hvile, naar disse ere forbie; og hvad Tid de kan faae tilovers, kan de gierne have fornøden til deres Skolesager. En anden Aarsag er ruelig ogsaa denne, at man har holdt det for rimeligt, at enhver blev forfremmet i sit eget Fage; og som man nu ansaae det Theologiske og Philologiske for gandske forskiellige Videnskaber, bleve med

6

det samme Hørerne udelukte fra dette Slags Befordringer.

Skoleforfremmelserne derimod vare de des vissere paa, og endog dette holder jeg for en Feil. Naar en Hører har gaaet en 20, 30 Aar som Hører, og tæret sine Kræfter bort, kan man aldrig vente den Hurtighed og muntre Virksomhed af ham, som af en Mand, der var i sin blomstrende Alder; og jeg tænker, jeg har beviist dette tilstrækkeligt, naar jeg nævner Christian Schnabel. Denne Mands Fortienester ere for store og glimrende til, at hans Ihukommelse ikke skulde overleve hans Død, som indtraf for en 10 Aar siden, i det ringeste bør jeg formode, at Hans Discipler ere nidkiere for at bevare Erindringen af denne store Mand. Han var omtrænt 24 Aar gammel, da han blev Rector i Roeskilde. Kan nogen roses af en utrættelig Flid og Arbejdsomhed, saa var det vist den yngre Schnabel. Jeg tør paastaae, at om man sammenregnede alle Minuter for at faae Summen ud af Lovrimerne han gav, skulde man ikke kunne bringe een Dag ud af alle de Aar han var Rector, naar jeg undtager hans Svagheds-Tid. Hans mange Spioner underrettede ham om hvad enhver af hans Discipler foretog sig, endog

7

paa deres Kamre, og fordi han holdt det hemmeligt, hvem han havde Efterretningen fra, torde den eene af Mistanke til den anden intet ulovligt foretage sig. Mange af hans Discipler have fortalt mig, hvad Ynk de saae paa ham de sidste Maaneder for hans Død, og hvorledes de bare ham ind og ud af Skolen, naar Læsetiden var forbie, som Manden gjorde sig en Samvittighed over at forsømme. Han betalede med sin tilige Død (thi han forlod Verden lidt over 30 Aar gammel) den Berømmelse, ingen med Billighed kunde nægte ham, at Roeskilde-Skole var i hans Tid den beste af alle.

Jeg har sagt, hvad det er for Folk, hvoraf Hørerne tages; naar nu disse, eftersom de ere ældst til, stige igiennem Underlectierne først til Conrectorat, og videre til Rectoratet, hvad Smag? hvad Videnskaber? hvad Methode kan man love sig? Den samme, som var Mode for 100 Aar siden. Alting er arveligt, og forplantes fra Slægt til Slægt. Lærerne give deres Disciple de samme Stiile, som de selv paa samme Maade fik, da de vare Disciple. Alle Videnskaber opsættes til Mesterlectie; Grunden have vi hørt. I den øverste Lectie har Disciplerne saa meget at gjøre, at det eene maae forsømmes for det andet, de jasje snart i eet, snart i et andet,

8

Lærebøgerne blive vel forklarede, eller rettere sagt, gaaet igiennem eengang om Aaret, og det er og alt. En Rector kan være en gandske brav og lærd Mand, og derfor ikke besidde saa stor Styrke i enhver Videnskab, at han kan læse deri, hvorfor man og seer at Physik og Mathematik i de fleste Skoler blive forsømte. Latin læres best; men og Underviisningen heri er bedrøvelig. Der begyndes med dette Sprog fra Førstningen af Disciplen kommer i Skole; men ingen maae fortænke mig; om jeg ikke tiltroer alle Høre« re faa fiin Smag i dette dybe Sprog at de kunne lægge en god Grund. Jeg skal tiene mine Læsere i at give dem et kort Begreb om Underviisningsmaaden. Først Donat og Aurora, derpaa Grammatica; Alt dette var got nok, dersom de ikke lode Disciplerne spille Tiden med at lære disse Ting uden ad. Siden anføres Disciplerne til at anvende, hvad de have lært, i Exempler, som er meget got, naar kun Læreren selv tilfulde indsaae Grunden i Reglerne, og kunne philosophere derover. Derpaa tydes, først Cornelius; vel, derpaa Fædrus; hvilket synes mig urigtigt, da det er alt for tiligt for den Unge endnu at tage fat paa Poesie. Længer hen Curtius, Ovidius, Vellejus, Terentius, Florus, Virgilius, Sallustius, Horatius, Cicero om Pligterne, Juvenalis, Plinii Lovtale, Persius, noget

9

af Tacitus, noget af Livius, ja noget af der altsammen; thi i mange Skoler er man faa omhyggelig for at forderve de Unges Smag, at nran giver dem lutter Stumper og Stykker, for at de en skal faae noget Mynster i sær, at danne deres Smag og Tænkemaade efter. Dette seer man klast af deres Stiil. De maae anvende alle de Talemaader, som ere forekomne i Autorerne, og i Mangel heraf maae Phrasekisterne holde for. Et skiønne Miskmask; her en Sentenz af Curtius, der en Strophe af Ovidius, nu et Ordsprog af Plautus eller Terentius, nu kom Raden til Cicero og Sallustius: At Stilen bliver ujevn, baade sig selv og Materierne

bestandig uliig, og latterlig ved de selsomme Forbindelser, bryde Lærerne sig ikke gierne om, naar der kun er Autoritet for hvert Ord. Gestare aliquid in finu & oculis, er en Phrase paa at elske; følgerig maae og dette være rigtigt: Cicero Tusculanum fuum in finu & oculis gestanit dvs: Cicero elskede sit Tusculan. Allene af hvad Tidsalder Phrasen er, bekymrer man sig om for at bestemme dens Skiønhed, og om den er brav metaphorisk; thi det er høytravende Latin; men Analogie maae man vel hytte sig for man ikke følger. Dette undrer jeg saa meget mere over, som Qvinctilianus, hvilken alle Skolelærere burde læse, recommenderer just Analogie; men han

10

levede endelig ikke i den gyldne Alder. Iedicerer dvs: at forbande, er ikke got, heller ikke Christianus dvs: en Christen; den yngre Plinius har begge Ordene, men han levede i Sølvalderen: Impossible dvs: umueligt, har Qvinctilianus, men det samme gielder om ham. Derimod har Cicero rarerer dvs: sielden, Plautus specio dvs: jeg skuer, og det er herligt. I Ordenes Stilling følges den Regel slavisk, at sette Verbum i Enden; Qvinctilianus recommenderer den iblant andre, uden selv at være en Slave deraf, og jeg vil ikke troe, at det er af Ærbødighed for denne store Mand, at man er saa omhyggelig for denne Eleganze. Cæsar satte Veltalenheden i Ordenes Valg, Cicero og Qvinctilianus bød og! at beflitte sig paa de egentligste Udtryk; thi det er Mangel af egentlige Ord der har gjort de uegentlige, og hvad man kalder Omskrivninger, fornødne, men dette er ikke konstigt og høyt nok.

Hvad Tydningen angaaer, saa er og det den beste Dansk, som er meest høytravende, som viger meest fra Ordene i Autoren. Jo flere Ordsprog, jo bedre. Uagtet det Danske Sprog i en Tid af en Snees Aar er meget dyrket, skal man dog ikke see nogen mærkelig Forskiel i Skolerne imellem de Danske Oversættelser af Autorerne, som nu bruges, og dem fyr 50 Aar siden, og der kan ikke heller være;

11

thi de ere de samme. Dansker, som andet Arvegods, gaae fra een til den anden igiennem adskillige Hænder, og Disciplen ex alt for ærbodig imod sin Læremester til at forandre noget heri.

Naar en Skribent skal forklares vel, det er saaledes, at ikke allene Ordene forstaaes, men og Meningen af dem fattes, behøves en rigtig Kundskab om det Land, Historie, Love, Skikke, Statsforfatning, Gudstieneste, Philosophie, ey at tale om de almindelige Sprogkonstens og Veltalenhedens Regler, skiønt og ethvert Sprog har noget heraf som det tilegner sig med Eyendomsret; for at kunne sætte sig i de samme Omstændigheder, som Autoren var i, da han skrev. Disse Fortolknings-Midlers Nødvendighed nægter vel ingen mig; men har og enhver Skolelærer dem inde? I Mythologien ere de gierne stærke, og det maae de endelig være, siden de tygge Poeterne, hvor sligt forekommer snart paa hvert Blad, saa tidt igiennem; desuden have de Minellianske og Sinceris Udgifter af Autores nok heraf til Hunsbehov. Det er overhovedet ikke meget Underlærrernes Sag at indlade sig i Forklaringer; hvor gabede jeg ikke, det første jeg ved Cornelii Tydning hørte Selvmord at roeses, som jeg af min Christendom vidste var utilladeligt! Deele af den gamle Historie hænge

12

saa stærk sammen, at de neppe kan adskilles, og at forlange af en Hører under nærværende Omstændigheder, at han skal vide det altsammen det eene med det andet, er formeget, da denne vidtløftige Videnskab er nok allene til at sætte een Mand i Arbeide.

Skribenten moraliserer imellem, og da indstrøer nogle filosofhrske Læresatser af det Parties, hvoraf han er Tilhænger; det var da vel, om Skolelæreren var noget beløben i den filosofhske Historie, i sær hvad der angaaer

de ældste Tider. Ja vist var det

vel; men hvor kan man fortryde paa at dette ikke læres i Skolerne, da der ikke i Mands Minde er læst derover ved Universitetet, førend nu Professoren i Philosophien, en Mand vor studerende Ungdom alkid vil vare forbunden, foresatte sig at opfylde denne Mangel?

Hvad Talekonsten angaaer, lære Disciplene i nogle Skoler Resenii Rethorica udenad i Underlectierne, og Bogen tydes for dem, da Læreren hellig vogter sig for at legge noget til af sit eget. Nok sagt til at forstaae, hvorledes denne ædle Videnskab behandles. Af Exemplerne læres ikkun de poetiske; maaskee det behøves ikke at lære de prosaiske, fordi Læserne antegne til Disciplernes Agtsomhed de skiønne Stæder, og de konstige Vendinger,

13

ligesom de forekomme hos Autorerne? De meddele deres Disciple alt det, de selv vide heri, og meer er jo ikke at forlange.

Hebraisk giemmes til Mesterlectie, og derom har jeg intet at sige: nu Har jeg kuns Grædsk tilbage for at komme fra denne fortrædelige Materie. I dette Sprog lærer: Disciplen først Grammatik, dog som oftest Syntaxis undtagen. Først flyer man ham Johannis Evangelium at læse, formodentlig for at det ey skal være for reent Grædsk, han begynder fra. Man er fornøyet, naar han kan opløse Ordene i Tempora og Modi, og navne deres Herkomst. Men hvad Bemærkelse baade Verba og Propositionerne have, eftersom de styre forskiellige Casus, derom pleier man ikke at bryde Discipelen. Naar han faaer det Nye Testamente igiennemlæst, er han allcrede saa høylærd i Sproget, at det var at beskiette hans Indsigter, dersom man bød ham ringere, end de allersværeste Poeter, Homerus og Hesio-, dus. Dog kun et Stykke af hver; thi for at han skal vide lidt af alt, eller med andre Ord, for at forville hans Begreb ved en adsplittet Læsning, førend han endnu har fattet nogen Skribent tilgavns, plukker man Stumper ud af Isocrates, Plutarchus, Plato, og undertiden gives ham en Chrestomathie oven i Kiøbet til Fricasee. At gjøre Grædsk Stiil, eftersom det

14

ey er Mode at lære Syntaxis i Endeel Skoler, maae endelig være uhørt i Skolerne, siden det og er det ved Academiet.

Saaledes er det beskaffen med Skole-Underviisningen de fleste Stæder: Manglerne ere kiendeligere, end at de ikke ved første Øyekast skulle falde enhver i Sigte, og det er kun af Ulyst, at jeg ikke har gjort Mahleriet fuldstændigere. Det forstaaer sig selv, at jeg ikke vil gjøre alle Skolelærere lige; Nogle, hvis Smag er dannet paa Academierne, have gjort sig udeelagtige i de Bebreidelser, man ellers med temmelig Grund kan giere endeel Skole« leerere. Jeg kiender og har stor Agtelse for en Thorlacii Fliid og Smag, som jeg er vis paa bliver meddeelt til hans Disciple; og Rector Baden har leveret os for mange Prøver paa hans udbredte og smukke Låsning til, at jeg ikke skulde troe at finde kendelige Spor deraf paa hans Disciple. Men hvad skal en Rector gjøre? Om man end kunde vente af ham fag almindelige og vidtløftige Indsigter, at han var i Stand til at læse over alle Videnskaberne, hvor faaer han Tid dertil? Han kan neppe igiennem« løbe det meget, som er pakket sammen til Mester« lectie, end sige grundig forklare det; og Disciplernes Hukommelse og Agtpaagivelse sprænges, fordi de bebyrdes med for mange Ting paa eengang. Og af en Hører, som tiener paa

15

50 Rixdalere Løn, hvoraf han baade skal føde og klæde sig, og kiøbe Bøger, og følgelig har neppe Halvparten saa gode Vilkaar, fom en Avlskarl, hvad høye Indsigter, og hvilke store Figurer skal man vente af ham? Et suurt Arbeide, knap Udkomme, lidet eller intet Haab om Befordring; thi der ere tre Hørere imod een Rector, og Præste seer man de ikke blive: Med hvad Lyst skal saadant et Menneske trælle fra Morgen til Aften, Dag ud og Dag ind, og er det vel at undre over, at saadant et ulyksa ligt Creatur meddeler sin egen Dorskhed og Kiedsomhed til sine Disciple?

Først da for at lette Skolelærerne Arbeidet, og gjøre dem det meere behageligt, ved at forunde dem nogle Hviletimer, troer jeg det var nyttigt, om Hørerne lige saadanne kunde afløse hverandre, som Rector og Conrector gjøre i Cathedral-Skolerne. Alle Skoler skulde være Cathedral-Skoler; thi det er for svært et Arbeyde for en Rector at læse alle Dage i Ugen, og her gjelder den samme Aarsag for, som jeg nyelig anførte, hvorføre jeg meente, at Hørerne skulde skiftes til at læse. De tage sig ellers selv den Frihed, som Indretningen nægter dem; Frugten bliver, at Disciplerne gaae og drive paa Gaderne, og forfalde om ikke til grove Laster, faa dog til den noksom skadelige Ørkesløshed. For at iværksette detse Forslag, uden

16

at bebyrde Regieringen med nye Omkostninger, maatte endeel Skoler legges sammen, ligesom forhen er skeet, og da var del maaskee nok best, helst at forlegge de store og folkerige Stæders Skoler til de mindre, eftersom Larerne der bedre kan have Disciplene under Opsigt, end i de vidtløftige, helst Handelstæder, hvor Ungdommen staaer størst Fare for Forførelse. Kiøbenhavns og Helsingørs Skoler bleve da de forste, som maatte forlegges.

Jeg vil forekomme en Indvending, jeg seer vil gøres mig i Henseende til dette Forslag. De folkerigste Stæder, vil man svare mig, ere de, som yde det største Antal af Disciple: Det var da en Ubillighed at rive Børnene fra de omhyggelige Forældres Øyne, som man maatte tænke bevarede med større Omsorg Sædernes Reenhed hos de Unge, end vild fremmede. Jeg vilde ønske at dette, om ikke altid, saa dog de fleste Gange var sandt; man havde da ikke saa mange bedrøvelige Beviser paa, at Hovedstaden opdrager baade de vittigste, og tillige de vildeste og ryggesløseste unge Mennesker. Saa fornærmende end dette maatte synes for Hovedstaden, ingen offentlig i Latinsk-Skole at have, saa seer man dog at mange Standspersoner forsende deres Børn til Udenbyes Skoler. Det er dog kun faa formuende Folk i Kiøbenhavn, som sette deres Børn i Stadens offentlige

17

Skole; enten sendes de bort, eller de faae Underviisninger i Huset. Alt det der da vilde flyde af denne Forandring blev dette, at der kom ikke slet saa mange Haandværksfolks og Kielder« mænds Børn i Latinsk

Skole, og tabte vel enten Staten, eller Videnskaberne meget herved? Ja, Haandværksmænd, begriber jeg nok, fik

herved en Hoben Læredrenge flere. Og

dem trænger de og til. Men det er ikke dette allene. Hvad Videnskaberne angaaer, er det større Skade for dem, end man lettelig skulde forestille sig, at de Studerende ere fattige. Forelæsninger paa Academiet, og gode Bøgers Læsning ere de eeneste Midler, hvorved en Student forfremmes i Videnskaberne: Er han nu fattig, maae han tilbringe den Tid paa at undervise Bøem, som han burde høre Forelæsninger i, allene for at fortjene det daglige Brød; og mindre har han Raad til at købe Bøger. Selv fortjener han intet, og han tager Fortjenesten fra andre ved at undersælge dem. Det ere Fuskere og Smughandlere næsten ved alle Handteringer.

End videre: Forældre af denne ringere Classe, som almindelig fra Brygger- Vognmands- og Gaards-Karl have nedsat sig i en Kielder eller Spækhøkerboe, have rimeligviis ikke kunnet give deres Børn en god Opdragelse: Den Raaehed i Sæderne, som avles heraf, sammenlignet med Studentens slette Vilkaar,

18

der igien ere kiendelige af Klædningen, er den rette og snart eeneste Grund til den ringe Agtelse Studenterne, og med dem Videnskaberne ere i. En ung Person, som er opklækket i Fattigdom vant til gemeent Selskab, trængende til alle, kan neppe tænke ædelt, kan og maae taale Alting, krybe og ydmyge sig for alle; og derved gjør baade sig og sin hele Orden foragtet. Havde nu Hovedstaden ingen offentlig Latinsk Skole, blev det Følgen, at de Børn, som Forældrene nu før at trække Skolens Stipendier opoffre til Studeringer, bleve satte til nyttige Haandværker, hvorved de i Tiden kunde føde baade sig og sine. Derved formindskedes Antallet af Studenter mærkelig, men deres Vilkaar bleve bedre, fordi de overblevne deels selv eiede lidt, deels bedre kunde forhverve sig noget.

Saa nødvendige som Videnskaberne ere i et Land, saa unægtelig en Sandhed er det at deres Dyrkere, for saavidt de arbeide allene for sig selv, og det gjør Studenterne, ere tærende Lemmer, og besværlige for det Almindelige, dersom deres Antal er for stort. At Kundskab er udbredt, meenig Mand oplyst, de nyttigere og fornødnere Indsigter almindelige, og enhver Stand, enhver Håndtering for sig selv, har Leilighed til ak forskaffe sig de besynderlige Videnskaber, som nærmest og egentlig henhøre til dens Forretninger, ere Her-

19

ligheder et Land aldrig bør savne, og aldrig Uden største Skade for vet Almindelige kan undvære: Og for at have dem er der at det helliger Videnskaberne endeel af sin Ungdom. Men, ere disse Studerende flere end der kan bruge, er det just disses Mængde der hindrer Videnskabernes Fremvært; saa seer jeg ikke rettere, end at der er baade Staten og Videnskaberne magtpaaliggende ar indskrænke Tallet af de fattige Studerende.

Jeg vil nu ikke indlade mig i Beregning over Tallet paa Studenterne i Dannemark, som er meget vanskeligt at bestemme, og hvorover neppe nogen med Vished kan gjøre noget nøiagtigt Overslag: Men at de i Forhold til Folkemængden i Landet og de Betieninger, hvortil uvkræves Studeringer, ere for mange, er saa Soleklar en Sandhed, at den ey behøver meget Beviis. Hvor stor en Rift der er, naar et Brød bliver ledigt, kan de best sige os, igiennem hvis Hænder Ansøgningerne gaae til Monarken: Vist er det, at naar jeg forhen gjorde Ober-Secretairen min Opvartning, fandt jeg altid hans Audience - Gemak gandske fuld af Supplicanter, som Længselfulde ventede efter Leylighed at faae Excellencen i Tale; og Kammertierenen sagde mig, ak der altid vare lige saa mange. Det forønskete Øyeblik kom, Døren aabnedes, Ministeren traadde ind, alle krummede sig, Ær-

20

bødighed stod tegned paa alles Ansigter, alle bade, alle ydmygede sig, og jeg mærkede at næsten enhver havde et Papir at levere ham, som man sagde mig var Ansøgning om et Embede. Jeg skyndte mig bort fra delte fæle Sted, hvor faa mange Suk bleve spildte, jeg ynkede Hoben, som maatte gaae trøstesløs bort, og beklagede ikke mindre Ministeren, som ikke kunde hielpe dem alle. Ulyksalige tænkte jeg, hvad maae I ikke undgielde eders Forældres Daarlighed! Videnskaberne ere de eeneste, som ikke kan hielpe deres Dyrkere frem. Den flittige Haandverksmand savner aldrig Arbeide, naar han tillige er ærlig : Stræbsomhed i Forening med Sparsommelighed, gjør hans Kaar dagligdags bedre, og han er sikker paa at blive lykkelig, saalcenge han fortjener det. Han har ingen Opvartninger at gjøre, hans Velfærd er ikke bygt paa store Herrers Gunst, og kan ikke omstødes ved deres Ugunst. De derimod, som skal have Bestalling, inden de kan begynde paa noget, maae besidde saa megen Duelighed som de vil; deres hele Lykke kommer dog an paa de Folks Indfald, der have nærmest Adgang til Thronen. Tusende Tilfælde kan hindre eller befordre den, og hvor det gaaer, maae dog den største Deel staae tilbage, Ministeren maae have det beste Hierte, de reeneste Hensigter, og være nok saa frie for Egennytte; hverken Egensindighed, eller blind Gunst og ildstædet Fortrolighed

21

bestemmer hans Beslutning; men Recommendationer drevne over Sandheds Grændser, og urigtige Efterretninger kan forlede ham: og følgelig kan ingen gjøre sig sikker Regning paa at erholde det Embede, hvortil han har gjort sig beqvem.

Vist er det at de Studerendes Vilkaar i Dannemark ere meget slette i Henseende til den uvisse Befordring, og at det meget skader Folkemængdens Formerelse i Landet, at de Studerende enten aldrig, eller meget sildig komme til Embeder, hvilket altsammen har fin Grund deri, at Landet har en 2/3 Deel Studenter flere end det kan bruge; og altsaa kan mit Forslag intet tabe ved den Indvending, at om der blev fulgt, vilde Antallet af Studerende aftage. Ja gid det vilde, og det mærkelig; thi saa længe man har saa god Forraad af dem, at de rage imod Skoleholdertienester paa Landet med en Snees Dalers Løn, og man beholder endda et Par Tusende uforsørgede tilbage og derover, har man ikke nødvendig faa snart at frygte for at mangle Mænd til Embederne? Imidlertid gaaer mit Forsiag ikke ud paa at udelukke alle fattige Børn fra Skolerne; men jeg vilde, at ikke andre skulde antages, end de som tegnede besynderlig vel; og disse bleve ikke flere, end Skolernes Stipendier gjerne kunde underholde. Derfor maatte saadant et fattigt Barn i een af Ho-

22

vedstadens Danske Skoler have givet udmærkede Prøver paa et opvakt Nemme og besynderlig Læselyst, for at kunne antages i en Latinsk Skole, og faae tilstrækkelig Understøttelse. Skoleholderen mældede det til Sognepræsten, naar han fandt faadant et ypperligt Hoved, og Sognepræsten, efter at have undersøgt Sagen, og erkyndt sig om Barnets Tilbøyelighed og forrige Opførsel, gjorde videre Anstalter.

Paa denne Maade hindredes, at der ikke kom saa mange fattige til at studere, tvertimod hvad Naturen og deres Hovedtilbøyelighed synes at have bestemt dem til: Man havde og herved et lidet Forsøg at prøve de unge Mennesker efter, for om det lykkedes, at strække det videre, og gjøre det almindeligt; en Indretning Dannemark saa længe har trængt til, og som er en stor Feil at vi ikke have. Men videre at udføre min Plan: Kiøbenhavns Latinske Skole blev da med Lærere, Lønninger, Stipendier og Disciple (de nemlig, som ved en alvorlig Examen bleve befundne at vare oplagte til Studeringer; thi alt det slette og middelmaadige behøvedes: ey at slæbe med) forlagte til andre Skoler. Men da denne Skoles Indkomster for en stor Deel bestaae i Accidencer, nemlig for Sang ved Brylluper og Begravelser m. m. og Skolen dog ikke gandske burde fragaae disse betydelige Summer, mener jeg der kunde træffes en Deeling. Der skulde anlæg-

23

ges en Dansk Skole i stæden for den Latinske, og med de samme Herligheder. Lærerne og Disciplerne af den skulde forrette og oppebære, alt hvad den forrige Latinske Skoles Lærere og Disciple havde forrettet og oppebaaret ved slige Leiligheder. Indtægterne skulde sankes i en Casse til lige Deling ved Quartalerne imellem denne Danske og den forlagte Latinske Kiøbenhavnske Skole, saa nær som Hørernes Degnepenge; hvilke disse burde have lige saa fuldt som før, og uden Deeling, da det meeste af deres Løn bestaaer deri. Bygningen, hvor forrige Latinske Skole havde været, kunde efter Vurdering overlades til den Danske, og her fik man allerede en Capital. Af alle disse Indkomster skulde de Kiøbenhavnske Latinske lærere lønnes, Disciplene underholdes, et Skole-Bibliothek anskaffes, og blev der med Tiden noget synderligt Overskud, blev man, haaber jeg, vel ikke forlegne for at finde vaa, hvorledes del kunde anvendes. Nu har jeg Forslaget færdig, hvad Forlæggelsen af Kiøbenhavns Skole i sær angaaer, og nu maae jeg vise Fordelene. Jeg vil ikke igientage, hvad jeg før har sagt i denne Materie: Jeg vil kun erindre, at alle store og folkerige Stæder ere skadelige for Studeringer, formedelst den megen Larm, de mange Adspredelser og Forførelser med, de Unge ere udsatte for. Derfor ønskede jeg og Academiet forlagt, dersom det var giørligt, og da Skolen ikkun har en Bygning, som man let kan finde paa at faae

24

anvendt, og der behøves meget nøye Opsigt med Disciple, som ikke vel kan have i Hovedstaden, tænker jeg der er lige imod lige endnu vigtigere Motiver for at forlægge den Latinske Skole, end Universitetet. Man regne for Spøg over, og jeg troer at det skal staae fast, at iblant de Danske Studenter have de ryggesløseste gjerne kaldt sig enten Kiøbenhavner eller Helsingoraner; skjønt for en halv Snees Aar siden sloge Fridericsborgenserne heller ikke Slem, som kom sig deraf, at Professor Schrøder var for gammel til at holde dem tilbørlig i Ave.

Det er ikke nok at Kiøbenhavns Skole og Helsingørs med, om man saa synes, forlægges, endnu ere der nitten Skoler tilbage i Dannemark, og deriblant Halvparten, som ikke ere Cathedralske. I hele Norge er der ikkun fire Skoler. Jeg tænker Endeel Skoler kunde lægges sammen af dem, som laae nærmest. Borringholm bør enten have ingen, eller en bedre Skole, ligesom Laaland og Falster; thi det er Synd at Disciple skal drive deres Tid bort uden at lære noget. I Nyborg ere der ingen Di- stiple, altsaa kan Lærerne let forlægges til en anden Skole. Colding og Fridericia Skoler kunde lægges sammen, siden de ere hverandre saa nær, og det samme maaskee lod sig og gjøre ved flere. De fleste Discipler ere dog, Kiøbenhavn undtagen,

Embedsmænds Børn, og da Forældrene alligevel ikke kan være nærværende, kom-

25

mer det dem paa eet ud, enten de sender dem 5, eller 4 Mile bort. Man seer og i Gierningen, at de ikke agte paa Forskiellen af Nærheden thi saasomt Lærernes Flid har bragt en Skole i Udraab, faaer den Tilløb, endog fra andre Stifter. Men at jeg ikke skal synes at gjøre For: slag i Luften, saa lad os veie Fordelene.

Een af de vigtigste Herligheder den offentlige Underviisning har frem for de private er det Liv, den Lyst det giver i Studeringerne, at Disciplene af Ærekiærlighed stræbe at overgaae den eene den anden; hvorved det skeer, at imedens den ene griber sig an for at faae Fortrinnet og den anden skammer sig ved at staae tilbage, alle Kræfter anspændes til en utrolig Fordeel for Videnskaberne. Forsøgte Lærere vide selv best, hvor ypperlig en Anvendelse man kan gjøre af denne ædle Strid imellem modige og ærekiære Disciple: De skulle tillige være mig Vidner paa, at de Disciple, som ere følesløse imod af Ære og Skam, dem er der intet mere ved at gjøre. Nu, jo flere Disciple, (naar de kun ikke ere flere, end Lccrerne kan overser) jo flere at stride sammen; des mere ærefuld, desto vanskeligere er Seieren, des mere Flid koster det at vinde, men desto større Opmuntring er der tillige til at stræbe derefter; og deslettere finder enhver sin Ligemand at kappes med. Efter nærværende Indretning veed jeg næsten ikke, om en halv Snees Disciple er værd at gjøre saa store Be-

26

kostninger paa, som der udfordres til at lønne en Rector og et par Hørere, og holde en grundmuret Bygning ved lige: Og somme Stæder ere Skolerne saa fattige, at enten forfalder Bygningen til den bliver ubrugelig, som det er skeet i Kiøge, eller for at faae den istandsat, maae Skolen undvære en Hører, som man har maattet gjøre i Vordingborg, for af hans Løn at bestride Omkostningerne. Er man endnu tvivlraadig, om det er nyttigt af to slette Skoler at gjøre en god; helst da de Bekostninger, som gik til den eene Skoles Vedligeholdelse, kunde spares, og tilligemed det, Bygningen blev solgt for, bedre anvendes? Jeg vil ikke at Skolevæsenet skal tabe de Capitaler, som eengang ere henlagte dertil, enten ved Gaver eller Testamenter, eller det paa nogen anden Maade tilfaldne; thi Kronen har ingen Ret dertil, om endog noget deraf var alieret Gods; men at det skal bedre anvendes; og det kan Regieringen befale. Hørerne ere elændig aflagde; deres Løn bør forbedres; det overstiger een Mands Kræfter at læse hver Dag og i alle Videnskaber; derfor skal der være dobbelt Lærere: Nu kan man først vente Liv i den offentlige Underviisning.

Men det er got nok at lægge et Par Skoler sammen, derved faaer man Arbeidet deelt; men endnu maae man have Hørernes Løn forbedret, om man skulde kunne siges at have udrettet noget stort til Videnskabernes Beste. Maa-

27

skee man og her kunde finde paa Midler. Først kunde den Sum, som var bestemt til den afskaffede Skoles Vedligeholdelse, anvendes til dette Brug, tilligemed Renterne af den Capital, Bygningen blev solgt for. Videre, de fleste Kiøbstæder have Hospitaler, og ved dem ere der gierne Forstandere med skikkelig Løn: Jeg troer ikke ar en Forstander-Tjeneste er vanskeligere, end at jo en Hører magelig kan forrette den tilligemed, naar Læsetiden var deelt med en anden. Her fik man Levebrød til een Hører, Klokker- og Chordegner-Tjenesterne kunde lægges til et Par andre. Paa denne og anden Maade fandt man vel paa Udveie, og om ikke andet, kunde noget af de overflødige Skolestipendier bruges hertil. Dog maatte der altid være noget vilkaarligt i Lærernes Indkomster, som Skoleherren bestemte til Opmuntring for en udmærket Flid, og til disse Flidsbelønninger, som Skoleherren efter best Skiønnede uddeelte i Forhold til Fortienesterne, skulde alle Skolelærerne kunne concurrere. Hørertjenesterne skulde nu være Embeder, og da man veed, at ingen Familie i Kiøbstæderne kan leve ringere end af 400 Rixdaler, skulde dette og være den mindste Skoleløn. Men ligesom dette Forslag ikke maatte iværksettes i alle sine Deelee med eet, og paa eengang overalt, som vel og forbød sig selv i Henseende til Lønningerne, for ar undgaae Forvirrelse; men Planen først ved en allernaadigst Forordning bekjendtgjøres, hvori tillige blev forbuden vedkommende indtil videre

28

at antage nye Hørere i de ledigvordende Pladser: Saa maatte og nøie uundersøges, hvilke Hørere der skulde beholdes som duelige, og hvilke ikke, som om de vare beqvemme, kunde forhielpes til Præstekald, eller paa anden Maade forsørges. Naar dette blev iagttaget, og det var tillyst noget i Forveien, skulde det ikke mangle, at der jo fandtes duelige Personer nok, som fik Lyst til Hørertjenesterne.

De foromtalte Flidsbelønninger for Skolelærerne blev der vel ingen anden Udveie til, end at de maatte tages af Stipendierne. Derved fik Disciplerne mindre, men jeg troer ikke at deres Forældre kunde fortryde derpaa, naar det fradragne blev anvendt til saa herlig en Brug, og deres Børn fik faa meget desbedre Underviisning. Men som der altid ere fattige Børn, som ikke kunde undvære det, og dog vare ypperlig oplagte til Studeringer, maatte der og sørges for dem; Og dette var ei heller faa vanskeligt, naar Stipendierne bleve uddeelte i Forhold til enhvers Flid og Trang. Nu nyde de alle næsten ligemeget, men naar Udbyttet blev

ulige og forholdsmæssig, fulgte det af sig selv, at de fattige enten maatte vare flittige, eller forlade Skolen; og de mere velhavende var Tabet ikke faa føleligt. Men i Henseende til de sidste, og fordi det altid er mere kierkomment, hvad som har Navn af Tillæg bestemt til at belønne Fortienester, ønskede jeg man

29

vilde gjøre følgende Indretning med Skole-Stipendierne: Naar det, Hørerne fik, var fradraget, inddele del overblevne i to lige Parter, hvoraf den eene skulde være Stipendium, den anden Flidsbelønning for Disciplerne. I Stipendiums Uddeeling skulde have Hensigt til Fattigdom, i Flidsbelønningernes til Flittighed allene: Af Stipendium fik de Fattige meest, og i Forhold, som de vare fattige til; Flidsbelønningerne nød de allene, som lagde besynderlig Vind paa Studeringer, og det i Forhold til den Fremgang enhver gjorde, enten de vare fattige eller rige. Paa denne Maade havde ingen at klage over andre, end sig selv, og denne Indretning allene troer jeg vilde gjøre en forunderlig Virkning, naar kun Ligningen skeete med Redelighed og Upartiskhed, hvilket maatte være Skoleherrens Sag at have Tilsyn med. Der skulde og holdes skarp Examen over Disciplerne, og en andre beholdes tilbage, end gode og flittige Hoveder: Og da derved Disciplenes Tal mærkelig aftog; vilde det neppe kunde kiendes, som fragik Stipendierne til Lærernes Løn.

Ligesom man nu fik dueligere Lærere ved Skolernes Underlectier, saa kunde og Videnskaberne blive fordeelte. Historien og Jords besskrivningen beroe allene paa Hukommelsen,

30

som er stærkest i Barndommen. De Poster, som udkræve en større Eftertanke, en stærkere Anspændelse af Indbildnings- og Domme-Kraften, kunde gjemmes til en moednere Alder, og altsaa opsættes til de øverste Lectier. Skiønt jeg veed ikke engang, hvorvidt dette behøvedes; man seer at Børn i de Danske Skoler lære meget tilig Regnekunst, som vist kræver megen Eftertanke, og derimod er det meget neppe at man kan præke nogle faae Mathematiske Propositioner i Discipler af Mesterlectie.

Jeg vilde ikke have det formeent nogen Skolelærer at søge anden Befordring, som det forhen har været Conrectorerne forbudt at søge Præstekald. Thi omendskiønt Skolevæsenet, naar det blev sat paa den Fod, jeg har foreslaget, blev langt behageligere, end det forhen har været; saa er det dog fortrædeligt nok i sig selv til at gjøre Folk kiede deraf, naar det ikke træffer paa nogle visse egne Hoveder, som af Naturen synes bestemte hertil. Vi have bedrøvelige Exempler nok paa hvad Træghed og Ulyst det giver, at Skolelærerne blive for gamle i Embedet, derimod give Forandringer og Afvexkinger nyt Liv, naar der kun passes en Middelvei med dem. Alt for hastige maatte de ikke være; thi faa forvirredes Disciplene ved Metoder, og Læreren gik bort,

31

just nu, da han havde erhvervet sig nogen Erfaring, og skulde gjøre den meeste Nytte Sex Aar tænker jeg kunde bestemmes, at en Person skulde have været ved Skole-Embedet, inden han maatte søge om Befordring til Prædikestolen, men saa maatte han og have en god Befordring. Fornemmelig vilde jeg saa have seet paa hans Flid ved Skolen, for. baade snarere og bedre at blive hiulpen. Naar der nu blev ledigt i en Skole, kunde Hørerne nok stige fra en slettere Plads til en bedre, uden dog at forlade deres Lectie. Det skulde være Alderen i Embeder, og ikke Lectiens Nummer, som bestemte Rangen imellem Hørerne, dog at de Graduerede havde Fortrinnet. Indkomsterne kunde byttes ved saadan Leilighed, og Hørerne dog ikke have nødig at qvittere deres Lectie. Videnskaberne følger det af sig selv skulde saaledes for deeles som enhver Lærer havde meest lagt sig efter een Videnskab i Besynderlighed. Naar disse Indretninger bleve iværksatte, troer jeg ikke det behøvedes at foreskrive noget om Underviisningsmaaden; efterdi naar Lærerne havde Duelighed og Smag, lode de det nok af sig selv see; og de traf best den rette Middelvei imellem det falske og sande Pedanterie ved Hielp af Erfaring. Men for det første gjorde man nok best i, helst at see paa Academici ved Skole-Embedernes Be-

32

sættelse, for at faae den gamle Slændrian dessnarere bort, og den Smag i Videnskaberne indført, som nu er brugelig i Europa, og har sin Grund i en ufordervet og naturlig Fornemmelse af det virkelig skønne og nyttige.

1

Trykt i det Kongel. privilegerede Bogtrykkerie.

Raisonnemens

over

Kiøbenhavns

Universitet.

Af Forfatteren af

Upartisk Undersøgelse, om de academiske Examina ere Videnskaberne og Lærdommen til Gavn eller Skade.

2

3

Fortale.

Jeg har kaldet disse Betragtninger over Universitetet, Raisonnemens, og jeg faaer taale det, at man kalder mig selv Raisonneur. Men jeg ønsker, man maa finde, at jeg ikke har raisonneret uden efter Grunde og Erfaring. Jeg har studeret ved Kiøbenhavns Universitet i mange Aar, og havt Leylighed at sammenligne det med nogle tydske Academier. Hvad jeg ved denne Sammenligning har fundet, er det, jeg her fremlægger, og som jeg agter, ifald min Tid tillader det, at fortsætte, og end videre at forøge med Betragtninger over vore Gymnasier og Skoler.

Ved den Anledning vil jeg siden faae meer Leylighed til at tale om den Plan, som Philokalus i sin smukke Afhandling om Studeringers nærværende Tilstand og bedre Indretning

har foreslaget, og om de Erindringer, som han tillige har gjort mod nogle af mine

4

Fortale.

Forslag til de academiske Examiners Afskaffelse. Imidlertid vil han allerede her finde adskillige Stykker af sin Plan berørte og prøvede. Det skal være mig kiært, om han ogsaa vil aabne mig sine Tanker om de nye Forslage, jeg her har vovet angaaende Universitetet. Han skal finde, at det koster mig liden Overvindelse at opofre et Indfald, naar jeg finder det ugrundet; og jeg vil ansee det som et Beviis paa, at jeg har truffet det rette, naar en Mand af hans Indsigt og Erfaring samtykker det.

I det øvrige vil jeg bede at troe, at det aldrig har været min Agt, at fornærme nogen af Universitetets Lærere, af hvilke der ere mange, som jeg er meget forbunden, og ingen, som jeg har det allerringeste udstaaendes med. Mit eneste Ønske har været, at see Studeringer satte i den Drift i mit Fædreneland, at vi ikke meer skulde føle den ydmygende Forskiel imellem et dansk og et tydsk Universitet, som nu falder saa kiendelig i Øyne.

5

Om Videnskabers og Studeringers Tilstand i Danmark.

Naar man kiender vor Universitets Forfatning, og betragter Videnskabernes og Lærdommens Tilstand i Landet, saa bliver man et Misforhold vaer imellem Landets Universitet, og Landets Oplysning, som paa den ene Side behager, men paa den anden opvækker Forundring.

6

Videnskabernes Tilstand hos os er aldeles ikke slet, naar man betragter den med upartiske Øyne. Jeg tilstaaer, vi have ikke mange eller store Originallærde; men disses Antal er i ethvert Land lidet, og deres Indflydelse paa den almindelige Oplysning ikke betydelig. Disse burde først og snarest søges ved

Universitetet, og naar der ikke findes mange, bør man ikke undres over, at der ikke findes mange andensteds. Men lad os ogsaa ikke have mange Lærde, som have bragt det til en overordentlig Høyde i Videnskaberne, som have udbredet en eller anden Videnskabs Grendserkiendelig, eller sat en mærkelig Periode i Literaturens Fremgang! Vi have dog en Mængde vel oplyste Folk i alle Stænder; og iblant de Lærde mange vel studerede Mænd, som gjøre enhver sin Videnskab Ære. Man kan ikke med Billighed sige, at nogen Videnskab er gandske forsømt hos os, og naar jeg sammenligner os i Indsigt og Lærdom med vore Naboer de Tydske, seer jeg slet ikke, at vi have Aarsag at skamme os for vor Oplysning. Men det forstaaer sig, man bør ikke glemme det Forspring, som disse naturligviis formedelst deres Naboelaug med andre tidligere polerede Nationer have for os, og de fordeelagtige Omstændigheder, hvor-

7

under en stor og talriig Nation dyrker Videnskaberne, frem for en liden og indskrænket.

Man kan ikke sige, at vi nogen Tid ere blevne staaende paa eet Sted i Videnskabernes Dyrkelse. Vi have stedse rykket frem, og lige saavel som andre Folk tiltaget fra Tid til anden i Indsigt og Oplysning. Jeg troer, man vil finde en mærkelig Forskiel, naar man sammenligner Videnskabernes nærværende Tilstand hos os med deres Tilstand for 20 til 30 Aar siden. Man vil finde, at visse Videnskaber, som den Gang enten intet, eller lidet kiendtes, dyrkes nu med Flid og Lykke, og at vi i andre have vundet en kiendelig Tilvext. Man vil see, at den gode Smag i alle Videnskaber har tiltaget med stærke Skridt, og faaet en mærkelig Indgang hos Lærde af alle Faculteter.

Men det er Videnskabernes Tilstand, jeg roeser, og ikke Studeringers. Og at der er stor Forskiel imellem begge disse Ting, har den Mand, som under Navn af Philokalus har gjort mig den Ære at prøve min upartiske Undersøgelse om de academiske Examina, med god Grund erindret. Videnskaberne have stedse været i Tiltagelse hos os, imens Stude-

8

tinger ere forblevne næsten paa een Fod. Fra Reformationen af indtil vore Tider har vore Studeringers Plan og Indretning været omtrent den samme. Vel har man i denne Tid gjort Forandringer, og væsentlige Forandringer med vore Skoler; hvoraf nogle have været meget viselig udtænkte. Men de fleste og beste have alligevel sigtet til at reglere Skolernes Oeconomie og at sørge for deres Midlers bedre Forvaltning; og de faa, som have havt Studeringers bedre Indretning til Hensigt, have ingen ret Nytte kundet gjøre, fordi Skolerne stode i faa nøye en Forbindelse med Universitetet, at, saa længe man lod dette urørt og i sin gamle Forfatning, maatte Skolevæsenet ogsaa omtrent blive det samme, det altid havde været. Og Universitetet lader det til, man har troet, var uforbederligt. Alting er derfor blevet der paa den gamle Fod i Henseende til Ungdommens Overhørelser, til Professorernes Forelæsninger, o. s. v. Man har troet, der behøvedes ikke andet for at holde Akademiet i sin gamle Flor, end at erindre Professorerne Tid efter anden om at holde smukt deres aarlige Disputatser, og saa at forsyne Akademiet med Lærere for et heelt Seculum.

9

Denne Misproportion imellem Videnskabers og Studeringers Forfatning i et Land bør ikke sette nogen i Forundring, som kiender de Grunde, Philokalus i sin Afhandling om Studeringers nærværende Tilstand og bedre Indretning har anført. Jeg lægger endnu til, at den store Communication, vi staae i med andre slebne Folk, i sær med de Tydske, tillader os ikke at blive længe uvidende om de Indsigter og Videnskaber, som dyrkes hos dem. Vi befænges snart med det Gode, de ene, saa vel som med deres Daarligheder. Vi have intet Mode-Academie i Kiøbenhavn; og dog faae vi de Tydskes Moder jaa rigtig, som om der holdtes Forelæsninger over dem i Hovedstaden. Hvi skulde vi da ikke ogsaa faae deres Videnskaber? Vi faae dem rigtig, men ligesom Moderne, først, efterat de ere blevne gamle hos dem. Saaledes har efterhaanden den Wolffiske og Dariesiske Philosophie, Naturhistorien, de oeconomiske og skiønne Videnskaber passeret Elven, for at opslaae deres Boepæl jblant os, og der er Haab om, at den gode Smag i den hellige, saavel som profane Philologie vil udbrede sig med store Skridt, og vise sin Indflydelse saavel paa vore Prækestole, som paa vore Skoler.

10

Mangler ved Kiøbenhavns Universitet. 1.) Den første og fornemste Mangel er, at Universitetet er anlagt i en Hovedstad. Men denne Mangel har allerede en anden Patriot forekommet mig i at beskrive, og jeg vil her allene laane hans Ord. (*) „Levemanden er i saadan en Stad kostbar. Professorerne maae derfor lønnes vel; thi det, som de kunde vente at vinde ved deres Forelæsninger, er lidet. Den største Deel af de Studerende er fattig, og Stedets Levemaade gjør dem endnu fattigere. De nødes til at dele deres Tid imellem Underviisning i Borgerhuse og Professorernes Forelæsninger, og at undervise andre, imens de endnu behøve at undervises selv. Saadan en Stad har tusende Adspredelser baade for Lærere og lærende. Jeg vil ikke tale om den Mængde offentlige Lystigheder og Fornøjelser, som følge med Hoffets Nærværelse, saasom Comoedier, Masqverader, Concerter, o. s. v. thi disse adsprede meer Penge, end Tid, og man kunde gierne taale, at en

Lærer saavel som Lærende, naar de begge havde anvendt Dagen vel, toge et Par Aftener om Ugen Deel i en anstændig Fornøjelse. Men der ere andre Adspredelser, som ere endnu vigtigere end disse."

11

„Professorerne, hvis kiæreste Omgang, endog i deres Friheds og Fornøjelses Timer, burde være deres Tilhørere og Studenter, drages i en stor Bye i et tidsspildende Bekiendtskab med Familier af andre Stænder, hvis Tænkemaade og Levemaade fordærver dem. De efterabe disses Pppighed, Forfængelighed, Fornøjelser. De lægge Vind paa at udmærke sig ved Traktering, ved Titler, ved Forbindelser, som kunne skaffe dem Anseelse, og tabe Smagen paa den Ære, som vindes ved Lærdom, fordi den ikke paaskiønnes i deres Selskaber. De jage efter de Stores Yndest, og foragte de Studerendes. Og da de høye Collegier gemeenlig ere, hvor Hoffet er, saa stræbe de vel ofte at erhverve sig en Plads i disse, for at svinge sig over deres Stand, og afdrage sig saaledes alt meer og meer fra deres Stands Forretninger, som omsider blive dem væmmelige."

„For de Studerende falder Æmulationen, denne mægtige Drivefieder hos unge Gemytter, næsten gandke bort i en stor Stad, eller taber i det mindste meget af sin Braad. De ere her alt for meget blandede med Folk af andre Stænder, hvis Veye til Lykken, som ere forskellige fra deres, forvirre og adspredte dem. De unge

12

Mennesker faae alt for tilig Smag paa det, man kalder at gjøre sin Lykke, og i Stedet for i nogle Aar rolig at anvende al deres Tid og Omsorg paa at erholde Middellet dertil, nemlig Indsigt og Lærdom, jage de strax efter Øyemedet, og forledes let til at gaae de Krumveye til Lykken, Hvoraf Hovedstaden stiller dem saa mange for Øyne. De blive urolige i Henseende til det Tilkommende, og tabe den stadige Sindsforfatning, som behøves til Studeringer."

„Alle disse Uleyligheder falde bort ved en liden Bye. Levemaaden er der af sig selv lettere, og man kan ved Politieanstalter tvinge den, naar Stedet har sin største Næring af Universitetet. Professorer og Studenter udgjøre her et samlet Legeme: de dele deres Arbeyder og Fornøjelser med hinanden, og ere hinandens bestandige Vægtene og Paapassere. Lærerne see sig ikke omgivne med andre Gienstande, end saadanne, som kunne minde dem om deres Pligter; og deres Flid og Vindskibelighed bliver igien en mægtig Opmuntring for Ungdommen. Den slaviske Frygt og Høyagtelse, hvormed mange af vore Studerende nu skue op paa deres Lærere, og den Haanhed, hvormed disse ofte see ned til en Student, tabes meget,

13

naar de, ved at blive hinandens fornemste Omgang, lære at kiende hinandens Fordele og Skrøbeligheder nøyere. Thi hvem skal en Professor paa et lidet Sted omgaaes med, uden med sine Colleger og Tilhørere? Men Collegers Venskab varer ikke længe, og en Professors Tilslugt bliver omsider hans Studenter. Af disse gjør han sig Partier, og hans Anseelse og Fordeel voxer, jo stærkere hans Partie bliver. Vel er det os ikke ubekendt, hvor mange Misfornøjelser og Ubehageligheder saadanne Partier forvolde ved Universiteterne i de smaae Steder; men det kan nu ikke anderledes være iblant de Lærde; og det skader heller ikke stort; thi de holde paa den anden Side saadant et Universitet i bestandig Liv og Munterhed, og bevare det fra en Dorskhed, som er skadeligere end den hidsigste Partieaand. Vi forbigaae andre Fordele i Henseende til Disciplinen og andet, som et Universitet paa et lidet Sted kan betiene sig af."

2.) Docenternes Antal er for ringe imod de Studerendes. Et eneste Universitet i to Riger burde have en stor Mængde Studerende, naar disse søgte til Universitetet, allene for at studere; og da kunde et Antal af 14. til

14

Docenter ikke være tilstrækkeligt til at give de fornødne Forelæsninger i alle Videnskabernes Dele efter enhvers Tilliid, Lyst og Bestemmelse. Imidlertid kunde man lade det gielde med de tre øverste Faculteter, det theologiske, juridiske og medicinske, hvilke kunne synes at have et tilstrækkeligt Antal nok af Lærere. Men det filosofiske Facultet, som indbefatter saa mange og forskellige Videnskaber, har ikkun een Lærer for hver Videnskab; og dette er meget for lidet. De Studerende maae have nogle at gaae i Valg i. Enhver Docent er ikke lige skikket til at erhverve sig de Unges Fortrolighed. En kan have Lærdom, men fattes Gaver til at lære: han kan være god til privat Raadførsel; men, er han ene Docent i en Videnskab, seer det vist ilde ud for den allerstørste Deel af hans Tilhørere. Og hvad! om en Videnskab til Ulykke har faaet en Lærer, som ikke er den voxen, og ikke kan blive den voxen; saa er det jo saa godt, som om denne Videnskab ikke lærtes ved Universitetet, naar den har ikkun denne eneste Docent. Desuden er det fornødent for Lærerne selv, at de have Rivaler, som kunne holde dem i Munterhed. Den ene maae frygte for, at den anden kunde berøve ham sine Tilhørere, spilde ham sin Credit. Er der ikkun een Lærer i

15

en Videnskab, kan han altid være vis paa at beholde et lidet Antal af Tilhørere; han maae læse nok saa maadeligt eller skiødesløst. Hans Ukyndighed eller Magelighed falder ikke saa meget i Øynene, fordi man har ingen dueligere eller flittigere at sammenholde ham med.

3.) Ikkun den halve Deel af de Lærere, som ere berettigede og forbundne til at lære ved Universitetet, læser virkelig. Jeg vil ikke sige, at de jo tilbyde sig at læse, og virkelig mene disse Tilbud meer, end det Løfte de aarlig gjøre om at disputere V. D. Det er en Lyst at see vore aarlige Lectionscataloger. Efter dem at dømme læses ved vor Universitet i alle Videnskabernes Dele. Der er næsten ingen Videnskab forglemt. I Oeconomien, i Naturhistorien, i Statsvidenskabene, i de skiønne Videnskaber, i alting tilbyde sig Mænd at læse, som jeg vist troer, kunde holde hvad de love. Men læser alligevel den halve Deel? Man besøge vore Læreres Høresale, og man skal finde lutter Tomhed hos dem, som ikke ere Examinatores, de maae for Resten være saa bekiendt-duelige Mænd, som de ville; men derimod Vrimmel og Støi nok Hos dem, som examinere, allerhelst naar disse forstaae Bene-Oeconomien tilgavns. Hvad Nytte

16

gjøre nu de Mænd, som ikke examinere? Eller som ere beskikkede i Videnskaber, hvori der ikke examineres? Jeg veed vel, de ere undskyldte, at de ingen Nytte gjøre; thi hvad kunne de gjøre meer, end tilbyde deres Tieneste? Men er det ikke dog en Ulykke, at en slet Forfatning skal kunne undskylde dem?

4.) De academiske Examina ere derfor en Hovedmangel ved vor Universitets Forfatning, som maa raades Bød paa, ifald ikke den halve Deel af Lærerne skal blive i en ævig Inactivitet, og den anden halve Deel ævig sysselsætte sig med at foredrage Videnskabernes første Elementer for den raæste Ungdom. Jeg taler nu ikke om den første Examen eller Depositsen; thi denne gaaer Academiet mindre an, end Skolerne, og her har jeg foresat mig at tale om Academiet. Det er ikkun den philosophiske og theologiske Examen, jeg har med at gjøre. Jeg har allerede i min upartiske Undersøgelse o. s. v. veyet disse Examiners Værdie, og viist, hvad skadelige Følger de have for Studeringer i den Forfatning, hvori de nu ere. Her vil jeg lægge endnu en anden Virkning til, som de have paa Professorernes Forelæsninger ved Academiet. Disse ere indrettede blot for Examina,

17

følgelig holdes ikke Forelæsninger i andre Kundskaber, end de, som profiteres til en Examen. Jeg har kiendt det theologiske Facultet, da der intet blev læst, af alle den theologiske Literaturs Dele, uden den blotte Dogmatik, og nogle Ascetiske Collegier over et og andet Stykke af det Nye Testament. Jeg kalder dem Ascetiske, endskiønt de udgaves for Exegetiske; men hver Time var en ordentlig Præken, saa god, som man kunde høre den i Kirken, kun at den var paa Latin; og paa denne Maade, erindrer jeg, at 2, om ikke 3 Aar gik bort med at forklare de smaae Johannis Breve. Intet egentlig exegetisk Collegium over nogen Deel af det N. T.! intet over Kirkehistorien! intet over den theologiske Moral! intet over den naturlige Theologie! Jeg vil ikke tale om mindre væsentlige Stykker af den theologiske Literatur. Jeg taler om det theologiske Facultet fra den Tid, jeg kiendte det selv. Det kan have forandret sig i dette Stykke. En Cramer i det mindste kan umuelig indskrænke sig til Dogmatik og Ascetik. Men det maae have forandret sig saa meget, som det vil, saa begriber jeg let, at Dogmatik maae blive de theologiske Professorers Hovedlæsning, saa længe den, og den allene kræves ved den theologiske Examen. Sin Dogmatik maa en Kandidat

18

vide, til hvad Karacteer han gaaer op. Den Exegetik, som kræves af ham, er ikke meer, end den, der kræves af en Kandidat til den første Examen; for dens Skyld behøver han altsaa ikke at høre noget Exegetisk Collegium.

Anderledes var det heller ikke i den Tid, jeg kiendte Academiet, med det philosophiske Facultet. Logik og Metaphysik læstes, og i nogle Aar, om jeg mindes ret, over Baumeisters Definitioner. Af andre philosophiske Collegier vidste man intet. Derfor saae man ogsaa den Hunger, der var paa vore Studerende efter Philosophie, da Biskop Gunnerus begyndte at Holde philosophiske Forelæsninger. Naturens Ret var en Hemmelighed, som maaskee nogle saa Lovkyndighedens Disciple havde faaet Lov at kige lidet ind i, men hvorfra de andre Fakulteter indtil denne Tid vare gandske udelukke. I samme Forfatning var Naturvidenskabene, indtil Prof. Kratzenstein kom til Landet. I Mathematiken torde man ikke være klog over nogle Bøger i Euclides; hvem, som vilde vide noget af den anvendte Mathematik, maatte oplede private Lærere, eller hielpe sig, som han kunde, selv. Intet Collegium over Fædrenelandets Historie, eller den almindelige Historie,

19

eller andre Nationers Statsforfatning! Horazes Carmen-seculare og nogle Stumper af romerske Antiquiteter var vor latinske Philologie; og den grædske bestod i nogle saa Timers Forelæsninger over Gesners Chrestomathie. Intet philologisk Collegium over det Nye Testament; intet over de grædske Profanskribenter. Den orientalske Philologie giemmer jeg tilsidst, fordi den fortienner en Undtagelse. Etatsraad Kall maa man

give den Lov, at han altid har holdt Forelæsninger, hvoraf endogsaa de, som ikke stundede efter en Examen, kunde have Nytte.

See! saaledes læsts Collegier ved et Academie, hvor man hører Collegier allene eller fornemmelig for en Examens Skyld. Det hjælper ikke, at man besætter saadant et Academie med de dueligste Mand fra alle Verdens Hjørner. Den maadeligste Mand kan her gjøre den samme Nytte, som den allerdueligste. Han behøver kun at vide lidet meer, end de, der slet intet vide, saa kan han forrette sit Embede saa got, som den allerbeste. Udfordres det, at han til Parade skal tilbyde sig i Lectionscatalogus at læse over Ting af en høyere Sphære;

20

det kan han ogsaa; thi han veed vel, at ingen let skal forlange af ham at opfylde sit Tilbud.

5.) Den Maade, hvorpaa Professorerne lønnes ved Universitetet, er slet ikke til Studerings Opmuntring. Man tænke ikke, at jeg her vil bestride Professorernes store Indkomster, eller betage dem deres Jordegodser. Ney, jeg seer ikke, hvad der med Billighed kan siges imod nogen af Delene. Hvilken Patriot kan misunde dem deres Bøndergods, naar man veed, at de Høylærdes Bønder leve og ansees som Herremænd ikke allene imod andre Proprietairers, men ogsaa imod Kongens Bønder? Naar den Maade, hvorpaa en Betient hæver sine Indkomster, er baade for ham selv den sikkerste, og for andre gavnlig, saa seer jeg ikke, hvorfor man skulde ønske den forandret. Og hvad Professorernes Indkomster selv angaaer, saa bør man ikke ansee dem for at være for store, saa længe man intet har imod en Toldinspecteurs, en Postdirecteurs, og flere kongelige Betienters Indkomster. Hvorfor skulde en lærd Mand ikke kunne leve ligesaa anstændig og beqvemmelig, som en anden kongelig Betient! hvi vilde man misunde ham, om han havde noget tilovers, til at anvende paa et Bibliothek, eller om han

21

kunde efterlade sine Børn noget? Herimod har jeg altsaa intet at erindre. Universitetet bør beholde sine CORPORA. Men jeg troer, det havde været gavnligt, om man fra Begyndelsen af, i Stedet for 12 eller 14 CORPORA (thi saamange, troer jeg, er der) havde ikkun ladet blive 6 eller 8 for 6 eller 8 af de fortienteste Professorer; og anslaget de øvrige CORPORA Academica i Penge, hvoraf man havde taget ringere Lønninger til de andre Professorer. Man kunde paa denne Maade lønnet et større Antal Lærere, og lønnet dem alle. Nu har en Professor ved Academiet enten ingen eller gode Indkomster; de unge ingen, de gamle gode. Jeg taler her om Professores designati; thi de i nyere Tider beskikkede faa Professores extraordinarii, som lønnes for at docere ved Academiet, er en, i sig selv ypperlig, Indretning, som ikke vedkommer Universitetets Forfatning. Naar en Mand bliver designatus, har han som designatus, i mange Aar intet at leve af, uden det Haab, at han engang vil faae et got Levebrød. Dette Haab kan ikke glippe ham. Han ønsker sig ikkun et langt Liv, for at naae og nyde sit CORPUS; og kan Magelighed blive et Middel til at forlænge hans Dage, hvorfor skulde han ikke betjene sig der-

22

af? Men det værste er, at hans ældre Colleger have det samme Middel i Hænder til at forlænge deres. Saadan en Mand savner det største Motiv til Flid og Stræbsomhed; thi han veed, at han med de største Fortienester dog ikke naaer tiligere til Corpus, end Lykken vil, og at han uden al Fortieneste naaer dertil engang, naar han først er i Touren. Det torde derfor vel hænde sig, at manges Professor var i sit 40de Aar, da han fik et Corpus, ligesaa vidt i sine Videnskaber, som han var i det 25de da han blev designatus. Hvor Anciennitet bliver anseet for Fortieneste, og berettiger en Mand til større Ære og Belønninger, end andre; der kan den største Dosmer have Haab om at døe en fortient og æret Mand: han behøver kun at skaane sit dyrebare Liv for megen Hovedbrud og Nattevaagen.

6.) Dette Uhyre af Anciennitet, for hvis Skyld manges Duelig har forbandet sin Ungdom, og manges Dosmer drevet Afguderie med sine graae Haar, giver mig Anledning til at tale om en anden betydelig Mangel ved Universitetet i Henseende til Professorernes Beskikkelse. Philokalus kalder det „en forskrækkelig Indretning med Professorer, som ere designati til alle Videnskaber uden Forskiel." Han

23

har Ret. Men jeg holder denne Indretning ikke saa vel forskrækkelig deri, at der ere Professores designati til alle Videnskaber uden Forskiel, som deri, at en Mand designeres til at nyde et got Levebrød om 10 eller 20 Aar, enten han imidlertid gjør sig værdig til at beklæde det, eller ikke, og enten der imidlertid ved eller uden for Academiet findes en anden Mand, som er meer skikket og værdigere til at nyde den ledige Profession, end den designerte Professor. Thi, man maa tilstaae mig, at en Mand kan i sit 24de Aar fortiene at være Professor, og ikke fortiene at være det i sit 40de, naar han fra det 24de til 40de Aar har lagt sig paa den lade Side af Mangel paa Opmuntring, og fordi han vidste, at den Belønning, han havde i Sigte, ikke kunde glippe ham. Har han derimod ikkun et indskrænket Haab, maae han være bange for Rivaler baade ved og uden for Academiet, som ved forefaldende Vacancer kunde støde ham fra hans Haab; saa vil han søge at gjøre sig

ligesaa duelig til at nyde et Corpus Academicum i sit 40de Aar, som han var duelig og værdig til at komme ind i Professorernes Orden i sit 24de; og var da en udelig Mand i sin Ungdom sluppet til at blive Professor, saa fik man Tid til at lære at kiende ham;

24

han fik da at lade sig nøye med den liden Løn, han havde faaet fra Begyndelsen, og man kunde ved forefaldende Vacance af et Corpus give det bort til en meer fortient Mand. Men nu maa en Designatus i Kraft af sin Bestalling, Have det vacante Corpus, enten han fra sin Designations Tid af har lagt i Dvale, eller viist sig ved Flid i Skrifter og Forelæsninger. Og er imidlertid paa et andet Sted en anden Mand opstaaet, som den vacante Profession aabenbar bedre kunde være tient med, saa hielper det ikke; denne maae nøyes med tomme Berømmelser, naar den anden gaaer af med Belønningen. See! det er den store Feyl ved de academiske Designationer. Men for Resten seer jeg ikke, hvad det kunde skade, om et Professorat i Mathematiken tilfaldt en Lingvist, eller et i Philologien kom til en Mathematicus; naar kun ikke en Lingvist var nødt til, fordi han kaldtes Prof. Mathem., at læse i Mathematiken, eller en Mathematicus, fordi han kaldtes Profcssor lingvarum, at læse i Sprogene. Ved Academiet i Leipzig er den samme Indretning, om jeg veed ret; men den gjør der ingen Skade. En Professor kan der ogsaa ofte bære Navn af en Videnskab, hvoraf han intet forstaaer; men han forstaaer dog noget.

25

og han læser i det, han forstaaer, og overlader til en anden af sine Colleger, der har lagt sig efter den Videnskab, som han bær Navnet af, og bær maaskee Navnet af en anden, som den første har lagt sig efter, at læse i den, han forstaaer. Saaledes bliver ingen Videnskab tom, men enhver læser i det, han har Indsigt i, ubekymret om, hvad han kaldes. Naar det var saaledes ved vor Universitet, saa skulde det ikke havt saa megen Skade, at Professionen i det grædske Sprog var faldet til en Mand, som forstod meer af politiske Videnskaber, end af det grædske Sprog. Thi Manden havde da gjort Nytte med den Videnskab, han forstod, og overladt til en anden af sine Colleger at holde Forelæsninger i det Grædske. For de Studerende havde det jo været det samme. Men naar de Docerendes Antal er faa indskrænket, at der ikkun er een eneste Docent bestemt til at læse i en Videnskab, og en anden, som har lagt sig efter samme Videnskab, ingen Belønning kan finde ved Academiet, med mindre han skal tage den fra den første, sfaa opstaae saadanne Uordener, som de, Philokalus klager over, og saa er det vist nok slet bestilt med Universitetet. Men lad os afskaffe de academiske Examina! Lad os opmuntre de unge Magistre og

26

Decani til at vise sig ved Forelæsninger og Skrifter! Lad dem see Haab for sig at blive Professorer med ringere og større Løn, alt som de vise Fortienester til! Lad os afskaffe disse Designationer, som støde den gamle Dosmer frem, og gjøre at den vittige Unge forfalder til Dovenskab! vi skulde da ikke mangle Docenter i alle Viden skaber ved Universitetet, eller være angst før, ifald en Professor i en eller anden Videnskab gaaer af, hvorledes vi skulde faae hans Plads besat.

7.) En Patron for et Universitet kan gjøre Videnskaber og Studeringer stor Nytte, naar han er en Herre af en udvidet og opløftet Sjel, som har en almindelig Kierlighed for alle Videnskaber, og ingen Prædilection for visse, hvilke han paa de andres Regning følger at bringe i Veyret: Naar han har Forstand og Myndighed nok til at holde Lærerne ved Universitetet i tilbørlig Respect, og Mod nok til at afvise alle de vindesyge Forslage, og alle de nedrige Smigrerier, hvorpaa de Lærdes Egennytte er saa vittig. Men anseer han sig som Oldermænd for et Laug, hvis Pligt det er at handthæve alle de Rettigheder og Vedtægter, som Universitetet har anmasset sig paa andre Societeters

27

og paa det Almindeliges Bekostning: troer han, at en Professorsøn kan blive Professor med ringere Dueligheder, end en anden, fordi han er en Laugsbroders Søn: misbruger han sin Post til at befordre sine udelige Clienter: — saa bort med ham! Studeringer behøve ingen Oldermænd.

Jeg har faaledes anført de Mangler, som jeg holder for de væsentligste ved vor Universitet. Jeg vil nu ogsaa vove nogle Forslag til deres Afhjelpning.

Om Universitetets Forflytning fra Hovedstaden.

Ønskeligt var det vist nok, at Universitetet kunde forflyttes fra Hovedstaden. Deri troer jeg, at alle de ere enige, som kjende de mangfoldige Hindringer, der ligge i Veyen for Studeringers Drift i en stor Stad, og derimod hvilke Opmuntninger der ere i en liden Bye til at dyrke dem. Man holde allene vor eget Ridderacademie i dets gode Tider mod Kiøbenhavns Universitet. Jeg troer, Sorøe Academie har fra dets Fornylse af allene udrettet mere got, jeg mener, udbredet meer Indsigt

28

og Oplysning, og dannet fleer Subjecter, end Kiøbenhavns Universitet, naar jeg ved Universitetet forstaaer dets Lærere, i dette og forrige Aarhundrede. Og dette siger jeg, saa langt fra at gjøre Ridderacademiets Lærere nogen utidig Compliment, som at fornærme Universitetets Lærere. Jeg troer, disse skulde, som de ere, og som de altid have været, udrettet det samme som hine, naar de havde været i deres Forfatning. Det er ikkun Forfatningen, jeg taler om, og i sær Stedet. Man maa gjøre saa mange Forandringer som man vil, med Kiøbenhavns Universitet. Det kan gandske vist ved fornuftige Forandringer forbedres meget; men blomstre vil det dog aldrig, saa længe det ikke forflyttes fra Hovedstaden. Her er ikkuns Spørsmaalet, om saadan en Forflytning for Omkostningernes Skyld er gjørlig? Og i fald man vidste Udveje til de fornødne Omkostninger, om det da ikke var gavnligere for Videnskaberne, at oprette et gandske nyt Academie ved Siden af Kiøbenhavns, for at ophæve det for Studeringer saa skadelige Monopolium, som Kiøbenhavns Universitet hidindtil har, og at befordre en nyttig Concurrence imellem de Lærde. Disse Fordele ere vist nok høyst vigtige. Men uden at tale om, at Bekostningerne af

er

29

et gandske nyt Academie vilde blive langt stærke, end de, det gamles Forflytning skulde udfordre; saa befrygter jeg, at Bekostningerne paa det nye Academie vilde være spildte, saa længe man lod Kiøbenhavns Academie blive i Kiøbenhavn. Dette vilde betiene sig af sine gamle Rettigheder, af sine herlige Stipendier, af sin Nærværelse ved Hoffet, til at underminere sin Rival. I Dag eller Morgen vilde det faae en mægtig Patron, som holdt det for Oldermands-Pligt at bringe det gamle Academie i Veyret paa det nye Academies Undergang. Seer man ikke hvad som skeer med Sorøe? Skulde dette Academies Forfald ikke for en god Deel være at tilskrive Moderacademiet? Jeg vil ikkun nævne een Omstændighed, som er mig bekendt; de som kjende Sorøe-Academie nøye-ere end jeg, vide maaskee flere. Ingen Adelsmand kan tage Sæde i Høyeste-Ret, førend han har underkastet sig en Examen i Lovkyndigheden. En ypperlig Anordning! Men det er ikke nok, at han underkaster sig denne Examen ved Ridderacademiet, at han der befindes dygtig til at forlade Academiet for at tiene det Almindelige. Han skal paa nye udstaae en Examen af Universitetets Lærere. Det er at sige, han skal begynde at studere paa nye igien, efterat han har fuldendt sine Studeringer ved et velindrettet og

30

vel forsynet Academie. Saa bliver Adelsmanden da heller ved Universitetet, og studerer der med alle, som han kan, end underkaster sig en dobbelt Examen. — Og saaledes taber Ridderacademiet sin Søgning og sin Anseelse ved disse Laugsprincipier.

Men! naar man veed Udveje til et af Delene, saa bør Universitetet i mine Tanker snarere forflyttes, end et nyt oprettes. Men derfor er jeg ikke imod et nyt Academies Oprettelse, naar vore Financer engang kom i den lykkelige Forfatning, at de taalede denne Udgivet, Kun for det første var det vel raadeligst, naar noget skulde gjøres, at forflytte Academiet. Men jeg seer meget vel de store Vanskeligheder, som møde ved dette Forslags Iværksættelse. Det er ikke allene Bekostningerne, der afskrække, endskiønt disse vist nok vilde blive meget anseelige. Men umueligt burde der ikke være at tilvejebringe dem. Har en Hertug af Meklenborg, blot til Trods for sine Landstænder, kunnet i vore Tider oprette et nyt Academie; hvi skulde da en Konge i Danmark, som har ubundne Hænder, og sit hele Folks ønsker for sig, ikke kunne forflytte et gammelt? Dog! Pengene at udfinde til saadan en Indretning, overlader jeg til andre, som kiende til vor Universitets

31

oekonomiske Forfatning meer end jeg. Jeg troer vist, de maatte kunne findes, naar det først blev Alvor at søge dem. Men det, som meest afskrækker mig, er den Ustadighed, som spores hos os i alle gode Anlæg, den Uredelighed og Søvnagtighed, som findes saa ofte hos dem, der betroes ti! at udføre vigtige Forslage. Skulde det Forslag, jeg her taler om, betroes saa: danne Folk til Iværksættelse, som lode det ligge paa Halvvejen, naar en Deel Penge allerede vare anvendte derpaa, som ved uredelige og egennyttige Betragtninger lode sig forsinke i deres Foretagende: saa gid jeg aldrig havde tænkt paa det! saa gid mine Blade aldrig komme for de Personers Øyne, som kunne billige Forslaget, og vide Midler til dets Iværksættelse! Man siger, at Dannemarks Ulykke har været Projectmagere, og man har ikke gandske Urer. Men man burde tillige ikke glemme at sige, at mange Gange ere de nyttigste Forslage blevne ikke alleene frugtesløse, men ogsaa skadelige, fordi man har maattet lade dem udføre ved dørske, uredelige og nedrige Folk. Projectmageren har altid maattet bære Skylden for Forslagets Udfald, fordi del er mageligere at sige: Projecter duer intet, end at undersøge og opdage alle de hemmelige Renker og Skiødesløsheder, hvorved det beste Project kan gjøres unyttigt.

32

Mit Forlag er da: at forlagge Kiøbenhavns Universitet til en Egn, hvor Levemaaden er lettere og tarveligere,

Sæderne simplere og renere, og Adspredelserne færre, end i Hovedstaden. Man kunde tillige vælge en Bye og Egn, som havde faa Næringsveye, og som ved et Universitet kunde hjælpes i Veyret. I Sielland er Levemaanden næsten allevegne dyr, fordi Hovedstaden opsluger alle Levnetsmidler, og betaler dem dyrt. Fyen kunde i Henseende til Levemaaden være beqvemmere, og i Odense fandt man allerede et lidet Anlag i det der værende Gymnasium, som kunde lette paa Bekostningerne. Men Odense er allerede for stor en Bye for et Academie, og den vilde blive endnu større ved dette. Jo mindre Bye, og jo længere fra Hoffet, desto bedre for Universitetet. I mine Tanker maatte man søge en liden Bye op i Jylland paa Grendserne af Slesvig, eller maaskee i Hertugdømmet Slesvig selv, hvor man knnde lægge Academiet hen. Man vilde der, foruden de omtalte Fordele, ogsaa naae denne, at man maaskee da kunde bevæge de Holstenske Studenter til at besøge det Danske Academie med meer Villighed, end de nu gjøre. Dette vilde blive en anseelig Vinding for Landet, og holde en stor Kapital inde, som nu aarlig ved de Holsteenske Studenter, som

33

besøge fremmede Universiteter, gaaer ud. Det Holsteenske Landsmandsskab er det største ved de fleste tyske Academier. Men det er troeligt, at Holstenerne vilde ligesaa gjerne søge til et dansk Academie, naar det laae beyleligere for dem, end Kiøbenhavns: og naar de kunde lære det samme der, som i Tydskland, saa seer jeg ingen Ubillighed i, at nøde dem til at opholde sig i det mindste i nogle Aar ved det danske Academie, førend de reyste udenlands. Sproget burde ingen Hindring gjøre; thi det danske Sprog forstaaes næsten overalt i Slesvig, endog mange Steder, hvor det Tydske prækes; og Holstenerne kunde gjerne lægge sig derefter. Sproget fortiener det vel; og maae de danske Studenter som gaae til tydske Universiteter, lægge sig efter det tydske Sprog, for at forstaae de tydske Forelæsninger; hvi kunde man ikke gjerne anmode Landets Undersaatter at lægge sig efter Landets Hovedsprog? Men, om man endelig holdt dette for ugjærligt, kunde man da ikke beskikke nogle tydske Professorer i alle Faculteter ved Academiet? Der vilde vel endog af Landets egne Børn blive dem, som vare skikkede, eller kunde gjøre sig skikkede til at holde Forelæsninger i begge Sprog. Og hvad? om man forflyttede det hele Gymnasium i Altona

34

derhen? det gjør dog, hvor det er, liden eller ingen Nytte, men forenet med Academiet kunde det gjøre megen. — Og siden jeg taler om et Gymnasium, som gjør liden Nytte, falder mig naturligviis vor danske Gymnasium i Odense ind, vor Seminarium Fridericianum i Bergen, vor Schola illuftris i Herlufsholm: skulde man ikke kunde anvende de Capiraler, som ere henlagte til disse Stiftelser, og som nu gjøre saa liden Nytte, til Academiets Forflytning? — Dog Penge at skaffe sammen, overlader jeg til andre, som kiende de mangfoldige Legater, der hist og her ere henlagde til Studeringers Forbedring. Aldrig troer jeg, de kunde bruges bedre, end til dette Forslags Iværksettelse.

Imidlertid seer jeg let, at denne Hovedforandring med Kiøbenhavns Universitet for det første ikke vil gaae for sig; og dog vilde jeg nødig, at man skulde opgive alle andre nyttige Forandringer, fordi Denne Hovedforandring ikke endnu og førend vore Financer komme i en bedre Forfatning, kan finde Sted. Jeg vil derfor forlade denne søde Drøm om et dansk Academie paa Grendserne af vor Konges tydske Stater, og allene forestaae saadanne Foran-

35

dringer, som bør kunne finde Sted, endog om Universitetet aldrig forflyttes fra Kiøbenhavn.

Forslage til Forandringer med Universitetet i Henseende til Lærernes Antal, Bestikkelse, og Lønning.

Saalænge Kiøbenhavns Universitetstal beholde sit lærde Monopolium, bør det i det mindste, som andre Societeter, der have Monopolium, holdes til at forsyne sig med saa tilstrækkeligt et Antal af alle Slags lærde Vahrer, at enhver Liebhaber efter sin forskiellige Smag, Tilbøyelighed, Tid, Alder, Egensindighed o.s.v. kan blive tilfredsstillet. Det er ikke nok, at der holdes en Lærer for hver Videnstab, om han ogsaa er den dueligste Mand. Ikke nok f. Ex., at der er en bestikket Lærer i Mathematiken, om han og besidder lige sikker Indsigt i alle Matematikens Dele. Han kan dog ikke læse over alle mathematiste Videnskaber paa een Gang, i eet Aar; han kan ikke vælge de Timer, som ere alle lige beqvemme; han kan nu og da forhindres ved Reyser, ved Sygdom, ved andre Tilfælde: og da bliver altid et Antal af Matematikens Elskere forlegen, og maa føle Følgerne af Monopolium. Det er ikke nok,

36

at Academiet er forsynet med gamle Lærere; det maae ogsaa have et Antal af unge, ikke allene for at afløse de gamle, men ogsaa for at holde dem muntre og aarvaagne, for at hindre dem fra Lunkenhed og Stolthed, og at nøde dem til at bekymre sig om Videnskabernes Tilvext, om Smagens Forandring i en og anden Videnskab, fra Tid til anden. Det er ikke nok, at det har nogle vel aflagde Lærere; det maae have andre, som ere slettere aflagde, og som ved Flid kunne tiene sig frem til bedre Belønninger.

I mine Tanker burde et Academie som Kiøbenhavns, naar det skulde blive der eneste i to Riger, ikke have et

mindre Antal af Lærere end imellem 40 og 50. Men ved Lærere forstaaer jeg ikke allene dem, som bære navn af Professorer, ikke allene dem, som bære Navn af Profefforer i en vis Videnskab: jeg forstaaer derved enhver, som virkelig holder Forelæsninger ved Academiet, han maae nu kaldes Professor, Doctor, Magister eller Decanus. Af Professorerne burde ikkun være tvende Klasser, ordinarii (ordentlige) og extraordinarii (overordentlige). Afordentlige Processorer skulde det theologiske og juridiske Facultet have hver 3, og det medicinske 4, og i

37

det philosophiske Facultet bleve følgende 10 Professorer, som hver bare Navn af en vis Videnskab; saasom i i den latinske Veltalenhed, I idet grædske Sprog, I i de orientalske Sprog,

I i Mathematik, I i Astronomie, I i Physik og Naturhistorie, I i Oeconomie, I i Historien, I i Philosophien, og endelig I i det danske Sprog og i de nordiske Antiquiteter. Tilsammen 20 Professores ordinarii. Disse

20 Professorer skulde udgjøre det akademiske Raad, være Confistoriales, og styre Universitetet. De bare vel Navn af et vist Facultet eller en vis Videnskab; men derfor havde de dog intet Monopolium: jeg vil sige, de skulde vel holde Forelæsninger i den Videnskab, hvortil de vare kaldede, men derfor kunde de ikke forbyde andre at læse i den samme, heller ikke vare de selv bundne og i indskrænkede til denne Videnskab allene. Havde f. Ex. en Profes. Juris Lyst at læse et Collegium over en latinsk eller grædsk Autor, skulde det ikke formenes ham; ligesaa lidet skulde det formenes en Professor i det latinske Sprog at læse over de romerske og danske Love.

Af overordentlige Professorer kunde i et Hvert af de 3 øverste Faculteter være 1 eller 2,

38

og i det philosophiske Facultet 5 til 6. Disse bare vel Navn af extraordinarii; men det Navn var ikke, som nu, en blot Titel. De vare virkelig ved Gage bundne til Academiet, og pligtige til at holde Forelæsninger; kunde ogsaa, naar de selv havde Lyst dertil, gjøre sig Haab om engang at blive ordinarii. De kunde tages deels af de ved Academiet docerende Doctores, Magistri og Decani, deels af Embedsmænd i Staden, som havde Lyst og Gaver til at docere; men disse kunde da ikke have Haab om at blive ordinarii, med mindre de vilde nedlægge deres Embede.

Professorernes Antal, de virkelig docerende Professorers Antal blev saaledes stedse imellem 30 og 40. De øvige Docenter bestode i unge Doctores, Magistre og Decani, som deels understøttede ved akademiske Stipendier, deels allene i Haab om engang at blive Professorer, Holdt private Forelæsninger, for hvilke de lode sig betale. Foruden disse burde Universitetet være forsynet med lønnede Lærere i de fornemste levende Sprog, saasom Engelsk, Fransk, Tydsk og Russisk.

39

Hvor saadant et Antal af Lærere skulde komme fra, er ikke vanskeligt at sige. De unge Doctores og Magisiri Decentes komme af sig selv, uden al anden Opmuntring, end Lyst til at lære, til at Viise sig, til at befordres. Man rydde ikkun alt det af Veyen, hvorved de gamle Lærere kunne undertrykke de unge, og hindre dem fra at Viise deres Dueligheder; saa vil man snart see en Mængde unge Docenter opstaae, som skulde kappes med de gamle om de Studerendes Biefald, og holde disse i bestandig Aarvaagenhed. Belønninger behøvede man ikke at udtænke for dem, andre end de, de selv kunde skaffe sig ved deres Flittighed. Men, da man dog allerede har et Slags lønnede Docenter ved Academiet, jeg mener Decani ved Communitetet, saa var det godt, at disse bleve giorte saa brugbare for Academiet, som mueligt. Jeg er enig med Philokalus i at afskaffe Disputeerøvelserne paa Klosteret, og i det Sled at gjøre Decani til Raadgivere og Ledere for de unge Studerende, som nyde dette Stipendium, om hvis Studeringer, Læsning og Levemaade de burde nøye underrette sig, og i visse Maader være ansvarlige derfor. Men jeg seer ikke, at man derfor behøvede at forsøge deres Løn, eller bebyrde Communitetet med nye

ed

40

Udgivter til Decani. De skulde dog ikke være paa Klosteret meer end den ene Time om Dagen, som de nu bør være der, og det Arbeyde, de fik, vilde, tænker jeg, blive dem behageligere, end Disputeerøvelserne. Men for at være forsikret om, at Blinde ikke undertiden bleve Blindes Ledere, saa vilde jeg tillige, at Provsten paa Communitetet, som for sit vigtige Embeds Skyld altid burde være Professor enten extraordinarius eller Ordinarius ved Academiet, holdt private Forelæsninger for sine Decani, hvori han underrettede dem om den beste Studeremaade, med Hensigt og Anvendelse paa de Feyl, som han havde mærket, at en og anden af dem havde begaaet paa Klosteret. Thi, jeg vilde, at, naar Disputeerøvelserne paa Klosteret afskaffedes, Provsten da selv ingen Commentales skulde beholde, men allene være forpligtet til i den Time, da Decani vare forsamlede paa Klosteret, at gaae fra det ene Bord til det andet, høre hvad der foretoges, sige sine

Tanker ved given Leylighed, og i sær bielægge de Tvistigheder, som af forskiellig Tænkemaade og Smag kunde opstaae imellem en Commentalis og hans Decanus; thi omendskiønt man ikke disputerede in forma, saa venter jeg dog, at mangen venlig Strid

41

vilde forefalde; og da var det godt, at en Mand var tilstede, der kunde ansees som Lærer baade for Decani og Commensales. — Men hvad? om Professores extraordinarii selv skulde finde sig tiende med at være Decani, for at nyde dette lidet Stipendium med til Hielp til deres smaae Lønninger; da vilde vist nok Communitetet med Tiden gjøre Nytte; men det forstaaer sig, de maatte gjøre Skiel derfor, saa godt, som en anden Decanus.

Professorernes Antal var vel ikke heller vanskeligt at bringe til Veye, uden noget nyt Fond til at lønne dem. Man behøvede ikkun at bruge det Fond tilgavns, som allerede er henlagt til Universitetets Lærere. Hvad dette Fond tilsammen udgjør, veed jeg ikke; men det veed jeg, at Studii-Skatten, som bruges til at lønne confistoriales, beløber sig allene aarlig over 6500 Rixdaler. Deraf kunde lønnes 8 Professores ordinarii med 800 Rdlr. aarlig. Naar jeg nu regner Jordegodser, Tiender og andet, som er henlagt til et Corpus Academicum, hvoraf der vel i det mindste ere 12; saa venter jeg, at enhver af de 12 ældste Professores ordinarii kunde nyde aarlig 1000 Rdlr. Løn, foruden frie Boelig, og

42

der endda paa hvert corpus Academicum skyde saameget tilovers, at Professores extraordinarii kunde faae aarlig 200 til 300 Rdlr., hvormed, jeg troer, de vilde lade dem nøye, i Betragtning af, at de tilig kunde komme til at hæve denne lønning, at de kunde gjøre sig Haab om at ascendere til bedre lønninger, og endelig at de derhos kunde have enten Decanater paa Klosteret, eller Præstekald ved Hovedkirkerne, eller Advocaturer ved Retterne, eller Physicater i Hovedstaden. Og skulde Fondet ikke række til at lønne de 8 yngste Professores ordinarii med meer end 600 Rdlr.; saa troer jeg, de lode sig ogsaa for det første nøye dermed, naar de kunde have vist Haab om, som de burde have, ved Afgang at rykke op i de bedre gagerede Professorers Lønninger. Man maae altid erindre, at jeg ønsker Academiet sat i saadan en Forfatning, at Lærerne kunde fortiene noget ved deres Forelæsninger; ved hvilket Tilstød de da altid skulde kunne forøge deres Indkomster.

Men skulde Universitetets Lærere lønnes paa denne Maade, saa maatte der Fond, som er henlagt til dem, det maa nu bestaae i Jordegodser, Tiender, Skatte eller andet, alt-

43

sammen gaae i en fælleds Casse, hvoraf ved Communitetets Oeconomus, eller Academiets Forvalter, blev udleveret aarlig eller kvartaliter til enhver Professor i rede Penge, hvad han var ansat for at nyde. Universitetet beholdt saaledes sine Jordegodser og Tiender; men enhver Professor tabte dem, og fik i deres Sted rede Penge. Skulde da ved Tidernes foranderlige Kornpriser noget skyde aarlig over af det hele til Universitetet henlagte Fond, efterår Professorernes Lønninger vare udbetalte; saa kunde dette aarlige overskud enten reporteres pag enhver Professor i Proportion af hans tillagte Gage; eller, om man saa syntes, kunde det henlægges til at gjøre et nyt Fond, for med Tiden at kenne nye Lærere, i Fald de behøvedes, eller at forbedre de andres Lønninger.

Jeg har hidindtil ikkun talt om Universitetets eget Fond, og formodet, at det allerede skulde findes tilstrækkeligt til at lønne det fornødne Antal af Lærere. Men om det ogsaa ikke skulde findes gandske tilstrækkeligt, har man da ikke ved Charlottenborg to offentlige Lærere, den ene i Naturhistorien, den anden i Oeconomien? og hvad Ubillighed var der i, at drage disse Mænd ind under Universitetet, hvor de

44

uden Tvivl kunde giøre større Nytte, end ved Charlottenborg, eller, hvilket er det samme, at drage deres Lønninger ind i Universitetets Fond, og lade dem tiene til at underholde et Par Professorer? har man ikke ved samme Charlottenborg en Maitre i Mathematiken, en anden i det franske Sprog? eller i der mindste Løn til dem? Skulde disse ikke ogsaa kunne lære ved Universitetet? — Sprogmaster kunde det vel ikke fattes paa i en Hovedstad, hvilke for en liden tillagt offentlig Befoldning bleve i sær til de Studerendes Tieneste. Jeg vil ikke tale om de store Fonds, som ere henlagte til vore lidet frugtkbringende Gymnasier i Odense og Altona, og som uden Ubillighed kunde anvendes til Universitetets Forbedring, naar de ikke maatte bruges til dets endnu nyttigere Forflytning.

Naar da Academiet var forsynt med det tilstrækkelige Antal af lærere, naar Lærerne vare aflagte saaledes, at de kunde arbeyde uden Nærings Bekymringer; saa kom det allene an paa, at tage den Plan i at beskikke Lærere til Universitetet, hvorved man kunde forsikre sig om at faae de dueligste Subjecter. At designere et ungt Menneske 10 Aar og længere i

45

Forveyen til en ubestemt videnskab med en bestemt Løn, er en af de ulykkeligste Maximer, som en Universitets Patron kunde falde paa, og en Misbrug, som Viiser, hvad Skade en Patron kan gjøre Academiet. Alle Designationer, bestemte og ubestemte, bør for ævig ophæves, og de Professorer, som allerede have Designation, bør enten befordres til andre Betjeneringer, naar man kiender andre Mand, som vare dueligere end de, til at tiene ved Academiet, eller, naae man ikke tvivler om deres Duelighed, gjøres til Professorer med Løn, enten overordentlige eller ordentlige, efter deres Fortjenesters Grad. Al Anciennitet bør settes til Side, og ikke tages i Betragtning, uden hvor Dueligheder i alle Maader ere lige. Intet Professorat gives bort, førend det virkelig er ledigt, og da vælges det dueligste Subject, som kan findes, det maae være ved Universiteter, eller uden for samme. Prof. extraord. bør ved forefaldende Vacance iblant ordinarii ikke forbiegaaes, naar de som extraord. have læst med Biefald, eller gjort sig bekiendte ved Skrifter; men for Resten bør de aldeles ikke ansees som defignati; ogdet b'r kunne være mueligt, at en kan blive extraordinarius sin Livetid: ja, naar en Prof. extraord. har et andet Embede tillige,

46

bør han ikke blive Ordinarius, uden at resignere dette sit Embede. De unge Studerende, som give tilig Beviis paa, at de kunne blive duelige Universitets-Lærere, bør man især have et vaaget øye over, at man hverken ved at give dem for hastig de største Belønninger, heller ikke, ved at lade dem staae tilbage for deres Ungdoms Skyld, svækker deres Flid og Iver. At have, som Magister, Decanus eller Doctor docens holdt Forelæsninger med Biefald, at have erhvervet sig Studenternes yndest, bør ansees som en større Fortieneste til at erlange et Professorat, end at have Professorernes, ja selv de Stores Yndest; og en Professorsøn bør for alting intet Fortrin have til at blive Professor, end der en større Duelighed giver ham.

Videre om de academiske Examina.

Vi maae forsyne Academiet med saa mange og saa duelige Lærere, som vi vil; vi maae lønne og beskikke dem paa hvad Maade, vi vil — saa leenge de academiske Examina blive paa den Fod, de ere, saa sette vi altiden stor Deel af lærere, nemlig alle dem, som ikke ere Examinatores, i en svig Uvirksomhed, og en endnu større Deel af Studenter ligesaa,

47

nemlig alle dem, som have overstaaet deres academiske Examina. Vil vi have, at vore Professorer skulle læse for at undervise, og vor Ungdom studere for at lære, maae Examina afskaffes. Jeg taler nu ikke om den første Examen eller Deposizen; dens Vigtighed eller Uviglihed angaaer Skolerne allene, og har ikke stor Indstyldelse paa Academiet. De Examina, jeg her har med at giøre, er den anden eller philosophiske, og den kredse eller Attestazen. Den philosophiae Examens værdie har jeg prøvet i min upartiske undersøgelse o.s.v. og fundet, at den ikke allene uden Videnskabers og Studeringers Skade kunde afskaffes, men at den endog burde afskaffes, naar man vilde vente at see Studeringer i Flor ved Academiet. En Ven, for hvis Domme jeg har megen Agtelse, har givet sit Biefald til, at denne Examen kunde afskaffes, naar man allene var forsikret, at Examina af de tre andre Faculteter desto bedre og skarpere bleve indrettede, og i samme nøye undersøgt, om Candidaterne havde i de øvrige Videnskaber og Sprog den fornødne Kundskab. Denne Forsigtighed giver en Frygt tilkiende, at maaskee det kunde skee, naar denne Examen ophævedes, som jeg i upartisk undersøgelse har sagt, hverken

48

burde eller vilde skee nemlig at den studerende Ungdom vilde forsømme at erhverve sig de Indsigter, som man kan kalde forberedende til ethvert Hovedstudium, og at den uden Forberedning af philosophiske Videnskaber vilde begive sig strax til sit Hovedstudium. Jeg for min Deel begriber ikke, af hvad Aarsag man skulde have denne Frygt i Dannemark meer, end i Tydskland; undtagen man vilde troe, at vor Nation var mindre oplagt til en grundig Studeremaade, end den Tydske; hvilket man vel ikke vil antage. I Tydskland veed man af ingen saa kaldet philosophisk Examen at sige. Jeg veed heller ikke, at Examina af de tre andre Faculteter indrettes der med meer Hensigt til at prøve Candidaternes Kyndighed i de videnskaber og Sprog, som gemeenlig henregnes til det philosophiske Fgcultet, end hos os. Og dog finder jeg iblant tydske Theologer for Ex. Mænd, som have den meest udbredte Læsning i de gamle grædske og latinske Autorer: Beviis: en Ernesti, Semler, Cramer — jeg finder Mænd, som have den vidtløftigste kundskab i Historien: Beviis: foruden de anførte, en Walch, en Boysen og andre — Mænd, som have den dybeste Indsigt i den theoretiske Philosophie: Beviis: en Jerusalem, en

49

Nesselt, en Tøllner — Mænd, som forbinde den fineste Smag i de skønne Videnskaber med deres theologiske kundskab: Beviis: en Cramer, en Schlegel, en Jacobi og andre. Det samme kunde jeg sige om mange berømte tydske Jurister og Medici. Hvorfor have da disse Mænd ikke forsømt at skaffe sig Indsigt i de saa kaldte philosophiske Videnskaber, endskiønt de ingen philosophisk Examen havde ved deres

Universiteter? — Ney! det har ingen Nød, og man kan gjerne ogsaa hos os være sikker i dette Stykke. Det kommer kun an paa, som jeg alt har sagt i min Afhandling om Examina, at man gjør en fornuftig Studeringsplan antagelig, og at vore Professorer læse paa tydsk Viis og ligesaa flittig, som de Tydske. Alting kommer an paa Lærernes Forelæsninger: ere disse indrettede med Smag; er Læreren ikke en purus putus i sin Videnskab, men har studeret den selv grundig; saa vil han snart Viise sine Tilhørere Veyen til den samme grundige Kundskab, som han selv besidder, og opvakte Lyst hos dem til at følge den. Jeg kiender dem, som fik først ret Smag paa de grædske og latinske Autorers Låsning ved et Collegium over det hebraiske Sprog. Hvi skulde man da ikke kunne holde Forelæsninger over Dogmatiken,

50

Lovkyndigheden, ja over visse Dele af Medicinen selv, paa saadan en Maade, at man gav sine Tilhorers at forstaae, hvor nyttigt, ja nødvendigt del vilde blive for dem til en grundig Indsigt i deres Hovedvidenskab, at have seet sig om i Philosophie, Sprog, Historie o.s.v.? Ja, jeg er vis paa, at en Cramer i Theologien, en Dons i Lovkyndigheden, en Rottbøll i Medicinen kunne ikke læse mange Timer, uden at efterlade hos deres Tilhørere en Overbeviisning om det nøye Baand, der er imellem de philosophiske Videnskaber, og disse Hovedstudier.

Desuden forudsetter jeg jo, at de Studerende bringe fra Skolerne med sig nogen Forsmag paa de Sprog og Videnskaber, som man Henregner til det philosophiae Facultet. Mon ikke denne Forsmag allene skulde drive dem til af sig selv at gjøre videre Fremgang, uden Frygt for nogen filosofisk Examen? Og hvor mangen en maae ikke, endog i nærværende Forfatning, sin hele Livstid lade sig nye med den Kundskab, Han i Skolen kan have faaet om de Sprog og Videnskaber, jeg taler om? Mange studere jo ikke ved Universitetet til den anden Examen; andre opholde sig vel ved Universitetet, men hø-

51

re ingen Collegier; og atter andre høre vel Collegier, men lære intet af dem, enten fordi Collegierne selv ere indrettede for Examens Skyld, eller fordi Studenten veed, at der ved Examen spørges meer, om han har været paa Collegier, end om han har lært noget der. Alle disse maae jo lade sig nøye til deres Hovedstudium med den Indsigt, de have faaet i Sprog og philosophiske Videnskaber i Skolen, eller paa egen Haand dyrke disse Kundskaber videre. Man maae derfor ansee Sagen som man vil, saa holder jeg det for afgjort, at den filosofiske Examen, saadan, som den nu er, er til ingen Nytte for Studeringer. I tre Fierding Aar lader sig umuelig, endog af den flittigste Student, noget lære i 5 eller 6 forskellige Videnskaber, hvoraf han i sin Tid kunde have nogen retskaffen Nytte til sit Hovedstudium.

Men maaskee denne, saavel som de andre Examina, kunde indrettes saaledes, at de bleve Studeringer til Nytte og Opmuntring? Maaskee! Men i Almindelighed maa jeg tilstaae, at jeg ønsker Studeringer andre Opmuntringer, end Examina. Jeg ønsker, at vor Ungdom maatte studere af Lyst, ikke af Tvang (og Examina blive dog altid et Slags Tvang); at vo-

52

re Læreres Forelæsninger holdtes med saadan Smag og Iver, at Ungdommen bievaaenede dem af egen Drift og af en Hiertelig Overbeviisning om Videnskabers Nytte, ikke af Frygt for en Examen, eller af en barnagtig Længsel efter at glimre offentlig; at de, som havde udmærket sig i Videnskab og Indsigt, maatte i alle Stænder udmærkes ved Ære og Belønning. Gee! disse og saadanne Opmuntringer ønskede jeg Studeringer og Videnskaber; og naar de havde dem, vilde jeg skienke Examina med alle academiske Værdigheder til deres Opfindere. Jeg skulde ogsaa uden Betænkning raade til alle academiske Examiners Afskaffelse, dersom vor Universitet var saa vel anlagt i en liden Stad og i en Afkrog af Landet, som det er det i to Rigers Hovedstad. Men, da jeg stedse maa betragte Kiøbenhavns Universitet i Kiøbenhavn, hvor det ventelig endnu en rum Tid vil forblive, saa nægter jeg ikke, at jeg jo gjør mine Forslag til Academiets Forbedring, i fær i Henseende til Examina, med nogen Frygt, og ønsker ikke, at de maatte iværksættes, uden efter det nøyeste Overlæg; thi det skulde blive Mig en krænkende Bebrejdelse, om jeg endog ved de best mente Forslag skulde have gjort Studeringer i mit Fædreneland nogen Skade,

53

fordi jeg ikke nok havde taget det ufordeelagtige Sted i Betragtning, hvor Universitetet er anlagt. Jeg igientager det derfor endnu engang; man kan ikke gjøre nogen sikker Regning paa sine Fordslags Udfald, saa længe Academiet bliver i Residenten. Der behøve Studeringer maaskee andre Opmuntringer; der lader sig maaskee ikke studere af Lyst allene, der maae maaskee og nogen Tvang til. Jeg har selv seet, hvad Forskiel der er paa Studeringers Drift i Tydskland ved et Academie, som er anlagt i en liden Bye, hvor den øvrige Deel af Byen tabes i Academiet, og et andet, som er anlagt i en større Stad, der har flere Næringsveye end Universitetet, der har en blomstrende Handel, adskillige høye Collegier o.s.v. Og dog er intet Protestantisk Universitet anlagt i en for Studeringer saa ufordeelagtig Stad, som Kiøbenhavn.

Eamina kunne vi da vel ikke aldeles afskaffe; men lad os indrette dem saaledes, at de gjøre Studeringer den

mindst muelige Skade. Philokalus har givet en Plan til deres bedre Indretning; og jeg finder deri, som i hans hele Skrift, meget fornuftigt og antageligt. At Examina skee paa dansk, at de ere

54

ubundne i Henseende til Tiden, at de indskrænkes til viste Videnskaber, billiger jeg aldeles. Men den Mængde Examina, han foreslaaer, holder jeg slet ikke nyttig. Examen Juridicum for Er. skal efter hans Forslag blive ved, og dog skulle vi desuden have Baccalaurei juris, Magistri juris, Doctores juris: den theologiske Attestats skal blive ved, men foruden den en Baccalaurei-Examen, en Magister-, en Doctor-Examen i Theologien. Jeg kan aldrig troe, al disse mange Examina kunne have nogen god Virkning. Jeg befrygter stedse, at man vil studere for Examiners Skyld, studere for at faae en Examen, en Titel efter den anden, at man kan skrive sig Baccalaureus, Magister og Doctor i Theologien, ligesom Cancellie-, Justist- og Erats-Raad: jeg befrygter, at de examinerede Docenter ville misbruge Examina for at binde Munden paa de Docenter, som ikke examinere, og hindre dem fra at faae Tilhørere. Desuden have de academiske Æretitler i vore Tider og fornemmelig i Hovedstaden tabt deres Priis, og det var bedre, naar man vil bruge Titler til at belønne

Fortienester, at man forvandlede dem til Cancellie-Titler, end at man vedligeholdte dem i deres gamle Form.

55

Ney! lad os beholde saa faa Examina, som mueligt; men lad de faae, vi beholde, vakre alvorlige og strenge. Lad ingen befordres til noget offentlig Embede, med mindre han har udstaaet en skarp Examen i de Indsigter, som udkræves til hans Embede. Tiden bør beroe paa Ham selv, og han kan udsætte den saa langt, som han vil. Examen maatte skee offentlig paa dansk, og enhver Docent ved Akademiet, han maatte vare Professor, eller ikke, extraordinarius eller Ordinarius skulde have Frihed og indbydes til at examinere Candidaten.

Vilde man da endelig beholde en philosophisk Examen, saa vilde jeg kalde den en Examen i de skønne Videnskaber, og dertil udfordre 1. Kundskab om Fædrenelandets Historie, dets oeconomiske og politiske Forfatning. 2. Kundskab om andre Landes Producter, og Naboerigernes oeconomiske og politiske Forfatning. 3. Kundskab om den mathematiske og naturlige Jordbeskrivelse, hvorunder jeg befatter de for enhver Stand umistelige Indsigter i Astronomie og Physik. 4. Saa megen Kyndighed i det tybske, franske og engelske Sprog, at man kunde forstaae en ikke alt for vanskelig Autor, og have en historisk Kundskab om de fornemste

56

Skribenter i disse Sprog; og endelig 5. Den øvelse i Modersmaalet og i at tænke, lige meget, paa hvad Maade erhvervet, at man kunde opsætte en skriftlig Beretning om et forelagt Factum, eller forklare sine Tanker tydelig over en bekjendt Materie.

Men, som jeg ofte har sagt, jeg holder denne Examen ikke nødvendig, under hvad Navn man ogsaa beholder den; allermindst, naar man af Candidacerne til den første Examen, lfald man beholdt denne, fordrer de samme Kundskaber, som jeg her har nævnet. Man kunde da uden Fare tillade en Student at begive sig, saa snart han kom til Akademiet, til sit Hovedstudium, Theologie, Jura, Medicin. Naar han først i Skolen havde faaet nogen Smag paa den almindelige Literatur, naar de, som holdt Forelæsninger i hans Hovedvidenskab, ikke selv vare puri puti, og endelig, naar han saa, at det var Mode at høre et Cursus over visse almindelige Videnskaber, førend man ene og allene opofrede sig til sit Hovedstudium, saa vilde han uden Hensigt til nogen Examen gjøre det samme. Om han da bestemte sine første academiske Aar til denne almindelige Literatur, eller han dyrkede den tilli-

57

ge med sit Hovedstudium, kom ud paa et. Jeg seer ikke, hvorfor han ikke kunde høre Dogmatik og Mathematik, Kirkehistorie og Philosophie paa een Gang. Philokalus vilde dog, at de to første academiske Aar skulde i sær være opofrede til Literaturen i Almindelighed. Derimod har jeg intet, naar man kun ikke maatte befrygte, at mange Studerende ikke fik Tid eller Raad til at opholde sig ved Universitetet, uden just disse to Aar, og at de efter deres Forløb altsaa maatte forlade Academier, uden at have lagt sig noget efter deres Hovedstudium. Dette indseer denne skønsumme Mand selv. Men, da han troer, at Theologie og Jura kan læres i en af vore Landsbyer, ligesaa godt, som i Kiøbenhavn, saa holder han der ufornuødent, at en Student for Examens Skyld i disse Videnskaber, opholder sig et Par Aars Tid ved Universitetet, endskiønt det dog altid, siger han, var godt, naar det skeede. For Examens Skyld vilde jeg heller ikke, at en Student opholdt sig ved Akademiet; jeg har derfor i min upartiske Undersøgelse foreslaget, at Theologerne kunde forlade Akademiet, uden at underkaste sig nogen Examen der; og det samme, tænker jeg, kunde tillades Juristen, naar der sørgedes for, at han blev examineret, og skarp

58

examineret, inden han kom i Embede. Men jeg ønskede dog, at baade Theologen og Juristen kunde opholde sig saa længe ved Universitetet, at de ved egen Flid og gode Forelæsninger kunde lægge god Grund i deres Videnskaber, hvorpaa de siden, paa egen Haand, videre kunde bygge. Thi, jeg seer ikke, hvorfor det skulde blive mindre farligt for Studeringer, at lade Theologen og Juristen blive Autodidakter, end de andre Videuskabers Dyrkere. Kan Theologie og Jura-læres ligesaa godt i en Landsbys, som ved et Universitet, saa seer jeg ikke, hvorfor man ikke ligesaa vel i en Landsbye kan studere Mathematik, Philosophie o.s.v. Det er dog ikke vanskeligere at overkomme et trykt eller skrevet Compendium over Mathematiken eller Philosophien, end et Collegium over Dogmatiken eller Rettergangen. Men den Mand, jeg har med at giøre, har alt for rigtige Begreb om Videnskaberne til, at han skulde holde Kisbyes Collegium for Theologie, eller Hesselbergs Collegium for Jura. Imidlertid befrygter jeg, de vilde blive holdte derfor, naar man skulde kunne vare Theolog og Jurist, uden at have hørt theologiske og juridiske Forelæsninger.

59

Den theologie Examen kunde maaskee indrettes paa den Fod, som jeg alt har foreslager i upartisk Undersøgelse o.s.v. Philokalus troer, at mit Forslag om geistlige Consistorier ikke er simpelt nok, og var vanskeligt at holde Orden i og forebygge Misbruge ved.

— Jeg veed ikke. Men, det er vist, at den simpelste og beste Plan kan komme i Uorden og give Anledning til Misbruge, naar Regieringen ikke nøye vaager over de Personer, som ere satte til at udføre den. Imidlertid har man geistlige Consistorier og theologiske Examina omtrent efter samme Plan i Tydskland, og, saavidt jeg veed, endog i vor Konges tydske Stater, og jeg veed ikke af store Misbruge eller Uordener, som de der forvolde. Men det bør jeg dog endnu lægge til her, at, skulde saadanne Consistorier have den Nytte, jeg sigter til, burde de have Magt til at foreslaae Can didater til de ledige Præsteembeder; og, naar de skulde have denne Magt, burde man, ved at beskikke Sognepræster i de store Kiøbstæder, ikke see paa, om de havde tient mange Aar ved et lidet Kald, ved at beskikke Provster, ikke see paa, om de vare gode Regnskabsførere allene, men beskikke saadanne delige og lærde Mand, som Candidarerne kunde have den Tan-

60

ke om, at de vare dem i Indsigt og Lærdom overlægne.

Om Magisterexamen finder jeg heller intet at lægge til det, jeg derom har sagt i upartisk Undersøgelse o. s. v. Det fornøyer mig, at en Mand af Philokalus's Indsigt og Erfaring har havt den samme Tanke, som jeg, at der burde være Magistre efter de forskellige Videnskaber, hvori enhver kunde have sin besynderlige Styrke, saasom Philosophie, Philologie o. s. v. Det skulde heller ikke være mig imod, at en og samme Person efter hans Forslag efterhaanden blev Magister i adskillige Videnskaber, naar man ikkun saae til, at der blev fordret lige skarp Examen i alle Videnskaber, og ikke tillod, at en Candidat slap igiennem med en svag Indsigt i en eller anden Videnstab, som han forlangte at kaldes Magister af, fordi han havde viist Styrke i en vis Videnskab; thi da vilde Magisterexamen snart blive det samme, som den nu er. Og for at undgaae denne Misbrug, vilde jeg ikke engang, at Skolelærerne, omendskiønt de bør underviise deres Ungdom i de første Grunde af adskillige Videnskaber, foruden Sprogene, skulde nødvendig være andet end Magi-

61

stri Philologiæ. Thi, jeg holder det for afgjort, at ingen med en ringe Indsigt i Philologien kan give sin Ungdom Smag paa de Gamles Læsning; derimod troer jeg, at man med Nytte kan lære et Barn de første Grunde i Videnskaberne, om man end selv ikke veed meget meer, naar man allene har et methodisk Hoved. Og hvor er desuden den retskafne Philolog, som er saa purus putus Philolog, at han ikke skulde have omseet sig saa meget i de andre Videnskaber, som man kalder philosophiske, at han i det mindste skulde kiende deres Værd, og ved nogen Tid og Anvendelse sætte sig i Stand til at underviise Ungdommen i dem med Nytte. Ingen kan have studeret en Videnskab til Grunde, at han jo tillige har maattet bekymre sig om mange andre; og det er ikke mueligt, at nogen kan læse og forklare de Gamles Skrifter med Smag, naar han er gandske vankundig i Philosophie, Historie og andre Indsigter. De, som derfor tale om Kyndighed i de grædske og latinske Skrifter, som om en blot Sprogog Glose-Kundskab, forraade ikkun, at de ikke vide at sætte Priis paa de Gamles Læsning. Men herom taler jeg maaskee meer ved en anden Leylighed.

62

Om Examina i de juridiske og medicinske Videnskaber, har jeg i min upartiske Undersøgelse intet talt, og taler her Heller intet derom, fordi jeg hverken kiender disse Examiners nærværende Indretning, heller ikke Videnskabernes Tarv selv, nok til at kunne bestemme, hvorvidt de behøve nogen Forbedring, og hvori den maatte bestaae.

Om de academiske Stipendier.

Ogsaa over denne Materie har Philokalus yttret adskillige rigtige og grundede Tanker, som jeg ikke vil

igientage. Min Agt er ikkun at gjøre Forslag til nogle Forandringer i de academiske Stipendiens Uddeling, hvilke, jeg troer, skulde tiene til Studerings Befordring.

Det er vist, som Philokalus har sagt, at Stipendier ikke bør ansees som Almisser, og at Fattigdom allene ingen Paastand bør gjøre paa at nyde dem. Men Belønninger torde jeg dog heller ikke kalde dem med samme Forfatter. Deres Hensigt var vist nok ikke at belønne enten den Fattige eller Rige, men at gribe den fattige Duelige under Armen, og sætte ham i Stand

63

til at gjøre Fædrenelandet i sin Tid Tienester, hvortil udfordres Duelighed, og som han ikke vilde have gjort det, ifald han havde manglet Understøtning. Der er vel altsaa ingen Tvivl om, at jo den Fattigere bør have Ret til at nyde Stipendier, frem for den Rigere, naar de begge give lige stort Haab for Eftertiden. Dette bør saa meget meer iagttages ved de academiske Stipendiens Uddeling, som ingen gandske Fattig lettelig kan komme til Academiet, naar den sidste Skoleforordning efterleves, med mindre han har besynderlige Talenter til Studeringer. Men er han først for sit gode Nemmes Skyld i sine Skoleaar blevet understøttet ved offentlig Hielp, saa var det Synd at forlade ham paa Halvvejen, og at slaae Haanden af Ham, naar han var kommet til Academiet: ja det var en Ubillighed imod Staten, efterdi den Bekostning, som var anvendt paa ham i hans Skoleaar, var spildt, naar man unddrog ham den Hielp, hvorved han skulde fortsætte sine Studeringer videre.

Jeg holder det for en Feil, at en fattig Student ikke kan nyde Stipendier, saasnt han kommer til Academiet, men maae vente eet og ofte to Aar, inden han kan faae Sted

64

paa Regenzen eller Klosteret. Det Heder gemeenlig, ingen maa nyde disse Stipendier, i det mindste ikke det sidste, førend han har sin anden Examen; og, naar han endelig har faaet den, og er saa lykkelig at blive udnævnt til et af disse Stipendier, saa maa han gemeenlig exspectere et halvt og ofre et heelt Aar, inden han kan komme til virkelig at hæve dem. Hvad skal han i disse halvandet eller to Aar leve af? Har han ingen Venner, som kunne underholde ham saa længe, nødes han til at forlade Academiet, saa snart han har faaet sin første Examen, og seer det enten aldrig igien, eller ikkun nogle faae Maaneder for sine Examina. Mangen Fattig, som i Skolen har givet det beste Haab, gaaer paa denne Maade gandske glip af de academiske Stipendier, som dog vare i sær bestemte for ham, og taber sig af Mangel paa Understøtning iblant den store Hob.

Jeg vilde derfor, at den, som uagtet sin Armod var antaget i en offentlig Skole og understøttet ved Skolens Stipendier, fordi han viiste besynderlige Gaver og Lyst til Studeringer, skulde, saa snart han kom til Academiet, og var indskrevet iblant Studenters Tal, nyde Regenzen og Klosteret, ligesom de Island-

65

ske Studerende. Til den Ende burde Rectores ved de offentlige Skoler aarlig et halvt Aar for St. Hans Dag indsende en Fortegnelse til Universiteter paa de Candidater, som af deres Skole nødvendig behøvede academiske Stipendier strax, for at blive ved Academiet; og, naar denne Fortegnelse af vedkommende Biskop var approberet, burde saadanne Fattige, saasnt de kom til Academiet, anvises Sted paa Regenzen og Klosteret. Men det forstaaer sig, at hvor de fra en Skole dimitterte Disciplers Oplagspenge beløb sig til saa meget, at de kunde veye op imod Regenzen og Klosteret for et Aar eller to, burde de i saa lang Tid udelukkes fra at nyde disse Stipendier, og imidlertid fortsætte deres Studeringer ved Hielp af deres Oplagspenge; eller, hvor Oplagspengene ikkun veyede ep imod det ene af de omtalte Stipendier, burde de ogsaa ikkun nyde det ene for det første.

Hvad Collegierne angaaer, saa vilde jeg just ikke, som Philokalus, giemme dem til de graduerede Personer allene; men det er dog vist, at jo større et Stipendium var, jo større burde Dueligheden være hos Candidaten, som skulde nyde det.

66

Det theologiske Facultet har i mine Tanker alt for vigtige Stipendier ene at raade over. Jeg kalder Regenzen og Klosteret vigtige Stipendier; thi at have frie huus og Ildebrand, og 50 til 60 Rixdaler aarlig for intet, er en meget betydelig Sag for et ungt Menneske, som ikke er vant til Overflødighed. Jeg seer ikke, Hvorfor saa vigtige Stipendier skulde bortgives af de theologiske Professorer allene? Derved eer, at sielden nogen kommer til at nyde dem, uden Theologer, enten de nu virkelig ere det, eller i det mindste gjøre sig dertil, indtil de have, hvad de søge, i Hænder. Dette gik an paa den Tid, da ingen studerede Theologie, uden de Fattige, og ingen Jura eller Medicin, uden de Rige; og fra denne Tid har dette Theologernes Privilegium ventelig sin Oprindelse. Men nu er meget forandret i dette Stykke. Det holdes ikke meer for vanhelligt og ryggesløst at studere Jura; Medicinen er det nu ikke saa vanskeligt at studere, som i forrige Tider, og der ere flere Befordringer nu end tilforn fordens Elskere; og Theologien kan man vente, vil, formedelst vore

Geistliges kiendelig tiltagende Smag, Oplysning og Sædelighed, efterhaanden drage flere til sig af formuende og vel opdragne Folkes Børn. I saadan en For-

67

fatning bør Theologerne ikke have alt, og der bør ogsaa være noget for de fattige Jurister og Medici, eller dem, som giøre sig en vis Videnskab af det philosophiske Facultet til deres Hovedstudium. Derfor burde ogsaa ethvert Facultet have et vist Antal af de aarlig ledige Pladse paa Regenzen og Klosteret at bortgive.

Hvad de Prøver angaaer, som bør fordres af dem, der nyde de academiske Stipendier, da er jeg enig med Philokalus i at afskaffe Disputeerøvelserne, som ikke allene uskikkede til at Viise en Persons Duelighed, men ogsaa skikkede til at fordærve Tænkemaaden og Smagen. De Disputeerøvelser, som daglig foretages paa Klosteret, har jeg alt talt om, og billiget de Forandringer, som Philokalus har foreslaget med dem. Jeg vil endnu lægge til, at man kunde underrette hinanden i de Timer, man kom sammen paa Klosteret, om Literaturens Tilstand saavel hos os selv, som hos andre Folk, ved at meddele hinanden Kundskab om de nyeste Skrifter, som vare udkomne saavel hiemme, som hos Fremmede. Til hvilken Ende det var godt, om de beste Journaler i de fornemste Sprog bleve anskaffede paa Communitetets Bekostning, som altid kunde give Ma-

68

terie nok til Samtaler. — Af dem, som havde Sted paa et af de tre Collegier, kunde man gjerne forlange, at de, inden de forlode Collegiet, skulde give en trykt Prøve paa deres Duelighed i den Videnskab, som de havde gjort til deres Hovedstudium. Og, naar de Havde lagt paa et Collegium i 2 Aar, kunde ogsaa paalægges dem, at holde nogle Timer om Ugen offentlige Forelæsninger i en eller anden Videnskab, uden Betaling.

Om Ridderacademiet i Sorøe.

Vor Ridderacademie fortjener vel, at jeg berører det med to Ord, og om det er mueligt, gjør nogle Forslag til dets Opkomst. Det har baade i ældre og nyere Tider haft en Mængde berømte og duelige Lærere, som have gjort Fædrenelandet Ære; det har i sine gode Tider dannet et ikke ubetydeligt Antal af unge Adelsmænd og Hovmestere; og det kunde endnu gjøre Landet stor Nytte, naar det blev understøttet.

Hvortil have vi et Ridderacademie? hører jeg ofte spørges. Hvorfor kan Adelen ikke ligesaa vel studere ved Universitetet, som de Borgerlige? — Jo, naar Universitetet ikke til

69

Ulykke var i Hovedstaden, saa behøvede vi, i mine Tanker, intet Ridderacademie; saa kunde og vilde Adelen studere ved Landets Universitet, saa godt, som de Borgerlige. Men Universitetets Anlæg i Hovedstaden gav i sær i de ældre Tider, da Adelen Anseelse var stor, Anledning til at tænke paa et Ridderacademies Oprettelse; hvilket man maaskee ikke skulde tænkt paa, dersom Universitetet var blevet anlagt i en liden Stad, i det mindste skulde man vel ikke i nyere Tider have fuldet paa at fornye det. I Hovedstaden føle de adelige Børn alt for meget deres Adel: saa længe de ere i deres fornemme Forældres eller Slægtninges Huus, tage de alt for megen Deel i den Ære, som beviises disse De faae idelig Anledning at tænke paa deres Stand og Fødsel; og naar de studere tilsammen med de Borgerlige, kan Videnskabernes Baand ikke saa meget sammenknytte dem, som Standen adskiller dem. De see hinanden ikke tiere, end i Læsetimerne, og see hinanden da under megen Tvang af Complimenter og ydmygelser. Læreren, som i Børnene stedse seer paa de alt for nær værende fornemme Forældre, gjør baade af Frygt, og af Hovmod, og af Interesse, for megen Forskiel imellem de Adelige og Borgerlige; og stiler sin hele Un-

70

derviisning messt efter de første. Dette forvolder en vis ubehagelig Tvang hos dem begge, og sætter dem paa begge Sider i en Forlegenhed, som gjør, at de i en Hovedstad heller studere adskilte, end samlede. Naar derimod Universitetet er anlagt i en liden Stad, ere de Adelige ude af Forældrenes Huus, og man tildeler dem Æren meer efter deres personlige Værdie, end efter deres Forældres Anseelse. De have her meer Omgang med de Borgerlige; de mærke paa begge Sider, at Naturen har givet dem eens Tilbøyeligheder, eens Svagheder; og Dette Baand knytter Venskaber imellem dem. Lærerne, som ubekymrede om de Stores Yndest, hvilken de mindre behøve, end i Hovedstaden, see blot paa deres Interesse, smigre de Tilhørere meest, som de vinde meest ved, enten de ere Adelige eller Borgerlige. Dette holder begge Stander i et Slags Ligevægt, som fattes alt for meget, naar de studere sammen ved Hoffet og i Hovedstaden.

Et Ridderacademie har altsaa en Tid været fornødent i Dannemark. Om denne Fornødenhed er saa stor nu, som den har været, vil jeg ikke bestemme. Nok! vi have et Ridderacademie i Landet. Et anseeligt Fond er hen-

71

lagt dertil, som, saavidt jeg veed, ikke kan tages derfra. Academiet fortjener for den Nytte, det allerede har gjort, Regjeringens Agt og Omsorg. Lad os da tænke paa, at gjøre denne Stiftelse saa nyttig for Landet, som den i nærværende Forfatning kan blive.

Jeg har talt om det skadelige Monopolium, som Kiøbenhavns Universitet har. Kunde man ikke ophæve dette Monopolium, og befordre en for Videnskaberne nyttig Æmulation, naar man oprettede Ridderacademiet til et Universitet, og gav det alle et Universitets Rettigheder og Friheder? Det skulde derfor blive et Ridderacademie, og de Indretninger, som ere gjorte der til Adelens Fordeel, skulde endnu stedse komme dem til Nytte. Men de skulde studere her i Flæng med de Borgerlige, og jeg er vis paa, naar det blev ikke allene befalet (thi det er alt skeet), men og alvorligen paaseet, at ingen adelige Børn maatte reise udenlands, førend de havde studeret nogle Aar ved et dansk Universitet, vilde de fleste af sig selv vælge Sorøe Academie. Men for de Borgerliges Skyld burde det have alle Universitets Privilegier, ligesom det gamle Ridderacademie har havt. De, som havde Stipendier ved Kiøbenhavns Uni-

72

versitet, endog de, som havde Sted paa et Collegium, burde have Tilladelse at studere ved hvad Universitet, de vilde, og lige fuldt nyde deres Stipendier. Ja, det vilde være godt, om Professorerne i Sorøe fik en Haand med i de academiske Stipendier, og havde Ret til at udnævne et vist Antal til at nyde dem. Denne Indretning kunde gøres uden nogen synderlig Bekostning. Sorøe Academie kunde den i det mindste ikke skade; og skadede den Kiøbenhavns, ved at formindske de Studerendes Antal der, og drage dem til Sorøe, saa fik Professorerne ved Kiøbenhavns Universitet være betænkte paa at blive ligesaa nyttige for de Studerende, som de i Sorøe: de beholdt dog altid Forspring nok for disse. Det er vist, at Professorernes Antal i Sorøe er noget lidet for et Universitet. Jeg haaber ogsaa, at der med Tiden vilde findes Udveye til at lønne flere, men for det første fik man nøyes med dem, som ere der; og jeg tvivler ikke paa, at der jo snart vilde indfinde sig en Mængde unge Docenter, som indtil videre kunde bøde paa Professorernes ringe Antal.

1

Philomusus om de Academiske Examina ere Videnskaberne og Lærdommen til Gavn eller Skade. Kiøbenhavn 1771.

Hos Joh. Gottlob Rothe, Kongel. Hof- og Universitets-Boghandler i No. 8. paa Børsen.

2

3

Forfatteren af upartisk Undersøgelse om de Academiske Examina ere Videnskaberne og Lærdommen til Gavn heller Skade, ivrer

sig meget imod de Academiske Overhørelser, og meener at det Grundiges og Vigtiges Forsømmelse i Skolerne ere dem meget at tilskrive. Den vittige Philokalus slaaer paa samme Stræng, Bene, saaledes slutte de, tælles, de veies ikke. Et unyttigt Præceptum giver ligesaa vel et Berømmelses-Tegn, som et vel lært Sprog, uagtet der er ingen Ligning i den Tid og Umage de koste at lære. Præcepta give da fleest Bene, de koste Lærerne minst Umage, og

4

Disciplernes Ærgierrighed forvolder, at de, begierlige efter at overgaae hinanden, tilsidesætte det Grundige for det Glimrende. Følgen bliver, at i hele Skole-Underviisningen bliver Udenads-Tøiet Hovedsagen. Jeg troer rigtig nok, at denne Straf ganske retfærdig vederfares nogle Examinatores, for deres alt for store, enten Lemfældighed eller Ligegyldighed; men mig synes ogsaa, at det er ubilligt, ved at tale i almindelige og ubestemte Udtryk, at gjøre alle lige. Intet er heller lettere, end at afvælte Skylden fra sig selv paa andre. Rectorerne kunde klage over, at Professorene examinere ikke, men høre Lectier, og de igien skyde paa Rectorerne, der forgive dem med saadanne elendige Candidater, som de enten maatte vise af eller høre efter Bogen. Men vi ville følge Forfatteren Skrit for Skrit, for at see, om han har truffet de rette Aarsager til Skolevæsenets Forfaldelse hos os.

Pøbelen iblant de Studerende, tilstaaer jeg, lader sig nøie med at tælle Benene, uden at agte for hvilke Videnskaber de ere faaet; men de Skiønsomme gjøre det vist ikke, og kan umulig gjøre det, saa længe som et unyttigt Præceptum, der er blot et Hukommelses-Værk, fylder

5

ligesaa meget paa Listen, som Græsk eller Latin; det kommer nu kuns an paa, hvilke af Parternes Domme en Rector troer mest, til at gjøre Slutning, enten hans Skole har staaet sig vel eller ilde. Er kun den, som examinerer en af Hoved-Videnskaberne, eller Sprogene saa skiønsom, at han veed at indrette sin Roes efter Fortjenester; han maa heller være for paaholden paa sine Æremærker, end for ødsel, at han ikke af Blødhierlighed gjør Folk Uret, og bringes til den Forlegenhed, at han kan ikkun gjøre liden eller ingen Forskiel imellem den duelige Candidat og Stymperen, fordi han gav Stymperen for meget. Naar saa skeede, vilde saadan en Herre kun gjøre slette Figurer med sine mange Bene, naar hans Bene-Liste bar Vidne om hans maadelige Indsigter i det Grundige.

Jeg ønskede desuden, at man bar sig ad med at høre Latin, ligesom med de andre Sprog, at Candidaten tydede et Stykke i Bogen, og det af mange Aarsager. Først, ofte ere de Stykker, Examinator regner op, saa lange, at Candidaten har glemt det første, medens han giver Agt paa det sidste; undertiden er Examinators Maal utydeligt; de rives ud af deres Sam-

6

menhæng, og derved let kan forvilde Candidaten; og desuden ved det, at naar Examinator oplæser de Stykker, han best erindrer sig, som altsaa ere hans Livstykker, skeer det, at der blive visse Spørsmaal, som jevnlige falde, og da dette bliver snart bemærket, mange ogsaa bruge at optegne Professorens Spørsmaal, finder Candidaten snart paa at føre sig dette til knytte. Candidaten er desuden vant til i Skolen at have Bogen for .-Ørne, og derfor holder jeg desmindre for, at man maa tage den fra ham paa Examens Dagen.

Ingen kan forstaae Sprogene tilgavn, uden at vide det almindelige af Folkes Antiquitæter, Mythologie, den philosophiske og Statshistorien; og følgelig maatte disse Dele uomgiengelig kræves tillige med Sprogene, og Anledningen til at spørge derom, troer jeg beqvemmelig kunde tages af det forelagte Sted i Autoren. Candidaten burde og vide saa meget af Rhethoriken, at han kunde, naar der mødte en Figur, sige, hvad det var for en. Han skulde gjøre Regnskab for det vigtigste af Historien i den angivne Autor, alt dette skulde han gjøre Regnskab for paa Latin, vidste han mere, var det vel, og saa kunde man gjerne skienke ham Sti-

7

len. Kunde han ikke dette, i det ringeste i det ene af Hovedsprogene, skulle han ikke antages, ihvor mange Bene han ellers havde. For Sprogene, og om man saa vil, for et Par Hoved-Videnskaber, skulle han ikke have Bene, men Characterer af et andet Navn; hvoraf der dog skulle være flere end een, eftersom en Candidat kunde have gjort større Fremgang heri, end en anden. Naar alt dette blev iværksat, skulde det neppe være at befrygte, at Præcepta længer blev Hovedsagen til den grundigere Lærdoms Skade.

Men hvor ansees Udenads-Tøiet som Hovedsagen, og hvori bestaaer dette? I de saa kaldte danske Skoler veed jeg nok, at Disciplerne lære Lectier paa Skolen, og der kan man med Rette sige, at Udenadstøiet er Hovedsagen; men jeg har aldrig hørt, at dette har været Brug i nogen Latinsk Skole. At Disciplerne holdes fra Lediggang; at de foruden en Stii, de faae at gjøre hiemme, nogen Tydning, de skal berede dem paa, saae et Par Lectier at lære uden ad, og at der, paa at høre disse, anvendes et Qvarteer af en Formiddags Læse-Timer. Alt dette holder jeg for meget nyttigt, og begriber ikke med hvad Ret man

8

kan sige, at Udenads-Tøiet er Hovedsagen i vore Skoler. En brav Skolelærer fordrer det ene ligesaa vel som det andet, og det er ikke sagt, fordi en Discipel kan sin Lectie uden ad, at han derfor intet forstaaer deraf.

Dette er ingen Følge, fordi Lærebøgerne ere skrevne paa Latin. Duelige Lærere pleie at gaae dem igiennem

for deres Disciple; det er desuden Brug i de fleste Skoler, hvilket jeg ingenlunde holder med, at Videnskaberne opsættes til de øverste Lectier, og naar en Discipel er kommen saa vit, er det Lærernes Skam, om Han ikke i saa mange Aar har lært saa meget Latin, siden dette er det eneste han har lært, at Han forstaaer gangbar Latin.

Jeg har intet imod, at Videnskaberne bleve baade i Skolerne lærte, og ved Academiet overherre paa Dansk. Imidlertid kan jeg intet nægte, at den Slutning, Forfatteren til Uparkisk Undersøgelse &c. bruger for, at Examen bør være paa Modersmaalet, er forekommet mig meget løierlig. Disciplerne, siger han, nødsages til at binde sig til et hvert Ord, fordi Lærebogen er skreven paa Latin, et Sprog, Hvori de ikke færdig kunde forklare sig; et Ord udeladt, og Meningen er borte, fordi de ikke

9

kunde sætte et andet Ord i Steden. De maa da meget nøie lære deres lectier uden ad, fordi de ikke kunde udtrykke sig paa Latin, og dette kunde de ikke, fordi de have saa meget at lære uden ad; med andre Ord: de maa lære uden ad, fordi de maa lære uden ad. Men lad dem og blive overhørte paa Dansk; dette skeer saa tit, og bliver aldrig nægtet af nogen fornuftig Examinator, allermingst ved de ferste Examina: Hvo vil være os da Borgen for at de ikke ligesaavel remse os nu en Dansk, som før en latinsk Lectie op? Jeg ønsker virkelig, at alle Examina vare paa Dansk, Magister-Conference og Theologisk attestaz allene undtagen, men af andre Aarsager: Vi fik vort Sprog beriget, og endog Ustuderede kunde med Nytte læse disse danske Lærebøger; herved blev den gode Smag og Videnskaberne meget udbredte; men der maatte ikke være et eneste latinsk Konstord deri, med mindre det allerede forhen var indlemmet i vort Sprog. Dette ville tillige lære vore Tydske Professorer, at legge sig lit mere efter det Folkes Sprog, de leve iblant.

Men om man endog kunde, troer jeg ikke der var tienligt, gandske at afskaffe Udenads-Lectier; at formindske Tallet af dem, har jeg

10

intet imod. Allene Paradigmata, ingen Glosebøger, ingen Gramatiker i noget af Hovedsprogene skulle læres uden ad. Gloser læres best af Tydning, og Sprogreglerne baade oplyses og fattes tydeligere under Autorernes Forklarelse, og de indspræntes dybest i Hukommelsen ved en lidelig Anvendelse i Stilen. I Henseende til Theologie, holder jeg med Forfatteren af upartisk Undersøgelse, at den gierne kan undværes i Skolerne, allermest holder jeg det for urimeligt at plage Børn med at lære et og det samme paa to Sprog.

Til Confirmation maa børn gjøre Rede for deres Christendom, de maa ogsaa kunde Luthers Catechismus uden ad, og altsaa veed jeg ikke hvad Positionerne og Catechesis have at gjøre i Skolerne. Den smukke Philokalus gjør forskiel imellem Christendm og Theologie, som imellem catechetisk og acroamatisk kundskab, og mener, at Disciplerne ikke kunde undvære denne sidste, af den Aarsag, fordi de ofte maa prædike, saasnar Examen er forbi.

Jeg holder saa vit med ham heri, at jeg troer, det er meget nyttigt, at unge mennesker tidlig øve sig i at prædike, for at anskaffe sig en sømmelig Frimodighed i en Alder, da de ha-

11

ve størst Tillid til sig selv, og baade lettest og lykkeligst efterligne først, og siden ved Vane gjøre det naturligt og til deres eget, hvad de have optaget efter de beste Talere, fordi de skiønnede, at disse Toner, Miner og Gebærder i de og de Tilfælde & c. klædte disse vel. Og dette samme har og vor viise Monark anseet for saa vigtigt, at han har befaleet slige Øvelser at begyndes i Skolerne selv. Anden Nytte eller Nødvendighed seer jeg ikke der er i disse Prædikener, og den allene er og tilstrækkelig nok, Hvorfor de bør beholdes; men aldrig troer jeg det er Philocali Alvor, at disse unge Talere udarbeide selv deres Prædikener; Positionerne skulle kun lit hielpe dem, og meget lidet mere end Pontoppidans Forklaring, naar der ingen gode Trøstere vare til, jeg meener Postiller og Haandskrifter. Jeg ville desuden, at ved Confirmationer skulle kræves mere af Latinske Discipler end af andre, de skulle lære: saadant et Compendium, som det Autor foreslaaer, men hele Sagen skulle overlades til Sogneherren allene, som anden Confirmation, og Theologie ikke kræves til første Examen, da Candidaten engang er overhørt deri.

12

Det er nu ikke mere Skik i de fleste Skoler, at lære Poeter uden ad, og jeg er glad over at dette er afskaffet, som var til ingen Nytte, hvor Poeternes Tydning blev dreven med den tilbørlige Iver, da man formedelst den iidelige Igientagelse, og den nøie Agt der gives paa hvert Ord, gierne kan remse hele Stykker op, uagtet man ei har haft det for som en Lectie.

Nu troer jeg ikke der bliver for mange Præcepta tilbage, Historie, Geographie, Philosophie, Astronomie og Physik. Her troer jeg vi have dem allesammen, thi Mathematik og Regnekonst har aldrig været Udenads-Lectier. En kort Lærebog hver af disse fem Videnskaber kan jeg dog ikke sige, er saa svært et Arbeide at

lære udenad i en Tid af 7 til 8 Aar. Jeg vilde og have gyldige Beviis for mig, for den Skade der flyder af at lære udenad, og den maatte meget overveie det Nyttige deri, inden jeg ville raade til nogen Forandring i den Skik, som allerede er vedtagen; thi i hvor latterlig end Tingen forekommer Forfatteren til upartisk Undersøgelse; i hvor meget han spøger med den høilærde Examinator med sit Physiske Compendium i Haanden, saa har han dog hverken

13

spøgt eller leet nok til, at jeg skulde blive overbeviist. Jeg veed, at baade Cicero og Qvintilianus, og den yngre Plinius meget have raadet til Udenadslæren, (memoriter discere, recitere,) mig synes og jeg seer gyldig Grund hertil. Man forsøge enten selv at lære daglig noget udenad, eller og give Agt paa dem, nærværende Skole-Indretning tvinger dertil; finder man ikke, at Arbeidet bliver immer lettere, og som i alt andet, saa kan man og forskaffe sig en Færdighed i at lære uden ad? Vanen gjør at en Præst, og en anden øvet Talere, kan paa nogen Tid lære saa meget, som tager en Heel Time bort med at memorere, hvor ville ikke de Folk blive forlegne, som enten Stats-Angelegenheder eller Religionens Nytte paalegger den Nødvendighed, uden lang Forberedelse at holde lange og udarbejdede Taler til Folket, i Raadet, og for Monarkernes Throner, naar de ikke betimmeligen i deres unge Aar havde forhvervet sig en Lethed i at lære udenad?

Tingene desuden vi lære udenad, blive ved det Arbeide vi have med at lære dem, saa faste i Hukommelsen, og saa dybt indprentede, at næsten ingen Tidens Længde formaaer at udslette dem deraf. Man har ved at lære uden-

14

ad noget vist, (de Gamle kaldte det Loci,) at henbringe det til, man siden lærte friere, og gjøre Begrebene derved bestandigere, og styrke Hukommelsen. Det skulle og gjøre mig meget ont paa de eenfoldige Folks Vegne, som en ussel Opdragelse har berøvet en fuldstændigere Kundskab i Religionen, om den Skik at lære udenad blev aldeles fordreven af alle Skoler; den eenfoldige blev derved Magten betaget til at udøse sin Klage, og anraabe sin Skaberes Hielp, naar han var bestædt i Nød. Det er ikkun de mere oplyste, som ere i Stand til selv at sætte Bønner sammen, og skulle da den eenfoldige savne den Trøst, der følger af en ivrig Bøn, fordi han ei i hans unge Aar havde lært at bede. Man tage Catechismussen bort fra vore Bønder, og jeg er bange for at det vilde see bedrøveligt ud med deres Christendom, de iidelige Catechisationer uagtet. Jeg er saa langt fra at holde for, man gjorde vel i at ophæve den i vore saa kaldte danske Skoler Udenads-Lære. Der læres uden ad saavel i de saa kaldte danske som latinske Skoler, og hvad der kan siges med eller imod denne Skik paa det ene Sted, kan og, skjønt i en mindre eller større Grad, siges paa det andet. Jeg troer ikke det skader

15

at lære uden ud, naar der allene sørges for at Lærebøgerne ere gode, og de Examinerende passe paa, saaledes at indrette deres Spørsmaal, at De kan see, om Candidaten forstaaer, hvad han siger; og hvis ikke, give ham intet for sit Præceptum, i hvor got han end har kundet opregne det.

Saa skulle jo dog Bene-Characterene forblive, siden Præcepta og skal examineres! Ja, og hvad have de uskyldige Bene syndet? Hvert for sig have de ikke meget Værd, men samlede have de dog nogen, og ville faae mere ved en forbedret Indretning. Ja jeg tør endog under nærværende Forfatning opfodre enhver, som noget nøje kiender til det Academiske, og jeg er vis paa han skal sande med mig, ak det aldrig slaaer Feil, at den Discipel der overgaaer det sædvanlige i Bene-Summen, og ikke har, hvad man kalder nobilitas academica, at han og er en Person af et besynderligt Haab. Man rette nu Misbrugen, og saa bliver Bene-Listen et Recommendations-Beviis for Candidaten, ja det saa vigtigt, at jeg meener der burde settes Pedellen, ligesom Brug er ved andre Handteringer, en Taxt for Udskrivningen, han ikke maatte overtræde. Thi for en 7 Aar siden

16

kostede Bene-Seddelen 10 Skilling, nu en Rigsort, og hvad ville den ikke løbe i, naar Charactererne bleve mere paalidelige?

Forfatteren til Upartisk Undersøgelse har Ret deri, at der til første Examen anvendes for liden Tid paa at overhøre enhver Candidat enhver Videnskab. "At examinere sexten Personer i sexten Videnskaber paa en Dag, kan umuelig skee med Grundighed." Sandheden taler for sig selv. Her maa tænkes paa Forandring. Og uden Tvivl var dette det beste, at alle de Candidater, som have mældet sig hos Decanus, bleve paa engang en Dag efter den anden i Rad overhørte af en Professor, og naar denne var klar, af de andre i samme Orden. Saa fik enhver Professor Leilighed til at anvende saa megen Tid paa enhver Candidat, som han meente at være nok til en nøiagtig Prøve, og at give Candidaten Anledning til at vise sig, om han besad nogen udmærkede Indsigter; isteden for nu Professoren iiler, fordi Pedellen mindte ham, at den næste Examinator var paa Veien.

Hovedsprogene skulle da være først i Ordenen, eftersom de bestemte, om Candidaten skulle antages eller ikke; og iblant Hovedsprogene

17

Latinen allerførst. Der skulle fastsættes hvor mange enhver Professor maatte tage op om Dagen, hvilket kunde best skiønnes af Videnskabernes forskiellige Strekning og almindelige Vigtighed. Nok et mindre, men ikke et større Antal, maatte Professorerne tage op om Dagen.

Nu er den Vanskelighed hæved, Professoren har faaet Tid nok til at examinere, nu gjelder det at skierpe Examen, hvor det behøves. Skiønt meget ville det vel ikke behøves at forebygge Misbrug heri, saasart Monarken bekendtgjorde, at Candidaterne skulde være Befordring nærmest, eftersom de havde aflagt de beste Dueligheds Prøver, og dette blev nøie paaseet i Cancellierne, da jeg er forsikkert paa, at de Examinerende, som forhen havde været for lemfældige, fordi de ansaae Examen for en intet betydende Ting, ville i deres Samvittighed finde den ivrigste Mindere om deres Pligt. Dog Pedellerne skulde og have noget at gjøre. Der kunde indrettes en Protocol, ligesaavel til første Examen som der er til Attestatz, denne skulde Pedellen føre. Hvor der ikkun skulde antegnes ved Spørsmålet, enten Candidaten havde besvaret det ret eller ikke, Professoren skulde tilsige Pedellen, hvad han skulde skrive,

18

Pedellen skulde intet have for dette Arbeide, da han lønnes alligevel. Men paa det Nærighed ikke selv skulde finde paa at gjøre sig Sportler, skulde der vare en streng Straf bestemt for den, der handlede partisk. Embeds Fortabelse, og et Par Aars Arbeide i Rasphuset, skulde være den mildeste Straf, den Skriver havde at vente, som blev overbeviist om, at have ladet ulovlige Aarsager styre sin Pen.

Vi beholde da baade Bene og Præcepta til Examen, og Rectorerne maae høre Lectier efter de indførte Lærebøger. Men hvorledes faaer man da Skoletvangen afskaffet, og en fornuftig menneskelig Læremaade indført i Steden? Hvordanne dette nedlagte enfoldige og pedantiske Væsen fordrevet, som hænger ved de fleste deres Livstid, og i Steden for de Danskes maalløse Undseelighed i Sælskaber, indført de pratende Tydskers Svadsighed? Dersom Tvangsmidler skal fremdeles have Sted i Skolerne, hvilket er uomgiengeligt fornødent, hvor der skal læres udenad? Jeg har nok hørt om Skole-Tyrannie, endog i vore Dage, at man har sagt om en vis Skole, at der kan ventes en 50 til 60 Haandtager til en Frokost for en Discipel ad Gangen; men sligt synes umueligt at kunne

19

skee paa et Sted, der er umiddelbar under Skolarkens Øine: Ellers er man almindelig eenige i, at Omgangen med Disciplerne er i disse Tider langt Menneskeligere, end den har været forhen. Jeg raader heller ikke til at afskaffe reent Riset i vore Skoler, da sligt lader sig neppe gjøre i den Tilstand Skolevæsenet er i. Børn sættes i Latinsk Skole i deres ottende Aar, og ingen tvivler om, at de i den Alder kunne behøve Revselse. Skolelærerne ere da at ansee som Pleiefædre for deres Disciple, og altsaa maa have den samme Magt over dem, som deres naturlige Forældre, for at kunne være ansvarlige til deres Levnet og Lærdom. Børn ere Børn, og bør behandles som Børn, saa lange de ere det; endog slette Gemytter kan rettes i den bøielige Alder, og jeg vil vise mange duelige Mænd, som aldrig havde blevet til det de ere, dersom ingen Børnetugt havde været i Skolerne. At vinde Børn med det Gode, med Grunde, Overtalelser og Bebreidelser, lader sig ei alle Tider og ved alle Gemytter gjøre, og strax at overgive Haabet, naar de lindere Midler ei vil frugte, var alt for ubesindigt et Skrit. En Skolelærer maae vide, at han ved at betræde Faders Sted, med de

20

faderlige Rettigheder tager tillige de faderlige Forbindelser paa sig, og saa har man ikke nødig at frygte for Skole-Tyrannie. En Skole-Lærer, som selv er, eller agter at blive Fader, kan jeg aldrig troe, at denne Børne-Tugtelse vil falde besværlig, helst da han vidste Vilkaarene førend han søgte Skole-Embedet. Der kan vist meget udrettes uden Haardhed; til Beviis tiener Rectoren i Wordingborg, som uden at tage Riis i Haand i mange Aar, dog immer hen har holdt at sende meget gode Disciple til Universitetet. Og jeg maa sige, jeg ikke seer den nødvendige Forbindelse imellem Udenads-Lectier og Haardhed. Alting kommer meget an paa Vanen; somme Steder er et Ord, et surt Ansigt nok, andre Steder behøves en Rap til Mindelse, og andre Steder igjen maae daglig tærpes, her udrettes dog allermindst, da Disciplens gjerne blive dulhærdede og følesløse. At jeg skal sige min Meening med et Par Ord: Jeg tilstaaer, at de danske Studerende have noget eget i deres Væsen, jeg veed ikke, om jeg skal kalde det en forsigtig Beskedenhed, eller frygtagtig Undseelighed, det er en Frugt af den Høiagtelse man har for hverandre, at man anseer andre for klogere end sig selv, og reiser sig

21

af en Mistillid til sine egne Indsigter. Denne Agtelse for andre indprentes de Unge fra deres spæde Aar, og er den end en Lyde, saa er det vist, at den ei har sin eeneste Grund i Udenads-Lectierne, og gjerne kan rettes

uden at afskaffe disse.

De gode Rectorer skulde kun være saa artige at holde sig den Kongelige Skoleforordning efterrettelige. Alle de Disciple der ikke gave stort, i det ringeste got Haab om sig, skulle de forvise Deres Skole, saa kunde de snart faae en fornuftig menneskelig Læremaade indført i deres Skole. Men saa længe som Rectorerne sette deres egen og Skolens Ære deri, at have mange Discipler, saa længe de uden Forskiel antager alt hvad mælder sig i deres Skoler, og taaler der de Onde med de Gode, saa er det en gandske begribelig Sag, at ei alle Have Lyst, alle Nemme til at lære hvad de bør.

Philokalus har rigtig nok anmærket, at det var farligt at lade Rectorerne efter Behag vælge Videnskaber. Det er og meget sielden, at Genierne ere bestemte i Skolegangen, og især skal der en besynderlig Lykke til at giette, hvad Videnskab enhver er naturlig best oplagt til; men Disciplerne finde snart paa at undskylde

22

deres Ladhed dermed, at de ingen Lyst have til den eller den Videnskab. I Almindelighed er det først ved Academiet, at de Studerende vælge sig Videnskaber, og dette skeer endda mere af egennyttige Hensigter, efter som besynderlige Bekiendtskaber og Forbindelser aabner dem en nærmere Adgang til Lykken af en eller anden Vei, end af en særdeles Lyst og naturlig Tilbøielighed. Alle bør høre efter, naar Skole-Læreren gaaer noget igiennem; Videnskaberne Have og en saadan Forbindelse, at det ei skader, at vide noget af dem alle; skulle en Viise en besynderlig Beqvemhed til en Videnskab frem for andre, og han ikke kan overkomme at lære mere, kan man skienke ham noget i Udenads-Lectierne.

I Henseende til Valget af Lærebøger og Methode, veed jeg ikke at første Examen indskrænker nogen Skolelærers Frihed. I de fleste Skoler, hvor Lærerne due noget, haves haandskrevne Lærebøger næsten i alle Videnskaber. Dette Arbeide synes Forfatteren maaskee er for meget; vel an, lad ham rette det Urigtige, og opfylde det Manglende i de gangbare Lærebøger, saa meget Latin maae en Rector endelig vide; og hvis ikke kan man hielpe ham af

23

denne Nød, ved at give dem danske Lærebøger i Skolerne. Ellers hvad Frihed Skolelærerne enten have eller tage sig, i Henseende til Lærebøger, kan dette Exempel temmelig bevise, at i et Aar har en Conrector ladet sine Disciple lære tre forskiellige Compendier i Philosophien, det eene efter det andet. Næsten hver Skole har sin egen Methode, og altsaa klager Forfatteren i dette Stykke uden Grund over Tvang. Den Methode maae ikke have duet ret meget, som han har været vant til, hvor Lærerne ikke gjorde andet, end at høre og slaae. Fornuftige Lærere anvende megen liden Tid paa at høre Lectier, enhver Discipel faaer et Spørsmaal, og saa er det forbie. Alt dette er bestilt paa Halv Time.

Jeg troer, jeg har tilstrækkelig beviist Udenads-Lectiernes Nytte, og tillige sagt, hvorledes Misbrugen kunde afskaffes, jeg kunde da gerne spare mig Umagen med at besvare den Indvending, som Forfatteren af upartisk UNdersøgelse har gjort for at vise, at Professorerne ved første Examen høre Lectier: Ti Mand, som hver holdes for at være Mestere i sin Videnskab, kræve, den eene efter den anden, offentlig Regnskab af et Barn for alle

24

Videnskaber. — Hvor en Examinators og Examinands Indsigter ere alt for meget forskiellige; hvad skeer der? — man vælger visse Compendier, hvortil man kan binde sig paa begge Sider, og som kan blive Middeltil at foreene saa ulige Indsigter.

Dette er alt hvad jeg mener, kan og bør siges i Henseende til denne Forfatters Indvendinger imod første Examen, og jeg troer det er tilstrækkeligt til at gjøre de Grunde til intet, hvorfore han vil have denne Examen afskaffet. Thi hvad den Ulighed angaaer, som der er imellem hvad Examinator og Examinands veed, faaer jeg herefter Lejlighed udførligere at tale derom, det er forklare mig i denne Materie. Og jeg kan saa meget bedre opsætte denne Undersøgelse, som jeg har beviist Nyttens af at lære uden ad, og med det samme tilstaaet det, som Forfatteren sigtede til med denne Indvending.

Jeg nægter ikke, at vore Skoler ere i en elendig Tilstand, og jeg kan aldrig tilgive nogle visse af Professorerne den utidige Lemfældighed, at de antage alt det jammerlige Tøi, som Rectorerne behage at sende dem paa Halsen. Bare de noget skarpere i Censuren, og uden Barm-

25

27 hiertighed afviiste, hvad som ei fortjente Academisk Borger-Ret, ville dette vist gjøre Rectorerne noget mere forsigtige paa Pungens Vegne. Jeg troer at den største Skyld ligger hos Skolelærerne. De antager alt hvad melder sig i Skolen, og hvad antaget maae igiennem til Academiet, efter Forfatterens Ord. Og det uagtet de have disse Bussemænd i Professorerne. Man læse dem af disse Baand, man befrie dem fra den

Frygt, de staae i, for den Academiske Censur, da først kunne de forrette deres Embede med Lyst, og man behøver aldrig at tvinge Folk til det, som de kunne gjøre med Fornøielse! Ja, man seer hvad Pligt, Skam og Samvittighed over at gjøre saa mange ulyksalige, og bebyrde Staden med unyttige Borgere, udygtige Embedsmænd, hidtil har virket.

Forfatteren af Upartisk Undersøgelse, holder det selv for betænkeligt, at lade hele Sagen komme an paa Lærernes Ærlighed, baade erkender han Fornødenheden af en Skole-Opsigt, og foreslaaer tillige et andet Middel af den Beskaffenhed, at Egennytte selv skulle drive Lærerne til at vise Flid i Undervisningen. Han vil have de offentlige Lære-Timer formindskede, og i deres Sted indført privat Undervisning.

26

Da man maae tiltroe Skole-Lærerne den Billighed, at de ikke ville fordre Betalning af Uformuende, har jeg intet imod dette Forslag, men er meget heller forsikkret paa, at det vilde gjøre en ypperlig Virkning, nemlig i Henseende til læsningen selv; thi hvad de Udueliges Forviisning af Skolerne angaaer, fik Rectorerne herved en nye Fristelse til at see igiennem Fingre med dem af deres Disciple, som enten Naturen havde nægtet Beqvemhed til Studeringer, eller som selv havde forsømt at føre sig dem til Nytte. Her behøves da saa megen større Opsigt, og hvem skal den komme fra? Forfatteren har foreslaaet en Plan til et Collegium Scholarchale, Spørsmålet bliver, om Fordelene deraf kunde veie op imod Fordelene af nærværende Indretning. Philokalus svarer Nei, og hvad han siger, grunder sig paa daglig Erfarenhed. En Direktion, bestaaende af mere end af een, har ikke gierne nogen synderlig Nytte. Ingen især tager sig meget af det, som er betroet til fælles Opsigt, og det hele Sælskab bør gjøre Regnskab for. Skam og Ære deelt imellem saa mange, taber sin Kraft. Hvad kommer det Mig ved mere end de andre? Hvorfor skal jeg just Være den onde Mand? er gierne Mund-

27

heldet, den eene seer paa den anden, ingen vil være den første, og Arbeidet ligger. Jo flere Misbruge og Uordener man vil have indført, jo mere sammenfat og indviklet skal man gjøre Indretningen. Og net op saadant synes dette Forslag mig at være. Et Under-Collegium, bestaaende af de lærdeste og anseeligste Mænd af forskellige Stænder i hver Provins, som igien staaer under et Ober-Collegium. Hvilken Maskine! Men hvor faaer man disse Scholarcher fra i Provinzterne? Anseelige, naar Byrd og Characterer berettiger til dette Navn, finder man nok, i det ringeste har et hvert Stift fin Stiftamtmand, med endeel Amtmænd og Herremænd; men her skulle være Anseelse og Lærdom foreenet i en Person, og af saadanne finder man foruden Biskopen, ikke ret mange i Provinzterne. De Geistlige, som vare de eeneste, der kunde sige. noget, i Henseende til Videnskaberne og Læremaaden, vil Forfatteren have udelukte fra denne Skole-Opsigt, fordi de ere for uanseelige, og elske for meget det gamle. De Ustuderende blive da tilbage, og dem kan Rectoren foresnakke hvad han behager; de maae troe ham

28

paa hans Ord, da det er Ting de ikke forstaae. Skolernes Stipendier kan opædes af Dosome, Academiet blive opfyldt med Stympere, Landet komme til at vrimle af lutter Fødenød, til største Skade for Folkemængden, da Ungdommen tages fra de nyttige Haandteringer, og Verkstæderne blive øde af Mangel paa Arbeidere; thi hvo skal have Indseende hermed? Slige konstlede og vitløftige Indretninger have gierne denne Ulejlighed i Følge med sig, at enten gøres der intet, derfor blev Forstvæsenet ophævet, og endeel andre Forandringer, som ere skeete paa nogen Tid, have formodentlig havt samme Grund, eller og et Par Personer rive hele Myndigheden til sig, og regiere uindskrænket, fordi det gaaer paa det heele Collegiums Regning.

Jeg kan aldrig troe andet, end at Scholarcherne, i det ringeste de fleste af dem, vilde inden stakket Tid blive kiede af denne Tieneste, som intet indrentede dem; men tvertimod satte dem ved de mange og undertiden lange og besværlige Landreiser i betydelige Bekostninger; Følgerne heraf indseer Forfatteren let.

29

Nu, dette Skole-Op syn er intet nyttigt, og noget skulle man dog have; kan skee det er best, det vi have, naar Misbrugene ryddes bort, og saa er det jo ikke værd at gjøre Forandring. Nu har Biskopen, den geistlige høieste Øvrighed, enhver Opsigt over Skolerne i sit Stift. Disse Mænd, som foreener i en Person Lærdom og Anseelse, ere i Kraf af deres Embede, forbundne til Aarlige Visitatzer, og kunde da beqvemmelig besøge Skolerne paa Vein. De holde og to Gange om Aaret Landemode, med alle Stiftets Provster, som kunde under Haanden give dem Efterretninger, enhver om sine nærmeste Skoler. Skulle en Biskop blive efterladt, da vil der i Kraft af Trykkefriheden vel ikke savnes de, som vil give ham en Paamindelse. Saa vit er der temmelig vel sørget for at holde Skolelærerne til at gjøre hvad de bør. Her er og Controullours. Professorerne ere vel ikke egentlig Skole-Lærernes Øvrighed, men de gjøre det samme, som om de vare det. Befindes nogen Candidat udygtig til første Examen, maa Rectoren give sine Ti Rixdaler i Straffe-Bødder. Men Rectorerne have fundet paa et Konstgreb at sette sig i Sikkerhed for dette, som maa betages dem.

30

Først, for at undgaae Torten, distingvere de imellem at dimitteres fra Skolen, og at staae egen Risiko; og for del andet, for at hytte deres Casse, gjøre de bemeldte Distinction til virkelig, ved at tvinge Candidaten, førend han erholder sit Testimonium, at deponere hos Rectoren Ti Rixdaler, indtil han har været oppe til Examen. Imidlertid deeler dog altid Rectoren Skam og Ære med sin Skole, og naar Examen blev sat paa den rette Fod, ville dette have en fortreffelig Virkning, deels til at stifre Æmulation, og følgelig Virksomhed imellem Skolelærerne; deels og til at holde Dosmere fra Academiet.

Men de Tydske vide intet af denne Examen at sige: "Man antager enhver iblant Studenteres Tal, som melder sig, og kan betale sine Inscriptions-Penge." Forfatteren af upartisk Undersøgelse & c. anfører dette ikke just som et Beviis, hvorfor første Examen skulde afskaffes, fordi det er anderledes Brug i Tydskland; men han pukker dog saa ofte herpaa, at man snart skulde tænke, han ansaae det for et Argument. Intet er heller sædvanligere at høre, hvor

31

der tales om at forandre, forbedre og gjøre nye Indretninger, end at saa og saa er Skik i det og det Land, i det Churfyrstendom, Margrævskaab, Hertugdømme, ret ligesom det var en afgjort Sag, at alle fremmede Indretninger vare bedre end vore egne, og de Danske vare det, de høflige Tydske sige om dem, kun Abekatte, skabte til at gjøre efter, men ei selv at finde paa noget Nyt. Forfatteren farer fort med at spørge: "Hvor staaer del med Videnskaberne i Tydskland? Har man et mindre Antal af Lærde der end hos os? eller ere de Betieninger som bør besættes af Studerede, slettere besatte end i Dannemark". Man besvare hans Spørsmaal, hvorledes man vil, der bliver dog ingen Styrke i hele Argumentet; det kan gaae taalelig til i Tydskland under den der brugelige Forfatning; men det ville maaskee gaae langt bedre, om de Tydske ei vare for stolte til at optage noget efter de Danske. Der kan være mange ypperlige Indretninger, som erstatte Mangelen i Skolevæsenet, og gjør at denne bliver mindre kiendelig i Videnskabernes Aftagelse. Iblant saa stor en Mængde Studerende, maa der

32

endelig være nogle gode; der er en bestandig 2Emulation iblant de mange Naboe-Universiteter, og imellem de mangfoldige Landsmandsskabe ved et og det samme Universitet, foruden utallige andre Aarsager, som til Hobe skaffer det Liv og Virksomhed ved de Tydske Universiteter, som ei kan være hvor der er Monopolium i Videnskaberne.

Naar Forfatteren vil have, hans Argument skal bevise noget, saa maae han gotgjøre, at den Misbrug er der ubekient, som jeg mener første Examen begvemest kan raade Bod paa, at ingen andre kommer til Academiet, eller taales i Skolerne, end de, som have Lyst og Nemme til Studeringer; og da skal jeg være den første, der skal raade til at afskaffe denne Examen.

Denne Misbrug er ikke saa skadelig i Tydskland, hvor de Unges Opdragelse ikke koster Staten nær saa meget, som hos os, hvor Skolerne de fleste Steder ere temmelig vel beneficerede. Skjønt at slippe Arbeidere fra de nyttige Handteringer, og i deres Sted føde Dagdrivere, altid er en vigtig Stats-Feil. Det er Frugten af, at alle i Flæng ved de Tydske Universiteter indskrives som Studenter, at endeel

33

bære dette Navn, som ei fortiene det, og saa længe, til det er forsildig at gribe til en anden Nærings-Vei, da Fortvivlelse til Slutningen, og Mangel af det Nødvendige til Livets Ophold, gjøre enten Soldater eller Spidsbuber og Gavtyve af dem. Dog, Tydskland er aldrig forlegen med sine slette Producter, om ikke andet, saa kan de afsættes i Dannemark med god Prosit, for at glemmes omsider i Stokhuset.

Latinske Soldater og Latinske Slaver ere her nok af, og dem pleier man altid at ansee som de største Skielmer, der tigge paa Latin. Det er aldrig gavnligt, end ikke for Videnskaberne selv, at der er et meget stort Antal af Studerende, naar Mængden af dem er fattig; i det ringeste anfører den lærde Struvius i hans Introductio in Hiftr.Litterar., dette som en Hovedaarsag til Videnskabernes Aftagelse hos hans Landsmænd. Collegierne koste Penge, Bøger ligesaa, intet er at fortiene, fordi iblant saa mange Fattige, den ene undersælger den anden, for at have det daglige Brød. Bestandige Nærings-Sorge qvæle al Lyst til Studeringer, og undertrykke Munterheden. Regieringen bør forbyde Folk at blive ulyksalige,

34

naar den har det i sin Magt, om de endog ere taabelige nok til at løbe i deres egen Fordervelse, og dette kan den beqvemest gjøre, ved at skierpe første Examen.

Endnu en Uleilighed, ifald man ophævede Examen. En ustuderet Mand vil have en Præceptor til sine Børn: Saa længe der er Examen til, og denne holdes i Hævd, har han noget at gaae efter; denne Ledere forsvinder, og Manden har intet uden en blot Slumpelykke at takke, dersom han træffer vel. Lærde Folk har Familie, deri studerte Stympere, deres Recommendationer have saa tit slaaet Feil, at ingen med Sikkerhed kan lide

derpaa. Af disse Aarsager troer jeg, at første Examen ei uden stor Skade kan afskaffes.

Saadan, som anden Examen nu er beskaffen, er det umueligt, at det beste Hoved, med den største Fittighed, kan udrette noget i den Mellemtid, som der er imellem første og anden Examen, med mindre han strax gjør Valg imellem Videnskaberne, da han ellers maa blive tummel i Hovedet af saa mange sammenmængede Ting; men dette

35

staaer vel til at rette, og noget saadant som anden Examen maae dog have, da der ere visse Videnskaber, som ei kan henføres til noget af de tre Facultæter især, fordi de høre ligemeget til dem alle, og det var Lærdommen

meget skadeligt, om de bleve forsømte. Jeg seer forud, at dersom der ingen Examen er, hvor disse Mellem-Videnskaber kræves, vil de uden Tvivl, i det ringeste hvad Mængden af de Studerende angaaer, blive forsømte, som man seer er skeet med andre Lærdommens Dele, den Philosophiske Historie, Talekonsten, og paa nogen Tiid med, det Græske Sprog. De Studerendes Tænkemaade ved Universitætet, er saadan, (og der vil Tid til, inden man kan skaffe Forandring heri,) at de ikke, hvad Mængden angaaer, høre Forelæsninger uden egennyttige Hensigter. Sandheden af det Ordsprog: Hvo som ikke examinerer har ingen Tilhørere, bevise de uexaminerende Professorers, Magistrers og Decaners Exempler, som ingen Tilhørere have kundet faae; men at sige om dem alle, at deres Forelæsninger intet have duet, er urimeligt.

36

Dette vilde kun blive til liden Ære for vor Tids-Alder, om Danmark standsede Videnskabernes Udbredelse paa samme Tid, da det øvrige Europa, overbeviist om deres Nytte, arbejder af al Magt paa at gjøre dem almindelige. En Præst kan dog ikke vel undvære den philosophiske Morale, jeg vil nu ikke tale om de andre Philosophiens Dele, skjønt hvo veed ikke, at vor Religion er bygt paa Fornuft, og dens første Grundsandheder bør bevises deraf? Og Physik Astronomie, Historie og Mathematik, hvor nyttige og tillige behagelige Videnskaber! Min Meening er: Den anden Examen bør beholdes, men indskrænkes i Hensede til Tallet af Videnskaber, som kræves dertil, saa meget mueligt er. End ikke under nærværende Forfatning behøver Candidaten at have lagt sig efter alle de Philosophiske Videnskaber; hvad han ikke giver an, bliver han ikke examineret i. Hebraisk seer jeg let kan tages bort fra Examen Philosophicum, da det er et Sprog som er egentlig for Theologer; hvorimod jeg vilde, at Professoren i det Østerlandske Sprog skulde examinere til Attestatz tillige med Theologerne. Maaskee der var mere, som man kunde afsondre fra anden Exa-

37

men. Og da Tiden er for kort, Candidaterne have til at studere saa mange Ting, som der endnu ville blive tilbage, nemlig, otte Maaneder efter den nu brugelige Skik, ønskede jeg Tiden maatte gjøres dobbelt saa lang, og Examen selv deles i to Parter, saaledes at der i de første otte Maaneder blev examineret i Halvparten af Videnskaberne, og i de andre otte Maaneder i den overblevne Halvepart, at Candidaten ikke skulde forvirres ved det meget Hukommelses-Verk, han paa eengang havde at gjøre Rede for. De beslægtede Videnskaber skulde tages sammen, og noget Hukommelses-Tøj blandes i med det, hvor Dømmekraften havde det sværeste Arbeide; altsaa kunde der til den eene Gang samles Geometrie, Regnekunst, Astronomie og Physik, med Historie og Geographie, og til den anden Halvpart Grædsk og Latin, med alle Philosophiens Dele. Følgen heraf blev, foruden at Candidaten lærte alting bedre, fordi han lærte mindre ad Gangen, at de philosophiske Professorer kom til at holde to Slags Forelæsninger, i de sene otte Maaneder for Begyndere for Examens Skyld, i de andre otte Maaneder,

38

da deres forrige Tilhørers besøgte Forelæsninger i de andre Videnskaber, for gamle Studentere, der havde gjort en større Fremgang i Videnskaberne.

Man vil svare mig, at det tvang Studenterne til at opholde sig længere ved Academiet, og vilde foraarsage dem besværlige Omkostninger. Jeg meener nei, Oplaget af Skolerne setter dem i Stand dertil, man seer og gierne, at de forblive ved Universitætet, efter at de endog have taget Attestats, i det mindste for en stor Deel. Lad dem faae Kloster og Regent, naar de have Halvparten af Examen forbie, saa er denne Vanskelighed for en stor Deel hæved. Noget af den unyttige Tid som gaaer bort, inden de for Alvor give sig til at studere Theologie, kunde de og, uden at tage sig det for nær, opoffre de Philosophiske Videnskaber.

Bakkalaurei-Graden er intet andet end et aabenbare Snyderie, og bør afskaffes.

Nu Magister-Conference! og hvor har ikke baade Forfatteren af Upartisk Under-

39

søgelse, og Phiokalus især været ødsle paa Spotterie over den.

Denne Conference var af Førstningen privat, i Nærværelse af det philosophiske Facultet, og som tiest Academiets Patron. Det er kun meget kort siden at den blev offentlig, og den tabte virkelig sin Anseelse derved. Patronen, som formodentlig troede, at hans Nærværelse nu ikke behøvedes, da Publicum kom til at dømmes, og maaskee af denne samme Aarsag, for at vinde Tid til sine andre mangfoldige og vigtige Forretninger, indførte denne uconstitutionsmæssige Skik, indfandt sig ei saa flittig som før. De tre Candidater, som siden den Tid confererede, vare til al Ulykke alle Skolelærere, de to Hørere, og den tredie, vidste man, havde Expectancen saa got som udvirket paa et Conrectorat. Jeg undskylder nu ikke de gode

Herrer Censorer for en overdreven Barmhiertighed,

at de gjorde sig Samvittighed over, som de kaldte det, at spille Folkes Lykke; thi en Skolelærer, ved at blive reject ved en Conference, tabte vist og den Anseelse, han bør have hos sine Disciple, og nu kunde Skammen ikke skiules, eftersom

40

Conferencen var offentlig; dog holder jeg dem noget til Gode, thi de toge det for en Examen, og de vare vante til at examinere, vante til at være medlidende. Magister-Promotion var desuden i lang Tid blevet meget rar, saa at uagtet Studenter fik Graden for intet, det er at sige for Ti Rixdaler, vare der dog saa faa Lysthavende, at der maatte udvirkes et Kongeligt Reseript til Decani paa Communitetet og Hørerne i de Latinske Skoler, hvori Hans Majestæt erklærer, at han saae gjerne de toge Graden. Endog dette havde ikkun en liden og stakket Virkning; man udtolkede snart Ordene i Rescriptet: Saae gjerne, som et Raad, ikke som en Befalning, og da ved Ansøgninger ingen Forskiel blev gjort paa Magistere frem for andre, til hastig og god Befordring, tvertimod de bleve gjerne bedagede Folk, som gik til de bleve 40, mange til de vare 50 Aar gamle, inden de kunde blive Hjulpne, og mange bleve det aldrig. Nogle søgte af Utaalmodighed Skoleholder Tienester og Pedellater: Ved alt dette kom Magister-Navnet i saadant Udtraab, at alle vare bange for at blive saa-

41

danne elændige Creature. En Magister har

ved Academiet mindre Rettigheder, end en Decanus paa Communitetet, denne kan holde Forelæsninger over alle Videnskaber uden Undtagelse, naar Magisteren maae indskrænke sig til de Philosophiske allene. Alt dette, det ene med det andet forvoldte, at ingen anden tog Graden, end de, som agtede at søge Skole-Embeder. Nu blev Conferencen

offentlig, der meldte sig lutter Skole, Lærere, maaskee et Par fortiente at afvises maaskee og den eene stod Fare derfor, i det ringeste sagde Rygtet det, og det er vist, at der raadslogedes i to fulde Timer. Medlidenhed fik Overhaand, og mine Forfattere en skiøn Leilighed til at triumphere over den stakkels Magister-Conference.

Havde endda disse Forfattere besiddet Ærlighed nok til at fortælle Sagen med sine rette Omstændigheder. De sige Usandt deri, at denne Conference ei er andet, end en god Anden-Examen, endog om de tale om den, saadan som den er, siden den blev offentlig; thi den har vist lidt en stor Forandring efter den Tid.

42

Man vidste forhen aldrig af at give noget an, Professoren indlod sig i en frie Samtale med Candidaten, en Materie angaaende, som hørte under hans Videnskab, som oftest var Sagen problematik, hvorom de da disputerede, anbragte og igiendrev Argumenter paa begge Sider, og Candidaten fik ligesaa tit Ret, som Professoren. Men nu er det ikke mere Conference, men Examen, Candidaten indleverer en Liste, ligesom ved første og anden Examen paa hvad han har lært, hvor efter han tilspørges. Lit Physisk, noget eller intet Mathematik, halv Hebraisk, ingen Styrke i nogen besynderlig Videnskab.

Hvad er det for en Magister-Conference? Ikke destomindre er dog Beskyldningen urigtig, at denne Examen ei var skarpere end Philosophicum, Spørsmaalene og de Ting, som førtes paa Bane til Afhandling, vare vist betydelige, jeg hørte selv derpaa, men de bleve slettere besvarte end ved en god Anden-Examen.

Feilen var intet andet, end at Candidaten burde været afviist. Og det kunde

43

skeet med største Ret, i hvad end begge mine Forfattere behage at indvende, ei fordi Candidaten havde ingen meget dyb og udvidet Kundskab i alle Videnskaber, men fordi han havde det ei i nogen særdeles Videnskab.

Men nu at gaae mine Forfatteres Hoved-Indvending i Møde, hvad er det, hvorfor den eene ligner Magister-Conferencen med en god Anden-Examen, den anden kalder den en virkelig Urimelighed og en Daarlighed? fordi her kræves mange og forskellige Indsigter, og hvem har nogen Tid troet, at en lærd Mand har kundet undvære det, man kalder almindelige Indsigter? Jeg benytter mig af begge mine Herrers gode Tilstaaelse, at til en almindelig Lærdom og god Smag, udkræves, foruden Historie og Geographie, de to lærde Sprog, jeg har da vundet Græsk og Latin uden Sværdsdrag, nu vil jeg tage en Physicus, han behøver Dialectica til at slutte efter, især hvad de physiske Hypotheser angaaer, og at maale Graderne af rimelige Gisninger. Herpaa har Crusius i hans Physik givet os et ypperligt Exempel, i hans Afhandling om det.

44

Jeg vil nu ikke tale om de øvrige Philosophiens Dele, da det er dog dette, som har gjort Hamberger, Krüger, Eschenbach saa store, at de have tillige været Physici og Philosopher. Videre der er en stor Mængde Udregninger og Maalinger i Physik, hvortil Arithmetik og Geometrie ere saa aldeles nødvendige, at ingen kan være en god Physicus, uden tillige at være en god Mathematicus. Astronomie er en Part af Physik. Sædelæren kan dog den Lærde vel ikke undvære, altsaa er Hebraisk det eneste, man kunde maaskee ansee for overflødig.

Dog, som de fleste gierne have taget Theologisk Attestats, inden at de magistrere, har man ikke meget Aarsag at besvære sig over dette Sprog. Man bære sig ligedanne ad med een af de andre Videnskaber, og Udslaget bliver det samme. Videnskaberne staae i saa nøie Forbindelse med hverandre, at man aldrig kan erhverve sig en dyb og grundig Kundskab i den eene, uden at være tillige noget bekiendt med de andre. Og forunderligt er det, at man nu ivrer sig baa meget imod Polyhistorie, da man dog surde betragte, at de største Lærde have væ-

45

ret det. Hver forskellig Lærdom besad ikke Aristoteles? Hvor mangfoldige og adskillige Indsigter fremskinne der ikke i Ciceros, Qvinctilians, Senecas, og den yngre Plinii Skrifter. Plutarki megen, grundige, dybe og udbredte Lærdom sætter os i Forundring Det samme føle vi ved Verulas, Erasmi, Lipsi og Vossii Giennemlæsning. Grotius skrev Krigs- og Freds-Ret, gjorde Udkast til de forenede Staters borgerlige Ret, kommenterede over den hele Bibel, beviste den Christne Religions Sandhed, forsvarede Lærdommen om Forsoningen imod Socinus, skrev Vendernes Historie, Manden var stor i alting. Leibnitz, sagde man, der var et helt Sælskab af Lærde i. Peter Baile bliver Verdens Under. De mindre store vil jeg ikke tale om.

Et urimeligt Indfald er det af begge Forfatterne, at de paastaae, Magistrandus skal vide alting lige got, og det er aabenbare Usandfærdighed at sligt fordres. Han maae ikke være gandske fremmet og uvidende i to, tre Videnskaber, men een skal han forstaae til gavns, og deri skal han vise sig. Saaledes er det altid før

46

tilgaaet med Conferencen, og det Har jeg manges Forsikringer for som selv have confereret. Sprogene have altid hos os været anseete som Hovedsagen, og det maatte de nødvendig og være, saa længe Magister-Graden var Døren til Skole-Embeder, dog har man og været fornøiet, naar de have viist en besynderlig Styrke i een af de andre Videnskaber. Man har undertiden gjort sin Lykke ved Magister-Conferencen; det er Beviis paa, at en Candidat har her Leilighed at vise sig, og det er ikke længer siden, end da Etatzraad Mølman var Academiets Rector, da spaaede man strax af Conferencen, at Magister Riisbricht skulle blive Professor i Philosophien, fordi han ved Conferencen havde aflagt Prøve paa en besynderlig Styrke i denne Videnskab, og man saae, han blev det. Mine Herrers Forfattere maae erindre sig, at det er en Conference, og det er Candidatens Skyld, om det bliver til en Examen. Candidaten har lige saa stor Ret til at gjøre Indvendinger, æske Svar, igiendrive, som den Examinerende. Og da kan de let begribe, at en Candidat har Leilighed til at legge det

47

for Dagen, om han forstaaer noget. Philokalus behager at foreskrive denne Regel, at ingen Examen, Conference, eller noget sligt bør være af den Beskaffenhed, at der behøves Discretion; han debiterer os dette uden Beviis, og altsaa kan jeg intet svare ham andet, end at jeg har den Tanke om de Examinerende, at de have Skiønsomhed og almindelig Folke-Forstand.

Imidlertid er dette dog den vigtigste Anstødssteen, som møder baade den Upartiske Forfatter og Philokalus, at den Examinerende og Candidatens Indsigter ere saa meget forskellige, og altsaa faaer jeg see at rydde den af Veien; saa meget mere, som jeg forhen har viget af for den, og tillige lovet nøiere at undersøge denne Materie. Jeg slutter, det er disse Herrers Forfatteres Mening, at hvor der skal aflegges Dueligheds Prøver, der skal begges Kundskab strække sig lige viidt, baade den, hvis Duelighed undersøges, og hans, som skiønner derom, og at, jo større Uligheden er heri, jo mindre kan man lide paa Undersøgelsen. Enten maae dette være Mening, eller jeg begriber ikke, hvad den Indvending vil sige om de

48

ulige og forskiellige Indsigter. Philokalus harog forstaaet det ligesom jeg; han siger reent ud: "At det er urimeligt, at en Studerende bliver examineret i alle (philosophiske) Videnskaber, af alle (philosophiske) Professorer, hvoraf hver har nok i sin. Det er ogsaa ubegribeligt, at nogen kan slippe vel fra denne Conference, med mindre man vil sette, at nogen forstaaer ligesaa meget, som en halv Snees Professorer, af hvilke hver forstaaer sit." Her siger han tydelig nok, at Candidaten bør vide lige saa meget som den Examinerende, naar det skal gaae ret til, og der ingen Discretion skal behøves,

Jeg derimod, har altid forestillet mig, at der i enhver Videnskab var visse Grund-Sandheder, som en Examinator frem for andre spurgte efter; jo nøiere og fuldstændigere Candidaten kunde forklare disse, jo dybere Indsigt havde han i Videnskaben; at, naar han vidste de mere almindelige Satzer, ledte Examinator ham ind i de mere indviklede Materier, og gik med ham ind i det inderste af Videnskaben, for at maale Vidtløftigheden af hans Kundskab. Og til

49

at vide alt dette, baade hvad der var meer og mindre vigtigt og almindeligt i en Videnskab, og indrette Spørsmaalene paa en behændig Maade, at det eene Hænger af det andet, og fører til det tredie, har jeg stedse tænkt udfordredes en oplyst og øvet Forstand. Mine Forfattere ville, at Indsigterne paa begge Sider skulle være lige; det kunde de være, og endda var det let mueligt, at den Tilspørgende bragte Examinandus til Tavshed, uagtet de vidste lige meget, men ikke de selv samme Ting. Examinator ville friste samme Skiebne, om han skulle examineres, det kom kun an paa hvem det falt til at gjøre Spørsmaal. Baade Examinator og Examinanten maatte vide alt det der kunde siges i den Videnskab, eller og have lært just et og det samme, om lige Indsigter skulle være nogen betydelig Egenskab hos den Examinerende. Der skal baade Kunst og Videnskab og Forstand til at examinere. Tag en halvlærd Herre til Examinator, forstaaer han end at gjøre sig tydelig, ja endog kan adskille spitsfindige Kløgter fra det Vigtige og Nyttige, hvad gielder, han vil dog i sin Forfængelighed

50

finde mægtige Fristelser til at lade sin Visdom høre paa de andres Bekostning? Han driller ham med Narrerier, og spørger om det, som ingen skulle bekymre sig om at vide uden for Examen. Man siger for et Ordsprog: En Gal kan spørge om mere end ti Kløge kan svare paa. Jeg for min Part lader mig heller examinere af sindige Mænd, som overgaaer mig meget i Belæsenhed, end af een, der vidste kun halv saa meget som jeg: han kunde dog vide noget, som jeg ikke vidste, og i Mangel af Kundskab, kunde han hiemme berede sig paa noget, hvormed han kunde fange den allerklogeste.

Der gives i alle Videnskaber noget, som kræver en stærk Hukommelse, og derfor sielden vides uden ad, for Ex. de. forskiellige Læsemaader hos en Autor, hvo kan regne dem op paa sine Fingre, for strax at bruge dem, til at rede sig ud af et, formedelst urigtig Afskrift, vanskeligt Sted? Har man Lyst, da er det ingen Kunst at bryde Folk, dertil behøves kun liden Forstand, Discretion er altid fornøden, og Mistanke er altid ubillig, naar den er ugrundet.

51

Begge Herrer Forfattere foreslaae at gjøre Magistere i de forskiellige Philosophiens Grene, som Philologie, Historie, Mathematik, o. s. v., dette er det samme som Doctor i Kirkehistorien, i Dogmatik, Exegetik, den hellige Kritik, Moral m. m., de høre samtlig hver under sit Facultet, Titler har jeg aldrig været for, der skulde være for mange af, og nu begynder man jo og at blive sparsomme derpaa. Philokalus gaaer videre, han vil skabe Magistre i Lovkyndighed og Theologien. Manden maae nok ikke vide, at Magistre i Philosophien er det samme som Doctorerne i de andre Faculteter. I Begyndelsen kaldte man dem, som Universiteterne tillagde de høieste Ærestegn i et af Faculteterne Magistre, man havde da Magistros Juris, Medicinæ & c. Men i Theologien gjorde de hellige Fædre sig Samvittighed over at bruge det Navn Magister, paa Grund deraf, at Christus Matth. XXIII. 7, 8. forbyder sine Disciple at kalde hverandre Mestere. Med Tiden begyndte Navnet Magister og at gaae af Mode i Medicinen og Lovkyndigheden, hvor i Steden Doctor blev indført, men i

52

Philosophien, som snart var det eeneste Scholastici lagde sig efter, meente de nok de kunde vare Mestere.

Den Forandring jeg ønskede i Magister-Graden, bestaaer deri, først, at den slet intet skulde koste, for det andet ei gives til andre, end dem, som confererede, og for det tredie, være det nærmeste Trin til Befordring. Alt hvad som har Skin af Snyderie, misbilliger jeg: Og uagtet de af Geistligheden, som ere forfængelige nok til at kiøbe sig et Ærenavn, de ikke fortiene, ei burde i Følge det Kongelige Rescript nyde en confererende Magisters Rang og Værdigheder, saa er dog dette Forbud af ingen Nytte, eftersom ingen holder Liste paa de confererende Magistre; tvertimod, da det gjerne er en Daarlighed, at attraae en Ære, som man ei gider været over at fortiene, er det ofte skeet, at Udskuddet af Geistligheden har tilforhandlet sig Magister-

Navnet, som beholdes, endog naar den Uværdige er sat til Embede; Magister Arent, forhen Præst til Mehren, tiener til Beviis her-

53

Præsterne have desuden tiltaget sig Bonetten, som af Førstningen var et Magister-Insigne; denne kunde de nok miste, med mindre de ville fortjene den, da det altid er en Fordeel, at gjøre Fortienester meest kiendelige, mueligt er; Disputatzen ved Magister-Promotionen kunde enten afskaffes, eller og udarbeides og holdes af Magistrandus, trykt omsonst af Universitets-Bogtrykkeren.

De Theologiske Attestatzers Nødvendighed erkiender Forfatteren af upartisk Underføgelse, men han vilde, at der foruden det Kiøbenhavnske, skulde være Provincial-Consistorier, hvor Candidaterne i Provintzerne kunde overhøres. Dette Forslag er jeg bange for ikke var giørligt; thi hvad Bekostning og Besværlighed var det ikke at sanke 4, 5 høilærde Provster sammen en halv Snees Mile borte fra deres Hiem, hver Gang en Candidat skulde overhøres? Imidlertid har jeg aldrig holdt for, at det Theologiske Facultet burde eene examinere, af den Aarsag, at Candidaterne allene lære at binde sig til de Academiske Forelæsninger, og fortælle Professoren ved Examen hvad de

54

Have hørt af ham selv. Philocalus vil foruden Attestatz have Baccalaurei-Grad i Theologien, og Charactererne afskaffer han. Mig synes, man kunde beholde det altsammen. Der ere tre Characterer til Attestatz, Rosværdig,

ikke Urosværdig, ikke at foragte,

afpassede efter den forskiellige Fremgang, Candidaten har gjort i Videnskaben. Charactererne tanker jeg man kunde med Nytte beholde, men kræve mere af hver. Det er en Skam, at nogen bliver Præst, som ei kan læse hele Bibelen i Grundsprogene paa en Tid, da der nesten til et hvert ledigt Kald mælder sig Hundrede Ansøgende og der over. Der er stor Forskiel paa hvad man nu omstunder og strax efter Reformationen kan fordre af den der søger om geistlig Befordring; den Tid fik man tage, hvem man kunde faae, nu er der nok, og derfor kan være des forsigtigere i Valget. Lad være en mindre studeret kunde forrette Embedet med Nytte, han bør give Plads for en anden, som har en lige saa god moralsk Character, men bedre Studeringer. Naar ei alle kan hielpes, er det allerbest at gjøre Veien ti! Embeder vanskelig; men

55

naar nogen har overstridt Besværlighederne, bør han og belønnes. Her har man og Grunden, hvorfor jeg vil have Attestatz paa Latin. Er dette Sprog, som Philocalus holder for Kilden til den gode Smag og sande Lærdom, er det tillige en afgiort Sag, at Prædike-Embedet er den almindeligste Belønning for lærde Folk, skulde det da vel være for meget, at fordre til Attestatz af Candidaterne, færdig at kunne forklare sig paa det færde Sprog. Aldrig har nogen Examinator viist sig uvillig til at imodtage Svar paa Dansk; jeg har tvertimod ofte hørt Professoren forlange af Candidaten, at han skulde svare paa Dansk, om han ikke var det Latinske mægtig: Men om og nogen var afviist ved Attestatz, fordi han ei kunde tale Latin, hvilken Ulykke for den lærde Verden! Ophæver man reent Brugen af det latinske Sprog ved at examinere overalt paa dansk, og afskaffe Disputatzerne, er jeg bange for man tilsidst kommer saa vit, at man reent glemmer Latin. De Theologiske Kunst-Ord ere i Forveien fordanskede, vi have og danske Lærebøger i denne Videnskab, og derfor mangler her den Grund,

56

hvorfor jeg ønskede de øvrige Videnskaber foredragne, og examinerede paa Moders-Maalet.

Til den ringeste Character bør udkræves alt det, som nu bestemmer den øverste Rang til Attestatzer, allene med den Forskæl, at man i Steden for Fædrener Levnets Historie lader sig nøie med Kundskab om Hoved-Kieterierne, og de Theologiske Læresatzers Historie, og foruden den blotte Oversættelse, forlanger i det nye Testamente en kort Paraphras til Meeningens Oplysning, tilligemed Kundskab om de vigtigste Hermemeutiske Regler. Til næste Character foruden anførte, maatte Candidaten ligeledes kunde paraphrasere over det gamle Testamente, være noget beløben i den hellige Kritik, og den nyeste Polemik, for saa vit den angaaer vore Tidens Vildfarelser. Ville man have en Character endnu, kunde man forlange Læsning af visse Patres, Indsigt i nogle Østerlandske Sprog, en vitløftigere Polemik o. s. v. Characterer blive i mine Tanker altid meget nyttige, da de, naar Huusholdningen med dem er rigtig, iblandt flere Søgende bestemme hvo der er den vær-

57

digste, og af denne Aarsag kunde være et fortræffeligt Baand paa de Kirke-Patroner, som Samvittighed ei holde fra at misbruge deres Kalds-Ret. Nu maae enhver Præst, naar han er kaldet, gjøre sin Eed paa, at han

ei er kaldet i ulovlige Hensigter, og kan vel noget være urimeligere, end at sværge for en anden? Eeder misbruges meget i Dannemark, men jeg kiender intet Exempel mage til dette, hvor en Person tvinges i almindelige Udtryk til at beedige det, han ofte enten slet intet veed, eller og veed det er tvert imod, undskyldende sin Meen-Eed med Nødvendigheden, og anseende hele Sagen som en anbefalet Ceremonie. Og

sandeligen han fortæner vor Medynk, naar Forfatningen i Henseende til Befordringer er saaledes beskaffen, at Vinskibelighed og Duelighed intet hjælper, om han engang handler imod Samvittighed, for at gjøre sin Lykke med eet. Kalds-Retten i Dannemark er for den allerstørste Part i Privates Hænder, som have kiøbt denne Herlighed, og derfor

maaskee faaar i Sinde at gjøre sig den indrentende. Ilde er det, at denne Herlighed er kommen fra Kronen, men Misbrugen

58

maae man vare betænkt paa at forebygge, som og let kan skee paa denne Maade, naar vor Viise Konge vilde befale, at iblant flere Søgende, skulde Kirke-Patronen være forbunden til at kalde den, der havde den beste Character. Kalds-Rettigheden kan dog aldrig være overdragen til nogen Gods-Eiere i anden Meening, end at han skulle vælge den dueligste han kiendte, og skulde det end være skeet i anden Hensigt, kan dette aldrig forbinde en Regent, der aldrig har paataget sig at handhæve Uordener: Naar nu de, som ere bestikkede til at dømmе om Candidaternes Duelighed, erklære een værdigere end en anden, bør dette og værre en Regel for den Kaldende.

Bisperne vilde jeg, skulde leveres en Liste paa Candidaterne med hostegnede Characterer, (dette er Philocali Forslag, noget forandret,) og der iblandt maatte Kirke-Patronen ei tage en mindre værdig, naar en værdigere søgte tillige, nemlig, Proprietair-Kald skulde, ligesom de Kongelige, meldes strax ledige i de offentlige Tidender, med Proprietaires Navn og Opholds-Sted, men Ansøgningen skulde tilsendes Bispen, og

59

fra ham til Proprietairen, at denne ei skulde fragaae at have faaet Ansøgningen. Iblant Candidater af lige Værdighed kunde Proprietairen vælge efter Behag. Havde det skeet før, hvor skulde da ikke Videnskaber og Lærdom have blomstret i Dannemark! men Æren for dette, saavel som for saa mange andre ypperlige Indretninger tænker jeg har været giemt til vor Store Christian.

Det er meget magtpaaliggende, at vigtige Indretninger, saasnart man er overbeviist om deres Nytte og Giørlighed, blive iværksatte, jo før jo hellere; ere de meget fordeelagtige, nægtes det Almindelige den Nytte, som det kunde have høstet af Indretningen i den Tid, da man troede de vare tienlige, men tøvede med Fuldbyrdselen. Men dette frygter jeg her intet for. Jeg er forsikkert paa, at Monarken, saasnart han ved Overlæg finder dette mit Forslag grundet paa Billighed og Nytte, haster med at iværksætte en Indretning, som vil gjøre ham uddelig i Videnskabernes Historie, der skal regne deres lykkelige Alder fra den Tid, den Viise Konge lagde Grundvolden til deres stedsevarende Flor i Dannemark, og eiede

60

ikke allene Viisdom, men og Mod og Hierte nok til at føie de Anstalter, der ræddede de Studerende fra den Undertrykkelse og skammelige Foragt, de sukkede under, der oplivede og reiste dem af den Afmagt, hvori de laae nedsiunkne, til at arbeide med Lyst, fordi de forvissedes om Belønning. Der er intet i Veien, som kunde gjøre Opfættelsen af saadan en Forandring fornøden; thi omendskiønt de, der allerede havde taget Attestatz, havde med mindre Møie fortient den høieste Character, saa var Lyst og Ærekierhed og det eneste der havde drevet dem saa vit, og hvor det gik, vare de dog mere fortiente end andre, som med Nød vare slupne saa vit, at de havde erhholdet Plads iblandt Candidati Ministerii.

Philocalus forestaaer Baccalaurei-Grad i Theologie, et Academisk Æretegn, som er brugeligt i Engelland, og jeg kan ikke andet, end holde med ham heri. Denne Grad skulde give Fortrin for den høieste Character til Attestatz, i Hensende til Befordring. Den skulde give de Præster som tog den, et Slags Rang over de andre, og Fortrin til Provste-Værdighed. Ja, jeg

61

ønkede, at et lidet Mærke i Dragten gjorde dem kiendelige iblandt deres Ordens-Brødre, for at opvække Æmulation. Denne Grad, saavel som alle andre, skulde intet koste, Candidaterne skulde conferere og disputere paa Latin.

Dimis-Prædiken kunde gjerne holdes, som Forfatteren af upartisk Undersøgelse foreslaaer, for Stiftets Bisp. Den saa kaldte Bisp-Examen er jeg ikke saa meget for skulde afskaffes, som skierpes. Det er gandske begribeligt, at en Person kan være antagelig ved Attestatz, og siden en halv Snees Aar derefter eller meer,

naar han kommer til Bispe-Examen, have glemt alt det han vidste; men bliver altid forunderligt, at i en halv Snees Aar skulde man ikke høre nogen i begge Rigerne at være rejiceret ved Bispe-Examen, dersom denne Prøve havde altid været saa skarp som den burde. Men dette kan der let raades Bod paa, allene at Hans Majestæt lader udgaae en alvorlig Befalning til samtlige Biskoper denne Sag angaaende, saa er det bragt i Rigthighed. Jeg ønskede tillige, at det maatte befales to Geistlige. Stifts-Provsten med en anden

62

Byens Præst, som Biesiddere at bivaane denne Examen. Naar den blev saa skarp som den burde være, vilde vist en Hoben af det elendige Tøi, som i de barmhjertige Tider for en tre fierding Aar siden saa hyppig løb op til Attestatz, blive hindret fra at beklæde et Embede, hvortil de fattes de fornødne Indsigter.

Af denne hele Afhandling sees let, at jeg setter stor Priis paa Examiner; jeg maae tilstaae, jeg begriber ikke, hvorledes en Indretning kan i sig selv være skadelig for Studeringer; (thi om Misbrug er intet Spørsmal, de bør rettes,) der sætter de Studerende i en bestandig Virksomhed, driver dem frem fra et mindre til et større, som oftest er et Belønnings-Middel for Flid, i det ringeste deri, at det bestemmer Forskiellen imellem den Arbejdsomme og den Lade, og endnu kunde blive uendelig kraftigere og nyttigere, naar det baade udmærkede og belønnede Fortienester.

Førend jeg slutter min Afhandling, vil jeg anføre et Exempel, som nu faldt mig ind, og synes mig at bevise Nyttens baade

63

af Examiner, og den Plan jeg har foreslaaet til geistlige Befordringer. I Tübingen forbindes alle Theologiske Studentere Aaret efter at de ere indskrevne som Studentere, at tage Magister-Graden, som der er det samme som anden Examen hos os, for at nyde Stipendium Ducale. Naar de ere komne ind paa Convictorium, maae de strax studere Theologie efter en vedtagen Lærebog, og blive ugentlig overhørte deri af Repetenterne i nogle af Professorernes Nærværelse. De forfremmes til Præstekald eftersom de have været der længst, naar intet er ar udsætte paa dem, og de selv ei begiere sig for denne Gang forbiegaaede. Alle ere eenige i, at der intet Sted i Tydskland findes saa got og oplyst Præsteskab, som i de Wurthembergiske Lande.

64

1

En Præstes Tanker om Universitetets Forbedring og om et

Universitets Oprettelse i Norge. I en Skrivelse til sin Ven.

**København, 1771, Trykt og findes til Kiøbs hos
Borups Enke, boende i store Helliggeist.
Strædet,**

2

Høistærede Ven!

Mange Skrifter og i dem mangfoldige Forslag, skriver Du min Ven, at være nedfaldne som Støbregn siden Trykke-Friheden. Du beder og at jeg skulde give Dig mine Tanker tilkiende om vort Universitets Forbedring,

hvilket jeg vel, mellem os, er villig til at gjøre; men vil betænke mig, om jeg vilde gjøre det offentlig. Din Begiering opfylder jeg med Løfte fra Dig, at Du og sender mig Dine Tanker om samme, og alle de Piecer, i det mindst, de, som rører noget om Studeringernes Fremvest.

3

[3] Intet kan efter Mine Tanker, heftigere drage et ungt Menneskes Hierte til Studeringer, end Ære og stigende Belønninger. Dette opvækker den naturlige Lyst, og føder Kappen, da den ene gierne vil være den anden lige, ja overstige hinanden. Vort Universitet synes saaledes at være indrettet; men desværre! Gunst og Gave kan hastigere tilbringe sig Beneficia end de kan erhverves ved Flid og Duelighed. Hvor mange Rige og Formuende nyder ikke disse frem for Fattige og Trængende, som allene ved Flid og Duelighed have Ret dertil. Det var at ønske en Forbedring heri, saaledes, nemlig: at Magten til at uddele Beneficia ikke blev hos Professorerne, men allene hos Patronen for Universitetet, hvilken ved deres Forestilling skulde udvælge.

4

Ligeledes med Ære - Trinene, at disse herefter ikke længere burde holdes til Falds af Decano, men gratis uddeles til Fortiente, disse holder jeg fore, burde være mange, og ingen uden de som ved Ære-Trin havde gjort sig bekendte, burde antages til noget offentlig anseeligt Embede, i visse Klasser burde de inddeles, og efter disse Klasser Embeder udeeles.

Examina burde efter mine Tanker staae ved Magt, men for at hemme Misbrugen kunde Professorerne tillægges en aarlig Løn, og strengeligen forbydes at tage nogen Betalning af Candidaterne for deres Collegia.

Dog for at ophielpe enhver Videnskab især, skulde de adskilles hver Videnskab sin Examen Belønninger og Ære-Trin, visse allene, som Nødvendigheden udfordrede at være foreenede kunde sammenblive; ved Embeders Ansøgning, hvider jeg for, at Competenterne burde examineres, og Embedet gives til den, som stod sig best. De Examinerende eller Professorerne burde langt fra ikke efter eget Tykke tildømme Candidaterne Ære-Trin efter Examina, men der hele Auditorium burde tilspørges, og Candidaterne, efter deres Dom ophøies. Af disse fulgte da mange andre smaae, dog nyttige Forandringer, hvilke dette Rum ikke tillader at anføre

5

Du mælder og, at der ere udkomne tvende Skrifter om et Academie i Norge, og forlanger mine Tanker derom: Enhver uden Norges Misundere mag tilstaae, at det var nyttig for begge Rigerne, men det er sandt, Professorerne ved Kiøbenhavns Universitet tabte særdeles meget derved.

Den Fordeel et Universitet i Norge vilde give os blev uendelig stoer En almindelige Nytte, at begge Universiteterne kappedes med hinanden om Fortrinnet, derved kom først Videnskaberne i sin fulde Flor, og jeg er forsikret paa« at Normanden taalte ikke i dette, som i alt andet, nogen Overmand; man seer nu hvor meget de ikke vover for at gjøre sig berømte hos Fremmede, og indlegge sig Ære, meget mere da, naar Leilighed til at studere gives i deres eget Land. De Danske troer jeg og gandske vist ville faae større Mod og Lyst, ved at kiempes med sine Brødre om Prisen, kort inden en stakket Tid, tænker jeg, at Dannemark og Norge da vilde blive Videnskabernes Boelig, og ethvert af dem et filie Athan.

Fordeele og besynderlige Fordeele for Norge, vilde det blive, at have sit eget Academie, hvilke alle baade var for vitløftig at, opregne, ikke heller staaer det i min Magt at indsee dem alle; men dette veed jeg, at mange Penge spartes for Norge ved den Leilighed.

6

Hvor mange Fædre fik ikke da at beholde sine egne Sønner, uden at faae dem ombyttede i det forøfriske Kiøbenhavn. — Til ret at Dyrke Studeringer udfordres Roelighed, denne gives ikke i det urolige Kiøbenhavn, Landet blev det beqvemmeste Sted, viseligen var der da, om Universitet blev forflyttet til et roligt Sted, som Du siger, man taler om i Kiøbenhavn, Ringsted synes mig var beleilig dertil. Men Vanskelighed tilstaaer jeg man fandt nok af ved denne Omflyttelse i Henseende til de mange Universitets Bygninger i Kiøbenhavn, og ellers vaa andre Maader. Sandelig Mænd, som besad den største Kundskab om Landets Beskaffenhed skulde give Plan dertil. Landets indfødde Børn og ingen fremmede burde antages til denne, for det hele Land saa vigtige Sag.

Jeg veed ikke, ja hvor kan det være mig muelig, at opregne alle de Herligheder, som flød af denne Indretning, Landet og dets Beskaffenhed er mig ikke bekendt; det var at ønske, Norge maatte forundes denne Herlighed, og hvo vil vel misunde vor brave Nordmand denne Lykke, da Landet derved kunde komme i Flor. Nei enhver retsindig Dansk vilde aldrig misunde sin kiære Broder denne Fordeel, tvertimod med større Kierlighed skulde begge Rigerne kappes om Fortrinnet.

7

Men Vandskelighed mødte virkelig i dette, som i alt andet, baade hvor Pengene, som Universitetet kunde anlægges for, skulde komme fra, og hvor det skulde være. Men hvem kiender ikke Normandens Ædelmodighed? Jeg troer, kort Tid vilde kun forløbe, efter samme var bevilget, at jo den første Vanskelighed var hævet, og den anden kunde Insightsfulde Mænd raade Bod paa. Nogle faae andre Vanskeligheder udryddede Tiden. Dog synes mig et frit Valg burde gives, saaledes at en Nordmand kunde studere her, om han vilde, ogen Dansk hos de Norske,, følgelig og Embeder uddeeles i Fleng.

Her har Du da mine Tanker, skriv mig endelig til igjen Dine Tanker om samme Materie, og glem ikke at tilsende mig de ovenanførte Piecer, anfør dem kun alle paa min Regning, jeg venter med Smerte efter dem, endelig med første Leilighed maa jeg have dem, at ikke min Nysgierrighed skal martre mig formeget.

Nysgierrighed, ja ret Nysgierrighed efter at see Frugterne af den forønskte og glædelige Skrive-Frihed, hvilken, o gid aldrig maatte misbruges! men meest er det Lyst til at see Videnskabernes Forbedring, som gjør mig nysgjerrig. Jeg forblive & c.

Saa skrtiver min Ven i denne Materie til mig, og lutter Ærgrelse over nogle Selv-

8

kloge, har forledet mig til at fornærme min Ven, ved at gjøre dem offentlig bekiendt. Jeg var i Gaar i et Sælskab, hvor der blev talt om disse Materier, hvor nogle indbildte Herrer taledede med største Misfornøjelse om disse udkomne Skrifter, baade om der, som handle om et Universitets Oprettelse i Norge, pg de andre om vort Universitets Forbedring.

Min Hensigt er allene, ar vise, hvorledes en ret Dansk tænker om Norge. Kan jeg beqvemme min Ven dertil, dog først maa denne Forseelse, jeg har begaaet imod ham, afbedes; og da min Hensigt har været saa redelig, haaber jeg Forseelsen undskyldes, jeg drister mig da, at love hans udførligere Tanker om denne Materie, hvilke jeg haaber skal finde alles Fornuftiges Biefald. Jeg henlever høistærede Læsere Deres oprigtige Landsmand.

Tilskrift.

Vel kunde jeg have ladet dette indrykke i det Patriotiske Magazin, men den store Forraad forhaler Tiden, at det ikke saa hastig kunde skee, som min Iver det udfordrede.

7 ðN EA !

1

Nye Plan til Forbedring Studenternes Vilkaar,

forestillet i Breve til Hr. R a a d v i l d.

Skreven i Pressens Frihede-Alder, den 7de April 1771.

Ubi adsunt Mæcenates ibi non deerunt Marones. Iste Hæfte.

Kjøbenhavn,

Trykt og faaes tilkiøbs hos August Friderich Stein, boende i Skidenstrædet.

2
3

Fortale.

Det er besynderligt, at der iblant de mange, som i disse Tider have taget Pennen i Haanden, ey findes een, som af Kierlighed til Studeringer og dissers Dyrkere (jeg meener Studentere) har gjort eet Forslag til Forbedring i Studenternes Vilkaar. Man haver fra Pressen seet et nylig udkommen Skrift, kaldet; Undersøgelse om de Academiske Examina; Dette har givet en Philocalo Anledning til at skrive om

4

Fortale.

Studeringers nærværende Tilstand & c. Omsiber er et Skrift fremkommet, som kaldes: Studenternes Skiebne. — Men i ingen af dem alle findes noget Forslag til Opmuntring og Belønning for Studentere. — Hiin Author til Skriftet: Studenternes Skiebne: viser ret artig en venneløs Students Tilstand i de Vers, som han af Sal. Grev Griffenfeldts Liv og Levnets Beffrivelse har uddraget. — Saavidt mueligt at raade Boed paa saadan Tilstand fortiener (efter mine Tanker) at tages udi nøye Betragtning; Dog der findes saa nedrig et Menneske, som gjør sig en Ære af at forhaane Studenters-standen med de skammeligste Usandfærdigheder, og oven i Kjøbet at kalde sig Studios; at han ey er den, han siger, det viser tydeligt hans taabelige Skrift kaldet: Forsvar efter Loven & c. Skam og Ska-

5

Fortale.

de for Studenter-standen, om Publicum fæstede Troe til hans Daarekiste-Snak!

Mon det ey er overeenstemmende med Navn af en sand Patriot, om man bestræbede sig med at udfinde Midler til at ophielpe den fortrykte Studenter-stand?

— Jeg troer Jo; og da en vis Mand nyelig ved een Skrivelse forlangde min Meening angaaende sin yngste Søn, om hvilken han var uvis, hvad enten han stulle lade ham give sig til Bogen (som man kalder det,) eller til en anden Handtering, saa fattede jeg den Slutning at svare ham ved Pressen. — Denne er Anledningen til disse Blade. — Mit Ønske bliver opfyldt, om de Tanker, som findes derudi, bliver anseet for værdige til nøyere Eftertanke. — Det vil inderligen glæde mig, om disse kunde give Anledning til en Forbedring, der er saare nødvendig. — Hvo

6

vil tvivle om, at vores allernaadigste Konge (som vise den største Omhyggelighed for sine undersatters Beste,) kaster et naadig Øyesyn paa de Academisse Borgere?— Een saa viis Monark vil vist opmuntre disse, og derved befordre Studeringers Floer. — Det var derfor at ønske, at dette blev Ham forebragt og afmalet med de tydeligste Farver; — Hvad kunde da ey ventes af den elskværdigste Monark?

7

I. Brev.

Min Herre!

De forlanger min Betænkning derover: om De skal lade Deres Søn studere eller ey. Dette Spørsmal er vigtigt; men da jeg forbindes til et Svar ved den Høyagtelse, som jeg stedse skylder Dem, saa giver jeg mig den Frihed at afskildre for Dem (saavidt mig er bekiendt) en Students Lykke ved Academiet.

— Troe mig! den er liden. — — I for-

8

3 vejen maae jeg nævne, at, skal Deres Søn

studere, da maae De forskaffe ham private eller publique Information. — Begge Deelee føder store Besværligheder; Til det første haver De ey Formue, da dog dette var Deres Barn tienligst. — De maae da sette ham i publique Skole; her maae han anvende sine kostbare Ungdoms Aar, og det blot paa de Ting, i

hvilke Øyemærket eene og allene er at blive Student. — Omsider bliver han med Roes sendt fra Skolen til Academiet, Han faaer en Hob Bene, og dermed er det gjort. — Oplever De denne Tid, da glæder De sig, over Deres Barns Fremgang i sine; Studeringer; og nu spørges: om De har Formue til at opholde ham ved Academiet og skaffe ham de nødvendige Ting til Videre Fortsettelse i hans Studeringer. Derimod, ere De allerede død; hvem skal da hielpe deres Søn? Venner og Slegtninge kiende ofte ey den Trængende, skiønt han utrængt var deres Ven. — Hvormed skal han opholde Livet, og hvem vil kæde

9

ham? — De vil svare mig: han skal søge Stipendia eller tage Condition: Troe mig, min herre! det er ey saa let gjort som sagt. faa. let gjort som sagte

Fortryd ey at jeg undersøger begge Deele, og De vil give mig Ret. — Det kand ey være Dem ubekjendt, at der opholder sig en Mængde Studentere ved Academiet, følgelig en Mængde Soliciterende om Stipendier, da faae ere saa formuende, at de uden disse have Ophold. — De kand ey forestille sig, hvor vanskeligt det er at faae nogen af disse saa kaldede Stipendier. — At een, ofte igientagen, Ansøgning, som ey sielden. vedvarer i heele 2 Aar; bliver frugtesløs, er ey noget Nyt. — Deraf kand De slutte sig til det øvrige. — Lad deres Søn endog være saa lykkelig, at nyde eet af de beste, dette er dog ey klækkeligt til hans Underholdning; Er han meget lykkelig, da nyder han endnu eet: men at komme videre, forbyder vel i nærværende Forfatning saa ilde brugte Principium: Nemini tribus beneficiis

junctim frui conceditur. — Den retsindige

10

philscalus overbeviser grundigen de, (som benytter sig heraf til at nægte de Søgende,) om deres Sats Urimelighed; og det var at ønske, de retsindige og nyttige Forslag, som han derom giver, blev taget nøye til Eftertanke. — Da de grumme Nærings-Sorger gjør ofte Livet bittert for Studeringers Dyrkere, saa blev det dem til største Nytte, om de Stipendia, som ere ved Academiet henlagde til de Studerendes Nytte, bleve sammensmeltede, og efter Fortieneste Upartisk uddeelede. En samlet Summa af 4 til 5 Stipendiis, som beløb sig til 100 Rdlr., ville forskaffe en Studerende Underhold. — De Hr. Professores behager at give os en Liste paa de Stipendier, som efter Hofmans Fundat. udvisende ere henlagde til de Studerende, og ey endnu er; gaaed under, ville vi maaskee see saa stor en Mængde, som vi aldrig kunde have drømt om. Hvorledes nogle af disse bedre kunde anvendes, derom skal jeg siden meddele Dem mine Tanker. —

11

Min Herre! De see heraf, at Stipendia ved Academiet ere meget smaae, og at disse smaae ere dog vanskelige at faae. — Neppe havde De saa ringe Tanker tilforn om Stipendiis, da De meente, at deres Søn af disse kunde opholde sig ved Academiet; at samme i nærværende Forfatning er ikke mueligt, derom tvivle De ey nu. —

Ligesaa ugrundet er og den Tanke, De haver om Conditioner, eller rettere: Informationer, ved hvilke De troer, at deres Søn fand soutinere sig. — Hvor vanskeligt var det ey for ham at lære andre, der selv nyelig var en Lærling? Hvoraf kan Deres Søn vide (da han er ung) den Maade, paa hvilken han kan blive en beqvem og nyttig Lærere? Mon der ey udfsdres meget til at kunde forestille sine Lærlinge de vanskeligste Ting under de sødste Billeder, og paa den meest indtagende Naade? Hvor vigtigt er det en for en Lærere at være frygtet og elsket af de Lærende? 2, — Lad os sette, at De-

12

res Søn besad alle de Ting, som udfordres Hos en beqvem og brav Lærere, at han havde de nødvendige Indsigter & c. — Men kand denne Beqvemhed, disse Indsigter opholde ham ved Academiet? Mener De, at det er en ubedragelig Følge; om han besidder disse, skal han vist faae en Information? — De feiler — Daglig Erfarenhed vidner tvertimod Dem. — Der findes mange Studentere, som uagtet ald muelig Flid og Søgen i 3 a 4 Aar ey har kundet naae een eneste. — Dette synes Dem fremmed, men ikke desmindre har Sagen sin Rigtighed, og har sin Oprindelse just ved Mængden af Studentere. Omsider kand den forønskte Dag treffe ind; En Condition bliver ledig; Her aabnes den Kilde, hvoraf Deres Søn kand (saavidt De Mener) drage sit Ophold — Got! — Men døøm engang om Ypperligheden af denne Kilde, naar De ere underrettede om, hvor ringe Belønningen er, som tilbydes en Student for saa surt et Arbeide. —

13

En troværdig Ven har berettet mig, at han efter megen Søgen blev tilbuden en Condition; der blev fordret daglig information i Fransk, Geographie, Skrivning & c.; 3 Timer af hans Tid hver Dag blev fordret; (Hvor kostbar er ey Tiden for en Academico?) — De kand neppe forestille sig, at hans Arbeyde skulle Maanedlig *) betales med 10 Mark Danske; Han foreholdt, at Prisen, fom de satte paa Hans Arbeyde, var for ringe. — Men see et Svar: Vi kand faae een for 8 Mark, som har informeret nogle Børn i vor Familie; — Et skiønne Tilbud! —

Maaskee de got Folk gik Sandhed forbie! — Imidlertid er og bliver det dog en Sandhed, at just Mængden af Studentere gjør Conditionerne slette; da disse ey Have Midler & c. Formue, da det er dem ligesaa umueligt at faae et Stipendium eller flere, som kand være tilstrækkelige, som det er at bestige Toppen paa de Atlantiske Bjerge i Barbariet, saa sees det lettelig, at

*) Calender Maaned.

14

om Conditionen er nok saa slet, saa tager de imod den; Aarsagen tør jeg ey ved at nævne, den er noksom bekiendt). I øvrigt vil ikke een, saa vil den anden, her er nok at vælge udi; Just denne Lethed i at faae dem, formindsker Lønne; Det er ey Duelighed, hvorom Folk i Almindelighed bekymrer sig hos en Informator, men det er i Særdeleshed Prisen, for hvilken de kand faae een; og saaledes forekommer adskillige Færdre mig, som hiin Fader, der kom til den Græske Philosoph Aristippum og bad ham undervise sin Søn; Dette lovede Ariftippus paa Vilkaar: at hans Arbeide blev lønnet med 100 Talenter; Men Faderender blev hæftig forskrækket over der begierte Løn, og var alt for gierig til at betale sit Barns Opdragelse saa dyrt, svarede: Det skal koste mig mindre at købe en Slave; Ey, svarede Ariftippus, køb dig den, saa har du toe.

Lad og en Student antage saadan Information, hos hvem og for hvilken Priis det end

15

maatte være. — Hvor ustadige ere ey disse?*) — En brav Karl treffer ey sielden en modig Principal eller Principalinde, der forlanger en Æresbeviisning, som de af høyeste Rang allene kand tilkomme; Vil han beholde Conditionen, maae han bide i det sure Æble, og paatage sig en Hyklers Maske; Hos Forældrene findes ofte en utidig Kierlighed til Børnene, og ligesaa ofte viser sig en nye Furie, der truer Informator med Afskeed og Forliis af sit Ophold; og hvorfor? det seer enhver lettelig. — Hvo kand opregne alle de Fortredeligheder, som en condirionerende Student er exponeret for, e. g. urimelige Forældre, slet opdragne Børn & c. & c.

Om endog en Student faaer i Kiøbenhavn saadan Condition, hvor Forældrene ere veltænkende, og Børnene fornuftig opdragne, saa troer jeg dog, da hans ædle Academisketiid, i hvilken han skulle bieveane Forelæsnin-

*) Jeg mener Time-Conditioner i Kiøbenhavn.

16

ger, besøge Bibliothequerne & c. & c., derved, saa mærkelig formindskes, at altsaa Conditioner ere høyst skadelige for en Student qua Academico. Jeg skal en anden Gang berette Dem et Forslag desangaaende og nu forbliver

Min Herre!

Deres *****

17

II. Brev.

Min Herre!

Jeg lovede i mit sidste Brev at berette Dem mit Forslag, angaaende Stipendia ved Akademiet; disse, mener jeg, burde tildeels være Belønning for flittige Studentere. Saalænge de Academiske Examina blive i den Forfatning de ere, saa bliver der nødvendigt; at det nøye tages i Betragtning, om Examina sustineres med større eller mindre Berømmelse. — Dersom de, med beste Caracters aflagde, bleve præfererede andre til at nyde Stipendia, da tvivler jeg, at saa mange med ligegyldige Øyne skulle ansee de Caracters, de erlanger. — Man skulle e. gr. da neppe tælle saa mange, der vare ærede med de saa kaldede illum og Kræmmeren, som man nu omstunder kand — og mon det var ubilligt, at de, som erholdede disse

18

2 Caracters ved Examina; blev ey allene udeladte fra alle Academiske Beneficia, men endog fra at nyde deres Oplag fra Skolen, om de havde nogen?

Jeg troer Ney; og ey allene med philokalo holder for, at Stipendia bør ansees for Capitaler, hvormed Staten lønner nogle for at gjøre visse Arbeider, hvoraf den siden agter at drage Fordeel, men jeg meener og, al Stipendia bør ansees som Belønninger for de Academiske Borgere, der have stræbet at gjøre sig bekiendt ved deres Flittighed i Studeringer; Thi blev Stipendia anseete og uddeelede, som Belønninger, da ville de

være en Spore til Fliid og Arbejdsomhed, følgelig Kildevæld, hvoraf Studeringers Tilvext vilde opvelde. —

Ved Academiet er Mangel paa Belønninger for Studenterne. — Disse kunde være af et dobbelt Slags: deels ved tilstrækkelige Stipendiis, deels ved Embeder. De skulle

19

være Studenterne til Opmuntring og Studeringer ville komme i Floer. — Flittighed og en utrættet Arbejdsomhed i at berede sig til Examina, ville komme i Mode. — Hvad vandt en Studeringer derved? — Her kunde indrettes Stipendia for de, som vare flittige og viiste sig delige ved Examine Philosophico — Dog disse burde være tilstrækkelige, og ey gaae under 100 Rdlr. om Aaret; vel sandt, deres Tal var lidet, som kunde nyde saa stor en Sum; men mon det ey var bedre, at een Student havde sit Udkomme, end at fire havde saa lidet, at de uagtet Stipendio nødtes til at søge andre Næringsveye, og saaledes blev hindret fra at iagttage det Øyemærke, hvorfor de laae ved Academiet. — Her burde være Belønninger for dem, som viiste sig at have god Indsigt ved Examina Theologica eller Juridica. — Iblant disse kunde være de 3de Collegia Walkendorphs, Borrich. og Elersian. — Skulle disse være Belønninger for saadanne, saa følger, at ingen uden Attestati burde indtages derpaa. —

20

Her burde dog Medici undtages, som kunde udvælges til de Pladse, som for dem ere paa Collegiis fastsatte. —

Forfatteren af Skriftet: Studenternes Skiebne, giøe (saavidt jeg af andre har hørt) de Studenterne, som ligger paa disse Collegiis, stor Uret, naar han Pag. 6. kalder dem Lykkens Pamphili. — Disse Ord Viiser, at han mangler Kundskab om Størrelsen af Collegier. Stipend, for nærværende. — Da nogle af dem ere saa smaae, at de neppe kand bestride de, der forefaldende, Udgifter, e. gr. Disputas-Trykning &c., saa troer jeg, at det gavned til Studeringers Opkomst, om de Herrer Professores bestræbede sig med at forøge disse Stipendia saaledes, at een Alumnus uden at bekymre sig om andre Næringsveye kunde deraf nyde sit Ophold. —

Forøgelsen kunde skee ved at samle andre Stipendia sammen, og egge disse til de, som tilhører Collegiis. — Hertil foreslaaer

21

jeg Scheels extraordinaire Stipendium, som hidindtil er uddeelt til mange i mange smaae Portioner. — Og af samme Slags findes Stipendia nok, som kunde bringes i en Massa, og blive nyttigere anvendt end de hidtil have varet. — Lad enhver Alumnus paa et Cols legio have aarlig 140 til 150 Rdlr., det var ey for meget; hvorom den grundige Philokalus raisonnerer meget fornuftig. — Ere da Alumni Collegior. af Professorerne anseete værdige til at nyde Collegia, saa burde og (efter mine Tanker) disse saaledes aflegges, at det med Sandhed kunde siges, de nød et Stipendio, der baade var en Belønning for deres udviste Fliid, og som var dem eu Hielp, hvorved de kunde videre fortsætte deres Studeringer, uden at beskeftiges med andre Ting til at underholde Livet. — Det vilde uimodsigelig være en stor Nytte og Opmuntring for de, hvis Øyemærke i at studere var at blive i fremtiden Præst, om der blev udsat Præmier for at udarbejde Prædikener. — Til at bedømme disse kunde udvælges det

22

Theologiske Facultæt, i hvis Paahør de burde holdes i een af Stavens Kirker. — Disse lærde og brave Professors i Theologien vilde ey allene dømmes Upartisk efter deres store Indsigter, men det skulle og være Candidatis til Nytte i Fremtiden, hvorom jeg i mit følgen« de Brev skal nærmere mælde. — Hvor stor en Nytte ville ey saadan Indretning føre med sig? — Den geistlige Veltalenhed blev bragt ubi Floer. — Candidaterne bleve øvede i at udarbejde en Tale. — Vor Modersmaal blev dyrket &c. &c. — Med faae Ord: Her var en Lejlighed, hvorved delige Lærere kunde dannes til Fremtidens Beste. — Præmia for saadanne udarbejdede Prædikener kunde tages af Stipendiis; e. gr. Tvende af de (saa kaldede) Klosterdalere, der udgjør circa 68 Rdlr. om Aaret, kunde deeles, saa at de udgjorde 5 a 6 Præmier. — Del er vel fandt, at disse Præmia var smaae, men det er ey saa meget Præmium, som Æren af at kiendes værdig til at nyde det, der skulle opmuntre Candidaterne. — Hvilken Ære

23

for en Candidat, at hans Prædiken blev af det Theologiske Facultæt per plurima vota dømt værdig til en Præmie! — Desuden, hvor tungt falder det ey mange fattige Studenterne, (uden for de 4 Collegia) at betale sin Hnusleje; men her var jo et Middel just ved at faae en Præmie, hvorved de kunde erstatte denne Mangel paa Betaling for 4 a 5 Maaneder. — Følgelig kunde ey allene Æren, men endog Fortienesten, overtale Candidaterne til at stræbe i at overgaae hinanden, og de ville kappes om at giøre sig værdige til Præmien. Følelse af Ære, Omsorg for Eftertiden, ville ey giøre lider hertil. — De, som bleve tildømte Præmierne, skulle have nærmest Adgang til det (saa kaldet) Rosborgs Stipendium; — Mon det ey skulle være i saa Fald bedre

anvendt, end naar det imod dets Øyemærke gives til dem, som nyelig har taget Examen Philosophicum, og neppe nogen Tid været paa Prædikestolen eller maaskee ey kommer der i den Tid, de nyder Stipendio.—

24

Andre derimod under Paaskud at de ere for gamle, (eller sligt,) skønt øvede i Prædikestolen, maae staae tilbage, og ey engang proponeres. — Andre derimod kand faae dette Stipendium Med Kaldsbrev i Lommen, endog for heele 3 Aar paa eengang. — Er det ey Retsindighed og Upartiskhed? — Nogle vil sige, at endeel veltænkende Alumni paa Collegierne har oprettet Selskaber imellem sig, hvorudi de øver sig baade i at udarbeide og holde Prædikener under præfidio af de Theologiske Proftssores. — Hvis saa er? — Burde

da ey saadanne Alumni, der bestræber sig med at blive duelige Lærere for fremtiden til Guds og Kirkens Tieneste, ansees og saadanne deres Flid paaskønnes. — De vil maaskee spørge: Min Herre! paa hvilken Maade kand det best skee? Jeg svarer: De Herrer Høyærværdige Præsides, som best kiender disse, kunde deels proponere dem i Consistorio til saadanne Stipendia, som de med samtlige Professores kand bortgive, deels belønne dem

25

med saadanne Stipendiis, som de selv kand bortgive uden Samtykke af de andre Professores. — Iblant de sidste Slags er Rosborgs. — Min Herre! De seer heraf, hvorledes jeg ønskede deels nogle Stipendia forøged, deels Maaden at Uddeele dem paa forandret. — —

I mit forrige Brev meldede jeg, at Informationer bleve slet betalede. — Jeg viiste, at Lønnen, hvormed det møysommelige og suure Arbeide skulle erstattes, er alt for ringe. — En Dantsemester kand i een eneste Time fortjene, ved at lære andre sine Caprioler, meere end en Student udi 6 Timer ved Information udi Geographie, Historie, Læsning, Skrivning, Latin & c. — Hvad dømmer min Herre herom? — Hvem er et Menneske meest skyldig, enten den, der retter hans Sind og Sæder, og forbedrer disses Mangler, eller er han den meere skyldig, som

26

retter hans Legeme, viser ham at bare sit Hoved ret, gaae vel paa Beenene & c. — Skulle man dømme efter lønnen, hvormed Lærerne i disse Ting aflegges, da beholder den sidste (skiønt mindst nødvendige) Prisen.

— Dog at Informationer saa slet betales Studenterne i deres Fag, derudi er de (som før er sagt) tildeels selv skyldige. — Jeg vil derfor gjøre et Forslag; — Da det synes, som alle Dantsemestere har giort en Pagt eller sammensvoret sig saaledes, at de ey informerer nogen Time ringere end 24 Sk.

— Monne det da en skulle være til største Nytte for de Studentere, hos hvilke Nødvendighed udkræver at antage Information, om og disse forbandt sig indbyrdes til ey at antage nogen til Information, uden for een meere taalelig Priis, hvorved Informator kunde være tient. — Naar saadan Priis var fastsat, burde den, derimod forbydende, betale en vis Mulet. — Blev dette iverksat, da vedder jeg, at Studenten blev bedre

27

salerered end nu. — Hvor skammeligt er det en, at een for at børste Skoe og banke Klæder skal lønnes bedre for saadant sit Arbeide et Aar igiennem, end den, der har lært de Boglige Kunster, og derudi underviser andre. — Blev Studentens Arbeide bedre betalt, da kunde han bedre have sit Udkomme, forskaffe sig gode Bøger, og opføre sig bedre i Klædedragt, hvilket sidste jeg troer, snarere at være Standen til Ære, end at jeg samtykker hiin Daares Tanker om Studenternes Klædedragt (i Magazinet for de Patriotiske Skribentere No. 10.) — Denne indbilder sig, at deres Dragt gaaer over sine Grændser; Men jeg meener tvertimod, at den endnu burde være prægtigere i Henseende til nærværende Forfatning, da Yppighed har taget Overhaand, og da Manden æres af sin Dragt, indtil man nøyere kiender, hvad han fører i sin Skiold. — Da Studenterstanden er af alle Retsindede agted, og en Student kand omgaaes Høye og Lave, saa maae

28

det vel tilstaaes mig, at deres Dragt bør være anstændig og rettet efter Brugen. — At erindre de Følger. som Mangel heraf ville drage efter sig, synes mig alt for overflødig, da de ere noksom bekiendt. —

29

111. Brev.

Min Herre!

Jeg beviiste i mit sidste Brev, at der burde være ved Academiet Belønninger for Studentere i Stipendiis, men jeg nævneds ogsaa tillige, at Embeder burde være dem Belønninger. — Paa hvad Maade sligt kunde

indrettes, vil jeg denne Gang forestille Dem. —

Iblant Studentere findes vist saadanne, som kunde blive Fædrenelandet til stor Ære og beqvemme til de største Tienester. — Var ey en Griffenfeld Student? og monne der ey nu skulle findes ligesaa vittige iblant Studenterne, som han? jeg troer, Jo. — Det var at ønske, at saadanne bleve udsøgte, og paa een eller anden Maade soulagerede Sta-

30

ten til Beste i Fremtiden. — Saadanne kunde vist nok blive dygtige til de Charges, som ved forudfattede Meeninger nu synes alt for vigtige til at betrædes af en Student.— Til at udsøge saadanne, kunde Academiets Professorer være beqvemme, da disse have god Lejlighed til at kiende Studenterne, for hvilke det kunde være nyttigt at kiendes af hine—

De seer altsaa, min Herre! at mangt et vittigt Hoved, hvis Indsigt er ligesom begravet i Mørkets Skiul, ville komme for Dagen, saasnart Vished om Belønninger fandt Sted, og just denne Vished skulle være en vigtig Motiv til de Studerendes Fliid. — Følgelig til Studeringers Floer. — Ved de Belønninger, hvorom jeg her taler, vil jeg have forstaaet Befordringer til Embeder. — Lad Examina skærpes. — Lad Professorerne ved disse kræve store Indsigter af de Studerende. — Lad Arbeidet end

31

være nok saa besværlig. — Alt dette vil være ringe i en brav Students Øyne, naar han først er forsikret om, at han efter en fastsat Indsigt i sit Studio blev befordret (og ikke blot kunde blive befordret); mon Arbeidet skulle længere være tungt, naar man var vis paa, at det ey var forgyeves? — O Ney!

— De kummerfulde Omstændigheder, som mange Studentere i deres Academiske Aar (i Særdeleshed) ere underkastede, vilde merkeligen forsødes derved. — Enhver veed denne Sandhed: li faut passer par les peines, pour arriver aux plaisirs, — Bliver Tingene efter nu brugelige Maade fremdeles behandlede, saa er intet som kand opmuntre en Student til at tragte efter dyb Indsigt i sine Studeringer. — I et uvist Haab (hvorfor ikke? da daglig Erfarenhed beviser det) underkaster han sig de Academiske Examina. og opholder sig ved Akademiet for at giøre Fremgang i sine Studeringer. — Men hvilken er Belønningen for mange, endog

32

brave, Studentere? — Denne, at det tillades dem at henleve deres Aar uforsørget i maadelige, ja ofte elendige Omstændigheder. — Døm selv, min Herre! hvor lidet er da Studenterne dem forbundne, som burde og kunde raade Bod paa sligt? — At der er Maader nok, hvorpaa en Student kand hjælpes, det beviser Erfarenhed, men om de alle ere lovlige nok, og overeenstemmende med Billighed, det er noget andet. — At der ere Embeder nok, hvortil Studentere kunde employeres hver efter sin Indsigt, er saa soleklar en Sandhed, at den ey behøver. Beviis. —

Vor allernaadigste Konge har nyelig anordnet, at Tienere skal være udelukte fra offentlige Embeder. — Her aabnes for de Studentere, der legger sig efter det Juridiske Studio, en Vey til Befordring, som hidindtil har været mærkelig indskrænket af disse ilende

33

Jurister. — En viis Anordning! mon det ey var urimeligt, at saadanne skulle præfereres Studentere til Byfoged-Embeder & c.? Jeg vil ey tale om større Embeder, thi dertil har Tienere længe været de Værdigste. — Saalænge Tienere skulle forfremmes til Juridiske-Embeder, og de Studentere, som have anvendt deres Tid paa det Juridiske Studio, skulle blot beforders til at være Fuldmægtige & c. hos disse, saa er vei ingen, som tvivler, at en Student fattes Motiv til at forskaffe sig grundig Indsigt i det Juridiske Studio. — Det er altsaa (som før er sagt) en viis Anordning! — Vor Tids Jurister*) har altsaa oplevet saa lykkelig en Tidsalder, da de kand have vissere Haab om Employ end tilforn. — Mon ey Det var værd at ønske, at de Studentere, hvis Hensigt er at blive Præster, kunde og naae en saadan Lykke? — Desverre! her ere mange Forhindringer. — Hvad er vel Aarsagen,

at saa mange, endog brave, Studentere**), bliver gamle, ja endog gamle Academici, uden Befordring til Embede? — Hertil anseer jeg 2 Ting i Særdeleshed at være store Aarsager:

A) Den første er Jus vocandi. — Denne er allernaadigst forundt adskillige Jordegods-Eiere, naar de have tilkøbt sig Godsene

*) Saavel Studentere som Skriverkarle **) Som søger Præstekald.

34

Men at dette er til Præjudice for Candidater til Præste-Embede, indsees lettelig, naar man eftertænker, at

Hans Kongelige Majestæt har serre Kald at give bort i Dannemark end Jordegods-Eierne. — Vel er det en unægtelig Sandhed, at mange brave Karle blive af disse kaldede til Præster, men at en ulignelig større Mængde af slette bliver befordrede til Præste-Embeder af disse end af Kongen, bliver og uryggelig vist. — Hvo vil undre derover? Da mange neppe ere blevne Studentere, før dem ey allene loves, men de og virkelig erholder Exspectances paa Præstekald af disse Herremænd. —

Jeg ønskede at vide, hvorefter de gode Herremænd dommer. — At de dømmes efter Indsigten hos de Studentere, til hvilke de giver deres Præstekalde, er aabeubare falsk, — og de ere at undskylde, da den mindste Deel af dem haver studeret. — Maaskee de dømmes efter Recommendation — og denne kommer oftest fra læge Folk. — Men ere disse ikke ligesaa lidet skikkede til at dømme om en Students Duelighed og Dygtighed til saa vigtigt et Embede, som Herremanden selv? — Hvad skal disse got Folk med saa vigtig en Ting? — Hvorledes kand de siges skikkede til at bortgive saadanne Embeder? — Skulle jeg sige min Meening, da burde saadan Rettighed,

35

som kaldes jus vocandi, gandske kaldes tilbage, og aldrig meere finde Sted hos Herremændene.

— Det var at ønske, at Kongen kaldede selv alle præster i sine Riger og Lande. — Herved ville forekommes Misbruge. — Jeg vil hævne een: — Hvorfor ey? Da jeg kiender her i min Afkrog Studentere, som nu havde været i Præste-Embeder, om de havde villet, som Herremanden fandt for godt. — Disse har siden suppliceret, men hidindtil forgieves. — Da deres Samvittighed ey tillod dem at antage Embeder paa hiin Maade, saa maae de nu bie. — Jeg vil reent ud nævne, hvad jeg meener: Det er: Huusholdersker, Kammer-Jomfruer & c., har ofte formaaet meere end mange Aars Spadseren paa Cancellie-Trapperne. — At bevist det, skulle ey blive vanskeligt. — Mange iler paa saadan Maade ind i Embeder, og meener det at være nok, naar de kun kand komme i Embeder, ligemeget paa hvad Maade det end skeer. — Uden at tale Bisperne *) for nær, kand man trygt sige: Giv mangan een havde undersøgt sine Kræfter til at forestaae Embedet, for dette blev søgt.

— Lad saadan Mand treffe en Naturalist, Deist, & c. (En lærd Rabbi er heller ingen Kramsfugl.) — Mon det ey være til Skam og Skade, om Præsten ey kunde grundig afvise

*) Disse skal examinere Præsterne før de blive ordinerede.

36

deres Sætninger? — Desuden kand man sige, at en retskaffen Geistlig gjør Religionen ære ved sin Lærdom og Indsigt i Videnskaberne. — Mon ey Indsigt i Historien, Geographie, Mathematik, Physik, & c. kand være ham vigtig og nyttig? — (Man efterlæse Historiernes Beretning, om Jacob Basnage Præst i Rotterdam, om Semler, Mykonius, Kruciger & c. & c.) — Saadanne Ting er ey dem paa Hierte, som paa forberørte Maade stræber at komme i Embeder. — De gaaer en nærmere Vey end de Academicis, der stræber at gjøre sig bekiendt ved Lærdom og Indsigt, og paa saadan Maade bane sig Vey til Forfremmelse. — Hiin Vey fører sikrere, (desverre) sikkere, til Maalet— Den er altsaa til præjudice for brave Studentere. — Vor allernaadigste Konge kunde have denne Misbrug, ved at tage jus vocandi til sig allene. — Saa beroede dette alt paa Forsynet, Kongens Raade og Duelighed i Studeringer. — Og end meere, ingen Kone havde da Lejlighed herefter at sige, som hiin til sin Mand: havde jeg ey været, saa havde du ey blevet det du er. — Hvilken Skam at slige Creature skal være saa mægtige! — Den grundige Philokalus undskylde mig, at jeg siger ham imod, naar han foreslaaer en Liste *), hvorpaa Candida-

*) Denne Liste kunde uden Forhold til Herremændene være vist til stor Nytte i mange Henseende for de Søgende.

37

ters Navne skulle være optegnede, og al Herremanden skulle vælge iblant disse optegnede. — Min Aarsag er denne: Settes dette i Forveien, at den mindste Deel af Herremændene har studeret & c. saa skede et saadant Valg i Henseende til Duelighed aldeles i Blinde; Og monne ey dette Valg kunde ogsaa misbruges *)? — Jeg meener: Jo! — Der var derfor best, at Kongen beholdt for sig allene denne Ret. — Mueligt Herremændene har formedelst denne Rettighed betalt sine Godse dyrere end ellers var skeet. — Men kunde ey Kongen paa andre Maader erstatte dette Tab? — Der blev nok fundet Midler dertil; — denne Paastand kunde altsaa en sige noget.

B) Jeg meener, at man med Rette kand indsee den Maade, (som de Norske Præster hidindtil har betient sig af,) for at være en Aarsag til at mange Studentere bliver ældgamle, for de blive hjælpne (som man kalder det). — Mange af Præsterne i Norge have anskaffet sig Capellaner. — Den geistlige Calender kand udvise det. — En Personel-Capellan bør være til at hielpe en Mand, der, af Alderdom eller besværkelig Sogne-Vey, ey kunde overkomme de Forretninger, som hans Embede fører med sig. — Men mon denne

*) At Herremændene, som kunde have skiult Aarsagen til at foredrage een for en anden & c.

38

er Aarsagen, hvorfor de fleste Norske Præster antage Capellaner? — Dernæst, neppe have disse Capellaner været nogle Aar hos en Præst, før de komme ned til Dannemark. — Her er Kiøbenhavn, det Tilflugtssted for alle Solicitantere? — Bør de ey hjælpes? Jo vist. De haver Kiolen, de bør ogsaa have Embeder, og det strax. — Del er jo det gamle Principium — Ligemeget er det, om samme skulle skee gamle Academicis til Præjudice. — Der bør da ey agtes, om disse have opholdt sig ved Academiet, og der giort sig bekiendt ved deres Indsigter. —

Burde ey saadant indskrænkes, og slig Misbrug med at amage Capellaner hæves? —

Det sees lettelig, at jeg ey taler mod Capellaner pro Persona, som en Præst af forberørte Aarsager seer sig nødsaget at antage, men jeg taler blot om dem, som strax efter Attestats drager til Norge, bliver Capellan hos en Præst, og føye Tid efter komme feliciterende til Kiøbenhavn, paa Grund, at de har været Capellaner. —

Jeg nægter ey, at jeg gierne ønskede, der maatte (ved at bortgive Embeder,) have Hensigt paa de Caracters, som ved Examen ere erholdede. Skeede dette, da ville uimodsigelig Flittighed, og Stræben efter at bekomme

39

god Indsigt komme udi Brug; til at erholde de beste Caracters, udfordres jo langt større Tid og Flid, end til de mindre; hvad skal opmuntre til at affectere det første Slags, naar begge vare ligemeget agtede? — Ligesaa gierne ville jeg, at de Theologiske Professorers Attester maatte være i tilstrækkelig Valeur, naar de bleve lagde til Suppliquer af Ansøgende; Thi skal Professorernes Attester intet have at sige i saa Fald, — hvad skal da bevæge en Student til at gjøre sig bekiendt hos dem (hvortil jeq i mit forrige Brev gjorde Forslag)? — Intet; thi i Fremtiden havde de ingen Nytte deraf. Jeg siger: intet; thi der var just Embeder i Fremtiden, hvortil de stedse havde Øyne henvendte, saavel før de fik Stipendia, som efter at de havde begyndt at nyde

disse. Det er vel sandt, al dette Gode

kunde de allene nyde, som laae ved Academiet, og altsaa havde Lejlighed til at kiendes af Professores Theologiæ; Men derimod kunde de, som ey laae ved Academiet, gjøre sig bekiendt med brave Provster og Præster, og forskaffe sig dissers Attester; og hvorfor skulle disse ey være af samme Værdie, som Professorernes ved Ansøgninger, da der findes mange saa brave og lærde Mænd iblant disse, at de fortiente et Professorat, følgelig, kand ligesaavel dømme om en Students Indsigt ved nøye Omgang, som en Professor ved Examen & c.

40

Enhver seer lettelig, at jeg taler om dem, som haver taget Attestats, af disse ville jeg, at de, som ey laae ved Academiet, skulle erhverve sig brave Provsters og Præsters Attester. — Altsaa skulle enhver Suppliqve have Attester med sig. — I Mangel af disse, skulle Suppliqven ey antages. — — Mine Tanker,

angaaende Deres Søn, skal jeg videre med føste tage mig den Frihed at sende Dem. —

Imidlertid henlever jeg

Min Herre!

Deres

1

Jens Paupers

Liv og Levnet samt

hans ulykkelige Feldtog imod

de under Fortunæ Anførsel saa kaldede guldskrammererede
Studentere.

Af

ham selv beskreven

og

til Trykken befordret i hans høye Alderdom.

Kiøbenhavn, 1771.

Trykt hos Thomas Borups Efterleverske boende i store Helliggeist-Strædet.

2

3

Jeg, som i mine unge Aar Har været med at dandse,

Fra Leeg og Lyst nu Kræbsgang gaaer Og viger reent den Skandse, Hvorpaa jeg stoed, som tapperst Helt I
Krig og største Heede,

Var en forsagt at gaae i Feldt Og mig til Strid at reede, Saasart som Lykken truede Mig Spidsen at modbyde,

Og mindste Kiendetegn lod see Den Fred med mig at bryde,

Som engang fast besluttet blev Uryggelig at blive,

Da sidste Gang vi underskrev Den aldrig op at rive;

4

Men som i mindste Maader ey Oprigtighed lod kiende,

Og sine Løster holde, ney!

De fik en hastig Ende.

Jeg nu al Ting forlade vil,

Og kun allene siunge Om Krig og sørgelige Spil

Med min vandsmægtet Tunge,

Og om den liden Ild og Gled,

Som under Asken lenge Laae sjiult, men som med Magt frembrød For snart at giennemtrænge.

Den greb om sig saa heftig, at Ey Hav og Floder kunde Udslukke den, men maatte plat Fortæres indtil
Grunde.

Saavidt kan Fienders Vrede gaae,

At de foruden Maade Gir Hævnen Rum og lar bortgaae Al hyldest Gunst og Naade,

Ja naar de blidest viser sig,

En Skalk da ofte bæres Forborgen under Venskabs Flig Af Følgende det læres:

5

Det var i Aar Et Tusinde

Sex Hundrede og -----

Jeg Verdens Lys fik først at see,

Og som en yndig Spire Fortuna mig fra Moders Skiød.

Henlagde ved de Bryste,

Hvor jeg den Tid ey manglet Brød.

Hun selv mig oste kyste;

Hun bar mig og paa Armene,

Ja med et vaagen Øye Saae til, at alt Nærværende Mig kunde ret fornøye.

Men Piben fik en anden Lyd, Saasnart jeg skønne kunde;

Thi al min Leeg, min Lyst og Fryd Gik gandske nu til Grunde.

Sig Bladet vendte i en Hast Til min saa store Klage, Misundelse den fæle Gast Hun kunde ey fordrage,

Og for sin bittre haarde Død Ey taale eller lide,

At i Fortunæ bløde Skiød Jeg altid skulle sidde,

6

Tilmed saa mærkede hun og,

At jeg med Tiden vilde Ey blive dum, som Steen og Stok, Det loed da alt for ilde,

At mangan Dosmer-Pande, som Stod under hendes Fane, Formedelst mig og flere kom En efter gammel Vane,

Til Høyhed. Ære, Rigdom, Pragt, Til Herredom og Vælde, Skjønt Penge var hos dem nedlagt, Som overalt skal gjælde. Sligt tænkte hun bestandig paa

I sit forbittret Hierte,

Og om hun det ey hævnnet saae Det skulle hende smerte.

Hun sine hastig Vinger ind Til sig da strax lod bære.

Og dem iført, som Hvirvel-Vind Fløy til sin Søster kiære.

Hør, o Fortuna! Søster min, (Saadan var hendes Tale.) Du blant Gudinder faur og fiin,

Du som kan prunke, prale,

7

Du Lykkens Hiul omdreyer saa,

At hvad, som nys var oven, Nu kommer nederst til at staae, Naar du udgiver Loven.

Du fordum Jupiter har ned Fra høye Himmel kastet,

Og satte dig udi hans Sted Hvor ingen dig antastet.

Er du min Søster, hør da hvad, Jeg af dig vil udbede!

Før bliver ey mit Hierte glad Før stilles ey min Vrede.

Af denne Roes og Titul blev Fortunæ Mod snart værre, End naar en Tiener i et Brev Bliir kaldt Velædle Herre. Han kneyser hønt, han gjør sig til, Veed sig ey ret at skabe, Erindrer ey man derved vil Kun holde ham for Abe.

Imidlertid -----

Saameget dog kan vinde,

For at flatere Tienere

De Herrers Gunst kan finde,

8

Og paa slig Lumpen Maade naae.

Hvad dennem er om Hierte. Endskiønt, gid Last og Skam den faae, Som Verden dette lærte;

Thi Frue Misundelse da en,

For Vreden sin at svale,

Saa hastig skulle fundet Vey Ved List at overtale Sin Søster Frue Fortuna, som Den Roes gad gjerne høre,

Der hende ey med Ret tilkom Dog klingede i Øre.

Hun derfor svaret mildelig:

O Søster! dig allene,

Saafremt der ikkun staaer til mig.

For andre skal jeg tiene.

Siig frem, hvad din Begiering er;

Thi den vel muelig bliver:

Jeg hjælper gjerne dem i sær,

Opsminket Roes mig giver.

Herpaa Misundelse oplod

Sin Klaffer-Mund og talet Saa kiæk, som hver en Løgn nu stod Paa Prent for hende malet.

9

Mit Rige, siger hun, jo snart Aldeles maa gaae under Ved slig en Uret og Medfart,

Som hendes nu omstunder. Uskyldighed og Troeskab, som. Nu meer og meer tiltager,

Dens heele Slægtning og Afkom Mit Folk paa Døren jager.

Dem beder jeg du ville ey Aldeles saa forsvare,

Og paa din brede Lande-Vey Dem ikke Lade fare;

Thi see i deres unge Aar

Du dem din Gunst lar kiende Hvorved de kun med Tiden faaer Formegen Magt i Hænde.

Mit unge Folk, som derimod Ved Verdens Levemaade,

Som klædes op fra Top til Fod Med prægtig' Klæder baade Af Guld og Sølv broderet, at Det stort i Øyne praler,

Som har Plumars og Fier Hat,

Som store Ord kun taler:

10

Vel sandt de ikke lærde er' Skiønt de i Bøger roder,
De taler dog om Stats-Affair,
Al Verdens Pragt og Moder. Og hvorfor mon de ikke kan Derfor ophøyed' blive,
Til dygtig og fuldkommen Mand De kan jo Penge give.
Dem ville jeg ugierne see At skulle staae tilbage For Ringe og for Fattige,
Som jeg seer nu tiltage,
Just derfor, at min Søster kier Mod dem er mild og venlig Endskiønt du høyst forsikkert vær Det er dig ikke
tienlig.
Det Barn, som du nu ammer op Vil vist med Tiden blive En klog, en stridbar, mægtig Krop Og bryderie dig
give.
Hans Afkom ligeledes vil
Med ham sig vidt udbrede.
I Magt og Vælde tage til,
Hør da hvad jeg vil bede:

11

Bøn Grenen medens den er ung, Som gammel Ordsprog lyder, Luk op dit Øye og ey Pung;
Thi ellers man dig snyder. Ved Modgang ham i Tide lær,
At du er Herskerinde,
Og Dødeliges Gierninger,
At temme du er Qvinde.
For slig Velgiernng, jeg dig lav Heel rigelig belønne;
Thi mange Døttre jeg vist har, Som rige er og kiønne,
De alle er, af smuk Herkom,
Og haver prægtig Sager, Med dem du gifte maa hver, som Dig Lyster og behager.
En Deel er, vel vanskabte, men Desmeere har as Penge, De snarest nu med Frieren Kan gaae i Brude-Senge.
Hvad skader det vel mangan en Til den at blive ægtet.
Som Øyen, Næse, Arme, Been I Skabelsen er nægtet;

12

Naar han til Medgift Penge faaer Hun legger ham ey øde,
Daa Sengen medens han bortgaaer Og søger anden Føde.
Imidlertid vor Rigdom kan
Ved Slegtskab samlet være,
Og sætte vore udi Stand,
Anseelse og Ære.
Da Frue Fortuna dette alt Med Agtsomhed anhørte,
Hver Ord hun gunstigen biefaldt Af dette foranførte.

Hun fra sit Navn da hastelig,
Som ofte før vanslægtet,
Al Kierlighed og Gunst da mig Fra samme Tid har nægtet.
Hun soer strax, som en Lynild til De Helved tre Gudinder,
Og lagde op med dem nyt Spil;
Thi disse trende Qvinder,
Er alle om en Rok og Teen,
Hver ey sin Flid mon spare,
En snoer, en spinder, atter en Paa Traaden tager vare,

13

Og klipper af, naar nogen skal Til Dødes Bolig sendes, Og did, hvor Aar og Dages Tal Ey hører op og endes.
Om dem jeg ey vil mælde meer;
De nokjom blir omtalet,
I hver et Liigværs man jo seer Dem tydelig afmalet.
Jeg kun allene sige vil,
De af Fortuna lode Sig overtale til et Spil,
Der kom mig lidt til gode.
De paa min Faders Levetraad Just spandt paa samme Tide, Men strax bestemt blev deres Raad Ar rydde ham til Side.
Han ogsaa døde fra mig bort Der tre Aar knap jeg fyldte. Det Gode varede kun kort,
Skiøndt jeg det ey forskyldte, helst saasom jeg endnu var spæd, At Frue Fortuna vilde Udøve Grumhed paa det Sted Der ey fortiente ilde.

14

Min Moder sad saa kummerlig Med mig tre Aar til Ende, Ey vidste hvor hun hen med mig Sig sikkerst skulle vende. Imidlertid jeg skiønnet brav Og tegnede heel vittig,
Min Moder strax en Bog mig gav Hvori jeg læste flittig.
Hun saae sin store Lyst paa mig Hvorledes jeg spadseret,
Og at jeg læste tydelig
Hun høylig admireret.
Hun sagde: Jens? du skal vist gaae Udi den sorte Skole;
Jeg troer du vil med Tiden faae Den lange sorte Kiøle,
Det er paa andet Dansk, en Præst, Til den man kunde have
Niels Nils den gamle sorte -----
Naar han fik Kiøl og Krave. De siger ar vor Præst er lærd,
Men just fordi han kunde Ret Priis paa Fruerpigers værd Studere og udgrunde.

15

Jeg setter at Frans Dreyer kom Mod ham at disputere,

Jeg torde sikkert vædde om En Daler, ja vel mere,

At han ham et til tusinde

Var ey i Stand at svare, Skiønt aldrig han studerede

Og kom blant Lærdes Skare Min Jens jeg troer blev ikke saa Vankundig, om jeg vilde Ham lade udi Skolen gaae

For ey det Pund at spille, Som Gud i Skabelsen ham gav Til beste Fadder-Gave:

Studeer min Jens, og las kun brav Du Løn derfor skal have.

Af denne Qvinde-Snak, som her Enfoldig hun fremførte,

Jeg Mod fik til Studeringer;

De mig saa hæstig rørte,

At jeg fik Lyst ved hver et Ord Al Børnlig at forgiette,

Og gik med hende kun om Bord At hun skulle sætte

16

I Tide udi Skolen ind,

Hvor Boglig Konster læres, Hvor af Minerva Stæl og Sind, Samt Hierne kan poleres.

Hun gjorde ogsaa strax Beskeed Gik til en Mand hun kiendte, Af Fromhed og Oprigtighed,

Som mig og strax lod hente; Saasnart han saae mig, sagde han:

Jeg seer ham tienlig være Til Bogen, I derfor kan

Kun troe mig paa min Ære,

At jeg skal gjøre mig Umag,

At faae ham i en Skole,

Det er for mig en ringe Sag, Derpaa kan I kun stole.

Han gjorde da Aftale med En Rector, han ey kiendte Der havde kun lidt Ærlighed Den anden stod paa Rente. Han var i Byen største Lys Og iblant lærde skinnet, Forinden og foruden Byes Han krævede Fortrinnet.

17

Ærgierrighed hans Sygdom var, Der plaged ham snart mere, End Podagra, som ey er rar Blant Lærde at grassere.

Han svared' min Velyndere,

At naar et Aar var omme. Slet intet mig da hindrede,

At jeg jo kunde komme.

Men see! hvad skeede? Midlertid Fortunæ Had vedvaret.

Hun vendte an end al sin Flid Og ingen Umag sparet.

Hun tænkte immer paa, hvordan Hun mig mit Forsæt kunde Forpurre, der gik ogsaa an;

Thi soer hun samme Stunde Hen til Gudinderne, som før Er meldt, for Livet raader, Med Fingre bankede paa Dør, Der lukket var med Skaader. De lukked' op og hun kom ind I deres mørke Hule,

Sin Vrede i forbittret Sind Hun vidste dog al skiule.

18

Og taled' ikkun søde Ord For snarer at opække,

Dem atter til at øve Mord Og Modet mit at knække. Saasnart var Talen ikke endt,

Og hun igien bortfaret,

Før Dødens sale Bud blev sendt Der ey min Moder sparet, Men uden al Barmhiertighed Lod hende strax nedfælde,

Og bringe til de Dødes Sted For dermed at undgiælde,

Det Had, der var saa dybt indgroed Udi Fortunæ Hierte,

Hvis Hue dertil bestandig stod Mig at forvolde smerte.

Men hermed var det end ey nok,

At hun sig havde hævnnet;

At reyse til de Dødes Flok Blev atter en udnævnet:

Det var min troe Velynder, som Det løste lod mig give,

At jeg af ham i hvor jeg kom Forglemt en skulle blive.

19

Nu var jeg da foruden Ven, Foruden Fader, Moder,

Samt Slægt, og jeg stod kun igien Iblant forladte Poder;

Nu faldt og næsten Haabet bort, Samt Lyst til at studere,

Jeg hverken lidet eller stort

Til Redning saae mig mere. Jeg tænkte kun bestandig paa Hvad her var ved at gjøre, Hvad Vey, jeg sikkerst skulle gaae. Der mig nu vilde føre,

Og lede til mit Underhold I stig Omstendigheder,

Da Lykken øved mod mig Vold Og spyede Gift og Edder

Mig tusind' Ting da forekom,

Som jeg forsøge vilde,

For at fordrive Fattigdom,

Og Tiden ey at spille.

Snart tænkte jeg du gjør vel best, Om du et Haandværk lærer, Snart Folk at trække op paa Læst Hvoraf sig mange nærer;

20

Men jeg Alting forkasted' og Besluttet' mig at give Hen iblant Martis stridbar Flok Og der vel øvet blive,

Paa det jeg om en føye Tid Med Skiæl betale kunde, Fortuna, som var mig ublid Foruden mindste Grunde; Dog holdt jeg det for raadelig Først lidet at studere, Saasom det tiener og til Krig Sin Hierne at polere.

Jeg lod mig strax da hverve af Den foromtalte Rector,

Der nok saa stridbar var og brav, Som hiin Trajanske Hector. Men dette var det artigste,

Jeg maatte Penge give,

I det Sted andre Hvervede

Faaer Penge, naar de blive Antagne, og Besoldning faaer, Som varer ved faa længe De udi deres Tienest' staaer;

De gir ey Indgangs-Penge.

21

Jeg Penge maatte laane da

Og strax i Gield mig sette, I hvor jeg end og fik dem fra De krævet blev med Rette. Saa længe dette varede
Og Penge var til rede.

Var jeg iblant Disciplene Den beste Fugl i Rede; Men da min Pung udtømmet var Blev jeg ey mere yndet,

End den mod alle ti Bud har Paa engang sig forsyndet. Strax mærked' jeg Misundelse Sig havde her
indsneget,

Og meest iblant Disciplene

Paa mig med Fingre peget. Hun havde ondt i Veien kast For mig ret alletider.

For mine Børns onde Last,

Hun sagde, han ey lider Ubillig; thi han fattig er Og tør sig ey forsvare:

Hans lige man maa ikke her For Vold og Uret spare.

22

Dog brød jeg mig ey stort herom;

Thi Borgerskab at vinde Engang udi det store Rom Mig immer stod i Sinde, Sleed saa min Tid skjønt
kummerlig Igiennem megen Møye; Enhver ey skulle ønske sig Saa meget ondt at døye. Imidlertid jeg blev
saa klog Jeg kunde explicere Den mørkeste latinske Bog,

Jeg kunde deponere.

Jeg nu saa mange Gloser alt Erhvervet mig med Rette,

At jeg en Krigshær om der galdt Paa Veen nu kunde sette,

Og Frue Fortuna byde ud

Til Strid mod mig at fægte, Latinske Kugler og grædsk Krud Jeg havde, som var ægte.

Men troe mig disse Tropper og Mig havde kostet Penge At hverve, og saa stor en Flok At underholde lenge,

23

Jeg saae mig ikke mægtig til,

Hvorfor jeg resolvered'

At vove gandske andre Spil,

Og derpaa commendered,

Mit Folk at holde sig parat, Hver Glose sig at føre,

Som mægtig og stridbar Soldat,

Og hvem jeg fik at høre,

Der holdt sig mandigst skulle frem For andre lønnet blive,

Om der saa skeede, vi kom hiem Og alle blev i Live.

De alle da aflagde Eed sig tapperlig at holde,

Og sagde: Ingen Farlighed Og Møye skal forvolde.

At vi jo strider, som en Mand Og ey Qvarteer skal tage;

Men alle Døden døe paa Stand Med dig i vore Dage.

Jeg nu fornøyet i en Hast

Tog Blek og Pen i Hænde,
Og Feyde-Brevet blev udkast,
Som jeg lod strax hensende

24

Til Frue Fortuna, hvori blev Tilfulde forestillet,

Hvad mig til slig et Forsæt drev,' Hvordan hun havde spillet, Med mig fra Barns Been hidtil, At det nu hævnens skulde.

Det koste hvad det koste vil,

Gaa maatte hun tilfulde Undgiælde Hævn og Vrede, som Nu skulle reent afgjøres Ved Krigens endelige Dom
Og Sværd, som skulle føres. Herpaa Fortuna studsede,

Men af forbittret Hierte,

Omsider sagde rasende:

Det skulle mig vist smerte,

Om jeg med Ild, med Mord og Brand, Med Sværd, med onde Plager, Med vældig Haand paa Land og Vand
Ulykker ey opdager. Og hævner mig på denne Slægt, Som mod mig Krig vil føre, Som bruger ey for mig
Respect Som sligt tør lade here.

25

Min Søster Frue Misundelse,

Naar hun saaer sligt at vide; Vil aldrig denne Tort og Spee Fordrage eller lide.

Vi med foreenet Magt skal staae Tilsammen og udgiøre,

(Saavel mod Store, som med Smaa, Der Avindskiold vil føre)

En mægtig Krigshær, som ey skal Tilsorn have været,

Hvorpaa skal ikke vides Tal;

Thi før blir' vi ey æret,

Om denne Karl vi ikke tår I Tide, han jo maatte Aldeles af os giøre Nar Og alle vore spotte:

Det er ey nok at jeg hidtil

Saa meget ham har temmet: Nu skulle man kun see got Spil Om han blev ikke hemmet;

Thi nu han Bogen haver lært,

Da vil han Trods mig byde: Nu holder han mig ikke værd Til Ære meer at nyde.

26

Ney han skal ikke komme vidt Med sine mange Gloser; Studeringer er saa forslidt,

At ingen dennem roser,

Hun derfor lod da strax afgaae Med Posten Bud og Tidend',

Og gav sin Søster at forstaae En Hendelse ey liden:

At der er en Krig paa færde var,

Som bitter Had og Vrede Foruden Grund antændet har,

Hvis Lue, Ild og Hede.

Ey nogen Ting er mægtig, at Udslukke eller dempe.

Krigs Guden tager Vaaben fat Og vil for Alvor kiempe:

Der rustes ud af Liv og Magt,

Man Folk i Marken bringer,

Der brydes Fred, Forbund og Pagt,

Dem ingen Ære tvinger.

Min hierte Søster jeg derfor Heel venlig lår ombede,

At du i disse mine Kaar

Med Hielp er mig tilrede;

27

Og Hielpe-Tropper sender, om Det sig saa skulle hende,

At jeg engang i Knibe kom,

Før Krigen tager Ende. Misundelse var villig og Saaledes Budet svaret:

Hils kun min Søster, jeg veed nok Hun Hielp en haver sparet,

Saa ofte jeg har trengt dertil;

Hvorfor det er ubillig,

Om jeg min Hielp nu negte vil,

Ney! siig kun jeg er villig,

Og Redebon til selv at gaae I Feldten og at stride,

Ja forrest udi Spidsen staae,

De skal i Græsset bide,

Som mit stridbare Sværd og Haand Tør skue eller møde;

Jeg som er Diævleinders Aand Skal Diævle selv og døde,

Mit Folk, som jeg, og stridbar er,

I naar og hvor det gielder.

De alle føre kan Gevæhr

Hvormed de staaer og fælder.

28

De Navn udaf Sludentre bær,

Men selv ved Navnet vemmes.

Og skal jeg Sandhed sige her,

Maa jeg og derved skiemmes;

Thi just for deres Klædedragt,

Samt martialske Miner,

Anseelse og anden Pragt,

For hver et Trin de triner,

Jeg vilde at man hver og een Af dem lod Herrer kalde: Monsieur, det er nu saa gemeen,

Det kan dem en tilfalde:

Siig kun, at alle disse maa Til skyldigt Tienest' være,

Og mandig stride for at faae Et Herre-Navn med Ære.

Nu var Fortuna da i Stand,

Og Anstalt strax lod giøre,

Sit Heele Rige og sit Land I Harnisk ret at føre.

Alting nu truede med Krig,

Med Mord, med Brand, Ulykke, Ey Krigs-Gudinden kunde slig Et Raserie nedtrykke.

29

Her hvervedes af gandske Flid.

Her ingen Ting blev sparet,

Her spiltes ikke mindste Tid,

Her immer man vedvaret,

Med Trusler, Skræk og Voldsomheds At true mig og mine,

Ifald vi torde dristes ved

I Kamp mod dem at trine. Misundelse og rustet sig Af Flid og al Formue,

Kort sagt: Alting begyndte mig Med Undergang at true. Imidlertid jeg ikke stod

I Døren fast, men gjorde Al muelig Anstalt; thi mit Mod Var uforsagt, og torde Gudinden møde, naar det var I aaben Mark og Feyde;

Jeg havde Gloser til Forsvar Til Skiold og sikker Leyde.

Jeg dennem exercerede

Og fandt dem alle dygtig', Saasnart jeg ikkun vinkede

De var som Lynild flygtig.

30

Ey noget fattedes mig meer,

End brave Folk, som kunde Anføre dem, som Officeer;

Saasom jeg ingenlunde.

Saa stor og talrig en Armee Selv kunde commendere,

Og helst naar Stedet fordrede Mit Folk at separere.

Hr. Patiens en dygtig Mand,

Som udi Krig og Feyde Var øvet, og af god Forstand,

Som intet svart Arbeyde,

Ey heller nogen Farlighed

Ham kunde Frygt forvolde,

At han jo gik i Heden med,

Blant Buer, Piil' og Skiolde; Ham sadte jeg til General Mit Folk i Feldt at føre,

Og bød de efter hans Signal Og Ordre skulle gjøre.

Hernæst jeg og med fremmed Magt Mig søgte at forstærke,

Gik Forbund ind og gjorde Pagt Med hvem jeg kunde mærke,

31

Der ville troelig staae mig bie, Samt sende Hielp og Penge Til min Armee, om den kom i Betryk og skulle
trengte.

Jeg ogsaa af de Lærdes Flok En Hoben lod uddrage,

Der vare meer end villig nok Med mig Partie at tage, Helst da Fortuna og mod dem Sin Haardhed havde øvet,
Og for at hielpe Tosser frem, Nedstyrtet dem i Støvet.

De havde søgt i mange Aar, Men stedse afviist vare;

Med disse Ord: I intet faaer, Ja mange lod vel svare, Som fordum en Apostata

Sin Ondskab lod besmykke, Naar han de Christne ranet fra Alting til mindste Stykke. Slig Uret tænkte de nu
paa Og samme hævnne vilde,

De maatte nu endogsaa gaae saa desperat og ilde,

32

Saa kunde dog Fortuna ey Dem meere undertrykke.

De ville tage anden Vey Og søge bedre Lykke.

De grebe til Gevæhr med mig Paa rette Troe og Love,

At vilde stride mandelig,

Samt Liv og Blod at vove, Mod Frue Misundelse og mod Fortuna hendes Frænke, Der altid dennem
efterstoed,

Med Ræve-Træk og Renke. Nu var da Alting i Allarm, Enhver sig best udrustet.

En bitter Vrede Hævn og Harm, Hver Aandedræt udprustet. En Uniform Mundering man Os alle saae iførte,

Af sorte Kioler som vor Stand Ret billigen medførte.

Gevæhr vi ikke skyttet om, Undtagen dem vi vare Tilvante fra vor Barndom,

Og under Armen bare.

33

Det vared saa ey længe før Vi var' i Stand at drage,

I aaben Mark hvor det sig bør Sin Fiende at modtage.

Men her forunderlige Ting Vort Øye fik at skue;

I hvor vi os end saae omkring Var Aarsag til at grue.

Vi faae Fortunæ Krigshær strax I Møde os at være,

Saa stor og Talrig, som man Ax Seer Agrene at bære.

Den var saa klar og skinnende

Af Guld og Sølv Brodering,

At den hver Øye blindede.

Som faae paa slig Mndering.

De vare ikke Uniform,
En ikke som en anden,
En saae saa bister ud som Gorm,
En værre snart en Fanden,
En havde ikkun Fier i Hat,
(Som ogsaa Klæder vakker)
En andens var med Sølv besat,
Som hugget var i Takker.

34

En atter større var paa Straae Og derfor reent guldbremmet,
Fra Hovedet og indtil Taae Det ham ey heller skiemmet.
En havde ikke Krampe paa Sin fiine Hat at sette,
(Just, kan jeg tænke, for at faae Blant Narre Sted med Rette)
En havde Haaret flættet næt Paa Fruentimmers Maade,
Ham manglede ikkun et Sæt,
Som man ham burde raade,
At lægge sig med første an Og andre Moden lære,
Da det sig ikke skikke kan
Sit Haar i Pung at bære;
Thi før han efter Kjønnets Skik Nedhengend' Haar skal bære,
Han før til yderst Punct og Prik En Abekat vil være.
En anden bar er Spende paa Sit Bryst, som Bonde-Pige,
Hvad det betyde skal, jeg maa Ey her for Vished sige.

35

Hvad ellers Klæderne angik,
De da forskjellig vare,
Alt efter Fransk og Engelsk Skik Ret prægtige og rare. — Nu maa jeg røre lidet ved
Hvad de til Forsvar bærer, Og saae man da Forskiellighed Paa visse Slags Gevæhrer; Thi nogle havde
Kaarder, som Treægget slebne vare,
Dem brugte de, saasart de kom I yderst Nød og Fare.
Nu saae man paa Hirtsfængere En Deel i Fældt sig voved', Og alle disse kneysede,
Som Kat med Aale-Hoved. Enhver, som dem i Møde kom Endog udi Freds Tide,
Dem maatte give Plads og Rum Og vige til en Side. De havde alle Kaste-Spyd,
Som ligned Modens Stokke, Der gjorde en Allarm og Lyd, Som Bjælde eller Klokke.

36

Og i at tumle dem var' de Fortreflig exercered;

Thi hvilken Lyst var det at see,

Naar en nu paradered,

Med Kjeppen ved adskillig Sving, Som han foran sig gjorde, Hvorved aldeles ingen Ting Fornær ham komme torde;

Snart holdt han midt paa Kieppen og Lod den som Hjul omløbe,

Snart hæved denne lette Stok,

Som Kudsken Pidsk og Svøbe, Snart bar han den ved Siden, ja Snart laae den paa hans Nakke, Snart fik den Ordre strax derfra Paa Ryggen sig at Pakke.

Ey nægtes kan, at det jo gav En gandske smuk Parade,

Som loed paa aaben Mark ret brav, Men ikke paa en Gade —

Nu rykked Fienden immer frem For os at attaqvare,

Vi udi Orden tog mod dem Og loed dem strax levere,

37

Et Feldslag udi aaben Mark, Som ey har før haft Lige, Jeg kan det ey paa mange Ark Beskrive eller sige.

Men o min Musa! hielp nu mig, At jeg maa ret afmale,

Min Læser en saa blodig Krig;

Ak kunde Stedet tale,

Det skulle vidne, at man ey I Krøniker har fundet Saa stort et Nederlag, o ney!

Ey heller har der rundet Paa Vesper selv saa meget Blod, Som her paa denne Slette; Parisisk Bryllup derimod Ey lignes kan med rette.

Her falt saa mangen tapper Helt, Som Verden kunde gavne; Men var ey under Lykkens Telt, Og derfor ham maa favne. Her faae man beste Theolog Og Philosoph nu blegnet,

Af en og anden ringe Pog

Blev man nu slet beegnet.

38

En lærde Hierne var i Stand Spradbasser at modstride,

Men maatte i den tørre Sand Og udi Græsset bide.

Her hialp ey heele Skokke af Den grundige Morale;

Her fandt Vindskiblighed sin Grav Og ligger nu i Dvale;

Uagtet man i Luften saae

Latinsk og Grædske Gloser,

Som Hagel, kunde de ey staae Mod Hine mange Poser,

Der med Pedanterie og Vind Til øverst var opfyldte.

Indvortes stolte udi Sind,

Udvortes kun forgylde Med brede Bremmer, som paa Fransk Man løslig sammenflikker,

Udaf Italiensk og Spansk,

Der stort i Øyne stikker,

Er dog knn, som den hvide Skum,

Der sig paa Vand opbruser,
Og som en Hvirvelvind, der om I Luften stakket suser.

39

Saaledes vared' Slaget snart Den heele Dag til Ende,
Og det var endnu ikke klart Hvo Seyren fik i Hænde.
Omsider da den største Part Af os var massacred,
Vi Overblevne med en Fart Os strax da retirered, Og udi Fæstningen vi os I Sikkerhed lod bringe,
At samle Kræfter dem til Trods Os ville undertvinge;
Men Fienden, som os overgik I al Slags List og Renke,
Just her os udi Fællen fik,
Det vi vel maatte tænke.
Al' Levnets Midler blev' os her Hver Dag imod Forhaabning, Afskaarne baade fiærn og nær,
Ey mindste Plads og Aabning.
Gav Leylighed for os at faae Det kjere Brød at æde,
Som hine ikke skiønner paa,
Men tit med Fodder træde.

40

Her var da ikke andet for,
End vi os maatte give Paa uaadig og unaadig' Kaar Og atter Slaver blive.
Saaledes Krigen Ende fik Os kun til lidet Beste,
Vi nu, som før kun Krebsgang gik, Naar allermest vi læste!
Men hines Mod og Tapperhed
Blev meer og meer paaskiønnet,
Og til at vist Yppighed Heel rigelig belønnet.
De fleste er' saa lykkelig' I Tjeneste at være,
Og derfor nyder Ugentlig
En Daler ja vel meere.
Foruden, denne Gage faaer En Deel frie Logemente,
Samt Ildebrand i trende Aar;
Og naar de ere endre,
Strax Privilegium igien
Paa trende Aar de føger,
Det faaer de og med Daleren,
Som deres Pung forøger.

41

Vel sandt, der ere mange, som Det gjerne kan behøve;

Men hvo vil vædde om det kom Til et Forsøg og Prøve,
At flere det behøver en
Skjønt Hvad skal man vel sige? Alting skal gaae sin skjeve Vey Og krybe i de Rige;
Thi mange Rige nyder det Den Fattige tilhører,
Imod al Billighed og Ret,
Som en aldeles rører
De Hr. — — — naar
Der noget kun udhenger,
En Abekat og Tosse faaer Alting og giennemtrænger.
Jeg haver søgt saa mangen gang Men aldrig noget fundet:
Jeg haver skrevet Vers saa lang,
Som Traad paa Teen er tvundet: Jeg haver skrevet Skraaler, som Har nok tilkjendegivet Min Nød og store
Fattigdom,
Samt Uselhed i Livet;
42
Ja jeg har og ved Fremmede Bevidnet sandt at være,
At jeg var ret Nødlidende Og derfor lod begjere.
Om der var Muelighed udi Fortuna ville naadig Antage mig i Liberie,
Men ak jeg var selvraadig! Da jeg en Krig begyndte med Saa stort et Folk at føre, Og forbiegangne
Voldsomhed Ved Sværdet at afgiore. Desuden jeg til al Fortred Nødvendig maatte være, Nobilitered før hun
med
Slig Gunst mig vil bæere, Det er: Jeg Baccalanri Grad Først som Student skal tage, Der ville koste mig hartad
Tolv Daler, hvilken Plage! Hvor skulle jeg faae disse fra, Som ey en Skilling eyer? Og om jeg havde dem,
hvad da? Mon man saaledes pleyer,
43
At give sine Penge bort?
(Thi andet er det ikke,)
Tilmed saa havde jeg jo Tort,
Saaledes at bestikke
En Deel af — — —
For denne Grad at nyde.
Ney jeg vil være klogere,
End mangen stakkels Jyde.
Hvor staaer det ogsaa skrevet, at Jeg absolut skal være En baccalaurisk Abekat,
For jeg maa faae den Ære,
At nyde noget udaf det,
Som hine en behøver,
Hvortil de ey har mindste Ret,

Men Fattige berøver;

Hvad for dum dennem er henlangt Til ringe Underholdning,

Der har Fortuna jo i Magt Og deraf gir Besoldning Til Rige; ja til mangan een.

Som store Ord kun taler,

Og siger: jeg er vel gemeen Naar jeg tar denne Daler,

44

Men da den nyttig er til Kort- Og andre Spille-Penge,

Saa vil jeg den ey kaste bort Men tage den; saa længe Jeg Venner har, der er i Stand At klæde og at føde Mig, som en liden Herremand;

Og naar de ere døde,

Saa faaer jeg jo en Capital,

Der mig kan Renter svare, Og altsaa maatte være gal

Om jeg den skulle spare.

Men tag, Fortuna! dig i Agt,

At saadant ikke bliver Engang for Sommes Øren sagt, Som dig din Løn vist giver, Som spørger, hvor du kommer til Slig Myndighed at bruge, Som Regnskab af dig kræve vil For hver en Dag og Uge,

Du haver lønnet dine med Det, som er ey dit eget.

Jeg frygter du vil falde need;

Thi du for høyt er steget.

45

Naar din og dines Yppighed I vore Tider høres,

Saa tør man ikke undres ved Den store Pragt som føres, End og iblant Studenterne,

Der Guld og Sølv nu bærer, For det du uretfærdige De Fattige fraskiærer.

Man kan tillige Aarsag see Hvorfor saa mange ere,

saa usle og saa fattige Og kan sig ey ernære;

Det heder naar man saadan en Paa Gade seer og Stræder, Med revne Skoe paa sine Been Og udi gamle Klæder:

Han er en liderlig Monsieur, Men du som saadan dømmes. Betænk, at du ham Uret gjør,

Og at du vaagen drømmer; Han bær sin Kiortel mange Aar, Faaer intet i sin Lomme,

Han søger men dog intet faaer Hvor skal han da udkomme;

46

Hvorfra skal han vel tage det, Hvorfor han kunde købe En Kiol for den, som er slet?

Han maa jo land omløbe, Maa han vel stæle meer end du Jeg eller Nogen anden,

Skal han for Klæderne vel nu Forskrive sig til Fanden? See! Arbeyds-Karle bedre har End mangan en Studenter; Thi, naar de blotte er' og bar', De da med deres Hænder. Kan Mad og Klæder tiene, men Det disse ikke sømmer;

Ved Arbeyd Boglig Konstneren Med Billighed sig ømmer. Døm selv Fortuna Upartisk Lad andre ogsaa sige Om du ey ofte har udviist Dig grum foruden Lige,

Om du ey haver været og End er og altid bliver,

En Aarsag at saa stor en Flok Sin Tid unyttig driver.

47

Vi her for Skolestøvet ey Gik gandske ubelønnet,

Naar Alting gik sin rette Vey,

Naar Fliden blev paaskiønnet.

Naar du iblant Studerende Ey understyttet Rige Var, ey saa mange Fattige,

Og man ey skulle sige:

De Rige æde Kongens Kost,

De kan sig prægtig klæde,

En Fattig lider Kuld og Frost Han sukke maa og græde,

Thi hine, som med alle vil Sig prægtigen opføre,

Kan ingenlunde trænge til

De Penge, som kan gjøre Anseelig Hielp for Fattige,

Som udi vore Tider Vist ere de Elendigste

Blant alle dem der lider.

Og overalt du burde see

Paa Lyst, paa Flid og nemme,

Og Dyden det fornemmeste Du burde ey forglemme,

48

En vis Mands Meening denne er:

At Verden kunde gavne, Om man saae efter Hoveder Ey efter Stand og Navne; Thi hvortil nytter mange vel Naturens store Gaver,

En viis og sund fornuftig Siæl,

Han Pundet jo nedgraver,

Fordi du og Misundelse

Ham rent tilside støder,

Ja gjør, at ulyksalige

Ulykker hannem møder.

Du Seyer haver nu indlagt Og vi maa alle tie;

Men hør mit Raad: tag dig i Agt;

Thi vil du lidet bie,

Der vist vil vaagne een som skal Vor Havn og Sag udføre, Samt sætte dig dit visse Tal — Ham eene skal tilhøre.

At raade over dig og os,

Ja ret og billig dømme,

Byd du kun hannem ikke Trods;

Du skiælvende skal rømme, Saavel som og Misundelse;

Ja I skal see og kiende,

Hans Slægt paa Jorden blomstrende Til Verdens sidste Ende.

1

En Normands Besvarelse paa nogle nyere Indvendinger, imod et Academies Oprettelse i Norge.

Kjøbenhavn,

Tilkiøbs hos Kannemorff i Silkegaden. 1771.

2

3

Jeg veed vel, at det hører Staten og ikke enkelte Personer til, at dømme, hvad Indretninger der kan være det offentlige til Fordeel eller Skade. Men jeg veed og, at det er enhver redelig Borgers Pligt, at tilkiendegive hvad han efter sine Indsigter troer kunde være det hele tienligt. Han forbander al nedrig Feighed, og med denne, den krybende Egennyttighed, hvis Øiemeed med alle sine Forslag bliver intet andet end andres Skade og egen Fordeel. Han raler for Fcdrnelandet og ikke for sig selv. Forsikkret om disse Tankers Rigtighed, troer jeg mig berettiget til at forsvare den Sats, at Norge bør have et Academie. Man har ved nogle nyere Indvendinger søgt

4

at omstøde den; Disse burde maaskee ikke blive ubesvarede, skjønt jeg har hørt nogle være af andre Tanker. De har vildet, at man skulde forlade sig til, at endog de rimeligste Indvendinger, uagtet deres foregivne Vigtighed, snart røbede sin Lethed. De mindre rimelige har de anseet ligesaa uværdige at besvare, som uformuende til at skade. Jeg billiger tildeels disse

Tanker, men jeg anseer tillige dette Forslag for at være af den Vigtighed, at det fortæner at forsvares. Ikke de Grunde alene, som nogle nyere Normænd har anført, understøtter denne Sats. Det er ikke disse deres Fædrenelands Venner alene, som i denne Anledning har talt vel for Norge. Men Dannemarks egne har givet dem Bifald; og iblandt disse ei alene saadanne Mænd, som Dannemark ikke kan skamme sig ved, men endog de, som har gjort det Ære. En Pontoppidan, en Mand, som jeg veed bliver nævnet med ulige Agtelse, men bliver dog altid agtet nok til at fortæne Bifald der, hvor Sandheden strider for ham, han indsaar Fornødenheden og Mueligheden af dette Forslag, og arbejdede for dets Fuldbyrdelse, men fandt Modstand hos dem, som man ansaar for Videnska-

5

bernes Yndere, og mistede Haabet. En Sne-Dorff, ligesaa erfaren, som veltænkende, spaaede af et Academie i Norge Videnskabernes Modenhed i Dannemark. En anden, som Dannemark endnu eier, og som Norge skylder ikke mindre end han Norge, tænker herudi med en Snedorff. En Mand som dyrker Videnskaberne for deres egen Skyld, og ikke som en Mester sit Haand-Verk. Saadanne Mænds Bifald maae dog være af nogen Vægt, og med Billighed kunde man maaskee ansee det langt vigtigere, end et heelt Collegii Modstand, hvor

egen Fordeel maaskee kunde have Leilighed

til at hindre et upartisk Votum. Thi Interessen,

den kiere Interesse virker kraftig paa de Menneskelige Siele. Imidlertid har jeg dog erfaret, at et Academies Oprettelse i Norge har saadanne Mænd imod sig, som man aldrig bør troe i Stand til at drives af uværdige Hensigter. De fleste Grunde, hvorpaa disse bygge sine Modsetninger, har jeg seet anført i den Kritiske Journals No. 10. ved Recensionen af Undersøgelsen, hvorvidt de Aarsager kan gielde der ansees som Hindringer for et Academies Oprettelse i Norge. Jeg vil derfor laane dem

6

derfra, for her at besvare dem. Jeg frygter ikke, at dette Blads lærde Forfattere, som Publicum kiender for at være ligesaa veltænkende imod Videnskaberne og det almindelige, som nøiagtige i sine Domme, negter mig denne Frihed. Jeg vil søge at gaae dem i møde, med den Forsigtighed, som deres Styrke fortjener. En anden lille Mand har i Adresse-Efterretninger No. 69. yttret sine Tanker mod et Academies Oprettelse i Norge. Har hans Hensigt dermed ei været mere uskyldig, end hans Grunde stærke, fortiente de vist ei at besvares. Men uvis om hans Hensigt, og medlidende med hans Svaghed, vil jeg møde ham. Jeg har ei i Sinde at forsvare Undersøgelsen, hvorvidt & c. hvad de Feil angaaer, hvorved det derudi giorte Forslag intet lider. Heri vilde jeg maaskee og komme til kort. Men de Grunde, hvilke deri ere anførte for et Academies Oprettelse, disse forsvare jeg. Uden at spørge nogen af disse Forfattere, hvad Land der har frembragt dem, kiender det ligegyldige Partie dem begge lige let. Undersøgeren som en Normand, Journalisterne som Danske, begge som Patrioter. Det første Journalisterne anføre,

7

som dog maaskee ei uden forklaret i en falsk Forstand, kunde sigte til at svække Normandens Grunde, er dette:

„En fælles Regjering's Beste udkræver snart af det ene snart af det andet af de forbundne Folk, er Offer af dets særskildte og eensidede Fordele.,,

Dette er vel i sig selv en Sandhed, som enhver oplyst Normand ligesaa lidet vil negte som nogen Dansk. Men anføres det for at afvende et Academies Oprettelse i Norge, da kunde man vel med Billighed fordre af Journalisterne, at de vilde sige os, hvilken eensidet Fordeel Dannemark afstaaer til Norge, som et Æquivalent for den Rettighed at have et Academie; Saa troer jeg, at Norge vilde med Glæde frembringe dette Offer. Det er desuden ingen eensidet Fordeel, som et Academie anlagt i Norge kunde frembringe. En almindelig Oplysning i Landet, dets Fordele og Herligheder mere undersøgte, og Videnskabernes Opkomst og Flor, alt dette gav ikke eensidede Fordele for Norge alene, men fælles Fordele for den fælles Regjering. Kan Forfatterne af Journalen sige os noget Forslag der kunde give

8

et større Haab herom, end et Academie anlagt i Norge, da træder jeg strax over paa deres Side.

Journalisterne ere enige med Forfatteren af Undersøgelsen deri, at Norge kunde give Anledning til mange vigtige Opdagelser i Læge Kunsten, men

„kan dog ikke indsee, hvad Styrke dette har til at bevise Nødvendigheden af et Academies Oprettelse i Norge.,,

Det har vist aldrig været Undersøgerens Mening, at Professores skulde faae megen Leilighed til at undersøge Landets Sygdomme og at hielpe de Syge, eller at deres Praxis skulde strække sig uden for det Sted, hvor Academiet var. Men at flere af Landets egne Sønner, udrustede med Færdighed i denne Videnskab, kunde faae Leilighed til at tiene sine Medborgere. I Byerne og ved Armeen fordres Mænd, som ere erfarne i denne Videnskab. Landet har dem og, skjønt maaskee i et mindre Tal end der behøvedes. Men de fleste ere Fremmede og Udlændinge. Og jeg troer ikke, at det er Journalisterne ligemeget, enten Landet føder sine egne eller fremmede. Dertil tænker

9

de alt for Patriotisk. Saa længe Landets Børn besidder lige Duelighed med fremmede, har de vist Fortrinet. Men for at forskaffe dem denne, udfordres der andre Indretninger end de nærværende. I Kiøbenhavn kan de erhverve sig den. Men det Medicinske Studium er som det vidtløftigste tillige det kostbareste. De Vanskeligheder som indskrænker de Norske Studerende i Almindelighed til saa ringe et Tal, bliver derfor mere uovervindelige i dette Studium og altsaa kun meget faae, som kan igiennemtrænge dem. En anden Nytte var det, at Landets naturlige Læge-Midler kunde blive mere undersøgte og bekjendte. Hertil har Provincial-Lægerne ingen Tid, men Professores kunde og burde have den. Naar disse paa beqvemme Tider

foretog sig smaae Reiser i Landet, vilde det blive nyttigt for Naturhistoriens Opkomst, ikke mindre end for deres egen Sundhed. Flora Danica bevidner, hvad Norge kunde love i Botaniken. De fleste og meest siendne Arter ere der samlede. Lad os spørge den utrættelige Gunnerus, og han vil vise os sin Flora Norvagica. Alt dette troer jeg kan be-

10

væge Recensenterne til med mig at ansee endog denne Normandens Grund for vigtig.

Hvad de Uleiligheder angaaer, som Kiøbenhavn har for Videnskaberne og deres Dyrkere, da ere Forfatterne af Journalen og Undersøgelsen næsten enige. De første troer alene at de ere lige store for begge Folk. Dog anmærker de selv nogen Forskiel, som synes mig kunde være formaaende nok til at bringe dem paa andre Tanker. Jeg kunde altsaa være ubekymret om denne Indvending; Dog til deres bedre Oplysning tilføier jeg følgende: Journalisterne tager visselig Feil i at dømme de Norske Studerende i et større Antal bemidlede end de Danske. Men denne Forskiel maatte de mærke. I Dannemark har en gammel Misbrug faaet Hævd, som, til Lykke for Videnskaberne, endnu ikke har taget Overhaand i Norge; nemlig denne, at sette de fattigste Børn til Studeringer, for at blive Publicum en Tid lang til Byrde, i Steden for at føre dem an paa en anden Vei, hvor de strax kunde blive nyttige Mennesker. Dette er Aarsagen hvorfor man ikke iblant de danske Studerende bliver saa mange bemidlede vaer, som blant de Norske. Thi de Danske

11

bemidlede taber sig i en utalt Skare af de allerfattigste, og da tillige som studerende allerelendigste Mennesker, da derimod i Norge ingen anføres til Studeringer, uden han i det mindste har noget Haab om Understøttelse af Forældre eller Venner. Jeg taler om, hvad der i Almindelighed skeer, da et eller andet enkelt Exempel intet beviser derimod. I Norge har neppe nogen en anstændig Udkomme, hvis Søn ei maae studere. I Dannemark derimod ere de rigeste, hvad Mængden angaaer, sorgløse for Videnskaberne, alene bekymrede om at efterlade sig en riig, ligemeget om ukyndig Arving. I Norge lader Forældre af Stand sine Børn studere, for at kunde i Tiden vedligeholde sine Forældres Anseelse. I Dannemark derimod anføres Børn af den ringeste Pøbel til Studeringer, før i Skolen al nyde Kost-Dage hos de Formuende, Klæder af Publico, ved Academiet Medynk hos Professoros og Stipendier ved at krybe. Erfarenhed bevidner dette, og jeg troer ei Journalisterne kan negte, at det er en Misbrug, som del var at ønske maatte dempes i Dannemark, og alle Adgange tilsverres for i Norge. Er det ikke ynkeligt, at Skabnin-

12

ger som aldrig af Forsynet ere frembragte til andet end til at blive i sin egen Stand nyttige Mennesker, skal af fordærvede Sædvaner og de elendige Fordomme slæbes hen til Studeringer, alene i det glimrende Haab engang, at opnaae det store Hoved-Maal, som igiennem deres vidtudstragte Udsigter aabner sig for dem, nemlig et Degne-Kald paa Landet, eller i det høieste under Couvert af en elsket Søster, eller vel øvet Kammer-Pige, at blive i en ærværdig Dragt en foragtet Slave af en dum og myndig Proprietair. I Norge tager en Fader sig temmelig nær for at udruste en Søn paa en anstændig Maade til Academiet, og Sønnens Lyst til Nethed bliver ham maaskee til Byrde og Last. I Dannemark forstaaer de begge Oeconomien bedre. Betragter nu Journalisterne disse almindelige Forhold, som jeg dog ikke negter sine tilbørlige Indskrænkelse, saa seer de lettelig, at det er langt vanskeligere for de Norske Forældre at holde sine studerende Sønner i Kiøbenhavn, helst naar de legger dertil sin egen anmærkede Forskiel, større Mangel paa Bekiendtskab og mindre Opsyn.

En vigtigere Indvending synes følgende at

13

„Journalisterne mener, at det Kiøbenhavnske Academie med større Nytte for Videnskaberne og mindre Bekostning kunde forlegges til en liden Kiøbstæd i Landet, end et nyt oprettes..“

De indvikler denne Tanke i et Spørsmal, som de drister sig ikke til at besvare. Jeg indseer meget vel Nyttens og Nødvendigheden af det Kiøbenhavnske Universitets Forflyttelse, og jeg vilde ikke, at et Norsk Academies Oprettelse skulde være det til Hinder. Philokalus gik Skridt for Skridt, betragtede det paa alle Sider, men fandt for meget som skulde afsted,

Men hvad der end skeer, troer jeg dog, at dette Normandens Fosflag om et Academies Oprettelse i Norge bliver lige grundet, og Norges Rettighed lige stor. Jeg burde da, for at besvare denne Indvending efter sin Vigtighed, have Indsigter ndk til at kunde fremsette en Plan hvorefter saavel det Kiøbenhavnske Academie kunde forflyttes, som et nyt anlegges. Men hertil udfordres Mænd, ei alene afen bekiendt Redelighed, men tillige af den største Erfarenhed, ifald deres Forflag skulde give noget Haab om

14

Dets Fuldbyrkelse. Men kunde enkelte Kræfter være saa stort et Foretagende voxne, da torde maaskee den værdige Forfatter af Raisonnements over det Kiøbenhavnske Academies Mangler & c. være at overtale til et Forslag, hvorved begge Folk kunde være tient. Han viser saa mange og efter mine Tanker mere end overflødige Hielpe-Midler til Universitetets Forflyttelse, at ved en klog Indretning kunde begge Dele skee. Især kunde vel Norge fordre Bergens Seminarium til en Understøttelse for sit Academie. Man veed hvor liden Nytte det almindelige nu høster deraf. Overalt kunde man efter de Forslag, som ere giorte, vel være ubekymret om de Omkostninger, som et Academies Oprettelse i Norge vilde Udfordre. Udveie hertil fantes vist nok, uden at fornærme de Danske og uden at bebyrde de Norske Geistlige og Civile Embeds-Mænd med en overordentlig Academie-Skat. Private Folkes Ædelmodighed vilde gjøre det meste, og hvad denne gjør med Lyst, et med Tvang, kan aldrig ansees for en Byrde for Staten. Om det Kiøbenhavnske Universitet i en vis Ligning deelte med det Norske nogle af sine Stipendier, som er det eneste

15

man derfra har paastaaet, var det vel heller ingen Bekostning for det almindelige. Hvad Skade var derved, at Dueligheden paa to Stæder kunde finde nogen Opmuntring? Men jeg haaber, at naar Philonorvagus vil opfylde sit Løfte, og give os en Plan, henfalder denne Sorg. Maatte han alene ei bie for længe, Hans Løfte har maaskee holt andre Norske fra at udvikle denne Sag tydeligere. Alt dette troer jeg kan uden at svække min Sats, befrie mig fra nøiere at besvare denne Indvending. Om ikke mine saa andres Forslag vil vist opfylde det manglede. At tvende Academies, et i Dannemark og et i Norge, begge vel indrettede, vilde blive til større Nytte for Videnskaberne, end et, kan jeg ei see, hvorledes Forfatteren kan kalde i Tvivl. Han tilstaaer selv, at Norge giver større Lejlighed for visse Videnskaber end, Dannemark, og jeg tvivler om, at disse kom sig bedre i Viborg end i Kiøbenhavn. Sielland og Jylland giver nok lige rare Phœnomena i Steen- Plante- og Dyre-Riget. Desuden naar man borttager den kraftige Drive-Fieder, Æmulationen, hvad Forsikkring giver Journalisterne os da for Sagernes hurtigere Gang i Pro-

16

vintserne end her? Academiet blev lige vel det eneste, og hvo seer da ikke, de samme Misbruge og den samme Slentrian al true os. Man vil oplive Æmulationen ved at gjøre Professorernes Antal større og inddele dem i forskellige Classer, men med ,den samme Omkostning, som de underholdes paa et Stæd, kunde de efter mine Tanker fordeles paa to, og da fik vist alting sit Liv, naar de Norske Læreres Tal ikke efter Undersøgelsen blev indskrænket, men Academiet, som Journalisterne holder for nødvendigst, maatte ligne det Danske herudi, saavel som i Rettigheder og Friheder. Thi herudi har vel Undesøgeren alene seet til den alrid besværlige Begyndelse, og denne har maaskee holt ham tilbage fra at gjøre vidtløftigere Forslag.

Journalisterne indvende videre:

„Det maatte være at befrygte, at Forældre vilde vedblive, at fortsende sine Sønner til det Kiøbenhavnske Academie, især da de fleste Befordrings-Veie for en Normand maae søges i Kiøbenhavn.,, Men hvorfor i Kiøbenhavn? Er ikke denne Uorden en Følge af Norges Udelukkelse

17

fra at have et Universitet? Jeg seer ingen Nødvendighed hvorfor de Norske Candidaler skulde nødes til i 6. á 8. Aar at fortære Penge i Kiøbenhavn, alene for at søge Embede. Kunde man ikke herudi tage Exempler af andre Stæder? Hvor et hvert Facultet, der best maae kiende Candidaternes Duelighed, foreslaae de vær digste ligesom Biskopperne nu skulde gjøre. Og burde da vel nogen attestere ved noget Fakultet førend han havde opnaaet sit 25 Aar? Børn bør dog ikke have Embeder. Derved bleve de studerende forbundne at opholde sig ved Academiet, og gjøre sig bekendte.

Jeg kan ikke see, at Nationerne bleve mindre blandede, fordi hvert Land fik sit Academie. Tvertimod blev Sammenblandelsen derved des mere befordret. I Steden for at Norske tilforn alene har været nødte til at forlade sit Føde-Land, saa kunde nu Danske tillige faae en Opmuntring til at see sig om uden for sit Hiem. Enhver kunde jo søge hvad Academie han vilde, og jeg er forsikkert, at ligesaavel vilde de Danske søge det Norske, som de Norske det Danske Universitet. Hvad Embederne angaaer, da har jeg hørt at det engang i de for-

18

rige Tider har været i Forslag, at ingen Normand maatte faae Bestalning i Norge og ingen Dansk i Dannemark, men begge Folk skulde omtuskes. Uden Tvivl var det til det heles Fordeel, at dette Forslag blev til intet. Ethvert af Rigerne har sine særskilte Fordele, som Indvaanerne gierne ansee større end de virkelig ere, og derfor nødig vil ombytte. Som enhver Plante trives best under sin egen Himmel-Egn, saa er nok enhver best tient med at leve sin meste Tid i sit eget Land. Men foruden den naturlige Rettighed, efter hvilken det tilkommer enhver at bruge de ham medfødde Fordele, en Ret, som aldrig bør betages nogen, uden han selv frafalder den, har man Grunde nok, som viser et saadant Forslags Vanskelighed og Farlighed. Steders og Luftens Forandring, har for de flestes Helbred, som Erfarenhed daglig viser, mange farlige Følger.

De Kundskaber, som man ligefra sin Ungdom af kan have havt Lejlighed til at erhverve sig om sit eget Land, for derved i Tiden ar gavne det, blive ved saadan Omtuskning næsten unyttige. Den Danske og Norske Lovkyndighed ere i vigtige Stykker forskiellige. Sædvaner og Ved-

19

tægter ere forskiellige, den naturlige Forfatning er forskiellig. En har lagt sig efter nogen Indsigt i t Lands naturlige Historie, denne bliver paa er andet Sted, om ei unyttig, dog mindre gavnlig. En Normand bliver mod sin Villie (thi det er en anden Sag, naar hans egen Tilbøielighed bestemmer hans Lykke.) sat til et Embede i Dannemark. Tusinde Forandringer af Skikke og Levemaade, Utallige Fortrædeligheder, som gjerne møde iblant fremmede, giver ham Ulyst til sine Forretninger, og denne gjør ham omsider ganske Ubeqvem. En Dansk kommer til Norge, han er maaskee værre faren. De besværligste Reiser forestaae ham igiennem Veie, som man kan skrekkes ved at tænke paa, og som ingen, Uden de, som Vanen og en lang Øvelse har lært at trodse Faren, tør vove sig paa. Men hvo kan eller vil opregne alle de Vanskeligheder denne Indretning vilde føre med sig, og hvad Nytte skulde den bringe? Det bliver altid et ædlere og sikkrere Venskab, som stadfæstes ved at finde, hver sine Fordele og Rettigheder urørte end det som bygges paa uvisse Maximer. Dette beviser den forgangne Tid. I Betragtning af alt dette kunde vel

20

Journalisterne, og med dem andre, som kunde være af samme Tanker, være ubekymrede for Sammenblandelsen. Man skal aldrig kunde vise nogen billig Grund, hvorfor Befordringer ikke baade kunde søges og nydes af begge Folk i sit Føde-Land. Men lad nu alle Ting komme til det høieste, at Indretningen med Befordringer maae blive som den er, at de altid skal søges i Kiøbenhavn. De som søge Betieninger ere almindelig komne til den Alder, at Stadens Vellyster ikke gjøre mere et saa farligt Indtryk paa deres Siele. De fleste af dem ere og Geistlige, der efter den almindelige og sikkre Tuur maae først capellanisere 9. a 10. Aar. Det er langt fra mig at ønske denne Vei bestandig aaben; thi oftest seer man dog dem, som før at være sikkre i sin Sag haver betræd den, efter sin lange Tieneste ligesaa fattige paa Fortieneste som rige paa Aar; ligesaa fremmede fra Lærdom, som opblæste af sin lille Kundskab; ligesaa uvillige i Embedet, som bekymrede for andres Affaires. Men lad disse nu nødes at besøge Hoved-Staden. Standen om ei Aarene vil holde dem i Tøile. Faae er det derimod, som efter det fuldendte academiske Løb strax opnaae

21

Embeder. Her er endnu mange Livets Scener at igiennemgaae. Og overalt vilde en Reise i de senere Aar langt fra ei foraarsage saa store Omkostninger, som den første Ungdoms Udflugt.

Disse ere nu den Kritiske Journals Indvendinger

imod et Academies Oprettelse i Norge. Jeg troer, de indeholder alt, hvad en fornuftig Overveielse, ledsaget af den ædle Koldsindighed, kan udtænke i denne Sag. Jeg haaber i min Besvarelse ei at have fornærmet den Høiagtelse, som jeg med det hele Publico skylder dette Blads lærde Forfattere. Og altsaa troer jeg ei heller, at behøve nogen Undskyldning fordi jeg har sagt dem imod. Baade troer jeg at have Sandheden paa min Side, og jeg har mere end engang sporet, at disse Forfattere ligesaa lidet som jeg elsker Utidige Complimenter og lærde Pedanterier. Men et har jeg at gjøre Undskyldning for, nemlig, at jeg tilføier De Herrer Journalister, som Med-Opponent et stakkels eenfoldigt Menneske, Indrykkeren i Adresse Bladets No. 69. Jeg havde tænkt for længe siden at besvare den Kritiske Journals Indvendinger, enten ved det patriotiske Magazin eller paa andre Maader,

22

skiønt ei i Adresse-Avisen; Men foruden, at jeg ventede en Besvarelse fra Manden, som den angik, saa holdt og en Sværm af nye Oppositioner, som man engang truede med, mig tilbage. Nu ere disse uden Tvivl blevne qvælede i Fødselen, eller maaskee det indrykte kunde være et ynkeligt Beviis paa en saa smertefuld, som alt for tidlig Nedkomst. Men vi har ingen andre Modsetninger seet offentlig, og deres Bekientgjørelse mere end deres Vægt har fordret en Besvarelse. Dette stakkels Menneske har jeg derfor, imod min Villie, her maattet møde; da han har udfordrer den ubenævnte Normand paa et Sted, hvor han lige saa lidet som jeg kunde nedtræde til ham. Thi jeg for min Part, er ingen Elsker af at see mine Tanker udsatte for den Deel af Publico, hos hvilken disse Efterretninget ere meest i Brug. Eller paa Gaden at høre ØI-Patrioter hos Byens Brændeviinsmænd og i Vertshusene med en stærk Stemme at overskrige sine Medbrødre, for at bestride Normandens Setninger og give sin Mand Overvægten. Hos disse Folk vil vist nok Indrykkeren blive en Helt værdig deres Bifald. Journalisterne maae derfor ansee det mere for

23

en ulykkelig Hendelse, end for et overlagt Raad, at de her finde en Mand, saa lidet værdig, at settes ved deres Side. Dog dette kan maaskee ikke heller undskylde mig. Jeg vil derfor, for at adskille dem desmere, drage denne Streg, og bede Læseren ved at betragte den sidste, ei at tænke paa de forrige.

Svar til Indrykkeren i

Adresse- Efterretningerne, No. 69.

Man kunde gjøre sig mange Formodninger, hvem Faderen til disse Tanker kan have været. Langt fra mig er den Tanke, som jeg veed mange har yndet, at det maatte være en af vore lærde Fædre, siden Protocollerne vare ham betroede. Jeg er forsikkert, at enhver af disse besieles saa meget af Apollos Aand, at de ei skulde misunde ham en Tempel blank de Norske Felde, om de og derved selv skulde

24

lide en Indskrænkelse i sine Indkomster. Men ligemeget hvem han er, saa viser han sig, som en Person, hos hvilken gammel Vane, og indgroede Fordomme ere uudrydelige. Han holder hart ved den gamle Troe. Norge har aldrig haft Academie, derfor skal det aldrig have. Norges Studerende har altid været faae, derfor blive de aldrig mange. Indrykkeren har uden Tvivl valgt Adresse-Contoires Efterretninger, som et Handels-Blad, til sine Tankers Basune, for at hans Prægtighed ikke skulde udsettes for en billig og velfortjent Kritike, ifald han havde taget Sted iblant Magazinets patriotiske Skribentere. Deere havde dog, efter mine Tanker, været anstændigere for en Mand der vilde yttre sine Tanker, i en Sag, som jeg ei seer staaer i nogen Connexion med Byens Nyheder, eller de for Huusholdninger nyttige Efterretninger. Imidlertid har han dog havt den Ære, at paradere med sine Tanker paa den første Side i en offentlig Gazette, og at skaffe de ærlige Borgere Andledning til at give sine Anmærkninger i en dem saa lidet vedkommende Sag. Der skal være en unævnt patriotisk Normand, der har givet Indrykkeren

25

Anledning til at vise sin Styrke i de fire Species. Denne skal have lovet det Norske Academie en Tilgang af 5. til 600. Studerende. Om en eller anden har gjort denne Regning, veed jeg ikke, men dette troer jeg, at den kan have saadanne Grunde, som gjør den muelig, endskiønt Indrykkeren ikke har kundet indsee den, enten formedelst et naturligt svagt Syn eller mellemkommende Hindringer. Indrykkeren troet sig nok at have alt for authentique Beviis til at jeg torde negte, at Norge i en Tid har givet faa Studerende aarlig. Dog burde han for Formalitetens Skyld ladet sit Udtog af Protocollen verificere af vedkommende. Havde han gjort dette, da havde nok vore Professore, thi disse ere Mænd som ei vilde skyvlø Sandheden, sagt ham at han tog Feil. De havde viist ham, og det var en Skam, om de ikke havde gjort det, at mange Normænd ere hans anførte Tid dimitterede til Academiet med Testimonio af Rector ved Kiøbenhans Skole, eller af sine private Manufactores her nede, og altsaa anførte blant Hafnienses. Indrykkeren har og glemt dem, som Forældrene af en eller anden Aarsag setter i danske Skoler, og hvoraf der i

26

denne Tid er dimitteret et maaskee ikke jaa ringe Antal fra Helsingørs, Roeskilde og de andre Skoler. Det er Skade Indrykkeren har glemt disse. Men lad nu hans angivne Tal og Udtoget af Protocollen være rigtig; Jeg veed dog ikke med hvad Vished Indrykkeren kan slutte fra den forgangne Tid til den efterfølgende. Skulde han endnu ei have lært, at en kort Tid kan gjøre store Forandringer. Men lad hans Setning gielde, jeg troer dog at kunde vise ham, at om Kierlighed til Fædrene-Landet har gjort sin Regning lidt overdreven, saa har og Kierlighed til egen Fordeel, og en øiensynlig Partiskhed, som røber altid et uædelt og mindre end patriotisk Hierte, gjort sin lige saa falsk.

Indrykkeren gjør artige Antræk fra de 100, som fom efter 3de Aars Forløb kunde befinde sig ved Academiet i Norge. Den fierte Deel gaaer bort som Fattige, den fierte Deel som Formuende. Saa plukkede de kierlige Koner sin Mand i Fablen; Den gamle de sorte Haar og den unge de graae, indtil Manden blev skallet. Men hvorfor trækker Indrykkeren den fierte Deel fra som Fattige. Jo, de maae strax forlade Aca-

27

demiet. Men skulde han være ukyndig om, at neppe to hvert Aar af de Norske studerende forlader Kiøbenhavn, førend de har faaet Examen philosophicum. Og kun faae, naar de seer nogen Muelighed i at blive, førend de har attesteret. Men hvorfor skulde de da hyppigere forlade Fædrene-Landets Academie? Kunde ikke, som tilforn er anmærket, deres Venner der lettere komme dem til Hielp? Skulde Levemaaden ikke der blive mindre bekostelig? Han indvende mig ikke, at naar Landet selv fik et Academie, kom dertil flere Fattige, og fattigere end nu; thi saa falder hans hele Setning. Indrykkeren har og ikke taget i Betragtning, at her er Haab nok til at faae saadanne Indretninger, hvorved i det mindste den fierte Deel hvert Aar kunde nyde nogen Understøttelse.

Hans anden Afkortning, nemlig, at den fierte Deel gaaer bort som velhavende, grunder Han paa en Formodning ligesaa forunderlig som denne. At Dannemark hvert Aar sender den fierte Deel af sine Studerende til Paris, for tillige med deres Studeringer at tage Deel i de Parisiske Forlystelser. Indrykkeren maae nok som Dansk være lige saa forliebt i Kiøbenhavn

28

som en Franskmand i Paris, der troer, at ingen forstaaer at leve, uden han der har udstaaet sine Lære-Aar. Men hvorfor skulde de Norske velhavende foretrække det Kiøbenhavnske Universitet for sit eget? Jeg setter forud, at begge i det væsentlige kunde holde hverandre Stangen, lige duelige Lærere, lige Indretning og lige Orden. Hvad skulde da bevæge dem til at reise? Jo denne Los-øiede Indrykker kan indsee Aarsagen. Hoved-Stadens Forlystelser. Men jeg tvivler paa, at alle Norske tænker, som denne forunderlige Original. De fleste Studerende staaer endnu under Forældres og Venners Bestyrelse. Disse kiender Kiøbenhavns moralske og physiske Farligheder alt for vel, til at de skulde vove sin Ungdom derhen, naar de kunde have den paa et sikkrere Sted. Lad en eller anden Familie have Venner i Kiøbenhavn, under hvis Opsigt man kunde betroe den unge. Denne Lykke har vist den mindste Deel. De unge som raader sig selv, er et saa ringe Tal, at de ei heller kan komme i Betragtning. Imidlertid dersom de ere af en god Art, saa bliver Studeringer deres Hovedmaal, som de ikke setter til Side for Forlystelser, og da tage de

29

vist al den Kundskab med sig hjemmefra, som de kan faae, førend de søge Fremmede. For deres Studeringer, som ere af en anden Art, kan Norge gierne overlade et andet Universitet baade Æren og Fordelen. Forlystelser, siger Indrykkeren, var det som skulde drage den fierte Deel til Kiøbenhavn. Tænker han da, at ved et Academie i Norge maatte man leve som Eremiter? Jeg troer derimod, at man der kunde have de Forlystelser, som Kiøbenhavn har, ja dem, som de fleste Studerende her maae savne. Jagt om Sommeren, Kanefart om Vinteren, Concerter, Assembleer, Comoedier, Masquerade & c. Alt dette kunde Studerende forskaffe sig paa et Sted, hvor de ei bleve bortrevne af fremmede Adspredelser. Hvor Professores selv kunde tage Deel i deres Forlystelser og bestyre dem, at de ei bleve til Hinder for Videnskaberne. Hvor alle disse Forlystelser kunde forædles ved den Uskyldighed, Frihed og Fortrolighed, som aldrig fæster Boelig i de store Stæder. Her kunde Professores blive baade Lærere og Ledere, og de Studerende deres Forlystelse og Belønning. Begge kunde finde i hverandres Omgang en Tidsfordriv, som

30

var dem værdig, Norge vilde da nok, tryk for Kiøbenhavns Forlystelser, beholde den fierte Deel af sine Studerende, de velhavende og med dem det fulde Antal 100. efter Indrykkerens grundige Ansettelse. Lad dem reise, som Vellysten drager mere end Æren, om og Norge uden fremmed Hielp kan opføde saadanne. Lad dem reise længe nok. Men Fæderne-Landet opfyldte med duelige i sit eget Skiød oplærte Borgere, vil blive klog nok til ei igien at kiende dem for sine, naar de som udtærede Skygger af tilforn haabefulde Borgere, komme tilbage for at trygle de Elendiges Brød i det Land, der engang havde tiltænkt dem sine Æres Charger, sine Belønninger. Andre ligesaa velhavende, men mere kloge, skal tæmme sin Reise? Lyt, indtil de udrustede med sit Fæderne-Lands Videnskaber kan reise, for at udbrede sine flittige Landsmænds Ære, at bevidne Videnskabernes Opkomst i Norge, og bringe Europæ Videnskaber hjem med sig.

Nu tage da vor Aritmethicus sin Griffel og sit Regne-Bret, og gjøre en anden Inddeling paa Collegia. Her findes nogle, som han har glemt, og som dog vil yde sin

31

Skierv paa Videnskaberne. Først hvad de juridiske Collegia angaaer, da har han glemt alle dem, som tager dansk Examen, af hvilke mange opholde sig mere end et Aar ved Academiet, og nødes til at betale Collegia privatiffima, hvor de i Moders Maalet kan lære hvad de behøve. Jeg vil ikke fastsette disses Tal, da jeg ei som Indrykkeren har Adgang til Protocollerne. Men dette cederer han mig nok lettelig, at de baade ere og vil blive flere, end de der studere Lovkyndigheden paa Latin. Endskiønt nu disse ikke forblive saa lang Tid ved Academiet, som de egentlige kaldte Studerende, saa nødes de dog at skille Norge ved betydelige Summer, for at bestride de fornødne Udgifter i det pengetærende Kiøbenhavn. Naar nu de som i 11. Aar har taget dansk Examen bleve lagte til Indrykkerens Hoved-Sum 403., blev den anseelig forøget, og Divisionen i det juridiske Facultet faldt bort af sig selv.

Hvad det medicinske Studium angik, da fik det nok flere end en Dyrker, ligesaa vist, som Kiøbenhavn har flere end een, der tænker saa forvirret, som Indrykkeren. Naar de Videnskaber, som høre til Medicinen bleve lærte i

32

Landet, fandt de maaskee flere Elskere end blant Danske selv. Indrykkeren igiennemvandre kun vore Medicinske Collegia, og han skal sinde de fleste Tilhørere tydske. Naar de andre Videnskaber bleve rensede fra meget af sin undværlige Vidtløftighed og Pedanterier, vilde mange Norske, som paa disse nu unyttig spille sin Tid, vist nok forsyne sig med nogen Indsigt i denne paa alle Steder saa nyttige Videnskab. Indrykkeren spørge kun en Oeder, og han skal sige ham, hvor mange Studerende der kunde beskæftiges med Botaniken alene, naar de dertil bleve opmuntrede og vejledede. Hvem veed om Norge ikke da kunde frembringe en Linnæus, saa fik han vist ingen Mangel af Tilhørere, endog af Danske selv. Hvorfor skulde de

ikke lige saa vel søge Norge som Sverrig? Den saa net udfundne Unite falder da af sig selv, og taber sig i sin Udfinders Intet. Foruden dette burde Indrykkeren vide, at gode Collegia mangler ikke Tilhørere. Lad vore Norske Professores (thi vi faaer dem saa vist som vi have en Christian) kun umage sig for at blive bekiendte, da fremmede ei mindre end Landets egne skal søge dem, og Regne-Mesteren kan sette et Nul

33

til i Betalingen. Kun vi vilde have Collegia for Videnskaberne og ei for Examina.

Nu seer da nok Indrykkeren, om han ellers kan see, at han ei kommer langt, skjønt jeg eftergiver ham hans Hoved-Sætning, nemlig: At Norge ei gav flere Studerende, naar det fik sit eget Academie, end det nu gjør. Men nu siger jeg, at denne er aabenbare falsk. Det falder strax i Øinene, og lader meget mistænkeligt, at det første Aar, som Indrykkeren anfører, nemlig 1760. har det største Antal af Studerende nemlig 51. Han har maaskee frygtet, at gaae længere tilbage i Tiden. Ja han har. Den Stakkel! Enhver Fornuftig behager kun at overveie, at da Tiderne vare bedre, og Folkes Leilighed i Almindelighed, da gav Landet flere Studerende. Dette tør man igjen haabe, naar Bekostningerne blive mindre end de nu ere ved Studeringer. Desuden maae man overveie, at hvor gode Tiderne blive, blive de altid for et Academie bedre paa et andet Sted end i Kiøbenhavn. At ved et Academies Oprettelse i Norge, vilde mange gode Genier, som nu indhylls i Uvidenhed, faae Leilighed at komme frem, og mange maadelige,

34

som nu maae standse ved halvgiort Gierning, finde Leilighed at overvinde alle Vanskeligheder, og endelig at ved dette Academie maatte holdes Forelæsninger, og det i Moders-Maalet, i Oeconomie, Mineralogie, Agriculture & c. & c. Forelæsninger, som vilde drage adskillige fra Kiøbenhavns Universitet nesten ubekiendte Arter af studerende til sig, og lokke end og den Læge og Ustuderede til at høre Collegia og betale Professores. Skulde her da ikke være Haab til i Tiden at see et anseeligt Tal af Academici? Jo enhver som seer lidt dybere ind end vor kortsynede Indrykker maae tilstaae det. Han bekræfter sine Satser med et sandelig. Et vigtigt Ord hos den, som ei har skrevet et sandt Ord.

Naar man af et Lands Studerende vilde dømmen om dets Rettighed til at have et Academie, var det maaskee bedre, at man veiede deres Duelighed end tællede deres Mængde. Det være langt fra, at jeg vil enten ophøie Norges eller forringe Dannemarks Frugtbarhed paa gode Hoveder. Æren bestaar ei i at have, men i at bruge sine Fordele. Men imod min Indrykker kan og svage Argumenter gielde. Jeg

35

kiender en stor Deel af de Norske Studerende, som i de 5. første Aar af hans anførte Tid blev immatriculeret. Naar han efterseer deres Navne, skal han finde i dette ringe Tal, dem der ere bekiendte for saadanne Genier, som han maaskee skal søge i den øvrige Mængde og ikke finde. Han skal finde saadanne Folk for sig, som man ikke har nødig alene at dømmen efter en ubetydelig Glimren ved Examina; thi naar man har udstaaet alle Examina, gjør man vel i at stole mere paa, hvad man ved Flid kan blive, end hvad man er. Men saadanne som har vidst, saa meget som mueligt i saa kort en Tid, at erhverve sig Navn i de offentlige Forretninger, iblant lærde, iblant Viddets Dyrkere. Nogle, som ved sin Duelighed udføre det navnkundige Videnskabers Selskabs store Foretagende, andre som det Trundhiemske lærde Selskab har ei taget i Betænkning, uagtet deres Ungdom, at antage som værdige Medlemmer. Saadanne kan man ei tvivle paa, at de har fortient at anføres til Studeringer. Imidlertid maae man nu ansee det for en Lykke, at de ere blevne det; at de har haft Forældre eller Venner, som har kundet skionne de-

36

res Værd. Derimod havde det været et næsten umueligt Vanheld, at de havde blevet forsømte, om Landet selv havde havt et Academie. Men hvad synes Indrykkeren? Om nu mange saadanne aldrig lære at kiende Videnskaberne, alene fordi de ere for langt fra det Sted, hvor disse have fæstet sin Bolig; Om de nu alene bliver anførte til Studeringer, som kan bestride Omkostningerne, men de maaskee, som vare langt bedre skikkede dertil, holdes tilbage af uovervindelige Hindringer; Hvad synes Indrykkeren da? Burde man ikke søge at raade Bod paa denne Uorden? men hvorledes kunde dette skee, uden ved et Academies Oprettelse?

Endnu maatte Indrykkeren mærke, at naar man taler om Forslag til Videnskabernes Opkomst, taler man ei om at forøge de Studerendes Antal. Jeg vilde aldrig skrive for et Academies Oprettelse i Norge, naar jeg derved intet andet ventede end at see flere Studerende. Men jeg haaber derved at see de Studerende baade i Dannemark og Norge at drives til en større Fremgang i Videnskaberne, enten deres Antal bliver stort eller lidet. Jeg seer ingen Styrke for et Land, af at have mange brødløse

37

Studerende. Jeg kan derfor ei heller indsee, hvorfor man saa bitterlig klager over de Studerendes Aftagelse i Tallet. De koster det offentlige alt for meget, og bringer ingen Frugt efter Mængden, men efter Duelighed.

Det offentlige skal have Mænd til sine Embeder. Men hvorofte seer man ikke ustuderede Folk forestaae sine Embeder med langt større Berømmelse end de Studerede selv? Naar Staten derfor kan finde Mænd til sine Embeder uden Bekostning, seer jeg ikke hvorfor den skulde holde saa kostbar en Plante-Skole, som de Studerende. Det Grædske og Latinske Sprog hjælper lidt i Kirken, mindre i Staten, og slet intet i Feldten. Jeg vilde derfor aldrig at de Studerende skulde frem for andre duelige Borgere have Ret til Statens Belønninger og Embeder. Og dog vilde jeg ikke, at Veien igien skulde aabnes for den ørkesløse Uduelighed. Men jeg vilde at man beholdt den naturlige Orden, at Studeringer blev Veien til Videnskaber, og disse til Embeder. Den Dumme, som intet forstod torde da ei melde sig. Den Flittige, som havde været vanheldig nok til ei at blive immatriculeret, var da ei udeluft. Den trygge Theo-

38

log, som nu stoler paa sin Academiske Dogmatique og en Smule af sin Metaphysica, tilligemed den immervarende Jurist, som nu anvender den halve Deel af sit Liv paa den romerske Lovkyndighed, og den anden halve Deel paa den Danske, maatte da staae tilbage for den Competent, som paa en kortere Tid havde søgt at gjøre sig beqvem til et geistligt eller civil Embede, og desuden erhvervet sig nyttige Indsigter i saadanne Videnstaber, hvormed han i Tiden kunde gavne som en lærd Mand. Man kunde da vente at see flere specielle Chorographier, flere Opdagelser i Natur-Riget, alle Videnskaber mere udbredet, og Oplysning i alle Vraaer. Den ærgjerrige Fader, som gjerne vilde have sin Søn opløftet over sin Stand, skulde da tage i Betænkning at sette ham til Studeringer, uden at være skikket dertil, naar han saae, at besidde Videnskaber og ei at være Student, var Veien til Embeder. Den Fattige skulde da selv veie sine Kræfter, førend han besluttede at vinde Brødet ved at læse Latin. Kort sagt: De Studerendes Antal blev maaske mindre, men deres Duelighed i Almindelighed større. Jeg veed nok, hvad man vil indvende: De Studerende

39

blev da aliquid in omnibus, nihil in toto. Men dette er kun et Mundheld for den Dovne og Uduelige. Man indvende mod Polyhistores hvad man vil, de bliver dog altid agtværdigere, end den, som ei forstaaer mere end det han behøver til Livs Ophold. Det maatte være et skrækeligt Brød-Studium, hvori man ei i 2. à 3. Aar kunde erhverve den Indsigt, som udfordres af en duelig Embedsmand. Men hvad gjør de fleste Studerende sin øvrige Leve-Tid? Intet, thi de har alt erhvervet sig Ret til en Betiening. I disse saa rolige Tider, da Kirken ei plages af Kiettere, hvad nytter os da deres hele Erindring uden til at lee af? Og hvad de Vantroer angaaer, da kunde maaskee en Mand, som foruden den sunde Lærdom forstod noget af andre Videnskaber, ved sin Anseelse og Omgang maaskee snarere vinde den, end en anden med sit hele orthodoxe System. Thi de Vantroer pleier desværre ikke gjerne at være Dumme. Nu, da vi ere saa sikke for Romernes Indfald, hvad hjælper os da de mange Volumina af den Romerske Ret? Man har til Lykke for Lovkyndigheden lært at slaee sig igiennem til Laudabilem med et Compendium ved

40

Hielp af en god Vind. Og den Dommere som besad andre Videnskaber var maaskee mere at agte, end den der havde det hele Corpus juris romani i Hiernen. En Gunnerus, en Strøm, og flere, have ved sine Bie-Videnskaber gjort den geistlige Stand vel mere Ære, end maaskee mange Magiftriffimi i Theologien. En Tullin som Raadmand i Christiania, ved sin Digte-Kunst, og en Ranulph som Foged, ved sin Naturkyndighed, har gjort den civile Stand mere Ære end maaskee en halv Snes puri puti Laudabiles. Man vil sige: Videnskaberne recommendere jo og nu sine Eiere. Ja! De recommendere en Candidat, men fordres ei af ham. Mængden bliver dog ved at følge det Haab, som Magelighed mest ynder. Men lad Videnskaberne, og dog ei derfor de academiske Grader, blive den sikkerste og eneste Vei til Embeder; saa vil alle søge den, ei Capellanen, ei Sogne-Præsten engang, vil oplukke sin Mund om sin lange Tieneste. Den snilde Huus-Foget, og aarvaagne Fuldmægtig vil tie ganske stille med sin lange Øvelse. Alle vil søge at lære noget. Man kunde da maaskee vise alle de academiske Grader tilbage til den Tids Alder,

41

da de bleve opfundne. Den stolte Selvkloghed byggede den maaskee først, og siden har vel den ærgjerrige Vankundighed oftest bestegen dem. De fører altid en Tvang og Indskrænkelse med sig, som er Studeringer skadelig, og Videnskaberne fordre andre Belønninger end Navne og Titler. En sprenglærd Magister Theologiæ kunde gjerne have en meget slet Svada, gjøre en usel Figur paa en Prækestoel og have en meget skiden Levemaade, skulde saadan en være skikket til Kiøbstæd-Præst? Jeg vilde see mere efter, om han besad Levemaade til at vinde Folk ved sin Omgang, om han forstod fremmede Sprog, havde Gaver til at tale, besad Indsigt i de skønne Videnskaber m. m. En saadan Mand skikkede sig maaskee bedre for en Kiøbstad, end en nok saa lærd purus putus Mag. Theologiæ. Det hjælper ikke, at det blev en Modens Præst, og at jeg har Philokalus, og maaskee Lutherus med, imod mig. I denne Tid dømmes man ikke Philosophen af Skieggat.

Andre vil maaskee indvende: At denne Vei til Embeder blev alt for lang; at der vilde gaae for megen Tid hen, naar man foruden sit Brød-Studium skulde kunde fremvise nogen

42

nyttig Fremgang i andre Videnskaber. Men vi har jo Tid nok. Det er kun faa, som fødes med Embeder. Det er stor Forskiel paa at studere for at blive Professor i en Videnskab, og for at blive en duelig Embedsmand. Hint udkræver maaskee en heel Mands Alder, men dette kun en vis Tid efter enhvers Beqvemhed. Ved denne Indretning blev maaskee de Studerendes Antal mindre, og følgelig Hielpe-Midlerne tilstrækkeligere. Naar man ei var bunden til de academiske Turer, kunde man og paa andre Steder gjøre Fremgang i Videnskaberne. Det kommer kun alt an paa Opmuntringer, som har mere i sig en et blot Navn.

Men Indrykkeren var nær kommen mig af Sigte. Han bliver vel og, efter det mod ham anførte usynlig, tilligemed sine Modsetninger. Hvad det øvrige indrykte angaaer, vidner det, at Mennesket har været, om ei skarpseende, saa dog i det mindste god Orthodox. Han viger ei et Haar bredt fra den gamle Troe og Lande-Vei. Han har da intet at befrygte for det lærde Inqvisions-Collegium, men kan som dets Fortrolige vente sig alt got. Enten hans Orthodoxie oprinder af en blind Lydighed, eller

43

af en anden Aarsag, er ei saa let at indsee. Sluttelig han lever i det kildrende Haab, at blive det værdige Redskab, som engang skal antænde det Baal, der i en høitidelig Auto da féé skal udslette de Norske Kietteres Erindring, naar Inqvisitionen igien kom paa Fode.

Er det sandt, at der seer saa sort ud paa Collegia, da condolerer jeg af Hiertet. Manden ønsker, at Rector ved der Kiøbenhavnske Universitet maatte beordres offentlig at bekiendtgjøre, hvilke og hvor mange Studerende der besøgte Collegia. Det var Synd, at negte ham denne Fornøielse. Mit Navn finder han dog ikke; thi jeg er af de øvrige, som lever i det Haab, om ei at blive Lærd, saa dog at blive nyttig, om ei at gjøre Lykke, saa dog at finde Brød, men kunde jeg dette ved at gaae paa Collegia, søgte jeg ei en vanskeligere Vei. Kun vilde jeg, at der aabenhiertet tillige maatte anføres de formodentlige Aarsager til Collegiernes Forsømmelse, og tillige gives en Fortegnelse paa enhver Professors trykte Forelæsnings Bøger, og hvorledes han aarlig havde forbedret dem til sine Tilhøreres Fordeel.

44

Indrykkerens svage Grunde ere da saaledes kuldkastede. At han har fundet en vidtløftigere Besvarelse, end hans Setninger fortiente, er ei skeet saa meget for hans Skyld som for andres. Han anker maaskee paa, at den patriotiske Normand er bleven unævnet, men han maae vide, at af alle de Forfattere, som har tilstaaet sig at være Norges Venner, har enhver skrevet saaledes, at han, naar det paaæskedes, uden at frygte, kunde være sit Navn bekiendt; thi ingen af dem har ladet sig drive af privat Had, eller ladet Egennyttens hvæsset deres Pen. Indrykkeren har jo ikke heller tilkiendegivet sit Navn; Det blive og med den, der bær det, ubekiendt udi sin mørke Cirkel!

Tvende Grunde vil jeg endnu for de Fornuftigere anføre, til Forsvar for min Sats: Først bør Norge have et Academie, for at beholde de Penge i Landet, som de Norske nu tilsetter i Kiøbenhavn. Men her vil maaskee nogen indvende: Bør ikke Dannemark og Norge ansees for et Rige, og er ikke deres Indbyggere Undersaatter af en Konge? Er det ikke Regenten lige meget, enten Pengene bliver i det ene

45

eller andet Rige, naar de kun bliver inden for Rigernes Grændser? Til den første Indvending svares ja, og føies dette til: Den Undersaat fortienter ei Navn af Veltænkende, som ei gjør begge Rigers fælles Lyksalighed til sit Hoved-Maal. Men til den sidste Indvending svares aldeles nei; naar Regenten vil have Retfærdighed til sit Formaal, og Ømhed til sin Leder. En retfærdig og kierlig Fader (med dette Hæders Navn beæres jo gode Fyrster) lader sig være magtpaaliggende, at befordre alle sine Børns Velfærd, og om mueligt, at gjøre alles Vilkaar lige gode, naar de alle ere lige vel fortiente. Har ikke de af Indrykkeren anførte 403. Studerende i en Tid af 11. Aar skilt Norge ved mere end en Tønde Guld? Hvoraf en stor Deel desværre! ere anvendte af unge og uforsøgte Mennesker paa en Hoben Daarligheder, ja ved gode Anføreres Raad paa saadanne Forlystelser, der havde været bedre aldrig at smage.

Dernæst bør Norge have et Universitet, for at udbrede med Videnskaberne Regentens Ære, Neptunus gjør Vindenes Gud en maadelig Compliment, naar han siger: Tenet immania faxa. Det er ei en udstrakt Regiering, men et

46

veldyrket Land, og lykkelige Undersaatter, som gjør Regenten Ære. Veien til denne banes da best ved Videnskabernes Udbredelse. Der ere velsindede, som have raadet at oprette Provinsial Academier, hvor meget mere da er eneste i Norge, som et heel Konge-Rige? Skulde ikke et Academie i Norge bedre kunde ophielpe Videnskaberne, end det indskrænkede i Sorøe. Dersom dette Academie havde havt lige Privilegier med det i Kiøbenhavn, er jeg med andre forvisset, at Videnskaberne i Dannemark havde allerede havt en

langt fordeelagtigere Anseelse. Men det fordævelige Monopolium! Nu har vel Sorøe Academie havt den Lykke, at faae mere udvidede Privilegier. Jeg veed ei hvad Lykke Norge tør spaae sig deraf, men dette veed jeg, at Sorøe Academie endnu er langt fra at kunde holde det Kiøbenhavnske Stangen. Men hvad? Skulde dets hele Fond ikke give mere Nytte, om den blev anvent til Hielp for et Academie i Norge? Adelen kunde da vælge hvilket Sted den vilde, og uden at fornærme sin Værdighed, nedstige til Borgeren, for at forhverve sig nyttige Insigter. Men en anden glemmer maaskee ved den belovede Plan ikke at

47

overveie dette Forslag. Gid alene det, med alle de Forslag der sigter til det almindeliges Vel, maatte prøves, og til at settes i Virksomhed, bedømmes af saadanne Mænd, der ingen Fordeel havde af dets Undertrykkelse, hvis Indsigter og Upartiskhed vare store nok til at udvikle Sandheden for vor Konges Øine. Aldrig skulde da private Hensigter qvæle det Offentliges Ønsker. Men lige saa lidet, som et Collegium af Proprietairs, uden de vare himmelske og ei jordiske, vilde raade Bod paa Bondens Hoverie, ligesaa lidet vilde de, som kunde have nogen Fordeel af Studeringernes nærværende Indretning, raade Bod paa de Uordener, under hvilke Videnskaberne nu sukke. Imidlertid bliver det en Sandhed, at saa længe disse ikke hemmes, qvæles Videnskaberne, og Dannemark bliver altid udsat for den Bebreidelse, som en af Tydsklands store Mænd har gjort det i disse Ord: Die Wissenschaften werden in Dänemark gut bezahlt, aber schlecht getrieben.

48

1

Nærmere Betragtninger, af Philokalus. Om Studeringers

nærværende

Tilstand

og bedre

Indretning.

I Anledning af

Raisonnemens

over

Kiøbenhavns Universitet.

Kiøbenhavn, 1771.

Trykt hos Brødrene Berling.

2

3

Fortale.

Til denne Fortsættelse i samme Materie, hvorom jeg for nogen Tid siden udgav et lidet Stykke, er jeg opmuntret af de gode Domme, som nogle af mine Landsmand fældede over det første, samt af den megen Høflighed, hvormed det blev optaget af den Forfatter, imod hvilken, eller snarere til hvilken, det var stilet.

Denne Mand, som i sin Upartiske Undersøgelse om de Academiske Examiuer viste saa megen Kundskab om Videnskabernes Tarv og Sammenhæng, vilde jeg give Anledning til at gjøre sine Tanker bekiendte om fleere Ting, vor Studeremaade her i Landet angaaende. Jeg hastede ikke dermed, thi jeg havde heller ønsket at en anden havde gjort det. Men da ingen anden vilde, vovede jeg at ind-

4

lade mig i en saa vigtig Materie, i det Haab, at bemældte Forfatter ogsaa vilde indlade sig med mig.

Nu, da dette Haab ikke bedragede mig, men han endog har givet tilkiende, at det skulde ikke mishage ham, at see mine Tanker over hans Skrift: Raisonnemens over Kiøbenhavns Universitet, saa synes mig, jeg har Grund til at haabe, at Publicum vil ogsaa med Godhed optage dette Stykke, og undskylde de Mangler, som saa let kan indløbe i et Arbeide af denne Art, hvor der udkræves Agtsomhed paa alle Kanter.

Det skal være mig kiært, om jeg ogsaa denne Gang kan fyldestgjøre den Mands Indsigt og Skiønsomhed, som jeg egenlig har med at gjøre; og vil han blot med faa Ord ved en anden Lejlighed ytre sine Tanker om et eller andet heri, vil jeg med Fornøielse læse hans Anmærkninger.

Nærmere Betragtninger har jeg kaldet dette Stykke; thi det er det virkelig.

5

Jeg har gaaet Tingene saa nær som Jeg har kunnet, uden at have villet enten behage eller mishage noget Menneske. Iver for Videnskaber og Studeringer er ene det, som har drevet mig. Man behage kun at betænke, at om denne min Iver var mindre, skulde jeg neppe faae i Sinde at gjøre saadanne Undersøgelser, som saa let kan støde, hvor uskyldige de og ere; thi egensindige Folk er der altid i Verden: og dersom uædle Grunde drev mig, vil man vel dog troe, at jeg maatte skrive i en anden Smag, om jeg selv skulde blive fornøiet med mit Arbeide.

Den blotte Sandhed har jeg havt Øie paa. Og skulde nogen overbevise mig, at her findes Ting, som ikke ere rigtige, da skal jeg, ved at tilstaae Vildfarelse, give tilkiende, at det blot er kommet i mit Skrift, fordi jeg meget let kan feile. Det skal derfor aldrig være mig ukiært, at man vil anderledes underrette mig, naar man igien vil taale, at jeg ikke tilstaaer Feil, undtagen jeg og har virkelig Uret.

6

Skulde da nogen anden af mine Landsmænd vilde erindre noget imod mig, da udbeder jeg mig kun, at man vil dømme mig efter mine Grundsetninger, saalenge de ikke ere beviste at være uriglige; thi naar den eene seer i Øster, og den anden i Vester, er det jo intet Under, at de ikke see et og det samme. Dernæst har jeg det Haab, at man ikke vil glemme den Koldsindighed, som er nødvendig til Sandheds Oplysning. Dog forsikrer jeg, at om nogen skulde glemme hvad han skylder mig, saa længe vi begge staae for Publikums Aasyn, skal jeg dog ikke glemme, hvad jeg i dette samme Tilfælde skylder ham. Kiøbenhavn den 27de Junii 1771.

Philokalus.

7

Mine Tanker om den store Forskiel imellem Videnskaber og Studeringer, og om det Forhold, som de hos os staae i til hinanden, ere da rigtige; den Mand, som jeg har den Ære at være i Skriftvexling med, tilstaaer det, og har end ydermeere oplyst den Sag. Vi ere eenige i, at vort kiære Fæderneland har ikke nødig at undsee sig, hverken i Henseende til Videnskabernes Tal og Mængde, som dyrkes, ei heller til Mængden af dem, som dyrke dem, og heller ikke i Henseende til det Maal, vi drive dem til. Sandt nok; vi kan ikke opvise mange Original-Lærde, saadanne, som kunde regnes til Inventores, ikke mange af dem, som kunne kaldes Literaturens Fædre og Videnskabernes Helte: ikke mange, siger jeg, thi nogle kan det dog siges om. Men vi skulde dog uden Tvil finde flere saadanne,

8

2 om Studeringers Tilstand og Forfatning var fordeelagtigere hos os. Man tænke, — de fleeste, eller rettere, alle vore Lærde, Autodidacter: — og endda ikke det aleene; — men de rette og faste Studeringer at begynde

først, efterat de academiske Aar ere. endte; — at have al muelig Hindring i den Tid det egenlige Cursus Academicus varer; — alle Anstalter saaledes afpassede, saaledes indskrænkede, at ingen Smag kan dannes, intet Kald føles, ingen Drifter adlydes; — Ja, kiære landsmænd! dømm om jeg skriver sandt; men glemmer og ikke hvad Upartiskhed I ere Videnskaberne skyldige.

Dette Misforhold imellem Videnskabernes Tilstand og Studerings Indretning, er ikke kiendeligt aleene uden for Akademiet, men ved Akademiet selv; og derom bør jeg melde et par Ord. Efter det som baade Forfatteren af Raisonnemens over Kiøbenhavns Universitet, og jeg ogsaa, have forklaret i Henseende til Universitetet, skulde man snart være færdig at troe, at de Studerende ved Kiøbenhavns Academie laae alle begravne i et tykt Mørke; og dog er intet meere falsk. Til Lykke! ogsaa

9

3

her viser sig dette, i vore uheldige Omstændigheder, trøstelige Misforhold, som gjør, at vi fra de Studerende see snart et, snart et andet Stykke, som vidner, hvor meget der kunde gøres og efter al Anseende vilde blive gjort, om Universitetets Indretning var fordeelagtigere. Man tilegne kun Universitetet intet af dette, thi de Stykker, som jeg her kan meene, ere af den Art, at det ikke let vil blive mistænkt. Der kan aldrig (jeg siger det aldeles uden Undtagelse) være bedrøveligere Situation til for vort Fæderne Sprog, for Veltalenhed og Poesie, for Kritik og skiønne Videnskaber, end just her; og det smerter mig, at Universitetet ingen Deel har i alt det meget Gode, som vi kan rose os af at have nu i nogle Aar bragt tilveie. Et eeneste Selskab hos os, sigtende til de skiønne Videnskabers Forfremmelse, har i Henseende til den gode Smags Udbredelse, Kundskab om den ægte Literatur, Sprogets Forbedring og Anvendelse til skiønne Arbeider i Veltalenhed og Poesie, gjort os i ti Aar den Nytte, som vi af Universitetet forgiæves skulde have ventet. Og dog ere de, som have faaet de fra dette Selskab udsatte Priser, alle, det man kalder Studenter, naar man undtager

10

4

een eeneste; og vil man igien undtage et par, da ere de saadanne, som i egenligste Meening efter nærværende Talebrug kan kaldes Studenter ved Universitetet. Men Arbeiderne selv kan Universitetet ikke tilegne sig det mindste af, da der i dets heele Forfatning og Beskaffenhed er intet, som opmuntrer eller anviser til denne Art af Arbeider (*); et mægtigt Beviis paa dette Misforhold ogsaa ved Universitetet selv. Og dog nævner jeg ikke andre Arbeider fra de Studerende ved Akademiet, som vi have læst med Fornøjelse, men som komme i intet Universitetes Anstalter ved.

Naar man nu betænker at Videnskabernes Tilstand i Landet er god, at der ved Universitetet selv findes Studerende, som have anvendt Tiden bedre, end det kunde ventes i Hensigt paa Indretningen, og som have viist Prøver paa saadanne Indsigter som Universitetet veed

intet

(*) Man seer let at en Cramers og Schlegels Fortieneste i denne Henseende forringes intet; thi de have den ikke som Professorer ved Universitetet, og det er kun dettes Anstalter og Indretninger jeg immer sigter til.

11

5 intet af, og altsaa uden at have havt enten Opmuntring eller Anviisning dertil, saa begriber man nogenledes, hvorledes det er gaaet til, at Universitetet er i saa mange Aar holdet uforbederligt, da man dog saa meget ofte har tænkt paa Studerings Forbedring, ved at ville indrette Skolerne. De Folk, som have tænkt paa denne Sag, have manglet den fornødne Kundskab om Tingenes indvortes Beskaffenhed og Sammenhæng; de have maaskee hentet Efterretning, men fra dem, som endskiønt anseelige Embedsmænd, have vidst ligesaa lidet deraf; de som have havt den fornødne Kundskab, ere hverken blevne spurgte eller troede; det har ingen været tilladt at sige offentlig noget til Oplysning. Tak være Kongen! som tillod os offentlig at driste saadanne Ting; Staten vinder, og Videnskaberne med, i hvad vi end skrive, og hvorledes vi skrive. Vi have tilforn maattet nøies med at tale i vore Selskaber om det Forunderlige deri, at indrette Skolerne, og dog lade Universitetets Tilstand og Skolernes Afhængighed af Universitetet blive, som det er; nu tør vi skrive og trøste os til at gotgiøre, at saalænge Universitetet er i denne Forfatning med sine Examinere og alt det øvrige,

12

6

maa man sætte de lærdeste Mænd til Rectores, give Forordning paa Forordning om de latinske Skoler, foreskrive, hvad der skal læses, skierpe Underviisningen, befale og sætte Straf; det hjælper altsammen intet,

thi Universitetet saadant, som det nu er, stemmer det snart om igien. Universitetet er det derfor som først skal undersøges og indrettes; og det er een af de Poster, hvori den Mand, som under Navn af Philomusus har skrevet om Examina, har taget fejl.

Det er derfor ikke utienligt, at anstille nogle Betragtninger over Universitetets egentlige Tilstand, for at sætte dets Mangler og nødvendige Forbedring i fuld Lys, om det er mueligt, og tillige for derefter at maale de Forandringer som burde gøres. Jeg vil ved den Anledning ogsaa faae feilighed til at retfærdiggjøre vore Angreb imod Universitetet, hvilket og maaskee kunde have Nytte, thi endnu er der dem, som, endskiønt de ikke med Mishag have læst vore Tanker, troe dog, at alting er vel og rigtigt. Misbrug, sige de, skal afskaffes, men de have ikke Tingen selv. Disse kalde uden Tvil urigtig Forfatning Mis-

13

7

brug, og mærke ikke, at naar Kilden ikke er klar, kan Afløbene aldrig blive klare, om man nok saa ofte renses dem. Den Regel at Misbrug ikke hæve Tingen, er ligesom saa mange andre af samme Beskaffenhed underkastet megen Indskrænkelse, og anvendes ofte til Skade af dem, som, endskiønt undertiden med den største Redelighed, see kun Tingen paa halv. Naar disse Misbrug flyde saaledes af Tingens Natur, at de ere saa got som nødvendige, eller og ikke enten overveies eller betales med det Gode, som Tingen frembringer, skulde de da ikke hæve Tingen? Jo vist nok; I kiære Folk; og naar I faaer: overseer alting tilforladelig, vil I selv tilstaae det. Af samme Beskaffenhed er den Regel: at man bør bygge paa det gamle; intet er rigtigere. Man bør vist nok prøve og undersøge det, beholde hvad der er got, men tillige kaste bort, hvad som duer ikke; thi kludre ved det gamle, saa længe indtil det falder altsammen, bliver aldrig Mening. Men til Sagen.

Der er i Studeringer ved Universitetet og i det Forhold, som Professorer og Studenter staae i til hinanden i Henseende til Kundskaa-

14

8

bens Fremvekt noget Unaturligt, noget Tvunget, Spandt, jeg veed ikke hvad, som er dette Original-Onde, hvori Kilden ligger til alt det øvrige. Tvang og sammensnøret Virksomhed udgjør, saa at sige, hele Indretningens Esprit; alting gaaer i afpassede Skridt, een, to, tre, fire, men derfor og ikke længer, end til een, to, tre, fire. Vi har begge, min Correspondent og jeg, rigtig havt Øie derpaa, og jeg troer at de, som ere ueenige med os, feile just, fordi de ikke nok forestille sig dette.

Dette unaturlige og spændte Væsen viser sig ved en saare liden Erfaring, og 12 Aar, i hvilke jeg har kiendt Universitetet, behøves slet ikke til at indsee det. En Professor er en Afgud ved Akademiet, ikke altid fordi han selv gjør sig dertil, men fordi Omstændighederne, Indretningen, og Forfatningen, gjør, at han af de unge Studerende ansees derfor. Han er neppe i Stand til at forskaffe sig deres Fortrolighed, om han end ønsker det. Disse unge Mennesker trine frem for ham med Rædsel, de høre ham med Andagt, og ere færdige at tilbede. Har han nu selv saa fordervet en Smag, at han synes vel om dette, understøtter han disse

15

9

falske Forestillinger med en hemmelighedsfuld Mine, da er alting paa eengang ude; en ung Student tør da ikke raadføre sig med ham, ikke udlade sig for ham, ikke tale med ham, ja neppe tale til ham. Dette Afguderie (thi hvad skal jeg kalde det) vexler om, som alt andet, med Spotteri og hemmelig Foragt hos dem af disse Unge, som af Naturen have sund Forstand nok til at føle det Modbydelige deri. Imidlertid skal dog Examina tages, og Bene forskaffes, og Stipendier vil man gjerne have; disse Mennesker maa derfor underkaste sig dette Slaviske, i Henseende til det Udvortes i det mindste, thi det er farligt (man begriber det let) at vove noget imod Brugen, Vanen, Moden.

Saa lidet som man nu kan beskyldes alle de Professorer, som ere og have været ved Kiøbenhavns Universitet, for at have elsket og og befordret dette Væsen, saa vist kan man med Sandhed sige, at de have ikke alle været fri for denne Feil. Men al den gandske Uorden skulde ikke været til, om Universitetets væsenlige Beskaffenhed og Forfatning havde været paa en bedre Fod, thi da skulde ikke de

16

10

mørke og egensindige Siæle kunnet give saadan Tænkemaade Lust, og de gode, de veltænkende og ædle, ikke fundet i disse Uordener en uovervindelig Nødvendighed til at lempe sig efter den.

Den sande Aarsag hertil ligger upaatvilelig i Studeringers nærværende Indretning, og fornemmelig i Examinernes Beskaffenhed, hvilke, saadanne som de nu ere indrettede, have en gandske rigtig Anseelse af Tvangsmidler, og, om de end ikke misbruges, forringe dog det Begreb, de unge Studenter burde gjøre sig om Videnskaberne, og misbruges de, da forarsage en Afskye og en Kiedsommelighed i Tænkemaaden, hvilke skader Studeringer meget. Dette havde jeg for Øye, da jeg et Sted i min forrige Afhandling løselig berørte det Baand, som burde være imellem Professorer og Studenter ved et Academie, og som ved Kiøbenhavns Universitet saa aldeles savnes, at det intet Under er, om der hos nogle af Professorerne i Steden for Omgang, Samtale, Anviisning, Opmuntring og Exempler, indsniger sig en Myndigheds og Befalings Aand, hvilken i Førstningen, saalange

17

11

de Studerende ere nye ved Academiet, forarsager i Steden for Agtelse, Kierlighed, Fortrolighed, Tillid o. s. v. hos disse, en Frygts og Pines Aand, og siden, hvad da andet end Koldsindighed og Afsondring?

Det er en Sandhed (og værd at Unbersøge, thi nogle synes anderledes) at Aarsagen hvorfor de uexaminerende Professorer og Decani ingen Tilhørere har, ligger eene og aleene i Examinerne; kun ikke deri at disse ikke have dette Tvangsmiddel i Hænde, men deri at der er dem, som have det. En Examinerende Professors Forelæsninger maa og skal der gaaes paa for Examens og Benes og Stipendiers Skyld; og giver nu en Studerende sin Tid og sine Penge for disse, (thi jeg anseer det meget billigt at Forelæsninger betales) da bliver der ingen af Deelene tilovers, for at bivaane de andre Professorers og Decaners Forelæsninger, Philomusus i sær vil jeg bede at betænke dette.

Nu indvende man kun ikke til Forsvar for nærværende Indretning, at Professorerne have indbudet til Forelæsninger i saadanne Ting, som ikke blive fordrede til Examen, og

18

12 at de have manglet Tilhørere. Thi deraf følger intet videre, end at ingen har villet høre disse Forelæsninger. Der er jo ikke sagt, at fordi en Professor tilbyder sig at læse over en vis Videnskab, eller en Deel af en Videnskab, de Studerende strax skal have Lyst at høre ham over den, da det vel kan være, at de havde Lyst at høre ham over en anden; han kan derfor være en brav Mand. Jeg erindrer det saa meget heller, som jeg vist troer at nogle ere af andre Tanker; men det kan dog vel aldrig være rigtigt. At blive Professor, er at faae Kald til al lære offentlig ved Academiet, men et Stempel til at vise en Mand, hvis Kundskab skal gaae og gielde, kan det aldrig være, ligesaa lidet som man nogensinde kan nøde nogen til at agte Folk, og at forlade sig paa dem efter paatrykte Stempler; de maa være af hvad Art, de vil. Det kommer vist nok i alle Tilfælde, men meest i Videnskaberne, an paa, hvad en Mand er, ikke hvad han kaldes. Det er derfor urigtigt at nøde de Studerende til en vis Mands Forelæsninger; og just er dette Sagen ved Universitetet hos os. Examinere for at tvinge de Stude-

19

13

rende til Forelæsninger; Forelæsninger for at faae Examen; Examen forbi, alting forbi.

Dette tvungne Væsen holder ved, indtil det saa kaldede Cursus Academicus er ude, indtil ingen flere Examinere ere at tage, ingen flere Stipendier at haabe. Nu begyndes en anden Levemaade, andre Studeringer.

De Studerende tale nu ikke mere med Professorerne. Enhver studerer paa egen Haand saa got han kan, og paa beste Maader søger sine Indsigters Udvidelse. Man forestille sig nu Studerende ved et Academie, som i heele Aar ikke tale med en academisk Lærer. Er dette Studeringer; er dette Academie? Derfor er det og en Sandhed, at ingen er mindre i Stand til at vidne om en Students Duelighed og Indsigt end just en Professor; thi veed han noget, da er der vist andre, som veed det meget bedre. Naar det derfor er blevet en Student, som har opholdet sig noget længe ved Academiet, paalagt at skaffe en Professors Vidnesbyrd om sine Studeringer, da har vist de allerfleste gange Professoren og han været lige forlegne. Mer, kiæreste Lands-

20

14

mand! røber dette ikke den store Ulykke, som vi just klage over; seer man ikke udtrykkelig at her savnes det beste, og, jeg tør sige det eeneste væsenlige ved et Academie, nemlig Bekiendtskab, Omgang, Sammenhæng. Og hvis Skyld er det? Jeg haaber at jeg har gjort mig saa tydelig at det vil sees at være, ikke just Professorernes ei heller de Studerendes Skyld, men Indretningens og Forfatningens.

Dette da, og alt det, som enten frembringer eller befæster dette Original-Onde, det som befordrer dette spændte Væsen, som slaps per derimod alle ædle Drifter, bortjager Ild, Aand, Munterhed og Fyrighed, sætter Slagbom for de allerbeste Genier; alt det skal i Landflygtighed, om Studeringer skal blomstre ved Universitetet og faae et fornuftigt Forhold til det øvrige Lærde Danmark. Denne Hoved-Sætning kommer mig saa meget mere rigtig for, som det synes mig udtrykkelig at Forfatteren af Maisonnemens over Kiøbenhavns Universitet har og antaget den.

Nu er da Spørgsmaalet hvorledes dette beqvemmeligst skulde kunne skee. At Univer-

21

15

sitetet er i Kiøbenhavn er vist nok en Hoved-Fortred. Thi saalænge er det at formode, at baade Professorer og Studenter immer vil komme i saadanne Forbindelser, som vil blive Videnskaberne ufordeelagtige. Bekiendskaber med Folk i Byen, og med saadanne Folk, hvis største Værdi bestaaer i udvortes Stempler, i Titler, i Pragt, o. s. v. deres Forretning i Løben og Faren, deres Omgang og Samtale i Modesprog og Formularer, vil ventelig altid hos nogle frembringe nogen Uorden i Tænkemaade til Skade for Studeringer. Den af vor Monark saa viselig indskrænkede Yppighed med Rang og Titler, hvilke, formedelst den forunderlige Uovereenstemmelse imellem Folks virkelige og uvirkelige Værd, gjør os saa ofte forlegne, har og været nær ved at gjøre Videnskaberne Fortred hos os; ja fremmede have offentlich bebreidet os det. Jeg tænker, at ingen har noget imod, at en Professor har en anstændig Rang eengang for alle fastsat, om den endog var høiere end den er; ei heller kan det synes underligt, at Kongen viser en fortient academisk Lærer nye Ære ved en eller anden Leilighed, besynderlig naar han til Landets, til Videnskabernes Nytte opfandt, ud-

22

16

gav, eller befordrede noget vigtigt. Men naar det gaaer her, som i Staden, at der uden Hensigt til andet end Bekiendskaber og Anciennetet gaaes i visse Trappetrin frem med Æres Uddeeling indtil Turen er gaaet rundt, da tabes her meest fordi Studeringer tabe, foruden det der tabes forresten. Ture, Anciennetet eller hvad man hidindtil har kaldet de Berettigelser, som har skullet bøde paa virkelige Fortienester, bør vist nok ingensteds, men allermindst ved Academiets, bestemme Æres Uddeeling. Skal Titler der have Sted (og hvorfor skulde de ikke, naar de bruges rigtig?) da maa de betyde noget, og have et virkeligt Værd, thi ellers vinder saadan en Mand intet. Jeg troer, at naar man siger Kratzenstein, da nævner man en Mand, Hvis Plads man i et Sælskab ikke vilde behøve Rangforordningen til at bestemme; og det samme meener jeg om flere af Academiets nu værende lærere. Men naar der skeer en urigtig Anvendelse af saadanne Titler, naar de gives ikke saa meget for at ære Manden, som for at sætte ham i andre Cirkler og Relationer, da frembringes rigtig nok de Uleiligheder, som Forfatteren af Raisonne-

23

17 ments over Kiøbenhavns Universitet klager

over.

Universitetets Forflyttelse fra Kiøbenhavn maa derfor være en kiær Tanke for dem, som elske kVidenstaber og Studeringer. Gid det stod i Jylland, Fyen, Siælland, Hvor man vilde, kun ikke i en stor Bye, og allermindst i Kiøbenhavn. Dog vil jeg ikke hermed sige, at jo et Sted var beqvemmere end et andet. Grændserne af Jylland imod Kongens Tyske Provindser, som Forfatteren af Raisonnements & c. foreslaaer, synes mig artig om, og jeg skulde synes artig om Slesvig selv, som han i sær ønsker, om jeg ikke frygtede, at det tilsidst skulde blive et Tydsk Academie i Steden for et Dansk. Jeg overlader dette til hans nøiere Prøvelse, og, om der skulde af Regieringen blive tænkt alvorlig paa denne Sag, da til deres, som det maatte betroes. Man bør nødvendig ville at Sproget skulde tabe der, hvorfra Tonen snarere burde gives, og allermindst, at det i Steden for et Dansk Academie skulde blive et Tydsk. Men uagtet at jeg slet ikke anseer saadan Forflyttelse for umuelig, troer jeg vist nok, at den var baade van-

24

18

skelig og vovelig. Een Ting vil jeg her anføre: Hvorledes skulde de Studerende blive skadesløse for det Tab de gjorde i at savne de meget gode Bogsamlinger, som i Kiøbenhavn, formedelst deres Eieres Høflighed og Iver for Videnskaberne, staae de Studerende immer til Tieneste. Academiets Bibliothek alene betyder ikke meget, efterdi Tabet fra Kiøbenhavns Ildebrand er ikke endnu oprettet (jeg mener det Tab, som kan oprettes, thi det andet faaer vi glemme). Men naar vi dertil lægger vore Lærdes Samlinger i Kiøbenhavn forbundne med deres Tienstvillighed, da ere vi ret vel farne; ikke at tale om, at dersom det, tilligemed en

nye Indretning ved Universitetet, behagede Kongen at gjøre en allernaadigst Indretning ved sit Bibliothek til offentlig Brug, da havde vi nesten intet mere at begiere.

Hvormeget jeg derfor indseer Manglerne af Academiets Beliggenhed i Kiøbenhavn, og hvor alvorlig jeg baade nu og tilforn har udladt mig om, hvormeget jeg ønskede at det laae et andet Sted, troer jeg dog, at de Fordeele man kunde drage just af dets Beliggen-

25

19

hed i Kiøbenhavn, vilde blive gandske artige, naar der havdes Øie derpaa, ja, at vi ved disse Fordeele kunde blive nogenledes betalte for Uleilighederne. Men det er en Fortred, at man altid har talet om Academiet og Academiet, Professorerne og Professorerne, Studenterne og Studenterne, men sielden betænkt, at det var et Kiøbenhavnsk Academie, Kiøbenhavnske Professorer, og Kiøbenhavnske Studenter. At jeg ikke videre forklarer mig om dette, vil jeg bede, maa undskyldes for Vidtløftigheds Skyld, da man hist og her vil finde de Sætninger, hvorefter det skulde tages i Overveielse; men maaskee der kan gives mig Anledning dertil ved en anden Lejlighed.

Skulde Universitetet blive forflyttet, da have vi det eeneste Tilfælde, hvor Examina vilde blive mindre nødvendige, Paa et lille Sted, hvor Omgangen imellem Professorer og Studenter vilde knyttes af sig selv, hvor Duelighed eller Uduelighed vilde blive kiendeligere, hvor falsk Glimmer, Galanterie, og Sværm, ikke kunde komme i Ligning med Duelighed, og endnu mindre komme til at trette om Prisen med den, hvor der ingen andre Sysler vare,

26

20

end Studeringer, eller rettere maaskee, hvor Studeringer vare Hovedsagen, og alle andre Sysler Biting, hvor ingen Omgang var, uden med Folk af en fast og sikker Tænkemaade, og den meeste Samtale om Videnskaberne; med et Ord, hvor Studeringer, Indsigt og Duelighed havde alt det Værd som de bør have; der begriber jeg let, at Examiners skulde meget kunne undværes.

Men Academiet er i Kiøbenhavn; og derefter er min forrige Afhandling skrevet, Examen Philosophicum, som den kaldes, skal bort alligevel (*): ja bort med den; den betyder intet. Man maa indrette den som man vil; den vil altid blive det samme, som den nu er, nemlig et halvt Aars Spilde. De Examiners, Conferencers, eller hvad man vil kalde dem, som jeg i min forrige Afhandling har foreslaaet,

(*) Jeg kan her rette en betydelig Trykfeil i mit forrige Stykke, hvor der S. 10 sidste Linie skal læses: den anden Examen; i Steden for: denne Examen. Vel blev det ved et medfølgende Blad tilkiendegivet, men nogle Exemplarer bleve dog udleverede, inden man blev det vaer

27

21

Holdt jeg nødvendige i Henseende til Academiets Beliggenhed i Kiøbenhavn, for at der kunde gives Prøver paa forhvervet Indsigt i en eller anden Videnskab, at der dog kunde være noget, hvorved Indsigt og Duelighed kunde blive udmærkede, som i en Stad, som denne, maa naturligviis ligge i Mørke, og ikke saa let kan blive kiendelig, som paa el lidet Sted, Jeg tør derfor ikke raade til alle Examiners og Conferencers Afskaffelse, saalænge Academiet er i Kiøbenhavn; kun at de blive fri fra al Tvang, Tunghed, og Afpasning, saa at en Studerende, som var overbeviist om sin Styrke i en eller anden Post, og som havde sikker Grund til at troe, at denne hans Duelighed af intet Menneske var mærket eller anseet, kunde bruge dette Middel til at blive bekiendt for det, han var. Men da blev Øiemedet, Indretningen, og alt, meget forskiellig fra de nu værende Examiners Natur, som jeg nu videre vil forklare.

Jeg sætter forud, som en upaatvilelig Sag, at vi maa gjøre ved Skolerne og Universitetet, ved Studeringer og Studerende, hvad vi vil; saalænge Haab om Befordring, og (hvilket er en Hovedsag) om Befordring i Forhold til den

28

22

forskaffede Duelighed, ikke bliver vis og sikker, kan vi aldrig vente hos de Studerende nogen almindelig Iver, Lyst, eller Anspændelse. Jeg taler nu ikke om nogle faa store Siæle, som følge et ualmindeligt Kald, thi de komme vist nok af sig selv, uden videre enten Opmuntring eller Indbydelse; den almindelige Oplysning er det jeg sigter til, og til de almindeligen brugbare Folk. Vil Staten vente at have Folk i Beredskab, maa den og

gjøre sig en hellig Lov af at iagttage de Regler som Klogskab i denne Henseende foreskriver. Den maa da aldrig tage i Flæng til Embeder, den maa aldrig see paa Alder, Anciennetet, eller noget udvortes Stempel. Jeg skriver dette med Fornøielse, da vi udtrykkelig see at Regjeringen har gjort sig en Lov af saadan Tænkemaade. At tage i Flæng til Embeder er nu dog det, som man til alle Tider har mindst at frygte for; men Grunde tagne af falske Principier ere vanskeligere at imodstaae. Vel er det en upaatvilelig Sag, at der til et Embeds Førelse udfordres meer end den tilstrækkelige Indsigt og Kundskab; der er fornøden tillige en vis Sindighed og stadig Tænkemaade, et selskabeligt og med borgerlige Dyder sammenhængende Væ-

29

23

sen, Agtsomhed, og Erfaring. Men troer man at disse Egenskaber forskaffes blot ved at være i Embede, og ikke kan baade forskaffes og have uden for, da overleverer man sig til den skadeligste Fordom baade for Staten og Videnskaberne, og viser at man selv ikke har Erfaring nok i det daglige, hvor man saa ofte seer det, som er tvertimod. Anseer man paa den anden Side Embeder som en Art af Belønning, da see man paa det som er Belønning værd, Det er ikke Alderen, som skal belønnes; vi blive gamle alligevel, om vi skal være det. Men det er den Brug, som vi have gjort af vor Levetid; den aleene er det, som fortiener Agtelse og Værdighed; og om denne Tænkemaade aldrig fandtes hos et eeneste Menneske, burde den saa meget hellere være deres, til hvilke Regjeringen har betroet Huusholdningen med Embeders Besættelse. Man fortænke mig ikke, at jeg har opholdt mig ved denne Post, som jeg og i mit forrige Stykke berørte; thi det er en sand Ulykke, naar Grundsætningerne i denne Henseende ikke ere rigtige, og det har en forunderlig Indflydelse paa Studeringers Tilstand. Man betænke: En Studerende seer sig i Stand til at leve uden Be-

30

24

kymring og studere med Fornøielse i Ti, Tolv og Sexten Aar, han haster ikke med at komme i Embede, og søger det derfor ikke, fordi han frygter at det vilde berøve ham Tid, og Sindsrolighed til at drive sin Duelighed saa vidt, som han ønsker. Men nu ønsker han Embede efter en saa lang Tids gode Anvendelse; man betænke, siger jeg, om det er rigtigt, at en saadan Studerende skulde have gjort klogere i at forskaffe sig et Embede i hans 25 Aar, og om det ikke er en sand Ydmygelse for ham, at see en Mand, som han kiendte for ligesaa maadelig, som han selv var paa den Alder, nu efter 10 Aars blotte Embedsførelse at have erhvervet sig meer Fortjeneste end han ved 10 Aars Møie. Nei, naar saadant er en Grundsætning, da seer det ilde ud med Studeringer; man snakke for Resten saa meget om Duelighed, som man vil: paa den Maade faaer man den hverken i Embederne eller uden for Embederne.

Men lad det være vist, at en Studerende kan med udmærkede Indsigter gjøre sig sikker Regning paa en vis Art af Embede, ja paa et vist Embede, og ikke frygte for at komme til at vige, undtagen for saadanne, hvis Ind-

31

25 sigter han har ligesaa megen Agtelse for, som de bør have for hans; da bliver der vist nok studeret, om der aldrig var Examinere til, da kommer Lysten til Studeringer fra den rette Kilde, uden at have den Tvang, og Afspasning enten efter Examinere eller Forelæsninger, som nu udgør en Art af Tempo. Kort: at jeg skal igientage denne min Grundsætning, Embedernes rigtige Bestættelse i Henseende til deres større og mindre Fordeel, Værdighed, og Anseelse, i Forhold til forskiellig Kundskab, Indsigt, og Duelighed, er den eeneste og rigtige Grundvold at bygge Studeringers Indretning paa til den almindelige Oplysnings Befordring. (Vilde Philomusus holde Vægtskaalen stadig, uden at lade den vakle efter eengang antagne Beslutninger, da vilde jeg nok ønske, at han vilde veie disse Grundsætninger imod sine Tvangsprincipier, og da sige, hvilke han synes ere meest ædle tillige meest passende med Videnskabernes Værdighed, og med det Mod, dette Ophøiede i Siælen, som eene danner en uafhængig, vis, og stadig Tænkemaade.)

Men saadan Duelighed, saadanne Indsigter maa vises; thi hverken Staten eller no-

32

26 ger Menneske i Staten kan vide eller giette om en Mand har forskaffer sig endog de allerypperligste Indsigter. See derfor er det, at jeg vilde have nogle Examinere, eller om man heller vil kalde dem Conference.

Jeg fætter nu at en saadan Studerende har naaet sit Maal (thi nu kan der have et fornuftigt Maal); da er det ham om at gjøre, at faae denne sin Duelighed bekiendt. Nu tilstaaer jeg, at der er andre Mader at vise det paa, meere tilforladelige end nogen Examen, og Conference; og af disse ere offentlich udgivne Skrifter vist nok een af de sikreste; thi da har Publikum immer Beviserne i Hænde, og kan hvert Øieblik anstille Undersøgelse. Mine Examinere maatte derfor og i ingen Maade præjudicere saa rigtige og gode Beviser, men være kun et Middel til at blive bekiendt, ikke en Lov at det just skulde skee paa den Maade. Det vilde være

heel urimeligt, (ligesom det og i nogen Tid hos os har været), at uomtvistede Indsigter skulde dog bevises ved en Examen; maatte endog være mange gange bedre end den nu værende Magisterconference. Men det kan være, at Indsigter og Duelighed vilde nu, og

33

27

just nu, være bekiendt, for at gjøre sin Fordring; og da var det got, at der kunde begieres en offentlig Samtale i en vis eller nogle visse tilsammenhængende Videnskaber (thi med Conferencer i en halv Snees Videnskaber paa eengang har jeg intet at bestille). Saadan en Examen eller Conference skulde ikke være bunden til visse Tider, hverken skee hver Jubelfæst, hver tredie Aar, eller hver anden Maaned, men naar Candidaten forlangede det. Kort, den Maatte være noget langt andet end Magister-Conferencen, hvilken jeg endnu visselig, og dog (jeg forsikrer det) efter nye Overveielse, befinder at være ligesaa daarlig og urimelig, som jeg i min forrige Afhandling har skrevet, uagtet at Philomusus med saa stor Iver har forfægtet dens Ypperlighed, at han er nær ved at fornærme alt det, som rinder ham Sinde, lige indtil Professorerne selv. Enten det gik rigtig til med de sidste Magistre eller ikke, kommer mig intet ved, thi det er Magister-Conferencen selv jeg taler om, ikke om nogen vis besynderlig indløben Omstændighed. Magister-Graden er en Examen i alle Videnskaber, og der er nok til at støde mig. Jeg tilstaaer det; idet 13, 14, 15 Hundredaar, da man vid-

34

28

ste omns fcibile, da var det en skøn Indretning; den Tid, da man slog Theses op i alle Videnskaber, og opfordrede fra Verdens fire Hiørner at disputere med sig, da man var Magister in arribus, doctor in partibus, med et Ord, da vort Universitet blev stiftet; ja da var Magister-Graden og Disputatserne noget herligt. Men jeg husker paa at vi leve i det 18 Hundredaar, paa en Tid, da vi i Henseende til Smag og Tænkemaade ere nær ved Grækernes og Romernes Tider; og jeg veed aldrig hvad Philomusus har tænkt paa, naar Han sætter mig Aristoteles, Cicero, Qvinctilian, Seneca, Plinius, Plutark, Verulam, Erasmus, Lipsius, Vossius, Grotius, Leibnits, Baile, disse store Mænd, i Ligning med Magistre, efter vor Indretning; det var visselig det eneste Sted, hvor jeg fortørnedes ved at læse hans Skrift. Jeg holder vist det, som man kalder almindelige Indsigter ligesaa nyttige og nødvendige som Philomusus. Men kalder Philomusus de Indsigter almindelige Indsigter, som har Sted ved Magister-Conferencen, sætter han saadanne Indsigter i Ligning med disse ovenmælde store Mænds udvidede og vidtløftige Lærdom, Smag, og Skiønsomhed; ja saa tier jeg strax.

35

29

Jeg kan derfor meget gjerne sige det samme, som jeg i mit forrige Stykke har sagt, at Magister-Conferencen, saadan som den nu er, bør ophæves. At den, saadan som den nu er, og med alle de Misbrug, som naturligviis Hænger ved den, skulde give Adgang til Befordring, burde Philomusus ikke have sagt, da han selv veed de Uordener, som alereede ere skeedte med den. Det gik herligt den Tid da Magister-Titlen var et Stempel til at kiende Folk, som var dygtige til Skole-Embeder. Det var opbyggeligt (Philomusus maa selv tilstaae det) at en Person, som man maatte forbarme sig over, og som man virkelig forbarmede sig over, kunde i et Øieblik faae Fortieneste over alt, hvad der var ved Academiet af lærde og duelige Studerende. Og anderledes kan det ikke være med en Examen i alle Videnskaber paa eengang; enten maa alle faae den, eller ingen kan. Philomusus burde derfor ikke vise mig saa haanlig af med det Ord, Discretion, som jeg har brugt. Kan han ikke see at det ved Magister-Graden kommer an paa Discretion, og kan han ikke forstaae mig, faa trøster jeg mig ved at der bliver andre, som kan see det Forunderlige deri, at en duelig

36

30

Studerende skal overlade sig til en halv Snees Professorers Discretion under en Examen i alle Videnskaber, hvilken efter Gotbefindende kan spændes og stappes.

Nei, Magister-Conferencen, saadan som den nu er, bør ikke være til. En anden Sag er det med Conferencer i en vis eller nogle visse Videnskaber, saadanne som jeg har forestaaet, og i det Øiemeed. Disse skal tiene til at vise udmærkede Indsigter; og det kan De og.

Men nu er det vist, at de Embeder, som falde ind i de Theologiske og Juridiske Studeringer behøve ikke alle saa sær udvidede og vidtløftige Indsigter, som vilde blive nødvendige i Henseende til saadan en Conferences Natur; derfor maatte noget blive tilbage af det, som vi nu kalde Examen Juridicum og Theologicum, saaledes som jeg i min forrige Afhandling har foreslaaet.

Skulde man nu tvile paa, at der ved Universitet skulde blive baade Forelæsninger og Tilhørere, baade gode Forelæsninger og gode

37

31

Tilhørere. Skulde det ikke blive en uendelig større Lyst at være Professor, og en ligeledes større Fordeel at studere ved Universitetet, efter saadanne Indretninger, end nu. Skulde ikke de samme Mænd, som nu formedelst en ilde anlagt Indretning, med de ypperligste Indsigter, ikke gjøre den Nytte som de burde, paa denne Maade blive de nyttigste og dueligste Lærere. Og Studenterne; skulde de ikke med mindre Møje og meere Lyst komme videre i Videnskaberne, end nu i Almindelighed skeer. Ja; dømmet kiære Landsmænd, men tænker først.

Dette er min første Plan nøiere forklaret, som jeg atter forelegger den Mand til Prøvelse, som i Raisonnemens over Kiøbenhavns Universitet ved nye Prøver paa Skarpsindighed, og Indsigt i den sande Literaturs Beskaffenhed har viist, hvorvel han er i Stand til at bedømme de Midler, som forestilles til Studerings Fremvekt. Han meener at jeg har foreslaaet for mange Examinere; og jeg troer at jeg selv, ved ikke at have forklaret mig tydelig nok, har varet Aarsag til denne Tanke, som jeg nu venter vil bortfalde. Ja skulde det være ordentlig oprettede, staaende, Examinere, hvor-

38

32

til Candidater enten skuldes samles eller indbydes, af saadan Natur, som nogen af dem, der nu ere ved Universitetet, da billiger jeg aldeles hans Indvending. Examinere, for saavidt som Examinere, ere ikke mine Favoriter; men jeg har forklaret mine Grundsætninger, og viist, hvad Aand de skulde have. Jeg haaber (og gid det var saa) at jeg har været saa lykkelig at gjøre mine Tanker tydelige. Dette vil jeg legge til, som en Hielpesætning, til at fatte den Orden, hvori jeg tænker: Vel Examinere ved Universitetet, men aldeles uden Sammenhæng med Forelæsningerne; Forelæsninger for at studere en Videnskab, og det uden Hensigt til Examen, og for ingen Deel i det Øiemeed at faae en vis Examen. Og da troer jeg, at dette tvungne og afpassede Væsen vilde faae et dødeligt Stød.

Hvorledes nu en saadan Indretning skulde understøttes, for ikke at Udarte igien til det forrige, bliver atter en Betragtning værd. Det er kun lidet at ordinere og befale; men at gjøre varige og faste Indretninger er Hovedsagen. Vil man dette sidste, er der vel ingen Tvil paa, at en Indretning maa saa lidet,

39

33

som mueligt, hænge af deres Redelighed og Retsindighed, som den er betroet: hænge af deres Redelighed, siger jeg, thi det forstaaer sig, at den er altid tient med den; men meer een, og meer end ti gode Indretninger ere gaaede til Grunde, fordi man har forladt sig formeger paa Embedsmænds blotte Samvittighed, hvilken er saa ofte falsk og grundet paa Fordomme, om den end undertiden er ængstelig nok. Jeg bifalder i alle Maader det Forslag, som min Forfatter har gjort i Henseende til flere Professorers Beskikkelse, som et ypperligt Middel til at holde den Virksomhed, Flid og Forsigtighed i Gang, som behøves hertil. Det er upaatvileligt, at naar der blev beskikket og lønnet en halv Snees Professorer Extraordinarii, vilde vist nok alting blive sat i Drift. Kun, at der meget maatte sees paa det, som han med megen Skiønsomhed anmarker, at de Professorer, som vare ordinarii, og, som Consistoriales, egenlig havde Academiets Bestyrelse i Hande, ikke fik nogen Vægt, Myndighed, eller Anseelse frem for dem, som vare Extraordinarii, hverken i Henseende til Studeringer eller Stipendier; thi fik man Professore majorum & mi-

40

34

norum gentium, saa blev det snart af samme Beskaffenhed, som nu med examinerende og uexaminerende Professorer, hvilket jeg oven til har talet om; den heele Forskiel skulde bestaae i lønnen, og ingen videre have Sted. Dog dette maa jeg ikke forbigaae, at jeg i Henseende til Designations Systemet ved Akademiet (hvis Skadelighed vi dog begge ere enige i), ikke er af samme Tanker som han, at det skulde være det samme, om en heed Professor i en vis Videnskab, og var bestilt til at pleie den Videnskab, og dog ikke besørgede dens Tarv, naar han kun i en anden Videnskab var dygtig. Thi hver Videnskab, synes mig, bør have een Mand i det mindste, som er forbunden til at lære i den, men dog ikke forbunden at lære ogsaa i en anden, ei heller berettiget til at forbyde nogen anden at læse i den samme. Det vilde ikke smage mig at en bær Navn af en Videnskab, som han ikke vil dyrke, om han end gjør nok saa meget forresten; det maa være Brug ved Akademiet i Leipzig, eller hvor det vil. Men Professorer Extraordinarii kunde bestikkes uden Hensigt

til nogen vis Videnskab. Denne min Erindring skader min Forfatters Forslag intet, hvilket

41

35

jeg holder for ypperligt, og seer ingen Vanskelighed ved, naar jeg endog holder det imod min egen Plan. Det er mig derfor besynderlig kiært at denne skarpsindige Mand ei alene har fremsat det, og drevet paa den Fordeel, som deraf var at vente, men ogsaa anført Maaden, paa hvilken det kunde sættes i Verk uden Vanskelighed.

Her skal da studeres, og følgelig holdes Forelæsninger, for at der desto lettere, ordentligere og bequemere kan studeres efter enhvers forskiellige Øiemed, saavel i Henseende til adskillig Art af Kundskab, som og til adskillig Grad deraf. Thi naar det formedelst den fornødne Duelighed bliver mueligt strax at faae et Embede af større Vigtighed end et andet, vil der vist aldrig fattes dem, som stræbe at gjøre sig duelige dertil. Men Forelæsninger maa ligesaa lidet, som Meeninger i Almindelighed, paatvinges nogen; der maa derfor kunde vælges imellem Forelæsninger, baade for at høre de beste, og for at høre dem af de Professorer, som have forskaffet sig Tillid og Fortroelighed: der maa følgelig holdes Forelæsninger i enhver Videnskab af flere end een Mand, deels for

42

36

at dette Valg kan skee, deels for at nøde Professorerne til at gjøre sig Umage. Naar en Examen gjør en Mands Forelæsninger nødvendige, enten de holdes med Flid eller ikke, da er det jo aabenbart, at man ikke kan vente dem saa gode, som naar han har ved Siden af sig i samme Videnskab en Lærer, som hvert Øieblik kan gjøre ham Skaar, baade i Fordeel og Agtelse: og naar en Studerende skal høre Forelæsninger, som han ikke har Troe til, saa gaaer han vel paa dem, men det nytter jo ikke til noget, uden han tillige agter paa dem; en Sag, som ingen kan nødes til. Ikke at tale om, at dersom nu, efter nærværende Forfatning, et Sprog eller en Videnskab falder i en Mands Hænder, som ingen Duelighed har, da er der inden 10 Aar en almindelig Vankundighed i dette Sprog eller denne Videnskab, ikke allene fordi han ikke kan forrette denne Post, men og fordi han ikke kan gjøre sig duelig dertil. Alt dette blev der raadet Bod paa ved at følge min Forfatters Forslag med at beskikke Professorer Extraordinarii. Saadan en Professor vilde neppe mærke en Mangel hos Professorer Ordinarii i en vis Videnskab, førend han ligesaa snart vilde være betankt paa

43

37

at opfylde den. Professorer Ordinarii havde da altid (ogsaa de, som det ikke fattedes paa Duelighed) Opmuntring og Aarsag til at gribe sig an, for ikke at lade sig tage Prisen af Hænderne; og da saadanne Professorer Extraordinarii efter Indretningens Natur vare unge Mænd, vilde det være et Middel til at vedligeholde den Virksomhed, som saa gjerne vil gaae bort naar Alderen kommer. Man vilde efter dette Forslags Iverksættelse faae adskillige Meeninger om vigtige Ting, adskillige Arter af Foredrag, nye udtænkte Planer i Videnskabernes Behandling, nye Sætninger, nye Beviser: og alt dette tilsammen vilde frembringe den Styrke i de Videnskaber, som en Studerende gjorde til sit Øiemed, at han, maar Tid var, vilde ønske en Conference anstillet, ikke at den var forbi. Det maatte ved saadan en Conference tillades en Studerende at sige hvem af Professorerne der skulde indlade sig med ham, hvilket dog ikke skulde forhindre, hvilken af de andre, der vilde, fra at gjøre det samme. En saadan Candidat i en vis eller et par visse Videnskaber vilde da vist nok ikke behøve den Discretion, som jeg troer er nødvendig ved en Conference i alle Viden-

44

38

skaber, uagtet alt hvad Philomusus denne Henseende har erindret.

Skulde man efter saadan Indretning vel gjøre sig mindste Betænkning om Examen Philosophicum? — Nei; den Ven af min Forfatter, som har frygtet at de forberedende Videnskaber til enhvers Hovedstudium maaskee kunde forsvømmes formedelst denne Examens Afskaffelse, kiender vist nok ikke dens Værdi, hvilken er slet ikke større end som jeg i min forrige Afhandling har viist. Og skulde man dog Have ringeste Betænkning derom, saa synes mig at den Indretning, jeg har foreslaaet paa Communitetet, bøder fuldkommen derpaa. Det fornøier mig, at dette Forslag har fundet min Mands Bifald. I Henseende til de nu værende Disputereøvelsers Afskaffelse ventede jeg vist hans Samtykke, thi neppe kan nogen god Smag og sand Iver for Videnskaberne ønske saadanne Anstalter vedligeholdte; hvad den foreslaaede Forandring angaaer, da har jeg nu, efter at han har samtykket det, Aarsag at troe at jeg har været lykkelig. Det Tillæg, at underrette hinanden, i de Timer, man kom sammen paa Klosteret, om Literaturens

45

39

Tilstand, saavel hos os selv, som hos andre Folk ved at meddeele hinanden Kundskab om de nyeste Skrifter, som vare udkomne baade hos os og hos fremmede, og til den Ende at have de beste Journaler ved Haanden, hvilke kunde anskaffes paa Communitetets Bekostning; dette Tillæg, siger jeg, samtykker jeg saa meget heller, som denne Post er aldeles forsømt ved Universitetet, hvor man intet hører til saadant, ikke taler derom, og veed intet deraf. Men at Provsten skulde holde Forelæsninger for Decani og underrette dem om den beste Studeremaade, at han skulde afgjøre Tvistigheder o. s. v., det maa jeg bede denne skarpsindige Mand tage endnu engang i Overveielse, og da tillige betænke at Provsten er een Mand og Decani elleve, at disse forstode vist nok hver nogle Videnskaber bedre end Provsten dem alle tilsammen, at saadan en Decanus kunde have foresat sig i sine Studeringer saadanne Øiemeed, og dyrke saadanne Videnskaber, som Provsten slet ikke kiendte til. Jeg taler nu ikke om, at dersom saadan en Provst manglede den rette Smag i Videnskaberne, dersom han var purus purus i en vis, og intet videre, da blev der noget bedrøveligt; jeg

46

40 vil kun sige, at det skulde være faa Provster, som jo vilde selv blive forlegne med denne Commission. Naar en Mand af min Forfatters Indsigt og Skiønsomhed faaer overveiet dette, kan jeg ikke troe andet, end at han vil frafalde disse Tanker.

Med et par Ord skal jeg her videre forklare min Hensigt med denne Indretning, efterdi jeg har mærket, at nogle ikke tilfulde have forstaaet mig paa dette Sted i min forrige Afhandling. En Decanus skulde være „Raadgiver og Leder for ligesaa mange Studerende, som han nu har ved det Bord, hvor Disputerøvelserne anstilles.“ Han skulde „famles med dem paa Comunitetet visse Tider og tale med dem deres Studeringer angaaende.“ Det er at sige: Man kom sammen blot for at tale med hinanden, ikke for at holde Taler, og langt mindre for at fange opdigtede Dispyter an. En Decanus skulde give de unge Studerende Anviisning, paa de beste til hans Øiemeed tienlige Skrifter; men som det faldt for, skulde han gjøre det, uden foregaaende Forberedelse. De gamle Hovedskribenters Værd skulde ved alle Leiligheder tilkiendegives

47

41

og den Hensigt vises, som burde have med deres Læsning, efter det forskellige Øiemeed, som saadan en Decanus vidste, at disse unge Mennesker kunde have. Ciceros Breve vilde da vist blive læste i anden Hensigt, end den, som de have havt, der have givet os Thesauri Epistolares af ham, eller Phrasekister for at skrive Breve. Der kunde, ved saadan Læsning, tillige gives Forslag om et og andet Arbeide, enten i Anledning af disse Gamles Skrifter, eller til Efterligning af dem, hvorved saadanne unge Mennesker vilde vinde meget, om end Stykket selv, som de forfattede, blev maadeligt. Og dog er det vist, at naar en Decanus passede det rette Genie og den rette Tid, kunde der ogsaa komme artige Arbeider frem, som, meget meer end de nu brugelige Disputaer i Almindelighed, vilde fortiene Trykken, som Prøvestykker. Hvad om een efter saadan Anviisning skrev Historiam temporum Ciceronis, ex ejusdem epistolis; eller paa Dansk, (thi det er mig det samme) Ciceros Tidsalders Historie, samlet af hans Breve: en anden, hvis Vittighed var udmærket, kunde gjøre noget artig, synes mig, ved at samle af disse samme Breve de Træk, som skildre den-

48

42 <s===3>

ne store Mand, og man kunde kalde det Ciceros Character, uddragen af hans Breve; og endda kunde disse Betragtninger, om man syntes, anstilles under adskillige Synspuncter, og altsaa give efterhaanden adskillige Stykker for at udgjøre et Heelt. Men hvorledes det gik, bleve Brevene læste med Agtsomhed, og disse unge Mennesker vante til at læse i et vist Øiemeed; og Decanus fik Leilighed til at fortælle, nu og da, adskillig got i Anledning enten af Sagen selv, eller af Manden at behandle den paa. Var jeg i saadan Omstændighed, og en af disse Alumni vilde efter min Anviisning læse den Halicarnassiske Dionyses Domme over Skribenter, (thi her burde altid af Alumni kunne villes og ikke villes, jeg frygter for ingen Uvillie efter god Indretning og god Anstalt) kunde jeg maaskee faae i Sinde at see, hvorledes et saadant ungt Menneske vilde komme fra at anstille lige saadanne Betragtninger over et vigtigt Historisk Verk eller en god Tale; og Anledning til begge, baade til at læse Dionys, og til at gjøre saadant et Arbeide, kunde tages, naar saadant et vigtigt historisk Verk eller en god Tale just kom ud. Jeg vilde altid forestille mig forud, at der vilde blive ligesaa stor

49

43 Forskiel paa Stykkerne, som paa Forfatterne. Men Hovednyttens var, at disse retskafne Verker bleve læste, kiendte, elskede, at de bleve Mønstre, saavel til at faae Smagen i Almindelighed dannet, som og til at lære det rette Critiske, og at fatte disse Sammenligninger af Planer og Planers Udførelse, af Bitingenes Forhold til

det Hele og til hinanden indbyrdes, Skrivemaadens Afpasning til Materien, og meget andet, som bestemmer et Stykkes Værd, naar det skal dømmes.

Jeg har dog kun talet i en meget indskrænket Deel af Studeringer. Høsten er stor, naar der blev arbeidet got. En, hvis Hovedhensigt var Theologien, og hans Bestemmelse at tiene Fædrenelandet i Kirken, kunde gjøre sig en artig Fordeel af at låse de græske og latinske Kirkeskrifter. Og hvorfor skulde ikke ogsaa her kunde gives Prøver paa den Agtsomhed, saadanne Skrifter bleve laste med; et Specimen under Titel af: Articulus de Deo, ex Chrysostomo, eller noget saadant, vilde være af denne Art; og hvorfor kunde nu ikke en anden læse samme Chrysostomus med Hensigt paa en anden Artikel, og deri give et Specimen.

50

44

Saadanne Specimener kunde gives enten under eet, eller per partes, ligesom man gjorde

Fremgang i læsning. Naar saadan en Skribent var mindre, forstaaer det sig selv, at det burde skee under eet. En anden Studerende hvis Øiemeed var at samle sig et Forraad af Statskundskab, af Indsigt i den almindelige Ret o. s. v. for at tiene i saadanne Embeder, som angik Statens Tarv, med et Ord, alle de som vilde være det, som Navnet Jurist burde betyde, vilde siden befinde sig vel ved at have i denne Tid havt Aristoteles's Politik, tilligemed Montesvieu's Esprit de Loir i Hænderne; og naar de havde læst begge disse store Mænd, da kunde de bevise det artig ved en Art af Sammenligning imellem dem.

See saadanne Ting kunde gøres i Steden for Syllogismer over Baumester, Bartholin og Brochmand, og paa denne Maade vilde Communetetet gjøre Nytte. Jeg bør ikke forglemme at erindre, at det er blot for at forklare min Meening med det Forslag, jeg i min forrige Afhandling har gjort, at man her finder disse Omstændigheder anførte, jeg troer gjerne at man skulde finde paa at gjøre denne

51

45 Indretning endnu mere nyttig ved daglig Erfarenhed, og da høste endnu større Frugt deraf.

Naar nu de aarlige Taler af Provsten og Decani bleve udarbejdede, offenlig holdte og trykte, da fik de unge Studerende saa jevnlig nye Stykker, hvoraf de kunde see et got Fordrag, lære at behandle en Materie, mærke hvorledes den kan vendes om, betragtes aleene for sig selv, og i Sammenhæng med andre sættes imod andre, og hente Lys af andre. Det slaar mig og aldrig feil, at jo een og anden vigtig Materie vilde blive fat i Lys ved den Leilighed; men Styrke i Udtryk og Lethed i Skrivemaade vilde, tænker jeg, blive nødvendige Følger deraf; Sproget og de skønne Videnskaber vilde blive dyrkede, Smagen befæstes alt Mere og meer. Thi jeg venter slet ikke at vi skulde faae Taler om Monadernes Virkelighed eller Uvirkelighed, om den Metaphysiske Eenhed, om den Mathematiske Methode, om de Logiske Figurer o. s. v. Endog det, jeg kiender til de nu værende Decani, forbyder mig at frygte derfor.

52

46

Efter saadan Indretning bleve Decanaterne ved Universitetet rigtige Academiske Embeder; de maatte og sættes paa den Fod, og aldeles ikke besættes af det Theologiske Facultet, thi de bleve nu af langt anden Betydning, langt anden Indflydelse, end efter nærværende Omstændigheder. Min Forfatter indseer nu let hvorfor jeg i min forrige Afhandling har talet om disse Indkomsters Forbedring. Det bestyrkes af Erfarenhed til alle Tider at ringe Indkomster virke en Fortredelighed, som hindrer hvert Embeds Førelse; og Reglen: *Fac tuum officium taliter qualiter ansees let for billig af en Mand, fom lønnes kun talner qualiter*. Det kan derfor aldrig være rigtigt at Lønnen for Decani skulde kun være 50 Rdlr. som den nu er; i det mindste begriber jeg ikke hvorledes nogen skulde lystes ved Arbeidet, naar der paa denne Maade blev iverksat og betalt. Sandt nok: vanskeligt eller forbundet med megen Møie blev det ikke; men en vis Agtsomhed og munter lune vilde være fornøden, om det skulde have den rigtige Nytte. Desuden er jeg alt for vel forsikret paa, at denne kloge Forfatter veed, at det er ikke altid Arbeidet og Embedets Førelse i sig selv, som bestemmer

53

47

Lønnens Størrelse, saa at jeg behøver ikkun at sige dette, at den foregaaende Dueligheds Forhvervelse maatte her sees paa, baade for dens egen Skyld, saa og for at opmuntre andre til at have samme Øiemeed. I den Stand, som der nu er, vil jeg ikke tale derom, thi nu er det eene taliter qualiter beskaaffent, og det andet ligesaa, fordi Indretningen selv har intet Værd, og Forretningerne ikke heller, endog naar de gøres med den største Larm. Og overalt maatte jo en Mand for bare 50 Rdlr. underkaste sig et heelt Ansvar, lade sin Reputation beroe meget paa andre, overlade sig til andres Eftertale, og hvo veed, om ikke til Skikaner oven i

Kjøbet: Nej; jeg er bange at de dueligste fandt ingen Fristelse hertil. Men min Forfatter sætter forud, at Forelæsninger vilde indbringe noget; ja maaskee — Men jeg maa bede ham at betænke, om det ikke efter vort Lands Forfatning er bedre, ikke at have Øie paa dette, og ingen Regning at gjøre derpaa. Det er ikke hos os, som i Tyskland, hvor der er en Ebbe og Flod fra Norden til Sønden og igien tilbage, af Fremmede, som baade lære noget og ikke lære noget, men gaee dog alle paa Forelæsninger og

54

48

betale dem tilstrækkelig, undertiden af Stolthed, ofte for at have god Recommendation hiem med sig til Fædernelandet.

Jeg har intet imod at see paa Beskaffenheden ved Tyske Academier, at veie Følgerne deraf, og tage hvad got er; det er derfor slet ingen Bebreidelse til denne skønsomme Mand, som i begge sine udgivne Afhandlinger har gjort det. Men vi bør aldrig glemme (han tage mig det ikke ilde op, thi jeg siger det ikke for hans Skyld, eller for andres, ligesaa skønsomme som han) at Danmark er Danmark, og ligger, saa at sige, uden for Landeveien i Europa, at vi altsaa, i Henseende til vor lærde Handel, og vore lærde Produkters Afsettelse, ere naturligviis noget lidet tilbage. Vi bør mestendeels kun tænke paa os selv, arbeide for os selv, og indrette os i alting efter os selv, og vor egen Tilstand. Men derfor troer jeg det meget mueligt, at vi kunde bringe det vidt nok, og meget videre end vi har bragt det, med Studeringer og Universitets Indflydelse paa vore Videnskaber, ja vel og sætte fremmede i Lyst; kun ingen Regning at gjøre derpaa, for ikke at gjøre det engang om igien.

55

49

Denne Indretning paa Communitetet, eller som der kaldes Klosteret, skulde da, som man af disse Forklaringer seer, sigte for en stor Deel til Literaturen i Almindelighed, og til de Kundskaber, som kan kaldes forberedende til enhvers Hovedstudering. Her skulde Smagen dannes, for saavidt det ikke var gjort i Skolerne; her skulde være det Tidsrum, i hvilket en Studerende kunde føle Kald og Drifter, i hvilket han kunde danne sig selv til en fast og fremturende Studering for Eftertiden, lære at skielne imellem Forelæsninger, som holdtes med Smag og Skønsomhed, og imellem Forelæsninger, som holdtes efter Slendrian. Man vil nu, tænker jeg, ikke tage mig det ilde op, at jeg tilforn har sagt, at Forelæsninger skulde vælges af de Studerende, og ikke paatvinges dem. Disse Studerende bleve rigtig i Stand til at kunne vælge, naar de i tre Aars Tid være blevne saaledes anførte i Literaturen, og Videnskabernes fornemste Hoved-Egne, naar Smag og Læsning fulgtes ad, naar de strax lærde, hvad det var at gaee paa Videnskabernes Bane, og der gjøre eet virkeligt Skridt efter et andet, for at erhverve sig Indsigt og Lærdom. Een Ting, som jeg i min

56

50

førrige Afhandling har erindret, hører kraftigen hertil; og den maa jeg bede endnu ihukommet. Bliver det ikke forbudet at komme til Academiet, det er at sige at blive Student, for en vis Tid, (maaskee det 18 Aar, som jeg der har sagt) har jeg med intet mere at gjøre, og langt mindre med denne Indretning paa Communitetet; thi jeg seer da forud, at ikke alene denne Indretning vil blive til Daarlighed, men at alle Anstalter, hvor kloge de maatte baade være og synes at være, vilde kun tiene til at gjøre Universitetet og Studeringers Indretning trængende til nye Anordning naar 10 Aar ere forløbne. Uordenerne af dette tidlige Studenterskab ere saa store og saa vigtige, at det behøves at lukke Øinene for ikke at see dem, naar man ikke er for langt borte fra denne Cirkel.

Tre Aar nævnede jeg, som den Tid, Hvilken et ungt Menneske skulde anvende paa denne Maade; thi de to sidste Aar paa Communitetet vilde jeg, at han aldeeles skulde overlades til sig selv, for at bruge denne Tid, og studere i den ligesom han selv vilde. Jeg har megen Frygt for alt det, som har ringeste

57

51

Smag af Tvang og Forskrift; de første tre Aar vilde og vist sætte ham i Stand til at gaee paa egen Haand, hvilket maa nu dog skee uden denne foregaaende Forsigtighed. Jo meer jeg tænker derpaa, jo meer synes mig at tre Aar være nok, og burde være nok.

En Forklaring paa mine Tanker et Sted i min førrige Afhandling, kan jeg her give oftbemeldte Forfatter af Raisonnemens & c. og jeg skylder ham den for den Høflighed, med hvilken han har gjort mig sin Indvending. Jeg troer gierne, at jeg ikke tydelig nok har forklaret min Meening paa det Sted, hvor jeg siger, at Theologie

og Jura kan læres i en af vore Landsbyer ligesaavel som i Kiøbenhavn. Min Meening er ikke at Theologie og Jura, naar de rigtig skal behandles, fordre mindre Smag og Skiønsomhed end nogen anden Videnskab. Men denne skiønsomme Mand vilde behage at legge Mærke til, at jeg taler paa dette Sted i Sammenhæng med mine øvrige Forslag. Jeg tænker, (og dette var den gang ogsaa min Meening) at naar Smagen og Tænkemaaden var i de første to Aar, formedelst saadan Bekiendtskab med det Almindelige i

58

52

Videnskaberne, og med deres indbyrdes Sammenhang rigtig dannet, vilde en Studerende, om han havde det Uheld at nødes til at forlade Universitetet efter disse to Aar, ikke let tage fejl i den rette Maade, at dyrke disse Videnskaber paa; det vilde være bedre, tænkte jeg, at han efter saadan Anviisning i Literaturen, og Videnskabernes Omfang, studeerte sin Hovedvidenskab i en Afkrog, end naar han uden ringeste Anstrøg af nogen Literatur, uden Bekiendtskab med gamle eller nye Skribenter hører Forelæsninger i Theologie og Jura, som han trolig lader komme an paa sit skrevne Collegium, uden at vove en Tanke derimod. Saadanne Studerende vilde, naar de havde den Kundskab inde, som jeg tænker paa, vist nok bekymre sig, de eene om Biblens Esprit, de andre om Lovbogens, meer end om deres Collegiums rigtige Afskrift.

Det er en rigtig Anmærkning, at det varer for længe, inden en Studerende faaer Stipendier. Han skal bie indtil han har været her i Byen et Aar tilvisse, inden stigt almindelig lader sig gjøre. Naar han nu kan holde det ud saa længe, efter at han er sendt til Acade-

59

53

miet, ja saa er det got; men kan han ikke det, saa er det nesten reent ude med hans gandske Haab. Han reiser bort, og kan ikke have andet Øiemced, end at komme til Kiøbenhavn igien, for at tage Examen Theologicum i en Hast, og der for snart at komme bort igien; thi endnu kan han ikke faae Plads i Communitetet, undtagen han i et Aars Tid har gaaet paa Theologiske Forelæsninger, og imidlertid sat saa meget til, at det siden ikke kan nytte ham at have det. Sandt nok; Professorerne kiende ham ikke saa vel, som om han havde gaaet paa Forelæsninger; men burde det ikke være ligesaa kraftigt, at andre kiendte ham, og gave Vidnesbyrd derom, naar disse vare Embedsmand af Kundskab og Indsigt. Min Forfatter har derfor vist Ret, naar han holder det for en Feil, at en Student „ikke kan nyde Stipendier, saasnart han kommer til Academiet, men maa vente eet og ofte to Aar, inden han kan faae Sted i Regenken og Klosteret.“

En ligeledes stor Feil er det, at naar Examen Theologicum er forbi, da er og Haab om de fleeste Stipendier forbi, og det kan siges

60

54

som en Sandhed, at nogle have sat denne Examen op, blot fordi de frygtede at de ikke skulde faae Stipendier, naar de havde faaet den. Det er den allerforunderligste Indretning, at et Academie, tilligemed dets Stipendier, er til, saa got som blot for Examen Theologicum, hvilket man vel neppe hos os vil kunne nægte. Ikke aleene ere de fleeste Stipendier henlagte til Theologiske Studenter, men et saa vigtigt Stipendium som Communitetet, tilligemed fleere, hænger aleene af det Theologiske Facultet. Det maatte aldrig blive saaledes om det skuks de gjøre almindelig Nytte. Hvorledes kan en Professor i Theologien vælge iblandt de andre Videnskabers Studerende, om han endog vil, (thi dette sidste er vel ikke alrid faa vist). Han kiender ikke altid saadanne Studerende; og naar han nu kiender dem, saa kommer det an paa at han er en Mand af Smag, saa at han agter hver Videnskabs Nytte, den eenes Trang til den anden, og alles Værdighed tilhobe. Men det behøvedes ikke engang her af mig at erindres, thi efter min Plan med Communitetets Indretning bliver det en Urimelighed. Jeg vil kun sige dette, at ligesom min Forfatter meget rigtig har anmærket, at de

61

55

Studerende komme for silde til Stipendier, saaledes synes mig at det med Føie kan anmærkes, at Ret til at faae dem holder for tidlig op. Men det stemmer rigtig nok overeens med den øvrige Indretning. Naar en Student har taget Examen Theologicum, da siger man at han er klar fra Academiet; han er det virkelig ogsaa. Han er klar fra Academiet, klar fra Stipendier, klar fra Studeringer, og klar fra alt, til al Uheld for ham og hans Indsigter. Denne Examen var det sigtet paa; han fik den, og nu er intet videre for ham at gjøre. Det er nu efter denne Tid vanskeligt for ham, at faae Stipendier, om han end ingen havde før; Han har Attestaz,

han er klar fra Academiet. Men der behøves intet Forslag herimod, thi naar Planen for Studeringer selv bliver fornuftigere, naar ikke en Examen, og følgelig ikke heller Examen Theologicum bliver Øiemedet, men vel Studeringer, og Theologiske Studeringer (endskiønt ogsaa andre ærlige Studeringer), saa forstaaer det sig selv, at Stipendier og maa gives bort til dem, som studere, ikke til dem som skal tage Examen.

62

50

Stipendiens rigtige Anvendelse er overhoved af en mægtig Indflydelse paa Studeringer og de Studerendes rigtige Tænkemaade. Men jeg finder her intet at lægge til det, som jeg i min forrige Afhandling har talet denne Sag angaaende, undtagen dette, at man maatte see, saa meget mueligt, at Stipendier bleve bortgivne efter faste og stadige Principier. Dette kan man aldrig vente, naar det gaaer efter den Maade, som nu brugelig er med Votering, hvor Vota primaria, secundaria, og jeg veed ikke hvad, har Sted, hvilket snarere ligner en Lodkastning, end en Udnævnelse. Ingen veed, hvem der faaer det bestemte Stipendium, førend Regningen er giort, og alting til Ende; da først seer man hvem Loddet, ikke Vallet, har truffet. Det var bedre, at det gik ligefrem, saa at hverken Slump eller Cabaler kunde have Sted. Paa hvad Maade dette kunde lade sig gjøre, nægter jeg ikke at jeg ønskede at høre min Forfatters Tanker om, heller end sige mine. Skulde der være flere Professorer, maatte nødvendig denne Sag forandres. Thi beholdt Consistorium, eller nogle Professorer, som udgjorde Consistorium, denne Herlighed, saa var man med alle Anstalter og den

63

57

hele Hensigt lige nær, fordi de Professorer, som gave Stipendier bort, havde immer Midler i Hænde, til at gjøre sig nødvendige; og da var Ligevægten imellem Professorerne, som Lærere, aldeles borte, ligesom den nu er imellem dem som examinere, og dem som ikke examinere. Skulde der af dem alle voteres, da vilde det blive til noget endnu besynderligere, fordi den større Mængde vilde gjøre det overmaade forvirret. Overalt kan jeg ikke nægte, at disse Voteringer ere mig i denne Sag gandske modbydelige; og det forekommer mig, som at her er den skønneste Leilighed til at gjøre Fortred, uden endda at tabe det mindste derved, ja uden at komme i Mistanke derfor. De fleste Vota faldt paa denne Person; han maa da have det, om han end var den sletteste af de Proponerede: hvem var Aarsag i at han fik det? — Ja hvem var det? Det var Pluraliteten af Vota, Secundarierne iberegnet.

Det var bedre at et eeneste Votum afgiorde Tingene strax. Jeg maa tilstaae, at den Maade, som det Theologiske Facultet bruger med at besætte Pladserne paa Regentzen og Klosteret er i mine Øine meget fornuf-

64

58

tigere. Hver udnævner een, den eene efter den anden; det kan man begribe. Handler en uredelig eengang, er det ikke sagt at han gjør det hver gang; ei heller er det sagt at de alle gjøre det, om endog een gjør det. Handles der alt for ofte imod det Rigtige, da bliver det snart bekiendt, og om Straffen ikke bliver andet end en almindelig Misagtelse ved Academiet, er det dog allerede noget. Men Consistorium og Consistoriales kan gjøre det ligesom de vil, uden at nogen kan have et Ord at indvende, thi det var alle som gjorde det; ikke at tale om at det er mueligt, at de redeligste og beste Mænd kunne fra Tid til anden see at deres Votum bestemmer intet, men at de har kun den Fornøielse at tegne det; og Feilen maa de da taale at blive skreven tillige paa deres Regning, som en Part af det heele.

Et af to maa derfor ved Stipendiernes Uddeeling tænkes paa: enten maa Dueligheden fastsættes, hvorefter et Stipendium skal tilkiendes, eller og Maaden at udnævne paa, maa simplificeres. Min Forfatter vil nu let indsee, hvorfor jeg i min første Afhandling ikke vilde at Pladserne i de tre Collegier, Valkendorpfs,

65

59

Borks og Ehlers maatte besættes med andre end Magistre; da havde jeg det første for Øie, nemlig at lade en vis bestemt Duelighed bestemme saadan Udnævnelse, thi hvor der vælges den beste iblant mange gode, der er det ikke af saa megen Betydning, om der tages fejl. Jeg har nøiere eftertænkt det i Anledning af de Erindringer, som han gjorde mig, og jeg har udstrakt mine Tanker til Stipendierne i Almindelighed. Det kommer mig da for, som at man ved at forenkle Maaden at give Stipendier bort paa, skulde nogenledes kunne forebygge Uordener; i det mindste tænker jeg at man skulde blive fri for de Uleiligheder, som maa naturligviis følge af den Maade, som nu har Sted, hvor man kan sige i een Henseende, at alle udnævne en Stipendiarius, og i en anden, at ingen gjør det. Denne maskinmæssige Handlemaade hører under mit første

Principe om Spænding og Afpasning. Dersom det derfor ansees for rigtigt hvad jeg om den Sag har udladt mig med, dersom det er vist (og det er det vel) at Øiemeed og Hensigt bør i alt baade kunne have og naaes, og at dette Øiemeed bør være værdigt og ædelt, saa synes mig, og at det er klart at disse Voteringer,

66

60

som noget, der er underkastet mange Uleiligheder, eller og grunder sig kun paa lidet mere end Slump, bør forandres til noget fast og stadigt. Kunde det indrettes saaledes at hver Professor vexelviis udnævnedes til Stipendier, da var man vis paa at hvor meget vi endog vil sætte Muelighed af ildesindede Folk, vilde det dog ofte, og alleroftest gaae rigtig, saa sandt som enhver dog gjerne har sin Reputation kiær, og handler derefter, naar han tillige veed at Skylden vil falde paa ham.

Sorøe Academie bør jeg nævne et par Ord om, for at samtykke i de Berømmelser, som Forfatteren af Raisonnemens giver denne Stiftelse. Dette Academie har unægtelig store Fortienester, og har gjort sig Regjeringens Omhue og Landets Agtelse fuldkommen værdigt. Her er det, at den gode Smag har taget sin Begyndelse; her har den immer vedligeholdt sig, uagtet al daarlig Latter og underlig Stridighed; herfra have vi ypperlige Skrifter i adskillige Deelee af Videnskaberne, og det paa Landets Sprog udarbejdede, hvilket alt er en stor Ære for Academiet i Sorøe, besynderlig naar man dertil legger dette, at det og

67

61

har dannet nogle gode unge Mennesker af Adelstanden, Ingen tænke, at jeg nu glemmer de Skrifter som Kiøbenhavns Professorer i samme Tid have leveret os: Nei; jeg agter endog Etatzraad Kofod Ankers Arbeide i vor Lovhiistorie alt for vigtigt til at jeg ikke skulde nævne det. Men Forholdet er saadant, at Sorøe Academies Fortienester ere i denne Henseende flere og kiendeligere.

Men er Sorøe Academie tient med Universitets Rettigheder; jeg troer det aldrig. Min Forfatter har selv paa et andet Sted i sit Skrift gjort en Indvending derimod, som han ikke her paa dette Sted, hvor han taler om Sorøe Academie, har besvaret; og den Indvending, synes mig, har saa megen Styrke at den vanskelig vil hæves. Det feiler mig aldrig at jo Kiøbenhavns Academie (det er hans Tanker, som jeg her gjør til mine) vilde jo paa utallige Maader kunne underminere dette Universitet, og virkelig ogsaa engang i Tiden gjorde det, naar Forestillingerne derom ikke længer vare nye. Han har gaaet noget i Møde deraf, med det Forslag at Sorøe Academies Professorer skulde have Haand med i Stipendiers Bort-

68

62

givelse, hvilket er vist nok saa rigtigt, at det vilde være en Overilelse at lade Sorøe blive et Universitet, uden at have saadan Rettighed.

Men kan Sorøe selv taale denne Indretning? Kan en Bye, hvor Næringsmaaden er saa indskrænket, fordi den baade ligger fra Landeveien og er uden Seilads, taale en saadan Tilvext. Dersom det er sandt, som jeg har hørt sige (og jeg har Aarsag at troe det) at et Bryllup eller anden saadan Samling, kan i Sorøe ved Vahrernes Forhøielse føles heele 8te Dage efter, saa har jeg megen Tvil om, at det vilde være raadeligt at udvide denne Indretning. Hertil legge man den daglige og jevnlige Kostbarhed i Sorøe, som alle fra dette Sted bevidne. Men dette vil jeg overlade til andres Undersøgelse, uden engang at tale meer derom.

Jeg tør nu haabe at mine Landsmænd, og i sær de Studerende, vil med Yndest og Kierlighed optage dette mit Arbeide, da jeg

69

63

vover at troe at det smager af intet andet end de ædelste Grundsætninger, af Agtelse for Videnskaberne, og Nidkiærhed for Studerers sande Vel. Philomusus bør ikke tage mig det ilde op, at jeg saa aldeles har erklæret mig imod ham i Ting, som han synes at være saa overbeviist om. Han maa troe, at dersom jeg havde havt mindre Agtelse for hans Gaver, havde jeg ikke talet et Ord om hans Skrift. Men det syntes mig at være en Foragt, ikke at nævne ham, da han dog udtrykkelig havde saa got som talet ogsaa til mig. Men forresten kan vi to intet foretage os med hinanden, uden vi skulde skrive heele Bøger til Indledninger. Vore Grundsætninger er saa forskellige som Ild og Vand, saa at een af os maatte først overbevise den anden om saadan Urigtighed førend vi kunde gaae videre. Philomusus har sit Hoved fuldt af lutter Tvang, og jeg mit af lutter Frihed; nu dømmes han selv hvad Overeenstemmelse der kan blive imellem os i det Øvrige, da vi have

saa forskellige Grundsætninger. Men siden intet i det Menneskelige kan blive staaende ved det Rigtige, bør man altid i at vælge Grundsætninger see paa, hvilken der har den største Uleilighed, naar den

70

64

drives for vidt. Lad os da see: Formegen Frihed frembringer noget ont; det er sandt: Men formegen Tvang hindrer alt got; det er og sandt: den qvæler alle ædle Drifter, tilveiebringer Dorskhed, Mistillid baade til sig selv og andre, slapper al Anspændelse, udslukker al Fyrighed, dræber Liv og Lyst. Nu tage da Philomusus Vægtskaalen, og sig hvilket der er det farligste. Nei Frihed er Siælen i alt; Frihed i Staten, Frihed i Studeringer, Frihed allevegne! Om Philomusus skriver oftere efter samme Tvangsprincipier, vil jeg vel læse hans Skrift; thi han skriver forresten got, og røber en Mand af Indsigt, men troe ham og forlade mig paa ham, gjør jeg ikke; det er mig naturligt at mistroe alle Tvangs-Prædikanter. Men skulde han skrive oftere, vil jeg bede ham skrive sagtmødig, og heller forlange Ting, som han ikke veed, beviste eller paa nye forsikrede, end ligefrem sig at det er usandt. Saaledes er det nogle Steder i hans Skrift, som f. Ex. hvor han nægter, at Svar paa Dansk er blevet vegret til Theologisk Attestatz. Saadan Vegring har jeg selv hørt, og kunde sig ham af hvem den er skeed, og mod hvem. Havde han yttret en Tvil derom, da skulde han ikke

71

65

kunde lastes; og da kunde han og faaet denne Forsikring, som han bør være nøiet med, thi det er vel mueligt at tage feil og sætte noget for hastig paa Papiir, men efter Paamindelse at forsikre det for det heele Publikum naar det er falsk, kan intet ærekiært Menneske faae i Sinde. En Mængde falske Sætninger i hans Skrift taler jeg intet om, thi de komme alle af det eene og første urigtige Principe, at Studeringer skal blomstre ved Tvang, hvilket skinner allevegne igiennem; og just er dette net op den Sag, som jeg saa meget ønsker Forandring i. Her er for megen Tvang; Studeringer maa gøres friere og mere levende. Det er i Almindelighed et forunderlig falsk Principe, at man, ved at befale, true, indskrænke, udretter noget got; og ligesaa falsk er det naar det anvendes paa Studeringer. Examiner skal skierpes, siger Philomusus, ja; og hvad saa? — Odden og Eggen vil da vist nok desto snarere springe. Har man ingen andre Midler end saadanne Skierpelse, saa seer det vist ilde ud. Vindesyge, Gierrighed, Slegtskab, Bekiendtskab og meget andet vil snart gjøre saadanne Indretninger ligesaa sløve som man den gang tankte paa at gjøre dem skarpe. Exa-

72

66 <S===3*

minerne skal vist nok fyldestgjøre Øiemedet, men de maa have deres Styrke af Indretningens Natur; da først kan de blive varige. Dette vilde jeg, at Philomusus havde ogsaa taget i Overveielse, thi Overlæg og Eftertanke bør man bruge, ikke alene, og ikke saa meget, for at forsvare sin Sag, som for at see, om den fortjener at forsvares. Man har, tænker jeg, ligesaa stor Synd og Samvittighed af at understøtte en gammel Indretning, fordi den er gammel, som at forsvare en nye, fordi den er nye.

S. 34* l. 17 i Steden for forbunden at lære skal læses: forbuden & c.

1

Sinceri Tanker om de mange Latinske Skoler i

Danmark og Norge,

som hindre

Studeringers Fremgang

og ere skadelige for det

Almindelige Beste.

Principibus placuisse viris non ultima laus eft.

Kiøbenhavn, 1771. Trykt hos Brødrene Berling.

2

3

Ligesom den Armee, der bestaaer af faa men vel øvede og duelige Soldater kan forsikkre en Anførere om langt større Tapperhed og lykkeligere Fremgang, end den, der er samlet af mange og tillige uerfarne Folk; saaledes er og det almindelige Beste bedre tient med faa og vel erfarne Borgere i enhver Stand, end med mange, som enten ikke kan, eller aldeles ikke vil være det almindelige Beste til nogen Nytte og Fordeel.

Jeg siger, at det ikke er tient med mange, som enten ikke kan, eller ikke vil blive til nogen Nytte; thi mange, som i deres Barndom have manglet en god Opdragelse, ere undertiden saa fordærvede, naar de komme til skiæls Aar og Alder, at de umuelig kan rettes og forbedres. Andre igjen, som have Rigdom og Overstedsdighed nok fra Barns-Been, og efter al Anseelse ikke have behov at trænge deres heele Lives Tid, bekymre sig ikke om den Pligt, der paaligger et hvert

4

Menneske, selv at lære og igjen lære andre, hvad som kan befordre del almindelige Beste; thi som de have nok, saa see de allene vel til for sig selv, og stræbe immer efter at faae mere, Hvad enten det skeer lovlig eller ulovlig, og i denne Henseende ikke vil see paa det almindelige Gode, som de dog gjerne kunde have befordret. Heraf kommer det, at man i enhver Stand seer Mængden daglig at tiltage, men den mindste Part at værre duelige og ret skikkede til at blive gode Borgere. Spørger vi om Aarsagen hertil, da bliver det unægtelig den slette Opdragelse, som Forældre nu omstunder give deres Børn, saavel som og de mange Leyligheder i adskillige Videnskaber, som Forældre have at sette deres Børn til, hvorved de med Tiden blive ikke allene dem selv, men endog hele Nationen til Byrde og Besværlighed, i det Sted de kunne have blevet nyttige Redskaber i et Societet, dersom de havde kommet til noget andet at lære. Hvad Opdragelsen angaaer, da er det alles Pligt, som Forældre og Formyndere, at lade deres Børn eller Underhavende fra Ungdommen af lære og legge Vind paa det, hvormed de i sin Tid kan blive Kongen, Fædrenelandet og dem selv til Gavn og Nytte. Jeg siger at det er Forældrenes Pligt; thi saalænge Børnene endnu ere smaa og neppe vide at gjøre For-

5

skiæl paa høyre og venstre Haand, bekymre de sig lidet og rettere intet, om hvad der kan være dem selv og andre nyttigt, de passe allene paa Leeg og Spil, og for Resten lade deres Forældre, eller andre, sørge for Klæden og Føden, som de endnu ikke selv ere i Stand til at forhverve og fortiene. Faa ere de, som, naar de ere komne til en skiønsom Alder, have den Eftertanke at legge Vind paa det Sande og Nyttige, og det af den Aarsag, at de ikke fra Barndommen af idelig og stedse ere blevne holdte til det Gode. Dem mangler det allerfornemmeste, nemlig deres Christendom, som er Grundvolden til alle andre Dyder og gode Gierninger. At mange ingen Oplysning og Kundskab faae om Gud og hans Ord, er ikke at undre over, thi som endeel Forældre aldrig have lært noget af dette, saa vil de heller ikke at Børnene skal vide noget herom, paa det at de ikke med Tiden skulle bebreyde dem deres Vankundighed, eller blive klogere end de selv ere.

Men er det nu Forældres Pligt at give deres Børn en god Opdragelse, som det beste Arvegods; saa er det virkelig ogsaa Forældrenes Skyld, at Børnene i Mangel af denne geraader i slette Omstændigheder, som den desværre daglige Erfarenhed lærer og adviser; ihi man siger efter det gamle Ordsprog,

6

at hvad Børnene i Ungdommen nemmer, i Alderdommen de aldrig forglemmer, saa at lære de noget Godt,

kan baade de selv og andre høste Frugt deraf, og derimod, naar det Onde fra Ungdommen af roedfæstes hos Lem, vil det ogsaa følge dem til Graven. I denne Henseende har Aristoteles viselig sagt, at de Forældre, der forsyne deres Børn med en god Opdragelse, fortjener at aflægges med langt større Berømmelse end de der allene avle dem; thi af disse have de vel at de leve, men af hine at de leve vel — Ingen kan derfor nægte, at jo det almindelige Beste for en stor Deel beroer paa Ungdommens gode Opdragelse; thi uden denne kan man ikke vente gode og duelige Borgere, men en stor Mængde af saadanne Folk, der hverken ere sig selv eller andre til nogen Nytte. Hernæst gives ogsaa alt for mange Leyligheder i adskillige Videnskaber, som Forældre benytte sig af, i det de sætte deres Børn til de Ting at lære, hvorved de langt snarere med Tiden blive Landet til Besværlighed og Nationen til Beskiæmmelse, end til nogen Befordring af det almindelige Beste, der er saa magtpaaliggende for det menneskelige Sælskab, men, som snarere maa tage af end til formedelst alt for stor en Mængde i visse Videnskaber, og fornemmelig i Studeringer, som overalt ere saa alminde-

7

lige, at enhver nu lader sine Børn studere. En, deel skeer det, fordi de have alt for stor Leylighed hertil ved de mange latinske Skoler, hvor anseelige Stipendia findes, endeel ogsaa formedelst alt for stort et Forraad paa Studenter, hvoraf neppe tredie Parten kan erhverve sig de nødvendige Udkomme, og der« udover blive en Tilskyndelse for mange, at de lade deres Børn studere, efterdi disse for at tiene Brødet, paatage sig at oplære Folkes Born for en liden Slik, og derved bringe Studeringer i en slet og ringe Agtelse, gjøre de danske Skoler stor Afbræk, og forvolde, at de bestandig maa aftage.

Deraf kommer det og, at man nu om« stunder hører en almindelig Klage over de danske Skoler, at Ungdommen lærer intet, at Skolemesterne ere enten alt for ubillige i at lade sig betale, eller og at de ere efterladne og ildeskikkede til dette Embede. Alt dette har vel og sin Rigtighed paa mange Steder, men den rette Aarsag og Maaden, hvorpaa disse Uleyligheder kunde forebygges, indseer og iagttaget man ikke. Her ere ikke allene alt for mange fattige Studenter; men endog alt for mange Friskoler og de saa kaldede Pugeskoler, som aldeles ikke burde være. Thi hvilket retskaffen og brav Menneske, som baade besidder Lærdom (hvilken ogsaa af en

8

dansk Skoleholder bør udkræves), og Gaver til at oplære Ungdommen, skjøtter vel om, at henslide sin Tid i dette Slaverie, da han af foranførte Aarsager maa lide Mangel paa nødvendige Udkomme, hvilket han ikke hafde behov, dersom man saavel i Kiøbstæderne som paa Landet lod gandske forbyde og afskaffe deslige Pugeskoler. I Kiøbenhavn finder fornemmelig denne Misbrug Sted, hvor man i en og hver anden Krog finder uberettigede Personer og Lediggængere at holde Skole, enten fordi de ikke gider arbejde og fortjene Brødet ved det de have lært, eller og fordi de paa en saadan hemmelig Maade vil gjøre Profession af at snyde godt Folk Penge fra. Og allermeest maa man undre over, at det tillades magelige Madamer og Mameseller, at agere Skoleholdere, som ikkun fordærve Ungdommen i de Ting, som henhøre til Læsning og Skrivning. Endskiønt det eene er ligesaa stort et Onde, som det andet, og de første ligesaa ildeskikkede og uberettigede hertil som de sidste, og begge Deelee burde reent forbydes og afskaffes, efterdi de slet ingen Nytte føre med sig; thi naar Drengbørnene alle Dage i afdeelte Timer under hine skal lære at læse, skrive, regne, spille, dandse, fægte og saa videre, saa skal ligeledes Pige-Børnene hver Dag under disse lære at læse, skrive, sye, stikke op, kniple og filere, saa

9

at man let kan slutte, hvad Art det maa have, og at det er en umuelig Sag for Børnene, at faae end ikke den mindste Grund dem til Nytte i nogen af Deele, uden ved mange Wars Hendrivelse, og naar de endelig have naaet deres tiende Aar, (thi over den Alder ere Børnene i vore Tider for gamle til at lære) ere de endda ligesaa kloge, som tilforn, og gjorde Forældrene meget bedre og langt meere fornuftig, om de i visse Aar lode dem oplære i deres Christendom af retskafne Skolemestere, og naar de havde god Grund i denne nødvendige Videnskab, da siden at lade dem oplære i de andre smukke, som de langt fra ikke vare for gamle til i deres 16. 17. 18 og 20. Aar. Men som dette vil skurre alt for meget baade i Forældres og unge Menneskers Øren, bliver det raadeligst at tie med denne Materie, og heller paa denne Alder tilraadde dem at gifte sig, hvilket efter de flestes Tanker var ikke for tilig, om det endog skeede i deres 12te eller høyt 14de Aar. Jeg vil derfor ikke opholde mig længere ved de danske Skoler, men strax begive mig til det, som er mit Øyemærke og Hovedsag at berøre, nemlig at vise, til hvor ftor Skade og Hinder for det almindelige Beste alt for mange latinske Skoler er udi et Societæt.

10

Jeg har tilforn sagt, at det er alles Pligt, som Forældre at lade deres Børn oplære i det, hvorved de med Tiden kan tiene Kongen, Fædernelandet og sig selv, og paa det, at det almindelige Beste destobedre kan vedligeholdes, ere der Kunster, Professioner og Haandværker, som enhver efter egen Drift, Lyst, Stand og Vilkaar kan legge sig efter Der er og til Studeringers og de smukke Videnskabers Opkomst og Forfremmelse anlagde Universiteter og høye Skoler, og dertil beskikket duelige og lærde Mænd, som skal bibringe

Ungdommen de Videnskaber, som voxne Personer kan tage imod. Desforuden ere der og paa adskillige andre Steder Skoler oprettede og stiftede, hvor unge Børn oplæres i det de nødvendig bor vide og forstaae, førend de forsendes til Academie og høye Skoler, hvor de i Mangel af disse ikke kunde føre sig til Nytte, hvad der offentlig forelæses og forklares. Hvad Kunster, Professioner og Haandværker ere anbelangende, da ere der ikke for mange af disse, ikke heller kan vi sige at have nogen Mangel derpaa, men hvad Studeringer derimod angaaer da, som for lidet og for meget fordærver Alting, faa er der og ligeledes beskaften med denne for det menneskelige Sælskab faa høye nødvendige og umistelige Indretning, naar der ere enten alt for faa, eller og alt for mange latinske Skoler.

11

Vi have i begge Rigerne ikkun et eeneste Universitet foruden det riderlige Academie i Sorøe, som ved vores Høyprikelige og allernaadigste Konges Forsorg for Studeringer i dette Aar Har erholdt det Privilegium, at Studenterne kan og drage derhen for at undervises i adskillige smukke Videnskaber, men formedelst den store og besynderlige Lyst, som enhver haver til at sætte sine Penge overstyre i Kiøbenhavn, vil dette Academie ventelig ikke faae mange Tilhørere. Vi have herimod 25 latinske Skoler, nemlig i Sielland Stift 9, som ere Kiøbenhavns, Roeskilde, Helsingørs, Friderichsborg, Slagelse, Herlufsholm, Kiøge, Wordingborg og Rønne Skole paa Bornholm. I Fyens Stift 4, nemlig Odense, Nyeborg, Naskou i Lolland og Nyekiøbing paa Falster. I Jylland 8, nemlig i Riber Stift, Riibe, Fridericia og Colding, i Aarhus Stift, Aarhus, Randers og Horsens, i Wiborg Skift, den i Wiborg, og i Aalborg Srift den i Aalborg; i Norge 4, nemlig en i hver Stift. Og i Betragtning af disse er dette ene Untversitet i Kiøbenhavn ikke tilstrækkelig nok for faa stor en Mængde Studenterne, som aarlig fra alle disse Skoler dimitteres og hidsendes, faa at her enten kunde behøves nok et Universitet, eller og en Deel af Skolerne afskaffes, hvilket sidste lod sig letteligst gjøre, og det første

12

derimod meget vanskeligt, formedelst de Penges Tilveyebringelse, som saadan en Stiftelse udkræver. I Siellands Stift kunde derfor gjerne undværes 4 Skoler, nemlig de i Slagelse, Herlufsholm, Kiøge og Wordingborg, og de 4 øvrige ville blive mere end nok til at forsyne denne liden Øe med faa mange Studerende, som maatte behøves. I Fyens Stift behøvedes vel heller ikke mere end Odense Skole, og skulle end Nyeborg Skole vedblive, saa kunde derimod 3 andre gjerne afskaffes, nemlig Rønne paa Bornholm, Naskou i Lolland og Nyekiøbing paa Falster, og de tvende andre være tilstrækkelige nok, aarlig ar frembringe saa mange Studenterne, hvorved de vacante Pladser i bemældte 3de Provincier kunde besættes. Hvad Jylland anbelanger, da var det vel ligeledes nok om der ikke var mere end een i hver Stift, og alt saa ere de i Colding, Fridericia, Randers og Horsens formange. I Norge derimod kunde ikke være mindre end 4 Skoler, nemlig een i hver Stift, og naar dette lader sig gjøre, kunde Sielland ogsaa være tient med 4, Jylland med 4 og de andre smaa Øer med 2, som i alt udgjorde 14 Skoler. Og naar der aarlig fra disse Skoler indkom 100 Studenterne, ville dette Tal efter mine Tanker være et tilstrækkelig Seminarium af Studerende for begge Rigerne;

13

thi neppe gives der aarlig faa mange Vacancer den Geistlige Stand, som halvparten kunde beforders til, og om det end traf ind, var der dog nok at tage af til andre civile Betieninger, hvortil studeerte Personer maatte behøves og udkræves. Her maatte nu nogen spørge hvad disse Skolers Indkomme skulle bruges til, og hvo der til samme var berettiget, naar Stiftelserne saa aldeles skulle ophøre. Jeg for min Deel biefaldt ingenlunde deres Meening, fom paastaae, at ligesom Capitalerne, der ligge til disse Skoler, ere skienkede af dem, som have været bemidlede Folk og Borgere paa de Stæder, hvor Skolerne ere, saaledes kunde ingen have Ret til dem, uden de, som nu paa nærværende Tid vare Borgere, samme Sted, hvor en saadan Stiftelse blev ophævet. Men da det ikke kan gøres beviislig, at deres Forfædre have været Stiftere heraf, men snarere, at de ere oprettede af Jordegodser og andre Eyendomme, som i forstum Tide have henhørt til Munke- og Nonne-Klostere, og siden ved Kongelig Bevilgning ere henlagde til dette Brug; saa ville denne Paastand aldeles ikke finde noget Gehør. Tilmed var del ogfaa ubilligt at Borgerne paa' deslige Steder skulle bemægtige sig disse Penge, og dermed skalte og valte ligesom dem selv lystede, men derimod var det høyst billigt, at Kongen,

14

hvis Høyløvlige Forfædre have givet disse Legata, allene var berettiget til samme at hæve, og igjen bortskienke til andre Stiftelsers Vedligeholdelse. Her findes mange Kirker af anseelige Bygninger baade paa et og andet Sted, hvis Capitaler ere saa ringe, at Renterne deraf neppe kan slaae til og være tilstrækkelige for deres aarlige Reparation og Vedligeholdelse, og dog alligevel see vi, at ikke allene de latinske Skoler paa mange Steder, men endog andre publique Bygninger skal vedligeholdes af Kirkernes Penge, og eye dog selv anseelige Penge, hvorudover det ikke er rart at see deslige Bygninger saa forfaldne, at de aldrig kan i Stand sættes, men maa tilsidst falde reent ned, da heele Capitalen ikke ville forslaae mere til en saadan Kirkes Opbyggelse af nye, end en tredie Deel Skilling imod en Rixdalers Værdie. Hertil ville disse Skolers Penge, som vist ere temmelig anseelige, blive til ligesaa stor Gavn og Nytte, som de i visse Maader ere til Skade og Hinder for det almindelige Beste, og tiene meere til dets Undergang end Forfremmelse. Jeg siger at de i visse

Maader ere skadelige, og kan samme ogsaa lettelig bevises af den store Sværm Studentere, som vi hver Aar faae herind til Kiøbenhavn, hvoraf en Deel ere ildeskikkede til Studeringer, en Deel fattige, og forarsager at Mængden

15

tiltager af saadanne Personer, som aldrig kan blive Landet til nogen Fordeel, driver deres Tid unyttig bort, og gribe omsider til uanstendige og nedrige Ting, som bringe baade Studeringer og dem selv i Foragt, og beskiemmer Nationen. Det hedder, at de lære frie Kunster, men jeg troer snarere paa mange Steder frie Ondskaber; thi det gaaer her som andre Steder, hvor der er en talriig Forsamling af unge Mennesker, at den eene forfører den anden ved Banden, Sværmen, Kortenspil og andre nedrige Ting, og det er en Umuelighed for Lærerne, i hvor brave og paapasselige de end ere, at overkomme og afstraffe alt dette. Ikke destomindre tør dog mange give dem Skyld, naar deres Børn med Tiden geraade i Elendigheder.

Der ere desforuden mange andre Ting,

som gaae i Svang i de latinske Skoler, da

alting ikke saa nøye iagttages, som det sig burde. Dog har det ikke manglet paa Høysalig Kong Christian 6, saavel som hans Søn Høysalig Kong Friderich 5. Deres christelige Forsorg for de latinske Skoler, og til den Ende har høystbemeldte Konge Christian 6, der i sin høypriselige Regjerings Tid indsaae, hvor stor Skade og Hinder baade for Landet og Studeringer alt for mange latinske Sko-

16

ler forarsagede, i en Forordning dateret 17. April 1733 foretaget en Reduction og fastsat saa mange Skoler, som i et hver Stift kunde eragtes tilstrækkelige for Studeringers Vedligeholdelse. I samme Forordning blev ogsaa forekommet og forbudet den store Uorden, som indtil den Tid overalt i Skolerne gik udi Svang, visse Regler givet Lærerne at efterleve, deres Indkomme forbedrede, Stipendiers lige Uddelelse og Forvaltning foranstaltet, samt foreskrevet, paa hvad Vilkor Disciplerne i Skolerne maatte antages. Hvad den 1ste Artikel i denne Forordning angaaer, som fastsætter de nu værende latinske Skoler, da maa man vel tilstaae, at samme paa den Tid ikke kunde synes at være for mange; fhi Tiderne vare da ikke saa besværlige og vanskelige, som nu, Studenternes Tal ved Universitetet ikke steget saa høyt, og de iblant dem værende fattige havde allene Adgang til de Stipendia, som rige Folkes Børn nu leve godt for i Kiøbenhavn. Nu er det derimod langt anderledes beskaffen baade i Henseende til Stipendiers Uddelelse, i Henseende til Tiderne, og i Henseende til Mængden, som allermeest til Studeringens Hinder. Vil vi allene regne dem tilsammen, som ere indgvarterede paa Borchens, Elertzens og Walkendorphs Collegier, saavel som og paa Regentzen, da er deres Tal vist ikke ringe, men

17

naar de blive med iberegnete, som findes baade i Byen paa andre Steder og i Provincierne, maa man vist grue for faa stor en Mængde og undre over, hvor de enten faae Opholdet fra, eller hvor den eene med Tiden kan hielpes og komme til noget for den anden.

Deres Tal formeres Aar fra Aar og langt fra ikke aftager, saa at man tilsidst kommer til at spørge: Hvor kiøbe vi Brød, som alle disse kunde æde Jeg siger, at deres Tal formeres og ikke aftager I thi Her indkommet hver Aar til Universitetet 150 Studentere og derover, foruden Privatister, og af disse er ikke engang tredie Parten i Stand til at leve af sit eget et halv Aar, meget mindre at opholde sig ved Akademiet i 3 til 4 Aar, som var det korteste de kunde gjøre sig færdige og begvemme til et Præste-Embede, som i Almindelighed er Øyemærket og Hensigten af alles Studeringer, just for at faae magelige Dage. Desforuden er heller ikke engang tredie Parten af dem oplagt til Studeringer, eller bringer saa meget med sig fra Skolerne, at de kan forstaae og føre sig til Nytte, hvad som ved Akademiet forelæses Ja det er end ikke hermed nok, men en Deel ere tillige saa unge og rettere sagt saa barnagtige, ar de passe mere paa Leeg og Spøg,

18

end paa Studeringer, drive Tiden unyttig bort under det almindelige Navn af Student, lade sig snyde fra hvad de have, gaae paa Comoedier og Masqverader for de Penge, som Professores maa miste, naar de er heelt Aar have giort sig stor Flid og Umage med at holde offentlige Forelæsninger, og maa tilsidst lade sig afspise med denne gamle Snak: Jeg er fattig og kan ikke betale« Og heri lyve de heller ikke; thi, alt hvad de have eyet, er ved unødvendige og nedrige Bekostninger saa reent udfeyet, at Professores maa gjøre deres for intet, og saadanne Personer selv for et eller flere Aars Bekostninger maa lide største Tort, naar de skal aflægge offentlig Prøve paa det, som de burde have lagt sig efter. Og som, bedrage og bedrages er nu Verdens Levemaade, saa mangler dette heller ikke iblant saa stor en Mængde, ja mange ere heri saa drevne, at de fortiene Navn af Magistri eller Mestere, og derved have deres runde og rige Udkomme. Naar nu disse unge Mennesker i nogle Aar have gaaet frem i Ørkesløshed og Liderlighed, og derimod gaaet tilbage i deres Studeringer, og forglemt hvad de før have kundet, saa maa da Forældrene endelig nødes til at tage

saadanne uduelige Personer hiem til sig igien, paa det at .de nu kan æde, drikke og sove den øvrige Tid bort, som de have

19

at leve, da de ikke have andet til Fornøjelse for deres store anvendte Bekostninger paa Børnene, end ,de kan sige: Min Søn, eller mine Sønner have kostet mig store Penge, og jeg fortryder mit daarlige Forsæt, da jeg lod dem studere. Spørger man, hvorfor? svarer de ikke andet, end fordi Tiderne ere faa besværlige, og at der nu er intet ved Studeringer at gjøre. Saa skal de besværlige Tider have Skyld med andet meere, som langt fra ikke er Aarsag til, at unge Mennesker geraader i de Omstændigheder, som de i deres heele Livstid aldrig kan raade Bod paa. At Tiderne ere besværlige, og at mange komme ikke nu som tilforn saa sovende til Lykken, det kan ikke nægtes, men faa maa jo Tiderne langt snarere blive dem en Drivefieder til at giøre sig alt Flid og Umage for at komme fort igiennem Verden, langt snarere siger jeg, end at den bliver en Aarsag, naar de have ligget paa den lade Side, hvorfor de aldrig kan komme til noget. Imidlertid er det almindelige Beste ikke tient med saadanne Personer; thi Forældrene have Uleylighed af dem, Fremmede bedrages ved dem, ja mange maa beholde en fattig Student til et Inventarium, faa længe han lever, af christelig Medlidenhed og Barmhiertighed.

20

Det er ikke heller nu omstunder saaledes beskaffen med Conditioner, som tilforn, at den store Mængde af Studentere derved kunde fortiene sig noget, og desbedre slaae sig igiennem; thi Verden bliver jo meere og meere poleret, vil alt høyere og høyere i Veyret, og vil næsten have guddommelig Indsigt i alle Videnskaber, hvorudover den heller ikke vel kan være tient med saadanne Personer af vores studerende Ungdom, som enten ikke ere begavede med det Pund Studeringer udkræve, eller vel forsynede dermed ikke anvende Tiden vel. Og saadanne see vi jo den meeste Part iblant Studentere at være; thi de komme i Skolerne, naar de neppe ere 5 til 6 Aar gamle, løber der alting igiennem i en Hast, og blive Studentere medens de endnu ere snart ikke andet end Børn, saa at ingen kan være tient med, at det eene Barn skal læse for det andet, og dette maa de nødvendig gribe til, saasnart de komme ud af Skolerne. Naar de endelig komme til en høyere Alder, ere de ligesaa lidet beqvemme dertil som tilforn; thi de fleste tænke aldrig engang paa at beholde det, de have lært, meget mindre ere saa kloge, at gjøre nogen videre Fremgang, og legge sig efter de Ting, hvormed de igien kunde tiene baade sig selv og andre. Desforuden kan nu heller ikke nogen gjøre sig Haab om at faae end ikke en-

21

gang Borgerfolkes Børn under Information, med mindre han kan al Verdens Sprog og Tungemaal. Disse skal han anvende lang Tid paa, førend han lærer, og imidlertid reent tilsidesætte andre nødvendige Studeringer. Han kommer vel saavidt, at han faaer en fransk Tunge, ligesom en udenlandsk Papegoye hos os en dansk, men hvad er det? Han har dog neppe det tørre Brød derved, og omendskiønt han dog ikke tænker til at leve og døe som en fransk Student, han kiedes omsider ved dette Slaverie, og som han er født i Danmark, vil han ogsaa have et Stykke Levebrød, og døe der, men har til al Ulykke enten glemt eller og ikke lagt sig efter det, hvormed han kan tiene sit eget Fæderneland, hvorudover han siden maa smørre sig med Taalmodighed, og døe som en forarmet Fransmand i Danmark. Langt fra at det bør legges dem til Last, som først have erhvervet sig en grundig Indsigt i de nødvendige og for Fædernelandet nyttige Videnskaber, at de siden, naar de baade have Formue og Leylighed dertil, legge sig efter udenlandske Sprog; thi derved kan de ogsaa i visse Maader være til stor Gavn og Nytte, men at de lader dette være deres Hoved-Studium, og imidlertid forsømmer andet, kan ikke være roesværdigt.

22

Herimod maatte nogen indvende, at de fleste Studentere nødes til at legge sig efter fremmede Sprog allene for at ticne Brødet, og altsaa kunde ingen fortenke dem heri; sandt nok! men hvad bliver da Aarsagen ander end dette, at der ere alt for mange Studentere, saa at den ene ikke kan faae Brødet for den anden, og ere der da for mange Studentere, ere der følgelig ogsaa for mange latinske Skoler, med mindre Forordningerne angaaende Skolevæsenet bleve nøyere efterlevede. Høysalig Kong Friderich 5 lod foretage den Forandring med Skolerne, at de saa kaldede sinke Lectier, første og anden Lectier bleve afskaffede, paa det ikke faa stort et Tilløb skulle skee, som tilforn, og at la« tinske Skoler ikke skulle blive til Danske; thi naar Børnene i disse nederste Lectier havde lært at læse dansk, og kunde nogenledes skrive og regne, bleve de igien borttagne af Skolerne og satte til Haandværker og Professioner at lærte, hvorved Tiden blev spildt for de andre Disciple, og Skolens Penge gik unyttig bort, hvorudover der blev anordnet, at ingen Discipel maatte antages i nogen Skole, med mindre han allerede foruden sin Catechismum og nogenledes Færdighed i at skrive. havde lært saa meget Latin, at han strax kunde antages til tredie Lectie. Men den mindste Part bliver af dette ved Skolerne ef-

23

terkommet; thi naar et Barn, som tilforn er meldt, er 5 til 6 Aar gammel, antages det strax i Skolen; lidet Dansk kan det læse, men slet intet skrive, saa at, uagtet alle Forordninger, læres endnu de Ting i tredie Lectie, som nødvendig først maatte læres i dansk Skole, og Tiden som burde anvendes paa dem, der ere komme videre frem, spildes lenge forgieves paa disse, som baade skal lære at læse dansk, skrive og regne, hvorudover de snart aldrig lære nogen af Deelene til« gavns. Og det er derfor heller ikke nyt at høre de danske Skolebørn paa Kirkegulvet ved Overhørelse og Confirmations-Acter at gjøre Disciplene i de latinske Skoler til Skamme, som dog i Henseende baade til Stand og Alder burde vide deres Christendom frem for disse. Men den Mangel kommer deraf, at de ikke lære noget heraf førend de komme i Skolerne, hvor de faae nok at læse paa foruden deres Christendom.

Heraf reyser sig nok en anden Mangel for vores studeerte Ungdom, som er denne, at de ikke vænnes til at skrive en ziirlig Haand. Thi ligesom de heller ikke have gjort nogen Fremgang heri førend de antages i Skolerne, faa faae de nu heller ikke Tid dertil, formedelst andre Forretninger. Hvor mangen een bliver ikke Student, der skriver

24

saa ilde ziiret og ulæseliq en Haand, at den der skal læse samme, er ofte ilde brudt, formedelst at det skrevne seer ud som. halv Arabisk. Mange skrive ilde fordi dem har manglet Underviisning, mange fordi de ikke Har haft Lyst dertil, og mange fordi det med Tiden skal heede at de ere Lærde, eftersom der siges, at alle Lærde skrive ilde, hvilket dog er gandske urimeligt sagt; thi man finder mange Lærde, som skrive en ziirlig Haand, og derimod mange Dosmere, som skrive ilde, alt ligesom enhver har haft Lyst og Underviisning til. Imidlertid, hvor gavnlig det er for en Student at skrive en ziirlig Haand, indsee nu mange iblant dem, som formedelst vores høypriselige Konges Anordning og andre lærde Mænds Skiønsomhed paa Studeringer komme ind baade i Cancelliet og paa Rente-Kammeret, og der nyde anseelige Conditioner, som de ellers maatte gaae feyl af, hvis de ikke havde lagt sig efter at skrive en skikkelig Haand. Og kan man med Sandhed sige, at denne vores allernaadigste Konges saa høypriselige Foranstaltning har givet et høyt Beviis paa hans store Kierlighed og Forsorg for de Studerende, da han allerviseligst indsaae at studeerte Personer kunde her gjøre langt større Gavn end mange, som en havde lært andet end allene at skrive en ziirlig Haand.

25

Endnu maa jeg til Slutning mælde, at alt for mange uduelige Subjecta eller slette Hoveder antages i Skolerne, og siden komme herind til Universitetet, hvorved Stipendierne, saavel sammesteds, som i Skolerne, ilde anvendes, kan ikke nær slaae til formedelst Mængden, og de duelige ikke forhielpes. Vel har Forordningerne paabudet, at Lærerne skulle tilkiendegive Forældrene, saasnart deres Børn vare over 12 Aar gamle, om de vare tienlige til Studeringer eller ikke, paa det de i Tide kunde sættes til ærlige Haandvarker at lære; og at hverken deres Tid eller Skolens Penge skulle unyttig hensmelte. Men dette bliver ligesaa lidet paa« seet som meget andet; thi hver Aar faae vi Studentere herhid fra alle Skoler, hvoraf de fleste ere ligesaa beqvemme til at studere, som gamle Heste til at spille paa Liire, og blive derfor ikke allene sig selv, men endog en heel Staat til stor Skade og Hinder. Saasnart saadanne har første Examen lykkelig af Hal, sen, tenker de ikke mere paa dette for dem umueliqe Arbeyde at studere, men søge strax Condition hos en gammel Præst eller Forpagter paa Landet, og efter nogle Aars Tieneste hos disse, i Paaskud at de ikke have haft Raad til at opholde sig ved Universitetet og fortsætte deres Studeringer, slaae de sig lykkelig igiennem Humle og Malt, og faae i en

26

Hast anden Examen og Attestatz fra Haan« den, hvorpaa de paastaae at være ligesaa duelige til et Præste-Embede, som den, der har gjort sig stor Flid for sine Studeringer, hvilket de og erholder i Kraft af en Proprietairs Kaldsbrev. Mange slaae sig og til Studeringer af Ladhed og Dovenskab, og er det mig let at bevise dette med Haandværks-Karle, som allerede have en Tid lang været Svenne pag deres Professioner, og derefter have begivet sig i latinsk Skole, men endelig da de enten have været ganske ubeqvemme til Studeringer, eller og ligesaa lade i det sidste som i det første, have de gaaet bort igjen frivillig, efterdi de ikke med Hænderne kunde tage og føle paa Studeringer, ligesom paa et Stykke Træ eller Jern.

Ingen kan da nægte, at jo latinske Skoler i Henseende til Mængden og værende Forfatning ere skyldige i alle saadanne Uleyligheder, og ligesaa skadelige for det almindelige Beste, som de ellers i og for sig selv betrag« tede ere høyst nødvendige. Ikke heller kan dette Onde paa anden Maade forebygges, og Studeringer komme i deres forrige Anseelse, med mindre Skolernes Tal bliver formindsket, og ikke saa stor en Mængde herefter, som hidtil, bliver tilladt at studere; thi ligesom en viis og fornuftig Medicus afskiærer

27

enten et eller flere Lemmer for at hielpe den øvrige Deel af Legemet, saaledes burde og en Deel af disse Skoler ganske afskaffes, og hvad Penge de eye, lægges til andre Stiftelsers Vedligeholdelse, hvis Indkomme ere alt for ringe. Ja det var at ønske, om der i alle Stænder saaledes kunde sees paa det almindelige Bestes

Opkomst, paa det at ikke unyttige Personer skulle blive det til Hinder, som nu fornemmelig skeer ved Studeringer; thi naar der ère for mange som legge sig derefter, kan de umueligt tiene Brødet, men maa nødvendig blive et Land til Byrde og Besværlighed. Og i det Sted de egentlig skulle opholde sig ved Universitetet-for at lære noget, maa de for at tiene Brødet begive sig ud paa Landet og i de smaa Kiøbstæder for at undervise Folkes Børn. Derved tage Skoler og Gymnasier af, de gode og duelige Mænd , som man holder paa offentlige Bekostninger, kan ikke meere ved deres Flid og Vindskibelighed udrette noget Godt, og ved saadanne private Undervisninger fordærves ofte Ungdommen, og bringes til Universitetet uden at være forsynet med en tilstrækkelig og god Grundvold i Studeringer, hvorpaa det øvrige unægtelig beroer. Ligesom saadanne unge Mennesker i Almindelighed enten selv fordærves eller og fordærve andre; saa følge deraf

28

endnu mange andre Uleyligheder, saavel for Forældrene selv, som og for det ganske Land.

Naar denne Forandring blev foretaget, ville ogsaa Stipendierne ved Universitetet blive langt tilstrækkeligere end de nu ere. Ingen maa forestille sig at de ere givne i den Henseende, at enten rige Folkes Børn, eller de som ere ikke oplagte til Studeringer , skulle allene nyde dem; thi som det er ikke alle Tider saaledes beskaffen at gode Hoveder tillige ere forsynede med gode Penge, saa er til den Ende disse herlige Indretninger giorte, at de som ikke ere bemidlede, men have baade Gaver og Lyst til at studere, kunde have en nødvendig Hielp-Skilling. Og altsaa er det største Ubillighed at lade dem nyde saadanne Penge, som selv have nok til at underholde sig for, og at giøre dem værdige dertil, som hverken have Lyst eller Nemme, men som paa en nedrig Maade anvende hvad dem gives, da derimod mange maa miste det, som kunde blive sit Fæderneland til stor Tieneste med Tiden, dersom de ved Hielp havde blevet understyttede og opmuntrede.

29

Paa det at disse Stipendia kunde vedligeholdes og ikke aftage, saa kunde jo de foromtalte akaffede Skolers Penge legges hertil og saaledes tiene til Studeringers Forfremmelse, og skulle dette ikke ansees for nødvendigt i det de ville slaae til, naar Studenternes Tal blev indskrenket; saa findes her jo mange brave Mænd ved Universitetet, hvis Indkomster ere ikkuns maadelige, Men kunde temmelig hielpes naar en Deel deraf blev lagt til dem. Deres Løn beroer paa Studentere, som ere deres Tilhørere, men naar disse enten af Mangel paa Formue, eller ved uordentlig Huusholdning med det de saae af Forældrene ikke kan betale, saa faae jo Lærerne intet for deres store Flid og Umage. Jeg har langt fra ikke skrevet dette i den Tanke for selv at profitere noget heraf, uagtet jeg som en fattig Student samme gjerne kunde behøve, og er langt mere trengende til Academiets Stipendia end mange andre. Ney! jeg agter herefter aldrig at søge mere herom; thi jeg venter at Forsynet aabner mig andre Veye, men den Pligt der paaligger mig og et hver Menneske at befordre det almindelige Beste har allene drevet mig hertil, og fornemmelig har dette vigtige Bud været en Aarsag at dette kommer for Lyset: Giør hvad det Al-

30

mindelige Beste og den almindelige Sikkerhed udkræver, men flye og skye derimod all hvad som samme hindrer og modstrider. det var derfor at ønske, om denne Forandring med Skolerne maatte foretages, paa det at vi kunde faae færre men langt mere lærde og bedre studeerte Folk under den højpriselige Regiering hvorunder vi leve.

1

Plan til Academiets Forandring og Forbedring til

Videnskabernes Fremvekt

og

Statens Lyksalighed.

Kjøbenhavn 1771.

2

3

Forerindring. videnskaberne ere uden Tvivl et af de vigtigste Midler til Staternes Lyksalighed. De danner dydige og indsigtfulde Borgere i Kirken og i Staten. De danner Mænd, der ofte ere deres Tids-Alders Ære, Efterslægternes Beundring, og ofte hele Nationers Lyksaliggjørere, der lærer Menneskene Veyen til den sande Lyksalighed, og at stræbe at blive Medborgere i Fuldkommenheders Verden. Men skal Videnska-

4

Forerindring.

berne blomstre, skal Kundskaben blive mere virksom, mere udbredt iblant os, Da maatte uden Tvivl vort Academie blive det, som samme efter dets Stiftelse skulde være: et Universitet for alle Videnskaber, hvor Lærerne gjorde sig mere Umage for deres Underviisninger, og de Studerende mere forfremmedes i Indsigt, og opmuntredes til at kiende at udøve Dyden, og at lære andre dens Fortræffelighed og Sandhed. — Kierlighed til Fæderne-Landet, og Kierlighed til Sandhed; disse for enhver Borgere saa behagelige Pligter, har bragt mig til at opsette disse Linier. Intet skal fornøye mig mere, end om dette kunde være det Almindelige nyttigt, saavist, som det er min eneste Hensigt.

5

Om Professorerne og deres Kollegier.

I Theologien udfordredes tre Professorer. Den ene Professor skulde holde fire Collegier, to om Formiddagen og to om Eftermiddagen. En Time om Formiddagen skulde han holde et Collegium Exegeticum over de historiske Bøger i det gamle Testamente, samt over Psalmerne, og den anden Time over de historiske Bøger i det nye Testamente. Den ene Time om Eftermiddagen ligeledes et exegetisk Collegium over Salomons

6

Bøger og Propheterne; den anden Time over Epistlerne og Johannes Aabenbaring.

Den anden Prof. skulde holde et Collegium over Dogmatiken, et Collegium over Polemiken, et Collegium over Theologia Moralis, og et Collegium Homeleticum Pastorale,

Den tredie Prof. skulde holde et Collegium over Kirke-Historien, et over den bibelske Historie og Kronologie, og et over den bibelske Geographie.

Enhver af disse Professorer skulde have aarlig 700 Rdlr. og frie Værelser, samt 2 Rdlr. for hvert af deres Collegier.

Enhver skulde være forbunden at udgive i Trykken et systematisk Udtog af sit Collegium og den exegetiske Professor skulde udgive en kort exegetisk Forklaring over de vanskeligste Stæder i den hellige Skrift, som han nøye maatte forklare i sine Collegier, og legge de andre vigtigste og vanskelige Stæder dertil.

Enhver af disse Professorer skulde begynde deres Collegier den 1ste September, og bringe

7

samme til Ende over enhver Videnskab ved May Maanedes Udgang.

Enhver af disse Professorer skulde examinere i de Videnskaber, som han har holdt Collegier over.

De Juridiske Professorer skulle ligeledes være tre.

Een Professor skulde læse over jus civile.

Den anden Professor skulde læse over jus Naturæ & Gentium. Begge Professorerne i saa mange Timer over forskiellige Dele af samme, at de kunde igiennemgaae begge Videnskaber med alle dens Dele i et Aar, eller i det høyeste i to.

Den tredie Professor skulde holde et Collegium over Philosophia practica Universalis, et over jus Publicum Daniæ, og en exegetisk Forklaring over Loven og dens Sammenligning med Forordninger og Rescripter, hvilket sidste Collegium skulde være paa Dansk til alles Nytte.

De juridiske Professorer skulde have 600 Rdlr., samt frie Værelser, og 4 Rdlr. for hvert Collegium.

Enhver Professor skulde examinere i sin Videnskab, hvorover han har holdt Collegi-

8

um, som be og ved Trykken skulde give et Udtog af.

I Medicinen skulle ligeledes være tre Professorer.

Een Professor, som skulde Holde et Collegium Physicum experimentale og et Collegium Cymicum.

Den anden Professor skulde læse over Anatomien og over alle dens Dele i forskiellige Timer; saa at han fik den Hele Videnskab igiennemgaaet i to Aar.

Den tredie Professor skulde holde et Collegium over Pathologien; et over Materia Medica og et over Botaniken.

Enhver skulde have 700 Rdlr. og frie Værelser, samt 2 Rdlr. for deres Collegier; men den første Professor 4 Rdlr.

I de andre Videnskaber skulde der være elleve Professorer, nemlig:

I Mathematiken, en Prof. som skulle læse en Time over Mathesi pura, en Time over Mathesi applicata og en Time over Mekaniken. Han skulle have 700 Rdlr. aarlig, og to Rdlr. for hvert af sine Collegier.

9

I Astronomien, en Professor, som skulle holde et Collegium over Astronomia Theoretica, et over Astronomia Practica, samt et paa Navigations-Skolen over Navigationen. Han skal have 700 Rdlr. aarlig Løn, og for de to første Collegier 2 Rdlr.

Professoren i det Orientaliske Sprog skal læse tre Timer over det Hebraiske Sprog, nemlig: een Time over de Historiske Bøger i det gamle Testamente, een Time over Psalmerne Salomons Bøger, og nogle af de smaae Propheter, og den tredie Time over de store og de andre smaae Propheter; fornemmelig en Latinsk Oversættelse og Forklaring over de vanskeligste Stæder og Ord. En Time over Grammatiken og det Hebraiske Sprogs Grunde med en Forklaring over Genesin, og en Time over det Arabiske, og det andet Aar over det Syriske og Coptiske Sprog. Han skal have 700 Rdlr., frie Værelser, og 2 Rdlr. for de tre første Collegier. Det fjerde Collegium over Grammatiken skulde han læse gratis, og for det sidste skulde det staae til ham selv, hvor meget han derfor vilde begiere.

10

Professoren i det Grædske Sprog skulde læse en Time over de vanskeligste Stæder og Ord i det nye Testamente; en Time over Homerus, og en Time over Hesiodus eller Thycydides, eller en anden berømt Autor. For hver af disse skal han have 2 Rdlr. en Time over den Grædske Grammatik, samt Apostlernes Gierninger, og en Time over Xenophons Cyropoedie og over Platos Værker. Disse tre Collegier skulde han holde gratis. Han skulde aarlig have 700 Rdlr. og frie Værelser.

Professoren i det Latinske Sprog skulde holde et Collegium over det Latinske Sprogs første Grunde, samt Øvelser i den Latinske Stil, et Collegium over Virgilius, et Collegium over Ciceros berømteste Orationer og Hans filosofiske Værker, og et Collegium over de romerske Antiquiteter. Han skulde aarlig have 700 Rdlr. og frie Værelser. For hans sidste Collegium skulde han have 2 Rdlr., de andre skulde han læse frit.

En Professor i Veltalenheden skulle holde et Collegium over Poesiens og Veltalenhedens første Grunde, et Collegium over Fædrene-Landets Sprog, dets Regler og Dyr-

11

kelse, samt Øvelser i Veltalenhed og Sproget; et Collegium over Sæde-Læren og dens Indflydelse i Menneskenes Lyksalighed. Han skulle have aarlig 700 Rdlr., samt frie Værelser; for det første Collegium 4 Rdlr.; men de tvende sidste frie. De skulde alle holdes paa Dansk.

En Professor i Historien skulde holde et Collegium over Verdens almindelige Historie og Kronologie, et Collegium over Fædrene-Landets Historie, og et over Geographien. Han skulle have 700 Rdlr. og frie

Værelser; Han skulle holde alle sine Collegier frie.

Den philosophiske Prof. skulle læse een Time over Logiken, een Time over Metaphysiken, een Time over Theologia Naturalis, og een Time over Videnskabernes og Kunsternes Historie, deres Oprindelse og Fremvekt. Han skulle aarlig have 700 Rdlr., samt 2 Rdlr. for hvert af sine Collegier.

En Professor i Politiken skulle holde et Collegium over Politiken selv, et Collegium over Stats-Forfatningen i alle Riger, et Collegium over Cameral Videnskaberne og Handelen. Han skulle have 700 Rdlr. aarlig Løn, og 2 Rdlr. for hvert af sine Collegier, som han skulle holde paa Dansk.

12

En Professor i Oeconomien, som skulde holde et Collegium om den offentlige og private Oeconomie, et Collegium over Agerdyrkningen og Landvæsenet, et Collegium over Haandværker og Kunster, og et Collegium over alle slags Fabriquer og Manufacturer. Han skulle have 800 Rdlr. aarlig, samt frie Huus, og læse alle Collegier frie.

En Professor i Natur-Historien skulle læse en Time over Dyrenes, Fuglenes og Fiskenes Egenskaber og Nytte, een Time over Ærtzernes, Metallernes og Mineraliernes Forarbeydelse og Brug, og een Time om de mineraliske Bandes Undersøgning og Biergværkers Beskrivning. Det første Collegium paa Latin, hvorfor han skulle have 4 Rdlr., og for det sidste 2 Rdlr.; de to sidste paa Dansk. Han skulde have 600 Rdlr., og frie Værelser..

Alle Professorerne skulde begynde deres Forlæsninger den 1ste Sept., og bringe samme til Ende ved May Maanedes Udgang, og saaledes indrette samme, at enhver kunde faae sit Collegium over enhver Videnskab bragt til Ende i disse ni Maaneder. De skulde læse alle Dage om Ugen, undtagen Fredag, oz hver Lø-

13

verdag, eller hveranden et Collegium Examinatorium over enhver Videnskab.

De skulde alle inden to Aars Forløb udgive et systematisk Udtog af deres Collegier.

Alle de Udgifter for de Studerende, som ved alle Examina hidindtil haver været brugelige, skulde aldeles være afskaffede, og i deres Sted skulde enhver, som blev Student, give 10 Rdlr. til Academiet, naar de vare privatister, og de, som havde 150 Rdlr. fra Skolerne; men de andre 6 eller 4 Rdlr., og ved enhver Examen for Testimonium 4 Rdlr., hvilke Penge skulde gaae til Academiets almindelige Casse, og intet deraf tilkomme Universitetets Rector eller Decanus, eller Academiets Pedeller, som skulde have aarlig 400 Rdlr. Løn, og frie Værelser, og ellers ingen Accidentier eller Sportler.

Academiets Penge og Godser skulde forvaltes af en Rentemester, som skulde være een af Kongen dertil beskikket Mand, som derfor skulde nyde 600 Rdlr. aarlig, og aflegge Regnskab for Rector og samtlige Professorer, som for sammes rigtige Forvaltning skulde staae til Ansvar, og at forestille samme for Kongen, naar Rentemesteren ikke iagttog sin Pligt.

14

I Steden for Rector Magnificus, Decanus og Qvæstor, skulde der ikkun være en Rector Universitatis Perpetuus, som kunde være den ældste af Professorerne.

Om Examina

eller

Overhørelser ved Academiet.

Den første Examen kunde vel blive, som den er, naar der blev forfattet beqvemmere Lære-Bøger og kortere Grammatiker end de nu brugelige.

Men til anden Examen skulde de unge Studenter høre sex Collegier i to Aar. Det første Aar et over det Hebraiske Sprog, et over det Grædske, og et over det Latinske Sprog, et over Homerus, et over Cicero, og ét over Logica. Det andet Aar skulde de ligeledes høre ser Collegier, et over Metaphysiken, et over Sæde Læren, et over plato, et over Virgilius, et over den almindelige Historien, og et over Geographien.

Ved hvert academiske Aars Ende i Junii og Julii Maaneder, skulde de offentlig exami-

15

neres i de Videnskaber, som de det Aar havde hørt Collegium over, og ved det andet Aars Examen, kaldes

Bacalaurei, og tage et Testimonium for deres anden Examen, hvorfor skulle betales 4 Rdlr., som tilligemed Collegierne over Logica og Metaphysiken, bliver 8 Rdlr. til Udgift ved Hver anden Examen i disse to Aar.

De, som vilde tage Attestats, skulde ligeledes høre sex Collegier i to Aar, nemlig: det første Aar, to exegetiske Collegier over det gamle Testamente, et Collegium Dogmaticum, et Collegium Biblicum, og to Collegier af Professoren i de Orientaliske Sprog. Det andet Aar, ligeledes sex Collegier, nemlig: to exegetiske Collegier over det nye Testamente, et Collegium Theologico Morale, et Collegium over Kirke-Historien, et Collegium over Propheterne, og et Collegium over det nye Testamente, saa at de i tvende Aar kunde bringe det theologiske Cursum til Ende.

Attestatsen eller Overhørelse, kunde være ligesom den anden Examen ved hvert academiske Aars Ende i Junii og Julii Maaneder over et hvert Aars Collegier. Naar nogen vilde høre de samme Collegier i to Aar, behøvede han ikke

16

at lade sig examinere, førend ved det andet Aars Ende, og kunde tage sin anden theologiske Examen, naar det tredie Aar var forbi, eller om han ville bie længere. Dog skal ingen være klar til at blive Præst eller anden offentlig Lærere, uden at være begge gange overhørt, da han faaer sit Testimonium ved sidste Examen, undertegnet af de tre theologiske Professorer, samt Professorerne over det Hebraiske og Grædske Sprog, som alle have examineret ham. For Collegier har han hvert Aar at betale 12 Rdlr., og for hans Testimonium 4 Rdlr. til Academiets Casse, som gjør begge Aar for den theologiske Examen 28 Rdlr.

De juridiske og medicinske Examina kunde blive, som tilforn, undtagen at enhver Professor examinerer i sin Videnskab. For hvert Testimonium ved Examen gives 8 Rdlr., og for Doctor Graden til Academiets Casse 80 Rdlr.

Naar en theologisk eller juridisk Student, som har tagen sin Attestats eller juridiske Examen, lader sig examinere offentlig af Professorerne i Mathematiken, Astronomien, Politiken og Veltalenheden, og i disse Videnskabers

17

fornemste Dele, skal han Have Tilladelse til at holde Collegium, i hvilken af disse Videnskaber eller over hvilke Dele af samme Videnskaber han vil, naar det kun ikke skeer i den Time, da nogen af Academiets Professorer læser over samme.

Ligeledes, naar nogen har taget sin Doctor-Grad, skal samme være ham tilladt.

Om Stipendier og Beneficier.

Hvor ønskeligt var det ikke, om de fleste Studerende i fire Aare fra deres første Examen, til de havde taget deres sidste theologiske, juridiske eller medicinske Examen, og et Aar derefter kunde nyde saa meget, at de deraf kunde have endeel til deres fornødne Underholdning, og med Flid i disse fem Aar legge sig efter deres Studeringer? Jeg fordrister mig derfor at overgive mine Læsere følgende ufuldkomne Forslag.

Da de fleste ved deres Udgang af Skolerne have Stipendier og andre Penge fra Sko-

18

len, Hvoraf de ikke faaer det halve, førend ved deres anden Examen, saa kunde det maaskee saaledes indrettes, at naar nogen for Exempel Havde 100 Rdlr. i Stipendier og Oplags-Penge, kunde de 30 Rdlr. leveres ham, naar han kom til Akademiet; 50 Rdlr., naar han første gang var bleven examineret til hans anden Examen, og tyve Rdlr. det tredie Aar, naar han tog sin anden Examen, og saaledes med de andre i Proportion. Det synes altsaa, at Akademiet Havde at komme dem til Hielp det første Aar med frie Værelser og 20 Rdlr., det andet Aar med 40 Rdlr. det tredie Aar med 60 Rdlr. det fjerde Aar med 70 Rdlr. og det femte Aar med 30 Rdlr. da de ingen flere Stipendier havde at vente, undtagen Reyse-Stipendier, og om nogen, efter at have taget den theologiske Examen, vilde derefter tage den juridiske eller medicinske; da han i to Aar skal have frie Værelser, og aarlig 30 Rdlr.; men de, som ikke have taget Attestats, kunde efter at have taget deres anden Examen, nyde i 3 Aar frie Værelser og 50 Rdlr. aarlig, naar de vil legge sig efter Lovkyndigheden eller Medicinen.

19

250 Studenter skulde aarlig nyde Frugten af dette Stipendium, naar samme blev oprettet i Steden for Klosteret og alle de andre Legata; da alle Donationer til Akademiet udgiøre omtrent en Capital af 142000, foruden det Kongelig Communitet, hvorefter dets Stiftelse 100 Studenter skal nyde 30 Rdlr. om Aaret, hvilket gjør aarlig 10000 Rdlr. Rente, som udfordredes til dette Stipendium.

Ingen Student, som vilde studere Theologien, Lovkyndigheden eller Medicinen, maatte være udeluft fra denne Stiftelse, naar han er Uformuende, og ikke kan overbevises om Lidelighed eller nogen aabenbar Uskikkelighed, og han anmelder sig til at høre Professorernes Collegier, enten til anden Examen eller nogen af de andre Overhørelser, og naar Antallet er fuldt, skal han være blant de 50 nye, som antages hvert Aar, enten til 20 Rdlr. aarlig, eller naar han tager anden Examen til 60 eller ved det juridiske til 50 Rdlr. Dersom han ikke fligtig anhører Professorernes Collegier, naar han ikke derfra forhindres ved Sygdom eller

20

uforbigiengelig Nødvendighed, som han da har at anmelde hos Rector Magnificus, og han ikke har Professorernes Attester at fremvise om hans Fligtighed, maae han ikke nyde samme længere end ved Aarets Udgang, og ikke nogen Tid faae samme igien, uden at have fremviift offentlige Prøver paa Hans Flid.

1

Betænkninger over Efterretningen om Professorernes Løn ved Kiøbenhavns Universitet, indført i Adresse-Contoires Efterretningerne No. 156.

Sorøe, 1771.

2

3

Jeg har altid holdt det for en Virkning af Avindsyge og dum Foragt for Videnskaberne og deres Dyrkere, naar jeg undertiden har hørt een og anden paastaae, at vore Professorer havde alt for stor Løn; thi jeg har altid troet, at den, der med Nytte og Fremgang skal dyrke Videnskaberne, maa kunne være uden Bekymring for Huussager, og at et muntert og roligt Hoved er allerbest i Stand til med en ellers naturlig Lyst til Lærdom, at gjøre sig berømt ved samme; at den, der skal bruge sin Videnskab, som Snedkeren sin Høvl, for at faae Føden, bliver al-

4

drig eller i det mindste meget sielden noget stort. Dersom Newton ikke havde været riig, havde han neppe kommet til at gjøre de store Opdagelser, som nu hele Verden nyder Got af, og som ingen Monark kan betale. Med denne Tænkemaade troer jeg at kunde uden Partiskhed være i Stand til at besvare den i Adresse-Contoires No. 156 indførte ubetænksomme Efterretning om Professorernes Løn, der fornærmer saa mange Personer, som ikke fortjener det, og som langt fra Udgiverens Tanker og Hensigt med sin Efterretning letteligen kunde fordærve en god Sag, og gjøre et heelt Corpus mistænkt for en israelitisk Unøisomhed. Jeg vil da Stykkeviis besvare denne Efterretning, ikke for at forsvare dette ærværdige Corpus, som aldeles ikke trænger dertil, da sammes Anseelse fætter det uden for al Mistanke, men for at hindre Almuen fra at blive bedraget af de mange Urigtigheder, som denne Efterretning indeholder, og som letteligen ikke kunde have aldeles ligegyldige Følger.

1) For en Snees Aar (siger Forfatteren af Efterretningen) sagde man mig, at hver af Professorerne her ved Kiøbenhavns

5

Universitet havde 3000 Rdlr. aarlige Indkomster. Denne Tradition har tilveiebragt dem mange Misundere. Siden den Tid har jeg havt den beste Leilighed, at erfare deres Intrader paa det nøieste, og jeg kan nu tilforladeligen forsikre, at de ere omtrent 800 Rdlr. for den Yngste, og henimod 1500 for den Ældste."

At 3000 Rixdalers Indkomster for een af de ældste Professorer, er ingen urimelig Tradition, skal jeg nærmere med temmelig Vished bevise; men om endog de yngste Professorer kun havde 800 Rdlr. foruden det uvisse af deres Collegier og andet Arbeide, saa var det vel kun netop for de Yngste, men ganske anstændig for de Ældste, saa at den Professor der ikke kunde leve heraf, maatte være en meget slet Huusholdere, og den der ikke vilde leve deraf, maatte være meget forfængelig og stolt. Thi ligesom det slet ikke var for meget, at en Professor havde en Lystgaard paa Landet, holdt Heste og Vogn, samlede sine Venner hos sig engang Hver Maaned paa et Aftens Maaltid, naar han havde Indkomster og Evne dertil, saa urimeligt var

6

det, i Fald han vilde anses alle disse Ting for umistelige til at holde et muntert Sind ved Lige, og saa daarligt og forfængeligt var det, at holde dem nødvendige, for at vedligeholde sin Stands Anseelse. Professorerne have desuden den Herlighed, at deres Børn frem for andre nyde Got af de akademiske Legater.

2) "Naar man betænker, at en stor Deel kongelige Betientere faaer ligesaa stor, og tildeels meget større Løn, allene for at skrive deres Navn og Datum under visse Papirer, og sige Ja til deres Overmænds giorte Forslag, saa kan den ovenmeldte Løn vel ikke ansees for stor for en Professor, som næsten hver Dag maa prædike 3 til 4 Timer for Studentere, anskaffe sig mange Bøger og anden Tilbehør i sin Videnskab, bryde Hovedet med at begribe alt hvad Nyt, der opdages i samme, og saaledes studere sig til Hypochondrist."

Det er en gammel Snak om kongelige Betientere, at de faaer deres Løn allene for at skrive deres Navn under. Det er ligesom man

7

vilde sige, at en Professor faaer sin Løn allene for at læse op i Aar 3 eller 4 Timer om Ugen det Collegium han har skrevet for 30 Aar siden, eller som han maaskee har kjøbt paa Auctionen efter sin Formand. Det er mueligt, at en kongelig Betient med en stor løn kan være en Dosmer, eller doven og forsømmelig, det var og mueligt, at der kunde være saadanne Professorer ved Kiøbenhavns Universitet.

3) Man siger vel, at de bør være aflagt med lidet, paa det de kan blive nødt til at læse flittig Collegia, og skrive Bøger, for at fortjene sig noget. Men Gud forbarme sig over dem, naar denne Fortjeneste skulde udgjøre en betydelig Deel af deres Underholdning. Med Ovidius kunde de vel faaer i Sinde, at skrive Libros Tristium, men ikke være disponeret til at forbedre og udvide Videnskaberne."

Man siger vel for et Ordsprog, at Nød driver nøgen Kone til at spinde, og dette Ordsprog er ofte rigtigt. Der kunde vel og være saadanne Lærde, som Nøden snarere vilde drive

8

til at arbeide, end alt for gode Dage. Men da der og kunde være saadanne, som af Kierlighed og Lyst til Lårdom vilde bidrage noget mere til Videnskabernes Fremvext, dersom Mangel paa Formue ikke hindrede dem i at forskaffe sig Hielpemidlerne, saa troer jeg, at det er bedre, og anstændigere for Regieringen og Staten, at den skulde have Aarsag at bebreide Professorerne, at de ikke arbeide for deres rigelige Løn, end at disse skulde med Rette kunde bebreide Staten, at de gjorde den Tieneste uden Vederlag. Al flags Lårdom er heller ikke lige bekostelig at erhverve, Theologie og Jurisprudence udfordrer kuns Bøger, Medicin, Physik, Ehymie, Mekanik, Astronomie udfordrer foruden Bøger bekostelige Forsøg og Instrumenter, hvortil ogsaa Professorerne i disse Videnskaber burde have en særdeles Fond, for hvilken de skulde gjøre Regnskab, og det for denne Fond anskaffede at tilhøre Universitetet; thi naar en Professor Theologiæ og Physices have lige Løn, saa har dog altid Theologen meest at leve af. Dog er det mueligt, at en Professor i en af disse bekostelige Videnskaber med 1500 Rdlr. vis Løn kan gjøre sig berømt, uden at fætte sig i Gield. Professor Pott er bleven een

9

over den hele oplyste Verden Berømt Chymicus, endskiønt han hverken selv har havt Midler, eller 1500 Rdlr. i Løn, som Professor, nu har han ved sine Skrifter og sit Arbeide erhvervet sig Midler. Linnæus havde ingen 1500 Rdlr. i Løn, da adskillige Konger og Fyrster allerede misundte Sverrig den Fordeel, at eie ham, og da han fik Disciple fra alle Verdens Hjørner, jeg kunde opregne mange saadanne flere. Heraf følger, at det ikke er Professorernes større eller mindre Løn, der gjør dem mere eller mindre Lærde, der forhindrer eller forfremmer Videnskabernes Opkomst; men ganske noget andet: nemlig Regieringens Opmærksomhed og Høiagtelse for sand Lårdom og Indsigt, dens Foragt for ukyndige Adelsmænd, og Høiagtelse for disse samme, naar de besidder Kundskab og Indsigter, dens Foragt for rige og overdaadige Dosmere, dens Omhyggelighed at forfremme til Embeder, var det end de betydeligste i Riget, den lærde og indsigtsfulde Borgere frem for en mindre duelig Adelsmand. Saaledes er Professor Haller, en berømt Medicus, i sit Fæderneland ophøiet til den største Værdighed; den lærde van Swieten, keiserlig Medicus i Vien, optaget i den grevelige Stand, og er sin Herres

10

Fortrolige; Geheimeraad og Professor Wolf var ikke allene Geheimeraad af Titel, men virkelig sin Landsherres fortrolige Raadgivere. Vores egen Bartholin blev Deputeret for Finantserne, og bæret med det hvide Baand, som paa den Tid var saa helligt; vores Griffenfeldt, hvis Lærdom allene og ingen Fødsel gav Rettighed tilden Høihed han naaede, blev den fornemste Undersaat i Riget; thi at det lykkedes hans adelige Misundere at bagtale og styrke ham, og at en for Adelen hyklende Historieskrivere har gjort alt sit til at sværte ham, beviser intet imod Hans Duelighed og Retskaffenhed; alle Fornuftige ere eenige om at tilstaae, at han allene havde Misundelse at takke for sit Fald, og at han havde døet i sin Værdighed, og som en stor Statsmand, dersom han tillige havde vidst den nødvendige Kunst at hykle for dem, han var omringet af. Overalt maa en Adelsmand være meget dydig, dersom han under en Regiering, som vores, skal kunde elske sit Fædreneland med den Oprigtighed og Redelighed, som en Borgere, det er at sige en uadel; thi hiin har altid den fulde Forsikring, at i hvordan det end gaaer, saa bliver han og hans Familie altid skaanede i ulykkelige Tilfælde, som

11

møde Landet, de beholde altid deres, naar Borgeren og Bonden maa hungre og forgaae under Statens Fald. Den indsigtfulde Borgere derimod, som ophøies til Værdighed, har en medfødt Kierlighed til sit Fædreneland, og til sine Medbrødre af ringere Orden, han stræber altid at gjøre dem lykkelige, saa snart han ikke bliver sat i den fristende Nødvendighed at efterlade det for at hykle. Cromwel var sit Fædrenelands Velgiørere, endskiønt han fra den ringeste Stand paa en ulovlig Maade opsvingede sig til dets Regent; men jeg udviger, jeg vilde allene sige, at Exempler paa Regieringens Agtelse for Lærdom og Indsigt gjør utrolig meget til Videnskabers Flor i et Land. Dersom den fattige Lærde blev mere agtet, end den rige Dosmer, saa vilde den Rige snart falde paa at vælge denne Vey til Ære; thi Ærgierighed driver Eremiten til at leve af Rødder i sin Hule, og Helten til at gjøre Erobringer. Lyksalig derfor den Stat, som rettelig afveier Ære til Dyd og Fortjeneste, og uddeler Foragt til Uværdige og Uduelige, saaledes at Æren bliver en uudeblivelig Følge af Fortienester, og at den aldrig skiuler en Uværdig.

12

4) "Jeg veed tilforladelig, at een, som dog var af dem der havde det største Tilløb, fik ofte 25 til 30 Rdlr. for et Collegium, som kostede ham selv 50 Rdlr. i udlagde Penge. Nogle Professorer har viist mig Listerne for sidste Vinter, da Studenterne tænkte, at Examina efter nogle ukyndige Mænds Forslag skulde strax afskaffes, og derfor allerede ved Juletider holdte op at gaae paa Collegierne. Af disse Lister faae jeg, at deres hele Indkomster af 2 til 3 Collegier har været 30 til 50 Rdlr."

Jeg veed og tilforladelig een, der dog ikke er Examinator, som i denne Sommer fik i 24 Rdlr. for et Collegium af 40 Lectioner, der ikke havde kostet ham 10 Rdlr. Jeg veed en anden, som ligeledes paa samme Tid fik lige saa meget, og begge disse havde bestandig 40 til 50 Tilhørere, iberegnet dem som betalte, og dem som ikke betalte. Men det er naturligt, at dersom en Professor vilde i et Collegium af 30 Lectioner igiennemgaae den hele Anatomie, eller i et chirurgisk Collegium holde det for nok, at vise sine Tilhørers Trepanationen paa et

13

Æskelaag, saa kan han ikke vente saa mange Tilhørere, og saa fuldkommen Betaling, som den der læser med mere Grundighed og Alvorlighed.

5) "Geheimeraad og Professor Bøhmer i Halle, da han 1745 læste over Jus Canonicum for omtrent 1000 Tilhørere, fik af hver uden mindste Eftergivelse 6 Rdlr. Summa 6000 Rdlr."

De 6000 Rdlr. staaer vel paa Prent i Adresse-Avisen, men om det derfor er saa vist, at de 1745 ere komne i Prof. Bøhmers Lomme, er ingen afgjort Sag. Og om end saa var, saa har de 1000 Tilhørere vel ikke været allene preusiske Undersaatte. Naar en Professor først har erhvervet sig saa megen Berømmelse, at unge Studerende komme fra fremmede Stæder, for at undervises af ham, saa faaer han nok sine Collegier betalte. Der er vel mange der har læst over Jus Canonicum, uden at have 1000 Tilhørere, eller faae 6000 Rdlr. for Umagen.

14

6) "Men i hele Kiøbenhavn er neppe 100de Studenterne, som besøge Collegia, disse 100 skal fordeeles imellem 17 Professorer, og i steden for at betale dem bruge de Pengene til at gaae paa Opera og og Comedie."

I Fald her ikke var mere end 100 Studerende, da der dog er mere end 300, der aarlig besøge Collegia, hvis Skyld mon det da var, neppe er det Opera og Comedie, der heri gjør Hinder. I Paris og Berlin er og Opera og Comedie, og der er dog altid fuldt paa de Professorers Collegier, som have nogen Berømmelse. Paa Nollets Collegium var for en 12 Aar siden, da jeg var i Paris, altid henved 600 Tilhørere. Her er dog ved vores

Universitet Lærere, der ikke ere vante til at læse for ringere end 40 til 50 Tilhørere. Jeg tilstaaer, at dette er endda kun lidet, men hvad er Aarsagen, at saa Studentere lade sig det være angelegent at lære noget? Det er foruden den under 3die Post anførte, uden Tvivl ogsaa denne, at de, som ingen medfødt stor naturlig Lyst og Attraa har, til at gjøre sig kyndige i Videnskaber, see sig i Exempel paa dem der

15

Have ofte med megen Flid og gode Naturens Gaver opofret mange Aar under een og anden Professors Anviisning, uden derved at have tilvejebragt sig anden Lykke end denne, at have havt den Ære at være Handlangere for Hr. Etatsraaden, og just derved gjort sig uværdig til at blive hans Collega; thi der er de Professorer, som overalt gierne ønskede, at ingen blev Professor, med mindre han var Etatsraad, for at holde deres Person og Embede i Anseelse. Dog ere de langt fra ikke alle af denne stolte Tænkemaade; Professorerne ved det medicinske Fakultet udmærker sig særdeles ved ydmyghed og Omgængelighed med de Studerende, det kom mig heelt sælsomt for, det første jeg faae den Frihed, med hvilken de medicinske Studentere kunde omgaaes og tale med deres lærere, men jeg mærkede tillige, at de iblant disse Studentere, som havde taget theologisk Examen, for at faae Plads paa et Collegium, førend de begyndte at studere Medicinen, havde ont ved at vænne sig til denne Sælskabelighed, og blev endnu længe ved at blive rød i Hovedet, naar de talte med een af disse omgængelige Lærere, hvis Opførsel allene gav mig saadan Lyst til Medicinen, at jeg vist nu havde været Me-

16

dicus, dersom jeg ikke i det samme havde faaet det Embede jeg nu besidder. Det er vist, at dersom Professorerne vare mere sælskabelige, og tillige mere omhyggelige, for at see deres Disciple vel forfremmede, naar de fortjente det, og brugte hertil den Anseelse de staae udi, saa vilde de af dem, der holde gode Forelæsninger, hverken mangle flittige eller formuende Tilhørere. Det gaaer næstendeels med Lærdom, som med andre Næringsveie, saa snart der i en Bye kan leve flere Smedde, flere Vævere, flere Kiøbmænd, end der er, saa varer det ikke længe, førend en heel Hob Mennesker gjør sig beqvemme til at opfylde disse ledige Rum, og kappes om at besætte dem.

7) "Wolf i Halle fik 2000 Rdlr. Løn, og 6 Rdlr. for hver Ark af de 6 Bind af hans Jus Naturæ, men her er det ikke synderlig Mode, at Boghandlere lønner Skribentere. De tage neppe imod et Skrift for intet, naar de ikke kan gribe Fordelen med begge Hænder. Autor maa forlægge sit Skrift selv, og ofte gaaer Kapitalen tillige med Renterne forloren. Jeg forekastede engang

17

en Professor sin Efterladenhed herudi, da jeg vidste, at han førhen havde været en flittig Autor, og allerede seet det fjerde Oplag af nogle af hans Skrifter; men han svarede mig, at da de udenlandske Boghandlere, i den Tid han var Student, havde overbudet hverandre, for at faae hans Skrifter i Forlag, saa kunde han nu her, som Processor, ikke fornede sig saa dybt, at han skulde paatrygle de her værende sine Skrifter, endskiønt han havde en Deel om interessante Materier liggende færdig til Trykken."

At Wolf i Halle havde 2000 Rdlr. Løn, er vel ikke at undre over, da Fyrster kappedes om at tilbyde ham Tieneste i deres Lande, og at han fik 6 Rdlr. for Arket af hans Jus Naturæ, var et Beviis paa, at hans Skrifter vare i Anseelse og meget afsættelige. Neppe har han faaet 6 Rdlr. for Arket af det første Skrift han gav i Trykken. Desuden naar en lærd Mand først har erhvervet sig Anseelse, og saadan Anseelse, der strækker sig noget længere bort, end han kan raabe fra sit Kathedra; naar fremmede

18

Lærde betiene sig af hans Skrifter i deres Værker, og citere ham med Berømmelse, saa har Han ikke nødig, at være bunden til Boghandlerne i sin Bye, der ere Boghandlere i Holland og Tydskland, som med Begierlighed tage imod Skrifter, naar de have mindste Haab om Vinding. Naar vore Professorer lader et Skrift trykke, som de veed vil blive afsættelig, og saa Danne ere sædvanligst kun de Skolebøger, de læse over, og som alle de, der skal høre deres Collegier, maa anskaffe sig, saa ere de selv Forlæggere og Boghandlere, saaledes er den Physica og den Sphærica her bruges ved Universitetet allene hos Forfatterne at bekomme; heraf følger desuden dette, at uden for Dannemark veed man ikke et Ord af, at der er saadan en Bog til, og ved samme Lejlighed undgaaer de gode Herrer den Hasard, at være udsat for en upartisk Kritik. Dersom Boghandlerne først blev vante til at forlægge vore Professorers Skrifter med Fordeel, saa vilde de snart byde hinanden over, men dette kan ikke skee førend de ved gode Skrifter have erhvervet sig Anseelse hos Fremmede; thi endog middelmaadige Skrifter af en berømt Autor ere afsætteligere, end gode Skrifter af en ubekjendt. Hvorledes

19

har Linnæus kundet gjøre saa mangfoldige Oplage af sine Skrifter? hvorledes har en Gun- nerus kundet faae sine lærde Værker trykte? hvorledes har Borchers og Bartholiner faaet deres mange Skrifter trykte? hvorledes

har en Oeder faaet sine trykte? jeg mener ikke Fl. Danica; men hans adskillige andre Skrifter. Mange Forlæggere have havt Lyst til Geschichte der Könige; men Forfatteren, som forstaaer Handelen, har helst villet have Umagen og Fordelen selv. Krafts kostbare Mekanik er bleven trykt, endskiønt den er skreven paa Dansk. Jeg vil ikke tale om Holbergs og Sneedorfs Skrifter, som have temmelig vel lønnet disse berømmelige Forfattere for Umagen, og særdeles den første, der skrev mere for at vinde, end for at oplyse og undervise.

8) "Der ere tvende Kilder, hvoraf Professorernes Løn have sin Oprindelse: Bøndergods og Distributsen. Bøndergodsene ere af de forige Konger og andre Velsyndere skienket Universitetet til evig Eiendom, og det under saa stærke Forbandelser, og Guds Hevns Paakaldelse, Hvis nogen understod sig at forandre

20

sammes Bestemmelse, at man maatte befrygte Guds endnu større Vrede over Landet, end den vi nu allerede føle, naar det skede. Disse Bøndergodser bringer enhver af Professorerne fra 300 til 600 Rdlr. aarlige Indkomster. Fordelen deraf for Professorerne bestaaer deri, at naar dyr Tid eller Krig falder paa, saa voxer deres Indkomster nogenledes i Forhold med Prisen paa Levnetsmidler. I det ringeste fattes dem ikke paa Brød. Den fornemste Deel af dette Liggendefæ kan desuden hverken Krig, Tyv eller Ildebrand borttage. Skeer der nogen Skade, saa kan det snart oprejses igien."

Disse Forbandelser af vore godgjørende, men overtroiske og fanatiske Forfædre, skulde man mindst have ventet, at blive anført, som vigtige Motiver af en Mand, der veed at forklare Mirakler efter physiske Love, og vise, at de ere naturlige Gierninger. Disse gode Folk have slet ikke havt mere Ret til at uddele Forbandelser end Paven, og Bandstraaler ere ikke mere af nogen Virkning, saa vi i den Fald

21

neppe have nødig at frygte for nogen Guds Hevn, paadrager vi os den kuns ikke ved Misundelse og indbyrdes Had. I Fald et Menneske for 40 Aar siden Havde testamenteret Forfatteren af denne Efterretning en Prioritets Obligation paa 10000 Rdlr. i et Huus, paa Vilkaar, at Forfatteren skulde være underkastet Guds Forbandelse og Hevn, - dog uden at miste Kapitalen, i Fald han opsagde den ; og samme Huus hvert Aar forfaldt eller ved Tingenes Løb og Forandring aarlig tabte i sin Værdie, faa vilde han vist ikke være længe om at indsee, at Testator havde ingen Adkomst havt til at uddele Forbandelser over den der vilde understaae sig at bruge sin Fornuft, og ikke kunde finde sig i, at 10000 Rdlr., der kunde bruges til saa meget nyttigt, skulde blive til Gruus.

At Bøndergodserne kun bringer hver af Professorerne fra 300 til 600 Rdlr. aarlig, er heller ikke aldeles sandfardig; thi jeg har i et Sælskab af en Deel Professorer hørt dem alle eenige om at beklage, at een af deres Colleger var alt for godhiertig imod sine Bønder, og forsikre at han neppe fik over 800 Rdlr. af dem om Aaret, da de dog burde indbringe ham 1600

22

Rdlr., og at han ved saadan sin Godhiertighed forringede Indkomsterne for sin Eftermand; naar man nu lægger disse 1000 Rdlr., som Forfatteren har forregnet sig til de 1500 Rdlr. han tilstaaer de ældste Professorer, saa bliver her 2500, og dersom nu Forfatteren af en Hændelse allene havde forregnet Halvparten bort af Indkomsterne af Distributsen, saa blev her mere end 3000 Rdlr. Løn, og jeg vilde ønske, at det var saaledes; thi de havde da desbedre Evne til at gjøre een og anden nyttig Bekostning til Videnskabernes Gavn, og til at gjøre got imod fattige, men flittige og duelige Studentere. Der ere mange Embedsmænd, der have ligesaa stor Løn, uden at deres Forretninger ere vigtigere for Staten, eller besværligere end en Professors, der gjør sig Umage for at efterkomme sine Pligter.

Hvad det er angaaende, at det er bedre, at Professorerne have deres Indkomster af Jordegodser, hvoraf Værdien og Fordelen stiger med Tidernes høie Priser, er noget ganske andet; det var ubilligt, at Universitetet skulde tabe denne Herlighed, naar den uden Skade kunde beholdes; thi dersom dette blev forandret, og Professorerne satte paa vis Gage, saa vilde

23

deraf flyde, at de om 50 Aar vilde blive nødte til ligesom andre kongelige Betientere, at gjøre Ansøgning om Tillæg, og derved blive Staten, som nu ikke føler til den Bekostning Universitetet udfordrer, til Byrde, med mindre den i den Tid kunde blive saaledes omdannede, at de ved gode Skrifter, og lærde Forelæsninger kunde erhverve sig Berømmelse uden for Riget, og paa denne Maade forøge deres uvisse Indkomster, og Antallet af de virkelig Studerende ved Universitetet.

9) "Bonden frie for al Hoverie, besinder sig virkelig nu saa vel under sin lærde og lemfældige Hosbonde, at hans Velstand falder mærkelig i Øjnene, naar man ligner ham med Proprietair-Bonden, som er plaget med Hoverie. Han er meget vel tilfreds med sin Skjebne, og forlanger ikke engang at blive Selveiere af sin Gaard, naar det bliver Ham tilbudet, siden han i den nu værende Forfatning er bedre forsikret om sin Hosbondes

Hjelp, naar ham fattes noget."

24

At Universitets-Bønderne ere i en langt lykkeligere Tilstand end Proprietair-Bønderne, er en unægtelig Sandhed, men derfor var det Vel mueligt, at denne deres gode Tilstand enten kunde forøges, eller stættes paa en vissere og ordentligere Fod, endog uden Tab for Universitetet.

10) "Men hans Velstand er tillige en Torn, Anstød og Forargelse i nogle omkringboende Proprietairers Øjne, naar de see deres Bønder sukke over den Afstand, som er imellem dem og de sig saa kaldende Høilærde Bønder. Derfor er det ikke at forundre sig over, at nogle Proprietairer søge ved allehaande sandsynlige Forestillinger, at skille Universitetet ved sine Bønder, for at bringe dem under deres eget Aag. Bonden græder alt af Frygt, at han skal sælges til Proprietairen, og blive ligesaa elændig som de andre Bønder. Skulde det virkelig skee saaledes, saa lader Følgerne sig let indsee. Pengene, som erholdes af dette Salg, vil i den nu værende Pengenødh ligesaa snart for-

25

svinde, som de andre. Naar nu Processorerne i steden for deres forige sikre Indkomster tillægges en aarlig Gage, saa kunne det vel gaae an for de første Aar, saa længe vi ikke faae Krig, eller Bankosedlerne tabe deres Kredit."

Naar vi fik Krig, og Bankosedlerne tabte deres Kredit, saa vilde det i saadan Fald ikke gaae Professorerne værre eller bedre end andre Betientere og Embedsmænd, der have vis fastsat løn. Men hvem har bildt Forfatteren ind, at Univerfitets-Bønderne skal sælges til Proprietairerne, eller afsendes fra Universitetet? Da jeg næstendeels er vis paa, at det vilde være til øjensynlig Skade, i Fald det skede, saa er jeg og ligesaa vis paa, at det ikke skeer, og at man i dette ligesom i alt det øvrige ikke kan have ringeste Aarsag, at sætte nogen Tillid til denne gode Mands Udsigende.

11) "Men saa snart disse Ulykker skulde ramme os, vilde det være reent ude med Universitetet, og den Spaadom, som en fornem Calumniant har skrevet over Dannemark i hans chinesische Briefe

26

(Br. 127. 122.) vilde blive opfyldt, og den skammelige og løgnagtige Beskrivelse han gjør over Landets og Universitetets Tilstand, vil til største Deel blive forvandlet til Sandhed, ligesom det i sidste Krig i Henseende til Professorerne er skeet i Halle og Frankfurt, i steden at de Leipsiger Professorer, som ligeledes besidder Jordegods, ved alle Krigsplager ere blevne i god Behold."

Paa det at de Læsere, som ei kjende disse chinesiske Breve, ikke af Forfatterens tvetydige Udtryk skal falde paa at troe, at denne fornemme Calumniant (Marquis d'Argens) spaaer om Pest eller andre Landeplager, der skulde paakomme Landet, er det got at underrette dem, at hans Spaadom er allene denne, at han meener, det kunde let engang hænde sig, at Kongen tog Universitetets Ejendomme til sig, ligesom han har taget Akademiets i Sorøe, men da det er bekiendt, at Kongen ikke har taget noget fra Sorøe-Akademie, saa seer enhver lettelig, at denne Mand, der ellers slet ikke kiender noget til Dannemark uden af løse Beretninger, lyver

27

endog i sine Efterretninger om forbigangne Ting, og altsaa ikke kan ansees for mere tilforladelig i hans Spaadomme om de tilkommende.

12) "Da og Pengenes Værdie imod Prisen af Levnetsmidler falder fra 10 til 10 Aar, saa vil Professorerne og uden faadan Ulykke i kort Tid finde sig nødsaget at holde an om Gagernes Forbedring; og ikke den som arbejder flittigst, men den som gjør meest Cuur hos Hofmændene, vil erholde samme. Jeg er ellers forvisset om, Hensigten, at forbedre Proprietair-Bøndernes Tilstand, kunde erholdes uden saadan Salg af Universitets-Godserne, naar Vedkommende blev tilholdt at gjøre Forslag denne Sag angaaende."

Hvoraf er Forfatteren vis paa, at i foregivne Tilfælde ikke den der arbejdede flittigst, men den, der gjorde meest Cuur hos Hofmændene vil faae sin Løn formeeret? Mon Regjeringen ikke skulde lige faavel skjønne paa duelige Professorers, som paa andre duelige Mænds Flid og Indsigter, og hvorfor skulde

28

Hine have tilforladeligere Garande end disse. Overalt er den nærværende Lønnings Maade for Professorerne aldeles ikke beqvem til at opvække Flid og Emulation. Naar nu een først er bleven Professor, saa behøver han slet ikke mere at arbeide, men allene et langt Liv til at naae lige den samme Fordeel og Belønning, som en anden, der til sin Døds Time har arbeidet, og gjort sig og sit Fædreneland Ære med sins Studeringer. Den

unge Professor, som arbejder med Bifald, maa arbeide for intet, i Fald en magelig ukyndig Formand har den Lykke at leve længe. Der er een Professor ved Universitetet, en Mand, som i Særdeleshed gjør Universitetet Ære, som er umistelig, og den eneste i den Videnskab, han med saa megen Fremgang i nogle Aar har udøvet til Landets og de Studerendes Gavn, en Mand, som foruden sin Lærdom og Videnskaber har af Naturen et lykkeligt og stort Genie, denne Mand har over 10 Aar været en flittig Professor ved Universitetet, uden ringeste Løn af samme.

13) "Distributsen, som Qvæstor indkasserer og uddeeler, bestaaer fornemmelig af

29

Studiiskatten, (hvortil enhver Kirke svarer 1 Rdlr.) noget Jordegods og smaa Douceurs, som nogle Testatores have tillagt Professorerne for deres Umage, at forvalte Legata for Studentere."

I Anledning af disse Legata, gad jeg nok vidst, om disse Testatores ingen Forbandelser have truet dem med, der ikke forvalter og uddeeler dem med Retsindighed, og uden al Egennytte og Partiskhed, og om man alle Tider i dette Fald har været saa skrupuløs i at efterkomme Testatorernes Villie uden vrang og modtvillige Fortolkninger; om der ingen Forbandelser er over dem, der, for at smigre, have vover betydelige Kapitaler af saadanne Legata paa usikre Panter, og som mangan fattig Student, der nu maa hungre indtil det paa een eller anden Maade kommer igien til Rigtighed, ellers kunde have nydet Got af; og mon disse Fattiges nødlidende Sukke ikke ere mere betydelige, end en gammel agoniserende Testators Forbandelser, som han desuden intet Ont har meent med, da de ventelig have ladet andre besørge Testamenter indrettet efter de da brugelige Formularer.

30

14) "Nogle misunde Professorerne deres 11

Professor-Gaarde; det er sandt, hver haver kostet Staten 6000 Rdlr. at opbygge efter Ildebranden; men da hver Professor maa holde sin Gaard ved Lige med Reparation, og svare alle Skatter deraf, som meget let kan beløbe sig til 100 a 120 Rdlr. aarlig, saa kan vel siges, at en Professor boer vel for denne Afgift, men ikke, at han boer Huusfrie."

De der misunde Professorerne deres Gaarde og alle deres andre Herligheder ere meget slette Mennesker; jeg for min Part skulde fornøje mig ligesaa meget over at see deres Indkomster og Herligheder formeret til dobbelt imod det de nu ere, naar det kunde skee uden andres Skade, som over at see den stolte og dovne Efterladenhed, der hersker ved vores Universitet, i en kort Tid forandret til en arbeidsom Munterhed og Emulation.

15) "Naar man betænker, at en Mathematicus,

en Physicus, en Chymist og Noturalist maa gjøre visse bestandige Ind-

31

retninger i sine Værelser, naar han vil fyldestgiøre sit Embede, saa seer man let, at dette ikke kan skee, saa længe han boer til Leie, og at da Professorerne i andre Videnskaber ikke vel kan nægtes samme Fordeel. For 18 Aar, da en udenlandsk Physicus blev kaldet herhid, horte jeg at han neppe kunde faae Værelser til Leie, fordi Eierne frygtede, at saa snart han brugte Luftpumpen gik alle Vinduer i Stykker, og at Electriseer-Anstalten skulde trække Lynilden ned paa Huset."

Forfatterens hele Beretning er fornærmelig for de danske Studentere, og dette Stykke gjør den til et Skandskrift imod Nationen, da det beskylder samme for saa megen Dumhed, at de skulde være bange for en Luftpumpe og en Electriseer-Maskine, førend denne udenlandske Physicus blev dem recommenderet.

16) "Hvor Professorerne ikke haver frie Bolig, gaaer det, som det kan. Matematikern maa være tilfreds med at tegne Maschiner paa sin sorte Tavle, Physi-

32

kern med at pumpe en Fugl død; og at lade Cartesius-Diævler dandse; og Chymisten med at gjøre et Par Operationer paa sit Fyrfad, og saa er enhver færdig med sine Practiske Underføgninger. Saa cavalierement vil man dog vel ikke, at vore danske Studentere skal affardiges."

Just faa cavalierement har jeg seet matematiske, physiske og chymiske Collegier at affærdiges hos os, hvor Professorerne have Gaarde, og jeg har paa andre Steder seet dem meget bedre, endskjønt hos Lærere, der boede til Leie; men deraf følger ikke, at det jo er got at Professorerne have fri Gaarde, thi derved har de Leilighed til desto lettere at gjøre, om de ville, de nedvendige Indretninger, som behøves til fuldkomne og ordentlige Forsøg og Underviisninger.

1

Philomusus om Stiftelser.

**Kiøbenhavn, 1771. Trykt hos Morten Hallager,
boende i store Fiolstræde i No. 196.**

2

3

Philomusus forlod sig paa sin Sag, og sin Vederparts Retsindighed, ellers havde han aldrig taget imod den Indbydelse, Forfatteren af upartisk Undersøgelse & c. gjorde ham, som et Lem af det lærde Publicum. Det var denne Forfatter han skrev imod, eller rettere, hvis Meening han prøvede; fordi han syntes at spore hos denne Patriot en ædel Drift og Nidkærhed for Sandhed, og let kunde undskylde Overilelser, hvori ikke Hiertet, men Fordomme vare Skyld. Han havde ikke foretaget sig at skrive et Stridsskrift, med mindre han havde befrygtet farlige Følger af Forfatterens Forslag. Han forskandsede sig med Grunde hvert Skridt, han gjorde; thi løse Bekræftelser vidste han havde ingen Kraft hos Fornuftige til at overbevise.

4

Hvorledes denne Forfatter har optaget det, er han endnu uvidende om, men haaber det beste af en oprigtig Sandheds Elsker. Han var nødt til at nævne Philokalus, og characteriserede denne Skribents Skrift med de Tillægs Ord af vittig og smuk, hvormed han meente denne kunde lade sig nøye. Han saae sig og nødsaget til at imodsige Philokalus, for saavidt denne gjorde eet med sin Forgiænger; men og her glemte han ikke at bygge paa Grunde, der i Hans Tanker vare rigtige og faste.

Den Indflydelse, Villien hos os Mennesker har paa Forestillingskraften, og de vrangne Domme, den bedragne Phantasi ofte i Overilelse forleder os til at afsige, førend vi have ret undersøgt Tingene fra alle Sider: dette, siger jeg, var Skyld i den Tanke, jeg havde, at begge mine Modstandere kunne være blindede af egne Hensigter fra at see Sandhed. At Eraminer ere en Slags Ydmygelse for Rectorerne; at en Rector, i hvor brav en Mand han end ellers er, kan ey altid have Ære for sine Discipler, enten, fordi de andre Lærere ikke due, eller af andre besønderlige Omstændigheder; at en Mand er vred paa Magister-Conference, som blev tvungen dertil; og en anden ønsker den afskaffet, for-

5

di han ey kan tage den, og dog efter nærværende Forfatning behøver den, dersom han tænker at afløbse sin gamle Fader; Alt dette lader sig temmelig vel forstaae. Philokalus maa ikke tage mig det ilde op, at jeg siger han ikke kan tage Magistergraden, og at jeg ikke tiltroer ham den Styrke i de tre Hovedsprog, som der kræves til at conferere med Ære: Thi han erindrer sin egen Tilstaaelse for nogle Aar siden, og det Forbund, han indgik med andre Decani om at spotte dette Ærestegn, som han og ærlig har holdt. Hvor mange Aar er det siden han attesterede? Og jeg fortænker ham ikke, om han med større Behag læser Batteux end Hebraisk. En Citation af Herodotus, Dion Hal. Pausanias, Polybius, beviser ey strax at man har læst disse Bøger. En Brevskribent saae man for nogen Tiid siden meget fattig forsvare en meget god Sag om vir clariffimus, og man dømte, at han kun maadelig var belæst i Romerske Skribenter, eller og af Mangel paa Kundskab om Tidernes Historier ey havde forstaaet dem. Er dette nok, eller vil Philokalus have meere? Det gjør mig ondt, at jeg skal bringes til denne Yderlighed at demasquere Philokali Hensigter; men da han er saa paastaaende, og her handles om en meget vigtig Anstalt skal være et Offer for hans

6

Egensindigved, eller ikke, har jeg maattet gjøre Vold paa mig selv, for at sige den Person, jeg vist haver megen Agtelse for, og som ved nogen mere Lykke, (jeg forudsætter at han kan taale den) naar han blev mere Herre over Tiden, sig selv, sine Tilbøjeligheder med meere, uden Tvivl vil blive en stor og navnkundig Mand i Dannemark, en saa ubehagelig Sandhed, som denne, at han med de Indsigter, han nu har, ey kan indlegge sig Ære i Conferencen. Jeg har havt et ungt Menneske i Lære, og for Critiquens Skyld igiennemgik jeg Brutus

og Ciceros andre Oratoriske Lærestykker med ham: Men at jeg forstod i Grunden alle Figurerne og kunde anvende dem, at jeg tydelig begreb alle Talemaadens Arter, og de Mærker, hvormed han adskiller dem og bestemmer tillige Skribentens Fortjeneste; at jeg fattede alle de forskellige Lære-Bygninger i Philosophien og Rhetoriken, hvorpaa han grundede sig; at jeg kiendte af Tidernes Historie alle de Mænds Bedrifter og Tænkemaade, som der opregnes: Saa forfængelig er jeg ikke, at sige dette, og mindre vilde jeg vove mig til en Conference, hvor jeg maatte vide langt mere. Her skulle jeg gjøre Regnskab for Mythologien og Antikviteterne i deres store Omkreds, jeg skulde ved

7

Sammenligning bestemme Talemaaders Bemærkelser og forskellige Brug, jeg skulde fastsætte almindelige Regler i Grammatiken, vise Undtagelser fra dem, som nu udgives derfor, til Beviis at disse ikke ere almindelige, jeg skulde opfylde Sprogets Ellipser, hitte forældede Stammeord til de uregelrette, undersøge Forskiel af Mundarterne, kiende gammel Skrift af Inscriptioner og Haandskrifter: Kort, vide alt det, som den Person, man

maatte forbarme sig over, og som man virkelig forbarmede sig over, ikke vidste.

Men Venus yndte Trojaneren til Trods for Minerva. Philokalus er vist alt for ædeltænkende og ærekier til at han vilde offentlig beskæmmes, og synes at atraae et Ærenavn, han ikke fortiente; og har altsaa liden Grund til at misunde hiin barmhertige Stympen det Stykke, han kiøbte saa dyre.

Jeg skiænker Philokalus hiertelig gjerne al den haanlige Foragt, hvormed det har behaget ham at begegne mig, thi jeg veed han har ingen Føye dertil. Jeg har og forsvaret Frommius, ogsaa ligget paa Collegium, ogsaa gjort Opsigt. Han kiender mig intet, men jeg ham, og denne Fordeel har hans Skrøbelighed givet mig over ham. Jeg beder ham

8

at han ikke gjør mig vred, thi jeg har engang i saa dan Anledning overilet mig. Dette siger jeg ham oprigtig, fordi jeg elsker hans Gaver og sporer noget ædelt hos ham; thi ellers kunde jo jeg ogsaa talt til ham i Parentheser. Jeg vilde ønsket Philokalus den Koldsindighed, han saa meget pukker paa i sin

Fortale til Nærmere Betragtninger & c., han

havde da ikke begaaet saa mange Feyl, som han har. Side 6 begynder han sin Forandring fra Academiet, ligesom det havde (tørre Indflydelse paa Skolerne, end Skolerne paa det. Det er galt begge Steder, begge bør forbedres: Men Academiet henter sin Ungdom fra Skolerne, og derfor bør de først Hielpes i Stand, som jeg og hører er Regjeringens Tanke. Videre Side 11. giver han Examiner Skyld for at, han ingen Tilhørere har paa sine Forelæsninger. Men han læser jo omsonst, og ligesaa de andre Decani, som Kongen lønner derfor; hvorfor mælde Attestati sig ikke til hans Collegier? Professor Riisbrigh læste som Decanus paa Communitets Værelset; og havde stort Tilløb, fordi han læste got over et Favorit-Studium. Philokalus maae altsaa tilstaae, at Lærvillighed fattes vore unge Borgere i de Greene af Videnskaberne, som de af Mangel paa Smag ansee for mindre nyttige.

9

Der er intet i Philokalus, jeg saa meget har Berømt, som hans Befordrings Plan i Henseende til Embeders Besættelse, og aldrig havde jeg livagtigere kundet skildre alle de Ulykker, som flød af det gamle Cancellies urigtige Handlungsgrunde i dette Stykke, end han har gjort. Man behage at sammenligne Philomusus om Examiner Sid. 17, 57-63. med Philokali nærmere Betragt. Sid 21-25. Det er just Mangel af Befordring, der har stiftet al den Ulykke i Lærdommens Rige hos os, som vi beklage, og som vi foreslaae Lægedoms-Midler imod. Men hvor kommer da den smukke Parenthes fra Sid. 25?

Philokalus taler om mine Tvangsprincipier. Jeg har raadet til at forvise Snauset af Skolerne, at give Stipendier og Embeder bort efter Duelighed; og, for at kiende denne, beholde Examiner,

men skierpede. Første Examen ere vi enige om bør vedblive, og det er der en Nødvendighed i, saa fremt vi ikke ville aabne Døre og Porte paa den kydske Mnemosynes Tempel for en vanhellig Skare, som vilde nedtræde Helligdommene; og dersom vi vilde beholde nogen Disciplin tilbage i Skolerne. Der ere nogle Rectorer, som øve Fribytterie, og i Aar allene, er mig berettet, har Kiøge-

10

Rector hvervet tre af Kiøbenhavns Forviiste; men Nyeborg-Rector har i mange Aar dreven dette Haandværk imod Odense-Skole, samt betient sig af Byens Beliggenhed til at optage, hvad der kom fra Norge paa de Farvande, og fra de Jydske Skoler, dem han under sit Stempel har forsendt til Academiet; thi Skolen selv har i lang Tiid ingen Discipul havt. Philosophicum vil han af med, og jeg med, naar Lærvillighed og Læselyst

tiltager iblant Studenterne, saa det kan skee uden Fare. Hele Resten ere vi enige om, saa nær som Indretningen af Conferencer, hvorfor jeg har anbragt mine Grunde, dem han endnu er Besvarelse skyldig. Hvor bliver nu Tvangs-Prædikanten af, og hvad Forskiel tilovers imellem mine Tvangs-Principier, og de Friheds Grundsætninger, han beraaber sig paa? Det er Tvang for de uvillige at læse for at faae Stipendier og Embeder, dette ere vi enige om bør være Vilkaarret, de bør faaes paa; og prædiker han Frihed, fordi de kan lade være at bestille noget, naar de ikke vil have den Flittiges Belønning, saa gjør jeg det og. Er Belønning og Straf Tvang, og denne skal bort, saa væk med all Politie, væk med all god Orden og Skik, og saa maae vi tilbage til Saturni Tider, eller opsøge de lykkelige Øer, hvor

11

Menneskene af egen Drift, og uden vilkaarlig Nødvendighed, ere gode alle, lige saa vel som Jorden selvvillig frembringer alle Ting der, uden nogens Arbeyde.

Da vi begge ere enige om at beholde Examinere, og at disse hidindtil ey gandske have svaret til deres Bestemmelse at aflægge Dueligheds Prøve, hvoraf det bliver en Nødvendighed at de maae skierpes for Fremtiden, dersom de skal blive ved: maae jeg tilstaae det falder mig gandske ubegribeligt, hvorledes jeg kan kaldes en Tvangslærer, fordi jeg vil have Examinere skiærpede, (Philoc. N. B. S. 65.) og at jeg havde ventet mere Sindighed af en Decanus til at tage imod og behandle et Argument. Men han er en Fiende af Disputeer-Øvelser! Han burde have havt stadigt Øye paa Sid. 17 hos Philomusus: „Nu gjelder det at skierpe Examen, hvor det behøves! Skiønt meget vilde det vel ikke behøves at forebygge Misbrug heri, saasnart Monarken bekiendtgjorde, at Candidaterne skulde være Befordring nærmest, eftersom de havde aflagt de beste Dueligheds Prøver, og dette blev nøye paaseet i Cancellierne, da jeg er forsikkert paa, at de Examinerende, som forhen havde været for lemfældige,

12

fordi de ansaae Examen for en intet betydende Ting, vilde i deres Samvittighed finde den ivrigste Mindere om deres Pligt." Men maaskee Philosophie skulde ogsaa bort af Magister-Conference, og det fordi Philokalus har glemt sin Logica.

Men maaskee Philokalus for at besvare sin Correspondents Høflighed med lige Høflighed har været saa artig at frafalde sin forrige Mening, da Raisonneuren dog er saa oprigtig at yttre Tvivl om

sin første Sætning: og er dette Sagen, hvad skal man da foretage sig med dette ustadige Menneske? Han lader virkelig dertil, og synes at forlange andre Dueligheds Prøver, Skrifter formodentlig, og det af Russer! En Disputaz, et Skrift kan en Fader gjøre for sin Søn, jeg vil ikke tale om dem, der gjøre Haandværk af at smidde; men ved Examen kan Candidaten ey lade en anden svare for sig. Men

Hvor har ikke Philokalus forivret sig over de arme Magister-Conferencer Sid. 27, 28, og givet sig blot, dersom jeg havde Lyst at spotte! En Drik kolt Vand kunde været god her til at kiøle hans Hidsighed, da han let skulde seet, at jeg aldrig har nævnt Aristoteles, Cicero & c. for at sætte vore Ti-

13

ders Magistrerende i Henseende til udvidet og dyb Lærdom i Ligning mod disse Vedundere i den lærde Verden; men allene for at overbevise ham om det, han troede var ugiørligt, at nogen kunne have dyb Indsigt i mange Videnskaber, ja at det var nødvendigt til at være meget stærk i een Videnskab, at være bevandret i flere. Maaskee Philokalus nu kan læse rigtig, og da vil han ikke fortørnes over dette Sted hos Philomusus. Der staaer da Side 99. "Videnskaberne staae i saa nøye en Forbindelse med hverandre, at man aldrig kan erhverve sig en dyb og grundig Kundskab i den eene, uden at være tillige noget bekiendt med de andre. Og forunderligt er det, at man nu ivrer sig saa meget imod Polyhistorie, da man dog burde betragte, at de største Lærde have været det. Hvor forskiellig Lærdom besad ikke Aristoteles? & c."

Philokalus gjorde sig tilgode paa de sidst Confererendes Regning med Conferencen selv, og derfor maatte jeg sige ham det, han ikke vilde vide, at her vare Omstændigheder, som gjøre Undtagelse nødvendig, og hvorfra man ikke bør udlede en almindelig Slutning. Min Mand er saa slet Logicus, fordi han ey vil være det. Ellers, hvad der er sandt,

14

fornærmer aldrig, og vil man ikke troe mig, kan man spørge Facultætet ad. Sagtmodighed vil jeg baade selv beflicte mig paa, og raade Philokalus til det samme, da han ikke skulde erklæret mig for et uærekiert Menneske, fordi jeg har sagt, at ved Examinere blev Svar paa Dansk ikke vegret. "Men om og nogen var afviist ved Attestaz, fordi han ey kunde tale Latin, hvilken Ulykke for den lærde Verden!" (Sammenlign Philoc. N. B. S. 63-66. med Philom. S. 55) Hvad jeg har sagt, grunder sig deels paa egen Erfaring, deels sikkre Efterretninger. Jeg har hørt, og mange med mig, af

Sal. Bang ofte: Tael Dansk min kiere Monsieur! Strænghed var vist ikke Rosenstands Feyl, og om Holm har han sagte hørt den Historie om Jyden: Quid eft Regeneratio?

A kan int' tal' Latin. Hvad er Igienfødselen? Herom taler Psalmisten herlig, naar han siger: Jeg er født af syndig Sæd, og min Moder har undfanget mig

i Synd. Længere i Tiden maa jeg ikke gaae med Philokalus, thi saa kom jeg forbi hans 12 Aar. At det efter Rosenstands Død skulle være nægtet, vil jeg ikke troe, idet ringeste har min Commissionair forsikkret mig Ney. Studsgaard er født

15

Dansk, Cramer, som Medlem af de skønne Videnskabers Sælskab, maa og forstaae Dansk, og hvad Holm kan gjøre, kan de ogsaa. Men Philokalus siger det er nægtet; vel troer jeg min Commissionair helst, men Philokalus erklærer jeg derfor ikke for intet ærekiært Menneske. Dog den Tieneste vilde jeg udbede mig af Philokalus, at faae at vide, hvem, og naar det er nægtet, for ey tiere at bedrages af falske Beretninger. Det var vel aldrig den Hører fra Kiøge, som før nogle Aar siden blev reject til Attestaz; thi hvad Føyelighed end i dette Stykke kunde bevises imod andre, burde en Hører vist ingen Deel have i, der tykker Latin Dag ind, og Dag ud. Imidlertid gjør det intet til Sagen, om det og engang er nægtet, om og en Dosmer er engang afviist, naar det er ellers tilladt; skjønt, havde jeg vidst, at det nogen Tiid var nægtet, havde jeg meldt det, men Philokalus tænkte jeg snakkede her over sig. Skulde enten Philokalus, eller andre, kunne vise mig fleere Usandheder af dette Slags, vil jeg takke, thi mine Grundsætninger er jeg ikke bange for.

Nu vil jeg tage en kiærlig Afskeed med Philokalus denne Gang; kommer han tiere, vil jeg bede

16

ham lade den myndige og foragtelige Tone blive hiemme, som vist falder gamle og sindige Folk meget utaalelig. Jeg forlader ham hans Ungdoms Daarlighed, men en anden Gang maa han være vaersommere; hvis ikke, skal jeg overantvorde ham i den Kritiske Journalistes Hænder, at han kan lære Tugt. Havde jeg faaet hans Nærmere Betragtninger før, skulde jeg og have besvaret dem før, men her kan man ikke, som i Kiøbenhavn, sende Bud paa Bogladen. Nu fik jeg hans Skrift næt op tiids nok til at faae dette indrykket i Fortalen.

En Hoben Trykfeyl er jeg bleven vaer i forrige Stykke af Philomusus, noget som ey vel kan være anderledes, naar man ikke, for ey at blive kiendt, tør bestille nogen til Correcteur. Jeg skal nævne her nogle af de betydeligste:

Side 17. sidste Linie staaer der: Professo.

ren skulle, læs: skulde Professoren.

Sid. 23 - Lin- 23. Ti Mænd, som hver & c.

og sid. 24. de 6 øverste Linier, alt dette skulde være indzirklet af de saa kaldte Gaasese-Øine, til Beviis, at dette er en Citation. Side 24. Lin. 15. tale derom, udslettes. Sid. 30. Lin. 12. stifre, læs: stifte.

17

Sid. 49. Lin. 16. Examinanten, læs Examinanden.

Sid. 52. Lin. 23 sat til Embede, læs: fat

fra Embede.

Sid. 54. Lin. 20. kan være, læs: kan man være

Sid. 55. Lin. 5. holder for Kilden, Læs:

holder for, Kilden

Sid. 57. Lin. 12, 13. veed det er: Læs:

veed det, der er

Sid. 62. Lin. 5. tre fierding, Læs: tre, fire

Saa vidt om forrige Stykke, i dette kommer jeg til at tale om Stiftelser og Gavebreve, og maaskee her ogsaa vil tørne paa Philokalus. Thi Raisonneuren mærker jeg er en Mand af moeden og fast Tænkemaade, som det er om Sandhed at gjøre, ikke om at forsvare Griller; og derfor frygter jeg mindre for at komme ud med ham.

Han er methodisk i sit heele Fordrag, men den flygtige Philokalus holder mindre Stand, end en Parther, og springer bestandig fra et til et andet.

18

Det er mig kuns om Sandhed at gjøre, og opfylde en Patriots Pligt; ja derfor skiuler jeg mit Navn, at ikke engang Ærgierrighed skulde synes at have virket paa mig, i Fald Publicum optager mine Forsøg med nogen Gunst; thi ligesom jeg ingen Fordeel søger, saa kunde jeg ikke heller skades, end ikke af dem, som maatte maaskee ville bære Fiendskab til mig, om jeg gav mig tilkiende. Publici Nysgierrighed kiender jeg, og har forebygget endog løse Formodninger, thi jeg kunde have faaet mit Skrift trykt nærmere: Men det skulde smærte mig, om man skulde giette paa nogen, og bære Had til en uskyldig.

Philomusus.

Tu vero, Qvinti, præceps qvem forte juvenus Incautum abripuit, le giqve inimica Libertas;

Aut acris vigor ingenii, plerumqve recufans Cum populo fentire. Ne te auferat ebrius ardor Neu claufos radiis oculos opponat apertis

ANTI-LUCRET.

19

Fidem in Capitolio uicinam lovis Opt. Maxmajores nostri esse voluerunt.

CIC. Offic. Lib. III.

Ved en Stiftelse forstaaer jeg en Indretning

til det Almindeliges Bedste, som

en Lem af Staten har gjort, at den skulde saaledes blive til evig Tiid, og henlagt en Capital til dens Bestandighed. Endog Regenten kan gjøre Stiftelser, skjønt med større Vanskelighed, end Private, fordi det ey er let at skiønne, om hvad der er hans personlige Eyendom, og hvad der tilhører Staten, som følgerlig tilfalder hans Eftermand frit at disponere over. Men da er der denne Forskiel imellem Stiftelsen og andre Indretninger, hvorom det forstaaes: Indtil

vi anderledes til Sinde vorde, at den Clausul

lægges til: at han forbinder sine Eftermænd til at beskytte Stiftelsen, og erklærer Godset afhændiget fra Regieringen, og perpetueret til dette Brug.

20

Friehed og Eyendom, Borgerens Herligheder under en mild og retfærdig Regiering, har været første Oprindelse til offentlige Stiftelser og Gavebreve; i det at Borgeren begyndte først at elske sit Fædreland, dets Regiering, Love, og Skikke, og Patrioten, som skiønnede paa den Beskyttelse og Sikkerhed, han nød for sin Person og Gods, fik Lyst til at give det Almindelige Prøve af sin Erkiendtlighed. Han strakte sine Velgierninger og til Efterslægten; thi Mennesket føler sin Udødelighed, og derfor ere vi saa omhyggelige for at forevige vort Navn, og ihukømmes af de Efterlevende. Dyd og Religion tilegner sig vel den største Deel i den Goddædiges Handlinger i Almindelighed, men der fremskinner for stor Begierlighed efter at bestemme Efterslægten Lykke, og raade for Bestyrelsen i de følgende Tider, til at man ikke og skulde blive de andre Hensigter vaer, som blande sig heri. Patriotens Ønske var at bevare sit Navn fra Forglemmelse, ved at gjøre noget til Efterkommernes Lyksalighed: Jo fastere Grundvolden var jo mere opfyldtes hans Hensigt, og jo længere hans Velgierninger varede, jo større de bleve, des mere Tak skyldte man Velgiøreren. Han troede det Udkast, han havde gjort, var af alle det beste, og foreskrev til en ubrødelig Holdelse Vilkaarene, hvorunder han bortgav sine Midler til det Almindelige.

Havde han ingen Undtagelse gjort fra den sædvanlige Arvefølge, eller elsket enkelte Personer høyer, end det Almindelige, er der ingen Tvivl om, at hans Villie i alle Puncter nøye havde blevet fulgt:

21

Det er da utaknemmeligt gjort af det Almindelige, eller den Person, som forestiller dette, om det ikke Hellig og uryggelig holder over Stiftelsen, naar der i det øvrige ingen Grund er til at miskiende Testamentets Gyldighed. Intet Testament brydes; thi Friehed og Eyendom giver Borgeren fuld Raadighed over sit Gods, og Magt til at gjøre med sit eget, hvad han vil. En Stiftelse kan da ikke heller gjøres Forandringer ved, naar man allene anseer den som et Testament. Men nu er den meget mere; den er en Betingelse, Stifteren har indgaaet med Staten, som, i det den tog imod Gaven, tog tillige Forbindelsen paa sig at haandthæve

Stiftelsen: Og altsaa bør den holde dette Løfte lige saa helligen som andre Fordrag. Det Almindelige er jo det, som egentligen høster Frugten af nidkiere Borgeres Gavnildhed, og har ingen Ret til at paastaae disse Velvilligheds Gaver; det er en reen og uventet Gevinst, hvad det faaer paa denne Maade: følgelig er det en Statsklogskab heller at opmuntre, end ved en selvtagen Myndighed og egenraadig Forvaltning af Donationerne at gjøre Folk herefter kiiede af at bortgive noget til et utaknemmeligt Publikum; i disse Tider saa meget mere, som Patriotisme og hvad man kalder Nidkierhed og Kierlighed for Fædrelandet, blive alf mere og mere sieldne Egenskaber i det slebne Europa.

Regjeringen og det Almindelige er hos mig det samme, thi Regjeringen eller Monarken forestiller det Almindelige, og disse to Ord, Regent og det Almindelige bør ikke betyde forskiellige

22

og hinanden uvedkommende Ting i en vel indrettet Stat, hvor Regenten vil hede Monark og retfærdig Enevolds-Herre, ikke Despot og Tyran. Og følgelig da Regenten og det Almindelige Har Rettigheder, Herligheder og alle de Fordele tilfælles, som man kan kalde offentlige, og staae i Forvantskab med Majestæts-Ret; kan jeg ganske egentligen kalde det Gaver til Regjeringen, hvad som er henlagt til Stiftelser og nyttige Indretninger. Vare ikke disse Foranstaltninger skeete, skulde jo Regjeringen selv bekostet dem; thi jeg forudsætter, at de ere nyttige. Nu behage Regjeringen at overregne, hvad den har vundet ved disse frivillige Gaver, og dømme om det er ikke Umagen værd at holde over Fundazerne, og see til ey allene at ingen Anordning gjøres, som væsentlig strider derimod, men og at Fundazerne selv nøye efterleves, for videre at profitere af nidkiere Borgeres Gavnildhed, ja for at beholde de Gaver, den har imodtagen. Beholde dem kan den sagte, naar den ingen Forskiel vil gjøre paa Ret og Uret, naar den vil tilsidesætte Billighed og kun bruge Magten. Men beholde dem med Rette kan den i dette Fald aldrig, ikke de allene, hvor Stifteren udtrykkelig har forud betinget sig sin Fundazes Efterlevelse, som Vilkaar hvorpaa han bortgav sine Midler, med Formaning til Arvingerne, at tale derpaa, saafremt der handledes imod Gavebrevets Indhold, og ufortøvet skifte den legerede Capital imellem sig som andet Arvegods, som Friiserne Thomas Finke, Dr. Brochman, Mette Winstруп, Henrik Fui ren, Christian Gyldenløves

Arvinger i Fundazen for Gissenfelds Klosters Op-

23

retning og mange flere have gjort; men ikke engang de, hvori denne Clausul er forsømt at indrykkes udtrykkelig; thi den er der dog alligevel, og følger med Gavebrevet indbefattet i de Poster, som der foreskrives til lagttagelse; og Aarsagen, hvorfor Stifteren ikke har sat denne Clausul udtrykkelig til, er at Stiftelser holdes overalt lige ved Love, og han aldrig formodede, at der kunde blive Spørsmaal, om nogen kunde nyde got af Stiftelsen uden at iagttage det tillige, Giveren havde anordnet. Dette er en Sag, alle Lovkyndige ere enige med mig i, og naar jeg nu antager det, som jeg kan uden at synes i ringeste Maade at drive Regningen for høyt, thi Summen er vist større, at Donationerne sammenslagne i eet udgiøre en Million Rigsdaler; skulde Regjeringen vel kunde undvære denne Capital?

Det var en anden Sag, hvor Fundazens Gyldighed kan kaldes i Tvivl. En uindskrænket Regent, som forestiller i sin Person sit hele Folk, troer jeg har mindre Ret til at gjøre Stiftelser, end den Fyrste, hvis Magt er indskrænket, og som har noget vist at holde sin Hofstaat for. Thi jo vanskeligere det er at skille det, som hører Enevolds-Herren til, fra det som er Statens, jo mindre har han, som han kan kalde sit eget, just fordi han synes at eye alle Ting. Han kan ikke forestille det Almindelige længere end han lever, men maa overlade til sin Eftermand lige saa fuldkommen Majestæts-Ret, som han selv annammede den efter sin Formand. Hvad var Statens? Hvad var Fyrstens? Han var ubunden, hans Eftermand er ligesaa, og det kommer an paa hvad

24

denne vil skal være gyldigt. Derimod hvad en indskrænket Fyrste kan spare sammen af det, Stænderne have tilstaaet ham at holde Hof for, det har han Eyendoms Ret til, og kan enten bortgive ved Fundazer, eller overlade ved Arv. Dog Konge-Loven taler og om Arv efter vore Enevolds-Konger, thi Dronninger, Princer og Prinsesser har det sig eens med, enten Regjeringsformen er indskrænket, eller ikke, eftersom de ingen Deel have i Regjeringen, men maa nøyes med deres Appanage. Den borgerlige Frideric den Tredie maa vist have forestillet sig, at alle hans Efterkommere skulde blive af samme Tænkemaade, som han selv, siden han kunde bestemme Forskiellen imellem Regentens personlige og Statens Eyendomme. Denne Monark har gjort nogle Stiftelser, Christian den Femte ikke ret mange, men nok Frideric den Fierde: Og naar man betænker den blomstrende Tilstand, denne store Fyrste efterlod Skatkammeret i, skal neppe nogen være saa ublue at oplade sin Mund til Forringelse af denne Konges Gierninger i Fredstiid. I Christian den Siettes Tiid stiftede Dronning Sophia Magdalena Walløe adelige Kloster, og Prinsesse Hedevig Wimmeltoft. Frideric den Femte havde Hielp af sin Dronnings, den store Lovises, Arvemidler til at stifte det Hospital, der endnu bærer hans Navn, og af Lotterie til Opfostringshusets og det almindelige Hospitals Byggelse.

Naar Kongeloven taler om Skifte efter en afdød Konge, haves Hensigt til den Indretning, som

25

der var i Frederic den Tredies Tid, at han

beholdt det samme til sin Hofholdning, som hans Formænd, og kunde følgelig siges at eye dette med Patrimonialret. Men viges der fra denne Skik, og Kongerne gjøre ubestemte Anviisninger paa Zahl-Cammeret til at hæve Pengesummer, seer jeg ikke rettere, end at Forskiellen imellem Kronens og Patrimonial-Eyendommene tilintetgjøres, og at der følgelig intet Skifte kan have Sted efter en afdød Konge, heller ikke nogen Stiftelse være sikker, hvortil han har lagt Penge, længere end i hans Levetiid. Men slige Stiftelser ere der ikke mange as, de fleste Fattighuse ere oprettede for Souverainiteten, og det er en farlig Sag altid for en Regent, at tilintetgøre sine Formænds Indretninger. Det bliver et stort Spørgsmaal, om en Konge, og Fader, ikke kan lægge Forbindelse paa den, som han giver baade Liv og Scepter, i det ringeste vilde Folket dømme meget ufordeelagtigen om den Fyrste, som gjorde sig løs fra de Baand, hans Forfædre havde lagt ham paa; og det saa meget mere, jo ældre de vare, og jo flere af hans Formænd havde erkendt deres Gyldighed. Nu den Giering, dette vilde foraarsage iblant dem, som vare blevne brødløse, hvilken blev saa meget større, som en Deel af disse Stiftelser udgjøre visse Stænders Herligheder og Privelegier, som ikke allene bleve givne og bekræftede umiddelbar efter Souverainitetens Indførsel, men have endog været det, der foranledigede og iværksatte denne Forandring i Regieringsformen; Herligheder, som en lettelig nogen anden, end Despoten, skulde falde paa at krænke, eller tilbagekalde. Desuden maa en Re-

26

25

gent meget vogte sig for at gjøre om, hvad hans Formænd for ham have giort, hvor ikke Nødvendigheden, eller Nyttens er des større; thi han maa frygte for, æ hans Eftermand skal gjøre det samme ved hans Indretninger. Intet var sædvanligere i Rom, end at de flette Keyseres Anordninger bleve ved Regierings-Forandringerne tilintetgjorte, (Acta rescindebantur) og derved foraarsagedes lutter Forvirringer. En anden Sag er det i et Land, hvor hidindtil Barbarie har hersket; der maa all Ting omstøbes; men Danmark er ikke det, Rusland var ved Peter den Stores Tiitredelse til Regieringen.

Der kan ingen Tvivl være, om Fundazer bør handthæves, naar de ere gavnlige for det Almindelige; og det endog i det Ubetydelige, i Smaaating, ja i Ufuldkommenhederne selv, saafremt disse kun ikke ere for store, og overveye eller have Nyttens. Begynder man forsi at kludre ved Smaaeting der, staaer det væsentlige selv, og Hovedsagen, stor Fare for at angribes nred. Aldrig havde der blevet faa Mange Klosters og Munkeordener til, dersom der i Forstningen ikke var bleven holdt saa strængt over Institutterne og Ordensreglerne, Det er en rigtig Formodning: "At Stifteren har havt det Almindeliges nytte for Øyne, og ønsket hans Indretning maatte i alle Henseende være saa fordeelagtig som mueligt var." Og dog veed jeg ikke dette berettiger Regieringen til at gjøre nogen Forandring i hans An læg. Enhver Borger og Undersaat bør man formode er vel sindet imod det Almindelige, og dog

27

sættes ham ingen Formynder; thi Frihedens Lov, hvorefter han regieres, taaler ikke noget, som har Lignelse af Tvang: Mindre, meget mindre kan man forandre i en Død Mands Villie; thi hvo vil tage sig paa at indhente hans Samtykke? At tage fra, eller befale noget, som aabenbare strider enten imod Testamentets udtrykkelige Ord, eller den Mening, som ved billig Forklaring, og rigtig Anvendelse af Udtolknings-Regler, lader sig udlede deraf: Hertil har Regieringen slet ingen Magt, men den har alligevel Midler nok i Hænde, hvorved den kan raade Bod paa Uordener og Mangler.

Skal noget kunde foretages med en Stiftelse, som strider aabenbare derimod, enten til at ophæve den, forlægge den, eller til at gjøre Forandringer tvertimod dens første og nærmeste Hensigt; da maa Aarsagen være enten at andre Forandringer, som i Tiden ere indfaldne, have giort denne Ændring nødvendig, eller at Stiftelsen i nu værende Forfatning gjør lige saa megen Skade som Gavn. Og da bør sees hen til, hvilken Indretning derefter nærmest svarer til Stifterens Mening; thi ligesom der i Blodsforvantskab ere Grader, hvorefter arves, saa staae og Stiftelses-Arterne i Forbindelse med hverandre, hvorefter en er nærmere til at indtræde i en andens Rettigheder, end de andre. Dette blev iagttaget i den Skole-Commission, som blev holdt 1739 og følgende Aaringer til Skolevæsenets Forbedring. Da bleve endeel Latinske Skoler ophævede, Lærerne med deres Lønninger bleve fordeelte til andre Skoler, Disciplernes Stipendier bleve ligeledes henlag-

28

te til andre Skoler; dog med den Indskrænkning, at Discipler fra de reducerede Skolers Byer skulde nyde dem frem for andre; de ledige Skolehuse bleve givne at holde Danske Skoler i, og hvor Byen selv gav noget forhen til den Latinske Skoles Under-Holdning, blev dette brugt at lønne en Dansk Skoleholder med. Paa

denne Maade bleve ingen forurettede, og det er Skade, at ikke flere Latinske Skoler bleve reducerede. Ligesom Giverne af disse Stipendier ikke kunde forudsee, at disse Skoler skulde blive ophævede, saa kan det ikke nægtes, da Ophævelsen var høylig fornøden, som den er endnu nogle Steder, at der blev brugt den vanligste Omgang, som mueligt var i denne Sag. Endda ligesom dette ikke var nok, lagde Høysalige Christian den Siette denne Clausul til endnu: "at dersom der til at oprette Latinske Skoler i de Stæder, hvor de vare afskaffede, bleve ved Stiftelser givne saa anseelige Capitaler, at de vare tilstrækkelige til at underholde Latinsk Skole for, da skulde den reducerede Skoles Midler komme tilbage til sit første Brug," Det kalder jeg at behandle Stiftelser med Ømhed og Samvittighed! Det er at gaae forsigtigen tilværks, og mage det saa, at Indretningen kan have Bestandighed!

Der kan let treffe saadanne Omstændigheder, som gjøre Forandringer nødvendige, og dette er en Felge af den forkrænkelige Verdens Ustadighed. Af disse indløbende Tilfælde kunde nogle maaskee forudsees, som denne, at der altid ere nedrige Folk til, som agte Fordeel høyere end Ære og Pligt; at Jom-

29

frueklostre ere skadelige i et Land. Men Stifteren betænkte dette ikke, og hvad hjælper det da, at siigt kunde være forudseet? Andre ere saadan beskaffne, at de forudsætte en Mængde Hændelser, og af disse maatte den kunde forudsee en tæmmelig lang Række, det er, han maatte have en Spaadoms Aand, som iblant en Hoben Mueligheder skulde just søge dem ud, som nærmede sig til deres Opfyldelse. Imidlertid have disse Tilfælde gjort betydelige Forandringer i Tingenes Forbindelse og Sammenhæng; andre Hensigter, andre Midler, anden Plan Maskinen har faaet andre Hiul, andre Drivefiere og anden Gang. Naar nu Stiftelsens Grund-Anlæg strider lige tvertimod de sildigere Indretninger, hvad er da herved at gjøre? At ophæve Stiftelsen? Til Regieringens Fordeel? Ja, saa gjorde man i Reformationens Tiid, da seculariserede man en stor Deel geistligt Gods, og de Catholske glemte ikke at afmale nogle Tydske Fyrsters Begierlighed, som syntes at være blevne Protestantiske for at kunne udplyndre Kirkerne, med rette Farver. Regieringen har slet ingen Ret til at bemægtige sig nogen Stiftelse, med mindre maaskee den kan gjøre beviisligt, at ingen fornærmes, at den selv har gjort denne Stiftelse med mange flere af samme Slags; thi for et Par ubetydeliges Skyld er det ikke værdt at gjøre Ophævelse, og at Skatkammeret er saa udtømmet, og Kilderne til Statens Indkomster saa tilstoppede ved dette Slags ødselhed i de ældre Tidens Regiering, at der er ingen andre Udveje at hjælpe Landet paa Fode igien, end ved at inddrage slige Stiftelser under Kronen igien: Dette et det eneste Tilfælde, som kan

30

give Regenten Ret til at bemægtige sig en Stiftelse. Denne Regel troer jeg blev fulgt ved Reformationen i Dannemark; thi omendskiønt en Hoben Geistligt Gods blev lagt under Kronen, slutter jeg dog (sige med Vished kan jeg ikke af Mangel paa gamle Documenter) at Regieringen selv maa have anlagt disse reducerede Klostere, siden Præsterne beholdt deres Mensal-Gaarde, dem vare testamenterede for Siele-Messer, ligesom Skoler og Hospitaler, hvad dertil var givet for Aflad. Vil Regieringen ellers gjøre Forandring med en Stiftelse, fordi den ikke kan foreenes med nu værende Indretninger og Fordeele, hvorfor ikke, naar Skadeligheden er beviislig? Den kan da forbyde Stiftelsen at stride imod Landets Love og Fordeel, ved at omstøbe Institutterne efter nærværende Forfatning og Hensigt. Saaledes gjorde man i Dannemark i Reformationen: i Steden for at synge Siele-Messer for deres Mensal-Gaarde, blev dem paalagt enten en Skrifte-Prædiken om Ugen, eller Cathechisation. Men Stiftelse skal der blive fremdeles, saafremt Fundator har været en privat Mand, ja endog om han har været Regent, og ikke de forbenævnte Vilkaar ere der. I Mariboe har tilforn været Jomfrue-Kloster, men det blev ophævet formedelst Misbrug, og dets tilhørende Gods i Sielland blev af Christian den Fierde lagt til Sorøe Academie. Og dette samme Academie hvor foranderlig Skiebne, og hvor mange Omvexlinger har det ikke havt? Først Skole, saa Academie, saa Skole igien, saa ophævet for igien at blive Academie. Men hverken Christian den Fierde, eller Frederic den Tredie i

31

Landets trængende Omstændigheder, eller Christian

den Siette, eller Frederic den Femte,

kunde falde paa at besmitte deres Ære, ved at forgribe sig paa Frederic den Andens Indretning.

Det er ofte skeet, at Kongerne have tilladt Mageskifte, at et langt fraliggende eller Strøe-Gods er afhændiget fra en Stiftelse, for at faae et beleyligere, og mere samlet Gods istæden, eller og andet Vederlag af lige Værdie. Fundazen kan allene dømme heri. Enten er Gavebrevet stilet til Fordeel for Indretningen allene, eller til Fordeel for baade Godset og Indretningen. I første Fald er det ligemeget, hvo der har Godset i Eye, naar kun Indretningen intet Tab lider; men ikke i det sidste. Naar de gamle Gavebreve melde, at den Gaard skal betale kun saa meget til det Hospital, den Mensal-Gaard yde saa mange Skiepper Korn til den Præst, er det kiendeligt, at Stifteren og har havt Gaardmændenes Fordeel i Sigte. Sligt Gods maa ikke komme bort, eller paalægges større Afgifter. Ligedanne, naar Mensalgaarde i Norge ere ansatte at svare kun meget smaa

Afgifter til Præsten om Aaret, og noget vist i Bøxel, uagtet Gaarden kan være 2000 Rigsdaler værd: Om Kongen faldt paa at sælge disse Gaarde, og svare Præsterne deres sædvanlige Indtægt deraf, vare Præsterne vel ikke forurettede, men de fattige Bønder, som Fæstet kunde tilfalde, da Testator og havde villet have dem hiulpne. Over Hovedet er aldrig noget Bytte og Mageskifte antageligt, dersom det afpræsses med Magt, og det ikke sker med begge Contraherendes fælles Samtyk-

32

ke. Despoten kan sagte aftvinge Slaven et Jamen derfor er Omgangen ikke retfærdig: Slaven tier, medens Nøden er; naar han igien er bleven det, han var før, Undersaat, vender han sig til Kongen med sin billige Klage, og venter af Landets milde Fader samme Ræt, som hans andre Børn. Man eftersee i de fremfarne Tidens Historie, jeg er Borgen for, man skal intet Exempel finde, saa længe Danmark har haft Christne Konger, jeg vil ikke sige Protestantiske, eller Souveraine, at nogen er berøvet testamenteret Gods uden tilstrækkelig Vederlag; thi vi have ingen Slaver været, ingen Slave - Herrer havt. Tvertimod Geistlighedens Privilegier givne af Frideric den Tredie, forbedrede af hans Eftermand Christian den Femte og bekræftede af Efterkommerne, tilholde, at om endog nogen Herligheder ere komne fra et Kald ved Formændenes Forsømmelse, skal de gives tilbage, saasnart Eftermanden i Embedet taler derpaa.

Vi have nok Exempler paa, at Konger have ophævet deres Forfædres Stiftelser, hvoraf jeg og selv har anført et Par; men da have de oprettet en anden Fundaz, og dertil anvist den afskaffede Stiftelses Midler. Det er forargeligt, jeg maa sige det nok engang, om Regieringen inddrog nogen Stiftelses Capital under Kronen; uretfærdigt var det, om en Undersaat havde givet Pengene; men det var Raen, Vold, Røverie, dersom Stiftelsen udgiorde en Stands Herligheder, og en stor Deel af Embedsmændenes Levebrød, dersom Gavebrevene for største Deelen vare udstædede af Undersaatte

33

til Forbedring af Embeds Indkomsterne, hvorved Regieringen aldrig havde tabt noget, og dersom dette var Takken for det, de havde gjort den Magt grændseløs, som indskrænket aldrig kunde skadet dem. Her er jo ingen Adkomst, og kan dette skee, hvad Sikkerhed har Borgeren for sine Eyendomme? Vi forøge Landets Gield ved Udrustninger imod Algererne. Disse plyndre kun de Søefarende paa en vis Høyde. Hvad Ulykke gjør de os? De tage vort Gods fra os, og gjøre dem til Slaver, de faae fat paa. Men vil Regieringen ansee sine Undersaatte som Livegne, kan Navn af Dey og Kral ikke skielne dem meget. Ingen Eyendoms Ret har Sted, hvor Testamenter ingen Gyldighed have; hvor Menneskene ikke ere Herrer over deres Gods, der ere de det ikke heller over deres Personer; men ere Livegne, Trælle, og kan sættes i Rang med Neger-Slaverne. Aldrig have de uindskrænkede Konger i Danmark villet have Navn af Despoter og Selvherskere, eller at Undersaatte skulde kaldes Slaver. De have beraabt sig paa, at Riget havde Grundlove; paa Maaden at udøve Majestæts-Retten, som aldrig var arbitrair og selvraadig, men altid lovmæssig; paa Fyrstens Omgang med Undersaatte, som immer var mild og venlig, da endog de senere Regenter have afskaffet nogle Æresbeviisninger, som have været i Brug før Eenevolds-Herredømmet, fordi de syntes for slaviske og krybende; de have opmuntret de Lærde til at bevise det samme i Skrifter mod Fremmede, at Danmark var intet Patrimonial-Rige; og vor nu værende Konge har endog udvidet Undersaaternes Frihed i at tænke og

34

bekjendtgisre sine Tanker, over de Grandser, den har i nogen Republik, i nogen anden Stat i Verden. Derved gave de, og ved baade den uindskrænkede Trykke-Frihed, og utallige andre Prover, stunden Act, han formelig udfærdigede ved Geheim-ConseilletS Dphcevelfe, de mange affkaffede Dispensations og Bevilgnings Anstgmnger, som dog indbragte got i Skatkammeret forhen, de frie MaSgverader, Rosenborg og Friderichsberg Hauger, som end mere bleve aa buede ti! Folkets Forlystelser, Politie-Maglens Indskrænk, Ist, Straffebdsders Eftergivelse i Horene-Sager, udvidet Tilladelse ti! Giftermaale, og ved utalligt mere har vor nu værende Konge tilkiendegivet, at han ingen Elskere er af Tvang; og faa lange han, faa lange Hans Efterkommere agter derfor storre Wre, at regiere over Undersaatte, over frie Folk end over Slaver, har ingen Stand nodig at frygte for sine Herligheders Krankelse. Skulle nogen ville forfare lam til at spille sine Undersaaters Kierlighed og Fortrolighed, denne Mandige Forrader skal Fyrsten aMye, faa Irnge Danmark har Regenter af det Oldenborgske Huus, og give ham til Priis for de Opbragtes Hevn, at matte sig paa denne Fredsforstyrre.

Eftersom Erfarenhed sirrer O6 meget, vi ikke vidste fer, og som der immer opdages nye Regler i Statskonsten, der udfiudes flere Kilder til at formere Statens Styrke, nye NcrringSveye udmnkeS, de gamle forbedres, nye Planer udkastes, Vildfarelser, som grundede sig paa Fordomme, og igien sodede Uordener, mdseeS, de gamle Grundregler,

35

som undertiden foraarsagede Irringer, fordi de vare for løse og ubestemte, fastsættes nøyere, kort, Kundskab om det Nyttige, og Veyene dertil, blive tydeligere og fuldstændigere; eftersom alt dette er

unægtelige Sandheder, følger det og, at der ofte kan være noget at forandre i Stiftelser, og i en meer, end en anden. Fordi Kongen er sine Forfædres Arving, har han fuldere Frihed, hvad Kongelige, end hvad Private Stiftelser angaaer. Dog kan han endog i Grunden omstøbe disse, som jeg forhen viiste skeede i Reformationen, naar Grundanlægget strider imod Landets nu værende Forfatning. Her gjelder denne Slutningsmaade: "Levede Stifteren endnu, saa samtykkede han enten hvad skeer; og selv forandrede Anlægget, eller ikke; og da tog Regieringen ikke imod hans Gave. Men nu har han baade gjort Stiftelse, og Regieringen har lovet at beskytte den! Men det skeede paa begge Sider af Mangel paa bedre Kundskab, som nu haves, men den Tiid ey var at faae. Nu et af to, enten dømme Stifteren at vare paastaaende og stiv imod bedre Oplysning; og skille sig af med hvad han har givet, som i dette Fald er fremmed Gods; eller og dømme det kierligste, og beholde Patriotens Gave, og læmpe Instituterne efter Tiderne." Under Pavedømmet vare gjorte en heel Hoben Donationer til Klosters, Crucifixer, Helgenes Billeder, Sielemæsser m.m. Al denne Godhiertighed havde Overtroens Stempel, Nu renses Religionen, men den afskaffes ikke; Overtroe forjages, men ey for at overlade Pladsen til Vantro. Noget skal man troe endnu, og det lige saa fast som før,

36

men ikke slet saa mange Ting. Her ere nu ingen Munke-Klostere, ingen Sielemæsser, ingen Helgensbilleder mere til; hvad skal man gjøre ved de helligede Capitaler? Bruge dem til andre gudelige Indretninger, Skoler, Kirker, Hospitaler, Missioner, Opfostringshuse, just som man har gjort i Danmark. Hvor mange Skoler have ikke deres Capitaler fra Duebrødre-Klostre, og Kiøbstæds-Kirker og Hospitaler fra Sti Laurentii, Vincentii, Mariæ Altare og Vicarier? Regieringen vandt, det begreb den, alligevel, da den sparede for Omkostninger. At erklære Capitalerne forfaldne til Cronen; fordi ingen i sær kunde melde Adkomstes Ret til dem, gav vel rede Skillinger for det første, men tillige ondt Exempel. Jeg vil ikke sige, at den seqvestrede dette

Gods til videre; skiøndt Christian den Tredie, Friderik den Anden, og Christian den Fierde

have gjort saa mange Stiftelser, at jeg ikke troer Regieringen beholdt meget reduceret gejstligt Gods tilbage; og dette kunde de vel neppe som bundne Fyrster have gjort, dersom det havde været anseet som Cronens eyendommelige Gods. Man maa ikke indvende mod mig, at denne Behandling kom af Regieringsformen; thi i disse Tider sælger Venedig Abbedier, men Kongen af begge Sicilierne omstøber det inddragne Kloster Gods til nyttige Stiftelser.

Hvor en Stiftelse, i sær naar den har sit Udspring fra Privats Gavmildhed, ey alt formeget strider imod Regieringens Hensigter og Landets Fordele, gjør Regenten bedre i at forebygge paa lempelig Maade, hvad Skade der kunde flyde af den, end

37

reent at ophæve den. Man vælger dog helst de mildeste Hielpemidler, og en forfaren Læge prøver altid

dem, førend han giver sig til at afskiære. At befale, eller tage noget fra tvertimod Stiftelsens Hoved-Hensigt og væsentlige Meening, er at ophæve Stiftelsen; men bestemme Fundazens Ord nøyere, tilføye Indskrænkninger og Undtagelser, tillægge nye Bud uden at svække de gamle: Dette har Regieringen Magt til, og dette er alt nok til at hemme Uordener, og tilvende Staten den Fordeel, som den bør have af slige Indretninger. Forfarenhed kommer her til Hielp, den havde Stifteren ikke; thi ellers havde han selv forekommet, hvad som vilde til intet gjøre hans Hensigter. Der bruges Indskrivning til næsten alle, baade adelige og uadelige, Jomfrue-Klostre, endog til nogle academiske Stipendier, de Friisers og Scheelers for Exempel. At indtegne Exspectanter fra Vuggen af, eller saa tiilig, at det den Tid umuelig kunde skiønnes, om disse Personer vilde blive trængende dertil; og at disse siden skal indtages i de ledige Pladser efter den Orden, hvori de ere indskrevne, eller have faaet en løs Billet fra Stiftelsens Forstander: Kan vel noget være urimeligere? Er Regieringen at an see, som Beskyttere af Stiftelserne; saa bør

den, og det endnu meere i Følge sin givne Forsikring til Stifteren, vaage over at hans Villie bliver efterlevet. Siger Gavebrevet allene, at de skal indskrives, som skulle nyde; kan Regieringen, ved nøye at fastsætte Alder og Formue, forekomme og afværge de Misbrug, som ellers imod Stifterens Mening vilde flyde af hans almindelig og ube-

38

stemte Udtryk; en Foranstaltning, Stifteren selv havde villet gjort, dersom Stiftelsen og Uordenerne med den havde moednedes i hans Levetid.

Men nu træffer det sig, at en Mand har havt andre Hensigter med sine Midler fra Førstningen, hvilke han den Tid maatte lade falde, eene og aleene af den Aarsag, fordi han ey kunde erholde Regieringens Samtykke. Regieringen bliver siden af andre Tanker, det Forslag, den før forkastede, ønskede den nu iværksat, og Omkostningerne ere de eeneste, som gjør Ophold i Sagen. Kan Regieringen, grundende sin Ret paa Mandens første Villie, forandre det confirmeerte Testamente efter det man veed tilforladelig var Stifterens første og fornemste Villie? Man paastaaer saadant et Tilfælde er virkeligen indløbet, hvor dette Spørsmaal kan komme

i Betragtning. Den rige Thomas Angel i Tronhiem, forsikkrer en Landsmand, der

undersøger, hvor vidt de Aarsager kan gielde, der anføres som Hindringer for et Norsk Academies Oprettelse, havde først

bestemt, sin store Formue til denne for Nationens Ære, som Angel har viist sig overmande nidkier for, saa smigrende Indretning; og at det var derfor aleene, at han afstod fra sit Forsæt, fordi Regieringen negtede ham Confirmation. Samme Norske Patriot foreslaaer Kongen, i Fald han fandt for got at føye Nationens Ønsker, da at tilstaae den døde Angel det, som blev afslaget den Levende, og ophæve de Legationer, hvortil Mandens Midler,

39

i Følge det sidste Testament, ere anvendte, for af disse Capitaler at stifte et National-Academie. Et Angelianum vilde vist være et prægtigere Æreminde, end nogle Hospitaler. Mandens store Læselyst, og Tilbøyelighed til Studeringer vide alle de at tale om, som have havt den Lykke at omgaaes ham; og, den viser sig desuden tydelig i den vidtløftige Bogsamling, han efterlod sig, som strakte sig til en stor Mængde Sprog og Videnskaber. Som Patriot, som Normand, som Lærd synes man snarere at have kundet vente af ham, at han skulde skienke sine store Midler til en Indretning, saa gavnlig for begge Rigerne i Almindelighed, og hans Fædreneland i Særdeleshed, saa ærefuld, og Norge saa fornøden; end til nogle Fattighuse. Men det er dog endnu altsammen ikkun rimelige Formodninger, som ey engang kan komme i Betragtning, naar man sætter Testamentet imod dem: Med mindre det kan gotgjøres af tilforladelige og uimodsigelige Beviser, baade at det var Mandens første Forsæt at stifte et Academie, og at det var aleene Mangel af kongelig Bevilgnings Erholdelse, at han gjorde den sidste Disposition. Men kan dette til strækkeligen bevises ved fast og lovgyldigt Vidnesbyrd, og angives tillige, igiennem hvad Vey Manden har søgt om Tilladelsen; saa, om der end ikke meldes et Ord i hans sidste Testamente om hans første Villie, seer jeg dog ey rettere, end at de Angelianske Legater i sig selv, og virkeligen ere hiemfaldne til Academiet, saa snart det behager Monarken at bønføre sit Folkes Ønsker. Dog krævede Forsigtighed at see nærværende Almisse-Lemmer hiulpne

40

først, at dem intet fragik, eller og man maatte lade dem efter Haanden uddøe, og som Pladserne bleve ledige, lægge deres Indkomster under Academiet.

Om Stiftelserne i Særdeleshed, og først de Ulærde.

Stiftelserne have enten Hensigt paa Videnskabernes og Lærdommens Udbredelse, eller ikke; og derfor kan inddeles i Lærde og Ulærde. Philomusus vil svare til sit Navn, og derfor Helst har valgt denne Inddeeling, for at faae Leylighed at tale des udførligere om de lærde Stiftelser. Ellers havde det nok været, hvad Fiinheden og Nøygatigheden angaaer, nok saa rigtigt at afdele Stiftelserne, eftersom de hensigtede paa Kundskab, eller ikke, og saa gjøre Forskiel imellem den meer og mindre udvidede, mangfoldige, adskillige og grundige Kundskab, for at komme til de Lærde i Besynderlighed. Thi omendskiøndt Øyemedet med de saa kaldte Danske Skolers Indretning er Kundskabs Udbredelse iblant Lægfolk, nødes jeg dog, siden ingen kalder en oplyst Christen, aleene i Betragtning af denne hans Kundskab, en Lærd, at henføre dette Slags Anstalter, hvis Hensigt dog gaaer ud paa at lære, til de ulærde Stiftelser.

Den gudfrygtige Christian den Siette har meget forbedret Skolevæsnet, men Frederik

41

den Fierde har endog herved fortient sig et udødeligt Navn, at han indrettede de Danske Skoler paa Landet paa en fast og ordentlig Foed. Han bygte de kongelige Skoler, og tilholdt Gods-Eyerne at gjøre det samme for deres Bønderbørn. Denne store Konge (han fortiener vist Navn af Stor; thiunder Hans Regiering blomstrede Dannemark,) besad alt for megen Statsklogskab til at han ikke skulle begribe, at gode og dydige Undersaatter udgjorde Statens Styrke; og fordi han kiendte intet bedre Middel, lagde han Religionen til Grund. Da først troede han, et Undersaatteren kunde opfylde sine Pligter, som Menneske og Borger, naar han var underviist om, hvad han var Gud, Øvrigheden, sine Medmennesker og sig selv skyldig.

Familien, Muule, er een af de navnkundigste i Henseende til Gavmildhed imod Danske Skoler. Mange andre Private have og viist sig meget godgjørende imod disse vigtige Indretninger. I enhver Kiøbstæd er der i det ringeste een, men i de større fleere Skoler. I Kiøbenhavn har enhver Hovedkirke sin Fattigskole, hvor Børnene, et større eller mindre Antal, eftersom Skolen er formuende til, nyder Klæder og noget ugentlig i Penge, foruden frie Underviisning endog i Haandarbeyde. Denne Anstalt har sin Oprindelse aleene fra Privates Gaver, Testamenter og indsamlede Collecter. Desuden ere der ey længe siden stiftede tre Frieskoler for fattige Børn, som foruden frie Underviisning, ligeledes ogsaa i Haandarbeyde, nyde noget i Penge. Denne ypperlige Indretning har det Almindelige

42

ogsaa Privates Godhiertighed at takke for, som deels have ladet sig tegne for en vis aarlig Gave til Stiftelsen, deels have understøttet den ved adskillig Hielp, snart i Penge, snart i anden Fornødenhed, som Uld, Rokke og andre Redskaber o. s.v. Lykkes det, at disse Lediggængere og Tiggerbørn kan blive nyttige Arbejdere, kan det Almindelige aldrig fuldtakke dem, som have opfundet og iværksat saa Christeligt og patriotisk et Forslag.

I Henseende til Læremaaden i de Danske Skoler seer jeg ikke det kan vare bedre, saa længe man ikke kan finde paa Udveje at gjøre Lærernes Vilkaar fordeelagtigere. I Kiøbstæderne kunde gjerne Klokkerne, uden at tage sig det for nar, bidrage noget til Skolevæsenets Fordeel. Disse magelige Folk, som maa være forlegne med Tiden, kunde finde en behagelig Tidsfordriv i at læse den halve Dag; og i Kiøbenhavn kunde de alligevel nok overkomme at give et par hundrede Rigsdaler til Fattigskolerne, og ikke desmindre læse den halve Dag. Graverne i Kiøbenhavn knnde skiftes at læse, den eene Formiddag, den anden Eftermiddag, og den, som ikke læste, kunde gjøre Opvartning i Kirken. Men blev det Raad fulgt, som Forfatteren af Forslag til forbedret Indretning ved de latinske Skoler har givet, at Klokker-Embederne bleve forenede med Hører-Tjenesterne, som jeg og troer var got, falder dette i Henseende til Klokkerne bort af sig selv. Paa Landet maatte Regjeringen i sær lade sig det være angelegent at forbedre Skoleholderens Vilkaar, for at faae delige og studeerte Folk

43

til disse Tjenester. Først, er det Skade, at Forordningen, som udelukker de ustuderede fra Degne-Embeder, ey altid og overalt er fulgt, især i Fyen. Thi kan en studeret Skoleholder end ikke være vis paa et Degnekald, men maae frygte, saasnt det er got, at en Karet-Springer, Kudsk, Jæger, Kok eller Kammer-Pigens Kiæreste tager det bort for Næsen af ham. Hvor kan man da vente, at det skal gaae anderledes, end det gaaer, at ikkun meget faa Studeerte ville tage imod Skoleholder-Embedet? Videre, det er til ingen Nytte, at Degnene ere befalede at cathechisere for Ungdommen; thi det er meget sielden, at Degnene ere saadanne Folk, at Præsten med god Samvittighed tør betro dem dertil. Der ere og for mange Misbruge ved Degnenes Omvandring i Byerne om Vinteren for at læse for Ungdommen, til at de burde fremdeles vedblive. Begge disse Poster skulde Degnene fritages fra, men derimod holde Skole i den ene Bye, hvorimod Skoleholderen forlod Sognebyen, og læste i en anden; thi der ere snart altid mange Byer til eet Sogn. Offeret og Accidencerne skulde Degnen beholde for at tegne til Skriftemaal, synges i Kirken og de Degneforretninger, som bleve endnn tilbage; men der Visse skulde han dele med Skoleholderen, og svare ham efter Billighed noget Vist af Avlingen. Naar en Student havde vel forestaaet en Skole i tre Aar, Degne-Embedet i tre Aar, eller og om han vilde dette heller, Skolen i sex Aar, uden at være Degn, skulde GodSeyeren være forbunden til at give ham det første ledige Kald paa Godset. Paa denne Maade fik man gode Skoleholdere paa Landet.

44

I Kiøbenhavn ere der endnu to ypperlige Anstalter til Ungdommens Underviisning, Weisenhuset og Opsstringshuset paa Christianshavn, der første er Friderik den Fierdes, det andet Friderik den Femtes Stiftelse. Begge Steder læres foruden Christendom nyttigt Haandarbeide, men det var at ønske, at Opsigten paa Weisenhuset var noget skarpere med Pigerne, og at de lærte flere Ting. Ellers er det en Statsfeil, at begge disse Stiftelser ere anlagte i Kiøbenhavn, men nu faae de at blive der, siden de ere komne der; thi hvad skulde man gjøre af de kostbare Bygninger? Levnetsmidlerne ere for dyre i Byen, og da Landet er blottet for Folk, er det mere Agerdyrkningen, end Haandværkerne man bør søge Arbejdere til. Dog er det langt fra, at jeg beskylder den store Regent Frideric den Fierde for at have begaaet Statsfeil heri; thi havde Agerdyrkningen bleven fremdeles forbedret efter hans Plan, kunde den nu meget gjerne været i den Stand, at vi i Steden for at kalde Konstnere til Agerbrug, kunde, om det behøvedes, tage Bønderrengte til Haandværkerne. Havde det Raad blevet fulgt, Grev Reus gav Christian den Siette, at kiøbe Herlighederne fra Gods-Tierne for de Summer, Frideric den Fierde efterlod sig i Skatkammeret, som bleve satte paa Christiansborgs, Hirschholms, Walløes og flere Slotters Bygning; da skulde Dannemark nu have været i anden Stand, end det er.

Hittebørnstiftelsen er saa ung, at der ikke kan siges meget derom. Vare der ikke ulyksalige Børn

45

til, saa behøvedes der ikke Heller Frelsesmidler for dem. Men da de aldrig i en forarmet og løssagtig Bye feile, er det vist en Ære for vor Konge, at redde mange Uskyldiges Liv. En Forbedring kunde maaskee gjøres til Fordeel for denne Stiftelse. Endeel Børn omkomme allerede, og flere vil omkomme i haardt Vinter-Veir, formedelst de spæde Børns Overbringelse til den opammende Bondekones Hiem. Derfor troer jeg, at denne Stiftelse burde være i Kiøbenhavn, hvor Oplagshuset er. Og jeg mener ikke Høiselig Frederic den Fierde, dersom han saae, hvor meget vi ere gangne tilbage siden hans Tid, hvorledes det staaer med Agerdyrkning, Konster, Handel, Videnskaber hos os, og hvor magtesløse og udarmede Undersaatterne ere, for hvilke maae søges nye Vellyster, at de under Nydelsen af dem kan forglemme deres Jammer: Under disse Omstændigheder meener jeg ikke Frederic den Fierde vilde fortryde paa, at vi viiste os mere omhyggelige for at formere Folkemængden, og skaffe Beboere til de øde Bøndergaarde, end at flikke paa Konstfager og

Haandarbeide; thi vi have ikke Kræfter til at bringe dette vidt for det første. Weisenhuus-Bygningen tænker jeg kunde beqvemmeligen huse de spædeste Børn med deres Ammer, indtil de bleve saa gamle, at de uden for stor Fare kunde tage dem med sig paa Landet; thi paa Landet skulde de. Weisenhusets Bogsamling kunde skænkes til Opfostringshuset, men dets Capitaler anvendes til en Agerdyrknings-Skole paa Landet. Den Post, at Børnene skulde være Fader- og Moderløse, faldt kort, dog skulde de være fattige, dersom de vilde under-

46

holdes paa Stiftelsens Bekostning; thi ellers skulde de betale. Kiøbenhavns, og siden de andre Kiøbstæders, Børn skulde være de eeneste, som maatte frie indtages i denne Agerdyrknings-Skole, dog kunde det og tilstædes fattige Præste-Degne-Skoleholder-Ridefoged- og Forpagter-Børn at komme der, men ingenlunde Bønder-Børn; thi her tænkes just og arbeides paa at forskaffe Colonister til Landet, og Bønderbørnene kunde herefter, som før, opdrages i deres Forældres Videnskab hos Bønder; med mindre de havde Raad til at betale. Man skulde sørge for at gjøre disse Skolarer saa agtbare, som mueligt var; naar de vare voxne, skulde dem gives Festebreve paa deres Gaarde, som skulde taxeres efter deres Værd, for derefter at bestemme deres Afgifter. De skulde nemlig svare Renterne af denne Capital, men dog have denne Opmuntring til Stræbsomhed, at det var dem tilladt, naar deres Formue blev dertil, at afbetale de to Tredie-Deele, men den tredie skulde altid hæfte paa Gaarden, for at udrede Kongen en bestandig og taalelig Skat.

Efter dette Udkast blev Weisenhusets Capital meget nyttigen anvendt. Man kunde maaskee heller faae Lyst til at bemægtige sig heele Summen til Fordeel for Hittebørns Anstalten; men dette biefalder jeg ikke. Skulde Neden være, og man vidste ingen anden Redning, maatte man heller tage Indkomsterne fra et Kongeligt riigt Hospital til dette Brug. Lemmerne kom man da til at fordele paa andre Fattighuse, og dele Rettigheden til Fattig-Hielp deraf med dem af de Egne, hvor man tog

47

Pengene fra Hospitalet. Naar jeg undtager Medlidenheden, man bør have med Fattige, er der ikke meget andet; thi Nyttens er vist ikke stor af Hospitaler. Men Anstalter til at oplære Ungdommen kan man aldrig være øm nok over, og aldrig have for mange deraf. For Resten maatte hverken fornævnte Skolarer, eller Hittebørnene nogen Tid kunne blive vornede, om de end aldrig saa længe tiente paa Herremænds Gods. Og for at opmuntre velhavende Borgerfolk desmere til at sætte deres Børn i denne Skole, vilde det være meget got, i Fald det var mueligt og Landets Beskaffenhed og Indretning taalede det, om de bleve frietagne fra at være Land-Soldater, lige med Borgerbørn i Kiøbstæderne.

Jeg taledes nyelig om den liden Nytte, Fattighusene gjøre i deres nærværende Indretning. Ligesom Landets Stænder, saaledes ere og Hospitalerne enten Adelige, eller Uadelige. Adelige Enkesæder veed jeg dog ikke der ere mere af end eet, nemlig Harboes Frue-Kloster, stiftet af Geheime-Raadinde Harboe, fød Fuiren, for en Priorinde, og tolv Enke-Fruer af de fem første Classer i Rangforordningen. Det er da personlig Adelskab, her sigtes til. Der gives og andre Enkesæder omkring i Landet, skjønt ikke mange, men dem kan Madame-Titulen være nok for at indtages i, naar de for Resten ere gamle, nødlidende, af skikkeligt Levnet og Stand. Slige Enkesæder ere ypperlige Indretninger til at belønne Enker med, der have gjort sig vel fortierne af det Almindelige ved vel at opdrage mange Børn. Men nødlidende oa aldrende bør saadanne Enker

48

være; hvilket hvor vidt paasees i Harboes Kloster, skal jeg ikke kunne sige, men de snorede Hatte, hvormed man siger at Vindverne ere garnerede, vise, at Sønnerne gjøre flittige Opvartninger, og at Fruerne følgelig maae have, været dem gode Mødre. Unge Enker bør gaae i Brudeseng i Steden for Hospital, dersom de ikke ere sygelige. Ellers hielper saadanne Enkesæder til at spare Kongen endeel Pensioner. Men Harboes Kloster burde ikke været anlagt i Kiøbenhavn. Af uadelige Hospitaler er der en stor Mængde, enhver Kiøbstæd har i det ringeste eet, og paa Landet er der og en stor Hoben. I Kiøbenhavn er Wartov, Abele Cathrines Boeliger, det Almindelige Hospital, navnkundige Fattighuse. Man kan see, hvor forvendt Tænkemaaden før har været, deraf, at man har lagt nogle andre Kiøbstæders Hospitaler under Wartov, med forbeholden Ret for disse Byer, at besætte er vist Antal Senge i Wartov, og udnævne Lemmer af deres egne, naar disse Pladser bleve ledige. Just Forsigtigheder, som kunde været en Rettensnoer, hvorefter at forlægge Wartov til andre Stæder. Men saa omhyggelig var man i den Tid for at sammendynge Alting i Kiøbenhavn, ret som det var den eneste Bye i Riget, der skulde leve. Ja ligesaa enfoldig var man for nogle Aar siden, da man havde den skønneste Lejlighed at rette gamle Feil. Man nedbrød endeel gamle Fattigvaaninger, man fik i Sinde at give Silkehuus-Lemmerne en fast Boepæl. Hvo skulde tænkt, at Fattighuse skulde ansees for Hovedstadens Prydelser? Men man fandt paa Midler at gjøre dem dertil, Frederic den Femte skienkte Lotte-

49

rie-Herlighed til Bygge-Hielp, nu kunde et Hospital, et prægtigt Hospital bygges, hvor det skulde være, naar man kun ikke faldt paa at anlægge det i det dyre Kiøbenhavn. Fattige kunne dog aldrig være en Bye til Zirat,

man havde nu en skønne Lejlighed at skaffe saa stor en Mængde usle Mennesker bort af Residence-Staden til Lettelse baade for dem selv og Byen, man havde en Bygge-Capital tilstrekkelig at købe hele Kiøbstæder for, men som ikke vilde slaae til, dersom man vilde opføre et Herresæde, i Kiøbenhavn, imellem Palæerne. Og dog blev dette sidste valgt, og det Almindelige Hospital bygt; et Indfald, som var ilde betænkt og værre udført, og som har draget mange Suk over dem, som vare Skyld deri. Men Bernstorff, thi hvo veed ikke, at han den Tid var Directeur for Fattiges Væsen? denne Mand af saa ædel og ophøyet en Siel, som nogen Tid husedes i noget Legeme, denne Mand, som havde været reen for alle Feil, dersom han ikke havde haft alt for got et Hierte, hvilket gik for vidt, og blev til en Skrøbelighed, idet han troede Folk for vel, og forhastede sine Domme, og var vel meget hengiven til Pragt: Han, som forestoed de Udenlandske Sager med en ugemeen Berømmelse, men burde aldrig befattet sig med de Indenlandske og Commerce-Sager; hvis Raad burde altid gielde meget, men ikke allene: Denne Menneskeven, jeg skal ikke kunne sige, enten han mere har skadet eller gavnet Dannemark, men det veed jeg, at han aldrig har gjort ondt med Forsæt, og har forestaaet de største Embeder uden at berige sig; et rart Exempel af en Udlænding! ja tilsat nogle 100000 Rigsdaler af

50

sine Arvemidler: Han har forsonet, og forsoner endnu denne Forseelse med Gavmildhed imod de Fattige her.

De Summer, som ere henlagte til Fattiges Væsen, udgjorde noget anseeligt, dersom man regnede dem sammen i eet. Og dog tager jeg ikke de uvisse Gaver, som til Spiisnings- og Syge-Cassen, det frievillige, enhver Huuseyer indtegner sig for, og som dog ikke befrier ham for Overhæng af Betlere, (og hvor skulde man have Fred i Husene, naar de offentlige Steder, Gaderne, Volden og Friderichsberg-Veien vrimle af Tiggere) lige saa lidet som Manden, der forskrev sig paa eengang til at udbetale 200 Rigsdaler, naar han døde, og imidlertid svare Renter deraf, blev, hvilket dog var Betingelsen, sat ved Øvrighedens Hielp i Sikkerhed for Overløb af Tiggere: Alt dette saavel som Herskabets Gaver, hvad Stakker faae for Dørene, som vist er meget, og ved Markederne, Kildereiserne o.s.v. Kort, alle uvisse Almisser regner jeg ikke. I Odense Hospital ere 134 Lemmer, som nogle faa nær have hver 3 Mark ugentlig. Aalborg- og Riber-Hospitaler ere og store og rige. Og paa Landet skal man ikke komme i mange Herreder, at man jo finder nogle Fattighuse. Nu Fattigpengene snart ved hvert Sogn. Ikke desmindre seer man hele omvankende Flokke Tiggere paa Landet, thi i Kiøbstæderne tør de ikke saa frit, og i saa stærke Trups lade sig see af Frygt for Staadder-Kongerne, og Politiet, som i hvor svagt det er, dog er noget. Men paa Landet sværme disse mandstærke Skarer ubehindret om,

51

og vandre hele Øen partieviis igiennem. Om Vinteren gaaer det dog nogenledes an, men om Høsten, naar Folkene er i Marken, og der er kun et Qvindemenneske hiemme at passe paa Huset, i denne Tid ere Tiggerne uforkammede. De lade sig da en allene ikke afvise, men faae de ikke saa meget, som dem synes, give de onde Ord, ja undertiden og bruge Magten. Og da Landet alstille bliver fattigere og fattigere, tiltager baade Antallet, og Frækheden hos disse Partiegængere: Saa at, dersom ikke de, det er betroet at vaage over den almindelige Sikkerhed, see til at hæmme disse Uordener i Tide, er jeg bange for, de til Sidstningen komme til at gjøre Udrustninger som imod ordentlige Røverbander.

Men hvoraf kommer denne Mængde karske Tiggere? Af den overhaandtagende Armod, som igjen for en Deel har sin Grund i Dovenssabb, der avles af slet Land-Indretning. Præsterne, som almindeligst forestaae Fattigpengenes Uddeling, da de kiende ethvert Menneske i deres Sogn, gaae, som billigt er, dem forbi, der ere fattige, fordi de gide ikke arbeide, og derved tabe disse den Hielp, andre Trængende have. En forsultet Hoveries Bonde, som behandles vilkaarlig af sit Herskab, kan hverken selv have stor Lyst til Stræbsomhed, eller indplante sine Børn den. Naar saadan en af Frygt for Soldateriet har tilsat paa en øde Gaard de Skillinger, han havde lagt sig til som Karl, bliver han slængt fra Gaarden og griber til Bettelstaven. Dette er et Slags Tiggere, som igjen fremavler en nye Tigger-Yngel. Tigger-Ungerne, som intet

52

Have lært, fortsætte Forældrenes Profession, gifte sig derpaa, forplante Arten og frembringe endelig en heel Tigger-Republic. Nu kunde vel denne Uorden ikke gaae saa meget i Svang, som den gjør, dersom baade Jordegods-Eierene efterkom deres Pligt med at holde og ernære Godssets Fattige, og Amtmandene med at optage Landstrygere. Men ingen af Delene skeer; Gods-Eyeren er ikke for at føde, eller have unyttige Folk paa Godset, og lader dem gierne løbe, dersom de ey ere tjenlige til at blive Soldater; og at Landstrygere ikke paagribes er lidet at undre over, naar man veed, hvor skiødesløse Betientere ere i at fordre og eftersee Rejsepasser. Jeg var i September-Maaned i Fior i Fyen, den Tid man frygtede saa meget for Pest, og derom vare gjorde saa mange Anstalter og Anordninger. Som jeg sad i min fortroelige Samtale med den Ven, jeg besagte, kom to Tiggere ind, og fremrakte nogle Documenter. Vi tog dem for forulykkede Søefarende, men ved at læse i deres Papirer, faae vi de vare Pohlske Dissidenter, og at deres sidste Pas var fra Danzig. De sagde, de kom fra Sielland, og hvor mange Færgestæder maae de da ikke være slupne over uden gyldigt Pas, og imod Forbud.

Da altsaa Landstrygere frit strejfe omkring, og Staaddernes Antal daglig formedelst den vedvarende Extra-Skat formerer sig, i det de Utiggende betale saa længe for de Tiggende, til de selv maae betle, og andre betale for dem begge, til de selv bringes til samme Haandværk o. s. s. taber Landet immerhen Arbeidere, og det er at befrygte, at Mo-

53

narken inden kort Tid, om jeg maae bruge denne Talemaade, bliver almindelig Staadder-Konge, dersom der ikke betimeligen raades Bod paa foromtalte Uorden, og den Byrde lindres, som trykker Landet. Jeg har baade beviist den almindelige Fattigdom iblant Undersaatterne, og anført, hvad Landsbyefolk angaaer, en temmelig gyldig Aarsag derfor, som for Endeel og virker i Kiøbstæderne. Thi Extra-Paalægget bliver her af samme Aarsag immer tungere, og naar Bonden intet har at kiøbe for, sælger Kiøbstæd-Manden intet, og naar Jorden ilde drives af Mangel paa Arbeidere, stiger Prisen paa Levnetsmidler: Og nu kommer en nye Ulykke til, yppighed og Vellyst, værre end alle Landeplager. Intet Middel hjælper imod dette sidste Onde, uden Hoffets Exempel; har det i Landets bedrøveligste Omstændigheder 100000 Rigsdaler at spille paa Opera og Comoedie, maae det ikke forlange Huusholdning og Sparsommelighed af Undersaatterne. Trøstesløsheden udbreder sig meer og meer, og man øyner ingen Ende paa Elændighederne, naar man betænker, at en halv Snees Aars overordentlige Paabud, og saa meget bortsolgt Eronens Gods ey har gandske kunnet afbetale to Millioner.

Da Armod har taget saa stærk Overhaand, er det tydeligt nok endog i denne Henseende, at de Fattige have intet at miste. Man maae være betænkt paa at sætte dem i Arbeyde, at de efter det lidet de formaae, blive nyttige for Landet. Jeg kiender ingen Fattig-Fundak klogere indrettet, end den for

54

Canzler Friises Legatum i Odense. Han bortgiver

ven 3785 Rigsdaler til 16 Enker med nøgne Børn, og desuden 16 Faderløse Børn, ingen Gadestrygere, eller Rendekiærlinger

Landsbye-Præsterne have altid fulgt dette Exempel i at uddele Sognets Fattig-Penge: om det og skeer i Wartov, og andre Kiøbstæds-Hospitaler, skal jeg ikke kunne sige; vel var det, om saa var. Men da de gierne ere de barmhiertigste, som selv enten behøve, eller vente snart at behøve Barmhiertighed, og Prakkere give til Stakkeler; er den Hielp, som kan nydes af Fattiges Penge, intet at ligne imod de Almisser, som kan samles for hver Mands Dørs og følgelig udvælge karske og sunde Mennesker heller at rende omkring, end at nyde Fattiges Hielp hjemme, og arbeide. Des Aarsag maatte Tiggerie af al Magt hæmmes, og alle Kongelige Betienter paa Landet, men i sær Jordegods-Eiere og deres Betienter skarp befales og tilholdes at opbringe alle Landstrygere og Tiggere: Hvorimod det maatte være tilladt nogle Gange om Aaret at indsamle Fattig-Collecter i hvert Sogn til dets egne. Paa denne Maade kunde Almisser blive vel stædede, og saa beholdt man Landefred. Og hvad de til Fattiges Beste henlagte faste Capitaler angaaer, er derom min Mening:

Regieringen har Lov til at lagge Bestemmelser, Indskrænkninger og Anordninger til en Stiftelse, naar dens egentlige Mening og Hensigt ikke krænkes; denne Magt kan den betiene sig af til For-

55

deel for det Almindelige. Hospitaler ere bestemte til at imodtage dem, som enten Alder, eller Skrøbelighed gjør uduelige til selv at fortiene deres Brød. Men eet er at ernære sig, eet andet at gjøre noget. Saa aflægs og skrøbelige, at de slet intet kunne foretage sig, ere ikke ret mange; thi de maatte da meest være gandske vanføre, eller bestandig sængeliggende: Og naar enhver gjør saa meget, som han kan, vinder Staten anseeligt. Først, mener jeg, alle Krøblinger og vanføre Mennesker, saa vel som udlevede Folk, og de, hvis Svagheder ere ulægelige, ere allernærmest berettigede til Hospitaler, og bør nyde, saa vidt som de mindre ere i Stand til at arbeyde, saa megen Hielp af Stiftelsen, som kan være nok til deres Underholdning. Krøblinger, Vantrevlinger, Vanføre bør være for sig selv; hvilket man og seer har været Friderich den Fierdes Mening, af det Hospital, han ved Fridericsborg oprettede for Spectaculeuse. For det andet: Der kunde kiøbes Uld for de Smaaefattigpenges Renter, og denne uddeles til de Trængende at spinde: Garnet kiøbtes igien af dem efter en ansat Priis, og man uddeelte det i Steden for Almisse til Vævekoner: Af dem tog man det vævede for at klæde fattige Skolebørn, Saaledes kom en liden Capital til at gaae igiennem mange Hænder og sætte ligesaa mange i Arbeyde. Det forstaaer sig selv, at Præsterne, dem det alligevel er betroet at besørge disse Almissers Uddelelse, ogsaa burde forestaae det endnu; baade fordi de hidindtil have forvaltet det upaaklageligen; og fordi de have den skiønneste Leilighed til dette Opsyn, da de kiende ethvert Menneske i Sognet. Disse kunde

56

allerbest komme efter Bedragerier, og dissers Opmuntringer, ledsagede af Sagtmodighed og Venlighed, vilde ypperligen frugte hos Arbeyderne. Og jeg er forsikkert paa, at denne ærværdige Orden, i Steden for at

undslaae sig for dette Arbeyde, vilde glæde sig over det fornyede Beviis paa Kongens Fortroelighed til den, samt den formerede Leylighed til at vise sin nyttige Indflydelse paa det Almindeliges Beste, hvilken Religionens og Sædelighedens Udbredelse, Ting man nu omstunder gjør sig al Umage for at udrydde, ikke længere kan forklare. Men af de store Fattighuse kunde der giøres ordentlige Manufacturer; omtrent paa samme Maade, at den ene kiøbte og solgte til den anden.

Man kan og henføre Jomfrue-Klosterne under Fattighuse, i det ringeste burde det saa at være. Disse ere, ligesom Hospitalerne, enten adelige eller uadelige, dog er Gisselfelt blandet, det er at sige, deelt imellem Adelige og Uadelige. Af Adelige have vi Walløe for en Abbedisse, en Dechanisse, og ti Frøkener, Wimmeltofft for en Priorinde, og tyve Frøkener, Roeskilde Kloster for en Priorinde, og 20 Frøkener, Odense-Kloster for en Priorinde og 8 Frøkener, Gissenfelt for 16 Jomfruer, hvoraf de otte adelige, og Støffringgaard for en Priorinde og tolv Jomfruer af de fem første Classer i Rangforordningen, thi IBehoe gaaer jeg forbi, siden jeg ikkun taler om Stiftelser i Dannemark. Vi har da fem Jomfrue-Klostre for fød Adel, og et for personlig Adel, og det tænker jeg kan nok gaae an i et saa lille Rige, og hvor den egent-

57

lige Adel saa got som er uddød. Og dog skulde Hensigten med dette Slags Stiftelser formodentlig være at fattige Fruentimmer af Stand og Familie kunde have et Tilstød; Men jeg tænker, at vi i Dannemark ey gjør Stiftelser for Tydske, og at ey alle vore adelige Frøkener ere Almissee-Lemmer: Og naar saa er, kan jeg aldrig troe andet, end at en Hoben af disse Klostre ere overflødige. Jeg gaaer videre, og mener, de ere skadelige. Mine Grunde skal jeg strax fremlægge. Maaskee de ere, i det ringeste nogle af dem, de samme, som skal have bevæget Hr. Conference-Raad Suhm til at erklære sig imod Jomfrue-Klostere, da det naturligen maae fornøye mig at have saa lærd og skarpsindig en Mands Medhold, og have tænkt ligesom han. Vist er det, at det bestyrkede mig ikke lidet i min Mening, da jeg af en Hændelse hørte i et Selskab, at denne Patriot havde skrevet om disse Stiftelsers Skadelighed. Skriftet selv har min Commissionair ikke kunnet skaffe mig, tvertimod har han berettet mig, at ingen paa Bogladerne kiendte dette Skrift; og altsaa skal jeg lade det være usagt, hvorvidt, og i hvilke Grunde vi ere enige. Mine ere:

Først ere alle de Stiftelser skadelige, som gaae ud paa at give saadanne Piger rigelig Ophold, som ere paa den Alder, at de ere tienlige til at giftes, og kunne opfylde Ægttestandens Hensigter. Derved afholdes de kun fra at indgaae Ægteforening, eftersom de have saa betydelige Fordele at tabe, og altsaa kan jeg med Føye bruge den Talemaade

58

her, at tilkommende Slægter begraves i Jomfrue-Klosterne. Petersen har vel bestemt en Alder for sine Kloster-Jomfruer, men han har frietaget sin Familie herfra, som er Skade. Hvad følger andet, end Uorden af dette Nonnelevnet; og monne ikke mange maae siden bitterligen fortryde den Lykke, de havde at opnaae Indskrivningen, naar de betænke, at her blev Grunden lagt til deres timelige Velfærds Forspildelse? Klosterlevnet ophidser snarere, formedelst Magelighed og gode Dage, de naturlige Tilbøyeligheder, end det dæmper dem. Og hvor der er en Heel Hoben unge Fruentimre indsluttede, og de kan forliges, sætter den ene den andens Begierlighed i Flamme, og den dristigere sætter Mod i den frygtsommere, indtil omsider den sidste Formuur for Dyden, Skam og Blyefærdighed, er omkastet og Fruentimret forloret. Æren borte, Alting borte, og for at bringe det dertil, sparer det andet Kiøn ingen Umage, thi disse ubevogtede Piger ansees almindeligen som givne Løsagtighed til Priis. Herved tabe endog de Uskyldige, og det Orde, Klosterlevnet er er kommet i, foraarsager, at man meget sielden seer nogen af disse Jomfruer blive gifte. Skjønt der kan og være en anden Grund dertil. Thi Lediggang og Ørkesleshed ere naturlige Følger af saadan en Indretning, hvor unge Fruentimre ere sig selv gandske overladte, og intet Opsyn staae under, og leve ubekymrede om Livets Ophold. Anlægget af mange Klostre er endog saaledes, at Jomfruerne ingen Huusholdning have; Forstandersken, eller Priorinden, besørger Oeconomien, og der spises ved sluttet Bord. Ingen Mand kan være tient med saadan

59

en Kone, som ofte aldrig har lært, og, om hun har lært, da maaskee har alt glemt at forestaae en Huusholdning.

Naar jeg nævner adelige og uadelige Jomfrue-Klostre, er dette Meningen, at Adelskab alene berettiger til de adelige; men denne Forskiel i Fødselen kommer ikke i Betragtning, hvad de uadelige, eller borgerlige angaaer, saa de heri kan optages, enten de ere adelige eller ikke. Naar da de adelige ere lige berettigede, hvad dette Fødselsmerke angaaer med de borgerlige til Borger-Stiftelser, og de alligevel ere saa nøye regnende i Henseende til Herkomst med deres Legater, har man da ikke nogen Grund til at mistænke den saa kaldte Høyheds-Aand, og Adelsyge for at have havt den fornemste Deel i de adelige Jomfrue-Klostres Indrettelse? Og det saa meget mere, som der ikke er een eneste Stiftelse for adelige Enkefruer, da der ere saa mange borgerlige Hospitaler? At en adelig Æt søger at opholde sin mandlige Linie, synes mig dog jeg kan finde et Slags Rimelighed i, og at den i den Henseende opretter Stamhuse. Men aldrig troer jeg, man skal

kunne angive nogen Aarsag til den Omhyggelighed, hvormed de adelige Fruentimres Giftermaale indskrænkes til Adelstanden alene; med mindre Hensigten skal være, at holde de mægtige Huse bestandig besvoglede, og ved at indvikle Familiene formedelst Ægteforening i hverandre, forbinde dem des stærkere under fælles Fordele til at staae sammen, og holde Pøbel fra Hove. Fruentimmer er da det Offer, hvormed disse Forbund slut-

60

OO S!'. 1=J=J =5

tes og helliges. Og Forældrene ere fag nidkicere over den Myndighed, Fodselen giver dem over deres Dottre, at, da man oste seer en fattig Adelsmand formale sig med en riig Borgerdaattcs Penge, har man aldrig Exempel paa, at en heyadelig Frøken af sine sexten Ah ner har givet sin Haand til en Mand uden for Adelstanden, imedens hun endnu stod under Foraldrenes Vcrrge. En Provst, har jeg ladet mig sige, ved Navn Grubbe, var floppet til, hvorledes veed jeg ikke, at faae en Froken Wind til Mate: Han blev det han var, Prarst, men hun fik Titul af Hendes Naade, Velbaarne Frue. Og vil man undre sig over, at god gammel Adel kan være faa nidkicer i dette Stykke, naar den nye Adel kan være faa besynderlig hoyhiertet? Conferences Raad Rostgaards Abner ere snart talte. Da hans Daatter var bleven Enke ester et ulyksaligt Ægte (Fab med en, Adelsmand, af Tydsk Herkomst; Navnet von der Maas siger det, valgte hun sig anden gang en agtbar og forstandig Dansk Mand, men som ikke var Adel. Det var Justits-Raad og Byefoged Bruun, thi hvorfor skulde jeg ikke nervne ham, da han altid fortienet at stettes i Ligning med en Ritmester? Men i hvor vel overlagt dette Valg var, tog Conference-Raadindcn det dog faa unaadigt op, at hun ikke alene gjorde Dotteren med de uadelige Born arvelos, men udvirkede endog; thi Adelen var den Tid mægtig nok dertil, ar Bernene af forste MgreMb bleve deres naturlige Moder sratagne. Nu hvor mange har ikke denne daarlige Grille gjort ulykkelige, at Partier med Uadelige ere forebygte? Maajlkee Cammer-

61

merherre Gram havde levet endnu, om ikke saa havde været, ja maaskee og, — ja maaskee ogsaa den deylige Frøken von Osten havde endnu været i Live. Denne Frøken; thi jeg vil fortælle det for at vise Misbrugene ved Jomfrue-Klostre, og brændemærke den adelige Stolthed, var hemmeligen, medens hun var Kloster-Jomfrue paa Wimmeltoft, forlovet med Cancellie-Raad Jørgensen paa Svanholm. Hendes Tante, Priorinden, fik Nys derom, og ophævede det, thi dertil har Priorinden Magt, Forlovelsen med en riig Brudgom, for at overlevere Frøkenen i en adelig beenløs Lieutenants Arme, som hun ilde skulde komme til Rette med, og derover inden kort Tid ende sine Dage. Og hvor mange flere Exempler har man ikke af dette Slags? En Adelsmand lader heller sin Daatter leve stedse ugift, end tilstæder en Uadelig at kalde sig Svigerfader. Jeg vil ikke heller meget forundre mig herover; thi naar et enligt Fruentimmer kan foruden Værelser og Kost, have 100 til 200 Rixdaler om Aaret, kan ingen meget fortænke hende, om hun er gavmild paa Kurve. Skulde

det nu ikke være meget nyttigere, om disse store Capitaler bleve anvendte til at udstyre aarligen fattige Jomfruer, som nu i Mangel heraf en kan blive gifte; end at udsætte Belønninger for Ufrugtbarhed, og underholde den daarlige Indbildning hos Folk, at det er nok til at være bedre end andre, at være fød Adel. Adelskabet var kun en Skygge uden Legeme, en Frugt af Indbildningskraften, som skaber saa

62

mange Daarligheder. Det er eet og det samme Blod fra Førstningen, der flyder i vore Aarer; Naturen har ingen Forskiel gjort imellem høy og lav. Er der noget, som berettiger Folk til Ære, saa er det Dyden; den vil vi have Høyagtelse for. Lad os ære Fortjenester, hvor de findes, lad os belønne vore virkelige Velgiørere, og foragte dem, som ey have andet at beraabe sig paa, end deres Stammefædres Fortjenester. Og vare endda Fortjenester det eneste, som til alle Tider havde banet Veyen til Adelsbreve; saa omendskiønt det var dreven over de rette Grændser, kunde dog de Fortrin, vi tilstaae store Mænds Afkom, ansees for et Slags billig Erkientlighed. Men at betage Landets Indfødde al Lyst og Mod, ja negte dem Leylighed til at vise sig, fordi de vigtigste Embeder skal besættes med forskrevne Adelsmænd, er uden Tvivl en stor Daarlighed. Jeg beraaber mig paa hvad jeg engang har sagt, den ægte gamle Adel er saa got som uddød, nogle Rosenkrandzer, nogle Scheeler have vi tilbage, men hvor mange Thotter, Urner, Grubber, Krabber, Lunger, Troller, Marsviin? Og hvor er den Norske Adel henne? Fordreven af Lüttichauer, Schaffaliskyer, Plessen, Bülaue, Holsteiner, Neußer, og alt, hvad der skriver sig von og de. Hvad Tieneste have disses Stammefædre gjort Dannemark? Thi jeg vil ikke bruge det forhadte Mundheld, at havde de duet noget, havde de blevne hiemme: og hvad Fordring kan disse Udlændinger have paa at fødes af Dannemark? Fra Mechlenborg have vi faaet hele Ladninger Pager, disse have efterhaanden, og

63

det temmelig gesvindt; thi Mechlenborgerne have altid gaet her for fuld Seil, opsvinget sig til Hof-Junkere, Kammer-Junkere, Amtmænd, Kammer-Herrer, og saa ind i Collegierne, og Nationen har faaet af dem en haanlig Foragt til Tak. De kiendte intet Landet, og skiøttede ikke om at kiende det, de holdt sig for en

Vanære at tale Folkets Sprog, og derfor aldrig lærte det, aleneste Danske Penge, og Danske Heste, indtil de Engelske kom i Mode, kunde de lide. Nationen undertrykt og foragtet af disse Fremmede, dannede sig efter sine Beherskeres Smag, og tabte sin Karakter, lod af, som Hr. Suhm siger, at være et Folk. Gid Kongen engang vilde faae i Sinde at mønstre Adelen, jeg var da vis paa, at mange Unaturalizerede vilde blive viist tilbage til Mechlenborg. Dette var den Tydske Adel: Nu den nye Danske. Mange beadlede have vi faaet ved adskillige Leyligheder paa 100 Aar, men foruden Patentet vilde det nok falde de fleste vanskeligt at hiemle deres Adkomst. Ranzovs, Adellers, Schaks, Tordenskiolds Bedrifter ere bekiendte, men hvad have de andre giort? Og hvad den gamle Adel angaaer, er det vanskeligt at undersøge, hvilke Fortienester der først har givet Stammefædrene Hielm og Skiold, men jeg troer, at de overflødigen ere belønnede ved de Fortrin, og den Hævd, de i saa lang Tid havde havt paa Embeder, Æres og Værdigheds Mærker. Og det veed jeg, at Alting i den politiske Verden pleyer at gaae tilbage til sit Udspring. En Familie, som længe har været frugtbar paa store Mænd, vanslægtet tilsidst, naar Naturen ligesom har ud-

64

tømmet sig. Vi skulle aldrig faae, ja vi fortiente ikke engang, at faae store Mænd iblant os, dersom Børnene bestandig skulle bestige det samme Æres Trin, hvorfra Døden hentede Forældrene, saasnart det blev ledigt. Og Regjeringen troer jeg bør heller see til at holde en Ligevægt imellem Undersaatterne, end gjøre den ene til Herre, den anden til Slave; ligesaa vel som en fornuftig Fader deler sin Kierlighed lige imellem velartede Børn.

Naar Kloster-Jomfruerne kan komme vel tilrette, vil jeg ikke negte, at Kloster-Levnet kan være ganske fornøyleligt, og saa fornøyleligt, som en Indretning, der er saa unaturlig og saa fuld af Tvang, kan tillade imellem et Chor Nympher. Men der ligger og er Helvedes Huus, naar de ikke kan forenes. Man vil svare mig, at de leve ganske frie i Klosterne, tage imod Besøgelse af Mandfolk, kiøre ud, og bruge al den sømmelige Fornøylelse, som dem kunde tilstædes, om de vare i deres egne Forældres Huus. Jeg veed det, og har erfaret det i den korte Tid, jeg var i Kiøbenhavn, at Petersens Jomfruer vist ikke ere folkeskye. Men er ikke dette imod Institutterne? Efter dem maa en Kloster-Jomfrue ingen Besøgelse tage imod, uden Forespørsel hos Priorinden og med hendes Tilladelse, ingen tale med uden i hendes Nærværelse, ingensteds tage hen uden at bede sig Forlov dertil, ingen Kierligheds Handel indlade sig i uden Priorindens Vidende, ingen hemmelig Brevvexling føre, og, om hun gjør det, taale at Brevene aabnes, og faae en skarp Irettesættelse oven i Kiøbet, ophæve Forlovel-

65

ser efter Befaling, og s. v. Vil Priorinden eftergive i sin Myndighed, ja saa er del got, men saa overtrædes Ordensreglerne. Men er hun nu paastaaelig paa sin Høyhed, hvorledes gaaer det da? Ja hvorledes gaaer det paa Støfferinggaard? Og Hvorfor har Frøken Schrøder, og de to Frøkener Pontoppidaner, bemøyet sig med at erholde kongelig Bevilging, til Krænkelse af Fundazen, paa Befrielse fra at drage ind i Klosterets? Saadan Bevilging er et Skaar i Stiftelsen, og ligesom den burde aldrig gives, saa er det og ilde, at Folk skal have Grund til at søge den. Og naar den kan faaes, hvor stærk en Fristelse for en fattig Adelsmand til at see sine Døttre indskrevne, for at de siden skal dele med ham, og at afværge af samme Aarsag rimelige, men ikke slet saa fordeelagtige Partier, som dem kunde tilbydes?

Jeg Nævnte Indskrivning, denne bruges næsten ved alle Jomfrue-Klostre, og saadan som den bruges, veed jeg ikke een eneste Stiftelse, hvor den er anordnet. Et er at indskrive dem, som strax skal nyde, et andet at bestemme Børn dertil fra Vuggen af. Desuden hvor der tales om Indskrivning, er det meest at forstaae om dem, som give Penge for Expectanze, og imidlertid betale noget vist for Kost og Værelse; eller om dem, som Stifteren selv har udnævnt. Endog det Fortrin, som visse Familier tilkommer i Kraft af Stifterens Villie, synes at bevise, at man med Rette burde oppebie Vacance. Og ligesom det ikke kan forudsees, hvad Tilstand en Familie kan være i en Snees Aar der-

66

efter, saa er det og ubilligt af Forstanderne, at betage deres Eftermænd Leylighed til et gjøre Got. Støfferinggaards Fundaz melder ikke et eneste Ord om Indskrivning, men heller det som er tvertimod, at til de ledige Pladser skal Directeurerne foreslaae for Kongen. Hvorledes de nu har faaet Indskrivning indført, maa de best vide. Men saa meget er vist, at havde her ikke været Indskrivning i Brug, saa havde Kongen ingen Anmodning faaet om Frietagelse fra at indflytte i Klosteret.

Da Dronning Sophia Magdalena oprettede et adeligt Jomfrue-Kloster af Grevskabet Walle, som Christian den Siette, efter Dronning Anne Sophies Død, havde givet hende som eneste Dronning; synes hun ikke saa meget at have villet giort en Dansk, som meget snarere en Tydsk Stiftelse deraf; thi hun forskrev den første Abbedisse fra Würtenberg-Neustadt, den anden fra Holstein, ligeledes den første Dechaniße fra Reuß-Plauen, som blev efterfulgt af Geheime-Raadinde Schmettau, og til Kloster-Jomfruer valgte hun snart ingen Danske. Af hvad Vigtighed det Gods maa være, som blev lagt under Stiftet, kan man slutte deraf, at enhver Jomfrue har 300 Rigsdaler om Aaret, og hvor stærk Pragt og Yppighed maa gaae i Svang der, af det, at de ikke kan

komme ud med denne store Pension. Og dog regner jeg ikke de mange Betientere, som underholdes af Stiftet. Prinsesse Sophia Hedevig anlagde Wimmeltofte-Kloster, og bestemte til Priorinden 250 Rigsd. og til hver af de 20 Kloster-Jomfruer 150 Rigsd. aarlig, samt forord-

67

nede nogle Tydske Familier, og aldrende Hof-Damer til at være nærmest berettigede til de ledige Pladser. Dronning Charlotte Amalia, og Prints Carl, fra hvilke det ved Arv var kommet til Prinsessen, skal have havt det Forsæt med dette Gods, som Prinsessen udførte nu, da der ingen nærmere Arving var end Kongen. Denne Stiftelse erklæres at være skeet til betrængte adelige

Familiers Soulagement. General - Felt-Marechal - Lieutenant Grev Christian Gyldenløve henlagde efter et Løfte, han havde giort, Gissenfelt og Affendrup til 16 Frøkener, de otte adelige, og de andre otte uadelige. Og paa det man kunde see, det var en Mand, som havde giort Stiftelsen, paalagde han enhver Jomfrue at opdrage og forsørge et nøgent fattigt Barn. Han bestemte til hver af Jomfruerne 200 Rigsdaler. Efter hans Død toge hans Børn, Christian og Frederik, Grever af Danneskiold-Samsøe, og Frederika Lovifa, Hertuginde af Slesvig - Holstein - Sønderborg, sig den Frihed, at forfatte en Fundaz af 1751, hvori Alting skarp og nøye fastsættes, og Directionen bindes til den nu levende Grev Danneskiolds Linie. Hvorledes Forvaltningen med dette Gods har været, maa Bedkommende være ansvarlig for. Men hidindtil ere Frøknerne ikke blevne rige. Scheelerne have giort saa mange ypperlige Stiftelser, underligt skulde det være, om iblant saa meget got ikke skulde være noget maadeligt. Birgitta Scheel og Margaretha Uhlefeld, have derved søgt at forevige deres Navne hos deres adelige Kiøn, at de stiftede

68

Roeskilde Jomfrue-Kloster for en Priorinde

og 20 Frøkener, og saa enfoldige vare Tiderne, at

Christian den Femte lagde 500 Rigsdalers aarlige Indtægt af Norske Bergværke, foruden to Kirke-Tiender, til Klosteret. Hver Frøken har foruden frit Bord og Opvartning 80 Rigsdaler. Geheimeraadinde Harboe, fød Fuiren, oprettede Støvveringgaard til et Jomfrue-Kloster for en Priorinde, og 12 Jomfruer af de fem første Classer i Rangforordningen. Hun udfordrede den Egenskab hos Jomfruerne, naar de skulle kunne komme paa Valg, at de skulde være de mest trængende. Priorinden tillagde hun 120 Rigsdaler, og hver af Jomfruerne 80. Og Frøken Karen Brahe henlagde Østrup-Gaard til et adeligt Jomfrue-Kloster i Odense. Priorinden,

som skal være en adelig Enke, er tilstaaet 80 Rigsdaler, og 8 Frøkener, saadanne særdeles, som

ikke uden Venners Hielp af egne Midler kunne subsistere, hver 40 Rigsdaler. Regner man nu alt dette sammen, skal man faae en tæmmelig Summe ud, som efter nærværende Forfatning gjør Landet ingen virkelig Nytte. Almissemændene troe sig berettigede til intet at gjøre, efterdi de have deres rigelige Udkomme. Istedes for Trang skulde lære dem Ydmyghed, pukke de paa deres Herkomst, som frietager dem fra at føle Fattigdoms Byrde. Hverken kan de have Lyst, ikke Heller due de til at opfylde deres Kiøns Bestemmelse; thi aldrig kan de haabe de Dage, de have her, aldrig kan de leve saa ubekymrede, og hvilken for-

69

nuftig Mand vilde vælge sig den til Ægtefælle, som Han maatte formode var fordærvet af Ledighed, og som aldrig havde aflagt Prøve paa, at hun forstod at bestyre et Huus? En Adelsmand behøver i disse Tider som tiest rige Giftermaale, saadanne som Han, naar det gaaer ret til, ikke kan vente sig i Klosterne; og en Ufrie, om han end kunde vinde Frøkenens Hierte, fik dog ey Hendes Haand alligevel. Altsaa er det en at undre over, at den allerstørste Deel bringer deres Jomfrue-Krands i Graven med sig. Oldinge, som have ført et Levnet, der kan anprises de Unge som Exempel, ere mig altid ærværdige, jeg vilde og bevise disse Vestaler al den Ærbødighed, deres Alder synes at gjøre Paastand paa, dersom jeg fandt den Tækkelighed, Forfaren-Hed og prøvede Dyd hos dem, som jeg pleyer at skatte saa høyt hos gode Huusmødre. Men disse Egenskaber, disse Dyder behøve en videre Circul til at anskaffes og udøves i, end den inden Klosterets Ringmuur. Gratiernerne findes mest i Veneris Selskab, der hænger altid noget sært, noget pedantisk og afsmagende ligesaa vel ved gamle Jomfruer, som Pebersvenne, og mere, fordi de have mindre Erfaring; og dette gjør deres Selskab ubehageligt. Videre:

Dannemark bør ey være skatskyldig til Tydskland, og det er det, saa længe Danske Undersaatter skal svare Afgifter for at entrere Tydske. De Tydske maa først hiemle deres Danske Adelskab, tale Landets Sprog, og tænke som Indfødde, førend de kan forlange Rettigheder lige med de Nationale. Vi

70

Have ikke mere gamle Hofdamer, som isteden for Pension behøve at indtages i Klosterne. Rang og Tituler ere

ikke det samme som Fortienester, og mindre bør det give noget Fortrin, at være født af Tituleerte. Men ophævede Kongen hele Rangforordningen, faldt jo det væsentlige bort af Støvringgaards Fundaß. Af alt dette uddrager jeg denne Slutning: At

Jomfrue-Klosternes Bestandighed beroer for en Deel paa tilfældige Omstændigheder: At Jomfrue-Klosterne ere hverken Staten, ikke heller dem virkelig gavnlige, som ere Lemmer deraf, men i sig selv skadelige, baade for Staten, som jeg har beviist med mange Grunde, og for Kloster-Jomfruerne selv, i det de derved hindres fra en større Lykke, som de kunde have af en bedre Indretning. Og da her altsaa findes alle de Egenskaber, som bør være til en Stiftelses Ophævelse: At den gjør mere Skade, end Gavn, og den kan ophaves uden nogens Fornemmelse; bliver Summen af det Hele, at alle Jomfrue-Klostre, som en kan ansees som Hospitaler, bør afskaffes.

Jeg turde lade det komme an paa Stemmer, og er i Forveyen forsikkert paa Overvægten, naar det blev bragt i enhvers frie Valg: Enten de vilde heller have Alting forblivende i forrige Stand, eller fortære deres Kloster-Pension hos deres Familie, og i Fald de giftede sig, faae ti Aars Pension sig udbetalte til Udstyr; thi saaledes skulde Forandringen gøres, naar ingen skulde fornærmes.

71

Jo flere der giftede sig, jo bedre, des snarere fik man frie Hænder til at foretage sig Hovedforandringen. Frieren kunde melde sig hos den, som forestod Klosterets Forvaltning, og enten han var adel eller ikke, skulde aldrig komme i Betragtning, naar Frøkenen kunde lide ham. Uagtet den overstemmede altid maa rette sig efter Udslaget af de fleste Stemmer, vilde jeg dog nødig, at nogen skulde klage. Gamle Jomfruer have gjerne deres Sind for dem selv, de ere og noget vanskelige, de fik maaskee ondt for at faae nogen at omgaaes, maaskee ikke heller den Opvartning uden for Klosteret: Dem kunde man lade blive, om de forlangte det. Naar de unge gik ud, kunde man pakke disse gamle sammen i et Kloster, men hver skulde beholde den Pension, dem tilkom efter det Klosters Indretning, som de først vare indskrevne til. Her blev snart røddeligt, men hvad skulde man foretage sig med de øde Gaarde? Dette beroede paa den Grundforandring, man agtede at gjøre.

Hr. Suhms Forslag skal være at udstyre fattige Jomfruer af disse Capitaler. Jeg billiger Forslaget, og troer, at paa denne Maade best forsones de forhen begangne Misbrug, hvorved Landet har tabt saa mange Børn, det mueligen kunde havt. Men da de fem Klostere ere for født Adel; om der nu ikke vare saa mange adelige Frøkener, som vare fattige? Saa kunde uadelige udstyres. Adelskab er kun til i Indbildningen, men denne Indbildning stifter mange Ulykker i et Land, og derfor bør Fyrsten see til at sætte Grændser for den. Børnene af et halv uadeligt Ægteskab burde ansees

72

for uadelige, og en Frøken, som ægtede en uadelig, skulde have dobbelt Udstyr. Valgtes nu dette Forslag, vare de øde Bygninger unyttige, og følgelig kunde sælges til Fordeel for stiftelsen. Eller og Der kunde oprettes Opfostrings-Huse for adelige og fornemme Folkes Døttre. Dette er en Indretning, hvoraf Danmark endnu ikke har havt nogen offentlig, i hvor nyttig den end er; men nok private, hvoraf Madam Rholfes i Nyeborg er den navnkundigste. Nu er en aldrende Mand ilde faren, naar hans Kone dør fra hans uoptugtede Børn, og er nødsaget ofte til den Daarlighed, at gifte sig igien? og dette er for Døttrenes Skyld; thi Drængebørn ere der saa mange Maader at faae anbragte paa. I denne Skole skulde gives Underviisning ey alene i Huusholdnings Grunden, i de til Fruentimmeret egentligen henhørende Sysler m. v.; men i alle Vittighedens og Yndighedens Dele, Moral, Geographie, Historie, de skønne Videnskaber, Ridsning, Tegning, Musik, kort: Alt hvad som synes at staae i Forbindelse med en fornemme Opdragelse. Jeg vilde have et Slags Fruentimmer-Academie, hvor Landets Sprog, og de smukke Videnskaber fornemmelig skulde dyrkes, dog at andet nyttigt ikke blev forsømt: og jeg troer intet kunde optænkes kraftigere til at udbrede den gode Smag, som vore unge Herrer, for at behage, saae sig nu nødte til at lære noget mere, end Mode-Complimenter og Abespil. Det vilde vel ikke feyle, at mange bemidlede Folk satte deres Børn i denne Skole, lige saavel som de nu sende dem til Nyeborg. Dette skulde

73

og være dem tilladt for Betaling, enten de saa vare adelige eller uadelige. Men hvilke af disse to Forslag man end valgte, saa var vist Brugen langt ædlere, og Nytten uendelig større af disse betydelige Legater, end den er efter nærværende Indretning.

Holberg har stiftet et Stipendium, hvoraf Standspersoners Døttre skal udstyres. Dette er, saa vidt mig er bevidst, det eneste af sit Slags, som er desmere forunderligt, da Danmark i lang Tid har havt god Forraad af Pebersvende. Efter den Rommerske Republics Tænkemaade var det en af de vigtigste Pligter imod Fædrelandet, en Borger kunde forsømme, at afholde sig fra Ægteskab. Saadan en stod under Politiets Tiltale, og maatte erlægge sine Straffebøder i Skatkammeret, en Summe, der medførte en Slags Haandhed, fordi den var liden. Dette samme Exempel, er mig fortalt, blev anført af Professor Melman, og virkede saa

meget hos Baronen, at han betænkte det smukke Kiøn Men med denne Gave. Thi da Professor Holberg havde været forfængelig nok til at lade sig besnakke af en Tydsk Greve, og tilforhandle sig en Frieherre-Titul for sine skønne Godser, og Etatsraad Thestrup derefter i Consistorii-Modet tituleerte ham efter hans nye Værdighed med Illustrissimus, trak Mølman en Smil, og Holberg merkede det: Han besøgte siden Mølman i sit Huus, og forlangte at vide, hvad han smilede af i Consistoriet: Mølman tiende ham og deri, og efter at have anbragt sine Grunde mod Donationen

74

til Sorøe-Academie, forestilte Ham: "Dersom han ingen Følelse havde af det Slags, som Blodsforvantskab pleyer at virke hos andre Mennesker, og hverken elskede sine trængende Slegtninge, eller troeede sig at være dem noget for unden, fordi de ey havde kundet giort ham noget Got. — Dersom han ingen Kierlighed havde for Universitetet, hvoraf han dog baade selv havde nydt Hielp i sine fattige Studenter-Dage, og hvor han nu siden havde samlet disse store Rigdomme: — Kunde han ganske og aldeles forglemme sit første Fædreneland Norge; og det altsammen for at øse Draaber Vand i det store Hav; for at give dem, der vilde troe det var ham, som en Person uden Byrd, Ære nok, at tage mod hans Gaver, og maaskee vilde belee hans Daarlighed oven i Kiøbet. Men det Almindelige, det stod han endnu i Gield til, og fordi han havde forsømt saa mange Aar, han havde havt Leylighed dertil, at gjøre en fattig Pige lykkelig, og formere for sin Person Landets Folkemængde; derfor havde Landet, og derfor havde det smukke Kiøn den billigste Fordring paa ham; og lykkelig var han, at Forseelsen var begangen i Dannemark; thi, som Jurist vidste han jo, at han efter de Romerske Love var en Tremarks-Mand." Dette Skiemt og Alvor virkede saa vel hos Baronen, at han iilede at afbetale sin Gield. Heraf kan de Smukke see, baade hvad Tak de ere Hr. Etatsraad Mølman skyldige, og hvad de kunde vente sig af ham!

En Feyl er der i Forvaltningen af dette Stipendium, men ey i Stiftelsen selv, eller

75

Stifterens Exempel; og den bestaaer i det Mundhæld: Proximus sum egomet mihi dvs.

Jeg er mig selv nærmest. Thi ligesom i

Arvefald, eller i at kalde Præster, saaledes udregnes Ledene, hvor nær enhver er den ypperstepræstelige Linie beslegtet: Først Døttre, saa Systre, siden Sydskendebørn, &c. &c. Af de tre, Holberg selv udnævnte, var kun den ene en Professor-Daatter, men efter hans Død veed jeg ikke, nogen har faaet dette Stipendium, som ey har været af Consistorial-Familie. Frøken Pontoppidan, den eneste af de Systre, som er bestemt til Brudeseng, det er at sige, som ey er indskreven til Støvringgaards-Kloster, var, saa vidt mig er bekiendt, den sidste, som blev valgt til dette Stipendium.

Vor nu regierende Dronning har nogle gange ladet udtælle Penge til Bønder-Pigers Udstyrelse, men der er ingen Capital henlagt hertil, og følgelig er dette ingen Stiftelse.

Kirkerne, i sær i Kiøbstæderne have faaet Endeel Gaver, meest for Begravelse-Stæder, hvorved Kirken tillige har taget Forbindelse paa sig, at holde disse ved lige. Og uden Menighedens Gavmildhed kunde ikke heller saadanne Kirker bestaae, som ingen Tiende have, som de paa Landet. Skiønt og en Hoben af dem er brøstfældig nok, saa det var at ønske, at Kirke-Inspectionen havde lidt nøyere Opsyn over de Kirke-Eyere, som hverken Skam, eller egen Fordeel kan overtale til at efterkomme hvad de bør, og hvortil de kan tvinges. Thi Er-

76

farenhed sander for ofte, hvad de Catholske bebreyde

os: At Troen lader falde, hvad Gierningerne bygde.

Friderik den Fierde, som hvad Fredsager angik, var stor i Alt, stiftede Missionsverket. Skade er det, at Halle kan levere os Missionairer til Tranqvebar for bedre Kiøb, end vi kan faae dem hiemme. Men vi have ingen Grund til at vare fortrydelige paa Tydskerne for dette Afbræk, de gjøre os, saa længe vore egne, dem vi skikke til Finmarken og Grønland, ey udrette mere, end hidindtil er skeet. Feylen er, at vore Missionairer hverken ret søges og udledes, eller tilbørlig dannes og forberedes til denne vigtige Sag. Til at omvende Lapperne bruger man Tronhiemminger. Professor Leem giver Skole-Disciplerne Underviisning i det Lappiske Sprog. Naar disse komme til Kiøbenhavn, faae de strax Kloster og Regents. Alle disse Anstalter ere gode nok, dersom kun Tronhiems Latinske Skole leverede Academiet lige saa gode Studenter, som Nævefigtere, og dersom Opsynet over dem ved Akademiet var bedre. Tronhiems Skole var forhen een af de allerbeste, begge Rector Daffes Eftermand Schiønning og Kleist have været lærde og arbeydsomme Mænd. Lad nu Conrectoren være maadelig, og blive, hvilket er en Ulykke i vore Skoler, Conrector sin Livstid; endnu maatte det være bedre besat, dersom Skolen havde bedre Søgning; med andre Ord, var mere rigeligen forsynet med Stipendier, der var sat Skranker for de private Dimissioner, og de andre Misbruge vare af-

skaffede, som trykke Skolevæsnet i Almindelighed, men i Norge i Særdeleshed. Og ved Universitetet burde Provsten paa Communitetet tillige med det Theologiske Facultet og Missions-Collegium nøye erkyndige sig om Seminaristernes Levnet og Lærdom, for at lue Ukrud, og da de lettelig i den Tid de ligge i Kiøbenhavn, kunne glemme deres Lappisk, om de have lært noget, var det at ønske, at en Mand, der forstod dette Sprog, blev holdt til at læse imellem Lappisk for dem; thi et Prøveskrift kan een lade en anden gjøre for sig. I denne Henseende vilde jeg give Forslag paa Hr. Porsanger, en fød Lap; men da han er i Embede, og har Exspectance paa Leems Tieneste, seer jeg det hverken giørligt eller nyttigt paa andre Maade, end at Manden blev kaldt ned til en af Kirkerne, som Capellan, Helliggeistes for Exempel, og det tillige indrykket i hans Bestalling, at han skulle læse for intet, og være tilforpligtet at gaae til Tronhiem, naar Leem døde, eller der paa anden Maade blev ledigt.

De Grønlandske Missionairs skulde man troe vare ypperligen baade valgte og forberedede, eftersom Missionen selv antager dem, og Professor Egede lønnes for at lære dem Grønlandsk. Jeg har selv tænkt ligedanne, indtil jeg hørte, at Missionairernes Apostolat var forlænget paa ti Aar af den Grund, at de ikke forstode Sproget, naar de kom der, men maatte først lære det, og reyste saa tilbage, naar de skulde gjøre meest Nytte. Disse Seminarister faae og Kloster, og følgelig burde staae under samme Opsigt, som de Tronhiemske.

Jeg har forhen talt noget om Donationer og Stiftelser til Embedsmænd, som Præster, Rectorer, Professorer, Degne og Skoleholdere. Alle disse kan med Billighed intet fratages af det, som hensigter ligefrem til deres Lens Forbedrelse. En anden Sag er det, naar noget er givet som Belønning for Arbeyde, om dette ikke falder bort, naar Arbeydet ophører. For Exempel: Consistorii-Herrerne er af de fleste Stipendier forundet noget Vederlag for deres Umage og Omsorg for Stipendii Forvaltning: Om nu Kongen, som man har sagt, ophævede det Academiske Quaestur, indtog disse Penge under Rentekammeret, og lod Renterne derfra udtælle til Ephorerne; saa slap Consistoriales fra Regnskab og Ansvar; de tabte da deres Deputat, men Ephorerne ikke. Naar de vare mindre veltænkende, kunde de nok gjøre en Slags Paastand, eftersom Arbeydet med Fordelene blev dem frataget, uden at de havde forlangt, at entlediges derfra; men da Stipendiariernes Udbytte herved tiltog, vilde de sikkerligen ikke misunde Videnskabernes Dyrkere denne Forhøjelse i Stipendium.

Degnenes og Skoleholdernes Løn maa man heller være betænkt paa at forbedre, end formindske, da Underviisningen i de Danske Skoler er meget nøye forenet med det Almindeliges Fordeel, saa Regieringen aldrig kan være for omhyggelig herfor. Rectorers og Conrectorers Embede hvor vigtigt det er, indsee alle, som betænke, at her dannes de tilkommende Embedsmænds første Ungdom. Og Præsterne ere just det Baand, som holder Sta-

tens adskillige Lemmer sammen. Brydes det, adsplittes, hvad før var forenet, Lemmerne fra Hoveder og fra sig selv indbyrdes, Love, Orden, Skik, Alting gaaer til Grunde, Lydighed er opsagt, og Hørighed er ingen, ingen Forskiel imellem høy og lav, Frækhed og Selvraadighed, Spliid og Uenighed rase allevegne; thi der er intet uden Religion, som kan lægge Tømme paa halstarrige Gemytter.

Præsternes Mensal-Gaarde i begge Rigerne nedstamme fra Gavebreve, og ere for største Delen ældre end Reformationen. Den maatte kiende meget lidet til Bondens Tænkemaade, og den Omgang, der best frugter os Menige-Mand, som nogen Tid vilde gjøre Forslag til at beskiere Præsterne noget af deres Indkomster; til Bibelske Beviser vil jeg her ikke bruge, ikke heller nu tale om den Giering og Forbittrelse, dette vilde foraarsage i Gemytterne, som i et Øyeblik udbredede sig over begge Rigerne. Jeg vil have, at Regieringen skal elske denne ærværdige Orden, og derfor beraaber jeg mig meest paa den Gavn, den enten virkelig har gjort og gjør, eller kunde gjøre det Almindelige, naar Regieringen vilde betiene sig af dens Iver, og dens Indflydelse hos Almuen. Aldrig nogen kan udrette det hos den gemene Mand, som Præsten, fordi aldrig nogen kan erhverve sig saa stor Anseelse og Fortroelighed, som Sielesørgeren, I hvad

der paakommer, løber Bonden til Præsten. Mangt et Mord forekommes af Præsten. Er der et blodigt Klammerie, strax Bud efter Præsten I hvor ra-

sende Brændevinet har gjort dem, kende de dog Dragten og have Ærbødighed. Kan Præften ikke stifte Fred i Huusstanden, imellem livagtige Ægtefolk, Forældre og Børn, saa kan ingen. Præsten er Doctor, Præsten er Megler, Præsten er Raadgiver, Præsten er Alting paa Landet. Han indprænter Bonden Kierlighed imod øvrigheden, han anfører ham til Velvilligheds Gierninger, han anbringer ham til Flid, Ædruelighed, Sparsomhed, og det lige saa meget ved Samtaler, Omgang, Exempel, som ved offentlige Formaninger. Præsten har Adgang til Hiertet, for ham aabner Samvittigheden sine Hemmeligheder; thi Eeden forbinder

Præsten til Taushed. Han kiender da nøyest Gemytterne, han trøster, opmuntrer, straffer, paaminder, og han formaaer, hvad ingen formaaer. Almuens Tillid til Præsten gaaer endog til Overtroe. Er en syg, troer man sikkert, det giver Forandring, naar Præsten har været der. Hans Tilstædeværelse menes og at lette Barselkonernes Forløsning. Og da jeg baade kiender Almuens Sind i slige Fald, og veed hvor stor Samvittighed Præsterne gjøre sig af at udeblive fra en Syg, om der end ikke har været Bud, kan jeg aldrig nok vredes paa det nedrige og skiendige Menneske, som under Navn af: Kom, jeg dør! har i et Skrift været saa ublue, at igiennemhegle hele Hovedstadens Geistlighed. Dette æreløse Menneske (han maa taale dette Navn, til han aabenbarer baade sig, og de Præster, han har sendt Bud efter,) beretter heri, at han har forgieves Klokken 11 om Aftenen forlangt 4 Præster i Byen, een efter en anden, til sig

81

for at berettes. Hvorfor nævner han dem ikke? En heel Orden bør ikke undgiælde nogle faa Personers Forseelse, men enhver svare for sig. Derfor er den infam, som, naar han taler om Embeds-Forseelser, ikke navngiver de skyldige, at Tingen kan undersøges, og beførte faae Leylighed at retfærdiggjøre sig. Men igjen til Sagen. Det er en afgjort Sandhed, at man kan døomme Præstens Levnet efter Bøndernes, og at Undtagelse her meget sielden sinder Sted. Hvor man altsaa træffer en ryggesløs Menighed; der slutter man, at Præsten duer intet, ligesom man igjen kiender Præstens Retskaffenhed paa oplyste, ædruelige, tjenstfærdige og stræbsomme Bønder. Regieringen, beder jeg, have dette for Øye, og da skal den see, hvad Nytte Præstens Exempel alene gjør, og hvor magtpaaliggende liggende en Sag det er for Land og Rige, at have et dydigt og, om mueligt, lærdt Præsteskab. Den verslige Ret kan ikke tale paa andre, end aabenbare, vitterlige, og vidnesfaste Forseelser, og den maa ikke bygge paa Formodninger; men det maa Præsten. Han kan i Eenrum sige Synderen, hvad han har hørt, og advare derimod; og ingen tager ham det ilde op som den, der skal gjøre Regnskab for Menighedens Siele, og af hvis Haand, efter Skriftens Sigende, Gud vil kræve Fortabtes Blod. Jeg har seet Markefred haandhævet af Præsten, da Ridefogederne ikke kunde, at enhver kunde beholde sine Mark-Creaturer, Giæs, Lam & c. i Roe; Jeg har været Vidne til, at plyndret Gods er af sig selv kommet tilbage til sin rette

82

Eyere. Jeg har seet de bittreste Fiendskaber forligte i Præstens Stue, og Parterne favne, og give hinanden Haand paa ubrødelig Venskab. Herremændene, som dog mindst erkiende det, som udraabe Præsten for Oprørs-Stifter, fordi han taler Bondens Sag; lad dem sige, om de have noget lempeligt Middel, at overvinde Bondens Opsætsighed med, uden Præstens Mellemlanding. Nu Monarken selv, monne han ikke ofte, og tiere end han veed det, trænger til Talsmænd, naar Landet er forarmet af Skatte, Naar, Qvæg- og Faaresyge, og s.v. I det ringeste er det kun faa Aar siden Opstanden var i Bergen, da maatte Stiftets Befalingsmand anmode Præsteskabet om deres Bistand i at tilfredstille det opbragte Folk, som de, der formaaete mere hos Almuen, end den verslige øvrighed. Præsten er Bondens Øye, skal noget nyt forsøges i Agerdyrkningen, maa Præsten først vise dem at det er giørligt; og det er vist Tidernes og Forfatningens, ikke Præsteskabets Skyld, at ikke flere Forbedringer ere giorte i Agerbruget. Hvo forarbeyder meest af det saa kaldte hiemmegiorte Tøy? Er det ikke Præsterne? Og de have den Fortieneste meest at have bidraget til, at intet fremmet Klæde forbruges paa Landet i Norge, hvorved dette udarmede Rige sparer store Summer. Og hvad Stiftelser angaaer, det som er Formaalet for disse Betragtninger, da er intet vissere, end at ligesom Geistligheden af egne Midler har anlagt en stor Deel, og det saa mange, at næppe nogen Stand i Riget har giort flere; saa have de og havt meget

83

Deel i de Gavebreve, som ere udstædede af verdslige. Men Forstanderne for de tre nyeligen i Hovedstaden oprettede Frieskoler ere alle tre Geistlige. I Henseende til alt dette; den Nytte Geistligheden enten gjør, eller kan gjøre til Fordeel for Regieringen, er det jeg vil, at Landets Fader skal elske den Orden, der er Grundstøtten til hans Folks Lyksalighed. Og dette kan være Præsterne nok.

Om de lærde Stiftelser.

Hertil regner jeg latinske Skoler, Seminarier, Academier, Collegier og Stipendier, for de Studerende ved Universitetet. Med de Latinske

Skoler kan jeg være kort, i hvor vigtig end denne Undersøgelse er, efterdi denne Materie er i Forveyen sat i saadan Lys af Forfatterne til:

Forslag til en forbedret Indretning ved de Latinske Skoler. —Undersøgelse, om de Academieske Examina ere Videnskaberne og Lærdommen til Gavn eller Skade. Philomusus om samme Materie.

— Philocalus, om Studeringers nærværende Tilstand og bedre Indretning. — Raisonnemens over Kiøbenhavns Universitet. — Nærmere Betragtninger af Philocalus i Anledning af Raisonnemens & c., og maaskee de ere flere,

dem jeg da ikke kiender; at man behøver kun at sammenligne dem, for at faae et rigtigt og tydeligt Begreb om det Latinske Skolevæsens nærværende Tilstand. Jeg vil da kun tilsætte nogle faa Anmærkninger, som ey vedkomme, hvad disse forhen have sagt.

De private Underviisninger, og det at nogle

Rectorer gaae paa Fribytterie, skade meget de offentlige Skoler. Vil en Rector ikke dimittere en Stymper, saa vil en anden, og hvor det gaaer fattes der aldrig Bacalaureer i Kiøbenhavn, som gierne tage imod denne Sportel. Saasnaart nu en Discipel faaer Nykker, forlanger han Løbe-Pas, som Rectoren ikke kan forholde ham, og bør ikke heller; thi Minerva vil ingen tvungne Dyrkere have, og med dette vandrer han enten til Slagelse eller Kiøge, ligesom han har nærmest til, eller og lader en Student læse for sig i Kiøbenhavn. Nu er der vel en Klæmme paa Privatisterne, at de ere efter sidste Skole-Forordning udelukke fra Stipendier ved Academiet: Men Privatister kaldes de alene, som ikke tage Skndsmaal til Academiet fra offentlige Skoler; og derfor er det en gangbar Skik, at de, som have havt privat Underviisning, tage Testimonium af en Rector, og saa ere de lige saa gode, som andre Publicister. Derimod er der slet intet Baand paa Rectorerne; og hvo skulde formode af en Rector, at han vilde til Disciplinens Svækkelse kapre fra andre, at de skulde kapre fra ham igien? Derfor er det sielden, at en Neoburgenser duer noget;

men en Privatist, og en Slageslosienser ere gierne lige gode; thi Naschovienser og Nicopienser falde meget rare. En Privatist er der ikke Formodning om er saa god som en Publicist, i hvor vel han undertiden til Depositz faaer flere Bene. I Sprogene er han gierne fattig, og sielden fast i Grammatikens første Grunde. Aarsagen ligger; deels i Omgangsmaaden, da det ene Stæd raade Forældrene, det andet Lærerne; deels i Mangel af den Drift, der er, hvor flere kappes; deels i Huus- og Bye-Adspredelser; deels og i Læremesterens løsere Kundskab. Private Dimissioner mener jeg derfor bør standses, som og Kaper-Rectorernes Fangster, og ingen dimitteres uden nogle Aars offentlige Skolegang.

I de Skoler, som have mindre Tilløb, og som man derfor formoder ere slettere besatte med Lærere, (jeg siger formoder; thi Helsingørs Skole, sine store Stipendier uagtet, er ikke talrig, i hvor brav en Mand jeg anseer Rector Baden for; men maaskee de andre Lærere intet due, maaskee og andre Omstændigheder hindre den lærde og flittige Rector fra at gjøre den Nytte, man kunde love sig af hans udvidede og mangfoldige Indsigter,) Der er Udbyttet af Stipendierne i Mangel af de nydende meget stort, og ofte dobbelt imod hvad det er der, hvor der ere flere Disciple. Stipendierne ere da at ansee, som Lokkemad, der hindrer disse Skoler fra at blive øde; da Lærernes Duelighed burde ene skaffe Tilløb. Og dette bør forandres.

Kiøge Skoles Capital beløber sig omtrent til 10000 Rigsdaler; hvad er Renterne heraf at regne imod Roeskilde-Skoles Indtægter? Og dog har en Coa: gienser større Stipendium. Men hvortil Nyeborg-Skoles Stipendium bruges, gad jeg meget gierne vide. Og, som jeg taler om Skole-Stipendier, kan jeg ikke forbigaae at nævne den skammelige Misbrug, som begaaes med Peder Pedersens Legatum. Denne Holbekske Kiøbmand bortgav ved Testamente 1723 den 11 December 2000 Rigsdaler til Latinske Skole-Disciple med den Clausul: At Capitalen maa aldrig til en anden Skole henlægges. Fordi Capitalen ikke maa henlægges, seer jeg dog ikke det følger, at jo Renterne nok kan henlægges til de Skoler, som besøges af Holbecenser;

og Christian den Siette forstod det lige som

jeg. Thi ved Skole-Reductionen i Aaret 1739 o.s., da der skeete Forespørsel angaaende dette Le gatum blev svaret: Der maatte ikke flere end 10 Børn paa engang nyde det, ikke ferre end 2: Den øvrige Sum skulde uddeles til Discipler, som kunde være sendte fra Holbek til een eller anden funderet Skole. Nu gaaer det lystigt med dette Stipendium: Magistraten og deres Forvandle lade deres Børn lære en Snees Gloser af Aurora, og det er nok til at tilkiende dem Stipendium. Kunde endda denne Angivelse gjøre dem lidet forsigtigere, at deres Børn lærte noget mere! Leylighed giver Tyve; Leyligheden bør betages dem. Lad Capitalen blive i Holbek, men Renterne derfra uddeles til een af de nærmeste Skoler, til Fordeel for Holbekske Discipler: Eller og de Renter, hvortil fattes Discipler,

som gaae i offentlige Latinske Skoler, lad dem oplægges til Capitalens Fremvæxt; saa gaaer denne Juks bort.

Hvad Underviisningen selv i de offentlige Skoler angaaer, har jeg her intet videre at sige, da Materien i Forveyen er udkommet, end at alle Libri memoriales, Thesauri, Apparatus, Primitiva Græca og om der er mere, som er opfundet for at spille Disciplernes Tid, skal bort; Disciplerne ingen Phraser extrahere, men anvises til at anvende i Stiil, hvad de have læst. Enten Langii Hodegus, eller Resenii Rhetorica væk; Florus, Eutropius, Curtius, Velleius, Sallustius bort, der i stæden meer af Cicero, (men ikke om Pligterne, en Bog,

som Lærerne snart aldrig forstaae,) meer af Livius, og forslaaer dette ikke, saa Cæsar og den yngre Plinius.

Jeg veed ikke enten vore Seminarier, eller Gymnasierne gjøre meest Nytte; men det veed jeg, at Gymnasierne gjøre ingen. Bergen og Tronhiem har hver sit Seminarium, hvis Frugter ere ukiendelige ved Academiet. Altona og Odense har hver sit Gymnasium. Om det Altonaiske forsikkrer Forfatteren af Raisonnemens over Kiøbenhavns Universitet S. 33, 34. at det gjør, hvor det er, liden eller ingen Nytte: Og om det Odenseiske kan jeg selv bevidne, at det gjør slet ingen Nytte, men megen Skade. Thi Disciplerne glemme paa Gymnasium, hvad de have lært i Skolen, og Lydigheden er borte, saasnart de ere blevne Halv-Karle.

88

Jeg vil nok troe der læses got; flittig og nøyagtig kan jeg forsikre det skeer, men det hjælper ikke, naar ingen hører efter. Anchersen er Rector og Professor i Veltalenhed, (det er at sige i det Romerske Sprog, ikke engang den Romerske Veltalenhed; thi her skal mere end Gloser til,) en Mand bekiendt af sin Flitighed og Nøyagtighed i at læse; thi dette har han aldrig forsømt. Han har faaet sig en Subrector for sin Alderdoms Skyld, som har Exspectance paa Conrectoratet, følgelig og paa Profession ved Gymnasium; og han var een af de tre, som have confereret, siden Magister-Conference blev offentlig. Det siger endelig intet, da han fik denne Exspectance, blev Stiftelsen overtraadt; thi saa staaer der i Christian den Fierdes Fundats af Aar 1739 den 17 Maji. "For det Syttende, naar nogen skal kaldes til Professionem in Gymnasio, eller til Rectoratum, da skal han gjøre sit Specimen profectus udi Academia,

findes der da nogen, som vil om samme Profession concertere, efteret derom anslaget er, da skal den bekomme Professionem, som værdigst er., Hvad kan Love, Forordninger, Indretninger hielpe til, om de aldrig ere saa gode, naar de ikke efterleves? Hvor var denne Concertation? Hvor? Og naar var Vacance opslaget? Og hvad Forsikkring, at den var den værdigste, som fik Expetancen? Conferencen? Oversættelsen af Catilina? Eller hvad?

Men begge Gymnasierne, og Bergens Seminarium Fridericianum, (det Tronhiemske faaer blive

89

for Missionens Skyld) bør ophæves ligesom skeete ved Roeskilde-Gymnasium 1688; thi Stiftelser, som ingen Nytte skaffe, de gjøre Skade, og Odense-Gymnasium er sin Død ærlig værd; det veed jeg desuden tilfulde. Nu skal disse Capitaler anvendes til Nytte, og hvortil da? Til et

Academie, og det i Norge, om der ingen anden Udveye er. Dette tænkte nok Raisonneuren ikke paa, da jeg var ved Maalet, at jeg skulde skeye ud af hans Fodspor. Han indbegriber og Herlufsholms adelige Skole under sit Forslag: Men hvo giver ham Lov til det? Ney heller Helsingørs Latinske Skole, som er en kongelig Stiftelse, end at Regjeringen skal forgribe sig paa en Undersaats Gave. Men hvorfor Herlufsholms Skole just iblant saa stor en Mængde Skoler? Duer Rectoren intet, som Raisonneuren best maa vide, siden han sætter denne Skole paa de unyttige Stiftelsers Liste, saa bort med ham, og lad ham ikke forderve Skolen!

Vilde dog Monarken engang bønne sine Undersaatter! og i det jeg gjør dette Ønske, rinder det mig i Tankerne, at i hvor forlegen Raisonneuren er, for at finde et Sted, at forlægge Kiøbenhavns Universitet hen, eller oprette et nyt, melder Patrioten dog ikke et Ord om Norge. Jeg gaaer Philocalus forbi, som et Echo af sin Forgjænger; men denne sindige Mand, hvis Skrivemaade har saa mange ædle Træk, og som er saa nidkiær for Videnskabernes Udbredelse hos os, han være saa par-

90

tisk at unde Dannemark to Universiteter, og deraf det ene forlagt, men Norge intet, ja ey engang nævne Norge, det havde jeg aldrig ventet! Dog er det langt fra, at jeg beskylder ham for national Tænkemaade: ney Philonorvagus! ney Landsmænd! de Danske unde os det lige saa gierne, som vi ville have det, jeg veed ey hvad, uden Norges onde Engel, der hindrer det. Vor Nation er ikke foragtet, værdige Landsmænd! (dette Træk vanærer dit ædle Skrift, Philonorvagus!) vi tælle Normænd paa de anseeligste Æresposter, og finde lige saa vel Normænd Præster i Dannemark, som Jyder i Norge. Partiegeist bør ikke ulme i Norske Bryster. Vi maa tilstaae Sandhed, at Norske ere Norskes Ulykke og Forførere i Kiøbenhavn. Men det er Synd, at vor Ungdom skal forderves, den var ikke udsat for disse Fristelser i sit Fødeland, hvor den ingen Ledere behøvede. Det er Overbeviisning om det nyttige, der foranlediger disse vore Ønsker. Men hvad enten det var en blot Indbildning, som indskyder Normændene saa hæftig Begierlighed efter et National-Universitet; eller, som det er, Vished grundet paa ubedragelige, deels Slutninger, deels Erfaringer hentede andre Stæder fra, om de Fordele, som naturligviis deraf vilde flyde for Landet: Saa staaer det dog fast, at den Norske Nation bør føyes i en Post, som er saa tit paaanket, og dette er det mindste Vederlag, Norge kan gives for sine tabte Herligheder. Vi lade vor Paastand fare paa de Kiøbenhavnske Legater; thi Normænd have dog ikkun giort faa af dem. Holberg (utaknemmelige Holberg!) glemte af Adelsyge, hvor han var

91

fød. Norsk Ædelmodighed, Norsk Gavnildhed skal snart oprette, hvad vi tabe ved at forlade Kiøbenhavn, og Letheden af Levemaade erstatter det for det første. Kongens Casse behøver en at besværes, vi veed Raad alligevel.

Angels Hospitaler er forhen talt om. En anden Landsmand beretter, at "foruden dem er der en stor Deel Midler efter ham, som ey ere til noget vist Brug bestemte.,, See Tanker i Anledning af en Normands Undersøgelse, hvorvidt de Aarsager kan gjælde, der anføres,

som Hindringer for et Norsk Acamies Oprettelse. S. 27, 28. Dem foreslaaer

han iblant andet at anvende hertil. Beneficierne har jeg paa mine Landsmænds Vegne frasagt os; thi det gav for megen Brøk. Hans andre Kilder ere: Norsk Studii Skat, Norske Embedsmænds Skat, og frivillig Gave. Denne sidste, formeret ved en Collect over begge Rigerne, vilde vist udgjøre noget betydeligt. Jeg lægger Norske Mensal-Gaardes Sælgning til, og retter, hvad jeg før har sagt herimod; thi Patrioten opoffrede aldrig Sandhed og Landets Fordeel for en stolt Egensindighed. Jeg skulde forandret det første Stæd, dersom ikke de Blade af Haandskriftet havde allerede været bortsendte. Da jeg erklærede mig imod Mensal-Gaardenes Sælgning, havde jeg mine Tanker fæstede paa den ringe Afgift, som Gaardsidderen svarer af dem, fastsat ved Mensal-Gaardens Oprettelse. Jeg glemte at beregne Afgiftens

92

Beløb efter Tiderne: Og naar denne Forskiel tages i Betragtning, hvad Penge galt da, og nu, og Afgiften i Følge denne Omstændighed skulde beregnes og anslaaes efter Penges og Vares Forhold til hverandre efter nu værende Priser; saa vilde Afgiften stige langt høyere. For at gjøre de Danske Tingen Des fatteligere, vil jeg kun bede dem eftersee i Loven, hvad et Lam galt i Christian Den Femtes Tid, da de skal see, hvor meget Priserne forandre sig, og hvad det Danske Præsteskab taber ved at faae dette Slags Tiende ikke in natura, men i Penge. Nu endskiønt det var en billig Fordring, at Præsteskabet lige saa vel nød deres Indtægter efter værende Tidens Pengepris, som de betale Skatter efter dem: Saa lover jeg dog paa det Norske Præsteskabs Vegne, at det meget vel vil være fornøyet endog med dette Godes fulkomne Afhændigelse, naar det skeer til Rigets Gavn og Ære. Landhuusholdningen i Norge vilde herved meget forbedres, naar enhver Gaardsidder, saa vidt Odelsretten tillader det, eyede sin egen Gaard; thi nu leve de in diem, ere fornøyeede, naar det kan holde ud, saa længe de leve, og bekymre sig intet om Fremtiden. Opsidderne paa de beneficerede Godser leve meest af at forhugge Skovene; at det er til Upligt bryde de sig lidet om, fordi det ey er deres Eyendom. Forandringen mener jeg bør skee saaledes: Saasnart en Opsidder dør, stilles Gaarden til Auction, da det i Forvejen tillyses, til Hvad Brug Pengene skal anvendes. Saa stor en Sum, som kan udgjøre i Renter den Afgift, der svaredes til den Beneficerede, bliver staaende i

93

Gaarden, og udredes fremdeles af Eyeren, ligesom før af Opsidderen. Herunder bør og forstaaes, hvad som betales i Indfæstning, som lignes paa hvert Aar, naar man antager, at hvert tredivte Aar skeete Dødsfald; thi denne Capital, som da betales ud med eet, kunde blive staaende til aarlige Renter; og herved forekommedes Endeel Misbrug, som ellers umueligen kan hemmes, at der under Haanden tages meer end det fastsatte. Men for strax at skaffe nogen Hielp imod Misbrugen, maatte det siges Opsidderne, hvad de havde at rette sig efter, og at de forsikrede deres Fæste, saasnart de handlede derimod, da i saa Fald Gaarden strax skulde opbydes til Auction. Var en Opsidder fornøyet med, at hans Gaard strax blev auctioneret, fordi han troede sig saa velhavende at kunne kiøbe den, saa var det vel, men da maatte der nøye passes paa, at han ikke ved hemmelige Underhandlinger kiøbte andre Lysthavende fra at byde med sig. — Philonorvagus har lovet os sine Forslag, naar han hører, at Regieringen har fattet Beslutningen: Og fra denne oplyste Landsmand kunne vi vente noget got.

Det er da ikke vanskeligt at skaffe Pengene tilveye uden at besvære Kronen; men om det og var, vilde jeg sige med Raisonneuren. (S. 30.) "Har en Hertug af Meklenborg, blot til Trods for sine Landstænder, kunnet i vore Tider oprette et nyt Academie; hvi skulde en Konge i Dannemark, fom har ubundne Hænder, og sit hele Folkets Ønsker for sig, ikke kunne,, oprette et i Norge?"

94

Vi har Mensal-Gaardene, vi har et Seminarium, to Gymnasier, og Sorøe-Academie, at forlægge. Sorøe-Ridder-Academie paa de unyttige Stiftelsers Liste, "som fra sin Fornøelse af allene har udrettet mere Got, udbredet meer Indsigt og Oplysning, og danner fleer Subjecter, end Kiøbenhavns Universitets Lærere i dette og forrige Aarhundrede!,, Saa har Professorerne vist og gjort kun meget liden Nytte i Kiøbenhavn!

Sorøe ridderlige Academie er anlagt for Adelsmænd, og derfor ey har skaffet saa stor Nytte tilveye, som man kunde love sig af Professorernes Duelighed og Arbeydsomhed. De Uadelige have nu vel og faaet Adgang hertil, men paa saadant et lidet Stæd blive de foragtede, som ikke kan komme med og holde ud i Pragt med de adelige: Og hvor mange Borgerlige have 500 til 600 Rigsdaler at sætte til om Aaret? Raisonneuren, som 60 Rigsdaler synes at være en meget vigtig Hielp i Kiøbenhavn for et ungt Menneske, som ikke er vant til

Overflødighed, og derfor erklærer sig imod det ypperlige Forslag, Philocalus gjorde at lægge flere Stipendier sammen, at de forenede kunde udgjøre noget klækkeligt, han burde betænkt, at med Sparsommelighed kan en Gratist neppe komme ud med 300 Rigsdaler. Indretningen maa da være saa ypperlig i Sorøe, som den vil, Stædet deyligere end Tempe; om end Apollo med alle Muserne havde fæstet Sæde der, og Pythia fra Trefoden dicterte der Oracler: Alt dette tiener kun til at opvække en ivrig men daarlig Begierlighed efter at

95

komme der: Der maatte bestandig Hede: Den

Lykke er ikke for alle at komme til Corinthen.

De Adelige have Hævd paa Stiftelsen, og derfor bliver den og for dem alene, og dem der have Indtægter lige med Adelen. Her har vi Subjecterne, Academiet har dannet, her er Indsigten og Oplysningen det har udbredt, — en halv Snees Adelsmænd, og næppe det, med saa mange af disses Hofmestere, som ey ere for kloge til at lære, er hele Auditorium. At holde for dem en Oberhofmester, en Inspecteur, fem Professorer, en Fransk Sprogmaster, en Berider, en Fegt-Dandse-og Tegne-Mester, synes at falde temmelig bekosteligt. En Adelsmand, naar han tillige er Stamherre, eller Arving til store Midler, er alt for vel oplyst om de Fordele, hans Fødsel tilbyder ham, til at troe, han behøvede at lære noget grundigt: Han veed og alt for vel at leve til at han skulde befatte sig med det Skolepedanterie, og fordybe sig i Studeringer. Jeg kiender ingen Subjecter, Sorøe har dannet, som har gjort stor Opsigt. Sneedorf har givet Rosenkrandzes Minde Udødelighed, det lever i, og med denne store Mands Skrifter, og paa disse Vinger bæres der ind i Evigheden. Jeg kiendte Sneedorfs ædle, gode og veldømmende Hierte, men bygger dog lige fast paa hans Vidnesbyrd: Det er ikke Sorøe, men Sneedorf, Æren tilkommer af at have dannet Rosenkrandz, og Sneedorf skulde gjort sin Discipel lige saa dydig, lige saa høyttænkende i Kiøbenhavn, som i Sorøe. At Capitain Eichstedt var dydig, som havde saa dydig en Mand, og saa stor en Menneskeven, tii Fader

96

undre vi os ikke over. Skulde noget Stæd kunne tilskrive sig Æren for at have dannet Eichstedt, maatte Sorøe dele den med Herlufsholm. Men Lindenchrone, Løvenskiold, Reedz, Preuser, Beulevitz, Kleist, Gersdorph; disse Navne veed jeg ikke jeg har hørt meget om.

Saa længe Levemaaden er saa dyr i Sorøe, som for nærværende Tid, og Ridder-Academiet følgelig ey kan besøges uden af meget Formuende: Saa hielper den kongelige Tilladelse, som gjør de Uadelige lige de Adelige, intet, men Stiftelsen komme endnu til at være frugtesløs. Universitets-Herligheder ville hielppe noget, men det allerbeste var om Priserne og Levemanden kunde stærk tvinges, og tillige saa stor en Mængde Uadelige forlægges derhen fra Kiøbenhavn, som kunde overstemme de gamle Academister, og gjøre Opførselen borgelig og tarvelig. Disse Kolonister Maatte udskrives af de dueligste Studenter i Kiøbenhavn, at de kunde skaffe sig Anseelse iblant de Adelige. Man kunde udsøge de allerbeste paa Collegierne, Communitetet og iblant andre Stipendiariet; og enhver Decanus skulle give en Fortegnelse paa de beste af sine Commensales paa Klosteret. Disse skulle beholde alt, hvad de havde havt Kiøbenhavn af Stipendier. Tillige med disse Emigranter skulle følge nogle af de beste Decani, saa mange nemlig, som passede sig efter Coloniens Størrelse, for at fortsætte Øvelserne i Sorøe. Men Decani, som nu bleve at ansee, som Academiske Lærere, maatte tillægges anstændigt Ophold, at de ikke

97

skulle blive foragtede. Dette kunde være en Prøve til at forlægge hele Kiøbenhavns Universitet siden, i Fald det lykkedes, og paa denne Maade vovedes der mindst. Det ville vist lykkes, naar Prisen paa Levnedsmidlerne alene kunde tvinges. Men Norge kunde alligevel have sit Universitet.

Ridder-Academiet i sin nu værende Fofatning gjør ingen Nytte. Da Raisonneuren ingen Compliment gjør det deri, at han siger, det har dannet flere Subjecter, og udbredet meer Indsigt, og Oplysning, end Universitets-Lærerne i dette og forrige Aarhundrede: Saa gjør han vist ikke heller Universitets-Lærerne nogen Compliment. Som Skribenter, kan Sorøe fremvise Kraft, Sneedorf, (Guldbergs Skrifter ere udkomne i Kiøbenhavn,) Eriksen og Skiønning. Imod dem sætter Universitetet Holberg, som, i det han udskrev sig selv, dog tilveyebagte meget ypperligt; Pontoppidan, som ey overalt var skiødesløs. Mølmans Historie 1ste Deel er at ansee som Veneris Skilderie, hvoraf Apelles malede Hovedet saa fortræffelig, at ingen Konstner turde tage sig paa at fuldføre de øvrige; Schlegel og von Aphelen bestille intet, som Professorer, og maa derfor ikke nævnes; men Kofod Anchers Lov-Historie kan sættes i Ligning med Kraftes Mekanik, Hovedbøger hver for sig, som gjør Nationen Ære. Compendier, Elementer, Positioner, kan ey komme paa Listen, heller ikke Disputazer og Programmer; og til Vederlag har jeg ikke nævnt Sorøiske Taler, hvoraf jeg heller tager een, end ti Dispu-

98

tager. Ole Borch har skrevet ypperligen i sit Slags; Materien fordrede han maatte skrive paa Latin, og han

gjorde os en Tieneste dermed; thi endnu ventede vort Sprog paa en Holberg og Snedorf.

Om de Kiøbenhavnske Professorers Forelæsninger dømmes Raisonneuren for ukierligt, og taber i det Stykke sin Credit. Han maa betænke, han taler om en Tid af 170 Aar; saa lange er det jo ikke siden Holstein blev Universitets-Patron. Den Latinske Philologie har intet forandret sig siden Anchersens Død, til Beviis sammenligne man Disputazerne over Horatii carmina fæcularia med Aula erudita feptentrionis. Philosophien har meget vundet ved Riisbrigh. Jeg har studeret ved endeel Universiteter. Jeg har læst Endeel af hvad endog de nyeste have skrevet af Lære-Bøger i denne Videnskab, men har intet seet, som jeg agter lige med denne Mands Forelæsninger, som jeg har anskaffet mig; saa meget Lys, Grundighed, Orden og Smag regierer deri. Jeg forlanger ey at troes, dersom ey enhver skiønsom Læser sander med mig; imidlertid er det mig alt et got Beviis, at hans Collegier besøges af gamle Studenter, hvoraf endog nogle have attesteret, og en Mand, som ingen Stipendier har at skalte over, tæller hver Aar 100 Tilhørere. Jeg vilde ønske, at han og vilde læse over den philosophiske Moral og Naturens Ret; thi et Collegium har jeg seet derover, og det er elendig tørt. Holms Forelæsninger over Dogmatik maa alle meget rose for sit simple Foredrag, for

99

Sprogets Reenhed, (thi Barbarie, i Theologien i sær, er ufordragelig,) tomme, inter betydende og undværlige mørke Konstords Udeladelse, og spidsfindige Daarligheders Forbigaaelse. Alene jeg vilde have dem lempede lidt mere efter den nyere Dogmatik og Theologiske Smag; men Tilhørernes Beskaffenhed tillader det maaskee ikke. Tabet af Cramer beklage vi. Imidlertid har Raisonneuren Ret heri, at de fleste Dele af den Theologiske Literatur læses her intet over. Kun et Collegium over Lovkyndighed. Men hvad Lægekonsten taber derved, at Krazenstein er ey saa stor i den egentlige Medicin, som i den experimentelle Physik, det erstatter Dr. Saxtorph. Forelæsningerne over Phyfica experimentalis ere meget gode, og ville besøges meer, end de gjør, af gamle Studenter, dersom der var mindre Støyen af Russer; men nu kommer Tvang-Prædikanten igjen! Etats-Raad Kalls Collegier ere alle, saa nær som det Analytiske, for gamle Studenter. Den Theoretiske Deel af Sphærica læses got nok, men den practiske forsømmes, og Observateurerne paa det Astronomiske Taarn sværge paa, at Professor Peder Horrebow ey er i Stand til at læse over, hvad han melder i Lections-Listen; en Beskyldning, han best igiendriver ved at opfylde sit Løfte. For saavidt, som her ey ere gjorte Undtagelser, er Alting nu, som i Raisonneurens Tid.

Aarlige Disputatzer seer man kun af Etatsraad Kall, Krazenstein, Rottbøl og Riisbrigh. Man holder disse Strids-Øvelser for unyttige; jeg tilstaaer det og efter nu værende Forfatning. Thi

100

at en Professor udnævner to, han vil disputere med, hver sin Time, deraf kommer ikke meget ud; og jeg har seet eet af Universitetets største Hoveder, Mygind, at blive forviist Universitetet, fordi han overbeviiste Academiets da værende Rector, Detharding, om at Professoren var en Dosmer, ved at opponere ex Auditorio imod ham.

Designations-Systemet er een af de urimeligste Indretninger, som nogen Tid kan tænkes, og jeg giver begge mine Forgængere fuldkommen Ret i alt, hvad de have sagt om dets Skadelighed for Videnskaberne og Studeringerne. Holstein opfandt det, fordi han holdt det for en Ære ey at have andre Hofmestere, end Professorables. Den Forlegenhed, man siden var i med det Grædske Sprog, gav overtøydende Beviis om dette Slags Expectances Skadelighed; men man vidste intet andet Middel til at rede sig ud, end at fordrive Ondt med Ondt, og gjøre Ulykken langvarigere; Mag. Kall blev Professor Designatus i det Philosophiske Facultet, for at læse over Grædsk, og en af de allerfortienteste Lærere, (Jeg mener Riisbrigh, som er Extraordinarius og ikke Designatus Professor,) var man ubillig nok til at gaae forbi. Nu kunne vel disse Designationer synes ophævede formedelst den Anordning, der kom ud om Expectancer i Almindelighed; men da nogle Expectanter allerede længe have forrettet, synes det vel Haardt at berøve dem den beste Frugt af deres Arbeyde. Og dette mener jeg var Aarsagen, hvorfor Mag. Sivertsen i Helsingøer blev efter sin Expectance

101

Conrector; thi den kan aldrig være en god Skolemand, som skriver et tørt Program efter Mathematisk Methode; og derfor havde jeg heller ønsket Mag. Sivertsen et got Præstekald, hvortil han, som bekiendt er, har gode Studeringer.

Professorerne fortrød vel paa, om jeg kaldte Communitets-Decani, og Magistre, Universitets-Lærere, skjønt der baade have været, og ere de Decani, som maaskee kunne læse for Professorer. Hvad Nytte Decani gjøre, vedkommer alene Communitetet; thi paa Forelæsninger hos dem indfinder sig snart ingen. Magistre uden for Communitetet, som holde Collegier, have vi ingen.

Naar Raisonneuren og Philocalus tale om Professorers Stolthed og Buthed imod Studenter, saa maa de hensigte til de ældre Tider; thi nu ere de snart alle temmelig høflige, ja omgiængelige. Lad der være een, som lader hilse fra sig, at han er ikke hiemme: Lad een endnu give Audience i sit Dørlukke, og paa Gaden

betænke sig, om han vil hilse igien; for Resten er det ubilligt at beskyldte dem nu omstunder for Stolthed. I Kalls Huus har altid kommet mange Studenter, og ham har det altid været tilladt at raadføre sig med. Hvad elskværdigere end Mølmann? Hybner aftvinger Folk Fortrolighed. Og Riisbrigh, — ja naar kommer nogen til ham om Eftermiddagen, uden at møde Studenterne der? Og hvo kan være villigere til at give Raad og Anviisning, end han? Jeg har hørt meget Got om mange, men aldrig nogen saa

102

eenstemmigen roses, og i saa stærke Udtryk, som denne Mand, til hvis Ophøyelse de stridigste og meest uenige Gemytter og Characterer, jeg har kiendt,

forene sig. - Har nogle været særsindede og

stolte, saa har dog andre igien været omgængelige og beredvillige til at give baade Raad og Veyviisning, naar nogen forlangte det. Men Fortroligheden maa jeg tilstaae, har sielden været stor.

Det har længe været et Academisk Mundheld: Eet er at tale med en Professor i Stipendii-Sager, et andet uden for disse. Jeg troer nok disse Fædre undertiden have giort sig vel kostbare under disse fremmede Naades-Beviisninger: Men jeg veed tillige, at Forvaltningen af Stipendierne, som nogen liden Misbrug uagtet, dog over Hovedet har været god, har opholdt Livet i Studeringerne Hos os. Alting skulde været Barbarie, dersom dette ikke havde været, og Lærerne ey havde havt dette at opmuntre og belønne de flittige med. Derfor seer man, at de største Genier have været Dr. Holms Yndlinger, hvis Fortienester i dette Stykke aldrig bør glemmes. Eriksen, Mag. Steenersen, Biskop Rottbøl, Magisterne: Boserup, Thorlacius, Fleister, Balle, Collegianterne: Haar, Spronerne, Aasheim, Teilman, Monrad, Brovn, Jørgensen, Treschov, Holst, & c., have alle været hans Creaturer, og meget maa takke ham for hvad de ere. Og om han end ey har med det beste lidt en Karl, har han dog og viist han kunde overvinde sig, og troede flere end sig selv.

103

Nepotisme, og Føyelighed imod Recommendationer, ere Skrøbeligheder, man altid maa befrygte hos dem, der have Stipendier at uddele. Begge har man forekastet Consistoriet, begge har Holm bestandig sigtet imod, og ikke skyet at skaffe sig Fiender derved. Men en Mand kan tilsidst blive træt. Derimod har han giort sig en Fornøyelse af at opsøge duelige; og lad Philocalus end sige, at Professorerne ikke kiende Studenterne; Holms Speidere skal underrette ham derom. Som Beviis paa Nepotisme (eller efter Mundhældet: Det komme over os og vore Børn) anfører man, at tre Horrebower, fire Vøldiker, og to Kaller, foruden en Slump Anchersener, have havt Borchens Collegium, og at der ligeledes blant Decani have som oftest været to, tre Professor-Sønner. Men Decanater ere jo Embeder, og ikke Almisser: Og Collegier bør ikke misundes dem, da ingen nægter, at de have været brave og duelige Folk; desuden have de gammel Hævd paa dette Collegium.

Der ere fire Collegier. Regentzen bortgive Theologi, og Familien af dem, som have givet Stipendier til visse Kamre, hver sin Plads, de Privilerede uberegnede. Dog have Christianienserne ey i lang Tid nydt Got af deres Privilegium, som Rector Hersleb har beviist. Oeconomien med Regentz-Inventarium: Borde, Sænge, Madskabe, som og øvrige Udgifter til Laase, Vinduer, Kalkning, som og Opvarningen, Portneren er Studenterne pligtig: Alt dette var at ønske, var noget bedre, baade at Portneren ey skulle gjøre sig

104

for store Fordele, og Stiftelsen ey besværes med unyttige Bekostninger. Valkendorfs Collegium var i stor Agtelse, saa længe det var ene, i hvilken Tid det husede de lærdeste Studenter, men siden har i sær det Mediceiske Collegium taget Anseelsen fra det. Aarsagen er, at Udbyttet er dobbelt saa stor paa Borchens Collegium, hvilket brændte med Bibliothek, og øvrige Inventarium i Kiøbenhavns Ildebrand, da Valkendorfs ingen Skade tog. Capitalen er 17000 Rigsdaler, desuden skal Biskop Bildsøe, og Doctor Holm have givet noget dertil. Men her er ingen Bi-Capital til at bestride Reparationer og andre Udgifter med, hvorfore Pladserne maa hver for sig staae nogen vis Tid aabne, for af de paa dem forfaldende Penge at samle en Sum. Eilersens Collegii Capital skal være 25000 Rigsdaler. Dette Collegium var en Tid i stor Berømmelse, da man tællede der Hviid, Lund, Baden, Fuchs, Haar, Hahnefelt, Fugl, Saxdorf, Sandøe, Finsen. Sneedorf udnævnedde en Tid hertil. Udbyttet er ikke stort, og har aldrig steget, i hvorvel snart alle Pladsene staae længe aabne, ja nogle et heelt Aar, da Indtægten beregnes Hoved-Stolen til Fordeel. Bøger kiøbes her ikke heller; ja ikke anskaffes Hylde til dem. Dr. Holm har foræret Bibliotheket. Man seer og, at en Landmaaler beholder Collegiet, endskiønt han har kongelig Bestilling, o.s.v. I de senere Tider synes Muserne at have valgt sig det Mediceiske, eller Borchens Collegium til Boelig, i det ringeste give de Academiske Prøve-Skrifter mig denne Formodning, da man herfra aarligen baade

105

faaer det fulde Antal, og de moedneste Arbeyder i adskillige Videnskaber, meest Philologie, Kritik, Philosophie, Kirkehistorie. Dette tænker jeg, som meget andet, bør for en stor Deel tilskrives Ephori Dr.Holms Aarvaagenhed, og besynderlige Nidkierhed for Videnskabernes Opkomst, ligesom disse Collegianter takke

ham for den Tilvæxt, de to gange paa kort Tid have faaet i deres Stipendium.

Men baade Collegianterne af de tre Collegier, Valkendorfs, Borchs og Eilersens er af Consistorium, og de fleste Stipendiariet er af Ephorerne paalagt et Slags Skat, som jeg ingen anden Oprindelse veed til, end en selvtagen Myndighed. Man fordrer af Collegianterne trykte Disputazer; uagtet Stifterne have været nøyede med Declamazer, som og en Tid have været brugelige. Jeg har intet mod disse trykte Prøve-Skrifter, hvoraf endog mange ere meget gode. Ja naar jeg erindrer mig de Løyer, der i Grams Tid faldt paa Borchs Collegium ved en Disputas, hvor en Dreng, som blev brugt til Opvartning, spillede fortræffelig sin Rolle, som Opponent, hvortil han var underkiøbt, da han remsede færdig sin Lectie op, indtil man, ved at rykke ham i Pidsken, gav ham Tegn at holde op, og saaledes bragte den usle Præses i Barocco, som og blev herudover forviist af Collegium: i Betragtning siger jeg, af den Frygt, Stymperne har for at blive beskiæmmet offentligen, som virkeligen og har holdt mange fra at søge om Collegier, ville jeg nødig have disse Disputeer Øvelser afskaffede. Men Universitets-Bogtrykkerne kunde det paalæg-

106

ges, siden dog faa Professore disputere, at trykke Collegii-Disputazerne for intet. Videre, kræver Pedellen, ved hver Collegii-Distribuz, sin Contingent, og har Medhold af Ephorerne; ja disse aftrykke og af mange Stipendier en Sportel til Pedellen. Paa hvad Grund? Maade selv gjøre Regnskab for, samt hvorfor de saa meget ynde disse Hovedløse Folk. Paa Communitetet har Pedellen forhen lader sig nøye med en Krone til Introduction, men, formedelst besværlige Tider, skal han nu have forhøyet Prisen til en Rigsdaler. Jeg misunder ingen sine lovlige Fordele; men Fattige bør ikke sulte, for at nogle Mennesker skal spækkes, hvis hele Forretning skeer med Fadderne, og som dog ikke ere uden Tienere, i hvorvel de just ikke børste Skoe; thi Famulus er jo paa Dansk en Tiener, Opvarter, Oppasser.

Disse Collegier ere Plantestæder for vore Lærde, der dannes de. En Landsmand har røbet sin Vankundighed, i det han ville forringe Nyttens af disse Stiftelser. Det er Forfatteren af søgelse: Hvorvidt de Aarsager kan gielde & c.

jeg sigter til. Han skulle aldrig talt saa foragtelig om Latinske og Grædske Gloser og opkogte Disputazer, dersom han havde kiendt de moedne og nyttige Arbeyder, her ere forfærdigede, og dem burde han kiende af Trefchovs, Sneedorfs, Eilchovs, Donf's, Riisbrighs, Thorlacii, Boferups, Fleiskers, Balles, Monrads, Melbyes, Kaalls, Petersens & c. & c. smukke Stykker. Der danner de sig selv, disse Selvlærde fremkomme, som Kiæmper af de

107

Tænder Cadmus saaede, og de danne igien andre. En Decanus, og en Collegiant som er kommet i Orde, drager de yngre Studenter til sig; ham have de den Fortroelighed til, som de nægte Professorerne, de raadføre sig med ham, de vise og lade deres Prøvestykker rette af ham. Collegianterne paa Regenzen, Valkendorfs, og Borchs Collegier have og oprettet Prædike-Selskaber, hvoraf kunde haabes for Nytte, dersom Regieringen gav dem Prøve af sin Velbehag. Men Kiær, som er Formand for det Ældste, nemlig det Mediceiske, gaaer endnu uforsørget! Til Fordeel for disse Selskaber har jeg dette Forslag, at da Ministerium Hauniense, eller Sogne-Præsterne til Frue, Helliggeistes- og Nicolai-Kirker lønnes i Følge et Testament for at prædike Syvlæts-Prædikener, hvilket de, Fasten undtagen, forrette ved Studenter, skulle de selv tilholdes at prædike, og de da intet nyde, som en kunde overkomme Arbeydet. I disses Sted skulle disse Prædike-Brødre forrette vevselviis, og for den beste udarbeydede Tale, hvorom Selskabet for de smukke Videnskaber skulle dømme, lige som det forhen gjorde i Anledning af Mag. Olrogs Hellige Taler, skulle udsætes Prædike-Contingenten til Præmie.

Hverken Collegianternes, naar der af ere Læsende, eller Decanorum Forelæsninger kan, uagtet de giere sig al Fliid, have og Studenternes Fortroelighed, komme synderlig i Gang. Jeg regner Riisbrigh fra; men ellers har hverken Thorlacius, eller Fleisker eller Balle kunnet bringe Tilhørernes Antal høyere, end otte;

108

og de to sidste fik ingen Lysthavende til de oratoriske Exercizer, hvortil de opslog, i hvor høylig fornødne disse end ere. Balle skulle man vente var vel forsynet med Afskrifter af de Tydske Professorers Forelæsninger, og dog fandt han ikke flere, end fem a sex, som skiøttede om at høre ham over Kirkehistorien; en Lunkenhed, jeg vist ikke begriber Aarsagen til; thi laae den ellers i Examina, kunde den her ikke, da just den Videnskab fordres, og ingen Professor læser derover; men iblant hans Tilhørere var Dr. Cramers Søn een.

Med Communitets øvelserne hører jeg det er eleendig besat, og det saaledes, at Forskiellen paa et Par Aar skal være meget mærkelig. Ingen tilregner Decani det; thi hvo som har kiendt de ældre Tider, man tilstaae, at de aldrig have været saa flittige, som nu; men enten forsømme Commensales, eller komme uberedte; og det skal være fielden, man fager et skikkeligt Argument at høre, som bliver vel fremsat og forsvaret. Philocalus foreslaaer et andet Slags Arbeyde for Decani, som jeg vel ey vil erklære mig imod, men alene vil

bede ham vel overveje, om en Mangel af Lyst og Lærvillighed hos Tilhørerne ikke og kan gjøre det unyttigt; hvorom han desbedre kan give Underretning, som han nøyere kiender Klosterets nærværende Forfatning. Det troer jeg, at havde vi ikke Disputatorium, saa ønskede vi os det, og Philocalus maaske gjorde Forslag dertil. I Tydskland anretter Professorerne i deres Huuse saadanne Øvelser for Ungdommen, hvilken Skik Krazenstein og indførte

109

her: Og de Tydske vide ikke, hvad Roes de vil lægge paa de Danske, der opholde sig ved deres Universiteter, for deres ugemene Færdighed i at disputere.

Decani troer jeg burde have mere at sige over Commensales, vel en til Mulct; thi det seer man frugter ikke; men at een mærkelig forsømmelig, eller en stor Stymper, burde efter nogle ganges Antegnelse i Protocollen forvises Communitetet. Jeg har faaet Afskrift af en vakker Epistel; jeg tviler paa der er nogen smukkere iblant obscurorum virorum; maaske jeg kunde forbinde mig mine Læsere ved at meddele dem den, ligesom jeg har faaet den; i sær om nogen skulle have Erasmi Roterodami Syge, da han vist vil blive cureret paa samme Maade, som han. Her er den: Etiamsi valetudo mea adversa iam unam vicem indicata sit, ab inimico tamen, nescio qvo, relatum erit, me profectum fuisse in terram, qvod verum non est, qvod multi mecum testari possunt: qva propterrogo atqve obtestor vos, clementissime & doctisfime Præposite! ut Pecuniæ maæ non amplius retineantur in Communitate, qvæ funt in fufteutationem maximam. Poftqvam morbus, qvo correptus ful, definer, celeritate tanta, qvanta maxime fieri potefi:, partés meas cuftodiam- Værlofe. Det var skreven paa en aaben Lap Papir. Burde saadan en Person have Kloster? Han skal endelig have ladet sig hverve til Soldat siden; men udjaget af Communitetet blev han ikke. For at have den Ærgelse, at høre paa det vemmelige Sladder, saadan en Person byder

110

dem, lønnes Decani med 50 Rigsdaler hver; og paa denne Maade tænker man at opmuntre Decani. Men den Clausul i Fundazen, som tilholder Rector ved Universitetet, de Theologiske Professorer, og Decanus as det Philosophiske Facultet, fire gange om Aaret at besøge Communitetet, glemmer de; men ikke at foruroelige Provsten, og han Decani med idelige Paamindelser.

Naar en Decanus skal lønnes i Forhold til al det Bryderie, han har, og Forretningens Vigtighed, er 200 Rigsdaler det mindste, han kan have, naar man vil forlange Flid af ham, Philocalus har udført dette saa vel og tydeligen, at jeg ikke kan gjøre bedre, end beraabe mig paa hans Grunde: Men Raisonneuren vil jeg bede betænke, at der næsten altid have paa Communitetet været Decani af en Alder fra 25, 30, 35 til 40 Aar og derover: At mange Decani besidde Indsigter, moedne nok til at sættes i Ligning med Rectorers og Professorers: Og saa skal han ikke troe, at 200 Rigsdaler er for meget for en Person, som kunde gjøre Fordring paa en Profession, eller Rectorat; og har behørig Alder dertil. — Videre har Philocalus Ret deri, at Antallet af Commensales bør formindskes, men Udbyttet forhøyes. Der blev bedre Alumni, naar Adgangen var besværligere. Det er bedre, at 100 har noget klækkeligt, end 200 sulte. Det var fastsat, at 100 skulle have frie Kost baade Aften og Middag, og følgelig er det Fundaz-stridigt, ey engang at give dem saa meget hver, som de efter Spiseqvarteers Taxt kan have frie Middags-Kost for, med to Ret-

111

ter, da Stiftelsen under dem tre. Men flere Beviis-Grunde forlanger nok Facultetet ikke; thi Procanzler Pontoppidan gav det nogle meget følelige, og Professor Morten Thrane Brynnike troer jeg lod ingen Tvil tilbage. Man tvistede om Udbyttet skulle forhøyes, eller de Nydendes Antal: Denne Trætte adskilte Procancelleren saaledes, at den overskydende Sum, hvorom der raadslogedes, skulle anvendes til at skaffe ham, og hans Enke efter ham, frie Gaard at beboe, Reparationerne indbegrebne med. Nu boer da ikke alene hans Enke frit, men har og 100 Rigsdaler af Præste-Enken, Frue Pontoppidan, for at lade hende boe hos sig. Den anden Historie er meget ung og bekiendt nok. Naar nu Tallet blev efter Haanden ved Vacancer nedsat til 100, fandt man Udveje til baade at lønne Decani, og forhøye Commensalium Udbytte. Men baade til at udvalgs Decani, og bortgive Pladser paa Communitetet og Regenzen, burde det Theologiske Facultet dele Rettigheden med de øvrige Faculteter. Udbyttet for Commensales skulle være ulige og de faae mere, som flere Decani vare enige om at give got Skudsmaal.

En stor Uorden er det, at Decanater og Vice-Decanater staae saa lang Tid ledige. Endnu er ingen indsat i Fugls Sted; thi det maatte da staaet i Aviserne; saa mønsommeligt falder det Provsten at Holde en Tale. Vice-Decanater vare ikke til i min Tid; men da Mag. Veldike, og siden Mag. Kall, og Kofoed Ancher skulle reyse Udenlands, og ugieerne ville miste deres Decanats-Pladser, fandt

112

Facultetet paa at beskikke Prodecani: En Indretning, som i sig selv er fortræffelig, havde den kun staaet i den kongelige Fundaz. Interims-Decani til at forrette i Vacancer, Sætte-Decani at forrette i deres Sted, som havde Forfald, vare syge eller paa Landet: Disse antog Provsten paa egen Haand; men da Facultetet

forordnede, at alle Decanats-Cappellaner skulle have fast Plads, som der bleve Decanater ledige til, forsvandt disse Phænomena, som Provsten nu ikke længer fandt sin Regning ved at skade.

Da jeg ansætter Decanorum Løn paa 200 Rigsdaler, følger det af sig selv, at jeg intet kan have at erindre imod, at Professor Kall bliver fremdeles ved at være Decanus, naar han lige saa fiittig forretter paa Communitetet, som de øvrige Decani. Thi han har faget et Værdigheds Navn, som flere fortiene; og med sin Bibliothecarii-Løn, og Professions-Sportler har han dog intet for meget; men hermed kan han og nøyes, naar de andre ikke faae mere, end 200 Rigsd.. Videre ville jeg: At Decani skulde vælge Videnskaber, og det skulde staae Commensales frit for hver Qvartal at vælge Bord: thi da kunde man kiende Dueligheds Forskiel iblant Decani: At de skulde logere paa Studigaarden: At ingen Fraværelses Tilladelse gives nogen Commensalis, som ey befandtes syg: At der oprettedes et Communitets Bibliothek: At der opfattes nok en Kakkellovn paa Communitetets Værelset: At Klosterboderne anvendtes til Bibliotheket, som og hvad der faldt ved Vacancer, Bortreyser o.s.v

113

da ingen Exspectancer mere skulde have Sted: at hver Decanus gjorde Forslag til Bogkiøbet i sin Videnskab: At Collegianter ikke skulde nødes til at indflytte paa Decani Værelserne: At Decanorum sorte Dragt ey skulde være længere en Lov: At Decani skulde have samme Frihed, som Professorerne, til at hente Bøger fra Universitets Bibliotheken ja og dertil have Stemme-Ret Bogkiøbet angaaende: At der isteden for Botanisk skulde anlægges en Decani-Hauge o.s.v.; men at Provsten skulde holde Collegier for Decani er latterligt.

Naar her bleve flere Universiteter, maatte ingen reyse Udenlands, uden at have opholdt sig et Aar ved hver. Friderik Den Anden har anordnet, at de, som ville have det Kongelige Reyse-Stipendium, skulde disputere derfor, og have Professorer til Opponenten, samt dem, som søgte tillige med dem om Stipendium: Dette holdes ikke.

Ved Frisernes Stipendium, som er til 11 Personer, bruges Indskrivning, endskiønt Fundagen ikke befaler det; ligeledes ved Scheelernes ordinaire til 20 Personer; thi det Extraordinaire, som er kommet af Overskud, blev forhen kvartalviis uddeelt ved Anviisninger fra Stipendiums Patron, men skal nu være gjort til et fast Stipendium, for hvor mange Personer veed jeg ikke. Ved Scheelernes ordinaire meldes om Indskrivning; men denne Skik baade ved Frisernes og Scheelernes

114

Stipendier har given Anledning tü saa megen Misbrug, at den bør ophæves, og endog de Indtegninger, som ere allerede skeete, erklæres ugyldige, dersom de indtegnede ey ere Studenter endnu.

Stipendium decollatæ virginis, Renter af 500 Rixdaler til 6 Personer, Finkes, Renterne af 700 Rigsdaler til 6, Medeanum, af 400 til 2, Justinum af 666 til een, med flere saadanne smaa Stipendier, burde slaaes sammen, saaledes, at det fastsatte Antal nød af det eene, men tillige af de andre Legater, paa det at Stiftelsens Ord kunde holdes, og Hielpen dog ey være for liden, enhver fik. Naar et Stipendium skal være til nogen Nytte, maa det i det allerringeste ey være under 80 Rigsdaler; thi ellers er den Nydende tvungen til at konditionere, og saa veed vi nok, hvad der bliver af. Det bør være en Hoved-Regel, at Stipendiarius og den Conditionerende ere to forskellige Personer. Fattigdom bør komme i Betragtning, men ikke alene; thi Stipendium er ikke blot en Almisse. Derfor holder jeg heller med Philocalus, end med Raisoneuren i denne Sag, og jeg flatterer mig af at have den store Gram paa min Side. Han har, som bekiendt er, opsat Fundagen for Grises Stipendium, Renterne af 3000 Rigsdaler til 4 Philologi, og deri læser jeg: "Fattigdom bør i sig selv ingen Tid have nogen Preference, nisi ceteris paribus, (uden naar Resten er lige) naar her sigtes til Forbedring in republica literaria, (i den larve Verden.)"

115

Philocalus er for at forenkles Maaden at bortgive Collegierne paa, og de Stipendier, hvorved Stemme-Samling bruges; fordi han ey veed de Uordener, som forhen have været, da enhver Consistorialis efter Skifte besatte sin Plads paa Borchens Collegium, for hvilke at hemme denne maskinmæssige

Handlemaade, som føder Spænding og Afpasning (V.B.8.57-60.)

blev indført; nemlig ved fleste Stemmer at afgjøre, hvo der herefter skulde have det. Philocalus maa kiende Communitetet best, for at sige os, hvordanne Commensales ere det veed jeg, at en bekiendt duelig Karl sielden forbigaaes ved Votering, og at Mag. Balle havde eenstemmig Pluralitet, og Recommendation fra enhver Voterende, til Borchens Collegium. Nu har en Voterende mindre Overhæng af Familie, og mindre Fristelse af Slegtskab, end naar han ene bestemte Ansøgningens Udfald.

Stipendier og Collegier kan siden bruges til Lønninger for at holde Collegier; men ikke strax; thi ved alle Accordter og Pagter maa Vilkaaret forudvides, og samtykkes, førend der er gyldig Fordrag, og Kraft til at forbinde.

Der maatte da oppebies Vacance ved disse Beneficier, førend dette Paalæg kan skee, om det og var værdt at paalægge sligt som Raisonneuren synes tilbøiyelig til.

Stiernekigerne paa det astronomiske Taarn murre om nogle Penge, Kongen har givet dertil. Uni-

116

versitets Bibliotheket er som en skiult Skat, ingen har got af, uden Bibliothek-Tieneren. Der maa ingen Bøger udlaanes deraf til Studenter. Da det nu baade er umageligt at løbe op paa Taarnet, for at læse, og om Vinteren for kolt; thi der er ingen Varme; kan Bibliothek-Tieneren baade gjøre sig Sportler ved at overtræde Consistoriums Forbud, og skaffe sig selv Sikkerhed til ved at tage Pant.

Om Videnskabernes Societet har jeg ingen Efterretning, og om Selskabet for de skiønne Videnskaber har Philokalus sagt nok. Flere Ting tør jeg heller ikke denne gang røre ved; thi disse Tider taale ingen Vidtløstighed.

Naar jeg drager Alting sammen, undrer jeg mig ikke over, at vi ey ere komne videre; men at vi ere komne endda saa vidt; som vi aldrig vare, dersom den gunstige Natur ikke selv skabte, opelskede, dannede og fremkaldte Nemmer, og Stipendierne enten ikke havde været til, eller været ilde forvaltede. Befordring er Maalet, den Flittige har for Øyne, og han give sig duelig til sin Konges Tieneste, for at bruges. Naar nu dette ikke skeer, naar Stymperen kryber frem, og den Duelige maa staae tilbage, naar Embeder ansees som Naades-Beviisninger, ikke som Forretninger, der bør betroes til dydige; eller det fordømmelige Annciennitets Principe faaer Overhaand over skrøbelige Siele, og qvæler al Liv, Lyst, Munterhed og al ædel Drift: Saa behøves der vist ikke vilde Go-

117

ther og Longobarder, eller skiæggede Saracener til at gjøre Videnskaberne landflygtige, og udbrede en mørk Vankundighed; et urigtigt Befordrings-System er værre, end Barbaren, der som oftest ved Omgang med slebne Folk lader sin Vildhed. 'Mag. Lange, Vesterholt, Langemach, Eilschov, Borch, Sommer, Schive, Gudme, Ursin: Alle disse ere enten aldrig, eller for sildig hiulpne, da Munterheden var borte med Krafterne, og nogle af Sorg forfaldne til Drukkenskab. Hvorfor blev Eilschov ikke betimeligen sat paa en Post hvor han kunde gjort Got med sit overordentlige Pund? Eilschov var født paa det urette Stæd et Stæd der ikke veed at Menne paa Genier: Han skulle havt Grotii Lykke, som han havde Grotii Siel, og han skulle blevet lige saa navnkundig som Grotius, Her er Philosophie og Veltalenhed forenet, Veltalenhed, som er sød, mandig og ædel; og det i den smukke Litteraturs Barndom. Holberg overgik han, og Sneedorf havde tabt den Ære at sætte den anden Tidsalder i de skiønne Videnskabers Historie hos os, dersom Eilschov ey var bortreven i sit 23 Aar, det er at sige: Dersom han et Par Aar for sin Død var bleven hiulpen. Hvor ynkelig bejamrede ikke min Ven sig for mig, i det hans Taarer nedrandt i min Barm, og udlokkede mine! ja man læse kun i hans philosophiske Breve, Sid. 302. §. 2. Vil Kongen Landet vel, vil han have gode Embedsmand, troer han Videnskaber ere et Lands Ære; saa maa han belønne Fliid; og det har han efter det nye Cancellies Oprettelse givet os Beviis paa ved at befordre Mag. Balle.

118

Giver han os mange flere saadanne Exempler, saa behøves neppe mange Anstalter til at sætte Studeringer i Drift.

Examiner har jeg raadet til at beholde, men forbedre tillige, og jeg ventede saa megen Retskaffenhed af de Examinerende, at Partiskhed og Hevngierrighed skulde mindst være at befrygte af saa oplyste Folk. Jeg er og meget bestyrket i min Mening; men den unge Gunnerus, — dette vakkre, haabefulde og flittige Menneske, hvorfor skulle han ikke have en bedre Caracteer? Man bruger ikkun

Loven til at gjøre Fortræd med, har en sagt,

og det er øyensynligt, naar den i en Snees Aar ey er brugt før nu. Gunnerus forstod vist Physik bedre, end de allerfleste, og kunne forstaae den uden at kiende alle Experimenter. At vide disse, har det været Kongens Viillie at befale; saa har det og været Majestætens Viillie, at ingen maatte faae Laudabilem som ey havde hørt og betalt de physiske Forelæsninger. Skal saa uædle Hensigter have Sted, er det langt fra jeg vil forsvare Examiner.

Latin, Grædsk med Historie og Geographie, som bør være Hovedsagen, og for hvilke kunde gives besynderlige Characterer, ja maaskee alle Videnskaberne kunde maaskee examineres af Decani i Professorernes Tilstædeværelse. Min Mening er: jeg vil forebygge Spidsfindighed, og afværge Partiskhed samt Collegi-Remser.

119

Videre, naar Decani fik en asntændig Løn, kunde de holde de offentlige Forelæsninger, Lectiones,) og Professores de private (Collegier, som betales,) de Østerlandske Sprog undtagne. Eller Decani, to ad gangen, kunde examinere Latin, Grædsk, Historie og Geographie tillige med Professoren; og have Stemme lige med ham til Characteren.

Jeg har i disse Blade sagt min Mening aabenbare, og navngivet Misbrug; thi at faae dem opdagede, for at hemmes siden, dette saae jeg var Monarkens Hensigt med at give Trykke-Friehed. Men jeg har hellig vogtet mig for Pasquille og Satire. Ingen skal klage over, at han af mig er noget paadigtet; og i Fald Rygtet har løyet ham noget paa, er han mig Tak skyldig for den Leylighed, jeg tilbyder ham, at lægge sig det fra. Thi jeg anseer den for en Ærekiender, som angriber en heel Stand under eet, og tilregner samtlige Amtsbrødre enkelte Personers Forbrydelse, hvorved den Uskyldige kommer til at lide med den Skyldige. Er nogen beført, bør ham gives Leylighed til at forsvare sig, og Mistanke bør ey hefte paa uskyldige. Men det vakkende og stinkende, naar man taler et mørkt og forblommet Sprog i lange Omsvøb, fordi man er skye for at sige reent ud, hvem og hvad man mener; dette Mameluk-Væsen lider den frie Normands ophøiede Tænkemaade ikke. Det tiener kun til at udstrøe Mistanke, at faae Monarken til at mistroe hele Collegier; og røber desuden Mistillid,

120

og Tvivl om sin Sags Retskaffenhed; Egenskaber den oplyste Patriot aldeles uanstændige. Det Philomusus i forrige Stykke taledede om Orbilius, skal have frygtet saa meget, at denne formelig har sendt Riset tilbage til Custos, som et Redskab, han ikke agtede mere at betiene sig af. Patrioten Glæder sig billig over, at hans Tugtelse har hiulpet, og skaffet den Nytte tilveje, som Satiren, der er for fiin til at føles, aldrig havde kunnet frembringe: Han ønsker kun at see flere Virkninger af samme Slags.

,

1

ESSAY SUR L'ETAT PRÉSENT DES SCIENCES,

DES
BELLES LETTRES,
ET DES
BEAUX ARTS
DANS
LE DANEMARC
ET DANS
LA NORVEGUE.

PAR

UN ANGLAIS.

A FRIEBOURG 1771.

2

3

Ayant fait un féjour de quelques années dans le Danemarc & dans la Norvegue, j'ai pensé, que je n'offrirois pas un présent tout à fait inutile au Public, en publiant quelques remarques sur l'état actuel des sciences, des lettres & des beaux arts, dans ces Royaumes; sujet presque inconnû chez la plupart des nations de l'Europe.

En arrivant a Copenhague je fus etonné de trouver une assez grande ville, bien batie & remplie d'un peuple doux, humain & passablement instruit & intelligent;

4

La, ou je ne m'étois attendu qu'à rencontrer des hommes a demi policés, à demi barbares. Car nous autres Anglois, nous avons assez communement d'étranges idées des autres peuples. Nous pensons être les feuls favoris du ciel, & croyons faire grace aux François & aux Italiens, en ne les traitant pas comme des ignorans. Les autres peuples de l'Europe, particulièrement les François, nous rendent bien la pareille & nous traitent de Turc à More. En un mot, tous les peuples pensent bien d'eux mêmes & meprisent les autres. Le paisible Danois est le seul qui approuve tout, hormis son propre pais. Peut être que la forme de son gouvernement y contribué pour quelque chose; étant certain que la liberté élève l'ame & que l'esclavage la deprime.

5

Si nous sommes donc le premier peuple de l'univers il en faut attribuer la cause a la précieuse liberté, dont nous sommes en possession; mais pour cela nous devons nous garder de mepriser les nations, qui ont le malheur d'être privées de ce trésor inestimable.

La Nation Danoise est une de celles, qui est, où meprisee, où ignorée, non seulement de nous, mais de ses voisins même. La nation Française sur tout la meprise, & cela, comme il me semble, sans raison; étant toujours accueillie chez cette nation du Nord comme son frere aîné, & mise au dessus des enfans du pais. Et comme la langue Française est devenue à présent, sans que je sache pourquoi, la langue, presque universelle de l'Europe, j'ai resolu d'écrire en cette langue, en-

6

core que je sache bien, que je ne suis pas assez habile à écrire elegamment une langue qui m'est étrangère. Mais je m'y vois entraîné, je voudrois être lû & entendû: & écrivant dans ma langue maternelle, je courrois risque de ne trouver point de lecteur, ou fort peu si j'excepte ceux de nôtre Isle fortunée: Les Danois surtout ne m'entendroient pas; & pourtant, c'est justement pour eux que j'écris, pour leur donner la satisfaction de trouver enfin un étranger, qui leur rende justice.

Mais entrons en matiere. Il n'y a qu'une seule Université dans tout le royaume, qui est à Copenhague. Elle à vingt six Professeurs, qui sont sort bien payés; & voila peut être la raison pourquoi ils ne font pas grande chose. Je ne demande

7

pas d'eux, qu'ils écrivent beaucoup de livres; Le monde étant déjà surchargé de cette denrée: mais il me semble qu'ils font peu de leçons publiques, qu'ils defendent très rarement des theses, à quoi ils sont pourtant tenus par les loix de l'Université, & que l'institution qu'on reçoit d'eux dans les colleges, comme ils nomment ici leurs leçons, est très sèche & très maigre. Elle à pourtant depuis peu perdué un très digne Theologien, dans la personne de feu Mr. Rosenstand Goiske, qui joignoit la Philosophie à la Theologie, & dont les Etudians regrettent la perte Je ne peux pas aussi nier, qu'elle possède quelques Professeurs très savans dans les personnes de Mr. Möllmann, dont la memoire est prodigieuse; Mr. Kall qui est très versé dans les langues orientales, &

8

qui à communiqué à notre docte Kennicott les variantes de quelques manuscrits Hebreux de la Bible, apportés par les savans, que Sa Majesté Danoise avoit envoyé en Arabie; Mr. Rotböll Friis qui possède de fort belles connoissances dans l'anatomie & dans la botanique; Mr. Kratzenstein, qui montre très bien les expériences de Physique, & est aussi très diligent à enseigner les Etudians; Mr. Cramer qui écrit fort bien l'allemand tant en prose qu'en vers; Mr. Kofod qui est un savant très aimable, très diftinqué & très modeste:

Mr. Schlegel qui à écrit passablement l'histoire des Rois de Dannemarc de la maison regnante d'Oldenbourg. Mais ces trois Messieurs, Cramer, Kratzenstein & Schlegel ne sont pas nés Danois, mais des Allemands, qui ont été

9

transplantés dans un terroir étranger pour eux. En général, les Danois aiment les étrangers jusqu'à la fureur, particulièrement les allemands & les Français; c'est pourquoi ils donnent pension à Mr. Klopstock, allemand de Nation, & très grand Poète dans sa langue.

Je les loue s'ils les attirent pour apprendre d'eux des choses qu'ils ignorent, & qu'ils ne favoient pas auparavant: Mais je les blame, s'ils ont eux mêmes des gens capables de les instruire, & qui peut-être, faute d'attention, vivent dans l'obscurité & dans la misère. Il faut pourtant distinguer; Les Grands, le Ministère aiment & estiment les étrangers, & pensent que la nation n'est bonne à rien: La nation au contraire, & ceux qui se nomment Patriotes, qui sont pourtant

10

assez clair semés, haïssent & detestent presque les étrangers. Il me semble pourtant, qu'ils ont encore besoin des étrangers, en plusieurs choses & que leur haine est quelques fois injuste & sans fondement. On ne peut aussi blamer le gouvernement, de ce qu'il employé ceux du Holstein dans le Dannemarc, bien qu'Allemands; étant les sujets du Roy de Danemarc aussi bien que les Danois & les Norvégiens. Mais le peuple ignore les distinctions, & tout homme qui parle une autre langue, que la sienne est étranger pour lui.

L'Université de Copenhague à quatre Collèges. La Régence, où cent étudiants ont leur logis. Le collège du même Olaus Borrichius à seize étudiants & soixante écus pour chacun. Le collège de Valkendorph

11

à seize étudiants, à trente six écus: & le collège d'Elers seize étudiants à quarante écus.

Ces Collèges ont quelque ressemblances, avec nos collèges à Oxford & à Cambridge; mais ils sont en petit, ce que les nôtres sont en gros. Ils n'ont point de Bibliothèques, & les étudiants n'y restent que quelques années, Outre cela il y a une maison qu'on nomme la communauté pour des étudiants, qui n'y logent pas, mais qui touchent chacun par an trente six écus, & qui viennent la quelques heures par jour, pour s'exercer dans la langue latine. En général, il faut avouer, que les Danois, qui ont étudié, comme ils le nomment, parlent, fort bien la langue latine, beaucoup mieux que chez nous ceux, que nous nommons Scholars. La Bibliothèque de l'Université est fort la vou-

12

te de l'église de la Ste. Trinité & contient environ vingt mille volumes. Elle n'est pas bien pourvue de livres rares & de Manuscrits. Cependant elle possède un trésor unique; ce sont les manuscrits Islandois du fameux Arnas Magnæus, dont on pourroit bien souhaiter l'impression, parcequ'ils donneroient sans doute, non seulement un grand jour aux antiquités du païs, mais encore à celles des nations voisines. Ce Mr. Magnæus a légué de l'argent pour mettre ces manuscrits au net, & pour les imprimer un jour: mais on ne fait ni l'un, ni l'autre. On m'a même assuré, que depuis quelque temps beaucoup de ces manuscrits ne se trouvent plus, sans qu'on sache ce qu'ils sont devenus. On voit peu d'étudiants & de savants fréquenter cette Bibliothèque, qui est

13

presque sans utilité pour le public. Tout tenant la Bibliothèque est la tour ronde, ainsi nommée de sa figure, qui est un bâtiment assez curieux. Elle est destinée aux observations astronomiques, mais c'est dommage qu'on y trouve peu d'instruments & encore moins d'observateurs. Les Danois ne sauroient nier, qu'ils sont bien déchus de leur ancienne gloire en astronomie, & que les temps des Ticho Brahés, des Longomontanus & des Olaus Römers sont passés. Néanmoins faut il avouer, qu'on fait d'assez bons instruments de Mathématique à Copenhague.

La Bibliothèque du Roy devrait aussi être publique, & elle le mériteroit d'autant plus, étant composée, à ce qu'on dit de plus de cent mille volumes, parmi lesquels on trouve un nombre assez considé-

14

table de beaux manuscrits d'Auteurs Grecs & Latins, achetés à la vente des livres de Mrs. Roftgaard & Daneskiold. Mais par malheur le Bibliothécaire est déjà avancé en âge, & on ne fait, par un principe d'épargne, pas assez de dépense, pour avoir des Sousbibliothécaires, des clercs & d'autres officiers nécessaires pour tenir en ordre & rendre utile une grande Bibliothèque. On a même négligé, depuis plusieurs

années, d'y mettre les livres nouvellement imprimés.

Mr. Thott, Ministre du conseil du Roy à une Bibliothèque encore plus nombreuse, dans laquelle on trouve rassemblé avec beaucoup de soin, les livres imprimés au quinzième & au commencement du seizième siècle, avec quelques manuscrits. J'ai vu la une Bible très bien peinte & une tra-

15

duction Française des métamorphoses d'Ovide admirablement bien peinte. Quel dommage, qu'un tel trésor reste aussi enseveli & sans utilité pour le public, faute de Bibliothécaire & de Catalogue. Il est vrai que Mr. de Thott est lui même très savant homme, & dont la mémoire tient du prodige. Il est aussi très poli, mais ses grandes charges l'empêchent de rendre sa Bibliothèque aussi utile aux savants, qu'il le souhaiteroit lui même, comme elles imposent la nécessité aux savants de se passer de ce trésor plutôt, que d'incommoder trop son possesseur. Mr. de Bernstorff, qui est du Conseil, Mr. Sevel, Suhm, Luxdorph, Harboe, Klevenfelt, Morell, Temler, Kofod, Lorch, Langebeck, Hielmstjerne possèdent aussi de belles collections de livres; les deux derniers sur tout, ont

16

beaucoup de livres rares Danois, qui fourniroient à qui voudroit écrire l'histoire littéraire du Danemarck une très riche moisson, car les Danois n'ont pas non plus une histoire littéraire de leur pays.

Mrs. Thott & Suhm ont de grandes Collections de Médailles antiques & modernes & du moyen âge, Mr. Temler une de médailles antiques. Mrs. Holstein, Bernstorff, Hielmstjerne en ont de Médailles Danoises. Le Comte de Holstein possède à Lethrabourg à cinq miles de Copenhague une Bibliothèque de seize mille volumes, qui, faute de soin, s'approche de sa perte.

A Altona dans le Holstein il y a un collège Académique & des Professeurs, Mais c'est peu de chose. Mr. Dusch passe pourtant pour un des beaux Esprits allemands, & l'on veut qu'il soit allez bon poète.

17

A Soroe il y a une Académie pour la noblesse du pays, qui aime pourtant mieux faire ses études aux Académies de Göttingue & de Leipsic, à cause des frais qu'il faut faire à Soroe, qui montent bien à mille écus par an, somme exorbitante pour un pauvre pays; mais il est bien possible que ce ne soit pas la seule raison suffisante.

Les Professeurs sont au nombre de cinq, & les Académiciens de douze: belle Proportion! Mr. Erichsen & Schöning sont des savants très respectables & très versés dans les Antiquités & la langue du pays. Mr. Pontoppidan possède la langue Hébraïque dans toute son étendue.

On voit dans l'Eglise le tombeau du fameux Baron Holberg, qu'on peut à bon droit nommer le fondateur de l'Académie,

18

y ayant légué plus de cent mille écus. Mais qu'on ne s'attende pas d'y voir quelque monument; quelques marques de reconnaissance pour sa libéralité. Non, il est enterré comme un homme du commun. Point de distinction. Tant on oublie aisément les bien faits reçus. Un Ecrivain François dit de ce Baron, que la littérature Danoise fut née & mourut avec lui. On pourroit bien faire voir, que c'est là un préjugé d'un étranger, sauf le respect, dû aux mérites de Holberg, qui sans doute sont grandes envers sa nation. Quelques ouvrages de ce savant, ayants été traduits, tant en François, qu'en Allemand & en notre langue même, il étoit presque le seul, qui fut connu hors de sa patrie. Les savants Danois avant lui ont presque tous écrit en Latin & cette langue à presque

19

cessé d'être entendue des savants de l'Europe: & à présent ils écrivent dans la langue du pays, & leurs écrits n'ont pas le bonheur d'être traduits: Voilà la source de ces injustes assertions, qui blament à tort le savoir, des Danois.

A Odensée dans la Fionie, il y a aussi un collège où des Professeurs enseignent; mais c'est peu de chose. Une Demoiselle Brahe a donné là au public une collection de vieux livres Danois, parmi lesquels il se trouve de fort rares, mais personne ne s'en soucie, & ils se gâtent là. A Herlufsholm, charmant endroit de la Séelande, on trouve une école equestre, qui a ses Régens & un lecteur, mais qui est mal entretenue. En général, les écoles du Danemarck sont en assez mauvais état. On y apprend passablement bien le Latin, un

20

peu du Grec, & de la philosophie, mais au reste presque rien. On n'y a pas même l'idée des ecoles reales, comme on les nomme en Allemagne: on ne se soucie pas des ecoles de commerce, ou de manufactures; & on n'à pas tant de tort, qu'on pourroit penser, car il n'y à ni commerce, ni manufactures dans ce Royaume & on se donne tous les mouvemens possibles, pour achever à detruire le peu qui reste encore du premier.

Les ecoles de Navigation à Coppenhague sont pourtant très-bonnes, à cause de la Flotte du Roy. Les compagnies des Cadets marins & de l'armée sont aussi bonnes dans leur institution, mais à présent fort negligées, particulièrement les premieres. On à encore par ci, par la des ecoles pour apprendre la Langue Françoisé, que les

21

Danois aiment mieux à jargonner, qu'à parler bien leur langue. Mais je n'ai jamais entendu parler d'un institut, où l'on pourroit apprendre l'anglois.

La Norvegue est presque entierement depourviie des moyens de s'éclaircir. Il me semble que les Danois par une basse jalousie, & par une crainte malfondée, laissent croupir ce Royaume dans l'ignorance. On n'y trouve pas une seule Academie, ni Université: point de Bibliothèque publique. Les Norvegiens qui veulent s'appliquer aux études, sont obligés de faire le voyage de Coppenhague. Venus là, leur ambition se borne à devenir prêtres, & ayants atteint ce but là, ils s'en retournent dans leur país, oublier le peu, qu'ils ont appris; où bien ils etudient pour eux mêmes, privés de tout encouragement & de

22

toute émulation. Considerant tout cela, je m'étonne, qu'on trouve encore quelques Savants dans ce país. L'Eveque Nannestadt à Christiania passe pour habile Theologien & pour très verte dans la lecture des peres, & dans la langue latine. Sa bibliothèque contient, à ce qu'on dit, trente mille volumes, L'Eveque Gunnerus à Drontheim à une connoissance très étendue de l'histoire naturelle, & à érigé une Société de gens des lettres, qui embrasse toutes les sciences. A Bergue il y à un seminaire pour les Mathématiques, & pour apprendre la langue Françoisé, apparemment pour former des gens, qui puissent à leur tour enseigner cette langue, dont le ministère de Danemarc est infatüé. Dans les quatre villes de la Norvégue il y à des Imprimeries, comme aussi dans la plupart des villes con-

23

siderables du Danemarc; mais on n'y trouve pas les types fines de nos Baskervilles. Les ecoles de commerce sont aussi inconnuës dans le Danemarc; mais on y fait pourtant beaucoup plus de commerce, graces aux produits naturels du país; on y trouve aussi des mines de fer, de cuivre de meme d'argent, & on à des hommes assez entendus dans ces matieres, bien qu'ils n'ecrivent rien & qu'ils ont fort peu de collections de choses naturelles, A Coppenhague on y va d'une autre maniéré, on n'y entend rien de l'histoire naturelle, mais on y fait d'amples collections de minéraux, de coquilles etc. J'excepte pourtant quelques personnes, qui ont des connoissances très etenduës dans ces matieres. A Charlottenbourg, chateau Royal, il y à une collection de minéraux de de pierres, dont le Professeur Ascanius est le gardien, qui y doit faire des lectures publiques. Mr. le comte de Moltke, Mi-

24

nistre du Conseil, à une très grande & très riche collection de choses naturelles, particulièrement de coquilles. Le Cabinet du Roy, qu'on nomme fort improprement cabinet des choses artificielles, parcequ'il y à aussi de ces choses la. On y trouve quelques belles pieces, mais rien en ordre & tout y est sans systeme. Mrs. Horrebow, Spengler, Suhm, Kölle, Tiby, von Hemer & plusieurs autres ont aussi des collections. Dans la nouvelle ville nommée Fridericstatt, il y à un institut de Botanique qui sera très beau, quand il aura atteint sa perfection. Mr. Oeder Allemand du Marquisat d'Anspac y fait des lectures publiques. C'est un homme très habile & qui à la Botanique joint des lumieres très etenduës en ce qui concerne l'etat interieur du pays.

L'université à aussi une collection de mineraux dont le Professeur Brynniche, homme très savant, est le gardien.

25

On à aussi une Societé Royale, des Sciences à Coppenhague, établie par le Roy Chrétien VI. Elle donne tous les quatre ou cinq ans un volume en langue du país, qui contient d'assez bonnes pieces pour l'histoire & les langues: mais ces pieces sont inconnuës au reste de l'Europe à cause de la langue dans la quelle elles sont ecrites.

On doit à cette Societé le beau voyage de Norden en Egypte & elle a fait imprimer à ses frais depuis peu une defcription de la Finmarche Danoise, en latin & en Danois, ouvrage assez mauvais, dont, les estampes sont detestables. Les Monumens de Fridensbourg sont aussi malfaits: mais il ne faut pour cela avoir mauvaise

opinion des monumens eux memes, la plupart etants assez bien faits par Mr. Wiedeveît, Danois, Sculpteur du Roy. Le jardin de Friedensbourg est une des belles choses à voir dans le Da-

26

nemarc; on y voit l'art joint à la nature. C'est dommage qu'il ne sera pas achevé, l'ouvrage étant interrompu, par la mort du feu Roy Frederic V. Ce Roy s'est aussi donné beaucoup de mouvemens pour introduire la peinture, l'architecture la sculpture dans son pais: mais la pauvreté fait obstacle à tout. Je ne nierai pourtant pas qu'on n'ait fait quelque progrès, Mrs. Als & Pilo reussissent assez bien à faire des portraits: Le dernier est Suedois. Mr. Hoyer reussit assez bien dans la mignature. Mr. Wiedevelt est excellent sculpteur, mais il n'à rien autre chose à faire que des tombeaux: La nation ayant la manie de vouloir être plutôt magnifiquement ensevelie, que magnifiquement logée. Le feu Roy à fait voyager en Italie à ses dépens, tous ses Artistes, La statue equestre de ce Roy sera une belle piece. Mr. Sally, François de Nation y à gagné beaucoup

27

de reputation, & ne s'est pas appauvri à ce jeu la. Si l'on vouloit faire eriger une statue à chaque Roy de la maison regnante, il faudroit que le Roy put doubler ses revenus.

Il y à trois Spectacles à Coppenhague. La Comedie Danoise, dont les acteurs & les actrices sont assez mauvais. Un Opera Italien, qui est passable & un theatre François qui est detestable, du dernier detestable. Neanmoins la Cour se plait d'avoir la Comedie dans une langue si chérie. Les Danois n'ont point d'autres pieces originales que celles du Baron Holberg, qui sont assez vives & comiques, mais un peu grossieres & où les sentiments & les intrigues sont assiez mal tournées. On à pourtant quelques autres d'une Demoiselle Biehl, qui sont assez elegantes, & contiennent des caracteres heureusement tournés, mais elles n'ont pas le feu & la vivacité comique. Mais

28

on ne représente presque jamais les comedies de cette fille, aussi languit elle dans l'obscurité, tandis qu'on prise les etrangers. Voila la maniere de penser de la Cour de Danemarck & des Grands, à un desquels j'ai même oui dire, que la langue Danoise etoit grossiere & ne seroit jamais ni bonne, ni belle. Que les Danois etoient stupides & sans gout. Faut il, apres cela, s'étonner, que les Danois ne sont pas une brillante figure dans le monde. Tandis qu'on donne des pensions à des savans etrangers, qui sont habitués dans le pais; tandis qu'on fait des présens à d'autres, hors du pais: on fait languir les savans du Royaume, on les ignore, ou les meprise, on ne lit pas leurs ouvrages. Ce qui peut excuser en quelque maniere les Grands, c'est qu'ils n'entendent pas la langue du pais. On à laissé mourir dans l'indigence, ou du moins, sans faire cas de leur merites.

29

Mr. Tullin le plus grand poète, que le Danemarck ait jamais eu: Treschow Theologien très profond, Mademoiselle Lange, fille savante dans les langues. On laisse aujourd'hui croupir dans l'obscurité, Mr. Lodde, Mademoiselle Biehl. Pour exuser pourtant les Danois, il suffit; que ce cas arrive chez toutes les nations, même parmi nous, Shakespear & Milton en sont des temoins.

Deja avant Holberg on tacha à cultiver la langue; mais avec des progrès plus lents. C'est lui qui à donné le ton, & depuis lui, on à eu des poètes & des ecrivains, qui, quoique pas si seconds, le surpassent de loin. Les princepeaux en sont: Mr, Guldberg, bon philosophe & Theologien j qui à commencé à donner une excellente histoire universelle. Mr. Schöning, qui est très versé dans l'histoire ancienne du pais; Mr. Jacobi bon poète

30

& orateur, Mr. Vogelius orateur: Mr. Bull, grand poète: Mr. Abrahamson, qui, bien qu'Allemand, reüssit sont bien dans la poésie Danoise: Mr. Stenersen très grand Poète lyrique: Mr. Carstens, qui est très versé dans l'histoire moyenne du pais & Critique éclairé dans les langues: Luxdorff grand Poète & Critique Latin: Kofod très savant Jurisconsulte & très versé dans les langues anciennes du pais: Mr. Erichsen aussi bien habile dans ces langues: Mr. Bredal, assez bon poète: Mr. Suhm, qui connoit à fond l'histoire ancienne de sa patrie & du Nord: Mr. Langebeck passe pour ecrire la langue avec la plus grande pureté, & pour etre leur plus grand Historien: son habileté dans la diplomatie n'est pas commune. Mr. Cappel Allemand, est très habile Chymiste, Dans les Provinces & les petites villes on trouve aussi quelques savans & curieux. Mr. Baden Conrecteur à Helseneur, escrit

31

un journal litteraire, qui est assez bon, mais un peu trop caustique. Mr. Scherevien en Fionie joint à beaucoup de connoissances une politesse très grande & est possesseur d'une bibliothèque fort nombreuse. Mr. Worm

Recteur à Aarhus écrit une histoire des savans Danois en forme de Dictionnaire. L'Eveque Bloch à Riben est assez grand prédicateur. Mr. von Hespen à Schleswig se connoit bien en medailles, dont il à une belle fuite. Mr. Moiler Recteur à Flensbourg, à beaucoup de monde & est très versé dans l'histoire du país de Schleswig. Mr. Cilano Professeur à Altona, est possesseur d'une bibliothèque nombreuse, choisie & riche en livres rares. Le ministre, Mr. Mossin, à Bergue est bon Theologien.

Un grand obstacle à l'avancement des lettres dans ces deux Royaumes est la cherté de leurs imprimeries & de leur libraires, ce qui joint à la pauvreté fait

32

un obstacle presque invincible. Mais le plus grand obstacle consiste pourtant, comme j'ai déjà dit, dans la repugnance & le mepris, que les grands du Royaume, comme étrangers, ont pour la Nation & la langue, qui va si loin, que l'exercice militaire même, sans autre exemple dans tout le reste de l'Europe, se fait dans une langue étrangere, c'est à dire l'Allemande. Les pauvres Normans mêmes, qui n'ont jamais entendu que la leur propre, apprennent l'allemand à Copenhague à force de coups.

1

Forsøg at beskrive den nærværende Tilstand de grundige og skønne Videnskaber samt smukke Konster

i Dannemark og Norge.

Skreven

paa Fransk af en Engelskmand,

oversat og forøget

med Anmerkninger

af en Dansk

Kiøbenhavn, 1771.

Trykt hos Morten Hallager, boende i store Fiolstræde i No. 196.

2

3

Da jeg i nogle Aar har opholdt mig i Dannemark og Norge, saa har jeg troet, at jeg ikke tilbød det Almindelige en ganske unyttig Forværing, ifald jeg lod nogle Anmerkninger gaee ud angaaende den virkelige Tilstand, hvori de grundige og skønne Videnskaber og de smukke Konster befinde sig i disse Riger, da det er en Materie, som næsten er ubekjendt blandt de fleste Nationer i Europa.

Ved min Ankomst til Kiøbenhavn, forundrede jeg mig over at finde en temmelig stor Stad, smukt bygget, fuld af fromme og kierlige Folk, maadelig oplært og klog, da jeg tilforne

4

havde troet, at Folkene her vare halv slebne, halv barbariske. Thi vi Engelskmænd have i Almindelighed selsomme Begreber om de andre Nationer. Vi troe, at vi allene ere Himmels Yndlinger, og mene, at vi bevise Fvanskmændene og Italienerne en Naade, naar vi ikke behandle dem som Vankundige. De andre Nationer i Europa, besynderlig Franskmændene, betale os med samme Mynt, og ansee os for Tyrker og Barbarer. Med et Ord, alle Nationer tænke vel om dem selv, og foragte de andre. Den fredelige Danske er den eeneste a) som approberer alt, undtagen sit eget Land. Maaskee at den danske Regierings-Form b) bidrager noget her-

a) Denne Bebrejdelse har mere forhen end nu omstunder været passelig paa de Danske. Nationen er ikke længer saa foraabet i alt Fremmed, som den har været. Saa længe Landets Sprog og den gode Smag ey dyrkedes, var det intet Under, at Landets Børn gjorde meer af andres end sit eget; men de Danske har paa nogen Tid allerede begyndt at see og tænke selv, og derfor medelst at indste og rette den forrige Daarlighed.

b) Ney, ikke Regieringsformen, der ganske er det Modsatte af Despotisme og Slaverie, men visse uheldige Opdragelses Fordomme og den skadelige Censur, har allene bidraget hertil. Den lykkelige Skrivefrihed, som vel

i Førstningen har frembragt en Deel Veyr-

5

til, da det er en Sandhed, at Frihed opløfter Sielen, og at Slaverie nedtrykker den.

Dersom vi da ere de fornemste Folk i Verden, da maa man tilskrive Aarsagen hertil den dyrebare Frihed, hvoraf vi ere i Besiddelse; men desuagtet bør vi dog vogte os for at foragte de Nationer, som have det Uheld at vare skilte ved denne uvurdeerlige Skat. Det danske Folk er en af de Nationer, som er enten foragtet eller ubekjendt, ikke allene af os, men endog af deres egne Naboer. De Franske i Besynderlighed foragte dem, og det, som mig synes, uden Aarsag, da de stedse ere velkomne hos denne nordiske Nation, som deres ældste Brødre, og c) blive ops føftede over og foretrukne for Landets egne Børn.

lys, har dog og allerede begyndt at tænde et Lys, hvorved de Danske efterhaanden meer og meer ville see deres egen Værd og mindre Lyst og Trang til alt Fremmed; og dette Lyses videre Udbredelse vil snart gjøre den danske Nation ophøyet over alle Bebrejdelser.

c) Dersom det allene er Feighed, Vankundighed og herskende Laster, som gjør en Nation foragtet; saa har Forfatteren Uret, at den Danske er det; thi Tapperhed har altid udmerket den danske Character, og Vankundighed kan Nationen ey beskyldes for, da den tidligere end mange andre Europæiske Natio-

6

Og da det Franske Sprog er bleven nu omstunder, uden at jeg veed hvorfor, næsten almindelig overalt i Europa, saa har jeg besluttet at skrive paa dette Sprog, omendskiønt jeg veed vel, at jeg ikke har Dygtighed nok til at skrive ziirlig paa et Sprog, som er mig fremmed. Men jeg seer mig nødt dertil. Jeg vilde læses og forstaaes, og, hvis jeg skrev paa mit Moders Maal, saa stod jeg Fare for ikke at finde nogen Læsere, eller i det mindste kuns meget faa, haar jeg und-

ner er bleven poleret, og har bragt det i Videnskaber og Kunster saa vidt, som Opdragelsens Fordomme og Bog-Censuren vilde tillade det. De Laster, som den maatte vare forfalden til, maae meest ansees som en Virkning. til Nationens Bekjendtskab med Fremmede. Forfatteren mener da maaskee allene de smukke Videnskaber, naar han siger, at den danste Nation er enten foragtet eller ubekjendt; og saa man man indtil vore Tider give ham ret; men i de grundige Videnskaber har jo Dannemark frembragt Lærde, bekiendte og ærede nok iblant Fremmede; thi for hvem skulde Saronernes, Brahernes, Bartholinernes, Borrichernes, Rømernes, & c. Navne ikke være bekiendte og beundrede? — — De Franske have og ikke havt andre Fordele hos os end hos de øvrige Europæiske Nationer. Alle, ligesaavel som vi, har maattet endeel Aar igiennem lystret deres Skrædere, Friseurs, Kokke, Dansemestere, o. s. v.

7

tager Indbyggerne af vor lykkelige Øe. De Danske i Besynderlighed d) skulde ikke forstaae mig, og det er dog just for dem, at jeg skriver, for at give dem den Fornøjelse, at de omsider finde en Fremmed, som lader dem vederfare Ret.

Men lader os komme til Materien. Der er ikke mere end et Universitæt i hele Riget, og som er i Kiøbenhavn. Det har

d) Kun faa Danske, saa har Forfatteren ret. Thi, omendskiønt adskillige i Dannemark og Norge har paa nogen

Tid lagt sig efter Engelsk, i sær fra den Tid at Salig Dr. Lovise kom her ind fra Engeland, saa finder man dog ikke saa mange Danske at legge sig efter Engelsk. som Sproget fortiener, for de ypperlige Verker, som derudi ere skrevne. Ved de Tydske Universitæter ere offentlige Legentes i det Engelske Sprog; og det kan ansees som en Mangel ved vort Universitæt, at her ikke ligesaavel er en Engelff- som Fransk-Sproglærer.— Ligesom de Danske frem for andre Europæiske Nationer ere berømte af det Philologiske Studio, saa har de og i Almindelighed en særdeles Beqvemhed og Lethed i at lære Sprogene og tale samme; ja de Danske ere saa føyelige imod andre Nationer, at de altid her finde dem, som har lagt sig efter og kan tale deres Sprog, og derover er det danske Sprog selv tildeels blevet forsømt og ringeagtet.

8

sex og tyve Professorer, som har meget gode Indkomster e), og det er maaskee Aarsagen, hvorfor de ikke bestille meget. Jeg forlanger ikke af dem, at de skal skrive mange Bøger, da Verden allerede er overvældet med disse Slags Vahre; men mig synes, ar de holde faa offentlige Lectioner, at de sielden forsvare Theses (Sætninger) hvortil de dog ere forbundne efter Universitæts Love, og at den Un derviisning, som man faaer af dem paa deres Collegier, saaledes kalde de her deres Forelæsninger, er meget tør og maver. Universitætet har dog for nyelig tabt en meget værdig

e) Er det ikke en Nations Ære, at dens Lærde nyde en anseelig Underholdning? Og bestille ikke de Professorer nok, som holde grundige og lærerige Forelæsninger i Videnskaberne? De fleste af vore Professorer har altid været flittige i at undervise Studenterne, som har søgt dem. Men, i Henseende til de offentlige Forelæsnings Nytte, kan Forfatteren have ret, dog ey i Henseende at de ere for faa, men at de ey hidindtil har været indrettede til den nærmeste Fordeel for Tilhørerne; hvilket med mere nu snart tør blive forbedret. Engelskmanden har formodentlig allene ikke forstaaet dem; thi det er bekiendt nok, at de Engelske prononcere Latin saaledes, at fremmede Nationer ikke kan forstaae dem, og følgelig. kan de vel ikke heller forstaae fremmede Nationers Udtale i dette Sprog.

9

Theolog i salig Rosenstand Goiskes Person, som foreenede Philosophien med Theologien, og hvis Tab Studenterne beklage. f)

Jeg kan ikke heller negte, at det jo har nogle meget lærde Professorer i de Herrer Møllmann, hvis Hukommelse er overmaade stor, Kall, som er meget vel ovet i de østerlandske Sprog, og som har meddeelt vores lærde Kennicott Variantes af nogle Hebraiske Manuscripter af Biblen, medbragte af de Lærde, som Kongen af Dan nemark havde sendt til Arabien, Rotbøll Friis, som har meget smukke Indsigter i Anatomien og Botaniken, Krahenstein, som viser meget vel de physiske Experimenter, og som er meget flittig i at undervise Studenterne, Cramer, som skriver meget vel Tydsk, saavel i ubunden som bunden Stiil, g) Kofod, som er en meget elskværdig,

f) Det har og tabt en ikke mindre duelig, flittig og elsket Lærer i Professor Cramer, som blev kaldet herfra til Superintendent i Lübeck.

g) Den Beeømmelse at skrive got Tydsk og gjøre gode Vers i sit Moders Maal,

er for liden for en Cramers Fortienester, baade som Taler, Skialder og Professor Theologiæ, ti! at sætte ham iblant vore udmerkede lærde Professorer. Vore Studenter kiende langt bedre end Engellænderne,

10

udmerket og beskeden lærd, Schlegel, som hav udgivet en temmelig god Historie om de danske Konger af det regierende Oldenborgiske Huus. Men disse tre Herrer, Cramer, Krahenstein og Schlegel ere ikke indfødte Danske, men Tydske, som ere blevne omplantede i en fremmed Jord.

De Danske elske i Almindelighed de Fremmede lige ind til Galenskab, besynderlig de Tydske og Franske; derfor give de Herr Klopstock h) Pension, som er en indfød Tydsker, og meget stor Poet i sit Sprog. Jeg roeser dem, hvis de antage de Fremmede for at Lære af dem de Ting, som de ikke veed;

hans Værd og Nytte som Academisk Lærer; og Universitætet bar endnu ey faaet oprettet Tabet af hans Forflyttelse herfra. — Men hvorfor glemmer Forfatteren ude af hans Liste over vore lærde Professorer en Holm og en Horrebow? Vor Riisbrigh kiendte han nok ikke som lærd Philosoph og i det Fag den dueligste Lærer ved Academiet.

) Jeg har forhen anmerket Aarsagen til de Danskes alt for store Kierlighed for hvad der er fremmed; men at samme er gaaet indtil Galenskab, er dog for meget sagt af Forfatteren. At Klopstock faaer Pension, er en Virkning af Høysalig Kong Friderich den Femtes høye Ædelmodighed, som var en

11

men jeg laster dem, dersom de har selv fags danne Folk, som ere dygtige til at lære dem, og som maaske, fordi de blive ikke anseede, henleve i Mørke og i Elendighed. Man maa dog gjøre Forskiel: De Store, Ministerium elske og ære de Fremmede, og mene, at den danske Nation i) duer til ingen Ting.

Nationen tvertimod, og de som kalde sig Patriorer, som dog ere temmelig tyndt saaede, hade k) de Fremmede, og have fast

besynderlig Velynder af Lærde og Videnskaber; og det er altid en Ære for Nationen, at et saa glimrende Subject som Klopstock er her blevet antagen? Har ikke den store Ludevig, og andre store Fyrster givet fremmede Lærde anselige Pensioner?

i) Dette er en uforsvarlig, og ikke i ringeste Maade beviselig Bebrejdelse.

k) Saadanne Patrioter har Dannemark ikke, som hade nogen fremmed Nation. Det er det hele danske Folkes væsentlige Caracteer at være from, billig, oprigtig og belevet imod alle. De danske Patrioter see gjerne, at de Fremmede i Mængdeviis besøge dem; thi, ere de sande Patrioter, saa ere de oplyste, og saa see de, at Folkemængden er et Lands Lyksalighed. De kan og meget vel taale at see, at en og anden Fremmed af store og

12

Afskye for dem. Det synes mig dog, at de endnu i mange Ting have de Fremmede nødig l), og at deres Had undertiden er ubillig og uden Grund.

Man kan ikke heller dadle Regieringen, fordi den beforder Holstenerne i Dannemark, omendskiønt de ere Tydske, siden de ere Kongen af m) Dannemarks Undersaattere ligesaa vel som de Danske og Norske. Men Almuen veed ikke at gjøre Forskiel, og Enhver, som taler et andet Sprog end den, er fremmed for den.

udmerkede Fortienester beforders til Pension og Æmbeder, som Brug er overalt i Europa. Andre Lande give undertiden os, undertiden give vi igjen fremmede Lande Generaler, Lærde o. s. v. Saaledes have vi givet det slebne Frankrige selv Løvendahler, Vinsløver, m.m.

l) Ney, nu omstunder behøve de Danske ey Underviisning i ret mange Ting af Fremmede, med mindre man dertil vil henregne at forfærdige alle de Snurrepiberier, som den unyttige Pragt udforder.

m) En vigtig Opdagelse, at de Holstenerne, som høre under Dannemarks Krone, bør behandles paa samme Fod, som de øvrige danske Undersaatter! Hvem. har vel nogen Tid tvivlet om dette?

13

Universitætet i Kiøbenhavn har fire Collegier. Regentzen, hvor hundrede Studentere have frie Værelser. Den berømmelige Ole Borchens Collegium har sexten Studentere, der aarlig hver nyde tredsindstyve Rigsdaler.

Walkendorphs Collegium har sexten Studentere, som hver aarligen nyde sex og tredive Rigsdaler, og paa Eilertsens Collegio ere sexten Studentere, som hver har fyrretive Rigsdaler.

Disse Collegier have nogen Ligning med vore Collegier i Oxford og Cambridge; men de ere kuns i det smaat, hvad vores ere i det store. De have ingen Bogsale, og Studenterne forblive der kuns nogle Aar.

Desuden er her et Huus, som man kalder Communitet eller Klosteret, for nogle Studentere, som ikke have Værelser der; men som nyde enhver aarligen sex og tredive Rigsdaler, og som komme der en Time om Dagen, for at øve sig i det latinske Sprog. I Almindelighed maa man tilstaae, at de Danske, som har studeret, som man kalder det, tale meget vel det latinske Sprog, meget bedre end de hos os, som vi kalde Scholarer.

14

Universitetets Bogsal er paa Hvelvingen af den hellig Tresoldigheds Kirke, og eyer ungefær tyve tusinde Bøger, Den er ikke vel forsynet med rare Bøger og Manuscripter. Imidlertid har den dog en Skat, som ikke findes noget andet Sted; det er de Islandske Manuscripter af den bekiendte Arnas Magnæus, disse kunde man vel ønske trykte, efterdi de uden Tvivl vilde give et stort Lys, ikke alleneste i Landets, men endog i Naboe-Nationernes Alderdomme.

Denne Herr Magnæus har hensat visse Penge, for at skrive disse Manuscripter paa reent, og for engang at trykke dem; men man gjør ingen af Delene.

Man har endog forsikret mig, at mange af disse Manuscripter ere paa nogen Tid forkommen, uden at man veed, hvor de er bleven af. Man seer kuns faa Studentere og Lærde at besøge denne Bogsal, som nasten er uden Nytte for det Almindelige.

Denne Bogsamling er paa runde Taarn, saaledes kaldet af sin Skikkelse, som er en temmelig curieuse Bygning. Det er bestemt til de astronomiske Observationer, kuns Skade, at man finder der saa faa Instrumenter, og endnu ferre Observatører. De

15

Danske kan ikke negte, at de jo have tabt meget af deres gamle Ære i Astronomien, og at Tycho-Brahernes, Longomontanernes n) og Ole Rømers Tider ere forbi. Ikke destomindre maa man tilstaae, at man gjør temmelig gode Mathematiske Instrumenter i Kiøbenhavn.

Kongens Bogsal burde ogfaa være offentlig, og den fortierne det, saa meget desto hellere, da den siges at bestaae af mere end hundrede tusinde Volumer, iblandt hvilke man finder et temmeligt stort Tal af smukke Manuscripter af græske og latinske Forfattere, som ere bleven kiøbt paa de Herrer Rostgaards og Danneskiolds Auctioner. Men til all Uheld er Bibliothecarius allerede gammel, og af en vis Sparsommelighed vil man ikke gjøre Bekostninger nok, for at have Under-Bibliothecarier, Skrivere og andre fornødne Betientere, for at holde et stort Bibliothek i Orden, og gjøre det nyttigt. Man har endog paa nogle Aar forsømt at føre de nye trykte Bøger dertil.

S. T. Grev Thott har endnu en større Bogsahl, hvor man finder samlede med stor

n) Newtonernes Tider ere vel ogsaa forbi i En- geland.

16

Omhyggelighed de Bøger, som ere trykte i det femtende, og i Begyndelsen af det sextende Aarhundrede, tilligemed nogle Manuscripter. Jeg har seet der en Bibel, meget vel tegnet, og en Fransk Oversættelse af Ovids Metamorphosis, Beundringsværdig vel tegnet. Hvilken Skade, at saadan en Skat bliver ogsaa begravet, uden nogen Nytte for det Almindelige, af Mangel paa Bibliothecarius og Catalogus. Det er sandt, at Grev Thott er selv en meget lærd Herre, og som har en overmaade sterk og beundringsværdig Hukommelse. Han er ogsaa meget venlig; men hans store Æmbeder hindre ham, at han ikke kan gjøre sin Bogsamling saa nyttig for de Lærde, som han selv gjerne ønskede, saasom de paalægge de Lærde den Nødvendighed hellere at tabe denne Skat, end at falde dens Eyere alt for besværlig. S. T. Baron Bernsdorff, de Herrer Sevel, Suhm, Lüxdorph, Harboe, Klevenfeldt, Morell, Temler, Kofod, Lorch, Langebeck, Hielmstjerne have ogsaa smukke Bogsamlinger: De to sidste har i Besynderlighed mange rare danske Bøger, som kunde forskaffe den et meget rigt Forraad, der vilde skrive Dannemarks lærde Historie; thi de Danske have ikke nogen lærd Historie om deres Fædrene-Land.

17

De Herrer Thott og Suhm bar: store Samlinger af Medailler, baade gamle, nye og af Middel-Alderen. Herr Temler har en Sam ling af gamle Medailler. S. T. De Herrer Holstein, Bernsdorf Hielmstjerne har Samlinger af danske Medailler. Grev Holstein har paa Lethrabort, fem Mile fra Kiøbenhavn, en Bogsamling af sexten tusinde Volumer, som, af Mangel paa Oppasning, er nær ved at blive ganske fordervet.

I Altona i Holsteen er der et Academisk Colleg og Professorer. Men det er kuns af liden Betydenhed. Hert Dusch har dog Navn for at være en af de tydske skønne Aander, og man paastaaer, at han er en temmelig god Poet.

I Sorøe er der et Academie for Landets Adel, som dog hellere vil studere ved Academierne i Göttingen og Leipsig, formedelst de Bekostninger, man maa gjøre i Sorøe, som beløbe sig vel til tusinde Rigsdaler o) aarlig, forskrekkelig

o) Vel mueligt, Forfatteren har hørt, det kan have kostet en eller anden saa meget om Aaret at studere i Sorøe, i sær i Førstningen; men saa bliver dog ikke Regningen i Almindelighed rigtig. Jeg vil tilstaae, at det er dyrere at studere ved det Sorøiske Academie, end det burde være, og

18

mange Penge for et fattigt Land, p) men det er vel mueligt, at dette ikke er den eeneste tilstrekkelige Grund.

Professorerne ere fem i Tallet, og Academisterne tolv. En smuk Sammenligning. De Herrer Erichsen og Schiønning ere meget ære værdige Lærde, og meget kyndige i Landets Alderdomme og Sprog. Herr Pontoppidan forstaaer det Hebraiske Sprog i all dets Udsfrækning.

Man seer her i Kirken den navnkundige Baron Holbergs Grav, som man med Ret og Billighed kan kalde Academiets Stiftere, saasom

at denne Stiftelse er derover ikke saa almindelig nyttig, som den kunde være; men derfor kan dog ikke nægtes, at jo en Adelsmand kan studere langt lettere i Sorøe, end paa mange udenlandske Academier: Saa

Bekostningen ey er Aarsagen, hvi nogle heller viste opholde sig ved fremmede Academier, men det er snarere en Reysesygge, Lyst til det Fremmede, eller maaskee den Trøst at flippe fra Forældres Øyne. j) Et fattigt Folk, saa giver jeg ham ret; og det er maaskee det, han mener. Thi, hvad Landet i sig selv angaaer, da er det efter sin Strekning og andre Omstændigheder at regne, ligesaa rigt som Frankerig, eller et andet slebent Land i Europa, hvilket, som det er tydeligt beviist af adskillige oplyste Fremmede, jeg her vil forbiegaae at tale om.

19

han har testamenteret dertil mere end hundrede tusinde Rigsdaler. Men man maa ikke vente at see der noget Monument, noget Kiendetegn paa Erkiendtlighed for hans Gavmildhed. Men han ligger begravet, som en gemeen Mand. Ingen Forskiel. Gaa let forglemmer man de Velgierninger, man har nydt. En fransk Skribent siger om denne q) Baron, at den danske Lærdom blev født med ham og uddøde med ham. Man kunde let bevise, at det kuns er en fremmed Forfatteres Fordom, uden dog at fornærme den ærbødighed, som man skylder Holbergs Fortienester, der uden Tvivl ere store imod hans Nation.

Nogle af denne Lærdes Verker, da de ere blevne oversatte saavel paa Fransk som Tydsk; ja endog paa vores Sprog, saa var han næsten den eeneste, som blev bekiendt uden for sit Fædreneland. De lærde Danske for ham har næsten alle skrevet paa Latin, og dette Sprog har nesten ophørt at vare forstaaelig for Europa Lærde ; nu skrive de paa Moders-Maalet, og deres

q) Forfatteren maa her have forhusket sig; thi det var en Engelskmand, som sagde om Holberg, at doctrina politior dvs. de skønne Videnskaber, les belles lettres vare fødte og igien uddøde med Holberg. At de Danske ellers ikke havde været lærde førend ham, kunde ingen sige, med mindre han i højeste Grad var vankundig om de Danskes Fortienester i lærde Sager,

20

Skrifter har ikke den Lykke at oversættes. See dette er Kilden til disse ubillige Foregivelser, som med Uret dadle de Danskes Lærdom.

I Odensee i Fyhn er et Colleg, hvor

nogle Professorer lære; men det er kuns af liden Betydenhed. En Frøken Brahe har der skienket det Almindelige en Samling af gamle danske Bøger, blandt hvilke nogle ere meget rare; men ingen bryder sig derom, og de fordærves der.

I Herlufs-Holm, et fortryllende Sted i Sieland, finder man en ridderlig Skole, som har sine Rectorer og en Forelæser; men som boldes kun i slet Stand. I Almindelighed ere Skolerne i Dannemark i temmelig slet Stand. Man lærer der temmelig vel det latinske Sprog, lidt of Grædsk og Philosophie; men i det øvrige næsten slet intet. Man har her ikke, engang Begreb om de i Tydskland saa kaldte Real-Skoler, man kierer sig ikke om Skoler for Handelen eller Manufacturer , og man har ikke saa stor Uret, som man skulde tænke; thi der er hverken Handel r) eller Manufacturer i dette

r) At Dannemark og Norge ingen Handel har paa nærværende Tid (omendskiønt den ikke er saa overflødig som den Engelske eller Hollandske) og at man søger at ødelægge den, er sag løyerlig en Beretning, at man skulde tænke Forfatteren havde henskrevet dette uden al Eftertanke og halv sovende.

21

Rige, og man bevæger sig af alle Kræfter for fuldkommen at til intet gjøre den liden Handel, der er.

Navigations-Skolerne ere dog i Kiøbenhavn, formedelst Kongens Flode, meget gode. Søe- og Land-Cadet-Academierne, ere ogfaa gode i deres Indretning; men for nærværende Tid meget forsømte, besynderlig de første. Man har endog hist og her Skoler for at lære det franske Sprog, som de Danske hellere vil pludre, end rigtig tale deres eget Sprog. Men jeg har aldrig hørt tale om nogen Stiftelse, hvorved man kunde lære det Engelske. s)

Norge er næsten ganske skildt ved alle Midler at oplyse sig. Det synes mig, at de Danske af en nedrig Misundelse, og af en ildegrundet Frygt, lade dette t) Rige raadne i Vankundighed.

s) Den Stiftelse til fornemme Folkes Børns Opdragelse

paa Christianshavn, forestaaet forhen af den afdøde Mag. Ulrich og som nu fortsættes af hans Enke, er dog saaledes indrettet, at det Engelske Sprog af Lysthavende der kan læres. Desuden har vi her i Staden Engelske Sprogmasterne ligesaavel som Franske. Men en Forelæser i dette Sprog mangler Universitetet, som forhen er viist.

t) Dette er en nedrig Bagvaskelse, og enhver billig

og oplyst Nordmand tilstaaer selv, at Regierin-

22

Man finder ikke her et eeneste Academie, eller Universitet, ingen offentlige Bogsale. De Nordmænd, som vil opofre sig til Studeringer, maae drage ned til Kiøbenhavn. Naar de komme

der, indskrænker sig deres Ærekierhed til at blive Præster, og, naar de har naaet dette Øyemeed, vende de tilbage til deres Fædreneland, og glemme det lidet, som de have lært, eller og de studere for dem selv, skilte ved all Opmuntring, ved all Emulation. I Betragtning af alt dette, forundrer jeg mig over, at man endnu finder nogle Lærde i dette Land. Biskop Nannestadt i Christiania Har Ord for en grundig Theolog. Han skal være meget vel øvet i Fædrenes Læsning og det latinske Sprog. Hans Bogsal siges at udgjøre tredive tusinde Volumer. Biskop Gunnerus i Trondhiem har en meget udstrakt Kundskab om Natur-Historien, og har oprettet et Selskab af Lærde, som indslutter alle Videnskaberne. I Bergen er et Seminar for de Mathematiske Videnskaber, og for at lære det franske Sprog, formodentlig for at danne Folk, som siden igien kan undervise i dette Sprog, hvoraf det danske Ministerium er daarligen u) indtagen

elsker, ærer, og beforder dem i alle Maader, og uden ringeste Forskiel, ligesaavel som de Danske. I disse Tider ventileres og det Spørsmal; om ikke Norge bør have et eget Universitet.

u) Et Seminarium for at danne Franske Sprogmeistere! Forfatteren er moersom. Ney, vel næg-

23

get. — I de fire Byer i Norge ere der Bogtrykkerier, ligesom i den største Deel af de anseelige Byer i Dannemark; men man finder ikke her vore Baskervillers fine Typer. Handels-Skoler ere ligesaa ubekjendte i Norge som i Dannemark; dog drive man her meget mere Handel, som er en Virkning af Landets naturlige Produkter; Man finder her Jern-Kobberog endog Sølv-Miner; og man har dem, som temmelig vel forstaae sig paa disse Materier, omendskiønt de ikke skrive noget, og kuns har ganske faa Samlinger af naturlige Ting, I Kiøbenhavn gaaer man frem paa en anden Maade. Man forstaaer Her ikke noget af Natur-Histori« rien; men man gjør vidtløftige Samlinger af Mineralier, Coquiller & c.

Jeg undtager dog nogle, som har meget udstrakte Kundskaber i disse Materier. Paa Charlottenborg, et Kongeligt Slot, er der en Samling af Mineralier og Stene, under Professor Askanii Opsyn, som der bør offentlig Holde Lexer. S. T. Grev Moltke har en meget stor og meget rig Samling af naturlige Ting, besynderlig af Coquiller. Kongens Kabinet,

tes ey, at der har været den Tid i Dannemark, da man gjorde for meget af det Franske Sprog; men den er forbi; og der er nu ikke mange her, som gjøre mere Høytid deraf, end man gjør paa andre Stæder i Europa.

24

som man meget uegentlig kalder Konst-Kammeret, fordi der og virkelig ere nogle Konst-Stykker der. Man finder her nogle smukke Stykker; men intet i Orden, og alt uden System. S. T. De Herrer Horrebow, Spengler, Suhm, Kølle, Tiby, von Hemmert, og mange andre have ogsaa Samlinger.

I den nye Bye, kaldet Friderichs-Stad, er en Botanisk Indretning, som vil blive meget smuk, naar den faaer naaet sin Fuldkommenhed. Herr Peder, en Tydsker fra Marqvisatet Anspac, holder her offentlige Forelæsninger. Det er en meget dygtig Mand, og som tilligemed Botaniqven har samlet meget udstrakte Kundskaber om Landets indvortes Tilstand.

Universitetet har og en Samling af Mineralier, som bevogtes af Professor Brynniche, en meget lærd Mand. Man har ogsaa et Kongeligt Videnskabers Selskab i Kiøbenhavn, stiftet af Kong Christian den 6te. Dette udgiver hvert 4de eller 5te Aar en Bog paa Moders-Maalet, som indeholder temmelig gode Stykker i Henseende til Historien og Sprogene; men disse Stykker ere ubekjendte for det øvrige Europa for Sprogets Skyld, i hvilket de ere skrevne. Man har dette Selskab at takke for den smukke Reyse fra Norden til Egypten, og det har for kort Tid siden ladet trykke paa egen Be-

25

kostning en Beskrivelse over det Danske Findmarken, paa Latin og Dansk, et temmelig slet Verk, hvori Kobberne ere askyelige. Monumenterne paa Fredensborg ere ogsaa ilde gjorde; men, man maa derfor ikke fatte slette Tanke om Monumenterne selv, da den største Deel er temmelig vel gjort af Hr. Wiedewelt, en indfødt Dansk og Kongens Sculpteur.

Fredensborg - Have er en af de smukke Ting, som man seer i Dannemark; Man seer her Konsten og Naturen sammenføyed. Det er Skade, at dette Verk ikke bliver færdigt, efterat det har standset ved salig Kong Frederic den 5tes Død. Denne Konge har ogsaa gjort sig megen Umage for at indføre Mahler-Bygningsog

Kobberstikker-Konsten i sit Land; men Fattigdom gjør Hinder i det altsammen, x) Dog vil jeg ikke negte, at man jo har gjort nogen Fremgang. De Herrer Als og Pilo, lykkes temmelig vel i at gjøre Portraiter; den sidste er en indfød Svensk. Hr. Høyer lykkes temmelig vel i Mignatur-Arbeyd. Herr Wiedewelt er en fortreffelig Sculpteur; men han har ikke andet at gjøre end Graver; thi Nationen har den Ga-

x) Denne forfattere, som idelig raaber paa Dannemarks Fattigdom, maa slet ingen Begreber have om en Stats Rigdom og Armod.

26

lenskab, at den Heller vil begraves prægtig, end boe prægtig, y)

Den salig Konge har ladet alle disse Konstnere paa sin Bekostning reyse til Italien. Denne Konges Ridder-Stytte (Statua equestris) vil blive et smukt Stykke. Hr. Sally, som er en indfød Franskmand, har vundet megen Ære herved, og har ikke heller arbeidet sig fattig.

Der ere tre Slags Skuespil i Kiøbenhavn, Den danske Comoedie, hvor Acteurerne og Actricerne ere temmelig slette. En Italiensk Opera, som gaaer an, og en Fransk Skueplads, som i høyeste Grad er væmmelig. Imidlertid finder Hoffet dog for godt at have Comoedier paa faa elsket et Sprog, z)

y) Er det en Nations Klogskab at ville boe prægtig? Skal jeg troe Forfatteren ey har seet sig om i og uden for Kiøbenhavn? ey seet Friderichs Nye Stad? Jo, de Danske har paa nogen Tid vildet boe alt for prægtig. Byggesyge har ruineret alt for mange; og hvo kan sige os, om al den Pragt, som sees paa og i de nye Bygninger inden Kiøbenhavns Volde og Lyststæderne uden for samme, ey ere en Medaarsag til de i disse Aaringer indfaldende dyre Tider?

z) Der opføres franske Comoedier overalt i Europa. Hoffet foretrækker hverken det Franske Sprog for det Danske eller de Franske for de

27

De Danske have ikke andre Original-Stykker end Baron Holbergs, som ere temmelig levende og comike; men lidt plumpe, og Hvori Tankerne og Intrigerne ere temmelig slet anbragte. Men har dog nogle andre af Jomfrue Biehl, som ere temmelig ziirlige, og indeholde Caractrer, der lykkelig ere anbragte; men de have ikke den comiske Ild og Liv. Men man opfører næsten aldrig denne Jomfrues Stykker, derfor lever hun ogsaa ubekjendt, imedens man ærer de Fremmede. See dette er Tænke-Maaden ved det Danske Hof, og blandt de Store, iblant hvilke jeg endog har Hørt en sige, at det Danske aa) Sprog var plump, og kunde aldrig blive hverken godt eller smukt, at de Danske vare dumme og uden Smag.

Bør man altsaa forundre sig, at de Danske ikke gjøre en skinnende Figur i Verden?

Danske Acteurer, som, tvertimod at være efter Forfatterens Sigende temmelig slette, spille tildeels med saadan en Lykke, at oplyste Fremmede selv ikke noksom kan rose og beundre en Londemand, en Rose, en Bødker. & c.

aa) Dette er en nedrig og ublue Beskyldning: Saaledes har det Danske Hof, og de rette store Danske Herter aldrig hverken tænkt eller talt. Kongerne og de største Herrer i Riget have gjort og gjør endnu all deres muelige Flid for at opelske den Danske Vittighed og det Danske Sprog.

28

Imedens man giver Pensioner til fremmede Lærde, som ere naturaliseerte i Landet; imedens man gjør Foræringer til andre uden for Landet, lader man Landets egne Lærde vansmægte, man kiender dem ikke, man foragter dem, man læser ikke deres Værker. Det som paa nogen Maade kan undskylde de Store, er, at de ikke forstaae Landets Sprog. Man har ladet bortdøe i Armod, eller i det mindste, uden at ære deres Fortienester bb) en Tullin, den største Poet, sdm Dannemark nogen Tid har havt, en Treschow, der var en meget dybsindig Theolog. Jfr. Lange, lærd i Sprogene. Nu omstunder lader man Hr. Lodde og fx. Biehl fortæres i Mørket. For dog at undskylde de Danske, er det nok, at slige Hendelser treffe ind hos alle Nationer, endog iblandt os. Shakespear og Milton ere Beviser herpaa.

bb) Atter Beskyldninger uden Grund. Tullin blev almindelig æret, saasart han først blev bekjendt af hans Maiidag; Han blev belønnet for hans Digte om Skabningen, og Søefarten, som Priisskrifter; og havde hans Død ey forekommet det, var vist hans Ære og Belønning blevet større. Man slutte det af den Begierlighed, hvormed hans Skrifter ere optagne. Treschow. blev ikke glemt hverken at ærcs eller belønnes, og han afslog ofte den Befordring, som blev ham tilbuden. Men det var vel ey Forfatteren bevidst. Om Resten er han lige got underrettet.

29

Allerede for Holbergs Tid søgte man at dyrke Sproget; men man kom kuns langsomt afsted. Der er Ham, som har gjort den rette Begyndelse, og efter ham har man havt Poeter og Forfattere, som, omendskiønt de ikke have skrevet saa meget som han, meget overgaae ham. De fornemste ere Hr. Guldberg, en god Philosoph og Theolog, som har begyndt paa at udgive en ypperlig Universal-Historie. Hr. Schiønning, som er meget vel øvet i Landets gamle Historie: Hr. Jacobi, god Poet og Talere: Hr. Vogelius, Talere: Hr. Bull, stor Poet: Hr. Abrahamson, som, skiøndt fød Tydsk, lykkes meget vel i den danske Poesie: Hr. Stenersen, en meget stor Lyrisk Poet: Hr. Carstens, som er meget øvet i Landets Middelalders Historie og en oplyst Sprog-Dommer: Lüdorph, en stor latinsk Poet og Criticus: Kofod, en meget lærd Jurist, og meget øvet i Landets gamle Sprog: Hr. Erichsen, ligesaa Dygtig i disse Sprog: Hr. Bredahl, temmelig god Poet: Hr. Suhm, som tiender fra Grunden af sit Fædrenelands og Nordens gamle Historie: Hr. Langebeck har Ord for at skrive Sproget med den største Reenhed, og for at være deres største Historicus: Hans Dygtighed i Diplomaten er ugemeen. Hr. Cappel en Tydsker, er en meget dygtig Chymicus, I Provincerne og de smaa Stæder finder man ogsaa nogle Lærde og cyrieufe Hoveder. Hr. Baden, Con rector i Helsingør, skriver en lærd Journal, som

30

er temmelig god, men lidt for meget stiklende. Hr. Scherevien i Fyhn har samlet med mange Indsigter en meget stor Belevenhed, og eyer en meget talrig Bogsamling. Hr. Worm Rector i Aarhus skriver en Historie om de Danske Lærde i Form af en Ordbog. Biskop Bloch i Ribe er en temmelig stor Prædikant. Hr. v. Hespen i Schlesvig er en stor Kiendere af Medailler, hvoraf han har et smukt Sett. Hr. Møller, Rector i Flensborg, har megen Erfarenhed i Verden, og er meget øvet i den Schlesvigske Historie. Hr. Cilano, Professor i Altona, har en talrig og udvalgt Bogsamling, riig paa rare Bøger. Hr. Mossin, Præst i Bergen, er en god Theolog. cc)

En stor Hindring for boglige Konstners Fremgang i disse to Riger er, at deres Bogtrykkere og Boghandlere ere saa dyre, dd) hvil-

cc) Paa denne Forfatteres og Poeters Liste kunde Forfatteren nok endnu med god Grund anført: Hr. Flensborg og Hr. Ewald som gode og velfortiente Danske Poeter.

dd) Denne Dyrhed har adskillige Aarsager: Levnetsmidlernes Kostbarhed, altsaa de Arbeydendes større Lønning end andre Stæder; de personelle Afgifter og offentlige Paalæg, til hvis Bestridelse enhver søger at forhøye Prisen paa hvad

31

ket tillige med Fattigdommen gjør en næsten uovervindelig Hindring. Men den allerstørste Hindring bestaaer dog, som jeg allerede har sagt, i den Modbydelighed og Foragt, som de store ee)

han har at handle med og afsætte; men i sær den liden Aftræk her er paa danske Skrifter. Naar Aftrækken var større, kunde alt leveres Liebhaberne lettere baade fra Boghandlere og Bogtrykkere. Tolden paa Papiret gjør og sit til Trykkeriernes Kostbarhed. Denne burde ophæves, og Tolden for alle trykte Skrifter, som indførtes, burde igien paalægges, sær for alle de Skrifter, som kunde og burde forlægges her i Landet, til hvilke jeg fornemmelig vil regne alle Skolebøger, Authores og Poeter, som bruges i Skolerne; og det synes at være en stor Billighed, at disse burde trykkes af vore egne Bogtrykkere, for at indeholde og selv fortiene de Penge, som derfor aarligen udgaaer af Landet. Jeg kan heller ikke andet troe, end at en Bogtrykker eller Boghandler, som foranstaltede saadanne Udgaver, jo blev understøttet af Regieringen med de til sammes Afsættelse fornødne Privilegier, forudsat, at Prisen ey blev høyere end for dem, vi nu maae kiøbe fra udenrigske Trykkerier.

ee) Der ere ikke flere Fremmede blandt de store Herrer i Dannemark, end paa saa mange andre Steder i Europa; med mindre man endnu vil blive ved at kalde dem Fremmede, som allerede have været naturaliseret her i Rigerne i 3 a 400

32

i Riget, som Fremmede. have for Nationen og Sproget, hvilken gaaer saa vidt, at endog Krigsøvelserne, uden noget andet Exempel i det hele øvrige Europa, skee paa et fremmed Sprog, det er at sige, det Tydske. De stakkels Nordmænd, som aldrig have hørt uden deres eget Sprog, lære det Tydske i Kiøbenhavn ved mange Stokke-Prygl.

Aar, og da er saadan Sammenblanding af Nat-aner sædvanlig overalt i Europa, og maaske

meest i Engeland selv. — — Saa elske

og de Store i Landet baade Sproget og Folket.